

Державний вищий
навчальний заклад
«Ужгородський
національний
університет»
Філологічний
факультет

Слов'янський
інститут
Академії наук
Чеської Республіки
Відділ славістичної
лінгвістики
та лексикографії

Пряшівський
університет
Філософський
факультет
Кафедра
україністики

Щецинський
університет
Інститут
слов'янської
філології

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
РАДА МОЛОДИХ УЧЕНИХ
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО СТУДЕНТІВ ТА АСПІРАНТІВ

СТУДІЇ З ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ

Випуск 5

*Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції студентів
та аспірантів «Актуальні проблеми філології та журналістики»
(Ужгород, 26–27 квітня 2018 року)*

Ужгород
Видавництво УжНУ «Говерла»
2018

УДК 81/82:070(045)

ББК Ш0я43+4612

С – 88

МІЖНАРОДНА РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Вашичек Міхал – PhD, старший науковий співробітник відділу славістичної лінгвістики та лексикографії Слов'янського інституту Академії наук Чеської республіки;

Венжинович Наталія – к. філол. наук, доцент кафедри української мови ДВНЗ «УжНУ», заст. декана філологічного факультету ДВНЗ «УжНУ» (відповідальний редактор);

Горди Мирослава – PhD, ад'юнкт кафедри перекладу і контрастивної лінгвістики Щецинського університету (Польща);

Чіжмарова Марія – к. філол. наук, професор, завідувач кафедри україністики Пряшівського університету (Словаччина);

Шаркань Василь – к. філол. наук, доцент кафедри журналістики, заст. декана філологічного факультету ДВНЗ «УжНУ»;

Шумицька Галина – к. філол. наук, доцент, декан філологічного факультету ДВНЗ «УжНУ»;

Чаварга Анна – аспірантка кафедри української мови, голова НТСА філологічного факультету ДВНЗ «УжНУ» (відповідальний секретар).

Редактори напрямів: к. філол. наук, доц. **Баньої В. Ф.**; к. філол. наук, доц. **Вегеш А. І.**; к. філол. наук, доц. **Гецко Г. І.**; к. філол. наук, доц. **Кузьма О. Ю.**; к. філол. наук, доц. **Пискач О. Д.**; к. філол. наук, викл. **Харьківська О. В.**

Рецензенти: **Барчан В. В.** – д. філол. наук, професор, завідувач кафедри української літератури ДВНЗ «УжНУ»;

Устюгова Л. М. – д. філол. наук, професор кафедри слов'янської філології та світової літератури ДВНЗ «УжНУ».

У збірнику вміщено матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції студентів та аспірантів «Актуальні проблеми філології та журналістики» (Ужгород, 26–27 квітня 2018 р.).

Для науковців, викладачів вишів, аспірантів, студентів і всіх тих, хто цікавиться проблемами мовознавства, літературознавства та журналістикознавства.

Студії з філології та журналістики: зб. наук. праць / Міжнар. редкол. : М. Вашичек, Н. Венжинович (відп. ред.), М. Горди та ін. – Вип. 5. – Ужгород : Говерла, 2018. – 456 с.

Рекомендовано до друку Редакційно-видавничою радою ДВНЗ «УжНУ»

(протокол №3 від 11 квітня 2018 р.)

та Вченою радою ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

(протокол №4 від 13 квітня 2018 р.)

За мовне оформлення і науковий рівень публікацій відповідають автори.

ISBN 978-617-7333-61-5

© ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2018

© Автори статей, 2018

© Л. Я. Поліха, дизайн, 2018

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	11
НАШІ НАСТАВНИКИ	13
ПАМ'ЯТІ ВЧИТЕЛЯ	
До 90-ліття Заслуженого діяча науки і техніки України, доктора філологічних наук, професора Павла Павловича Чучки (1928-2016)	13
ПРОФЕСОР ВАСИЛЬ ВАСИЛЬОВИЧ НІМЧУК	
До 85-річчя від дня народження славетного земляка (1933–2017)	17
ЛІДІЯ ГРИГОРІВНА ГОЛОМБ	
До 80-річчя з дня народження педагога, вченого-літературознавця (1938–2013)	21
«ГОВОРІТЬ ТАК, ЛЮБІ ДРУЗІ, ЯК МИ КОЛИСЬ КАЛІГРАФІЇ ВЧИЛИСЯ – І ВСЕ ЗМІНІТЬСЯ...».	
Михайлові Сюську, восьмому деканові філологічного факультету Ужгородського університету, присвячується (1937–2018)	24
МОВОЗНАВСТВО	29
Уляна Амборська (<i>Тернопіль, Україна</i>)	
РОЗМОВНО-ПРОСТОРІЧНА ЛЕКСИКА У ТВОРАХ Є. ДУДАРЯ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРОК «РЯТУЙМО ЖІНКУ» ТА «АНТИФАС»)	29
Юлія Ахмедова (<i>Кропивницький, Україна</i>)	
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВЛАСНИХ ІМЕН ОСІБ У СУЧАСНІЙ ОНОМАСТИЦІ	32
Олена Бабяк (<i>Ужгород, Україна</i>)	
СУЧАСНА МОВНА ОСОБИСТІСТЬ КРІЗЬ ПРИЗМУ СТІЙКИХ ОДИНИЦЬ	35
Іванна Балега (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ЯВИЩЕ ЛЕКСИКАЛІЗАЦІЇ СУФІКСІВ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ	38
Таїсія Безнощенко (<i>Вінниця, Україна</i>)	
ЗІ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НАД ДІАЛЕКТНИМИ ОСОБЛИВОСТЯМИ ЗАХІДНОПОЛІСЬКОЇ ГОВІРКИ В ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ ВОЛОДИМИРА ЛИСА	41
Христина Бейсюк (<i>Чернівці, Україна</i>)	
ВІДІМЕННИКОВІ ДІЄСЛОВА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ОБРАЗНИМ КОМПОНЕНТОМ ЗНАЧЕННЯ	45
Анна Белоус (<i>Минск, Республіка Беларусь</i>)	
ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТЬ В ПУБЛИЦИСТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ СОВРЕМЕННЫХ РЕСПУБЛИКАНСКИХ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИХ ГАЗЕТ БЕЛАРУСИ	49
Марина Біланчук (<i>Ужгород, Україна</i>)	
О. ЛОТОЦЬКИЙ ЯК МОВОЗНАВЕЦЬ (НА МАТЕРІАЛІ МЕМУАРІВ «СТОРІНКИ МИНУЛОГО»)	53
Віра Білас (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ДІАЛЕКТИЗМИ В РОМАНІ Д. КЕШЕЛІ «ЧИМ БИ НЕ БАВИЛИСЬ ПАНИ, ЛЕМ БИ НЕ БУЛО ВІЙНИ»	57

Вікторія Бойко (<i>Кропивницький, Україна</i>)	
ЧИННИКИ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ МОРФОЛОГІЧНУ	
ПАРАДИГМАТИКУ ГЕЛОНІМІВ І ВІДМІНИ ТВЕРДОЇ ГРУПИ _____	60
Каріна Бортун (<i>Вінниця, Україна</i>)	
НАКАЗ ЯК ОДИН ІЗ СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНИХ	
ПІДТИПІВ СПОНУКАННЯ В ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОМУ СТИЛІ _____	64
Надія Ващенко (<i>Житомир, Україна</i>)	
КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ	
В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ	
(НА ПРИКЛАДІ ПОЛІТИЧНОЇ РИТОРИКИ ОЛЕГА ЛЯШКА) _____	68
Екатерина Вжещень (<i>Щецин, Польща</i>)	
ФРАЗЕОЛОГИЗМ КАК ОБЪЕКТ ИССЛЕДОВАНИЯ	
ПОЛЬСКИХ ЛИНГВИСТОВ _____	71
Марія Воеводіна (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ЕМОЦІЙНА ЛЕКСИКА У ТВОРАХ МАРІЇ МАТІОС	
«СОЛОДКА ДАРУСЯ» ТА «КУЛІНАРНІ ФІГЛІ» _____	73
Інна Волошин (<i>Черкаси, Україна</i>)	
ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В РОСІЙСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ	
РОМАНУ ПАНАСА МИРНОГО «ПОВІЯ» _____	77
Іоанна Геда (<i>Щецин, Польща</i>)	
АНГЛИЙСКИЕ ЗАИМСТВОВАНИЯ В РУССКИХ И ПОЛЬСКИХ	
ТЕКСТАХ СОВРЕМЕННОЙ ЖЕНСКОЙ ПРЕССЫ _____	80
Юлія Гузинець (<i>Ужгород, Україна</i>)	
КОНЦЕПТУАЛЬНА ОСНОВА РОМАНУ	
Ф.С. ФІЦДЖЕРАЛЬДА «ВЕЛИКИЙ ГЕТСБІ» _____	84
Ніколетта Гутій (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ КОМПАРАТИВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ _____	87
Марія Дорошкевич (<i>Минск, Республика Беларусь</i>)	
КОНЦЕПТ «АВОСЬ» КАК ПРОЯВЛЕНИЕ РУССКОГО МЕНТАЛИТЕТА	
(НА ПРИМЕРЕ ТЕКСТОВ СМІ) _____	90
Ірина Дружук (<i>Луцьк, Україна</i>)	
РЕФЛЕКСИ *Е У ВОЛИНСЬКО-ПОЛІСЬКИХ ГОВІРКАХ _____	93
Вікторія Дубова (<i>Ужгород, Україна</i>)	
РОЛЬ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ	
У РОМАНІ «СВІТОВАН» МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ _____	98
Георгій Дулішкович, Іван Габор, Ярослав Буй,	
Василь Кузьмик, Ярослав Гайович (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБКИ ІНТЕРАКТИВНОЇ КАРТИ	
ДІАЛЕКТІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ _____	100
Екатерина Жучкова (<i>Казань, Российская Федерация</i>)	
ЛЕКСИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ КАНАДИЗМОВ И КВЕБЕКЦИЗМОВ	
В СОПОСТАВИТЕЛЬНОМ КЛЮЧЕ _____	104
Полина Завтрикова (<i>Гомель, Республика Беларусь</i>)	
О ЯЗЫКОВОМ СТАТУСЕ СОЧЕТАНИЯ «ВНУТРЕННИЙ МИР» _____	107
Анна Закутня (<i>Чернівці, Україна</i>)	
ЛЕКСИКА ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ РЕКЛАМІ	
КІНЦЯ ХІХ – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ. В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ	
ЛЕКСИКОГРАФІЇ ЦЬОГО ПЕРІОДУ _____	111
Тетяна Зверева (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ЗВОРОТІВ _____	115

Юліанна Здреник (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ЕТНОНІМІЧНИЙ КОМПОНЕНТ У СКЛАДІ СЛОВАЦЬКИХ ОЙКОНІМІВ	118
Каріна Зейкан (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ СИНОНІМІЧНОЇ КОГЕЗІЇ	
ПРИ ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ О'ГЕНРІ)	121
Ирина Зеленова (<i>Магнитогорск, Российская Федерация</i>)	
К ИСТОРИИ ФОРМИРОВАНИЯ ИМЕНИ КОНЦЕПТА «ПРАЗДНИК»	124
Надежда Игнатюгина (<i>Санкт-Петербург, Российская Федерация</i>)	
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКАЯ ГРУППА «ХЛЕБ»	
В УКРАИНСКОМ И НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКАХ	127
Екатерина Истрати (<i>Грайфсвальд, Германия</i>)	
ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЕ ТРАНСФОРМЫ	
В СОВРЕМЕННОЙ РУССКОЯЗЫЧНОЙ РЕКЛАМЕ	131
Аліна Йодловська (<i>Луцьк, Україна</i>)	
ПЕРЦЕПТИВНА ОЗНАКА В СТРУКТУРІ СЛОВНИКОВИХ ДЕФІНІЦІЙ НАПОЇВ	
(НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ, РОСІЙСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)	135
Милева Кадич (<i>Санкт-Петербург, Российская Федерация – Черногория</i>)	
К ПРОБЛЕМЕ СИСТЕМЫ УДАРЕНИЯ	
В СОВРЕМЕННОМ СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ	139
Ірина Керецман (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ЖАРГОННА ЛЕКСИКА В РОМАНАХ Ю. АНДРУХОВИЧА	142
Соломія Кісіль (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ОБРЯДОВА ЛЕКСИКА В «НАДДНІСТРЯНСЬКОМУ	
РЕГІОНАЛЬНОМУ СЛОВНИКУ» Г. ШИЛА	145
Оксана Комарницька (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ДІЕСЛІВНІ СИНОНІМИ	
У «НЕЙМОВІРНИХ ОПОВІДАННЯХ» П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО	149
Вікторія Косменюк (<i>Черкаси, Україна</i>)	
ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МОВНОЇ ГРИ В РЕКЛАМНИХ ТЕКСТАХ	152
Міленка Костич (<i>Белград, Сербія</i>)	
ЈЕЗИЧКИ ЛАНДШАФТ УКРАЈИНСКОГ И СРПСКОГ ГРОБЉА –	
ТИПОЛОГИЈА МОТИВА	156
Ольга Кричфалушій (<i>Ужгород, Україна</i>)	
«НАРОДНА ФРАЗЕОЛОГІЯ» В РОМАНІ ГҮНТЕРА ГРАССА	
«БЛЯШАНИЙ БАРАБАН» ТА СПОСОБИ ЇЇ ПЕРЕКЛАДУ	
УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ	159
Агата Ксионжек (<i>Краков, Польша</i>)	
ЯЗЫКОВАЯ КАРТИНА МИРА В ОПРЕДЕЛЕНИЯХ ЛЮДЕЙ,	
СТРАДАЮЩИХ ПСИХИЧЕСКИМИ ЗАБОЛЕВАНИЯМИ,	
В СОВРЕМЕННОМ РУССКОМ ЯЗЫКЕ	162
Віталіна Кубрак (<i>Санкт-Петербург, Российская Федерация</i>)	
КАТЕГОРИЯ БУДУЩЕГО ВРЕМЕНИ	
В УКРАИНСКОМ И НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКАХ	166
Валерія Кулешова (<i>Витебск, Республика Беларусь</i>)	
ТЕРМИНОСИСТЕМА ФОТОННЫХ КРИСТАЛЛОВ	
В ОПТИКЕ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ	169
Лиза Лай (<i>Тайбей, Тайвань</i>)	
ЖЕНЩИНЫ ГЛАЗАМИ МУЖЧИН: К ВОПРОСУ	
О ГЕНДЕРНЫХ ХАРАКТЕРИСТИКАХ ЖЕНЩИН В ЯЗЫКЕ	
(НА МАТЕРИАЛЕ КИТАЙСКОГО ЯЗЫКА)	174

Ілона Лехнер (<i>Будапешт, Угорщина</i>)	
ЗАСТОСУВАННЯ КОГНІТИВНОЇ ТЕОРІЇ МЕТАФОРИ	
У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ	177
Юлія Любавська (<i>Харків, Україна</i>)	
ТИПОВІ МЕТАФОРИ РАДЯНСЬКОГО ДИСКУРСУ	
ПРО КАПІТАЛІСТИЧНИЙ БІЗНЕС	182
Катерина Мачульська (<i>Луцьк, Україна</i>)	
ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ВІКОВОГО СЛОГАНУ	186
Елена Михайлова (<i>Магнітогорск, Российская Федерация</i>)	
КРЫЛАТЫЕ ВЫРАЖЕНИЯ ИЗ МУЛЬТФИЛЬМОВ	
И ИХ СЛОВАРНОЕ ОПИСАНИЕ	189
Людмила Михальчук (<i>Вінниця, Україна</i>)	
ЛІНГВІСТИЧНИЙ ПОРТРЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ГОВІРКИ С. БОГДАНЄШТИ	
БРИЧАНСЬКОГО РАЙОНУ РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА	193
Вадим Молоцький (<i>Запоріжжя, Україна</i>)	
СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НІКОНІМІВ	
В УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСІ	196
Ольга Мочан (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ГОЛОВНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ	
В МОВІ РОМАНУ ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА «СРІБНЕ МОЛОКО»	200
Веселіна Ніколова, Емона Динева (<i>Софія, Болгарія</i>)	
ЗДОБУТКИ БОЛГАРСЬКОЇ УКРАЇНІСТИКИ	
В СОФІЙСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМ. СВ. КЛИМЕНТА ОХРИДСЬКОГО	203
Альона Новосьолова (<i>Запоріжжя, Україна</i>)	
СТИЛІСТИКА ПОРІВНЯЛЬНИХ ЗВОРОТІВ	
У РОМАНІ Я. БАКАЛЕЦЬ, Я. ЯРІША «ІЗ СЬОМОГО ДНА»	208
Рената Орбан (<i>Ужгород, Україна</i>)	
СЛОВОТВІР ВІДДІЄСЛІВНИХ НАЗВ ОСІБ У СЛОВАЦЬКІЙ МОВІ	210
Ілона Ординська (<i>Хмельницький, Україна</i>)	
СТРУКТУРНО-ДЕРИВАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ МІКРООЙКОНІМІВ	
СЛАВУТСЬКОГО РАЙОНУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	213
Рената Осипова (<i>Казань, Российская Федерация</i>)	
АМЕРИКАНСКИЙ СЛЕНГ ВО ФРАНЦУЗСКОМ РЭП-ДИСКУРСЕ	216
Вікторія Пастушук (<i>Луцьк, Україна</i>)	
СТРУКТУРНО-ДЕРИВАЦІЙНІ ОЗНАКИ ВІДДІЄСЛІВНИХ ІМЕННИКІВ	
(НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ І. РОЗДОБУДЬКО	
«ЗІВ'ЯЛІ КВІТИ ВИКИДАЮТЬ»)	219
Дмитрий Попов (<i>Ташкент, Узбекистан</i>)	
О ПОНЯТИИ КНИЖНОЙ НОРМЫ	
В ИСТОРИИ РУССКОГО ЛИТЕРАТУРНОГО ЯЗЫКА	222
Анджела Радованович (<i>Никшич, Черногория</i>)	
СТРУКТУРА, СЕМАНТИКА И ПЕРЕВОД ПРИСЛОВИЙ	
ПОЭМ И СКАЗОК А. С. ПУШКИНА	225
Іванна Росоха (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ СЛОВАЦЬКИХ ПРИЗВИЩ	
УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ	228
Наталія Серкіз (<i>Тернопіль, Україна</i>)	
ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ОБРАЗУ ВОДИ В ПОЕМІ	
ОЛЕКСАНДРА ОЛЕСЯ «НАД ДНІПРОМ»	231

Денис Смірнов (<i>Старобільськ, Україна</i>)	
ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОГО МОДЕЛЮВАННЯ КОНЦЕПТУ-ОБРАЗУ БАТЬКІВЩИНА У ТВОРЧОМУ ДОРОБКУ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА _____	235
Дар'я Стець (<i>Кропивницький, Україна</i>)	
ТЕСТУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ У БАЗОВІЙ СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ _____	238
Аліна Стецюра (<i>Вінниця, Україна</i>)	
ТРАНСЛЯЦІЯ КУЛЬТУРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ДІАЛЕКТНИХ ТЕКСТАХ ПРО ПОМИНАЛЬНИЙ ОБРЯД _____	242
Ірина Терещенко (<i>Санкт-Петербург, Російська Федерація</i>)	
ФРАЗЕОЛОГІЗМИ С КОЛОРАТИВОМ БЕЛЫЙ В УКРАЇНСЬКОМУ І НІМЦЬКОМУ МОВИ _____	246
Світлана Тодер (<i>Ужгород, Україна</i>)	
СУБСТАНТИВНІ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ В ПОВІСТІ ЮЛІА КУЛА «ОЛЕНІ ТРУБЛЯТЬ ЗОРЮ» _____	250
Марія Фаст (<i>Казань, Російська Федерація</i>)	
МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧЕСЬКОГО СОСТАВА СЛЕНГА РУССКОЙ І ФРАНЦУЗСЬКОЇ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ В СРАВНИТЕЛЬНО-СОПОСТАВИТЕЛЬНОМУ АСПЕКТІ _____	254
Вікторія Фехтел (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ПОБУТОВА ЛЕКСИКА СЕЛА НЕЛІПИНА СВАЛЯВСЬКОГО РАЙОНУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОСБЛАСТІ _____	257
Світлана Флорінська (<i>Кропивницький, Україна</i>)	
ЗООНІМИ СЕРЕДНЬОГО ДНІПРО-БУЗЬКОГО МЕЖИРІЧЧЯ, МОТИВОВАНІ НАЗВАМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ ТА СИЛИ ТВАРИН / ПТАХІВ _____	260
Вікторія Флорія (<i>Черкаси, Україна</i>)	
СОЦІОЛЕКТНА ІНФОРМАЦІЯ ПОВІСТІ М. КОЦЮБІНСЬКОГО «ТІНІ ЗАБУТИХ ПРЕДКІВ» У ЇЇ РОСІЙСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ _____	262
Наталія Ціфрак (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ФРАЗЕОЛОГІЗМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З КОМПОНЕНТОМ ВУХО/ВУХА _____	265
Марія Цонинець (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ОКАЗІОНАЛІЗМИ ЯК ЗАСІБ ВИРАЗНОСТІ В РОМАНІ ОДРІ НІФЕНЕГГЕРА «ДРУЖИНА МАНДРІВНИКА В ЧАСІ» _____	268
Валерія Чернак (<i>Пряшів, Словаччина</i>)	
ОСОБЛИВОСТІ ГОВІРКИ СЕЛА ШМИГОВЕЦЬ НА СХОДІ СЛОВАЧЧИНИ _____	271
Анжеліка Чернікіна (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ПРОСТОРІЧНА ЛЕКСИКА В РОМАНІ «ТАНЕЦЬ БІЛОЇ ТОПОЛІ» НАДІЇ ГУМЕНЮК _____	275
Тетяна Чечур (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ВЕБ-СТОРИНОК У ПРОЦЕСІ ЛОКАЛІЗАЦІЇ _____	278
Чжуан Хуйг Чжин (<i>Тайбей, Тайвань</i>)	
СЕРБОХОРВАТСЬКИЙ ЯЗЫКОВОЙ КОНТИНУУМ: ІСТОРИЧЕСКИЕ І ЛИНГВІСТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЯЗЫКОВ СЕРБИИ, ХОРВАТИИ, БОСНИИ І ЧЕРНОГОРИИ _____	281

Мілена Шекура (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ СОМАТИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ _____	286
Галина Шкурко (<i>Ужгород, Україна</i>)	
СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ НАЗВ КІННИХ ПРИКРАС _____	289
Михал Янкович (<i>Краков, Польща</i>)	
ГЛАГОЛЫ В НЕФОРМАЛЬНОМ ВАРИАНТЕ ПРОФЕСІОНАЛЬНОГО ЯЗЫКА БИРЖЕВИКОВ И В ЖАРГОНЕ ДРУГИХ ГРУПП _____	292
Марія Янюк (<i>Луцьк, Україна</i>)	
ФОНЕТИЧНІ ДІАЛЕКТИЗМИ І НЕ-ДІАЛЕКТИЗМИ В РОМАНІ УЛАСА САМЧУКА «НА ТВЕРДІЙ ЗЕМЛІ» _____	296
Марія Яцьків (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ФРАЗЕМІКА РОМАНУ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ «СВІТОВАН. ШТУДІЇ ПІД НЕБЕСНИМ ШАТРОМ» У ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ ТА ЛІНГВОКОГНІТИВНОМУ ВИСВІТЛЕННІ _____	301
Olexandr Hrytsak (<i>Uzhhorod, Ukraine</i>)	
PHRASEOLOGISMS-SHAKESPEARISMS IN THE ENGLISH LANGUAGE (BY THE EXAMPLE OF WILLIAM SHAKESPEARE'S TRAGEDIES) _____	304

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Світлана Бузаш (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ПОВЕСТЬ М. БУЛГАКОВА «ДЬЯВОЛИАДА» В КОНТЕКСТЕ РУССКОЙ ФАНТАСТИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ XIX – НАЧАЛА XX ВЕКОВ ____	308
Мар'яна Василик (<i>Ужгород, Україна</i>)	
МОТИВ ЛЮБОВІ В ЛІРИЦІ ЕМІЛА БОЛЕСЛАВА ЛУКАЧА _____	312
Катерина Гелетей (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ГУМОР ТА САТИРА У ПРОЗІ ЙОНАША ЗАБОРСЬКОГО _____	314
Марія Гоян (<i>Остроз, Україна</i>)	
ХУДОЖНЯ КОНЦЕПЦІЯ БЕЗҐРУНТЯНСТВА В ПОЕЗІЇ ЄВГЕНА МАЛАНЮКА _____	316
Михайло Демчик (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ОБРАЗ ФЕДОРА КОРЯТОВИЧА В КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ ТА ПРОЗОВОГО ФОЛЬКЛОРУ ЗАКАРПАТТЯ _____	318
Ольга Демчук (<i>Остроз, Україна</i>)	
СЕМАНТИКА АКВАОБРАЗІВ У ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ МАХНА (НА ПРИКЛАДІ ЗБІРКИ «ПАПЕРОВИЙ МІСТ») _____	322
Ангеліна Йовбак (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ОБРАЗ ОСЕНІ В ЛІРИЦІ ІРИНИ ЖИЛЕНКО _____	326
Вікторія Калюжна (<i>Полтава, Україна</i>)	
ЖІНОЧІ ОБРАЗИ В ОПОВІДАННЯХ ОЛЕНИ ЗВИЧАЙНОЇ ПРО ГОЛОДОМОР _____	329
Вероніка Кокоткіна (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ОРНІТОЛОГІЧНА СИМВОЛІКА В ПЕЙЗАЖНІЙ ЛІРИЦІ ЛІНИ КОСТЕНКО _____	332
Марія Кондрич (<i>Ужгород, Україна</i>)	
СТИЛЬОВА ПАРАДИГМА ДРАМАТУРГІЇ ІВАНА КОТЛЯРЕВСЬКОГО ____	337
Марина Куштан (<i>Ужгород, Україна</i>)	
СИНТЕЗ РЕАЛІЗМУ Й МОДЕРНІЗМУ В МАЛІЙ ПРОЗІ М. ЯЦКОВА _____	340
Тімеа Лавер (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ІСТОРИЧНІ МОТИВИ У ТВОРЧОСТІ ЛАСЛО НАДЯ ТА ЛІНИ КОСТЕНКО ____	344

Марія Ленок (<i>Запоріжжя, Україна</i>)	
ВІЧ-НА-ВІЧ ІЗ МІСТОМ У РОМАНІ П. ВОЛЬВАЧА «КЛЯСА»	346
Вікторія Мазур (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ОБРАЗ ФАТАЛЬНОЇ ЖІНКИ В РАННІЙ ЛІРИЦІ В. ПАЧОВСЬКОГО	349
Ірина Маменко (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ПОЛЕМИЧЕСКОЕ ЗВУЧАНИЕ ЛЕГЕНДЫ	
Н. С. ЛЕСКОВА «ПРЕКРАСНАЯ АЗА»	353
Ірина Мандрик (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ОБРЯДУ ІНІЦІАЦІЇ В РОМАНІ	
СЕРГІЯ ТА МАРИНИ ДЯЧЕНКІВ «МІГРАНТ»	356
Руслана Паращук (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ПСИХОАНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ РОМАНУ	
«ГОЛОС МОНСТРА» ПАТРИКА НЕССА	360
Катерина Проценко (<i>Харків, Україна</i>)	
НАРАТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ «УКРАДЕНОГО ЩАСТЯ»	
(І. ФРАНКО та Ю. ТКАЧЕНКО)	364
Іванна Процюк (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ПРИРОДА В ПОЕТИЧНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ Б. ЛЕПКОГО	368
Ольга Стефанець (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ЕТНОПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ	
В РОМАНІ ДЯЧЕНКІВ «РИТУАЛ»	371
Інна Трачук (<i>Остроз, Україна</i>)	
ТЕРИТОРІЯ ГРИ В П'ЄСАХ МИКОЛИ КУЛІША	375
Наталія Турчин (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ТЕМА ПРОРОКА В ДРАМІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «КАССАНДРА»	378
Ольга Федорко (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ПОВІСТЬ ГАЛИНИ МАЛИК «НЕЗВИЧАЙНІ ПРИГОДИ АЛІ»:	
ОСОБЛИВОСТІ ХРОНОТОПУ	381
Крістіна Цигика (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ЯН БОТТО В КОНТЕКСТІ СЛОВАЦЬКО-УКРАЇНСЬКИХ	
ЛІТЕРАТУРНИХ ВЗАЄМИН	383
Катерина Цюзь (<i>Остроз, Україна</i>)	
ІМАГОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ РЕЦЕПЦІЇ КРИМУ	
(НА МАТЕРІАЛІ ЦИКЛІВ «КРИМСЬКІ СОНЕТИ» АДАМА МІЦКЕВИЧА	
ТА «КРИМСЬКІ СПОГАДИ» ЛЕСІ УКРАЇНКИ)	386
Катерина Шабаль (<i>Запоріжжя, Україна</i>)	
ЖАНРОВІ ДОМІНАНТИ ТВОРУ	
«ВАЛЬДШНЕПИ» МИКОЛИ ХВИЛЬОВОГО	389
Марія Якубишин (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ПРОСТІР ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В РОМАНІ СОФІЇ МАЙДАНСЬКОЇ	
«СПОДІВАЮСЯ НА ТЕБЕ»	392
СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ	396
Ольвія Біган (<i>Київ, Україна</i>)	
АРХІТЕКТУРА ЯК ЗАСІБ ХУДОЖНЬОЇ КОМУНІКАЦІЇ	396
Ольга Богославська (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІКАЦІЙ ЮРІЯ МАКАРОВА	
(НА МАТЕРІАЛІ ОНЛАЙН-ВЕРСІЇ ВИДАННЯ «УКРАЇНСЬКИЙ ТИЖДЕНЬ»)	399

Ольга Брайлян (<i>Ужгород, Україна</i>)	
МОВА ВОРОЖНЕЧІ В ЗАКАРПАТСЬКИХ ІНТЕРНЕТ-ЗМІ	
(НА ПРИКЛАДІ «ЗАКАРПАТТЯ ОНЛАЙН» ТА UZHGOROD.NET.UA)	401
Тетяна Василюк (<i>Львів, Україна</i>)	
КРАУДСОРСИНГ ЯК СПОСІБ ЗАЛУЧЕННЯ АУДИТОРІЇ	
ДО ТВОРЕННЯ КОНТЕНТУ	404
Аліна Вауліна (<i>Кременчук, Україна</i>)	
РЕДИЗАЙН ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ НАПРЯМОК СУЧАСНОГО	
ГАЗЕТНОГО ДИЗАЙНУ	407
Аліна Кирилова (<i>Ужгород, Україна</i>)	
УКРАЇНСЬКИЙ РЕКЛАМНИЙ РИНОК У ЗВ'ЯЗКУ З ГЕНДЕРНИМИ	
ТА ВІКОВИМИ ОСОБЛИВОСТЯМИ АУДИТОРІЇ	410
Світлана Коваль (<i>Черкаси, Україна</i>)	
ВЕРИФІКАЦІЯ КОРИСТУВАЦЬКОГО КОНТЕНТУ	
В РЕГІОНАЛЬНИХ МЕДІА	416
Наталія Куськова (<i>Ужгород, Україна</i>)	
КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАКАРПАТСЬКИХ ІНТЕРНЕТ-ЗМІ	419
Анастасія Нечипорук (<i>Ужгород, Україна</i>)	
МОВЛЕННЄВЕ ВИРАЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ПРИДБАННЯ ТОВАРУ	
(НА МАТЕРІАЛІ СНІПЕТІВ GOOGLE)	422
Ірина Олаг (<i>Ужгород, Україна</i>)	
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОГО ЖУРНАЛІСТИКОЗНАВСТВА	
НА ЗАКАРПАТТІ	427
Ірина Покотильська (<i>Остроз, Україна</i>)	
МЕДІАОСВІТА – ШЛЯХ ДО УБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЦИПІЄНТІВ	
ЯК СПОЖИВАЧІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПРОДУКЦІЇ	432
Олеся Терлецька (<i>Київ, Україна</i>)	
ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ	
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ ФІНЛЯНДІЇ	434
Наталія Толочко (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ЗАРОДЖЕННЯ РЕГУЛЯРНОГО ТЕЛЕМОВЛЕННЯ	
НА ЗАКАРПАТТІ: СУСПІЛЬНО-ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ	437
Ірина Фрідманська (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ЛОНГРІД ЯК НОВИЙ ФОРМАТ ПОДАЧІ ІНФОРМАЦІЇ В ОНЛАЙНОВИХ	
МЕДІА (НА ПРИКЛАДІ ВИДАННЯ «THE UKRAINIANS»)	441
Антоніна Чундак (<i>Ужгород, Україна</i>)	
МАСОВІ ВІДКРИТІ ОНЛАЙН-КУРСИ	
ЯК НОВА ФОРМА ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ САМООСВІТИ	444
Марія Шелельо (<i>Ужгород, Україна</i>)	
ФОРМАЛЬНО-ЗМІСТОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПОДАЧІ СЕНСАЦІЇ В	
СУЧАСНОМУ ЖУРНАЛІСТСЬКОМУ ТЕКСТІ	
(НА ПРИКЛАДІ ОНЛАЙН-ВИДАННЯ «BBCNEWS УКРАЇНА»)	448
Мирослава Щиглинська (<i>Київ, Україна</i>)	
РОЛЬ БІБЛІОТЕК У ПОШИРЕННІ АКАДЕМІЧНОЇ	
ДОБРОЧЕСНОСТІ В УКРАЇНІ	452

ПЕРЕДМОВА

За час функціонування з 1945 року філологічний факультет УжНУ став одним із найпотужніших навчально-наукових центрів України, що готує висококваліфікованих фахівців із української, російської, словацької, чеської філології, журналістики, реклами і зв'язків із громадськістю.

На факультеті сформувалися наукові школи, відомі в Україні та за її межами; активно досліджуються питання мови, літератури та журналістики.

Тут працюють 7 докторів наук, професорів і близько півсотні кандидатів наук, доцентів, які діляться знаннями й досвідом зі студентами під час аудиторних занять і на засіданнях студентських наукових гуртків; діють

Наукове товариство студентів та аспірантів, Рада молодих учених. Уже понад 60 років на факультеті функціонує аспірантура.

Студенти й викладачі філфаку стали активними учасниками Всеукраїнського Товариства шанувальників і захисників говорів української мови, створеного з ініціативи нашого славетного земляка, члена-кореспондента НАН України, доктора філологічних наук, професора В.В. Німчука. І вже є перші напрацювання – з участю студентів-програмістів і філологів створюється інтерактивна карта говорів України.

Підрозділ випускає такі періодичні фахові видання, як «Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації», «Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства», «Studia Slovakistica», а також студентські наукові збірники – «Славістика. Збірник наукових праць магістрів», «Студії з філології та соціальних комунікацій».

У співпраці з Науковою бібліотекою УжНУ створено архів-музей видатного українця Словаччини Олени Рудловчак.

Система міжнародних зв'язків факультету дає можливість викладачам і студентам стажуватися за кордоном, співпрацювати з вищими навчальними закладами й науковими інституціями різних країн, зокрема з Пряшівським університетом та університетом у Банській Бистриці (Словаччина), Слов'янським інститутом Чеської академії наук, Карловим університетом (Чехія), Сегедським, Дебреценським і Будапештським університетами (Угорщина), Новосадським університетом (Сербія), Інститутом FOJO (Швеція), Дублінським інститутом технологій (Ірландія), Німецько-українським науковим об'єднанням (ФРН), Щецинським університетом (Польща) тощо.

Факультет готує фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр», «спеціаліст» і «магістр» за такими спеціальностями: українська мова та література; російська мова та література; словацька мова та література; чеська мова та література; журналістика; реклама і зв'язки з громадськістю, готуємо також фахівців із польської мови та літератури. У цьому році на факультеті вперше здійснюватиметься набір на такі спеціальності: українська мова та література і англійська мова та література; українська мова і література та угорська мова і література; українська мова та література і румунська мова та література».

Тут діє сучасний лінгафонний кабінет, студенти вивчають кілька іноземних мов, зокрема й класичні (латинську, старослов'янську).

Студенти-журналісти мають змогу практикуватися без відриву від навчання – при відділенні журналістики діє добре обладнаний телерадіоцентр, редакція газети «Погляд», сайт відділення журналістики (mediaper.uzhnu.edu.ua). Молодь має змогу розвивати організаторські здібності, працюючи в студраді й студентському профбюро, виявляти таланти, беручи участь у роботі літературних студій, наукових гуртків, роботі прес-клубу молодого журналіста «Медіаперспективи», літературного клубу «Читаємо разом», у різноманітних конкурсах та олімпіадах, літературних вечорах, традиційних Днях першокурсника і Днях факультету.

Випускники філфаку здебільшого працюють на педагогічній ниві (викладачами вишів, технікумів, гімназій, ліцеїв, учителями загальноосвітніх шкіл), у галузі журналістики (на телебаченні, радіо, в інтернет-виданнях і друкованих засобах масової інформації), перекладачами.

Отже, філфак нині – це шість спеціальностей, майже тисячний студентсько-викладацький колектив, це сімдесятидворічна історія становлення й розвитку мовознавчих, літературознавчих, журналістичних шкіл, це тисячі випускників, які є інтелектуальною елітою країни. Серед них – лауреати Національної премії України імені Тараса Шевченка Іван Чендей, Петро Скунць, Дмитро Кремінь, Петро Мідянка, члени-кореспонденти НАН України Олекса Мишанич та Василь Німчук, багато інших видатних письменників, науковців, педагогів, перекладачів, журналістів.

У нас активна й креативна молодь, насичене студентське дозвілля, часто відбуваються зустрічі з відомими письменниками, журналістами, цікавими людьми краю, країни, зарубіжжя. Студенти й викладачі організовують флеш-моби та різноманітні акції.

Ми вдячні кожному учаснику студентського наукового форуму-2018 в Ужгороді! Щиро віримо, що наша співпраця лише міцнітиме й матиме гідні результати.

Біля витоків створення й розвитку філологічного факультету УжНУ – плеяда науковців, частина з яких уже відійшла у вічність. У цьому збірнику наукових праць у рубриці «Наші наставники» пропонуємо Вашій увазі інформацію про тих, хто 2017–2018 рр. мав чи має ювілейні дні народження.

Оргкомітет

НАШІ НАСТАВНИКИ

ПАМ'ЯТІ ВЧИТЕЛЯ

До 90-ліття Заслуженого діяча науки і техніки України, доктора філологічних наук, професора Павла Павловича Чучки (1928 – 2016)

П. П. Чучка народився 22 лютого 1928 року в закарпатському селі Баранинці Ужгородського району у працюючій і співучій багатодітній родині. Джерелом творчості майбутнього професора-лінгвіста було розмаїте мовне середовище, адже його рідне село розташоване на безпосередньому етнічному стику з угорцями та словаками. Отож, крім рідної української, він змалку оволодів словацькою та угорською мовами. У початковій школі рідного села, а згодом в Ужгородській реальній гімназії та середній школі № 1 вчився відмінно, тому й вагався, чому віддати перевагу – медицині чи філології. Якби обрав медицину, на одного блискучого

професора-медика було б більше. Але він обрав українську філологію, яку вивчав у 1947–1952 роках в Ужгородському державному університеті.

Із великою теплотою й повагою Павло Павлович завжди говорив про своїх викладачів – М. С. Антошина, І. Г. Чередниченка, М. А. Жовтобрюха, а особливо – С. П. Бевзенка. Поштовхом до науково-дослідної роботи в галузі мовознавства став міжкафедральний лінгвістичний гурток. Перші доповіді студента Павла Чучки стосувалися таких питань, як «Слов'янські запозичення в угорській мові», «Російська мова в літературі Закарпаття», «Голосні фонери в говірці села Баранинці». Вони мали добрий резонанс в університеті, а остання доповідь переросла згодом у дипломну роботу.

Після закінчення університету Павло Чучка навчався в аспірантурі Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, де слухав лекції відомих фахівців – професорів А. О. Білецького, І. К. Білодіда, П. П. Плюща, доцентів Н. І. Тоцької, П. Д. Тимошенка, І. П. Сумцової. Тут захистив у 1959 році кандидатську дисертацію на тему «Українські говірки околиці Ужгорода (Фонетика і морфологія)».

Із 1954 року працює на кафедрі української мови в Ужгородському державному університеті спочатку викладачем, а з 1963 року – доцентом. Двічі був деканом філологічного факультету. У 1976 році заснував кафедру загального і слов'янського мовознавства, яку очолював 20 років і яка під його керівництвом у 1996 році була реорганізована в кафедру словацької філології.

Із 60-х років минулого століття П. П. Чучка зацікавився ономастичною проблематикою, яка червоною стрічкою пройшла через усе його наукове життя. Переважна частина наукових доповідей, проголошених на вітчизняних і міжнародних конференціях, була присвячена антропонімії рідного краю: «Прізвища топонімічного походження на Закарпатті» (Ужгород, 1961), «Словотворчі типи жіночих прізвиськ у говорах Закарпаття» (Ужгород, 1962), «Антропонімія Закарпаття і міграція населення в Українських Карпатах» (Київ, 1965), «Антропонімічні словосполучення в українських говорах Закарпаття» (Чернівці, 1965), «Історія становлення словотворчих типів прізвищ у говорах Закарпаття» (Київ, 1969), «Етноніми та відетнонімні прізвища на карті Закарпаття» (Київ, 1969) та ін. Десять років наполегливої праці в цій галузі завершилися захищеною в 1970 році в Києві докторською дисертацією «Антропонімія Закарпаття».

Знання мов, якими розмовляє населення мультикультурного Закарпаття, дало змогу науковцеві глибоко проникнути в дослідження етимології місцевих антропонімів, про що свідчать такі студії: «Про угорські імена в українських говорах Закарпаття» (Ужгород, 1965), «Про румунські елементи в антропонімії Закарпаття» (Чернівці, 1966), «Прізвища німецького населення Закарпаття» (Львів, 1978), «Типы славянизмов в антропонимии венгерского этноса Закарпатья» (Ужгород, 1977), «Відапелятивні прізвища німецькомовного населення Закарпаття» (Львів, 1978), «До проблеми іншомовних елементів в українській антропонімії» (Київ, 1974), «Фамилии закарпатских словаков» (Москва, 1992) тощо.

Своїй любові до антропонімічних досліджень Павло Павлович не зраджував аж до кінця свого життя. Тематика його публікацій після захисту докторської дисертації розширилася за рахунок виходу дослідника на загальнослов'янський простір: «К вопросу о южнославянизмах в антропонимии Закарпатья» (Москва, 1973), «Отражение апеллятивной лексики в антропонимии восточных славян» (Краків, 1978), «Украинские андронимы на славянском фоне» (Москва, 1980), «Місце патронімів у лексичній системі слов'янських мов» (Братислава, 1983), «Давньоруські імена і сучасні прізвища українців» (Київ, 1985), «Общенациональное и региональное в антропонимии народа» (Тюмень, 1986), «Південнослов'янські основи у прізвищах українців» (Одеса, 1987), «Антропонімія як засіб етнічної ідентифікації людності» (Київ 1988) та багато інших.

Справжній учений ставить перед собою високу мету, до якої йде не одне десятиліття. Павло Павлович мав наукову мрію, що виникла в нього ще в 60-х роках. Уперше він озвучив її 1967 року на XXI науковій конференції професорсько-викладацького складу УжДУ в доповіді «Етимологічний словник прізвищ закарпатських українців. Проспект». Загальноновідомо, що укладання будь-якого словника вимагає від лексикографа самовідданості, скрупульозності, часу. А цього часу не вистачало. Викладання в університеті (а упродовж своєї педагогічної практики він розробив і викладав 20 навчальних дисциплін), керівництво факультетом, а

потім кафедрою, видання методичних і навчальних посібників, рецензування наукових праць, опонування дисертацій (23), перекладацька діяльність (10 опублікованих перекладів зі словацької, чеської та угорської мов), внутрішнє рецензування рукописів наукових праць для видавництва забирало багато енергії. А ще він працював головою двох спеціалізованих рад із захисту кандидатських і докторських дисертацій, був членом науково-методичної ради з загального і слов'янського мовознавства при МВ і ССО СРСР, членом експертної ради ВАК України з мовознавства, членом ономастичної комісії при НАН України, активно працював у Правовисній комісії при Кабміні України та в лексикографічній комісії при Інституті української мови НАН України. Багато уваги приділяв роботі над підготовкою підручників. Перший в Україні навчальний посібник зі «Вступу до слов'янської філології» (у двох частинах – Київ, 1983 та 1989), за яким займаються студенти-філологи в Україні, написаний професором П.П. Чучкою. Він є автором низки статей в енциклопедіях «Українська мова» (Київ, 2000) та «Слов'янська ономастика» / «Słowiańska onomastyka» (Варшава – Краків, 2002), співавтором праці «Історія української мови. Лексика і фразеологія» (Київ, 1983).

Як фаховий лінгвіст і полілінгв П. П. Чучка немало зробив для того, аби жителі багатомовного Закарпаття розуміли один одного. Він плідно працював у галузі лексикографії, результатом чого стали угорсько-український (1961) та українсько-угорський (1963) словники, був науковим редактором словацько-українського словника П. Бунганича (Братислава, 1985), а коли Україна стала незалежною, вболівав за те, аби учні угорських та румунських шкіл вільно володіли українською мовою. Павло Павлович брав участь у створенні програм з української мови для учнів 7–8 класів шкіл з угорською та румунською мовами навчання (1993, 1994), був співавтором підручників української мови для 3 класу (1996) та 8-9 класів (1999) для шкіл України з угорською мовою навчання.

А ще професор вів регулярну рубрику «Плекаймо рідну мову» на шпальтах обласної газети «Закарпатська правда», науково-популярні передачі на філологічні теми на обласному радіо, проводив консультативну роботу з питань культури українського мовлення в Закарпатському обласному комітеті телебачення і радіомовлення, брав участь у хоровій капелі викладачів УжДУ «Боян» і довгий час був її керівником. У кінці 80-х років ХХ ст., під час горбачовської перебудови, вів активну громадську роботу: був прихильником Народного руху за перебудову, очолював Закарпатську обласну організацію Товариства української мови ім. Т.Г. Шевченка. Написав дослідження «Як русини стали українцями», що друкувалося в п'яти вересневих випусках «Закрапатської правди» 1989 року.

Усі ці види діяльності професора П.П. Чучки віддаляли реалізацію його наукової мрії. Будучи палким футбольним вболівальником, Павло Павлович любив повторювати: «Справжній футболіст має знати, коли покинути футбольне поле». У 2001 році він зробив важливий життєвий

крок – вирішив покинути адміністративну посаду завідувача кафедри словацької філології, аби присвятити себе реалізації давньої наукової мрії і повністю зануритися в лексикографічну працю. Укладання словника закарпатських прізвищ стало з цього часу для Павла Павловича головним видом діяльності і найважливішою темою, він займався укладанням словника закарпатських прізвищ із великим натхненням і любов'ю. У 2005 році у львівському видавництві «Світ» було опубліковано довгоочікуваний ономастикон – «Прізвища закарпатських українців. Історико-етимологічний словник», що стало помітною подією в ономастичному світі.

Професор П.П. Чучка виношував ідею відродження й повернення до активного антропонімікону українців призабутих імен слов'янського походження. Наукова праця П. П. Чучки «Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник» побачила світ в ужгородському видавництві «Ліра» 2011 року. Укладаючи цей словник, учений опрацював не лише давньоукраїнські джерела, але й пам'ятки усіх інших слов'янських мов – східнослов'янських, західнослов'янських та південнослов'янських; описав їх етимологію, час і місце фіксації.

Життєвий темп, обраний професором П. П. Чучкою, не вповільнювався з роками. Кількості й якості зробленого ним вистачило б з верхом на кількох осіб: понад 250 наукових праць, 17 підготовлених дисертантів, 24 виступи в якості офіційного опонента на захисті кандидатських і докторських дисертацій, десятки рецензій і редагованих видань, сотні публікацій науково-популярного характеру. Наступною науковою працею було укладання діалектологічного словника Ужгородського району.

Але 10 грудня 2016 року, на 89 році життя Павло Павлович Чучка відійшов у інші світи, на 40 днів переживши свою дружину Єлизавету Юрїївну, рік не доживши 90-літнього ювілею; залишивши по собі недописаний словник говірок Ужгородщини, двох синів – філолога Павла і лікаря Мирослава, багату наукову спадщину... І нашу пам'ять.

Бібліографію проф. П.П. Чучки див.: **Слов'янська ономастика**. Збірник наукових праць на честь 70-річчя доктора філологічних наук, професора П.П. Чучки. – Ужгород, 2008. – С. 6–34; **Магічне світло імені** (До 75-річчя професора П.П. Чучки) // *Studia Slavica*, вип. 3. – Ужгород, 2003. – С. 283–290; *Studia Slavica*, вип. 8: **Ювілей** (до 80-річчя професора П.П. Чучки). – Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2008. – С. 414–417; **Покликання** [Текст] : біобібліогр. покажч. : до 90-річчя від дня народження Павла Павловича Чучки / уклад. : Л.О. Мельник, Н.С.Лехман, О. В. Бряник ; передм. : С. М. Пахомова ; відп. за вип. М. М. Медведь ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ “Ужгор. нац. ун-т”, Філол. ф-т, Каф. словац. філол., Наук. б-ка. – Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2018. – 224 с. : іл.

Світлана Пахомова,
*доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри словацької
філології Ужгородського національного університету.*

ПРОФЕСОР ВАСИЛЬ ВАСИЛЬОВИЧ НІМЧУК

До 85-річчя від дня народження славетного земляка (1933-2017)

Учений світового рівня, доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України. Він народився шостого липня 1933 року в селі Довгому Іршавського району Закарпатської області, був одним із перших випускників філологічного факультету Ужгородського університету. Пропрацював понад півстоліття в Києві в Інституті української мови НАН України.

Василь Васильович проклав шлях у науку багатьом дослідникам, він завжди щедро ділився часточкою своєї світлої душі, своїми глибокими знаннями. Справжній учений із енциклопедичним складом розуму, він радо допомагав усім, хто потребував його підтримки. Десятки докторів, кандидатів філологічних наук із теплотою згадують спілкування з цією незвичайною ЛЮДИНОЮ. Палкий патріот рідної землі, він дуже любив і плекав рідну мову, рідну говірку. Його наукові здобутки є дороговказом наступним поколінням, як трепетно треба ставитися до вивчення мовних явищ.

У докторській дисертації вчений уперше ґрунтовно дослідив несловникові лексикографічні форми – глоси, відсуваючи постання української лексикографії далеко до появи першого класичного словника. Його дослідження продемонструвало, що староукраїнське словникарство – це окрема система, що розвивалася в тісному зв'язку як зі східною, так і з західною лексикографічною традицією.

Відомі величезні напрацювання В. В. Німчука у справі видання пам'яток. Кожне видання серії супроводжував докладний лінгвістичний опис, ґрунтовне текстологічне дослідження тощо. Результати власних спостережень щодо мови й походження багатьох пам'яток учений виклав, зокрема, у статтях Української літературної енциклопедії в 5-ти томах (1988–1995), в Енциклопедії «Українська мова» (2000, 2004, 2008). Тут розміщені також нариси з питань історії української мови й писемності, діалектології, наукові портрети українських і слов'янських мовознавців. У своїх монографічних працях В. В. Німчук висловлює думки про походження української етнічної мови, про її праслов'янські витоки, а також досліджує історію діалектного членування української мови, відстоюючи гіпотезу про її тричленний характер. Зокрема, у монографії «Давньоруська спадщина в лексиці української мови» (1992) автор ґрунтовно дослідив походження й розвиток найдавніших шарів української лексичної системи, тих лексико-семантичних груп, що є найбільш ар-

хаїчними: лексика, пов'язана з буттям, простором, часом, навколишнім середовищем і людиною як частиною живої природи, а також географічна, метеорологічна, ботанічна, зоологічна термінологія.

В. В. Німчук створив проект багатотомної академічної «Історії української мови», в якому він брав участь як автор і відповідальний редактор. Ця чотиритомна праця (1978-1983) – найґрунтовніше академічне дослідження складного процесу формування й розвитку всіх структурних рівнів української мови. Учений доповнив цей чотиритомник «Хрестоматією з історії української мови X-XIII ст.» (2015). Багато з рукописів, уміщених тут, ще не були опубліковані. Такий обсяг пам'яток не охоплювало досі жодне видання: у ньому представлено близько 60 давньоукраїнських текстів, зокрема епіграфіка, церковно-релігійна, юридична література, літописні зводи, князівські договори тощо.

Багато праць ученого торкаються проблем ономастики. В. В. Німчук простежив, як ономастичний матеріал може точно відображати поширення й хронологію мовних змін, тобто слугувати вивченню питання слов'янської прабатьківщини та найдавнішого діалектного членування слов'янських мов, балто-слов'янських проблем тощо. З 2008 року Василь Васильович працював головою Української ономастичної комісії, діяльність якої була спрямована на координацію дослідницької діяльності в галузі української ономастики. Зокрема, 1979 р. був опублікований академічний «Словник гідронімів України», в якому В. В. Німчуку належить дослідження гідронімії річки Тиси.

Упродовж 10 років (1998–2008) професор В. В. Німчук очолював Інститут української мови НАН України, він ініціював заснування академічного журналу «Українська мова», головним редактором якого був до останніх днів життя. Великих зусиль доклав учений до вироблення нового українського правопису. У монографії «Проблеми українського правопису XX – початку XXI ст.ст.» (2002) автор докладно обґрунтував кожен з запропонованих Національною правописною комісією орфографічних змін. Діяльність цієї комісії була спрямована на реалізацію природної потреби повернути українській мовній системі її первісний вигляд.

Наукова спадщина Василя Васильовича Німчука вражає глибиною та різнобічністю – це близько 500 наукових публікацій із діалектології, історії мови, українського глото- та діалектогенезу, стилістики, едіційної археографії, ономастики, етимології. Цей величезний доробок потребуватиме чималих зусиль наступників, які повинні досягнути велич його світлого розуму, могутній потенціал його думки.

До останніх днів Василь Васильович працював над словником говірки рідного села Довге, протягом усього життя збираючи фактичний матеріал, що налічував близько 50000 лексем. Ця титанічна праця мала стати помітним внеском в українську діалектну лексикографію.

В. В. Німчук ініціював створення Всеукраїнського Товариства шанувальників і захисників діалектів (zareєстроване в 2017 р.), він так мріяв

про те, щоб нині велися активні дослідження народного мовлення – цього невичерпного джерела мудрості українського етносу.

Познайомилася я з Василем Васильовичем у той час, коли готувала до захисту дисертаційну роботу на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Ніколи не забуду те хвилювання, що охопило мене перед першою зустріччю з ним. Це було в Києві в Інституті української мови НАН України на Грушевського, 4. Проте після перших же хвилин спілкування всі побоювання розвіялися. Відомий учений виявився надзвичайно простою, комунікабельною людиною. По-батьківськи розпитував про родину, цікавився, які проблеми мене турбують. Радо погодився прочитати мою наукову роботу. Його побажання, зауваження допомогли мені суттєво покращити текст, належно підготуватися до захисту.

Потім не раз ми зустрічалися на різних наукових форумах, особливо мені запам'яталася зустріч із Василем Васильовичем у Рівному в 2011 році на Міжнародній науковій конференції, присвяченій 450-річчю Пересопницького Євангелія. Такою всеосяжною любов'ю до Слова Божого була насичена його доповідь, що вона не могла нікого залишити байдужим.

Особливе місце в житті В. В. Німчука займає рідне село Довге. Знаний у всьому світі вчений любив його надзвичайно, сюди завжди повертався після далеких доріг. Любив свою хату, свою землю, своїх людей, свою церкву. У греко-католицькому храмі він щиро молився, звертаючись до Господа. І Господь чув його молитви, давав йому сили й натхнення займатися улюбленою справою.

Сивина побілила його скроні, а скільки невичерпної енергії випромінювали його очі, скільки мудрих думок снувало у світлому мозку, скільки цікавих ідей зринало з його уст навіть у такому поважному віці. І хто б міг подумати, що його приїзд в Ужгород у квітні 2017 року на студентську науково-практичну конференцію, його виступ перед студентами й викладачами філологічного факультету Ужгородського національного університету виявиться останнім...

Як він радів, що вдалося освоїти комп'ютер, із допомогою колег та учнів навчився виконувати найрізноманітніші операції, які не вміють робити і набагато молодші. І в цьому весь Василь Васильович – роки не владні над ним.

У моєму домашньому архіві збереглося чимало світлин, на яких Василь Васильович серед колег в Інституті української мови НАН України, у своєму відділі історії української мови, на засіданнях Вченої чи спеціалізованої ради, на наукових конференціях. Із трепетом переглядаю фото, де він удома, серед своїх рідних. Він дуже любив усіх їх, і вони горнулися до нього, завжди чекали додому, особливо наймолодший брат Іван, його дружина Анна, племінниця Мирослава, її син Іванко. Є світлини, де Василь Васильович серед прекрасних Карпат, які любив понад усе на світі.

У той скорботний листопадовий день 2017 року, коли не стало Василя Васильовича, заплакало небо, здійнявся вітер, захиталися могутні

смереки, застогнали Карпати. Тривожно задзвонили дзвони, сповіщаючи сумну звістку. Рідна земля прощалася з ним і прийняла у своє лоно. Тут він народився, виріс, звідси пішов у далеку, довгу дорогу, сюди повернувся на вічний спочинок.

Так Господь нагородив його за праведне життя на землі, яке Василь Васильович Німчук присвятив служінню науці й людям.

Непереборно хочеться знову й знову почути його ангельський голос, побачити усмінене обличчя, легку ходу коридором Інституту української мови в Києві, на нашому філологічному факультеті в УжНУ чи на домашньому подвір'ї в Довгому...

А залишається назавжди тільки пам'ять...

У матеріалі використані такі видання: Василь Васильович Німчук: Біобібліографія до 75-річчя / НАН України. Інститут української мови / Упорядники: Ю. В. Осінчук, Н. В. Пуряєва. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. – 128 с.; порт., ілюстр. (Бібліографія вчених України); Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), Зяблюк М. П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.; Німчук В. В. Давньоруська спадщина в лексиці української мови : [монографія] / В. В. Німчук; АН України, Ін-т української мови. – К.: Наук. думка, 1992. – 416 с.; Німчук В. В. Проблеми українського правопису XX - початку XXI ст. ст. / В. В. Німчук; НАН України, Ін-т укр. мови. – К.: [б.в.], 2002. – 112, [2] с. : портр.; Німчук В. Хрестоматія з історії української мови X – XIII ст. – Житомир: Полісся, 2015. – 352 с.; Пуряєва Н. Пам'яті члена-кореспондента НАН України Василя Васильовича Німчука (6. 07. 1933 – 26. 11. 2017) // Українська мова. – 2017. – № 4. – С. 161–165.

Наталія Венжинович,
*кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови,
заступник декана філологічного факультету Ужгородського національного університету з наукової роботи.*

ЛІДІЯ ГРИГОРІВНА ГОЛОМБ

До 80-річчя з дня народження педагога, вченого-літературознавця
(1938-2013)

Лідія Григорівна Голомб належала до категорії людей, про яких упевнено можна сказати: справжній майстер своєї справи. Людина, яка знайшла свою «сродну працю» і зуміла «своїм життям до себе дорівнятись». Про це свідчать її здобутки: доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури Ужгородського національного університету, заслужений працівник освіти і науки України, лауреат Всеукраїнської премії імені Зореслава...

Життєвий шлях майбутнього педагога вищої школи, авторитетного науковця розпочався 10 червня 1938 року в селищі Дворічна. Згодом родина переїхала на Закарпаття. Подальше життя і діяльність Лідії Голомб будуть пов'язані з Ужгородом. Саме тут вона здобула освіту, закінчила українське відділення філологічного факультету Ужгородського державного університету, а потім – аспірантуру на кафедрі української літератури.

Лідії Григорівні пощастило на вчителів, адже вона навчалась у таких відомих літературознавців, як М. М. Плісецький, В. Л. Микитась, П. П. Пономарьов – фахівців високого рівня, щоздобули освіту в київських закладах вищої освіти, були учнями академіка О. І. Білецького. Педагоги зуміли витворити сприятливу атмосферу для професійного зростання студентів філологічного факультету.

Керівником кандидатської дисертації Л. Голомб був Петро Петрович Пономарьов. Написана на тему «Поетична творчість Івана Франка початку XX століття», ця робота була успішно захищена в 1967 році в Інституті літератури імені Т. Г. Шевченка АН України. Інтерес до особистості І. Франка залишиться незгасним протягом усього життя вченої. І Франкові слова про поета як постійного учня у школі життя («poetasempertigo») були суголосні її натурі, адже вона й сама стала прикладом невпинних пошуків у науковій і педагогічній діяльності, закликала до активної роботи над собою і своїх учнів.

Енергія шукань, прагнення пізнати неповторні творчі світи українських письменників зумовили й вибір теми докторської дисертації – «Проблема особи і суспільства в українській ліриці кінця XIX – початку XX ст.», що також була захищена в Інституті літератури НАН України в 1990 році.

Лідія Голомб – автор понад двохсот праць, які вийшли друком у різних наукових виданнях. Найпомітніші – це монографії «Особа і суспільство в українській ліриці кінця XIX – початку XX ст.» (1988), «Василь Па-

човський: Закарпатські сторінки життя і творчості поета» (1999), «Поетична творчість Федора Потушняка» (2001), «Три поети раннього українського модернізму: Олександр Олесь, Грицько Чупринка, Микола Філянський» (2011). Л. Голомб упорядкувала й видала окремими книжками із власними передмовами твори П. Карманського («Петро Карманський. Ой люлі, смутку...» (1996)) та Ф. Потушняка («Федір Потушняк. Хвилини вічності» (2000)). Численні статті дослідниці із різних літературознавчих проблем увійшли до авторських збірників «Із спостережень над українською поезією XIX–XX століть» (2005), «Новаторські тенденції в українській літературі кінця XIX – перших десятиліть XX ст.» (2008).

Діапазон наукових інтересів Лідії Григорівни був дуже широким. Особливо її цікавили питання розвитку української літератури доби раннього українського модернізму. Ґрунтовно, із урахуванням досягнень сучасного літературознавства розкрила вона художній універсум І. Франка, Лесі Українки, О. Кобилянської, М. Вороного, О. Олесь, Б. Лепкого, А. Кримського, М. Чернявського, Г. Чупринки... Наукові розвідки вченої стали взірцем фахової літературознавчої аналітики. Залучаючи нові методологічні підходи до вивчення художніх текстів, Л. Голомб завжди спиралася на принципи об'єктивності, системності, концептуальності. Її праці вирізнялися доступним викладом матеріалу, бо вона добре усвідомлювала: сказане має бути зрозумілим не тільки для науковців, але й для всіх, хто цікавиться національним літературним процесом, прагне глибше пізнати творчість українських митців.

Слід відзначити дослідження вченої, присвячені закарпатським сторінкам української літератури. Лідія Григорівна здійснила новаторське прочитання творчості О. Духновича, В. Гренджі-Донського, Ю. Боршоша-Кум'ятського, Зореслава. Її беззаперечною заслугою є глибока інтерпретація художньої спадщини Ф. Потушняка. Лірику цього самотнього автора дослідниця доказово вписала в контекст розвитку поезії символізму, наголосивши на тому, що це була творча особистість європейського масштабу із особливим філософським світовідчуттям.

Дослідження Л. Голомб, присвячені доробку українських письменників кінця XIX – початку XX століття, а також вивченню літературного процесу на Закарпатті, увійшли до відповідних розділів нового видання «Історії української літератури», яке готує Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України.

Наукова діяльність професора Л. Голомб містила й роботу у спеціалізованих учених радах із захисту дисертацій у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника та Херсонському державному університеті. У науковій спільноті Лідія Григорівна мала заслужену шану. До її думок прислухалися; виступи вченої на конференціях, симпозіумах, різних наукових зібраннях викликали неабиякий інтерес. Беручи участь у дискусіях чи обговореннях, вона завжди толерантно, аргументовано доводила свою позицію.

Під науковим керівництвом ученої виконано й захищено сім кандидатських, одна докторська дисертація. Лідія Григорівна завжди стимулювала до наукових пошуків членів кафедри української літератури. І сама подавала приклад невпинної праці над дослідженням мистецтва слова, щоразу ділячися новими відкриттями із колегами. Можна із упевненістю говорити про існування її літературознавчої школи на кафедрі. Вчитель продовжується у своїх учнях, і дисертанти професора Л.Голомб ще раз доводять цю думку.

Педагогічна робота Лідії Голомб на кафедрі української літератури Ужгородського університету розпочалася в 1965 році і тривала близько 47 років. Студенти запам'ятали її як цікавого лектора, принципового, вимогливого, але доброзичливого викладача, мудру наставницю. Лекції Лідії Григорівни захоплювали, адже вона вміла наголосити на головному, відкрити неповторні грані особистості митця, показати письменника на тлі його епохи. Аналіз текстів українських авторів поєднувався із розкриттям і їх людської іпостасі. На заняттях професора творилася особлива магія, в якій панувала стихія поетичного слова, осягалися таємниці творчої лабораторії письменника.

Грунтовністю характеризувалися і її праці навчально-методичного характеру: «Основні проблеми вивчення української літератури кінця ХІХ – початку ХХ ст.», «Методологія та методика студентських наукових досліджень із українського літературознавства», «Конкурсні тестові завдання для вступників: Українська література», що мали кілька оновлених перевидань.

7 січня 2013 року Лідії Голомб не стало. Земне життя скінчилося, але залишилися плоди цієї мудрої душі. Учні, які продовжили справу її життя. Вдячні студенти, що запам'ятали уроки одного із улюблених педагогів. Усі, кого осяяло світло розуму професора від Бога. Усі ті, які складають справжню ціну заслугам великої людини, бо, як влучно сказала Ліна Костенко,

При майстрах якось легше. Вони – як Атланти, держать небо на плечах. Тому і є висота.

Оксана Кузьма,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української літератури
Ужгородського національного університету.

«ГОВОРІТЬ ТАК, ЛЮБІ ДРУЗІ, ЯК МИ КОЛИСЬ КАЛІГРАФІЇ ВЧИЛИСЯ – І ВСЕ ЗМІНИТЬСЯ...»

МИХАЙЛОВІ СЮСЬКУ, восьмому деканові філологічного факультету
Ужгородського університету, присвячується (1937-2018)

«Батько завжди знав, де футляр, а де скрипка...», – розмірковує його донька Ярослава Шебештян, теж мовознавець, доцент кафедри журналістики УжНУ, покликаючись на одного з улюблених наукових авторів Михайла Сюська – Юрія Карпенка, котрий метафорично розмірковує над кардинальними проблемами української фонології та фонологічної системи української мови, наголошуючи, що кожен звук мовлення зокрема таки є футляром для фонем, яка в цьому звуці втілена, а справжній дослідник має не лише уважно вивчати футляр, а й зачіпати своєю увагою чарівну скрипку, що лежить у тому футлярі [1, с. 3]. Саме «Фоне-

тику» як навчальну дисципліну професор Сюсько захоплено викладав студентам, як і «Вступ до загального мовознавства», у якому застосовував філософський підхід до осмислення мовних явищ на широкому тлі: у часткових виявах міг бачити основне, за деталями – важливе. Розглядав мову як універсум, знав і любив філософів мови, виявляв розвинений світогляд. Це засвідчують і його наукові розвідки, присвячені таким постатям, як О. Духнович, В. Гренджа-Донський, Зореслав (о. Степан-Севастьян Сабол), А. Волошин та ін.

Увагу М. І. Сюська привертають питання мовної ситуації на Закарпатті, зокрема у 20-30 рр. ХХ ст., адже тут майже до 40-х рр. за літературну мову правило т. зв. «язичіє» (тобто строката мішанина, штучний витвір, що взагалі суперечив духові живої мови), почасти російська літературна мова, а також живорозмовне «руське» мовлення. Аналізуючи дослідження видатного чеського філолога Франтішека Тішого «Розвиток сучасної літературної мови на Підкарпатській Русі» (1938), М.І.Сюсько виокремлює наскрізну його тезу, яка є принципово важливим положенням і для нього самого: історія літературної мови на тогочасній Підкарпатській Русі є лише фрагментом історії української літературної мови взагалі, як, до речі, й місцеве слов'янське населення – українцями [2, с. 414]. А В. Гренджу-Донського вважає найбільшим представником куль-

турно-літературного руху закарпатських українців початку ХХ ст., його ж творчість – добрим матеріалом для з'ясування тогочасної мовної ситуації в краї, тенденцій загальноукраїнського письменства на початку ХХ ст. з характерною для цієї доби ще неусталеністю правописних норм [2, с. 427].

Професор наголошує, що саме В. Гренджа-Донський та Зореслав (о.Степан-Севастьян Сабол) у своєму стремлінні до всеукраїнськості, чи соборності, спонукали загал до усвідомлення українського слова як нормального, реального, гнучкого й багатогранного засобу [2, с. 435]. Обидва завжди стояли на національно-соборницьких позиціях, глибоко усвідомлювали, що Закарпаття – невід'ємна частина української землі, завжди остерігалися периферійності й відрубності, а тому боролися з обстоюванням будь-якої окремішності Закарпаття [2, с. 440]. «Час і зусилля зробили свою справу, – зауважує М.І.Сюсько, – нині на Закарпатті переважна більшість українського населення уже вільно володіє (і користується!) українською літературною мовою, яка в умовах незалежної держави стала тут визначальною в суспільно-культурній комунікації» [2, с. 448].

М. І. Сюсько має свою думку і щодо так званого «русинського» питання на Закарпатті: так, окремі дослідники (історики, філологи та ін.) намагаються обґрунтувати тезу, що українська літературна мова на Закарпатті – це, мовляв, штучне утворення, мало не чужорідне тут тіло і т.ін., що місцеве населення користується не українською, а русинською мовою і говорить «по-руськи» [2, с. 495]. Оскільки вчений в оцінці певних явищ завжди спирався на лінгвістичні факти, то і тут зауважує: «за своєю структурою, за сукупністю мовних рис (особливо фонетичних) «русинський язык» (чи «руський язык») – це не що інше, як живий народнорозмовний різновид української мови. Тому спроби поставити українську літературну мову на друге місце після т. зв. русинської не мають під собою ніякого ґрунту. Опоненти забувають при цьому, що будь-яка нормалізація мови пов'язана зі внесенням у неї штучного начала, що регламентація мовленнєвих явищ постійно зростає. Потреба у чіткому формулюванні мовних правил, обов'язкових для всіх носіїв мови, впливає із самої природи мови – бути чітким і виразним інструментом порозуміння. ... Немає на Закарпатті зараз «єднолитого», єдиного, діалектно не розчленованого мовного ареалу, який би міг лягти в основу т.зв. русинської мови. «Русинська мова» ніколи не була тут окремою монолітною системою, яка б виключала діалектне членування» [2, с. 496].

Українська літературна мова на Закарпатті має добру перспективу, запит на неї постійно зростає, посилюється її міжнародний авторитет, розширюються її функції, – підкреслював професор [2, с.497], який упродовж 15 років (1992–2006) очолював одну з найстарших кафедр університету – української мови, що спочатку називалася кафедрою українського мовознавства, а з 1993 до 1999 року – спеціалізовану вчену раду із захисту докторських та кандидатських дисертацій з українського мовознавства. Михайло Іванович дуже пишався тим, що кафедра стала справж-

нім осередком лінгвістичних досліджень в університеті й спроможна цілком успішно вирішувати найскладніші завдання щодо перебудови всього змісту навчання та в контексті нової концепції історії української мови [2, с.548]. Слід відзначити, що його заслуга в цьому чимала. 2007 року на запитання журналістки Мирослави Галас «Ви 42 роки віддали роботі в Ужгородському університеті, пройшовши шлях від асистента до професора. Що вважаєте тут найбільшим своїм досягненням?» відповів: «Окрім численних наукових праць, статей, котрі є результатом моєї роботи, вдалим вважаю період, коли два строки підряд очолював спецраду... За ці 8 років на кафедрі не залишилося жодного викладача без наукового ступеня – з усіх незахищених я поробив кандидатів. Тобто вони своє робили, а я підштовхував, стимулював, десь допомагав. У нас, до речі, захист на високому рівні був... І деканом я почувався комфортно – факультет був тоді на хорошому рахунку, мені вдалося зняти напруження в колективі, до моєї думки дослухалися...» [2, с. 605]. І це правда. Засвідчую це як студентка відділення україністики того періоду, відтак аспірантка кафедри української мови. Комплексна кафедральна тема «Історія української мови й літератури на Закарпатті у загальноукраїнському контексті» вивчалася ретельно, всебічно.

Коло наукових зацікавлень професора пов'язане також із питаннями діалектної морфології, з цілим комплексом ономастичної проблематики (діалектна й літературна зоонімія тощо). В енциклопедії «Українська мова», де є словникова стаття про М.І.Сюська – доктора філологічних наук, заслуженого професора Ужгородського національного університету, професора Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II, академіка АН вищої школи України, заслуженого працівника освіти України, – вказані основні його праці: «Займенник у говорах Закарпатської області УРСР» (1968), «Взаємовідношення власних і загальних імен (зооніми і апелятиви) в українській мові» (1985), «Статус зооніма в онімічній системі: ономасіологічний аспект» (1988), «Способи і типи деривації взоонімії» (1989) [3, с. 675].

Кандидатську дисертацію на тему «Система іменних частин мови у говорах Закарпатської області» М.І.Сюсько захистив у 1969 році, а докторську – «Сучасна українська народна зоонімія (зоонімікон українців району Карпат)» – у червні 1991 року в Новосадському університеті колишньої Югославії.

Упродовж останнього десятиріччя вийшли дві його найбільші монографії: «З народного джерела: карпатоукраїнський зоонімікон у контексті інших слов'янських (і неслов'янських) мов» (2011) та «Питання сучасної української літературної і живорозмовної мови» (2014).

А почалося все зі школи. У своєму інтерв'ю Василеві Зубачу 2006 року професор із Міжгірщини захоплено згадує ту першу вчительку-східнячку Заворотню, імені якої навіть не пам'ятає, «а тільки лице її, і як вона говорила... слухати її можна було – не переслухати» [2, с. 593]. Отоді,

видно, й сформувалося його захоплення мовою. А ще його вчили каліграфії: «І я, немовби після неї, в житті старався рівно виводити кожную літеру своїх вчинків і навіть думок. Бо людина відповідальна за кожне слово своє. Як уголос мовлене, так і в умі. ... Говоріть так, любі друзі, як ми колись каліграфії вчилися писати – і все зміниться» [2, с. 593].

Щось у цьому є, бо з одного покоління уродженців невеликого високірного села Голятина Міжгірського району аж п'ять докторів наук вийшло. На питання журналіста Ярослава Галаса про витoki такого феномену Михайло Іванович відповідає: «Збіг обставин і прагнення себе реалізувати» [2, с.596]. «Біднота! Нам не казали: «Сідай за книжку», а навпаки: «Йди корові води подай, нагодуй свиней, підготуй січку». Ми самі вчилися, без примусу. І школу самі з учителями будували – місили глину з соломою, робили саман» [2, с. 597]. Очевидно, і це теж зробить його далі чутливим і співчутливим до інших. Ярослав Галас небезпідставно називає його живою легендою філологічного факультету: «Його оригінальна, експресивна манера проведення лекцій у поєднанні з гучним голосом завжди викликала в студентів (особливо першокурсників) благоговійне тремтіння. Хоча на першій же сесії з'ясовувалося, що насправді професор Сюсько – добряк, котрий ніколи не ставить собі за мету «завалити» когось на іспиті, навіть якщо для цього є всі об'єктивні підстави» [2, с. 595].

Мав індивідуальний підхід до людей. Як згадує його учениця, доцент кафедри української мови, нинішній заступник декана філфаку з наукової роботи Наталя Венжинович, «Михайло Іванович має надзвичайний хист спілкування і переконання у своїй правоті. Він завжди уважно вислухає, довго розмірковує, а тоді приймає рішення – і воно завжди найоптимальніше. Ми завжди дивувалися його вмінню повернути дискусію у конструктивне русло» [2, с. 587]. Методи і прийоми застосовував для цього теж найрізноманітніші. Як сам жартома згадує, одній колезі сказав, що в неї бородавки з'являться, якщо злоститиметься, іншій – що вуса почнуть рости від постійного нервування...» [2, с. 604].

А ще завдяки своєму потужному, зичному голосу два місяці працював диктором на радіо – про це навіть мало хто знає. Однак довелося повернутися додому – до матері, яка хворіла, тож справу цю закинув.

Озираючись на пройдений шлях, 2007 року підсумовував: «Скажу так – не вважаю, що досяг у житті чогось визначного, але себе більш-менш реалізував. Для когось «професор» – магічне слово, та я до цього ставлюся набагато прозаїчніше. Хоча як для селянського сина з Верховини це, напевно, теж результат...» [2, с. 600].

Разом із дочкою працював натхненно до останніх місяців життя над «Словником невідмінюваних в українській мові іменників», який присвятили «Дорогій нашій матері та дружині Раїсі Василівні Сюсько з глибокою повагою і вдячністю за турботу і прихильність та у зв'язку з 80-річчям з дня її народження» і без якої не захотів більше перебувати тут, у земному вимірі: відійшов у вічність 22 лютого 2018 року, Раїса Василів-

на – у листопаді 2017. «Вона завжди підтримувала й підбадьорювала мене. Сама дисертацію готову мала і не захистила, бо я пішов у докторантуру, і треба було займатися дітьми. Фактично пожертвувала собою заради мене. Підтримує і переживає за мене й зараз, за що я їй дуже вдячний...» [2, с.600].

Кафедра української мови вітала Михайла Івановича з 60-річчям такими словами: «У цю травневу, буйно розбуялу зеленню пору, коли гартуються зорі у високостях нарешті вільного українського неба, коли з Карпатських вершин (усупереч натискам непогоди) пробивається нестримними потоками зігрітий людською надією вітер добрих сподівань, – Вам, синові Верховини, якому випало пройти не одною крутою життєвою стежиною, не раз перемогти самого себе, щоб зійти на нинішню вершину своєї Долі...» [2, с. 608]. Ці слова залишаться актуальними і в 70. І у 80.

Коли 22 лютого на філологічному факультеті презентували фільм, присвячений 90-річчю від дня народження Павла Чучки, один із його авторів – Віталій Завадяк – замислено сказав: «Наступний треба робити про Сюська...». Якраз у цю мить зазвучав телефон: Михайло Іванович пішов у Вічність...

ЛІТЕРАТУРА

1. Карпенко Ю. О. Фонетика і фонологія сучасної української мови: учб. посібник для студ. філол. фак. Відп. ред. М. М. Фащенко; Одес. держ. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса: Чорномор'я, 1996. – 144 с.
2. Сюсько Михайло Іванович. Питання сучасної української літературної та живорозмовної мови: Вибране. Монографія. – Ужгород: Гражда, 2014. – 624 с.
3. Українська мова: Енциклопедія/ Редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), Зяблюк М. П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.

Галина Шумицька,
кандидат філологічних наук, доцент,
декан філологічного факультету
Ужгородського національного університету.

МОВОЗНАВСТВО

Уляна Амборська
Тернопіль, Україна

РОЗМОВНО-ПРОСТОРІЧНА ЛЕКСИКА У ТВОРАХ Є. ДУДАРЯ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРОК «РЯТУЙМО ЖІНКУ» ТА «АНТИФАС»)

Лінгвостилістичні особливості комічного відображення дійсності уже не одне сторіччя привертають увагу дослідників. Специфіка мовних засобів сміхової культури була предметом вивчення багатьох українських та зарубіжних учених, зокрема таких, як: Ю. Борєв, Т. Буйницька, Б. Дземидок, Л. Кузнецова, В. Русанівський, Б. Пришва, О. Штонь [3; 5; 6 тощо]. Актуальність дослідження вербальних засобів комічного в українській лінгвістиці зумовлена потребою з'ясувати їх специфіку у творах сучасних гумористів, серед яких яскраво виділяється Євген Михайлович Дудар. Його творчість, що є невичерпним джерелом гумору та сатири, цікавить переважно літературознавців із погляду специфічної манери письма. Лексичні засоби творення комізму предметом ґрунтовного лінгвістичного аналізу ще не були. Це й зумовлює актуальність нашої наукової розвідки, у якій ставимо за **мету** вивчення розмовно-просторічної лексики у творчості сучасного гумориста Євгена Дударя.

Просторічна лексика, позначена експресивністю та невимушеністю, вживається в емоційних мовних ситуаціях, характерна для дружніх та фамільярних стосунків. Використання її в розмові з незнайомими людьми є порушенням не лише літературних, а й мовно-етикетних норм. Проте у художньому і зрідка публіцистичному стилях розмовна і просторічна лексика вживається як засіб гумору та сатири. Найхарактернішою рисою всіх просторічних слів є їх яскраво виражена експресивність. Саме у словах цієї стилістичної категорії найчастіше актуалізовано різноманітність колоритів, конотативних компонентів семантики.

Однією з найбільш частотних груп такої лексики у творах Євгена Дударя є **дієслова**. Позначаючи ті чи інші дії персонажів, письменник добирає із низки синонімів найбільш експресивне, емоційно виразне слово, таке, що справляло б враження своєю незвичністю на тлі нейтральних в емоційно-експресивному плані лексем, виражало б певне ставлення до дій та вчинків персонажа.

Виділимо кілька семантичних груп розмовно-просторічних дієслів.

Це традиційні в художньому прозовому тексті слова на позначення манери говорити, наприклад: «*А ти хотів, щоб я **кукурікав**? – У мене й закудакаєш, – єхидно посміхнулася пика*» [2, с. 216]; «*Перед нею стоїть не то міліціонер, не то сажотрус. **Шварготить** щось по-чужому*» [2, с. 220]; «*А ти не **гавкай**! Такий умний стань на моє місце*» [2, с. 27]. Як бачимо, ці розмовні дієслова вживаються в переносному значенні, надаючи мікроконтекстам іронічно-згрубілого забарвлення, чому сприяє й найближче лексичне оточення.

Чимало дієслівної лексики на позначення тих чи інших рухів, дій, що їх виконують персонажі гумористичних творів:

а) «іти – пересуватися у певному темпі»: «О восьмій годині ранку до школи **вчовгує**, о вісімнадцятій – **вичовгує**. Реформа» [2, с. 13]; «З Організації Об'єднаних Націй ще не були? – спитав Ваня Молдаван. – То будуть.... Гаврилова і туди **доповзе**» [2, с. 119]; «Дама вхопила свою скриньку. Ляжливо оглядаючись, **пошвидкувала** геть» [1, с. 378];

б) «розуміти», «міркувати», «пояснювати»: «До речі, Петі п'ять років **втовкмачували**, що він від мавпи» [2, с. 13];

в) «їсти, споживати»: «Дай щось **пошамати!** – сказала Червона Шапочка, викаблучуючись перед дзеркалом» [2, с. 99]; «Товстий спритно **вибулькав** горілку» [1, с. 379];

г) «видавати певні звуки»: «На перетині двох артерій – затичка. **Сиренять** стривожені “Волги”. **Бібикають** “Москвичі” й “Запорожці”. **Кувикають** “Жигулі” й “Лади”. **Хриплять** газики» [1, с. 307] та багато інших. Такі вживання надають контексту іронічно-глузливого колориту, дієслова актуалізують у тексті фамільярну або зневажливу експресивність.

Із-поміж розмовних **іменників** найчастіше трапляються назви осіб, що вносять у контексти ефект безпосередності, невимушеності оцінок, додаткові стилістичні прирошення у значенні лексем. Зокрема, це називання та характеристика людей:

а) за віком: «Ось напишу на тебе скаргу, що ти вбив вовка, обікрав **бабушенцію** і приставав до мене» [2, с. 100];

б) за видом діяльності: «Увійшла **коменданша**. Глянула на мене зизом» [1, с. 453];

в) за розумовими здібностями: «Теща виганяє з дому, бо він **придурок**» [2, с. 20]; «А ти знаєш, **йолопе**, де тепер Носорог?» [2, с. 108] (Придурок, йолоп- неповний розуму, дурень [5]); «– **Кретин!** – Дуже приємно! – кажу. – А мене звати Антон. – **Ідіот!** – додав він» [2, с. 44];

г) за зовнішніми ознаками: «Оглядаюся. Стоїть **вишкварок**. Знаком питання» [2, с. 51] (Вишкварок, перен., зневажл. Про слабосилу, мізерну людину (4, Академічний тлумачний словник (далі АТС)); «Снують по пляжу у целофанових костюмах **шкети** і **шкетиці**» [2, с. 52] (Шкет, розм., зневажл. Хлопчик, підліток (АТС));

г) за моральними ознаками: «Годує **бахурів** і гадки не має, що хтось там на неї чигає» [2, с. 205] (Бахур, зневажл., лайл. Розпусник, залицяльник (АТС)); «От мужики були! А тепер – одно **жлобйо!**» [2, с. 111]. У реченні «Ось наш. Невелике **цабе**» [2, с. 78] за допомогою використання слова вузького стилістичного призначення «цабе», що позначає «поважну, впливову особу» (АТС) і побудови речення на своєрідній антитезі автору вдається досягти комічного ефекту та передати ставлення до неї;

д) за ставленням до людини: «**Ласточка**, я – князь. Не смій відказувати...» [2, с. 61] – у тексті – це фамільярне звертання до жінки; «Його [начальника] треба берегти, а не мене, **козявку**» [2, с. 15] – у тексті – це іронічно-зневажливе евфемістичне самоназивання за ознакою вартості

з-поміж інших людей; *«Царівно моя! Як довго я чекав зустрічі з тобою»* [1, с. 311]; *«Лицарю мій! Ти мені снівся ночами»* [1, с. 311].

Одним із прийомів передачі ставлення до зображуваного є використання зневажливого позначення *туп* – «розм., зневажл. Хтось, невідома людина; Людина з дивними або негативними рисами» (АТС). У таких випадках це іронічно-зневажливе найменування стосується мовообразів незнайомців: *«На мосту Павлинку чекав бородатий туп»* [2, с. 226]; *«Якийсь мордатий, зарослий рудою бородою туп підійшов до Капустяка і, озираючись, пошепки спитав»* [1, с. 260]; *«Руку підіймає худий туп з недоволеною фізіономією»* [1, с. 322]; *«По всьому видно, що оцей бородатий туп добре випив і вкрав у зоопарку коня»* [2, с. 359].

Часто також використовує гуморист у своїй творчості слова та фрази, які нерідко трапляються у соціально-побутовому житті та належать до розмовно-просторічної лексики. Сюди можна віднести слово *«балачки»* у реченні *«Чоловік з дороги, мабуть, втомлений, а ти його мучиш балачками»* [1, с. 491], а також слово *«дзявуліти»* у реченні *«– Чого ти там дзявулиш? – невдоволено крикнула господиня»* [1, с. 456].

Таким чином, розмовно-просторічна лексика у творах гумориста виконує кілька функцій – уживається не лише для створення образу окремої людини, відтворення особливостей її мовлення, а також для надання зневажливої, іронічної чи сатиричної, іноді – доброзичливо-гумористичної оцінки персонажам, предметам, явищам. Детального системного опису потребують також інші лексико-фразеологічні засоби рідної мови, які використовує письменник у своїх гумористичних творах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дудар Є. Антифас: Гумор і сатира / Є. Дудар. – К.: Дніпро, 1987. – 519 с.
2. Дудар Є. Рятуймо жінку: Гумор і сатира / Є. Дудар. – К.: Рад. письменник, 1989. – 238 с.
3. Русанівський В. М. Український гумор та його мова / В. М. Русанівський // Мовознавство. – 2005. – № 2. – С. 3–17.
4. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970 – 1980): [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua>
5. Ставицька Л. Короткий словник жаргонної лексики української мови / Л. Ставицька. – К.: Критика, 2003. – 336 с.
6. Штонь О. Лінгвістичні механізми творення комічного в українській і німецькій мовах (на матеріалі гуморесок та анекдотів) / О. Штонь // Українська наука в європейському контексті. Німецько-українські наукові зв'язки: збірник наукових праць / уклад. і заг. ред. Д. Блохин. – Мюнхен, 2016. – Т. 9. – С. 97–101.

Амборська Уляна Володимирівна, магістрант факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Науковий керівник – О. П. Штонь, кандидат філологічних наук, доцент.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВЛАСНИХ ІМЕН ОСІБ У СУЧАСНІЙ ОНОМАСТИЦІ

Вивчення антропоназв як класу онімів, з одного боку, ґрунтується на використанні загального понятійно-термінологічного апарату ономастики, з іншого, – потребує формування власної термінології. В українському мовознавстві різні аспекти дослідження антропонімів були об'єктом аналізу таких науковців, як І. І. Ковалик, Ю. К. Редько, П. П. Чучка, С. П. Левченко, І. М. Железняк, Н. П. Дзятківська, Л. Г. Скрипник, Л. Т. Масенко, Г. Є. Бучко, В. О. Горпинич, І. А. Корнієнко, Ю. О. Карпенко, І. Д. Фаріон, А. М. Архангельська, М. М. Торчинський та ін. Проте, незважаючи на значну кількість праць, на сучасному етапі розвитку ономастики проблема узгодження понять та термінів ономастичної мови залишається актуальною.

Метою статті є з'ясування теоретичних проблем дослідження українського антропонімікону, зокрема власних імен людей. Реалізація цієї мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) охарактеризувати склад антропонімічної системи української мови за походженням антропонімолексем; 2) виявити дискусійні питання сучасної ономастичної термінології щодо українських власних чоловічих та жіночих імен.

Вивчаючи проблему нормативності українських власних імен, І. Д. Фаріон звертає увагу, що саме національномовна адаптація антропоніма є одним із надійних засобів ідентифікації народу [7]. Порівнюючи лексичне значення різних підкласів антропонімів, П. П. Чучка також наголошує, що власні особові імена людей потребують окремої уваги як засіб етнічної ідентифікації їх носіїв в умовах міжетнічних контактів [8, с. 18].

Оскільки формування антропонімікону слов'янських народів відбувалося за умов тісної взаємодії мовних систем, вважаємо за доцільне розглянути проблему походження українських власних імен осіб у порівняльно-історичному аспекті. Науковий інтерес викликає думка М. Кнаппової щодо особливостей суспільного функціонування власних імен іншомовного походження в чеській мові: «Ці запозичення зазвичай є результатом офіційних або приватних міжнародних зв'язків, виникають під впливом культурної, політичної, суспільної і спортивної діяльності» [2, с. 68]. У вітчизняному мовознавстві подібний висновок робить Ю. О. Карпенко, який стверджує, що до християнізації території Русі в слов'ян могло бути понад 100 тисяч незапозичених (пор.: *Біляна, Ждана, Найда, Наден, Голуб, Вовк, Добриня*) та менше 10% запозичених, неслов'янських імен (скіфських, трипільських, тюркських, кельтських, варязьких, грецьких та ін.) [1, с. 9]: «*Але ж ти не хочеш хворіти! Правда, Ждане? Ждане?!*» (Марк Лівін); *Добриня* приклав руку до грудей, мовчки вклонився і вдарив ногами коня (В. Малик).

У вступній статті до словника «Власні імена людей» Л. Г. Скрипник та Н. П. Дзятківська стверджують, що сформовану протягом багатьох століть основу системи імен українського, російського і білоруського народів «складають імена християнського календаря» на кшталт *Іван, Олексій, Михайло, Григорій, Петро, Федір, Ганна, Олена, Катерина* та ін. [5, с. 7]. Основним генетичним джерелом імен українців вважає греко-латинський християнський календар також П. П. Чучка [8, с. 19], а С. П. Левченко звертає увагу на поширення після прийняття християнства, крім власне грецьких, давньоримських, давньоєврейських, сирійських, єгипетських імен [4, с. 88].

Аналізуючи склад української антропонімної системи за походженням, науковці висловлюють різні думки щодо кількісного співвідношення генетично слов'янської та запозиченої лексики. Наприклад, П. П. Чучка вважає, що на власне українські імена припадає 5%, решта – «новіший чужомовний набуток, зокрема арамейські, давньоєврейські, давньогрецькі, латинські, варязькі, тюркські, германські, романські та інші західноєвропейські імена» [9, с. 19]. Однак у передмові до історико-етимологічного словника «Слов'янські особові імена українців» (2011) дослідник пише про 3-4% слов'янських імен [11, с. 10].

На думку Ю. О. Карпенка, відсоток слов'янських імен у сучасному практичному вжитку українців вищий – приблизно 15%, проте переважають грецькі, латинські та давньоєврейські імена [1, с. 10].

Автори словника „Власні імена людей” у складі сучасних імен, окрім візантійських християнських, виділяють давньоруські – *Володимир, Всеволод, Ростислав, Людмила* та ін.: *Я, Ярополк, братовим мечем люто вбитий. Брат князя **Володимира*** (Ф. Прокопович), а також кальки з грецької мови на кшталт *Богдан, Віра, Надія, Любов: І я спитав: „Це, **Віро**, ти?”* (Т. Осьмачка); окремі імена скандинавського походження – *Ігор, Олег, Ольга: **Олег** ходив до школи, старанно вчився* (М. Ільницький); *Генетика, шановна **Ольго** Миколаївно, генетика – наука точна!* (Л. Романчук); імена, запозичені із західнослов'янських і південнослов'янських мов: *Ванда, Ружена, Вільгельм* та ін.: *Київські вернісажі останнього десятиліття XIX століття важко уявити без участі в них **Вільгельма** Котарбінського* (Д. Добріян); нові імена, що відображали революційну ідеологію, нові явища суспільного життя тощо: *Воля, Октябрина, Піонія* та ін.: *Ми довго реготали, підбираючи Ніночці радянські імена. **Сталіна, Октябрина, П'ятирічка... Тракторуса** було найкраще* (З. Мензатюк); *А я вже було, подумав, що ти – якась **Електросила** чи **Октябрина**, і тому соромишся* (Л. Бернакевич) [5, с. 8]. Ю. О. Карпенко наголошує на функціонуванні в сучасному антропоніміці українців старих язичницьких імен, які збереглися, „перейшовши в прізвища (пор.: *Бажан, Тичина, Шепета*) чи прізвиська (*Брех, Мозоль, Труш*)” [1, с. 9]: *П. **Тичина** прагне не тільки показати світ, скільки відтворити його внутрішнє життя: вловити настрій, мить* (А. Фасоля); *Водночас у статті „Малюнки Івана **Труша**” І. Франко висловив і свої критичні зауваження* (В. Галик).

Актуальною в сучасному мовознавстві залишається проблема розмежування понять „слов'янські власні імена українців” та „українські власні імена осіб”. У словнику „Слов'янські особові імена українців” П. П. Чучка зазначає, що під терміном „слов'янські особові імена українців” варто розуміти тільки ті власні імена слов'янської етимології, носіями яких є або були особи української національної (етнічної) належності [11, с. 4]. Такими можна вважати тільки імена, створені „зі слов'янськомовного матеріалу засобами й способами слов'янського назвотворення” [9, с. 20–21]. Іншу позицію займає І. І. Трійняк, який поняття „українські власні імена осіб” тлумачить як усі „імена, які вживали або вживають українці протягом століть” [6, с. 8].

Розглядаючи підклас прізвищ у монографії „Антропонімія Закарпаття” (2008), П. П. Чучка до українських відносить прізвища, усі морфеми яких „мають свої аналоги в словотворчих засобах української мови” [10, с. 450]. За концепцією В. О. Горпинича та І. А. Корнієнко, українськими вважають слов'янські та іншомовні за походженням прізвища, адаптовані в українській антропосистемі, автори монографії „Словозмінна парадигматика українських прізвищ” С. Л. Ковтюх та О. М. Кашталян [3, с. 10]. На нашу думку, вищенаведене твердження є доцільним, тому під час наступних ономастичних досліджень до українських зараховуватимемо антрополексеми, які вживають для позначення імен українців.

Отже, у сучасній ономастиці представлено різні концепції науковців щодо складу антропонімної лексики, кількісного співвідношення власне слов'янських та запозичених імен; репрезентовано протилежні погляди на понятійно-категоріальний апарат української антропосистеми, зокрема термінологію, яка позначає антропоніми різних підкласів за їх походженням. До українських власних чоловічих і жіночих імен варто зараховувати ті, що адаптовані й узвичаєні у вітчизняній антропосистемі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карпенко Ю. О. Традиції та новаторство в розвитку українського іменника / Ю. О. Карпенко // Мовознавство. – 2009. – № 3–4. – С. 5–11.
2. Кнаппова М. Языковые аспекты общественного функционирования личных имён / М. Кнаппова // Ономастика и грамматика : сб. статей / отв. ред. Л. П. Калакуцкая. – М. : Наука, 1981. – С. 66–73.
3. Ковтюх С. Л. Словозмінна парадигматика українських прізвищ : [монографія] / С. Л. Ковтюх, О. М. Кашталян ; за ред. С. Л. Ковтюх. – Кіровоград : ПОЛІМЕД-Сервіс, 2012. – 258 с.
4. Левченко С. П. Нове і традиційне у вживанні особових власних імен / С. П. Левченко // Українська мова та література в школі. – 1969. – № 4. – С. 87–89.
5. Скрипник Л. Г. Власні імена людей : словник-довідник / Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська ; за ред. В. М. Русанівського. – 3-тє вид. випр. й доп. – К. : Наукова думка, 2005. – 204 с.

6. Трійняк І. І. Словник українських імен / І. І. Трійняк ; НАН України ; Інститут української мови. – К. : Довіра, 2005. – 509 с.
7. Фаріон І. Д. Імена та прізвища як національні ідентифікатори [Електронний ресурс] / І. Д. Фаріон // «Українська правда» (блоги). – Режим доступу : <http://blogs.pravda.com.ua/authors/farion/57af1f56d25b9/>
8. Чучка П. П. Антропонімія як засіб етнічної ідентифікації людності / П. П. Чучка // Мовознавство. – 1988. – № 1. – С. 11–21.
9. Чучка П. П. Власне українські особові імена / П. П. Чучка // Дивослово. – 2004. – № 4. – С. 19–22.
10. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття : монографія / П. П. Чучка. – Ужгород, 2008. – 671 с.
11. Чучка П. П. Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник / П. П. Чучка. – Ужгород : Ліра, 2011. – 432 с.

Ахмедова Юлія Нодіржонівна, докторант кафедри української мови факультету філології та журналістики Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Науковий керівник – *С. Л. Ковтюх*, кандидат філологічних наук, професор.

Олена Бабяк
Ужгород, Україна

СУЧАСНА МОВНА ОСОБИСТІСТЬ КРІЗЬ ПРИЗМУ СТІЙКИХ ОДИНИЦЬ

Сучасне мовознавство та літературознавство все частіше в центр дослідження ставить проблему особистості – як суб'єкт мовлення, так і мовну особистість. Таким чином формується новий об'єкт дослідження, який вивчається лінгводидактикою, лінгвістикою, психолінгвістикою, соціолінгвістикою тощо.

У мовознавстві в останні роки ХХ століття виникає новий напрям – антрополінгвістика. Це пов'язано з тим, що на центральне місце в наукових дослідженнях все частіше ставиться питання про саму сутність людини – її дії, наміри, ідеї, образи, мовна комунікація, поведінка в соціумі.

Виникають нові поняття – особистість, основні типи особистості, компоненти особистості у працях Ю. Караулова [4], С. Воркачова [2] та ін.

Мовна особистість – це «єдність здібностей і характеристик людини, які сприяють виникненню мовної комунікації» [3, с. 13] або «узагальнений образ носія культурних, мовних і комунікативних цінностей, вмінь і поведінкових реакцій» [1, с.22].

Для того, щоб скласти цілісну мовну картину, необхідно дослідити окремі типи сучасних особистостей, їх характеристики та поведінку. Для цього все частіше обирають популярні сучасні твори письменників, в яких виявляються вищезгадані характеристики та формується збірне поняття сучасної мовної особистості.

Для опису мовного портрета особистості виявляють та досліджують особливості функціонування мовних одиниць та мовну поведінку у того чи іншого типу особистості.

Такий аналіз сучасної мовної особистості дає можливість виявити специфіку вибору певних мовних одиниць, характерну лексику та стилістичну забарвленість мовних явищ.

Саме мовна характеристика є найважливішим параметром для виявлення типології сучасної особистості.

Для дослідження сучасної мовної особистості ми обрали творчість відомого російського письменника В. Пелєвіна.

В. Пелєвін – це сучасний російський автор, представник постмодерністської літератури. Його постать і твори є неоднозначними, своєрідними та пронизані протиріччями.

У творах В. Пелєвіна («Чапаев и Пустота», «Generation P», «Жизнь на секомых», «Ампир В») відбувається повне переосмислення всіх життєвих догматів, з'являються нові типи героїв, оновлюється проблематика. Автор також звертається до містифікації, міфологізації, літературної гри та фантастики, цікаво переплітає сюжетні лінії.

Актуальність аналізу творчості В. Пелєвіна зумовлена тим, що проблема трансформації та еволюції постмодернізму ще недостатньо досліджена в літературознавстві.

Проблема інтертекстуальності – це ключове поняття в аналізі сучасної мовної особистості, тому що таке дослідження наповнене художніми засобами (тропами, стійкими конструкціями).

Змінюється сам тип героя – поєднання протилежних та неоднозначних характеристик, містифікація, відсутність чітких меж між реальністю та вигадкою. Саме тому досліджувати мовну особистість стає цікаво, адже в цьому проявляється і сама позиція автора щодо різноманітних проблем та явищ.

Постать автора загадкова, як і постать його героїв, – сам автор не дав жодного справжнього інтерв'ю, нема достовірних фактів про його життя. Тому й герої його творів – неординарні, загадкові та різнопланові.

Детальніше зупинимось на аналізі роману «Ампир В», який був написаний у 2006 році. Вже сама назва роману цікава, неординарна та неоднозначна – вона перекладається як «Імперія V» (5 імперія), або як «Імперія Вампірів» – vampire.

І дійсно, сюжет роману пов'язаний із діяльністю нових представників людства – вампірів, імперія яких вважається кращою та розумнішою за імперію звичайного людства. У цьому творі автор розглядає дуже важливі питання: проблема життя, проблема людства, поява нових героїв та людське буття. У творі яскраво змальований не тільки новий світ, нове суспільство, а й поява нових героїв – надлюдини, яка одночасно є ідеалізованою й вигаданою.

Для того, щоб визначити тип героя, ми використали термін *симулякр*, тобто образ, який не має оригіналу в реальному світі. Спираючись

на це поняття (ввів його Ж. Бодріяр), уявляємо цікаву картину світу, суспільство й тип особистості.

Спробуємо проаналізувати сучасну мовну особистість на основі роману «Ампір В». Отже, перед нами головний герой твору – Роман Шторкін: молодий, перспективний, мрійливий та чуттєвий. Але сама постать героя не симпатична читачеві, тому що в його особі змальовується збірний тип нового суспільства, яке є неоднозначним та песимістичним. Незважаючи на свій вік, головний герой – пасивна особистість, апатична до всього, що відбувається навкруги, без постійного місця роботи та освіти.

Водночас герой розумний та самокритичний – про це свідчать установлені вирази, вживані ним, зокрема: *полная каша в голове; не схватываю на лету* [5, с. 72]; *сизу сложа руки* [5, с. 357] тощо. Бачимо, що молодому поколінню бракує стимулу, щоб жити, творити та існувати. Сам автор категорично стверджує, що з таким «пасивним» поколінням перспектива у суспільства не дуже оптимістична.

Але далі у головного героя з'являється шанс – він отримує змогу змінити своє життя, набути знань та досягти чогось у житті. Він зустрічається з представниками вампірів, які демонструють йому зовсім інший світ – яскравий та прогресивний.

І сам головний герой починає змінюватися – з бездіяльного та лінивого він прогресує, змінюється. Це проявляється як в поведінці, так і в мовній характеристиці героя – він починає використовувати зовсім інші мовні одиниці – в них глибший зміст, філософське забарвлення. І сам герой помічає зміни у собі, використовуючи такі вирази: *готов дать голову на отсечение, что стану другим* [5, с. 284]; *всё у меня стало на свои места* [5, с. 197].

Дії головного героя, поведінка та вислови набувають значущості, відбувається «революція духу»: це під впливом таких обставин, як життя серед вампірів, вивчення їх філософії та традицій, поява суперздібностей.

Здається, у героя з'являється все, щоб стати надлюдиною та досягнути найвищих цілей. Але він не демонструє такої гармонії у своїх знаннях, діях та почуттях.

З одного боку, він стає сильнішим, впливовішим та розумнішим, а з іншого, – все одно демонструє вади, властиві простій людині. І це свідчить про те, що повного перетворення в «суперлюдину» так і не відбулося, не зміг головний герой досягнути єдності в своїх діях та знаннях.

Наприкінці роману герой перетворюється на людину-філософа (це проявляється, зокрема, в такому виразі: *истина в нас самих* [5, с. 365].

Перед нами постає такий тип особистості: лідер, сильний духом, філософ, здатний змінити світ. Але й такий тип особистості має свої вади – в певних обставинах він втрачає людське обличчя, не позиціонує себе як позитивний герой. Саме тому повної єдності між вчинками та характером особистості не відбувається, і сам герой ще має багато над чим працювати.

Таким чином, вивчення окремих мовних компонентів допомагає краще уявити не тільки тип мовної особистості, а й скласти цілісну мовну картину.

Представлений аналіз дає конкретне уявлення про культурний пласт того чи іншого народу. Стійкі мовні одиниці здатні не тільки передавати певні явища, а й зображати та переосмислювати реалії дійсності – особливості культури, суспільства, відносин у суспільстві.

Використання мовних засобів у художніх творах має не тільки ідейне навантаження, а й стилістичне. Тому для виявлення характерних рис будь-яких типів особистостей необхідно звертати увагу саме на мовні явища та їх функціонування в тексті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки / Е.М. Вольф. – М.: Наука, 1985. – 228 с.
2. Воркачев С. Г. Лингвокультурный концепт: типология и области бытования / С. Г. Воркачев // Монография. Под общ. ред. проф. С. Г. Воркачева. – Волгоград: ВолГУ, 2007. – 400 с.
3. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс: Монография / В.И. Карасик. – Волгоград: Просвещение, 2002. – 199 с.
4. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М.: Издательство ЛКИ, 2010. – 264 с.
5. Пелевин В.О. Амфир В. Роман / В.О. Пелевин. – М.: Эксмо, 2006. – 416 с.

Бабяк Олена Ігорівна, асистент кафедри слов'янської філології та світової літератури філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *А. О. Виноградов*, доктор філологічних наук, професор.

Іванна Балега
Ужгород, Україна

ЯВИЩЕ ЛЕКСИКАЛІЗАЦІЇ СУФІКСІВ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ

Кожна мова, зокрема й українська, становить динамічну систему, яка, подібно до живого організму, розвивається, еволюціонує. А такий процес, як лексикалізація морфем, є однією з ознак розвитку сучасного українського словотворення. Над цією проблемою в сучасній українській та зарубіжній лінгвістиці працювали дослідники: Г. Аркушин, Г. Вокальчук, О. Земська, А. Нелюба, Л. Павлик, Є. Редько, Н. Хрустик та ін. [1; 3; 4; 5; 6; 11].

Лексикалізація морфем належить до відносно малопоширених лінгвістичних явищ. У сучасному мовознавстві під нею розуміється перетворення компонента слова, словоформи чи сполучення слів на окреме слово або стійке словосполучення як еквівалент слова [8, с. 277]. Найчастіше випадки переходу морфем у лексеми фіксуються у сфері розмовного мовлення. Переходять із розряду морфем у розряд лексем, як правило,

префіксоїди, корені складних за структурою іншомовних слів, аброкорені, рідше – суфікси, суфіксоїди та префікси.

Лексикалізація суфіксів – рідкісне явище, але надзвичайно цікаве. Тому, на нашу думку, потребує детальнішої уваги та вивчення. Як правило, набуття суфіксом ознак слів можна спостерігати лише в певному контексті, наприклад: **енки** – жартівлива назва мешканців Центральної та Східної України, прізвища яких утворюються переважно за допомогою суфікса *-енк-о*; **ізми** – різні філософські та політичні течії; **істи** – особи, які є прихильниками певних філософських, релігійних, політичних напрямів.

В українській публіцистиці першість у лексикалізації належить суфіксові *-ізм*. «Запозичений суфікс *-изм (-ізм)* виступає у словах (переважно іншомовного походження), що виражають наукові поняття й терміни з узагальненим змістом» [9, с. 38]. Із цих двох варіантів (*-изм* та *-ізм*) у значенні окремого слова вживається тільки другий, бо, за чинним правописом, слова не можуть починатися буквою *и*.

Уживання лексеми **ізм** у такому значенні характерним було і для памфлетів М. Хвильового. Підтвердженням цього є цитата з праці «До читача»: *«Ми допускаємо і навіть вважаємо за потрібне існування багатьох формальних **ізмів**, бо це, по-перше, дає можливість письменникам скоріше намацати шлях до стилю нашої епохи, по-друге, дає їм же таки не меншу можливість більше дбати за зміст, як би вони дбали за нього, обмежені тим чи іншим **ізмом**, канонізованим в стиль нашої доби. Але розуміємо ми ці **ізми** не як стилі, а як суми художніх прийомів»* [10, с. 817]. Обійтися без цих лексикалізованих одиниць у публіцистичних творах не можна. Відповідь М. Хвильового така: *«Хоч ми в інституті шляхетних дівчат і не вчилися, але розуміємо, що памфлет без «ядрьоних» **«ізмів»** – не памфлет»* [10, с. 818].

На лексикалізацію суфіксів *-ов* та *-ін* (первинна функція яких – творення присвійних прикметників) вплинула політика царизму, асиміляція підневільних народів, складовою ланкою чого було приєднання до національних прізвищ суфіксів *-ов* та *-ін*, характерних для російської антропонімії. Це яскраво висміяв С. Руданський у співомовці «Московська справа»:

*Звісно, прізвиська в ляхів
На сякий та на **овський**.
Але москаль, що дінне,
Верне по-московській* [7, с. 103].

Суфікс **-енк-о** М. Хвильовий використав у своїх памфлетах, створюючи узагальнено-символічний образ письменника-графоманина, бездари: *«Перші два листи – це наша відповідь одному із просвітян, що, узагальнюючи, ми його називаємо просто **«енко»**»* [10, с. 390]. Взагалі, це нове слово вживається у творах Хвильового досить часто і переважно в таких відмінках: однина – **енко, енка, енкові, енком**, множина – **енки, енків, енкам**.

Привертають нашу увагу лексичні новотвори М. Вінграновського. Майстерно випромінюючи українське слово, він віднаходив і розкривав

приховані в його семантичних надрах нові глибинні смисли, натхненно осмислював найпотаємніші порухи української душі, власними лексичними знахідками удосконалював народнопісенну традицію мовно-естетичного відтворення світу. Ось, наприклад: **-енко-єнко-венко-**, утворений способом лексикалізації суфіксальних морфем **-енк(о)+-єнк(о)+-(в)енк(о)** і об'єднання їх у межах одного слова [2, с. 168]. Вражає поезія Миколи Вінграновського «Позахолодало на ріллю»:

*Я тобі казав і говорю –
Наче я не – **енко-єнко-венко**...
Подивилось небо крізь зорю,
Де морозить хвилю морозенко.*

Відомо, що зазначені морфеми, характерні для українських прізвищ на зразок *Коваленко, Саєнко, Яковенко*, використовуються для позначень осіб за родинними або професійними зв'язками: *коваль – коваленко* (син коваля) [3, с. 20].

Словник Анатолія Нелюби та Євгена Редька містить лексико-слово-твірні інновації, що з'явилися в різних стилях і різновидах української мови протягом 2012-2013 років. Особливо цікавими, на нашу думку, є суфіксальні утворення, які, приєднуючись до іншої твірної основи, формують нове слово уже з іншим значенням. Наприклад, **вертодром** ← **вертол**іт – місце (злезовище) для вертольота: «Щоправда представляли **вертодром** гаранта не так... **Вертодром** може прийняти повітряні судна класу *МІ 8*...» [5, с. 26]; **довженколенд** ← **Довженк(о)** – територія, парк (ленд) Довженка: «А на цьому місці буде не «**довженколенд**», а щось інше» [5, с. 40]; **ізвишлізм** ← **ізвишл-я-(ти)** – опредметнення дії (процесу), названої дієсловом *ізвишлять*: «Усі вони – то суцільні «**ізвишлізми**» новоявленого «пророка», враженого патологічною неприязню до самого існування незалежної України та нашої письменницької Спільки» [5, с. 62].

Серед суфіксів, що функціонують у розмовному мовленні як лексеми, О. А. Земська називає такі афікси: **-дром, -тека, -рама, -фікація**, що могли відповідно виділитися на основі слів на взірць *аеродром, бібліотека, циркорам, електрифікація* [4, с. 178].

Отже, деякі словотворчі суфікси можуть виокремлюватися і вживатися у мовленні як самостійні слова. Теоретично кожен суфікс, ужитий у контексті з певною метою, може лексикалізуватися, але в літературно-мовній практиці цих прикладів не більше півтора десятка: **-ація, -десятники, -енко, зації-, -ізм, -івщина, -істки, -ов, -ськість, -ук, -чук**. Як правило, лексикалізації зазнають іменникові суфікси, але рідше – прикметникові. Це залежить, насамперед, від майстерності письменника, від уміння узагальнити певні явища за допомогою мовних фактів. Усі ці перетворення відображають загальну тенденцію розвитку мови до вираження більш концентрованого змісту більш економними засобами. Таким чином, можна зробити висновок, що творення нових слів на базі

морфем – процес важливий. Питання трансформації морфем у лексичні одиниці потребує пильної уваги мовознавців, глибокого і всебічного вивчення. Адже лексикалізація морфем – продуктивне джерело поповнення словникового складу мови, свідчення її активного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аркушин Г. Лексикалізація афіксів в українській мові // Українська мова. – 2002. – № 3. – С.81–89.
2. Вінграновський М. Вибрані твори : у 3 т. / М. Вінграновський. – Т. 1: Поезії. 1954–2003. – Тернопіль : Богдан, 2004. – 400 с.
3. Вокальчук Г. Словопошуки М. Вінграновського // Культура слова. – 2011. – Ч. 75. – С. 20–27.
4. Земская Е. А. Современный русский язык. Словообразование / Е. А. Земская. – М. : Просвещение, – 1973. – 304 с.
5. Нелюба А., Редько Є. Лексико-словотвірні інновації. 2012-2013: Словник / Загальна редакція А. Нелюби. – Х.: Харківське історико-філологічне товариство, 2014. – 172 с.
6. Павленко Л. П. Як утворюються слова в українській мові / Л. П. Павленко // Педагогічний пошук. – 2014. – № 2. – С. 19–21.
7. Руданський С. Усі твори в одному томі / Передм. Г. Латника. – К., 2007. – 520 с.
8. Словотвір сучасної української літературної мови: монографія / відп. ред. М. А. Жовтобрюх. – К. : Наук. думка, 1979. – 406 с.
9. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І. К. Білодіда. – К., 1969. – 583 с.
10. Хвильовий. М. Твори: У 2 т. – К., 1991. – Т. 2. – 817 с.
11. Хрустик Н. М. Деякі міркування про лексикалізацію морфем / Н. М. Хрустик // Слов'янський збірник. – 2013. – Вип. 17. – С. 148–154.

Балега Іванна Іванівна, студентка філологічного факультету, ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – Г. І. Вовченко, кандидат філологічних наук, доцент.

Таїсія Безнощенко
Вінниця, Україна

ЗІ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НАД ДІАЛЕКТНИМИ ОСОБЛИВОСТЯМИ ЗАХІДНОПОЛІСЬКОЇ ГОВІРКИ В ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ ВОЛОДИМИРА ЛИСА

Діалектна лексика поряд із літературною є важливим складником інформаційно-комунікативного простору художніх текстів і насамперед одним із домінантних мовних засобів ідіостилю письменника, за допомогою якого відтворено національно-етнографічний та говірково-регіо-

нальний колорити. На жаль, говірки сучасного Полісся мало представлені в художній літературі, причиною чого є те, що «у стосунках «говір і літературна мова» поліські говори фактично не є (і майже не були впродовж своєї історії) постачальником лексем для літературної мови <...>, а лише сприймачем», як зауважує З. Т. Франко [5, с. 153]. Та сьогодні з'являється когорта талановитих письменників, які майстерно послуговуються поліським лексичним матеріалом у своїх творах, серед них і Володимир Лис.

Використання поліської територіально маркованої лексики у творах В. Лиса досліджували Г. Аркушин [1], І. Ніколаєнко [3], Л. Спанатій [4], А. Яворський [6] та ін. Збірка новел «Місяць, обмитий дощем» (2017) не була об'єктом лінгвістичних студій, що актуалізує проблематику наших студій.

Мета нашої розвідки – дослідити елементи західнополіської говірки в текстах новел збірки «Місяць, обмитий дощем», романів «Соло для Соломії» та «Із сонцем за плечима. Поліська мудрість Пелагеї» В. Лиса. Методом суцільної вибірки із зазначених творів було зафіксовано 137 фактів уживання автором діалектних явищ різних мовних рівнів. Із них 68 одиниць засвідчують фонетичні діалектні особливості, 55 – морфологічні, 14 – словотвірні.

На фонетичному рівні відзначаємо особливості волинсько-поліської групи говорів, які представлені у системі вокалізму та консонантизму. Вокалізм репрезентують такі явища, як афереза: *Митро* (ПМП, с. 146); синкопа: *мона* (СС, с. 62), *тико* (СС, с. 167), *скіко* (ПМП, с. 21); апокопа: *мо́* (ПМП, 36), *трé* (МОД, с. 110; ПМП, с. 199) та ін. На нашу думку, найяскравішою мовною рисою на рівні вокалізму, що представлена в західнополіських говірках і відображена в художніх текстах В. Лиса, є перезвук [а] → [е] після пом'якшених приголосних, як-от: *вибачéй* (МОД, с. 116), *гарéче* (ПМП, с. 34), *дéдько* (МОД, с. 117), *тéжко* (ПМП, с. 11) та ін. Засвідчено випадки обниженої вимови [иe] в наголошеній позиції: *побели* (МОД, с. 128), *дитена* (МОД, с. 128), *робев* (МОД, с. 127), *воне* (ПМП, с. 112), *ме* (ПМП, с. 11) та ін. Спорадична відсутність національного чергування [о] // [і] – *войни* (МОД, с. 21), *потвердила* (МОД, с. 120) – дає підстави припускати вплив польської мови на говірки Західного Полісся (це обумовлено географічним розташуванням регіону). Національне чергування [о] // [і] наявне лише у слові *Біг* (СС, с. 68). Водночас зберігається давній [е] в наголошеній позиції: *коне* (МОД, с. 121). Не менш прикметною фонетичною особливістю, яку ми помічаємо у творах В. Лиса, є «окання» та «укання»: *бомажку* (МОД, с. 127), *зувсім* (МОД, с. 124), *ветіринарув* (МОД, с. 127).

У системі консонантизму спостерігаємо ствердіння [ц] у звукосполучі -ци: *пальци* (ПМП, с. 84), *хлопци* (ПМП, с. 114), що теж не є спорадичним діалектним явищем поліської мовної стихії. Широко представлено в текстах В. Лиса явище ствердіння приголосних перед [и] на початку та в кінці слова: *дитей* (ПМП, с. 38), *таки* (МОД, с. 139), *ни* (ПМП, с. 139). У текстах В. Лиса фіксуємо таку прикметну особливість, як наявність протетичних звуків, зокрема [г] та [в]: *гинший* (СС, с. 117), *гістеричною* (СС, с. 207),

гонучко (СС, с. 95), *Гандрія* (СС, с. 91), *воці* (ПМП, с. 64). Частотно представлена субституція [ф] → [хв]: *бухвет* (МОД, с. 137) та ствердіння [р] перед голосним: *вару* (ПМП, 174), *праником* (СС, с.114).

На морфологічному рівні, на нашу думку, найяскравіше відображені діалектні особливості словозміни іменників, прикметників, числівників та займенників.

Діалектні особливості форм іменника представлені такими явищами, як наявність подовжених приголосних в ім. с. р. із флексією -е: *волоссе* (ПМП, с. 107), *життє* (ПМП, с. 123), *весіллє* (МОД, с. 124); так зване хитання в роді: *свеї дома* (ч. р. → ж. р.) (МОД, с. 19), *прем'я* (ж. р. → с. р.) (СС, с. 238); форми О. в. одн. ж. р. мають флексію -ою: *Гальою*, *Марусьою* (ПМП, с. 155), а форми Р. в. мн. мають флексію -ов: *верстов* (ПМП, с. 96). Також засвідчено форму Д. в. одн. ім. 2-ї відміни із флексією -ові: *ліжкові* (ПМП, с. 94).

Прикметникові діалектні особливості представлені вживанням повних нестягнених форм як одної з найхарактерніших рис поліського наріччя: *покірнії* (ПМП, с. 130), *молодая* (ПМП, с. 88), *тежкую* (ПМП, с. 14) [2, с.109]. Подібне явище повних нестягнених займенникових форм фіксуємо у випадках: *теє* (МОД, с. 124), *тая* (МОД, с. 116), *цяя* (СС, с. 85), *такую* (ПМП, с. 14). Найкolorитнішою ознакою західнополіської говірки в художніх текстах В. Лиса вважаємо лексеми, що виражають унікальність діалектних займенникових форм: *єго* (СС, с.37), *него* (СС, с.16), *теї похвальби* (СС, с.16), *неї* (ПМП, с.168), *теї слова* (ПМП, с. 26), *цему* (СС, с. 66), *свему* (МОД, с. 115), *неїна матір* (МОД, с. 115), *цеї думки* (ПМП, с. 11).

Засвідчено також форми наказового способу дієслів на -іте: *пождіте* (МОД, с. 13), *йдіте* (МОД, с. 136), *возьміте* (МОД, с. 23) та ін. Форми дієприкметників активного стану мають переважно суфікс -ан: *паране* (ПМП, с. 106), *замудраний* (ПМП, с. 18).

Досить цікавим є розмаїття діалектних форм числівників, як-от: *їд-на* (МОД, с. 117), *їднеї* (ПМП, с. 155), *єдин* (ПМП, с. 15) та *їден* (МОД, с. 12); чотири: *штири* (ПМП, с.26) з формою *штирьох* – Р. в. мн. (ПМП, с. 143). Окрім цього, спостерігаємо й інші діалектні форми числівників: *тища* (МОД, с. 140), *дванайцятий* (СС, с. 324), *двайцять* (ПМП, с.186); форма М. в. одн. числівника вісім має варіант *восьмім* (МОД, с. 117).

Щодо прислівникових діалектних особливостей, то відзначено активне вживання прислівника *вельми* (ПМП, с. 18; МОД, с. 120 та ін.), спорадичне вживання прислівника *майбуть* (МОД, с. 129).

Словотвірний рівень у художніх творах В. Лиса представлений не менш яскраво. Спостережено різні діалектні особливості, серед яких відзначаємо утворення лексем за допомогою додавання суфіксів (здебільшого так утворюються прислівники та прийменники): *тамечки* (ПМП, с. 11); *троньки* (МОД, с. 137); *бабниця* (ПМП, с. 24), *бульбини* (МОД, с. 17), *гнів-лева* (ПМП, с. 37), *теперка* (СС, с. 50), *злецьке* (ПМП, с. 87). Префіксальним способом утворені слова *ізранку* (ПМП, с. 25), *залюбився* (ПМП, с. 38), усіченням префікса -но утворено слово *мерлих* (ПМП, с. 138).

Таким чином, у проаналізованих текстах В. Лис створює узагальнений художній образ поліської говірки західнополіської групи говорів через широкий корпус найвиразніших діалектних явищ на фонетичному, морфологічному та словотвірному мовних рівнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аркушин Г. Л. Народна лексика Західного Полісся : монографія / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – 236 с.
2. Бевзенко С. П. Українська діалектологія / С. П. Бевзенко. – К., 1980. – 246 с.
3. Ніколаєнко І. О. Функція діалектизму в художній прозі кінця ХХ – початку ХХІ століття / І. О. Ніколаєнко // V Международные Севастопольские Кирилло-Мефодиевские чтения : сб. науч. ст. – Севастополь : Гит пак, 2011. – С. 221–229.
4. Спанатій Л. С. Діалектизми та їх місце в мовному і метамовному дискурсі (на матеріалі роману «Століття Якова» В. С. Лиса) / Л. С. Спанатій // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили] комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія : Філологія. Мовознавство. – 2013. – Т. 219, вип. 207. – С. 109–112.
5. Франко З. Т. Лексична синонімія / З. Т. Франко // Фонетична, морфологічна і лексична системи українських говорів. – К. : Наук. думка, 1983. – С. 127–163.
6. Яворський А. Ю. Лексика волинсько-поліської говірки в романі Володимира Лиса «Століття Якова» / А. Ю. Яворський // Лінгвістичні дослідження: збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. – Х., 2013. – Вип. 36. – С. 137–142.

ДЖЕРЕЛА

- ПМП – Лис В. Із сонцем за плечима. Поліська мудрість Пелагеї / Володимир Лис. – Х. : Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2014. – 240 с.
- МОД – Лис В. Місяць, обмитий дощем / Володимир Лис. – Х. : Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2017. – 352 с.
- СС – Лис В. Соло для Соломії : роман / Володимир Лис; передм. Т. Прохаська. – Х. : Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2013. – 368 с.

Безнощенко Таїсія Ігорівна, студентка факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського.

Науковий керівник – *І. В. Гороф'янюк*, кандидат філологічних наук, доцент.

ВІДІМЕННИКОВІ ДІЄСЛОВА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ОБРАЗНИМ КОМПОНЕНТОМ ЗНАЧЕННЯ

Іменник як центральна частина мови становить ядро дериваційної бази українського словотвору. Це пов'язано і з особливостями морфологічної та семантичної структури слів цієї частини мови, і з їх здатністю позначати такі елементи дійсності, що відіграють важливу роль у житті людини. Відповідно значний шар іменникової лексики у свідомості носіїв мови пов'язаний із фоновими знаннями, сформованими впродовж тривалого часу під впливом культурно-історичних та соціально-побутових чинників. Така специфіка іменникової твірної бази сприяє формуванню різних типів мотиваційних відношень із похідними одиницями, з-поміж яких на особливу увагу заслуговують такі структурно-семантичні зв'язки, наслідком яких є формування образних дериватів. До **образних похідних утворень**, слідом за Т. Є. Гуцуляк, зараховуємо такі лексичні одиниці, морфологічна й семантична структура яких відображає асоціативно-образні уявлення про елемент дійсності, що виникають у свідомості мовців [3, с. 32]. Продуктивною групою таких дериватів є **відіменникові дієслова**, які виникли внаслідок переосмислення лексичного значення іменника – об'єкта порівняння і репрезентують метафоричний спосіб відображення дійсності, вони належать до національно-самобутніх одиниць української мови, „відтворюють своєрідну для кожної мови етнокультурну інформацію, пов'язану з особливостями асоціативно-образного сприйняття певного явища позамовної дійсності” [2, с. 47].

Попри те, що процеси відіменникового словотворення привертають активну увагу дослідників (праці К. Г. Городенської, М. В. Кравченко, З. О. Валюх, Л. А. Юрчук, І. С. Беркешук та ін.), аспекти формування образних одиниць української мови поки що не стали об'єктом ґрунтовних наукових студій і представлені роботами О. О. Тараненка, О. О. Селіванової, В. В. Калька, Г. В. Кочерги, виконаними в структурно-семантичному та когнітивно-ономасіологічному напрямках. З огляду на це виокремлення корпусу відіменникових дієслів з образним змістом на матеріалі сучасних лексикографічних праць і текстів художньої літератури, аналіз їхніх мотиваційних відношень з твірною базою належить до перспективних й актуальних проблем сучасної української лінгвістики і слугує предметом дослідження у пропонованій розвідці.

Специфікою твірної бази образних відсубстантивних дієслів є приналежність іменників-мотиваторів до певних лексико-семантичних груп:

назв тварин: **в'юнитися** (← *в'юн*) – проходити, пролягати, текти то-що непрямо, вигинаючись, петляючи. // Закручуватися, кучерявитися (про волосся) [1, с. 213]; **нажаблюватися, нажабитися** (← *жаба*) – зневажл.

ображаючись на кого-небудь, сердитися, надуватися [1, с. 715]; **змійтися** (← *змія*) – тягнутися, стелитися хвилястою, звивистою смугою, лінією; звиватися [1, с. 466]; **індичитися** (← *індик*) – *розм.* надиматися, як індик; бундючитися [1, с. 495]; **ішачити** (← *ішак*) – *розм.* виконувати тяжку, невдячну роботу [1, с. 508];

назв явищ природи: **вітритися** (← *вітер*) – *розм., рідко.* мандрувати [1, с. 191]; **затінювати** (← *тінь*) – *перен.* робити кого-, що-небудь менш помітним, менш значним [1, с. 428]; **хмарити** (← *хмара*) – *перен., розм.* робити кого-, що-небудь похмурим, невеселим [1, с. 1566];

назв господарських предметів: **каганцювати** (← *каганець*) – *заст.* учителювати, нести людям знання [1, с. 513]; **млинкувати** (← *млин*) – *перен.* крутити чим-небудь [1, с. 681];

назв рослин: **маковіти** (← *мак*) – шаріти, рум'яніти, червоніти, як мак [1, с. 638]; **лопушитися** (← *лопух*) – *розм.* широко розростатися, випускати багато листя (про рослини) [1, с. 627];

назв частин тіла, людського організму: **зубитися** (← *зуб*) – *діал.* проростати [1, с. 481]; **костеніти** (← *кістка*) – утрачати гнучкість, чутливість від холоду; клякнути, коцюбнути [1, с. 579]; **мозолитися** (← *мозоль*) – *діал.* важко трудитися [1, с. 684].

Особливу групу образних відіменникових дієслів становлять *дери-вати*, утворені на **базі іменників – назв осіб**. Загалом похідні такого типу представлені невеликою кількістю лексем, проте засвідчують певну специфіку щодо вибору твірних одиниць та мотиваційних відношень.

Формування асоціативно-образних зв'язків простежуємо у процесі дієслівного словотворення із залученням назв на позначення **осіб за родинними стосунками**: *баба* → **бабитися** 'зневажл. виявляти безвільність, нерішучість, розніженість' [1, с. 50]; *баба* → **збабитися, збабіти** 'зневажл. стати м'якосердним, надмірно чутливим' [1, с. 439]; *баба* → **збабіти** 'фам. стати схожим на бабу – стару віком жінку' [1, с. 439]; *баба* → **побабіти** 'укритися зморшками (про тіло, шкіру)' [1, с. 989]. Мотиваційні відношення з тією самою твірною базою відображають різні мотивувальні ознаки: в одному випадку творення відбувається на основі подібності до особливостей поведінки характеру, властивих *бабі* у значенні 'жінка'; а в іншому – на основі подібності зовнішнього вигляду до *баби* – 'старої за віком жінки': – *Годі бабитись, годі, як дитя за метеликом ганятись, за власними привидами!* (І. Франко) [5]; *Передки побабіли і задерлися, ніби лижви* (В. Дрозд) [5].

3-поміж **назв осіб за етнічною (національною) приналежністю** активність виявляє твірна база, пов'язана з іменником *циган* (*циганка, цигани*), від якої утворилися суфіксальні та конфіксальні дієслова: **циганити** 'випрохувати, видурювати що-небудь; канючити' [1, с. 1583]; **уциганити** 'жарт., зах. обдурити, ошукати' [1, с. 1522]; **оциганити** 'обманювати, ошукувати' [1, с. 870]. Формування семантики таких похідних ґрунтується на подібності рис характеру, поведінки до тих, які властиві *цига-*

нам: *Бічай не злий є чоловік, котрий не знає алгебри, не зможить **оциганити чоловіка*** (із листа Ісидора Тігермана до І. Франка, 1884); *Ой, цигане, циганику, то сь мя **уциганив**: яка-м була дівка файна, а ти мя споганив* (Я. Головацький).

До притаманних особливостей творення образних дієслів від назв осіб є залучення у процеси деривації біблійних антропонімів – *Христос* і *Юда*, які відображають формування різнотипних мотиваційних відношень. Структурно-семантичні особливості дієслова **христосуватися** (← *Христос*) ‘у православних цілуватися тричі, вітаючи з Великоднем’ [1, с. 1573] вказують на метонімічний характер формування його семантики, тобто образне значення пов’язане не з подібністю, а зі встановленням суміжних (споріднених) зв’язків між назвою дії і висловом та процесом, які її супроводжують: *За християнським звичаєм треба **христосуватися**, а як він піде до Мирона з пасхальним привітом, коли тиждень тому став його залятим ворогом?* (А. Севастьянов) [5]. При цьому морфологічна будова відображає зв’язок з образом Христа як невід’ємним символом Великодніх свят.

Появу дієслова **юдити** ‘діал. під’юджувати’ [1, с. 1643]; ‘підбурювати, хитрувати, лукавити, погано поводитися з кимось’ та ін. [4, VI, с. 519] дослідники та укладачі „Етимологічного словника української мови” розглядають по-різному, при цьому не вказуючи на обов’язковий зв’язок з біблійною назвою Юда (Іуда). Проте, беручи до уваги контекстне оточення цього слова: *А що, Юдо, **юдиш**? О, не діждеш довго **юдити**!*” (І. Франко) та особливий вплив релігійних вірувань на формування світогляду українців, можемо припустити, що основою асоціативно-образних відношень слугували зв’язки з релігійною сферою. Оскільки в багатьох мовах власне ім’я *Юди* застосовують як апелятив на позначення зрадника, запродавця і воно набуло негативних конотацій, то для інтерпретаторів відіменникового дієслова **юдити** першочерговими є асоціації саме з біблійним образом.

До образних дериватів можна зарахувати й дієслівні утворення **микитити** (**помикитити**) ‘розм. міркувати; метикувати’ [1, с. 674]; ‘хитрувати’ (у бойківських, буковинських, наддністрянських говірках); **змикитити** ‘зрозуміти, додуматися; рідко вдавшись до хитрощів, обману, не виконати обіцянки’ [1, с. 466]; ‘обманути’ [4, III, с. 459]; ‘обдурити’ (у гучульських говірках); **змикититися** ‘заметушитися, захвилюватися’ [4, III, с. 459], – припустивши їх зв’язок з власною назвою **Микита**: *Ото дивись на мою кладку і **микить**, із чого починати, – сказав дід Грицько* (В. Нестайко) [5]. Проте семантичну співвіднесеність таких похідних слів зі змістом твірної основи простежити досить складно, тому дослідники вважають їх походження не до кінця зрозумілим і пов’язують передусім зі схожими одиницями *метикувати* (*митикувати*), а відношення з власним іменем Микита розглядають як вторинні [4, III, с. 459]. „Етимологічний словник української мови” з посиланням на матеріали діалектного

мовлення подає для назви **Микита** значення 'незграбна, вайлувата, нетямуща людина' [4, III, с. 459], що свідчить про закріплення в народно-розмовному мовленні конотацій негативного змісту щодо чоловіків з таким іменем. Узагальнення народного досвіду про **Микиту** як людину, яка потрапляє в неприємні ситуації і подекуди може з них викрутитися, відображають деякі народні прислів'я і приповідки: *Ні сюда **Микита**, ні туди **Микита**; Облупив, як кат **Микиту**; Пустив Бог **Микиту** на волокиту – розволочився, не держиться хати; Не кпиту з **Микити**, бо **Микита** вміє кпиту – не дасть собі зробити кривди; Микола робив кола, а **Микита** сани, Микола їхав кіньми, а **Микита** псами*. В українських народних піснях простежуємо як позитивні, так і негативні уявлення про людину з цим іменем: *Чи не той то **Микита**, що на ньому сіра свита? Чи не цей то **Микита**, що з вільотами свита?* і *Ой Микито, Микито, де й нема роду на жито. Де й на пшеницю трохи є, **Микита** п'є, гуляє*. Отож, можемо припустити, що в традиційній культурі українців закріпився зв'язок між особою – носієм імені та її поведінкою, який надалі набув ознак стереотипного уявлення, для якого в сучасній мові важко віднайти чіткі пояснення. Основу цієї власної назви можемо трактувати, за термінологією Г. П. Лукаш, конотонімоосною, а саму назву Микита – конотонімом, тобто „онімом, збагаченим новим значенням унаслідок асоціативно-образного мислення, передумовами сприйняття якого стають раніше пізнані чуттєві образи, інтелектуальний рівень та особистісне розуміння його суб'єктом” [6, с. 12]. Тому одним із шляхів появи дієслівних утворень **микитити**, **змикитити**, **змикититися** можуть бути структурно-семантичні відношення, в основу яких покладено асоціативні зв'язки зі стереотипними уявленнями про **Микиту** як особу, наділену здатністю вигадувати, хитрувати, обманювати та ін.

Отже, відіменникові деривати з образним змістом становлять своєрідний шар народно-розмовної лексики української мови. Їх структурно-семантичні особливості, описані на прикладі похідних одиниць, утворених від назв осіб, засвідчують певні закономірності формування мотиваційних відношень. Зв'язки між дієсловом та його твірною базою можуть відображати метафоричні, метонімічні та асоціативно-стереотипні шляхи появи образного значення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2005. – 1728 с.
2. Гуцуляк Т. Є. Етнокультурний компонент у семантиці відіменникових дієслів української й російських мов / Т. Є. Гуцуляк // Творча спадщина Бориса Грінченка й українська національна ідея: матеріали Всеукр. наук. конференції. – Луганськ: СПД Резніков В. С., 2008. – С. 47–57.

3. Гуцуляк Т. Є. Релігійна лексика як твірна база образних дериватів української мови / Тетяна Гуцуляк // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. – Вип. 772. Романослов'янський дискурс. – Чернівці: Видавничий Дім „Родовід”, 2016. – С. 32–38.
4. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / редкол.: О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. – Т. 3: Кора–М / уклад. Р. В. Болдирев та ін. – К.: Наук. думка, 1989. – 552 с.; Т. 6: У–Я / уклад. Г. П. Півторак та ін. – К.: Наук. думка, 2012. – 568 с.
5. Корпус української мови. Лінгвістичний портал. Mova. info. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mova.info/corpus.aspx?l1=209>.
6. Лукаш Г. П. Український конотонімікон: структура і чинники формування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Г. П. Лукаш. – К., 2011. – 38 с.

Бейсюк Христина Яремівна, студентка філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Науковий керівник – *Т. Є. Гуцуляк*, кандидат філологічних наук, докторант, доцент.

Анна Белоус
Минск, Республика Беларусь

ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТЬ В ПУБЛИЦИСТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ СОВРЕМЕННЫХ РЕСПУБЛИКАНСКИХ ОБЩЕСТВЕННО- ПОЛИТИЧЕСКИХ ГАЗЕТ БЕЛАРУСИ

Статья посвящена исследованию явления интертекстуальности в журналистике, которое является одной из актуальных проблем современной филологии. В частности, теория интертекстуальности становится базовой для интертекстуального анализа публицистического текста.

Интертекстуальность – распространенное явление, которое встречается во всех жанрах литературы и является неотъемлемой частью литературных процессов. Создание теории интертекста было результатом накопления большого количества информации из различных отраслей человеческой деятельности через многовековой опыт.

«Каждый текст является интертекстом; другие тексты присутствуют в нем на различных уровнях в более или менее известных формах: тексты предшествующей культуры и тексты окружающей культуры. Каждый текст представляет собой новую ткань, сотканная из старых цитат» [2, с. 226]. Разработкой вопроса текстуальных связей впервые занялся русский исследователь М. Бахтин. Он сформулировал идею о «диалогичности» художественного текста. Сам термин «интертекстуальность» был введен Ю. Кристевой в 1967 году [см. 3]. Кроме Ю. Кристевой,

этой проблематикой занимались Р. Барт, Ю. Лотман, Р. Якобсон, И. Арнольд, Н. Фатеева и др.

Современные ученые рассматривают интертекст не только как явление, характерное для постмодернистской литературы. На современном этапе в литературных, в том числе и в журналистских, произведениях интертекст играет значительную роль как прием создания нового авторского текста. Однако зачастую журналисты, как демонстрируют результаты исследования, некорректно используют интертексты, что приводит к несоотнесенности интертекстуальной единицы и журналистского произведения. Оправданное и точное использование интертекстуальных единиц позволяет сотрудникам СМИ достичь контакта с адресатом, помогает восприятию сообщения читателем [см. 1].

При разработке теории интертекстуальности в литературных и журналистских текстах были определены разнообразные типологические характеристики и классификации интертекстуальных приемов.

Сегодня все еще не существует универсального определения интертекста и интертекстуальности. Как отмечает Н. А. Фатеева, «не существует четкого теоретического обоснования понятий, стоящих за этими терминами...» [4, с. 16].

Теоретическая база интертекстуальности сегодня также четко не определена и является неупорядоченной, перенасыщенной разными названиями одного и того же явления. Дальнейшая разработка теории интертекстуальности и родственных ей явлений должны поспособствовать практике использования интертекста в современных средствах массовой коммуникации, перед которыми стоит важная задача – отражение современной действительности.

Цитата, аллюзия, реминисценция и прием интерстилевого тонирования являются собственно видами интертекста. Другие примеры использования «чужого» текста в авторском считаются проявлениями основных видов интертекста – цитации (плагиат, псевдоцитата, центон и др.), имеют отношение к смежным лингвистическим явлениям (архи-, гипер-, мета-, паратекстуальности).

Определение функций, которые выполняет интертекст в современном медиатексте, позволяет проанализировать отношение журналиста к собственному произведению и окружающей действительности.

Интертекст в публицистическом материале выполняет металингвистическую, эмоционально-экспрессивную, парольную, синкретическую, номинативную, образовательно-воспитательную, эстетически-декоративную, коммуникативную, смыслообразующую и другие функции. С учетом всех функций интертекст в составе структуры авторского текста может настраивать диалогические отношения между родственными и разнородными знаковыми системами, сопровождать контакты внутритекстовые и межтекстовые, а также эмоционально-эстетически воздействует на аудиторию, когнитивный опыт адресата и др.

На основе собранной информации удалось проанализировать степень насыщенности белорусских республиканских общественно-поли-

тических газет интертекстуальными единицами, а также исследовать качество и точность их применения в публицистических материалах.

Исследование газет показало, что интертекстуальные единицы часто используются в публицистических статьях, которые посвящены вопросам социальной жизни, культуре, спорту, политике и науке.

При анализе использования интертекста в газете «СБ. Беларусь сегодня» мы пришли к выводу, что чаще всего интертекстуальным включением является трансформированная цитата или фраза. Аллюзии используются реже.

Заголовок «Деньги надо знать в лицо» напоминает известное высказывание «врага нужно знать в лицо». Легко читаемый интертекст сразу придает негативный оттенок, словно речь будет идти о чем-то отрицательном. И действительно, материал о фальшивых деньгах.

Название другой статьи «Первый день Помпеи» отсылает нас к картине художника К. Брюллова «Последний день Помпеи», отражающей трагедию древнеримского города. В статье журналист пишет о землетрясении в Италии.

Чаще всего интертекст в публицистических текстах газеты выполняет смыслообразующую, номинативную и синкретическую функции.

Использование интертекста в публикациях этого издания самое активное по сравнению с двумя другими газетами. В одном номере «СБ. Беларусь сегодня» можно встретить около 5 примеров использования интертекстуальных единиц только в заголовках публицистических текстов.

В газете «Рэспубліка» интертекст чаще проявляется через различные виды аллюзии и реминисценции. В отличие от газет «СБ. Беларусь сегодня» и «Звязда» здесь наблюдаются ссылки на библейские темы.

Заголовок «Широко закрытые глаза» является имплицитной реминисценцией названия фильма С. Кубрика «С широко закрытыми глазами». Интерпретировать фразу можно как нежелание понимать и видеть что-нибудь очевидное. Это объяснение, как и само использование в статье данной интертекстуальной единицы, оправдано смыслом журналистского произведения. Автор пишет о проведенном им дорожном эксперименте, который показал, насколько водители беспокоятся друг о друге в случае беды. В результате только небольшой процент водителей был готов помочь пострадавшему или нуждающемуся в помощи человеку.

Следующий заголовок «Джавид и голиафы» отсылает нас к библейской истории о Давиде и Голиафе. Здесь можно отметить, что журналист использовал игру с антропонимической аллюзией. Материал представляет собой интервью со спортсменом Джавидом Гамзатовым, завоевавшим бронзовую медаль на предыдущих Олимпийских играх. Здесь голиафами называют соперников по борьбе, сам Джавид позиционируется как Давид, молодой царь. Ирония наблюдается в том, что Давид победил Голиафа в библейской легенде, а Джавиду Гамзатову не удалось завоевать золото на играх из-за поражения в схватке с Жаном Беленюком.

Функции, которые чаще всего выполняют интертекстуальными единицы в публицистических текстах, – смыслообразующая, номинативная и синкретическая.

В публицистических материалах «Звезды» интертекстуальными включениями часто выступает реминисценция и аллюзия. Интересной особенностью можно назвать то, что иногда интертекстуальная единица подается вместе с фотографией, которая дает читателю подсказку при разгадывании закодированной информации.

Название статьи «Сплетаю венки» на первый взгляд не относится к интертексту, но рядом с заголовком расположен портрет М. Богдановича. Так мы можем догадаться, что речь идет о поэтическом сборнике писателя «Вянок». Журналист пишет об обстоятельствах первого издания сборника «Вянок», так и о дальнейших переизданиях книги. Здесь интертекст вступает во взаимодействие с иллюстрацией к статье, в результате читатель сразу может расшифровать послание автора.

В названии статьи «Особенности ненационального футбола...» можно узнать цикл фильмов режиссера А. Рогожкина, первым из которых был «Особенности национальной охоты» (1995). Таким образом, интертекст проявляется через имплицитную реминисценцию.

Синкретическая и смыслообразующая функции – основные для интертекста публицистических материалов «Звезды». В номерах этого издания найти интертекстуальные включения было труднее всего. Заголовки «Звезды» имеют другую специфику, они являются констатирующими, зачастую лишены образности.

Анализ интертекста в газетах показал, что почти каждое интертекстуальное включение выполняет игровую и коммуникативную функции, потому что всегда основой интертекстуальности является код, который читатель должен разгадать, чтобы понять межтекстовую связь и получить послание автора публицистического произведения.

Прием включения в публицистический текст интертекстуального тонирования (использование интерлексем и интерстилевого тонирования) характерен для всех трех республиканских общественно-политических изданий.

Неудачное и неточное использование интертекстуальных единиц присутствует в некоторых авторских текстах, но встречается редко.

Таким образом, авторы белорусских общественно-политических изданий в различных случаях находят особые пути использования интертекста в целях установления контакта с читателем для содержательного и продуктивного диалога.

ЛИТЕРАТУРА

1. Зелянко С. Інтэртэкст у публіцыстычным маўленні. – Мінск: БДУ, 2012. – 195 с.
2. Ильин И. Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм. – М.: Интрада, 1996. – 256 с.

3. Кристева Ю. Избранные труды: разрушение поэтики / пер. с фр. – М.: Российская политическая энциклопедия, 2004. – 656 с.
4. Фатеева Н. Контрапункт интертекстуальности, или Интертекст в мире текстов. – М.: Агар, 2000. – 280 с.

Белоус Анна Игоревна, студентка III курса Института журналистики Белорусского государственного университета.

Научный руководитель – *С. В. Зеленко*, кандидат филологических наук, доцент.

Марина Біланчук
Ужгород, Україна

О. ЛОТОЦЬКИЙ ЯК МОВОЗНАВЕЦЬ (НА МАТЕРІАЛІ МЕМУАРІВ «СТОРІНКИ МИНУЛОГО»)

Чільне місце серед діячів українського національного відродження посідає постать Олександра Гнатовича Лотоцького (1870-1939) – видатного письменника, публіциста, вченого-історика, економіста, громадсько-політичного діяча, дипломата. Учений вирізняється надзвичайною широтою наукових, літературних інтересів, які концентрувалися навколо історії і сьогодення українського народу, оборони його національної справи.

Не можна оминути той факт, що О. Лотоцький жив в умовах жорсткого тиску цензури, заборон та утисків. Ім'я письменника, як слушно зауважує Любомир Белей, «затабуване та вилучене з наукового обігу в часи тоталітаризму, й досі перебуває на маргінесі україністичних студій» [1, с. 68]. Постать О. Лотоцького «викреслена» більшовицькою владою з вітчизняної історії, повернулася до пам'яті народу України лише після 1991 року. Через це життєвий шлях, діяльність та велика творча спадщина митця мало відома широкій громадськості.

Дмитро Дорошенко вдало підкреслює, що є діячі, імена яких у всіх на устах, «але є в нас і такі діячі, що працювали непомітно для широкої публіки..., що започаткували дуже важливі справи, а широка громада навіть про це і не догадувалася» [2, с. 17]. Тому ми ставимо собі за мету дослідити роль вченого в розвитку і становленні української мови.

Від юних днів, натхненний любов'ю до рідного народу й батьківщини, захоплений бажанням їм служити, він іще молодим студентом присвятив себе справі українського національного відродження, віддав їй всю душу, всі помисли, всі сили.

Олександр Гнатович дуже плідно працював на науковому полі. Дмитро Дорошенко характеризує роботу письменника так: «О. Лотоцький почав свою діяльність у Києві, як близький співробітник Олександра Кониського, засновуючи українські видавництва, організовуючи українську молодь, пишучи до різних видань в Україні та до журналів у Галичи-

ні, пробуючи свої сили у науці, перекладницькій діяльності, публіцистиці, у популярній літературі» [2, с. 18].

Найбільшою справою київського періоду (1892-1900) була боротьба Лотоцького за українську книжку, яку він проводив у двох напрямках: створення українських видавництв та книгарень і написання власних творів українською мовою. Спочатку видавалися окремі брошури-«метелики», а згодом були підготовлені два томи творів І. Нечуя-Левицького та три томи праць О. Кониського.

Діяльність Лотоцького у Києві поширювалася також на український театр. Крім численних статей, критичних оглядів у пресі, Лотоцький виступив редактором збірки «Корифей украинской сцены», де вмістив свої статті про М. Кропивницького, М. Старицького та І. Тобілевича.

З ім'ям Олександра Гнатовича пов'язане й видання найбільшої з антологій нашої нової літератури – 3-томового збірника «Вік», друковано-го ще «ярижкою». Видання цієї антології було ділом, без якого весь процес нашого відродження після революції 1905 року тяжко було б навіть уявити. Олександр Шульгин писав: «Лотоцький був універсалістом. І культурно-освітня, і педагогічна, і популяризаторська праця, і журналістична діяльність, і громадсько-політична праця – усе входило в коло його обов'язків репрезента української справи і людини нової української формації» [5, с. 29].

У петербурзький період (1900 – 1917 рр.) наукова, публіцистична та літературна діяльність Лотоцького була дуже різнобічною. Важливою громадською справою Олександра Гнатовича у Петербурзі була боротьба за українськомовні рукописи. Він навіть використовував своє високе службове становище і ходив до цензурного комітету, щоб одержати дозвіл на друк українських книжок.

О. Лотоцький був активним членом «Благотворительного общества издания общепользных и дешевых книг», про яке згадує так: «...наприкінці XIX століття на північному петербурзькому ґрунті засяяв скромний вогник української просвіти» [3, с. 210]. Разом із П. Стебницьким він клопотався про дозвіл українських видань у Києві, Одесі, Чернігові та інших містах. Завдяки їм вийшла у світ перша українська енциклопедія – «Украинский народ в его прошлом и настоящем». Загалом Товариство видрукувало понад мільйон примірників книжок і залучило до свого складу більше тисячі членів.

Паралельно Лотоцький був співробітником «Общества имени Т. Г. Шевченко для вспомоществования нуждающимся уроженцам Южной России, учащимся в высших учебных заведениях Санкт-Петербурга», найбільшою справою якого було перше видання повного «Кобзаря». У Петербурзі під псевдонімом Білоусенко опублікував чимало своїх книг для дітей і видав чудову хрестоматію дитячої україномовної літератури «Вінок».

Варто наголосити, що окрему сторінку діяльності Лотоцького у Петербурзі складає його боротьба за скасування указу 1876 р. про заборону

української мови. 26 грудня 1904 р. Олександр Гнатович особисто передав листа голові Кабінету міністрів С. Вітте. Справа була оперативно розглянута міністрами, і Кабінет виніс рішення запитати думку Академії наук, Київського і Харківського університетів, Київського, Подільського та Волинського генерал-губернатора. Це рішення 21 січня 1905 р. затвердив цар. Ретельно опрацювавши багато документів, Академія наук рішуче виступила за відміну указу. Однак на цьому справа не завершилася. 17 жовтня 1905 р. делегація у складі О. Лотоцького, О. Русова та А. Снарського добилася прийому в С. Вітте, і той пообіцяв сприяти справі. Нові правила щодо вживання української мови у друці вийшли вже 24 листопада 1905 р.

З часом Лотоцький налагодив тісні контакти у петербурзьких політичних та наукових колах і широко проводив пропаганду української справи у російських виданнях. Зі створенням української фракції Державної думи Олександр Гнатович активно допомагав її місії. З кінця 1905 р. у Петербурзі почав діяти український клуб «Громада», головною функцією якого було виголошення рефератів на українські теми. Лотоцький читав тут доповіді з історії української літератури, а в 1910-1912 рр. його було обрано головою клубу.

Низка публіцистичних статей Лотоцького торкалася сучасних політичних проблем, діяльності української громади у Петербурзі, стану українознавства, думської тактики українських депутатів, закриття «Прогресу», становища окупованої Росією у 1914 р. Галичини. Окремою книгою двічі вийшли історико-етнографічні нариси «Галичина, Буковина, Угорская Русь». Тричі видавалася написана спільно з П. Стебницьким брошура «Украинский вопрос».

Напружена державно-політична діяльність Лотоцького після повернення до Києва з Туреччини не давала змоги активно працювати на терені науки та літератури. У 1918 р. вийшло лише кілька його популярних праць: «Життя Ісуса Христа», «Північний вогник. 1898 – 1918», дві читанки у чотирьох частинах – «Вінок», читанки для маленьких дітей «Весна» та «Баю-баю». Але навіть у Туреччині Лотоцький намагається писати. У першу чергу, це були рекламні видання про Україну та статті про українсько-турецькі відносини. Дві публікації були присвячені пам'яті Ф. Матушевського та акад. О. Шахматова. У 1921 р. в «Українській трибуні» та «Волі» вийшло більше 10 статей Лотоцького на політичні теми.

Празький період у житті Лотоцького тривав недовго. За цей час науковий доробок ученого поповнився вагомими здобутками. Лотоцький видав конспект лекцій із церковного права, цикл статей про церковний устрій, єдність і національний елемент у християнстві. У Львові та Варшаві в 1923-1928 рр. вийшло кілька популярних книг Лотоцького з історії Старого та Нового Заповіту, «Катехизм», короткі нариси історії та сучасного стану церкви на Україні.

Переїхавши до Варшави, Олександр Лотоцький у шістдесятирічному віці плідно займається наукою і створює фундаментальні праці з історії

церкви: двотомну «Автокефалію» та книгу «Українські джерела церковного права». У Празі вийшло друком оригінальне дослідження Лотоцького про епістолярну спадщину П. Куліша та М. Драгоманова. Цінними були також стаття «Схід і Захід у проблемі української культури» та збірка «На ріках Вавилонських».

Помітним явищем в українській мемуаристиці новітньої доби стали тритомні спогади Лотоцького «Сторінки минулого». Дуже влучно висловив свою думку Геннадій Стрельський: «Мемуари – це справжня перлина української мемуаристики, що охоплює змістом найважливіші події в Україні з 70-х рр. XIX ст. до травня доленосного 1917 р. Цей широкоплановий твір містить надзвичайно важливий та різноманітний, часом унікальний фактичний матеріал, що яскраво і виразно віддзеркалює епоху змагань за незалежну, соборну, Україну, складну і драматичну долю цілого покоління її кращих синів» [4, с. 293].

Підсумовуючи, зазначимо, що Олександра Лотоцького справедливо називають «лицарем української книги», за яку він боровся 45 років як за символ національного відродження. Йому довелося пережити дві епохи і стати містком між народниками та новою генерацією. Він належав до людей, які вміли синтезувати в собі старе і нове.

Учений п'ятдесят років стояв на передових позиціях українського національного руху як вірний його вартовий і оборонець. Для того, щоб його рідний народ був по-справжньому незалежним і щасливим, Олександр Лотоцький доклав дуже багато зусиль як на території України, так і за її межами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белей Л. «Сторінки минулого» Олександра Лотоцького як джерело історії української літературної мови // Українська мова. – 2010. – № 4. – С. 68–74.
2. Дорошенко Д. Лицар праці і обов'язку // Лицар праці і обов'язку. – Нью-Йорк: Євшан-зілля, 1983. – С. 17–22.
3. Лотоцький О. Сторінки минулого у 3 т. – Варшава: Видання української православної церкви в США, 1966. – Т.2. – 486 с.
4. Стрельський Г. О. Г. Лотоцький і його мемуари / Геннадій Стрельський // Спеціальні історичні дисципліни: Питання теорії та методики: Зб. наук. пр. Вченим-колегам з нагоди 70-річчя з дня заснування Інституту історії України НАН України присвячуємо. Число 13: Ч. 1. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2006. – 360 с.
5. Шульгин О. Лицареві праці // Лицар праці і обов'язку. – Нью-Йорк: Євшан-зілля, 1983. – С. 26–30.

Біланчук Марина Василівна, студентка IV курсу філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *Л. О. Белей*, доктор філологічних наук, професор.

ДІАЛЕКТИЗМИ В РОМАНІ Д. КЕШЕЛІ «ЧИМ БИ НЕ БАВИЛИСЬ ПАНИ, ЛЕМ БИ НЕ БУЛО ВІЙНИ»

Темою нашого наукового дослідження є «Діалектизми у романі Д. Кешелі «Чим би не бавились пани, лем би не було війни». Цей роман увійшов до нової книги «Осінь великих Небес, або Прирічанські характери» знаного українського письменника Д. Кешелі. Трагедія й комедія, фантастика і сучасні реалії – все це автор талановито поєднує із глибоким філософським осмисленням життя простих людей на зламі епох, на зламі держав.

Ім'я українського письменника – прозаїка, публіциста, драматурга, радіо- і тележурналіста нині добре знане на теренах рідного Закарпаття, України, ближчого й дальшого зарубіжжя. Дмитро Михайлович Кешеля народився 1951 року в с. Клячаново Мукачівського району Закарпатської області. Після навчання у середній школі закінчив Ужгородський державний університет.

Літературна та журналістська творчість Д. Кешелі відзначена численними поважними нагородами, серед яких Всеукраїнська премія ім. В'ячеслава Чорновола, отримана за художньо-документальний відеофільм «Гіркота солодкої землі» (2009), та ордени «За заслуги III ступеня» (2009), нагороджений відзнакою закарпатської обласної ради «За розвиток регіону», заслужений журналіст України (2004) [4, с.73].

Мало хто із закарпатських письменників має таку популярність у народі, як Д. Кешеля, адже письменнику властива особлива манера письма – незвична для української літератури.

У роботі ми досліджували діалектизми, зафіксовані у романі Д. Кешелі «Чим би не бавились пани, лем би не було війни».

Актуальність теми полягає у тому, що говори живлять українську літературну мову, тому, на нашу думку, їх потрібно активно збирати, фіксувати й досліджувати, що ми й плануємо робити на матеріалі роману письменника.

Новизна нашої роботи в тому, що мова Д. Кешелі, зокрема її діалектне багатство, дотепер ще докладно не вивчена.

Мета нашої наукової розвідки – дослідити діалектну лексику як джерело поповнення літературної мови і проаналізувати діалектизми за тематичними групами, а також з'ясувати їх значення, використовуючи такі словники: Сабадош І. В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. – Ужгород: Ліра, 2007. – 480 с.; Словник української мови: в 11т. – К.:Наук. думка, 1970–1980; Короткий словник лемківських говірок / Пиртей П. С. – Івано-Франківськ, 2004. – 364 с.; Гуцульські говірки. Короткий словник // Відп. ред. Я. Закревська. – Львів, 1997. – 232 с.; Етимологічний словник української мови: У 7 т. / Редкол.: О. С. Мельничук та ін. – К: Наук. думка, 1983.

Для досягнення цієї мети ми намагалися розв'язати такі завдання: зафіксувати методом суцільної вибірки діалектизми, використані письменником у романі; з'ясувати значення діалектизмів за словниками; проаналізувати діалектизми, вживані в романі, поділивши їх на тематичні групи. Названий художній твір насичений великою кількістю діалектизмів, які виконують певні стилістичні функції.

Дмитро Кешеля – знавець літературної мови, а також чудово володіє діалектною базою південно-західного наріччя, а саме середньозакарпатського говору. Автор показав нам життя селян – і це життя, вірування, обряди передав мовою закарпатців.

У ході проведеного дослідження ми зафіксували 131 діалектизм. Подано їхнє значення у творі та звірено ці значення за діалектними словниками.

Найбільш представницькою виявилася група діалектизмів, що позначають речі побуту та слова на позначення зовнішності та характеру людини.

Досліджуючи діалектне багатство роману Д. Кешелі, ми помітили, що слова народного мовлення вживаються автором для відтворення колориту побутових реалій, рис характеру та ін. Діалектизми в художніх творах Дмитра Кешелі є засобом створення докладного, максимально наближеного до дійсності опису життя і праці людей з усіма її подробицями. З цією метою вживаються як стилістично нейтральні територіальні діалектизми, так і яскраво експресивні, оцінні [1, с. 247].

Загалом основними стилістичними функціями діалектизмів у досліджуваному творі письменника є: 1) відтворення локального колориту описуваних подій; 2) мовна характеристика персонажів.

Серед лексичних діалектизмів у романі «Чим би не бавились пани, лем би не було війни» найбільш частотними є іменники та дієслова, серед яких виокремлюємо такі лексико-тематичні групи:

- Їжа:

1. *Гурка* – 'домашня ковбаса'. Напр.: Пирог, відбивні, голубці, *гурка* не винні, що їх готували такі дурні... (с. 303). Пор. 1. Гурка – 'сорт домашньої ковбаси' [ССЗГ, с. 54]. 2. Гурка – 'кров'яна ковбаса' [ЕСУЛМ, Т.1, с. 623].

2. *Кендериця* – 'кукурудза'. Напр.: Якраз пасулю рвали у кендериці із паніков Гатьошков (с. 294). Пор. 1. Кендериця – 'кукурудза' [СУМ, Т.4, с.140]. 2. Кендериця – (бот) кукурудза [ЕСУМ, Т.2, с. 423].

3. *Леквар* – 'повидло'. Напр.: Якась нечиста сила теж з'їла у неї вночі бутерброд з *лекваром*... (с. 282). Пор. 1. Леквар – 'варення, повидло' [ССЗГ, с. 160].

2. Леквар – 'варення із слив; повидло' [ЕСУМ, Т.3, с.215].

- Назви предметів побуту:

1. *Будар* – 'туалет'. Напр.: Дуже файно кинулись бомбу Наполійонові у *будар*. (с. 349). Пор.: 1. Будар – 'сільський туалет надворі' [Сабашко І. В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. – Ужгород: Ліра, 2007, с.32.] (далі ССЗГ і сторінка). 2. Будар – 1) не-

велика будівля для господарських потреб, для захисту від негоди та ін.
2) невеличке крите приміщення для собаки. [Словник української мови: в 11 т., с.35] (далі СУМ, том і сторінка). 3.Будар – 1) невелика, збита з дощок тимчасова хата. 2) намет, використовуваний для засідки під час полювання [Пиртей П. Короткий словник лемківських говірок. Івано-Франківськ, с.34] (далі КСЛГ і сторінка).

2.Варіха – ‘ополоник’. Напр.: Худко схопила варіху зі столу (с.302). Пор.: 1. Варіха – ‘ополоник’ [ССЗГ, с. 35]. 2. Варіха – ‘ложка, ополоник’ [ЕСУМ, с. 332]. 3.Вареха – ‘ополоник’ [ЕСУМ, Т.1, с. 292]. 4.Вариха – ‘велика дерев’яна розливна ложка’ [КСЛГ, с. 37].

3.Загородець – ‘загороджена ділянка землі’. Напр.: Дідом кинуло в загородець (с.321). Пор. 1. Загородець – ‘загороджена ділянка землі’ [ССЗГ, с.93]. 2. Загородець – огорожена ділянка в господарстві, на випасі, у полі для літнього утримування або ночівлі свійських тварин [СУМ, Т.2, с. 85]. 3. Загородець – ‘поле над садибою’ [КСЛГ, с. 96].

4.Хижа – ‘хата’. Напр.: Ходить лем до хижі... (с. 363). Пор. 1. Хижа – ‘хата, будинок’ [ССЗГ, с. 403]. 2. Хижа – 1) ‘те саме, що комора.’ 2) ‘те саме, що хата’ [ЕСУМ, Т.11, с. 52].

5.Деревище – ‘домовина’. Напр.: Як правило деревище готували собі заздалегідь люди старшого віку, аби не завдавали по смерті родині ще більшої жури (с.322). Пор. 1. Деревище – ‘домовина, труна’ [ССЗГ, с. 62]. 2. Деревище – ‘домовина’ [СУМ, Т.2, с.246].

- Частини тіла:

1.Гиртанка – ‘горло’. Напр.: Гиртанку замочили і потихоньку розо-йшлися» (с. 300). Пор. 1. Гиртанка – ‘горло’ [ССЗГ, с. 47]. 2. Гиртанка – жін., діал. Кадик [СУМ, Т.2, с. 138].

2.Цицьки – ‘груди’. Напр.: Запив молоком із жабиної цицьки... (с. 315). Пор. Цицьки – ‘розм.жіночі груди’ [ЕСУМ, Т.11, с. 223].

3.Писок – ‘рот’. Напр.: Це вже стало ритуалом: бити один одному писки (с. 298).

Пор. 1. Писок – ‘рот’ [ССЗГ, с. 229]. 2. Писок – 1) ‘те саме, що обличчя.’ 2) ‘те саме, що морда’ 3) ‘рот’ [ЕСУМ, Т.6, с. 364]. 3. Писок – ‘пелька’ [КСЛГ, с. 231].

4.Писок – ‘обличчя, морда, паша, рот’ [ЕСУМ, Т.5, с. 371].

- Тварини і птахи:

1.Паця – ‘свиня’. Напр.: Ще рік тому за сто пензівів ми купували корову, а тепер і паця не візьмеш? (с. 348). Пор. 1. Паця – ‘маленьке поросся’ [ССЗГ, с. 219].

2.Паця – ‘поросся, свиня’ [ЕСУМ, Т.6, с.103].

2.Гаври – ‘ворони’. Напр.: Бовванів, як медвідь у гаврі, тяжкий і гнітючий Микита Хрущов (с. 300). Пор. 1. Гаври – ‘ворони’ [ССЗГ, с. 47]. 2. Гавра – лігво звіра, барліг [СУМ, Т.2, с. 9]. 3.Худоба – ‘свійські тварини’. Напр.: Хаплить із собою худобу, чибря, одержу... (с. 359). Пор. Худоба – 1) ‘чотириногі свійські сільськогосподарські тварини.’ 2) ‘те саме, що бидло.’ 3) ‘майно, скарб’ [ЕСУМ, Т. 11, с.167].

- Слова на позначення родинних зв’язків та стосунків:

1.Нянько –‘батько’. Напр.: Нянько ще затемна пішов у Палестину. (с.290).

Пор. 1.Нянько – ласк. до няньо, ‘тато’ [ССЗГ, с.210]. 2.Нянько – те саме [СУМ, Т.5, с. 459].

2.Нанашка –‘хрещена мати’. Напр.: Я ніколи не забуду, як у нанашки Жофії, на прізвисько Кутузовка, Фіскарарошка безцеремонно почала перчитити її дітей... (с. 333). Пор.1.Нанашка – ‘хрещена мати’ [ЕСУМ, Т.5, с.133].

Отже, у романі «Чим би не бавились пани, лем би не було війни», відображаючи усно-розмовне мовлення, Дмитро Кешеля найчастіше зі стилістичною настановою вживає іменники (60%), дієслова (30%) та прикметники (10%).

У мові прози відомого майстра художнього слова діалектизми є засобом відтворення місцевого колориту, типізації характерів представників різних суспільних прошарків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія / С.П. Бевзенко. – К.: Вища школа, 1980. – 247 с.
2. Гуцульські говірки: Короткий словник / НАН України. Інститут українознавства імені І. Крип'якевича; [уклад. Г. Гузар, Я. Закревська та ін.]. – Львів, 1997. – 230 с.
3. Єрмоленко С. Я. Говіркове багатоголосся сучасної української прози / С. Я. Єрмоленко // Українознавство:науково-популярний, суспільно-політичний, культурно-мистецький журнал. – 2008. – Число 1. – С. 198–205.
4. Ігнатович О. С. Літературні портрети / О.С. Ігнатович. – Ужгород.: Ліра, 2013. – С.72–75.
5. Сабадош І. В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району / І.В. Сабадош. – Ужгород: Ліра, 2008. – 480 с.
6. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970-1980.

Білас Віра Іванівна, магістр, випускниця філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *Н. Ф. Венжинович*, кандидат філологічних наук, доцент.

Вікторія Бойко
Кропивницький, Україна

ЧИННИКИ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ МОРФОЛОГІЧНУ ПАРАДИГМАТИКУ ГЕЛОНІМІВ І ВІДМІНИ ТВЕРДОЇ ГРУПИ

Різномасштабні проблеми іменникової словозміни сучасної української мови досліджували такі вітчизняні вчені, як І. І. Огієнко, Є. К. Тимченко, Л. А. Булаховський, Ю. В. Шевельов, М. А. Жовтобрюх, С. П. Самійлен-

ко, І. І. Ковалик, С. П. Бевзенко, І. К. Кучеренко, Ю. О. Карпенко, І. Г. Матвіяс, І. Р. Вихованець, М. Я. Плющ, А. П. Грищенко, А. П. Загнітко, О. К. Безпояско. Але проблема виокремлення релевантних критеріїв, що визначають систему словозміни іменників, зокрема гелонімів, на засадах морфологічної парадигматики залишається нерозв'язаною.

Мета статті – визначити чинники, які впливають на морфологічну парадигматику гелонімів І відміни твердої групи. Для цього необхідно розв'язати такі завдання: 1) виокремити систему критеріїв, від яких залежить словозміна іменників загалом; 2) визначити чинники, актуальні для морфологічної парадигматики гелонімів; 3) схарактеризувати низку критеріїв, актуальних для відмінювання власних назв боліт.

Здебільшого в монографіях, посібниках і підручниках досліджено словозміну апелятивів, є окремі розвідки про морфологічну парадигматику онімів, зокрема антропонімів (наприклад, монографія С. Л. Ковтюх, О. М. Кашталян «Словозмінна парадигматика українських прізвищ»), і зовсім немає наукових праць, присвячених словозміні гелонімів. За термінологічним словником «...гелоніми (від грец. ἑλος – «болото») – «власні назви будь-яких боліт, заболочених місць» [4, с. 46].

На думку С. Л. Ковтюх, основними релевантними чинниками, що визначають морфологічну парадигматику іменників є: «частиномовна належність; граматичні значення морфологічних категорій...; наявність чи відсутність паралельних форм; спільність флексивних рядів...; однотипність орфографії...; участь префіксальних чи суфіксальних морфем у творенні нових слів; вживання окремих службових слів...; наявність суплетивних форм; утворення неповних парадигм; виникнення нульових парадигм; вплив словотворчого суфікса чи фіналі основи; однотипність акцентних парадигм; тотожність морфологічних змін...; вплив прийменника на вибір відмінкового закінчення», «лексичне значення слова; синтагматичний чинник...; перебудова в середині парадигми; відхилення від типових прогнозованих закінчень під впливом різних аспектів» [Див. 2, с. 28].

На відмінювання гелонімів І відміни твердої групи впливають такі чинники: родова віднесеність, стабільний набір відмінкових флексій, неповна парадигма, вплив на вибір закінчення словотворчого форманта, доонімної семантики, наголошування, наявність чергувань.

Одним із напрямів дослідження мови є вивчення категорій, що визначають її типологічні особливості. Н. М. Костусяк вважає, що: «граматичні категорії структуровані системою підпорядкованих морфологічних, синтаксичних та словотвірних категорійних одиниць. Як поняття вищого рівня, вони відображають найзагальніші властивості граматичних значень (у плані змісту, підведених під закони оформлення (у плані вираження))» [3, с. 20].

На словозміну гелонімів впливають такі граматичні категорії, як рід, число, відмінок. Усі гелоніми І відміни твердої групи марковані виключно жіночим родом. Специфічною морфологічною ознакою словозміни

власних назв боліт є наявність тільки однієї підпарадигми однини із сімома відмінковими графемами.

Переважна більшість гелонімів І відміни твердої групи мають словотворчий формант *-ин-, -ин(а)*: *Верші́на, Драгові́на, Калаба́тина, Пустови́на́, Трясови́на́*. Для гідронімів на *-ин(а)* характерний найменший ступінь гідронімічності, оскільки, на думку О. М. Трубачова, це «пов'язано з тим, що значна частина назв водних об'єктів з цим формантом зобов'язана своїм походженням топонімічній назві...Найчастіше це гідроніми жіночого роду...» [5, с. 121].

Одним із найважливіших чинників у галузі словозміни є семантичний. Словозміна онімів часто не збігається з відмінковими парадигмами омонімічних апелятивів, тому виникає необхідність зіставити досліджувані гелоніми та загальні назви. Найбільше одиниць віднесено до групи гелонімів, доонімна семантика якої репрезентована народними термінами: *баю́ра* (у значенні «велика калюжа на дорозі, наповнена водою після дощу» [СНГТ, с. 20]), *бло́ква* (у значенні «низовина біля річки» [СНГТ, с. 25]), *болоті́на* (у значенні «місце, де раніше було болото» [СНГТ, с. 26]), *ві́книна* (у значенні «болото, заболочене грузьке місце» [СНГТ, с. 48]), *драгові́на* (у значенні «болото» [СНГТ, с. 73]), *калаба́тина* (у значенні «велика калюжа» [СНГТ, с. 87]), *лева́да* (у значенні «широка низина» [СНГТ, с. 109]), *лу́ка* (у значенні «луг заливний» [СНГТ, с. 117]), *лука́* (у значенні «низина, поросла травою» [СНГТ, с. 117]), *меду́нка, медя́нка* (у значенні «трав'яниста рослина родини шорстколистих...» [ВТС, с. 517]), *трясови́на́* (у значенні «заболочена низина» [СНГТ, с. 195–196]). Подані гелоніми утворені лексико-семантичним способом словотвору, шляхом онімізації. Ю. О. Карпенко вважає, що онімізація «відбувається завжди при утворенні кожної нової власної назви, оскільки будь-який онім утворюється на базі апелятива (або сукупності апелятивів) чи іншого оніма» [1, с. 36]. Нечисленними є групи відойконімних та відапелятивних гелонімів: *Вітли́на́, Блоха́* та власних назв боліт, які мають в основі праслов'янське поняття: *Мокля́тина*.

Для словозміни гелонімів І відміни твердої групи характерні такі альтернації приголосних фонем: а) /к/, /х/ чергуються із /ц'/, /с'/: *Лу́ка – Лу́ці, Блоха́ – Блосі́*; б) тверді приголосні фонemi чергуються з м'якими: *Баю́ра – Баю́рі, Трясови́на́ – Трясови́ні, Пустови́на́ – Пустови́ні*.

Чи не найголовнішим чинником, який впливає на морфологічну парадигматику гелонімів, є акцентуаційний. На думку С. Л. Ковтюх, «наголос у межах словозмінної парадигми має важливу функцію в комплексі з іншими чинниками, які визначають систему відмінювання іменних лексико-граматичних класів сучасної української літературної мови» [Див. 2, с. 36]. Особливістю наголошування гелонімів є вплив діалектного мовлення.

Ю. Шерех (Ю. В. Шевельов) серед лексем І відміни виділяє три великі групи залежно від руху наголосу в парадигмі (апелятивна лексика):

- 1) іменники, що мають наголос постійно на основі;

- 2) іменники, що мають наголос постійно на закінченні;
- 3) іменники, що мають наголос в однині на основі, а в множині на закінченні. [6, с. 198].

Ураховуючи те, що для гелонімів характерна неповна парадигма, їх можна поділити на 2 групи:

1) іменники, що мають наголос постійно на основі (*Баю́ра, Бло́ква, Болоті́на, Верші́на, Ві́книна, Драгові́на, Меду́нка, Мокля́тина, Калаба́ти-на, Лева́да, Лу́ка*);

2) іменники, що мають наголос постійно на закінченні (*Блоха́, Ві́тли-на́, Дряговина́, Лука́, Пустовина́, Трясовина́*).

Отже, система словозміни гелонімів I відміни твердої групи ґрунтується на таких чинниках: частиномовній належності, маркованості категорією тільки жіночого роду, стабільним набором відмінкових флексій, неповною парадигмою (наявність лише форм однини), лексичному значенні (утворенні власних назв від апелятивів), належності до назв неіс-тот, впливі словотворчого суфікса чи фіналі основи, чергуванні приго-лосних фонем.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВТС – Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.

СНГТ – Громко Т. В., Лучик В. В., Поляруш Т. І. Словник народних географічних термінів Кіровоградщини. – Київ-Кіровоград, 1999. – 224 с.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карпенко Ю. О. Онімізація і трансонімізація як словотвірний акт // Шоста республіканська Ономастична конференція. Тези доповідей і повідомлень (1). – Одеса : ОДУ, 1990 – С. 35–37.
2. С. Л. Ковтюх Словозмінна парадигматика українських прізвищ : [монографія] / С. Л. Ковтюх, О. М. Кашталян; за ред. С. Л. Ковтюх. – Кіровоград : ПОЛІМЕД–Сервіс, 2012. – 258 с.
3. Костусяк Н. М. Структура міжрівневих категорій сучасної української мови : монографія / Н. М. Костусяк. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 452 с.
4. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии. – М. : Наука, 1988. – 192 с.
5. Топоров В. Н., Трубачев О. Н. Лингвистический анализ гидронимов Верхнего Поднепровья. М. : Издательство АН СССР, 1962. – 271 с.
6. Шерех Ю. Нарис сучасної української літературної мови / Ю. Шерех. – Мюнхен : Молоде життя, 1951. – 402 с.

Бойко Вікторія Валентинівна, магістр першого року навчання, факультет філології та журналістики, Центральнуукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка.

Науковий керівник – *С. Л. Ковтюх*, кандидат філологічних наук, професор.

НАКАЗ ЯК ОДИН ІЗ СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНИХ ПІДТИПІВ СПОНУКАННЯ В ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОМУ СТИЛІ

Офіційно-діловий дискурс як один із засобів втілення інтенційних потреб людини не завжди обмежується тільки одним висловленням, здебільшого це сукупність тематично об'єднаних конструкцій, які в тісній взаємодії з позалінгвальними чинниками реалізують різноманітні інтенції суб'єкта комунікації – написати пояснювальну записку, автобіографію, виголосити присягу, дати зобов'язання, доручити виконання якогось завдання тощо.

Основу дискурсивних висловлень становлять функціонально-змістові конструкти, мовленнєві жанри, що їх успішно ідентифікує мовець у процесі спілкування. Утім, експлікація мовця та його інтенції в будь-якому разі регламентована й детермінована стандартом і трафаретністю того чи того документа [9, с. 222].

У сучасній українській лінгвістиці існує чимало теоретичних праць, присвячених стилістиці української літературної мови на кожному етапі її розвитку. Серед них – вагомі академічні видання, у яких відображено становлення й офіційно-ділового стилю зокрема, визначення диференційних ознак і параметрів офіційно-ділового стилю, його мовних особливостей та функцій (І. Білодід, С. Єрмоленко, А. Коваль, З. Куньч, О. Курило, А. Марахова, Л. Мацько, О. Мацько, О. Пазинич, О. Пономаренко, О. Тихоненко, І. Фаріон, І. Чередниченко, Т. Шинкаренко) [див.: 4; 6; 9 тощо], в українському мовознавстві, на жаль, відсутнє комплексне дослідження семантико-прагматичних підтипів спонукань, зокрема наказу.

Мета публікації – проаналізувати семантико-прагматичне варіювання наказу в офіційно-діловому стилі, визначити його волюнтативність в українському діловодстві.

До найважливіших ознак офіційно-ділового стилю дослідники зараховують документальність (кожен офіційний папір повинен мати характер документа), стабільність, високий ступінь стандартизації висловлень, лаконізм, сувору регламентацію тексту, відсутність емоційності та образності, регульовально-імперативний характер, стислість, чіткість. Водночас цей тип дискурсу виконує дві функції: інформативну, що надає висловленню характеру документа, та волюнтативну, що спонукає до дії, адже «документ – це джерело інформації, об'єкт дослідження (для вченого), засіб фіксації, передачі інформації та керування суспільством, колективом громадян чи окремою особою (для працівника управління), засіб доказу (для правника)» [1, с. 132].

Специфіка офіційно-ділового стилю полягає в певних стильових рисах (ознаках), що притаманні лише йому. Ці риси чітко сформулював М. Зубков [1, с. 27], виокремивши такі:

- нейтральний тон викладу змісту лише в прямому значенні;

- точність та ясність повинні поєднуватися з лаконічністю, стислістю, послідовністю викладу фактів;
- документальність, наявність реквізитів, які мають певну черговість, що дає змогу довго зберігати традиційні стабільні норми;
- наявність усталених одноманітних мовних зворотів, висока стандартизація викладу;
- суворе регламентація тексту; для чіткої організації текст поділяється на параграфи, пункти, підпункти.

Ці основні риси, наголошує вчений, «є визначальними у формуванні системи мовних одиниць і прийомів їх використання в текстах ділових документів» [2, с. 28]. Дипломатичний підстиль, як слушно зауважено у праці О. М. Мацько, на загальностильовому фоні офіційної діловитості «виділяється блоком своїх традиційних жанрів та мовно-композиційними структурами – мовними формулами з цільовими настановами дипломатичної сфери: надувічливості, встановлення і підтримання контакту, пошуку прямих і обхідних шляхів, виходу з прогнозованих і непередбачених ситуацій тощо» [5, с. 195].

На відміну від інших спонукальних висловлень, максимально прив'язаних до конкретної ситуації спілкування, спонукання в офіційно-діловому стилі має гіпотетичний характер, хоч і передбачає реальну ситуацію, що підпадає під дію закону, конвенції, статті контракту. Сенс їх завжди приблизно такий: у разі, якщо виявиться людина з певними станами, властивостями, вчинками, то необхідно визнати за нею певні повноваження, обов'язки, заборони [8, с.91]. Ці особливості зумовлюють необхідність докладного, детального опису кожної гіпотетичної ситуації. Отже, на відміну від інших спонукальних висловлень, де найчастіше випускають багато деталей, відомих учасникам акту комунікації, регулятивним текстам притаманні громіздкість, продиктована необхідністю врахувати всі можливі для цього акту нюанси. На оформлення спонукань впливають і такі чинники, як часова і просторова віддаленість адресата від моменту мовлення, односторонній канал зв'язку «мовець – реципієнт», просторова й часова роз'єднаність, відсутність безпосереднього контакту між особою, від якої виходить спонукання, і його адресатом.

Звідси – спонукання в офіційно-діловому стилі часто поєднує в собі риси імператива й розповідного висловлення з одного боку, і різних підтипів спонукання – з іншого. Оскільки аудиторія, якій адресовані документи офіційно-ділового стилю, неоднорідна, то при сприйнятті одного і того ж висловлення для різних категорій адресатів можуть актуалізуватися різні значення – буквальне або непряме, інформативне або спонукальне [7, с.105].

Адресат спонукання в офіційно-діловому стилі може мати абстрактний, конкретний і комплексний характер. Крім адресата, на змістовне варіювання спонукання в стилі офіційно-ділового спілкування впливають такі чинники, як канал інформації (переважно письмовий), відсутність безпосереднього зв'язку між прескриптором і адресатом, віддєтермінування виконання, яке пропонується дії в часі, інституціоналізованість (на-

явність соціальних чинників). Аналіз мовного матеріалу показує, що в стилі офіційно-ділового спілкування функціонують такі семантико-прагматичні підтипи спонукань: наказ, розпорядження, вимога, заборона, інструкція, рекомендація, заклик, пропозиція, прохання.

У нашій роботі ми зосередимо увагу саме на наказі як одному з варіантів категоричного спонукання. Це різновид комунікативного висловлення, що передбачає реакцію дією. Наказ – офіційне розпорядження органу влади, керівника установи, підприємства, військового начальника [3]. Службова позиція дає право на спонукання до дії. Офіційно-ділова сфера, яка передбачає спілкування в юридичних, адміністративних, військових, дипломатичних, комерційних соціальних інститутах, зумовила в українській мові існування таких інституційних прагматичних варіантів наказу, як урядовий декрет, наприклад, президентський наказ, наказ суду, має неостаточну силу або вступає в силу з певного терміну, наказ про вихід в море, ордер на арешт, наказ (ордер) на накладення заборони на майно, ордер на арешт злочинця, ордер на затримання, наказ про приведення у виконання вироку про смертну кару, повістка в суд, наказ про перевірку вироку суду нижчої інстанції внаслідок допущеної судової помилки, наказ судді про скликання журі, наказ суду про введення у дію, військовий наказ-інструкція. Вони оформляються спеціальним документом, і спонукання-наказ в таких випадках виражається на рівні тексту.

Особливим різновидом офіційно-ділового стилю є бойові накази. Основним засобом вираження наказу є перформативні висловлення: *(З рахунку 7.08 силами 40БТРО у взаємодії з 3 БТГР 51 ОМБР провести рейдові дії в напрямку: Старобешеве, Новокатеринівка, Іловайськ та до кінця доби провести прочісування і звільнення міста Іловайськ від терористів. Встановити повний контроль над містом та у взаємодії з підрозділами 3 БТГР 51 ОМБР зайняти сім взводних опорних пунктів північніше та східніше Іловайська* (https://zik.ua/news/2015/08/28/butusov_oprylyudneni_nakazy_shchodo_ilovayska_rozvinchuyut_brehnyu_viyskovogo_komanduvannya_619803), а також конструкції з дієсловом-присудком дійсного способу, напр.: *«В опорному пункті взводу, в районі згину пол. дороги (70116) займає вогневу позицію танк № 302 з основним сектором обстрілу озеро (7211), перехрестя ґрунт. доріг (71107), допоміжний – праворуч від сарая (7111); В опорному пункті взводу займає вогневу позицію танк № 321 з основним сектором обстрілу. З початком вогневої підготовки противника особовий склад ховається в перекритих щілинах і в бліндажах, спостерігачі ведуть спостереження за противником з метою своєчасного виявлення переходу його в атаку».*

Репрезентуючи дію як реальну, що відбувається зараз, адресант усуває гіпотетичний характер спонукання, бажане видається як реалізоване. Відбувається метонімічна заміна номінації бажання номінацією здійснення. Мовним засобом реалізації наказу може служити і майбутній час індикатива, наприклад: *«На території біля управління оперативного командування «Північ» Сухопутних військ Збройних Сил України буде розміщений підбитий російський танк Т-72»* (Укрінформ. - 12.02.2018). Із формою майбутнього часу

пов'язаний модальний відтінок впевненості мовця в готовності адресата зробити дію, а отже, впевненості в тому, що дія здійсниться.

Отже, наказ як один із семантико-прагматичних підтипів спонукання в офіційно-діловому стилі максимально прив'язаний до конкретної ситуації спілкування, спрямований на те, щоб регламентувати службові статусно-рольові стосунки учасників виробничої діяльності. Звідси – спонукання в офіційно-діловому стилі часто поєднує в собі риси імператива і розповідного висловлення, з одного боку, і різних підтипів спонукання – з іншого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баби́ч Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: Навчальний посібник / Н.Д. Баби́ч. – Львів: Світ, 2003. – 496 с.
2. Зубков М. Г. Сучасна українська ділова мова / М. Г. Зубков. – 5-те вид. випр. – Харків: Торсінг, 2004. – 448 с.
3. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови : підручник для вузів / А.П. Коваль. – К. : Видавництво Київського університету ім. Т.Г. Шевченка, 1967. – 400 с.
4. Куньч З. Особливості дипломатичного мовлення як різновид офіційно-ділового стилю [Електронний ресурс] / З. Куньч, М. Куньч // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64 (11. 12. 2014).
5. Мацько О. М. Дипломатичний підстиль української мови / О. М. Мацько // Наука і сучасність. Збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – К.: ІЗМН, 1998. – Ч. 1. – С. 194–200.
6. Русанівський В.М. Дієслово // Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Морфологія: підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 308–311.
7. Храковский В.С. Семантика и типология императива: Русский императив / В.С. Храковский, А. П. Володин – Л.: Наука, Ленингр. отд., 1986. – 213 с.
8. Храковский В.С. Русский язык в зеркале типологии: новации в императивной парадигме / В.С. Храковский // Русский язык в научном освещении. – 2002. № 2(4). – С. 90–101.
9. Шабат-Савка С. Жанрові вияви інтенцій регламентування в офіційно-діловому дискурсі / С. Шабат-Савка // Лінгвостилістичні студії. – 2015. – Вип. 2. – С. 221–229.

Бортун Каріна Олександрівна, аспірант кафедри української мови філологічного факультету Донецького національного університету імені В. Стуса.

Науковий керівник – *М. О. Вінтонів*, доктор філологічних наук, професор.

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛІТИЧНОЇ РИТОРИКИ ОЛЕГА ЛЯШКА)

Політика як особлива сфера діяльності людини посідає одне з чільних місць у житті сучасного суспільства. Політична риторика є одним із засобів боротьби за владу й гармонізації суспільних відносин шляхом подолання соціальних конфліктів силою слова.

Багато науковців розглядають політичну діяльність як мовленнєву, адже її своєрідність проявляється в дискурсивному характері: велика частина політичних дій є мовленнєвими за своєю природою. *Політичний дискурс* – це комунікація між учасниками суспільно-політичних відносин, яка поєднує в собі інформацію з конкретними прагматичними цілями та передбачає використання вербальних і невербальних засобів виразності. Учасниками політичного дискурсу є адресат – соціум (народ, партійні прихильники), адресант – політик, лідер політичної партії, президент, державний діяч [9, с. 114–121].

Останнім часом проблеми політичного дискурсу стали об'єктами обговорення в науковій і публіцистичній літературі. Категорії дискурсу загалом і політичного зокрема присвятили свої праці Ф. С. Бацевич [1], Т. М. Ващук [2], І. Ю. Вільчинська [3], Н. В. Кондратенко [4], К. Я. Кусько [5], В. А. Підгрушний [6], В. П. Горбатенко [8], О. Й. Шейгал [10], О. В. Яшенкова [11] та ін. Про те, наскільки значимою стала політика й політична комунікація, свідчить і поява окремої галузі – політичної лінгвістики – дисципліни, яка розвинулася на перетині політології та мовознавства й досліджує закономірності й механізми взаємовпливу і взаємозв'язку між мовою, мисленням, комунікацією, політичними суб'єктами й політичною свідомістю суспільства, щоб створити умови для вироблення ефективних стратегій і тактик політичної діяльності [7]. А оскільки мова – це важливий складник політичної діяльності, необхідний для впливу, керування життям країни і світоглядом її громадян, то планування мовних дій політика, спрямована на досягнення поставлених цілей, його мовну комунікацію можна вважати стратегічним процесом, який реалізується через конкретні комунікативні тактики. Сучасні науковці виокремлюють низку різноманітних комунікативних стратегій у політичному дискурсі, що розкриваються у відповідних тактичних виявах.

Дослідження комунікативних стратегій вимагає міжгалузевого підходу. Найефективніших результатів можна досягти завдяки співпраці лінгвістів, соціологів, політиків, психологів.

Одним із найяскравіших представників сучасного українського політикуму і, на наш погляд, найкращих ораторів є Олег Ляшко, лідер Радикальної Партії. Він використовує прийоми риторики незалежно від фор-

мату заходу. Народний депутат дотримується гарно сформованого образу «борця за справедливість», тому така стабільність форми дещо робить його виступи передбачуваними.

Проаналізувавши виступи лідера Радикальної Партії, ми дійшли висновку, що найхарактернішою й найуживанішою в його арсеналі є *стратегія «гра на зниження»*, активно використовуються *стратегії театральності* та *«гра на підвищення»*.

Ефективність і впливовість промов забезпечується внаслідок вдалого використання вербальних і невербальних засобів.

З-поміж **вербальних** виокремлюємо:

Лексичні засоби:

- експресивна лексика: *«дурите»* замість *«обманюєте»*, *«бабло»* замість *«гроші»* чи *«за комуналку»* замість *«за комунальні послуги»* та ін.;
- суспільно-тематична лексика: *земля, пенсія, селяни, зарплата, сільські, молоко, копійки, платіжки, годувати, робота, сім'я, батько, люди* тощо;
- військова лексика: *стратегія, деокупація, десепаратизація окупованих територій, вибухонебезпечна ситуація, агресор* та ін.;
- стилістично знижені лексеми (кримінальний і молодіжний жаргон): *шмонали, шарахалися, банда, фейкова* тощо;
- русизми: *детдом, чемодан, рожка* та ін.;
- ненормативна лексика: *б**дь, с*ка, *об твою *ать* тощо;
- просторічні вислови, фразеологізми: *«йдіть і не вертайтесь», «баба ягодка опять», «як віл відпахали», «у Бога за позухою»* та ін.;
- діалектні форми слів (на рівні східнополіських говіркових рис, які виявляються насамперед у вимові закінчень дієслів): *зробе, підходе, носе, виходе, трате, заробе* та ін.

На акцентуаційному рівні спостерігається неправильне наголошування слів: *зада'ли, приве'ли, вжи'вання, пода'ткова, ві'сімдесят, оди'надцять, вказіво'к, до'йдемо, то'му, дове'ли* та ін.

На синтаксичному рівні політичних текстів голова Радикальної Партії використовує структури зі складних багатокомпонентних речень, які створюють градаційне навантаження змісту висловлювань. З-поміж моделей із підрядною структурною основою з явищем надмірності виділяємо моделі з однорідною супідрядністю і послідовною підрядністю, з подвійною супідрядністю.

Для встановлення контакту з аудиторією, підвищення експресивності промов, а також для загострення уваги слухачів Олег Ляшко застосовує емоційне формулювання тексту за допомогою **риторичних прийомів**, які реалізуються у використанні повторень, риторичних питань, інверсій: *«Совість у цих держиморд є?», «Чим це закінчилось для українців? Могилою або еміграцією», «Кому це треба?! Кому це принесе користь?»*.

Невербальні засоби спілкування підсилюють виразність його промов, збільшують їхній вплив на адресатів. Олегові Ляшку притаманна активна жестикуляція, яка характеризується постійним використанням

«підсилювачів». Оратор уміло грає інтонаціями, користується паузами, які дають змогу «вмикати» аудиторію. Фундаментом іміджу цього політика є демонстративна поведінка, яка виявляється в динамічних жестах, міміці та голосових кодах.

Усі проаналізовані вербальні й невербальні засоби, віртуозно використані з комунікативно-стратегічного погляду, дозволяють політикові досягти поставленої мети. Зважаючи на імідж О. Ляшка загалом, відзначимо, що специфіка його комунікативної поведінки, зокрема й з урахуванням рис, які зазвичай є мінусом для політика, стала козиром цього громадського діяча. Однак статичність іміджу «хлопця з народу», його передбачуваність призводить, особливо останнім часом, до небажаних результатів: від тріумфального входження Радикальної Партії та її лідера на український політичний олімп до сьогодишнього кардинального падіння рейтингів через популізм, перетворення депутата на одіозну фігуру, що свідчить про необхідність корекції його комунікативно-стратегічного арсеналу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. С. Бацевич. – 2-ге вид., доп. – К. : ВЦ «Академія», 2009. – 376 с.
2. Ващук Т. М. Політичний дискурс як об'єкт лінгвістичного дослідження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/>
3. Вільчинська І. Ю. Політичний дискурс: основні напрями дослідження [Електронний ресурс] / І. Ю. Вільчинська // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2013. – № 3. – С. 198-201. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/_vdakkkm2013_3_48
4. Кондратенко Н. В. Український політичний дискурс: Текстуалізація реальності / Н. В. Кондратенко; відп. ред. : О. В. Александров; ОНУ ім. І. І. Мечникова. – Одеса : Чорномор'я, 2007. – 155 с.
5. Кусько К. Я. Проблеми дискурсної лінгвістики / К. Я. Кусько // Іноземна філологія. Укр. наук. зб. – Л. : ЛНУ, 2001. – 158 с.
6. Підгрушний В. А. Особливості політичного дискурсу в сучасній лінгвістиці [Електронний ресурс] / В. А. Підгрушний // Студентський вісник НУВГП – 2015. – Вип. 2 (4). – С. 248–251. – Режим доступу: <http://ep3.nuwm.edu.ua>
7. Політична лінгвістика : [Електронний ресурс] // Вікіпедія – вільна енциклопедія. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Політична_лінгвістика
8. Прикладна політологія : навч. посіб. / За ред. В. П. Горбатенка. – К. : ВЦ «Академія», 2008. – 472 с.
9. Семенюк О. А. Основи теорії мовної комунікації : Навчальний посібник / О. А. Семенюк, В. Ю. Паращук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 240 с.

10. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.01, 10.02.19 / Е. И. Шейгал. – Волгоград, 2000. – 431 с.
11. Яшенкова О. В. Основы теории мовної комунікації / О. В. Яшенкова. – К. : Видавничий центр «Академія», 2010. – 312 с.

Ващенко Надія Сергіївна, студентка Навчально-наукового інституту філології та журналістики Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Науковий керівник – *Н. М. Дяченко*, кандидат філологічних наук, доцент.

Екатерина Вжещень
Щецин, Польща

ФРАЗЕОЛОГИЗМ КАК ОБЪЕКТ ИССЛЕДОВАНИЯ ПОЛЬСКИХ ЛИНГВИСТОВ

На современном этапе развития языкознания, несмотря на разработанность многих вопросов в области фразеологии, до сих пор нет единства в толковании терминов «фразеология», «фразеологизм», «фразеологическая единица».

Термин «фразеология» имеет греческое происхождение (от греч. *phrasis* «выражение, оборот речи» и *logos* «понятие, учение»). Впервые данный термин встречается в 1558 г. в греческо-латинском словаре Неандера. Изначально этот термин использовали для обозначения «совокупности словосочетаний и речевых оборотов данного языка», а позднее также для определения «особенной манеры выражения, характерной для определённого писателя, литературного произведения, языка и т.д.» [1, с. 151].

Понятие *фразеология* в лингвистике имеет два основных значения:

1) наука, занимающаяся изучением фразеологизмов. По определению П. Мюльднера-Нецковски и С. Бомбы, фразеология – это «раздел науки о языке, изучающий и описывающий существующие в языке устойчивые словосочетания» [2, с. 13; 3, с. 8].

2) совокупность фразеологизмов данного языка.

Наряду с основными значениями в разговорной речи различают еще три значения термина *фразеология*: 1) особенная манера выражения, характерная для определённого лица; 2) пустые, ничего не значащие красивые слова; 3) терминология определенной области знаний.

В польской лингвистике первое упоминание термина *фразеология* относят ко второй половине XIX века. В *Словаре польского языка* (1861), т.н. «Виленском словаре», изданном Оргельбрандом, даются два определения: 1) «построение выражений, предложений, формулировка фраз, 2) манера красноречиво говорить об обычных вещах» [7, с. 323].

Понятие *фразеологии* как науки появилось гораздо позднее, а внимание новой науке польские лингвисты начали уделять в 70-ые годы XX века. Среди множества работ, посвящённых проблемам фразеологии, наи-

большой интерес вызывают работы С. Скорупки, А. М. Левицкого, А. Пайдзинской, С. Бомбы, М. Басай, Э. Козажевской, Д. Рытель, В. Хлебды [3; 4 и др.].

Предметом изучения фразеологии являются устойчивые словосочетания – фразеологизмы или фразеологические единицы. Большинство учёных понятия *фразеологизм*, *фразеологическая единица* считают синонимами.

Фразеологизм – это устойчивое, неразложимое словосочетание, служащее для наименования предметов, явлений, признаков, действий и состояний. Как отмечается в *Большом фразеологическом словаре польского языка издательства PWN* [6], фразеологизм является устоявшимся в данном языке оборотом речи, значение его невозможно понять из семантики отдельных компонентов, входящих в его состав. Фразеологизм воспринимается как единое целое и является самостоятельной лексической единицей.

Все ученые сходятся во мнении, что основными признаками фразеологизма являются его метафоричность, устойчивость и воспроизводимость.

Фразеология является ценной и неотъемлемой частью лексики каждого языка. Не зря фразеологию иначе называют сокровищницей языка. Её связь с историей и культурой народа неоспорима.

Изучение фразеологии позволяет нам прикоснуться к истории предшествующих поколений, понять их ценности, узнать об обычаях и окружающем нас мире.

В процессе развития теоретических исследований в области фразеологии было предложено несколько классификаций фразеологических единиц. В польской лингвистике существует три классификации по разным критериям. Наиболее популярной является *классическая классификация*, предложенная С. Скорупкой в 1967 году. В соответствии с этой классификацией фразеологизмы группируются не по функциональному, а по формальному признаку (к какой части речи относятся компоненты и характер связи между ними). С. Скорупка выделяет три вида фразеологизмов: фразы, обороты и выражения.

Кроме того, С. Скорупка в рамках историко-этимологического подхода предлагает разделить все фразеологизмы славянских языков на натуральные и конвенциональные. "Фразеологические сочетания, которые я называю натуральными, – писал он, – часто являются общими для многих языков, возникают независимо друг от друга, поскольку имеют общую основу в явлениях природы, в наблюдениях человека над природой, её проявлением и жизнью, в общих физических и психологических видах деятельности человека, в общих условиях развития. Фразеологические же сочетания, которые я называю конвенциональными, отражают специфические условия развития данного народа: его занятия, условия существования, обычаи, религиозные и культурные различия, – словом, развитие материальной и духовной культуры человека" [5, с. 24–25].

Наряду с классической классификацией существуют *типологическая классификация фразеологизмов*, разработанная А. М. Левицким, и

функциональная классификация фразеологизмов, автором которой является П. Мюльднер-Нецковски.

ЛИТЕРАТУРА

1. Kurkowska H., Skorupka S. *Stylistyka polska. Zarys*. Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa 2001.
2. Müldner-Nieckowski P., Müldner-Nieckowski L. *Nowy szkolny słownik frazeologiczny*. Wyd. Świat książki, Warszawa 2004.
3. Bąba S. *Twardy orzech do zgryzienia czyli o poprawności frazeologicznej*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1986.
4. Basaj M., Rytel D. (red.), *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej I*, Wrocław 1982.
5. Х. Вальтер, Т. Малински, В. Мокиенко, Л. Степанова, *Русская фразеология для немцев*, Изд-во Златоуст, Москва 2005.
6. *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami*, Warszawa 2005.
7. *Słownik języka polskiego*, cz. I, Wilno, 1861.

Вжещень Екатерина, магистрант Інститута славянської філології Філологічного факультета, Щецинський університет (Польща).

Научный руководитель – *Т. Шутковски*, доктор, ад'юнкт Щецинського університета.

Марія Воеводіна
Ужгород, Україна

ЕМОЦІЙНА ЛЕКСИКА У ТВОРАХ МАРІЇ МАТІОС «СОЛОДКА ДАРУСЯ» ТА «КУЛІНАРНІ ФІГЛІ»

Вивчення емоційної лексики у структурі художніх творів на сучасному етапі є актуальним та важливим. Зацікавлення лінгвістів такою лексикою зумовлене тим, що емоційні процеси головного мозку взаємопов'язані з механізмом психіки. Емоції – це продукт психічної діяльності людської свідомості. За допомогою емоційної лексики автор може всебічно розкрити образ персонажа у художньому творі, виразити його почуття, розкрити внутрішній світ людини, рівень її культури та освіченості.

Емоційний компонент частіше виступає разом з оцінним, оскільки в процесі спілкування існує потреба висловити суб'єктивне ставлення мовця до співрозмовника, предметів, дій чи явищ. Емоційна лексика може не лише виражати почуття та прагнення персонажа, але й давати позитивну чи негативну оцінку зображуваному, відбивати ставлення людини до всього, що її оточує.

Постать Марії Матіос займає вагомe місце у сучасному українському літературному процесі. Літературна критика та мас-медіа називають її «грант-дамою» української літератури та «найпліднішою письменницею України». У газеті «Голос України» пишуть: «Спроба батого для нації – ось чим є книги Марії Матіос. Її книги ... – це удар і виклик». Творчість

Марії Матіос вивчали А. Дімаров, Я. Голоборотько, Д. Павличко, П. Загребельний, М.Шевченко та ін. [3, с. 16]. Однак, незважаючи на таку посилену увагу критиків до творчості Марії Матіос, її твори ще не достатньо досліджені. Емоційно забарвлена лексика дала змогу Марії Матіос розширити рамки використання лексики в художньому творі, створити яскраву мовну палітру, психологічний портрет персонажів і досконало передати життя тогочасного суспільства.

Детальніше ми зупинимося на дослідженні емоційної лексики у творах «Солодка Даруся» та «Кулінарні фіглі». Основними нашими завданнями є: з'ясувати сутність категорії *емоційна лексика*, її основні ознаки; систематизувати фактичний матеріал; визначити основні групи емоційної лексики та способи вираження її у творах; простежити словотвірну будову емоційної лексики у творах «Солодка Даруся» та «Кулінарні фіглі»; дослідити функції емоційної лексики у творах Марії Матіос. Значення нашої роботи полягає в тому, що узагальнено спостереження над емоційно забарвленою лексикою, окреслено основні засоби творення емоційності у слові, визначено роль емоційної лексики у художніх творах. Це сприятиме подальшому вивченню актуальних питань щодо емоційної лексики, її взаємозв'язку із загальноновживаними словами.

Емоційна лексика – це слова, що мають у своєму значенні компонент оцінки, виражають почуття, позитивне чи негативне сприймання дійсності [2, с.171]. Дослідженням емоційної лексики займалися В. Чабаненко, Г. Сагач, М. Кравченко, Н. Бойко, Л. Шевченко, Л. Мацько, Е. Вольф, В. Харченко, П. Дудик, О. Турчак, М. Баженов, Є. Галкіна-Федорук. П. Дудик виділяє дві основні умови, за яких слова можуть ставати виразниками позитивної чи негативної емоційності: 1) «слово само по собі має таку індивідуальну сутність, яка дає йому змогу виражати певне почуття, емоцію (*кохання, радість, щастя, щирість, ненависть, огида, злість, злодій, боягуз, бандит*)»; 2) «залежно від контексту або ж від конкретної ситуації будь-яке емоційно нейтральне чи емоційно забарвлене слово може вживатись неоднозначно, набувати різної емоційності, навіть протилежної порівняно з тією, яка найчастіше об'єктивно (позаконтекстно й позаситуативно) йому властива» (*Той борщ був такий смачний, що вербівські бурлаки, виголодавшись після дороги, через велику силу набивали ним пельку* (І.Нечуй-Левицький)) [1, с. 148–149].

Дискусійним у мовознавстві залишається розмежування між емоційною та експресивною лексикою. Деякі мовознавці, зокрема Ш. Баллі та Ж. Вандрієс, ототожнювали емоційність з експресивністю [6, с. 349]. Проте більшість вчених, зокрема Є.Галкіна-Федорук, В.Чабаненко, дотримуються думки про те, що це різні поняття. «Експресія – це не те, що мовленню надає емоційності, образності, характерності, а те, що породжується емоційністю, образністю, характерністю; експресія пов'язана не лише з емоційним та образним (художнім), а й іншими планами вислову – вольовим, естетичним, соціально-оцінним, нормативним, формально-структурним, семантичним, ситуативним та ін.» [7, с. 6–7]. Вважаємо, що

основними функціями емоційної лексики у художніх творах є розкриття зовнішньої характеристики героїв, їх душевного стану, рівня культури та освіченості, місцевого колориту тощо.

У творах Марії Матіос «Солодка Даруся» та «Кулінарні фіглі» відображена лексика на позначення широкого спектру різних емоцій: від радості до горя та від любові до ненависті. Проаналізувавши фактичний матеріал, ми виділили семантичні групи емоційно-оцінних назв осіб, предметів та їхніх ознак. Більшість із цих груп у обох творах збігаються, однак можуть мати різні відтінки. Є і такі групи, що повністю відрізняються одна від одної і по-різному передають особливості вираження емоцій у двох творах.

Наведемо кілька найбільш репрезентативних прикладів емоційної лексики із творів Марії Матіос, поділивши їх на групи:

1. Найменування осіб за їхніми внутрішніми якостями: у «Солодкій Дарусі» переважають лексеми з негативним забарвленням (*відьма* [5, с. 4], *баран* [5, с. 6], *злодійка* [5, с. 10]), у «Кулінарних фіглях» – з позитивним (*газдинька* «працьовита жінка» [4, с. 23], *сміхован* «людина з хорошим почуттям гумору» [4, с. 121]).

2. Найменування дій та процесів: у «Солодкій Дарусі» такі назви знаходимо часто, переважно з негативним відтінком: *гамселити* [5, с. 11], *дебоширити* [5, с. 12], у «Кулінарних фіглях» їх значно менше і вони набувають позитивного значення: *длубається* «детально, старанно, всебічно знайомиться з чим-небудь» [4, с. 8], *товкмачити* «комусь щось пояснювати» [4, с. 116].

3. Назви на позначення негативних відчуттів людини (в обох творах): *біль* [5, с. 9], *ревнощі* [5, с. 146], *печаль* [4, с. 85], *страждання* [4, с. 13].

4. Власні назви: у «Солодкій Дарусі» – частина слів вживається з негативною семантикою (*Штефка* [5, с. 94], *Данилючко* [5, с. 130], *Юрчачка* [5, с. 153]), у «Кулінарних фіглях» – всі слова з позитивною (*Оксаночка*, *Назарчик* [4, с. 34], *Сергійко* [4, с. 12]), крім одного (*Дмитрик Табачник* [4, с. 9]).

5. Назви частин тіла: у «Солодкій Дарусі» частина слів вживається з негативною семантикою (*гузичка* [5, с. 16], *цицька* [5, с. 176], *писки* [5, с. 24]), у «Кулінарних фіглях» – майже вся лексика з позитивним забарвленням (*ніжки* [4, с. 57], *долоньки* [4, с. 59], *спинка* [4, с. 143]).

6. Назви їжі: у «Солодкій Дарусі» вживаються переважно в однині (*яблучко* [5, с. 12], *сметанка* [5, с. 20]), у «Кулінарних фіглях» – у множині (*огірочки* [4, с. 9], *бурячки* [4, с. 51], *грибочки* [4, с. 59]).

7. Назви кухонного начиння: *горнятко* [5, с. 20], *мисочка* [5, с. 20], *келишок* [4, с. 7], *скляночка* [4, с. 108], *каструлька* [4, с. 118].

8. Назви одягу: *штаненята* [5, с. 5], *хусточка* [5, с. 8], *сорочечка* [5, с. 15], *кептарик* [4, с. 27], *рукавички* [4, с. 141].

Часто у творах з'являється звертання до Бога: у «Солодкій Дарусі» герої твору звертаються до Бога у момент здивування, страху, безнадії, з проханням допомогти або вберегти їх від нещастя (*Та Боже мій!* [5, с. 72],

О, Господи милосердний! [5, с. 89], *Боже-Боже!* [5, с. 181]); у «Кулінарних фіглях» – навпаки, щоб виразити почуття радості, захоплення (*слава Богу* [4, с. 139], *Боже праведний!* (*Живи – і хочеться, кажуть у нас у Розтоках. А якщо коло Вас той, з ким хочеться... Боже праведний! Хто сказав, що життя коротке?!*) [4, с. 64].

В обох творах переважає суфіксальний спосіб творення (за допомогою здрібніло-пестливих суфіксів) нових лексем з емоційним наповненням: **-еньк-** (*дрібненько* [5, с. 11], *рівненька* [4, с. 143], *миленький* [4, с. 27]), **-к-** (*петелька* [5, с. 7], *жменька* [4, с. 58]), **-ук-** (*прутик* [5, с. 149], *котик* [5, с. 164], *борщик* [4, с. 117]), **-ісіньк-** (*голісінькі* [5, с. 63], *самісінький* [4, с. 84], *новісінька* [4, с. 186]), **-ок-** (*klubochok* [5, с. 14], *місточок* [5, с. 24]).

Специфічною рисою твору «Солодка Даруся», яка відрізняє його від твору «Кулінарні фіглі», є часте вживання нецензурної, лайливої лексики для позначення злості, ненависті: *курва* [5, с. 63], *гад* [5, с. 7], *мерзотник*, *паскуда* [5, с. 49], *годованка-приймачка* [5, с. 183], *старий пердун* [5, с. 160]), *австрійський йобар* [5, с. 160], *фойда* [5, с. 123], *лярва* [5, с. 159].

У «Кулінарних фіглях» окрему групу слів складають прислівники на позначення якості виконаної роботи: *легенько* [4, с. 55], *швиденько* [4, с. 62], *гарненько й ніжненько* [4, с. 65], *спокійненько* [4, с. 106], *потихеньку* [4, с. 156].

Отже, дослідивши романи «Солодка Даруся» та «Кулінарні фіглі», ми дійшли висновків, що у двох творах використана лексика на позначення абсолютно протилежних емоцій. У «Солодкій Дарусі» вживається лексика в основному на позначення негативних емоцій та почуттів, наявні вульгаризми та нецензурна лексика. У «Кулінарних фіглях» емоційна лексика виражає позитивні почуття та ставлення персонажів до близьких і навколишньої дійсності. Велику роль у визначенні характеру емоції (позитивних чи негативних) відіграє контекст. Одні й ті самі слова у різних контекстах можуть набувати абсолютно різних значень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дудик П.С. Стилїстика української мови: навч. посібн. / П.С. Дудик. – К.: Вид. центр «Академія», 2005. – 368 с.
2. Єрмоленко С.Я. Емоційна лексика / С.Я. Єрмоленко // Українська мова: Енциклопедія / [редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови) та ін.] – 3-є вид., зі змінами і доп. – К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 171–172.
3. Максименко М. Феномен Марії Матіос: інтелект-реліз: Серія «Сучасні українські письменники» / М. Максименко. – Вип. 5. – Полтава, 2013. – 16 с.
4. Матіос М. Кулінарні фіглі / Матіос М. – Львів: ЛА «Піраміда», 2009. – 208 с.
5. Матіос М. Солодка Даруся / Матіос М. – Львів : ЛА «Піраміда», 2007. – 188 с.
6. Сахно Б.Ю. Експресивна єдність у системі прозового тексту / Сахно Б. Ю. // Теоретична і дидактична філологія. – 2017. – Вип. 25. – С. 348–353.

7. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови / Чабаненко В.А. – Запоріжжя : ЗДУ, 2002. – 351с.

Воеводїна Марїя Олександрівна, студентка філологічного факультету, ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – О. В. Харківська, кандидат філологічних наук, викладач.

Інна Волошин
Черкаси, Україна

ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В РОСІЙСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ ПАНАСА МИРНОГО «ПОВІЯ»

Важливим завданням перекладу художнього тексту є збереження ідіостилу автора оригіналу. Ідіостиль розуміємо як сукупність мовно-виражальних засобів, які виконують естетичну функцію і вирізняють мову окремого письменника з-поміж інших; своєрідність мови окремого індивіда. Це поняття насамперед стосується стилю майстра слова, письменника. Стель індивідуальний залежить від творчої індивідуальності автора, його світосприймання та світовідчуття, ставлення до явищ навколишньої дійсності та оцінки їх [5, с. 676]. Одним із компонентів ідіостилу письменника є метафора. Метафора (від гр. *metaphora* – перенесення) – найпродуктивніший креативний засіб збагачення мови, вияв мовної економії, семіотична закономірність, що виявляється у використанні знаків однієї концептуальної сфери на позначення іншої, уподібненої до неї в якомусь відношенні [2, с. 388].

Метою нашої статті є аналіз прийомів передачі метафори в російському перекладі роману Панаса Мирного «Повія» (перекладач Олена Єгорова).

Панас Мирний – майстер метафор, за допомогою яких відтворено переконливі реалістичні картини природи та побуту в романі «Повія»: *Якісь даремні надії, котрі її завжди дурили, розбивались об гострі пороги остогидлого життя та утрат, нужди та недостачі // Только напрасные надежды, которые всегда обманывали, разбивались об острые пороги опостылевшей жизни, полной нужды и лишения, утрат...*

А думки, як черва, ворущаться в голову, точать її хворе серце // Мысли, как черви, шевелятся в голове, подтачивают ее больное сердце.

Основним завданням перекладача роману «Повія» є передача метафори, адже метафора – важливий елемент мови художнього тексту.

Найчастіше перекладач роману Панаса Мирного, відтворюючи ідіостиль оригіналу, зберігає авторські метафори: *Сонце сховалося за зелені хмари // Солнце спряталось за зеленые облака; серце материне обли-*

вається кров'ю // сердце матери обливается кровью; якась утома закривала заплакані очі // какая-то дрема закрывала ее заплаканные глаза.

Проте у російському перекладі роману трапляються численні випадки використання метафоричних трансформацій. За О. О. Селівановою, використані у процесі перекладу метафоричні трансформації належать до трансформацій денотативного плану, вони є синонімічними замінами, здебільшого контекстуального типу. Серед них учена виокремлює деметафоризацію, реметафоризацію, трансметафоризацію [3, с. 463]. Цю класифікацію застосовуємо для аналізу трансформацій, використаних для перекладу метафор роману Панаса Мирного.

Перекладач роману використовує **деметафоризацію** – заміну метафори неметафорою: *Мар'янівка розкинулась на двох сугробах, посеред котрих у долині, між густими вербами, лежав ставок // Марьяновка раскинулась на двух холмах, между которыми в низине находился небольшой пруд* – метафоричне дієслово *лежав* (ставок) замінено дієсловом у прямому значенні *находился* (пруд).

Використовуючи **реметафоризацію** – заміну неметафори метафорою – перекладач компенсує втрачену в попередньому фрагменті метафору: *Не вітер, а буря завіяла, метучи цілі гори снігу по землі, вихорючи немов густу кашу у повітрі // Уже не ветер, а вьюга завывала, поднимая с земли целые горы снега и неистово кружа их в воздухе*. Для позначення концепту БУРЯ перекладач використовує знак концепту ТВАРИНА – дієслово *завывала*, пряме значення якого: «начать выть, поднять вой» [1, с. 195], а переносне – «изнывать от тоски, скуки» [1, с. 195]. У перекладі цього фрагменту втрачено порівняння *немов густу кашу*.

І в наступних фрагментах перекладу використано **реметафоризацію**:

Зробилась одлига // Наступила оттепель. Відповідником дієслова у прямому значенні *зробилась* «стати яким-небудь, набувши певних якостей, властивостей» [4, т. 3, с. 711] у перекладі є дієслово з метафоричним значенням *наступила* (знак концепту ЛЮДИНА);

Людське житво // людской очаг – *Житво* – діалектне «житло» [4, т. 2, с. 532] вжито в прямому значенні, а його відповідник – іменник *очаг* у переносному: «место, откуда что-нибудь распространяется, средоточие чего-нибудь (книжн.)» [1, с. 476]. У перекладі має місце також функціонально-стилістична трансформація – діалектизм *житво*, що вживається в розмовному мовленні, замінено словом *очаг*, яке характерне для книжного стилю.

Перекладач роману Панаса Мирного також застосовує **трансметафоризацію** – заміну донорської зони метафори: *Мороз – аж кипить // Мороз – прямо обжигает*. Дієслово *кипити* у переносному значенні означає «бути дуже великим, лютим (про мороз)» [4, т. 4, с. 150]. А дієслово *обжигать*, що має пряме значення «заставить обгореть, обуглиться со всех сторон» [6, с. 559], вжито у перекладі у переносному: «оказывать во-

здействие на кого-либо, что-либо сильным образом». Донорською концептосферою метафори, що характеризує сильний мороз, в оригіналі є КИПЛЯЧА ВОДА, а в російському перекладі – ВОГОНЬ.

А думки ... підрізують немощну силу // *Мысли ... подрывают* последние силы. В оригіналі дієслово *підрізувати*, що має пряме значення «різати, надрізати знизу, при основі або трохи, не повністю» [4, т. 6, с. 491] вжито у переносному значенні: «позбавляти кого-небудь сил, бадьорості, засобів існування і т. ін.» [4, т. 6, с. 491]. У перекладі *подрывают*, що має пряме значення «разрушить взрывом» [4, с. 530] також вжито у переносному значенні: «нанести вред чему-нибудь, привести в расстройство, расшатать» [6, с. 530]. В оригіналі та перекладі метафора побудована на різних донорських концептосферах. Автор роману використовує концепт РОСЛИНА, а перекладач – концепт ВІЙСЬКОВІ ДІЇ.

Для відтворення ідіостилю автора роману «Повія» перекладач зазвичай зберігає метафори. Коли не вдається зберегти художній засіб, тоді перекладач використовує трансформації: найчастіше трансметафоризація – замінює донорську сферу метафори; іноді втрачає метафору, замінивши метафоричне значення лексеми неметафоричним (деметафоризація; проте зазвичай компенсує таку втрату, вживаючи метафору в перекладі там, де її не було в оригіналі (реметафоризація).

ЛІТЕРАТУРА

1. Ожегов = Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М. : ООО «ИТИ технология», 2007. – 944 с.
2. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля – К, 2010. – 844 с.
3. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання / О. О. Селіванова. – Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. – 488 с.
4. СУМ = Словник української мови: в 11 т. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980.
5. Українська мова : енциклопедія. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.
6. Толковый словарь русского языка: В 4 т. / Под ред. Ушакова Д. Н. – М. : Государственный институт «Советская энциклопедия», 1935. – 1940.

Волошин Інна Сергіївна, магістрант кафедри теорії та практики перекладу ДВНЗ «Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького».

Науковий керівник – *І. М. Литвин*, кандидат філологічних наук, доцент.

АНГЛИЙСКИЕ ЗАИМСТВОВАНИЯ В РУССКИХ И ПОЛЬСКИХ ТЕКСТАХ СОВРЕМЕННОЙ ЖЕНСКОЙ ПРЕССЫ

Интенсификация процесса заимствования иноязычных слов наблюдается в русском языке с 80-ых годов XX столетия. Начавшийся тогда период Л. П. Кысин называет «временами более терпимого отношения к внешним влияниям» [2, с. 27]. Как в России, так и в Польше общественные процессы 80-90-ых гг. и политические изменения привели к объединительным тенденциям и открытой ориентации на Запад. Активизации различного рода связей: экономических, деловых, научных, культурных, туристических и др. сопутствовала интенсификация общения носителей русского и польского языков с людьми, пользующимися другими языками, в том числе и английским.

XXI век принес дальнейшие изменения в сфере коммуникации. Развитие средств массовой информации, особенно Интернета, способствовало процессу глобализации, который развивается не только в экономической, но и в культурной сфере. Результатом взаимного проникновения разных культур и их интеграции являются процессы заимствования, а также унификации. Почти 30 лет после открытия России и Польши на Запад английский язык стал универсальным средством международного общения, а вследствие массового обучения ему в России и в Польше его знание стало почти общественным среди современных образованных россиян и поляков. Он главный источник заимствований русского и польского языков XX и XXI вв. [2, с. 28; 10, с. 18; 5, с. 144]. Но хотя существуют общие причины проникновения англицизмов в эти языки (политически-экономические и социально-психологические), результаты этого процесса не тождественны. Они различаются в количественном и качественном отношении. Согласно исследованиям К. Войан, среди славянских языков самую высокую интенсивность лексического заимствования из других языков, особенно из английского, наблюдается в русском [9, с. 25]. По подсчетам А. Марковского, в языке польских СМИ лексические заимствования составляют группу около 250-300 единиц, иноязычных словообразовательных моделей в нем не больше 20, а семантических заимствований около ста [5, с. 106]. Электронный «Словарь англицизмов русского языка» (2015) А. И. Диакова объединяет около 20 000 словарных статей и постоянно дополняется новым материалом [1], словарь англицизмов польского языка под редакцией Э. Маньчак-Вольфелд, изданный в 2010 году – 2 000 статей [8]. Эти лексикографические источники самые новые, хотя несоизмеримы, так как русский словарь, кроме единиц общелитературного языка, включает и термины, и фразеологические обороты, польский – только лексемы общелитературного языка.

Термином *женская пресса* определяются издания, адресованные женской аудитории, реализующие спектр функций, направленных на формирование и поддержание гендерной идентичности читательской среды, удовлетворение её информационных потребностей [3, с. 43]. Являющиеся материалом нашего анализа русские («Vogue Россия», «Harper's Baazar Россия», «Elle Россия», «Glamour Россия»), и польские журналы для женщин («Joy», «Cosmopolitan Polska», «Glamour Polska», «Elle Polska»), принадлежат к так называемой «элитарной прессе». Это определение возникло в связи с наблюдаемым в последние годы сегментированием периодикой аудитории, основанном на результатах маркетинговых исследований и дающим возможность профилирования содержания журналов согласно эмоциональным и эстетическим потребностям, интересам, вкусу и экономическому статусу читателей [4, с. 285–286]. Элитарная женская пресса адресуется содержательным и средне-содержательным, хорошо образованным, профессионально и общественно активным женщинам [6, с. 23]. Уже сами наименования русских и польских журналов свидетельствуют о явлении унификации, интернационализации культуры, поскольку все они являются национальными вариантами американских и всемирных журналов-матерей. Все они также преимущественно связаны с модой, красотой и здоровьем.

Англицизмы – это слова, фразы, типы дериватов, флексийные формы, синтаксические конструкции или фразеологические обороты, заимствованные из английского языка [7, с.1773]. Собранные нами группы английских заимствований из интернет-изданий женской прессы насчитывает свыше 70 единиц.

Тематически их можно разделить по группам: а) слова, связанные с «Большой модой», напр., в русск. *бренд* – в польск. *brand*, *бэкстейдж* – *backstage*, *моделинг* – *modeling*; б) лексемы, описывающие стиль, как *фаст-фэшн* – *fastfashion*, *кэжуал* – *casual*; в) наименования людей, которые профессионально занимаются модой, напр.: *дизайнер* – *designer*, *трендсеттер* – *trendsetter*; г) названия магазинов с одеждой, напр.: *концепт-стор* – *concept store*, *поп-ап стор* – *pop-up store*, *шоу-рум* – *show room*; д) названия тканей, напр.: *деним* – *denim*, *лайкра* – *lycra*, *пэчворк* – *patchwork*, *твид* – *tweed*, *люрекс* – *lurex*; е) лексемы, называющие аксессуары, напр.: *клатч*, *чокер* – *choker*; ё) названия обуви, напр.: *сникерсы* – *sneakers*, *криперы* – *creepersy/creepery*, *лоферы* – *laofersy*, *оксфорды* – *oksfordy*, *ботфорты* – *botforty*; ж) названия одежды, напр.: *кардиган* – *kardigan*, *топ-тор*, *лонгслив*; з) наименования людей, связанных с косметической промышленностью, напр.: *бьюти-эксперт* – *beauty-expert*, *бьюти-блогер* – *beautyblogger*; и) наименования косметики, напр.: *скраб* – *scrub*, *хайлайтер* – *highlighter*, *праймер* – *primer*, *люминайзер* – *luminizer*, *спонж*.

В текстах обоих языков заимствованная лексика языка-донора в значительной степени симметрична. Асимметричны языковые способы ее вовлечения в русский и польский языки.

К английским заимствованиям в русских текстах относятся лексемы: *бренд, бэкстейдж, кэжуал, лук, аутфит, оверсайз, дизайнер, аутлет, фэшионист, джерси, лайкра, пэчворк, твид, люрекс, клатч, чокер, криперы, джемпер, тренч, лонгслив, байер, скраб, спонж, хайлайтер, праймер, люминайзер, тренд, моделинг, деним, бомбер, парка, кардиган, пуловер, mon*; в польских: *brand, backstage, trend, modeling, casual, look, outfit, oversize, designer, buyer, trendsetter, outlet, denim, lycra, patchwork, tweed, lurex, choker, parka, jumper, scrub, highlighter, primer, luminizer*.

Большую группу собранного материала составляют английские словосочетания типа *dresscode, total look*, которые в русском языке принимают форму сложносоставных слов дефисного способа написания: *мастхэв, фаст-фэшн, дресс-код, тотал-лук, фэшн-ритейл, концепт-стор, поп-ап стор, шоу-рум, секонд-хенд, бьюти-эксперт, Бьюти-блогер, флэш-тату*. Сложносоставным словом слитного способа написания является русск. *трендсеттер* – англ. *trendseter*. У английского языка эти единицы заимствовали, кроме значения, и звуковую форму, что ярко видно в словах, различающихся графической записью и произношением: *look* – *лук*, *code* – *код*, *showroom* – *шоу-рум*, *beauty* – *бьюти*под. В польских текстах женской прессы эти единицы языка-донора используются в своей подлинной графической форме и являются языковым внедрениями, ср.: *musthave, fast fashion, dresscode, totallook, fashionretail, conceptstore, pop-upshop, showroom, secondhand, beauty expert, beautyblogger, flash tattoo*.

В обоих языках заимствования: *оксфорды, сникерсы, криперы, лоферы, джинсы, чиносы*, и польские: *oksfordy, sneakersy, creepery, laofersy, jeansy, chinosy, legginsy*, образованы путем присоединения суффикса *-ы* в русском языке и соответствующего ему в польском *-у*, выражающего множественное число существительных. Это наименования типов обуви и штанов, т.е. наименования парных предметов, напр. *оксфорды* – *oksfordy* ‘шикарные мужские или женские туфли на шнурках’ (от англ. *Oxford*), *сникерсы* – *sneakersy* ‘кроссовки’ (от англ. *tosneak*), *криперы* – *creepery* ‘массивная обувь с утолщенной прямой подошвой’ (от англ. *creeper*), *лоферы* – *laofersy/laofersy* ‘модель туфель без шнурков, по форме напоминающих мокасины’ (от англ. *loafer*).

Английская лексема *bomber* ‘тип куртки для летчиков, который со временем перешел в обычную одежду’, заимствована в русском языке без адаптации – *бомбер* (мужской род существительного), в польском к основе присоединяется суффикс *-ка*, который от существительного мужского рода образует существительные женского. Поэтому польский англицизм *bomberka*, как вид куртки и польская лексема *kurtka* – куртка, принадлежат к той же самой грамматической парадигме. Ср. другую сложносоставную форму заимствования лексемы *bomber* в русском языке – *бомбер-куртка*. Эти изменения являются признаком адаптации заимствований в языке-рецепторе.

В исследуемом материале существует несколько англицизмов русского языка, наименованиям предметов которых в польском языке соот-

ветствуют польские слова или сочетания слов, напр.: англ. *clutch* – русск. *клатч* – польск. *kopertówka* ‘дамская сумочка, придерживаемая у тела при помощи захвата кисти’, англ. *hoody* – русск. *худи* – польск. *Bluzazkapturem* ‘аналог толстовки из мягкого хлопчатобумажного трикотажа с капюшоном-анораком’, англ. *sponge* – русск. *спонж* – польск. *gąbka do makijażu* ‘губка для удаления и нанесения макияжа’, англ. *longsleeves* – русск. *лонгслив* – польск. *bluzka z długimi rękawami* ‘футболка с длинными рукавами’.

Существенным для заимствований из английского языка является факт, что русский и английский языки различаются алфавитом, а польский и английский нет. Поэтому английские заимствования в русском языке – это преимущественно фонетические заимствования, в польском – графические.

В анализированных польских текстах женской прессы наблюдается использование английских внедрений, хотя существуют их польские соответствия, как напр. *backstage* вместо *za kulisami*, ср. русск. *за кулисами*. В таких случаях выбор языковых средств может обуславливаться другими причинами – типом текста, его целью или самим читателем, которым является элитарная русская или польская женщина.

ЛИТЕРАТУРА

1. Дьяков А.И. Словарь англицизмов русского языка / Режим доступа: <http://anglicismdictionary.dishman.ru>, 19.03.2018.
2. Крысин Л.П. Лексическое заимствование и калькирование в русском языке последних десятилетий // Вопросы языкознания. – 2002. – № 6. – С. 27–34.
3. Смеюха В. В. Феномен гендерной идентификации в медийном пространстве (на материале отечественных женских журналов). Автореферат на соискание степени доктора филологических наук / В. В. Смеюха. – Краснодар, 2012. – 52 с.
4. Lisowska-Magdziarz M. Media powszechnie. Środki komunikowania masowego i szerokie paradygaty medialne w życiu codziennym Polaków u progu XXI wieku / M. Lisowska-Magdziarz. – Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2008. – 430 с.
5. Markowski A. Jawne i ukryte nowsze zapożyczenia leksykalne w mediach // Język w mediach masowych / Red. J. Bralczyk, K. Mosiołek-Kłosińska. – Warszawa, 2000. – С. 96–111.
6. Nieć M. Pisma opinii i czasopisma life style – dwie koncepcje rynkowego dziennikarstwa (analiza Polityki, Wprost, Elle, Playboya i Twojego Stylu) // Zeszyty Prasoznawcze. – 2010. – № 1/2. – С. 7–29.
7. Nowy słownik poprawnej polszczyzny / Red. A. Markowski. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1999. – 1786 с.
8. Słownik zapożyczeń angielskich w polszczyźnie / Red. E. Mańczak-Wohlfeld. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2010, – 240 с.
9. Wojan K. Przypadkowe i nieprzypadkowe wędrowki leksemów / K. Wojan. – Gdańsk: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Gdańskiego, 2010. – 198 с.

10. Zięba A. Wpływy obce w polszczyźnie końca XX wieku: na podstawie rzeczowników z wybranych tomów „Praktycznego słownika współczesnej polszczyzny” // Język Polski. – 2008. – Вып. 1. – С. 14–21.

Гедда Иоанна, студентка Института славянской филологии Филологического факультета, Щецинский университет (Польша).

Научный руководитель – *М. Горды*, кандидат гуманитарных наук, адъюнкт.

Юлія Гузинець
Ужгород, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНА ОСНОВА РОМАНУ Ф.С. ФІЦДЖЕРАЛЬДА «ВЕЛИКИЙ ГЕТСБІ»

Слово *концепт* походить від латинського *conceptus*, що в перекладі означає ‘думка, уявлення, поняття’ і первинно застосовувалося як термін логіки та філософії [2].

Незважаючи на своє широке використання в лінгвістиці, термін *концепт* не має свого усталеного значення й інтерпретується по-різному. Нині опубліковано багато робіт, присвячених інтерпретації поняття *концепт*. Зокрема аналізом концептів займалися С. О. Аскольдов, Д. С. Лихачов, А. М. Приходько, Г. Г. Слишкін, Ю. С. Степанов, В. В. Колесов, Й. А. Стернін та ін. Зародження вчення про концепт пов’язують із працями П. Абеляра, який розумів його як “згусток смислу, гранично суб’єктивну форму відображення” [5, с. 332].

Метою нашої роботи є аналіз концептів GREAT та DREAM у романі відомого американського письменника ХХ століття Ф. С. Фіцджеральда «Великий Гетсбі». Актуальність теми зумовлена проблемою осмислення концептів як структур представлення знань, оскільки за їх сукупністю можна робити висновки про ментальні моделі дійсності, які відображені в мові взагалі і в мовній свідомості конкретних носіїв мови, зокрема Ф. С. Фіцджеральда.

У сучасному мовознавстві можна виділити три основні підходи до розуміння поняття *концепт*:

1) лінгвістичний (С. О. Аскольдов, Д. С. Лихачов, В. В. Колесов, В. М. Телія). Загалом прихильники цього напряму розуміють концепт як увесь потенціал значення слова разом із його конотативним елементом [1, с. 25; 3, с. 34];

2) когнітивний (З. Д. Попова, Й. А. Стернін, О. С. Кубрякова): концепт – явище ментального характеру. Представники когнітивного підходу зараховують концепт до розумових явищ та тлумачать його як оперативну змістову одиницю пам’яті, ментального лексикону [4, с. 67; 9, с. 46];

3) культурологічний (Ю. С. Степанов, Г. Г. Слишкін): вся культура розуміється як сукупність концептів та відносин між ними. Науковці, які

дотримуються цього підходу, переконані, що при вивченні концепту, увагу слід приділяти культурній інформації, яку він передає. Концепт тут визначається як базова одиниця культури і є її концентратом [7, с. 34; 8, с. 28].

Мовний концепт розуміють як семантичну категорію, що діє в системі логічних відношень і становить вербалізоване вираження певного культурного контексту з усім розмаїттям супровідних значень, уявлень й асоціацій, який є, у свою чергу, елементом концептуальної картини світу як окремої людини, так і спільноти людей. Концепт має динамічну сутність, він здатний поповнюватися, змінюватися та відображати досвід людей.

Для дослідження було обрано концепти GREAT та DREAM, які є ключовими в аналізованому творі.

У романі актуалізуються такі словникові значення слова *great*, як:

1) великий (використовується для підкреслення фізичного розміру чогось або когось): *“the great wet barnyard of Long Island Sound”; “a great pack of muscle”;*

2) вражаючий: *“ones of the great American capitalists”;*

3) вираження захоплення щодо чогось: *“He was always great for that”;*

4) уміння робити щось дуже добре: *“Miss Baker's a great sportswoman”;*

5) дуже гарний, приємний або привабливий: *“he'd of been a great man”.*

Робимо висновок про багатозначність слова *great*, спостерігаючи, якою мірою об'ємна сфера цього поняття. Всі значення можна умовно поділити на дві групи: ті, в яких GREAT характеризує предмет із зовнішнього боку, а також такі, що дають уявлення про людину, явище з позицій широти духовного світу, якихось здібностей, значущості.

Поряд із *great* у творі Ф. С. Фіцджеральда часто вживаються слова *enormous* і *colossal*.

Слово *enormous* використовується для опису матеріальних сторін дійсності, будь-яких предметів; примітно, що здебільшого це предмети, що знаходяться у власності Тома Б'юкенена, чоловіка Дейзі, в описі якого автор теж неодноразово використовує слово *enormous*. П: *Daisy and Jordan lay upon an enormous couch...»;*

Концепт DREAM-МРІЯ є етноспецифічним у лінгвокультурі США, оскільки характеризує прагнення нації створити особливу модель поведінки, сформувані ідеали, гідні наслідування, вселити оптимізм у національному масштабі. В американській культурі мрія пов'язана з уявленнями про США як про країну, де кожен може розбагатіти і досягти успіху.

На двохстах сторінках роману Ф.С. Фіцджеральда ключове слово *dream* фіксуємо всього 15 разів, що може викликати сумніви в його спроможності як репрезентанта базового концепту. Однак навколо нього групуються синонімічні й антонімічні одиниці, утворюючи семантичні комплекси, тотожні і синонімічні повтори. Їх зв'язок підкріплюється сюжетною побудовою, в якій у кожного з персонажів існує мрія. Таким чином, концепт DREAM є дуже важливим і може стати предметом аналізу.

У романі Фіцджеральда актуалізуються чотири словникових значення іменника DREAM:

1) сні: *I tossed half-sick between grotesque reality and savage, frightening dreams.*

2) ідеал, ідеали: *...beyond the dreams of Castile.*

3) мрія, мрії (мріяння про що-небудь): */ was too wise ever to carry well-forgotten dreams from age to age.*

4) нездійсненні мрії: *Daisy tumbled short of his dreams/ ...and only the dead dream fought on as the afternoon slipped away*

У тексті реалізується і синонімічний ряд *dream*: *hope* (надія), *idea* (ідея), *wish* (бажання), *fantasy* (фантазія), *fancy* (уявний образ). 1) When he saw us a damp gleam of **hope** sprang into his light blue eyes. 2) He had been full of the **idea** so long, dreamed it right through to the end, waited with his teeth set, so to speak, at an inconceivable pitch of intensity. 3) Over the great bridge, with the sunlight through the girders making a constant flicker upon the moving cars, with the city rising up across the river in white heaps and sugar lumps all built with a **wish** out of non-olfactory money.

В американській лінгвокультурі в концепті DREAM втілюється ідея про те, що будь-який громадянин США може розбагатіти й стати щасливим, але в романі Ф.С. Фіцджеральда ця ідея представлена як ілюзія, яка веде до загибелі. Індивідуально-авторська специфіка концепту полягає, перш за все, в тому, що DREAM в інтерпретації Ф.С. Фіцджеральда стає живою істотою, а не ідеєю-регулятивом, який керує масами. Ця жива істота бореться, але зазнає поразки і гине, оскільки в навколишній реальності немає умов для її виживання.

Робимо висновок про те, що звернення до аналізу концептів художнього твору зумовлено пошуком об'єктивного методу, що дає змогу наблизитися до проблеми розуміння та інтерпретації тексту, а також ментальних моделей дійсності, які відображені в свідомості конкретних носіїв мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аскольдов С. О. Русская словесность: От теории словесности к структуре текста: Антология / Под общ. ред. В.П. Нерознака. – М.: Academia, 1997. – 279 с.
2. Гайдук Г. В. Концепт як базове поняття когнітивної лінгвістики [Електронний ресурс] / Г. В. Гайдук. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/27_SSN_2012/Philologia/3_117439.doc.htm
3. Колесов В. В. Концепт культуры: образ–понятие–символ // Вестник СПбГУ. Серия 2. – СПб., 1992. Вып. 3. – 230 с.
4. Кубрякова Е.С., Демьянков В.З., Панкрац Ю.Г., Лузина Л.Г. Краткий словарь когнитивных терминов. – М., 1996. – 320 с.
5. Мацьків П. Концептосфера БОГ в українському мовному просторі : [монографія] / Петро Мацьків. – Дрогобич : Коло, 2007. – 332 с.

6. Телия В.Н. Русская фразеология: Семантический, прагматический, культурологический аспекты. – М., 1996. – 284 с.
7. Слышкин Г.Г. Концептологический анализ институционального дискурса // Филология и культура. – 2001. – 120 с.
8. Степанов Ю. С. Концепты. Тонкая пленка цивилизации. – М.: Языки славянских культур, 2007. – 248 с.
9. Попова З. Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. – Москва. АСТ: «Восток-Запад». 2007. – 225 с.

Гузинець Юлія Михайлівна, студентка спеціальності «Прикладна лінгвістика» факультету міжнародних економічних відносин ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – М. В. Томенчук, кандидат філологічних наук, доцент.

Ніколетта Гутій
Ужгород, Україна

ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ КОМПАРАТИВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

Людина схильна до емоційності й експресивності у своїх діях та мовленні. Одним із способів вираження емоційності є порівняння. Ми порівнюємо себе й інших, характеризуємо почуття, характер, поведінку й діяльність із точки зору їх співвіднесеності з загальновідомими явищами мовної та позамовної дійсності. У лінгвістиці стійкі порівняння називають компаративними фразеологічними одиницями.

Фразеологічні одиниці-порівняння широко застосовуються в усному й писемному мовленні, а їхні структурно-семантичні особливості є недостатньо вивченими. Багато невирішених питань залишається і в теорії та практиці перекладу цих одиниць із англійської українською мовою. У вітчизняній фразеології ще не існує остаточного вирішення багатьох проблем, що й зумовило вибір цієї та пояснює актуальність дослідження.

Мета нашої роботи – виявити й різнобічно описати особливості компаративних фразеологізмів в англійській мові.

Фразеологія – це розділ мовознавства, що вивчає сталі словосполучення, які складають значну частину фонду мови. У широкому розумінні об'єктом вивчення фразеології є фразеологічна система мови, яка включає в себе всю сукупність її фразеологічних одиниць разом із характерними для них закономірностями розвитку [3, с.218].

Термін *фразеологізм* походить від давньогрецьких слів *phrasis* – вислів та *logos* – слово. Його ввів Шарль Баллі, швейцарський лінгвіст французького походження, який вважається основоположником теорії фразеології. Він вперше систематизував сполучення слів у своїй праці "Французька стилістика", в яку ввів розділ про фразеологію. За визначенням «Сучасної термінологічної енциклопедії», фразеологізмами слід вважати

«стійкі, зв'язані єдністю змісту, постійно відтворювані в мовленні словосполуки або висловлення, які ґрунтуються на стереотипах етносвідомості, є репрезентантами культури народу й характеризуються образністю й експресивністю» [6, с. 641].

У свідомості носія мови мусить закріпитися значення фразеологізму подібно до того, як укорінюється значення слів, бо внутрішня форма часто здатна лише на відносну, а не на точну підказку щодо змісту фразеологізму [1, с. 93].

Вивченням проблеми перекладу фразеологічних одиниць займалися В. В. Виноградов, А. В. Кунін, Л. А. Булаховський, В. М. Мокієнко, Л. Г. Авксентьєв, М. Ф. Алефіренко, О. І. Смирницький. Серед західних мовознавців слід відзначити Ш. Баллі та Л. П. Сміта.

Майже кожен дослідник створює власну класифікацію або ж доповнює вже розроблену. Найвизначнішою є класифікація фразеологізмів, яку розробив французький мовознавець Ш. Баллі і доповнив російський мовознавець В. В. Виноградов. Вона відіграла важливу роль у розробці теоретичних питань фразеології. За цією класифікацією виділяють: фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності та фразеологічні сполучення [4, с. 47].

Серед компаративних фразем існують: ад'єктивні (*as comfortable as an old shoe, as free as a bird*), дієслівні (*to sleep like a log, to spread like wild-fire*), адвербіальні (*as easily as duck takes to water*) і субстантивні (*to live like cat and dog, as different as night and day*) [2].

Дієслівні компаративні фразеологізми, у яких головним членом є інфінітив, виконують у реченні синтаксичні функції дієслова в інфінітивній формі, а адвербіальні компаративні фразеологізми виконують здебільшого функцію обставини способу дії [5, с. 116].

Для компаративних фразеологізмів характерна двоплановість значення: одне порівнюється з іншим. Перший компонент називається основою порівняння, а другий – об'єктом порівняння. Сполучник *as* – зв'язка. Суб'єкт порівняння – змінний елемент у тексті. Наприклад: *as pretty as a picture* – гарненька як картинка («*She looked pretty as a picture in her new hat*»), *as brave as a lion* – хоробрий, як лев («*He may be small and not very strong, but he's as brave as a lion*»), *as good as gold* – хороший, шляхетний («*He was as good as gold*») [7].

Образність словосполучення виникає завдяки тому, що у мові порівняння належить до іншого різновиду предметів, явищ чи істот, позначеного другим компонентом, наприклад: *as silly as a sheep* – нерозумний, дурний. Образність створюється завдяки порівнянню людини з вівцею, але якщо ми порівнюємо, скажімо, вівцю з бараном, то образність порівняння зникає і замість образного порівняння (*simile*) виникає необразне (*comparison*).

Порівняння зазвичай становить фразеологізм із яскраво вираженим оцінним значенням, як позитивним, так і негативним, наприклад: *as dark as night - as bright as day, as weak as a kitten - as strong as a bull* та інші [2].

Характер оцінки залежить від семантики першого компонента. В окремих випадках вирішальну роль відіграє семантика другого компонен-

та, наприклад: *as fat as a pig* – жирний, відгодований, як свиня і *as fat as butter* – пухкенький, повненький. Як другий компонент може виступати лексема чи сполучення лексем: *as different as day and night* – зовсім не схожі, *as handsome as a young Greek god* – дуже гарний, *as quick as a dog can lick a dish* – швидкий/спритний та інші [2].

Зазвичай порівняння моносемантичні. Але зустрічаються порівняння з двома фразеосемантичними варіантами. Полісемантичні порівняння надзвичайно рідкісні. Наприклад: *as sober as a judge* – 1) зовсім тверезий; 2) тверезий у судженнях; *as dead as a dodo* – 1) мертвий, без ознак життя; 2) такий, що вийшов із ужитку, більше не існує; *as high as the sky* – 1) дуже високо; 2) в стані алкогольного або наркотичного сп'яніння [2].

Вивчаючи семантику фразеологічних компаративних одиниць, ми виділили такі групи:

1) компаративні ідіоми з негативним значенням, що позначають негативні якості характеру, зовнішності, стану здоров'я, матеріального становища людини тощо (*as sly as a fox, to eat like a pig, like a closed book, as poor as a church mouse, to work like a slave*);

2) компаративні ідіоми з позитивним значенням, що позначають позитивні якості характеру, зовнішності, стану здоров'я, матеріального становища людини тощо (*as free as the air, as fresh as a daisy, as good as a Lord, as soft as silk, to look like a million dollars*);

3) компаративні ідіоми з нейтральним значенням, що мають потенційну схильність переходити до негативно забарвленої лексики. До них належать: колороніми (*as black as night, as blue as the sky, as green as grass, as red as blood*), зооніми (*as blind as a bat, as busy as a bee, as silly as a goose, as slow as a snail, to work like a horse*), компаративні ідіоми, що позначають явища природи (*as changeable as the weather, as clear as (the) day, like a bolt out of a clear sky*), компаративні ідіоми, що містять назви побутових речей (*as brittle as glass, as crooked as a corkscrew, as round as a barrel*), компаративні ідіоми з релігійним забарвленням (*as old as Adam, as poor as Lazarus, as wise as Solomon*) [2].

Отже, фразеологічні компаративні одиниці є засобом образного відтворення індивідуальної ознаки й вираження емоційно-оцінного ставлення людини до дійсності. Перспективним видається подальше дослідження фразеологічних одиниць порівняння, а також вивчення особливостей перекладу англійських фразеологізмів українською мовою, оскільки досить багато питань у галузі фразеології залишаються дискусійними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баран Я.А., Зимомря М.І., Білоус О.М., Зимомря І.М. Фразеологія: знакові величини. Навчальний посібник для студентів факультетів іноземних мов. – Вінниця: Нова Книга, 2008. – 256 с.
2. Баранцев К. Т. Англо-український фразеологічний словник / К. Т. Баранцев. – Київ: Знання, 2005. – 1056 с.
3. Булаховський Л. А. Нариси з загального мовознавства / Л. А. Булаховський. – К.: Наук. думка, 1955. – 289 с.

4. Виноградов В. А. Избранные труды. Лексикология и лексикография / В. А. Виноградов. – Москва: Наука, 1977. – 312 с.
5. Загнітко А. П. Теоретична грамати́ка сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис / А. П. Загнітко. – Донецьк, 1996. – 174 с.
6. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія / О.О.Селіванова. – Полтава: Довкілля, 2006. – 716 с.
7. British National Corpus [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://corpus.byu.edu/bnc/>.

Гутій Ніколетта Василівна, студентка спеціальності «Прикладна лінгвістика» факультету міжнародних економічних відносин ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *М. М. Полюжин*, доктор філологічних наук, професор.

Марія Дорошкевич
Минск, Республіка Беларусь

КОНЦЕПТ «АВОСЬ» КАК ПРОЯВЛЕНИЕ РУССКОГО МЕНТАЛИТЕТА (НА ПРИМЕРЕ ТЕКСТОВ СМИ)

Представитель одного народа видит мир не так, как представитель другого. Картина мира носителей языка отражается в таких неотъемлемых элементах культуры, как концепты. Одним из ключевых для русских, на наш взгляд, является концепт «авось», что отражено во фразеологической единице «русское авось». Актуальность исследования данного концепта заключается в том, что его можно рассматривать как характерное проявление национального менталитета, как своеобразный способ индивидуального и группового восприятия и понимания мира.

По существу, «авось» – частица, но в процессе эволюции языка при многократном использовании в речи она утратила свою внутреннюю форму и приобрела национально-культурную специфику. О важном месте этой частицы в русском сознании свидетельствует лексическое гнездо слова «авось»: авоська – 'будущий желанный случай, счастье, удача'; авоська – 'плетеная или вязаная сумка, которую берут с собой на всякий случай'; авосьница, авосьник – 'человек, делающий что-либо необдуманно'; на авось – 'без достаточной основательности'; авоськать, авосьничать – 'говорить на авось; пускаться на авось, на удачу, на безрассудную отвагу, беззаботно надеяться' и т. д. Кроме того, в русском языке существует огромное количество пословиц и поговорок, содержащих в составе «авось»: *Авось, да небось, да как-нибудь; На авось врага не одолеешь; Держись за авось, пока не сорвалось; Авось живы будем, авось помрем; До того доживем, что авось еще наживем; Русский человек любит авось; Ждем-пождем, авось и мы свое найдем; Живи ни о чем не тужи! А все проживешь, авось еще наживешь; На авось и кобыла в дровни лягает; На авось*

казак на конь садится, на авось его и конь бьет; Полечат, авось залечат; Лежи на печи, авось что-нибудь вылежишь; Авось – вся надежда наша; Не во всякой туче гром; а и гром да не грянет; а и грянет, да не по нас; а и по нас авось не убьет!; Поживи в рабах, авось будешь и в господах; Русский на авось и взрос; Русский человек любит авось; Авось да небось плохая помога, хоть брось; Держись за авось, пока не сорвалось; На авось мужик и хлеб сеет; На авось не надейся. Как отмечает Е. О. Кузьмина, лингвокультурема «авось» как часто употребляемая единица ценностной сферы языкового менталитета «приобрела значимость культурного концепта, который в сознании человека выступает в качестве основной единицы ценностной сферы языкового менталитета» [1, с. 34].

Толковые словари дают лексему «авось» со значением «возможно, может быть». Но семантика слова не ограничивается его лексическим значением, «авось» – это способ мышления народа, в котором находят отражение специфические черты русской культуры и русского национального характера. Концепт «авось» – определенный код поведения носителей языка. Он определяет отношение к жизни как к тому, что нельзя предвидеть. Поэтому лучшее решение для человека – положиться на судьбу, верить в удачу и ни в коем случае не пытаться повлиять на ход событий. Е. А. Попова утверждает, что «употребляя частицу «авось», говорящий выражает такое предположение, которое свидетельствует, с одной стороны, о желательности наступления для него какого-либо события, а с другой – о ясном осознании говорящим того, что, если соответствующее событие и наступит, то только из-за особого стечения обстоятельств, т. е. независимо от его воли» [2].

К данному концепту часто обращаются журналисты, чтобы вызвать в сознании реципиента ряд ассоциаций, сопровождающих «авось»: надежда на лучшее будущее, вера в удачу, безрассудность, беззаботность. Докажем это на примерах из СМИ.

«Авось» – это всегда ориентация на то, что еще должно произойти. При этом журналист, употребляющий в тексте данный концепт, верит в успешный исход дела, предрешенный судьбой: *Ведь, к примеру, чтобы приобрести защитное ПО, гостинице среднего размера придется потратить 250-300 тыс. рублей плюс заложить расходы на ежегодную техподдержку. А штрафы за кражу персональных данных – случай редкий, авось «пронесет»?* (Газета.ru, 16.09.2017). *«Большинство членов партии Зюганова будет молчать и терпеть, надеясь, что авось пронесет. Но не пронесет», – считает политолог Андрей Миронов* (Независимая газета, 02.10.2017).

Часто авторы, используя слово «авось», вкладывают в него следующую семантику: оправдание беспечности, надежда избежать последствий иррационального поступка, который нельзя истолковать с позиций логики: *Так, в Евпатории на пляжах была замечена техника, сгребающая выброшенные на берег водоросли и возвращающая их, так сказать, в род-*

ную стихию. **Авось** и унесет их... к другому пляжу (Аргументы и факты, 07.06.2017). А что у нас? Полуразрушенные арены, которым из года в год безобразным образом продлеваются лицензии, «вечная мерзлота» и надежды на **авось**. Вот и перед этим сезоном на презентации календаря один деятель произнес: «Очень хочется, чтобы морозы обошли Россию стороной». Не свезло, не обошли (Новая газета, 29.11.2017).

Нельзя рассматривать «авось-установку» как что-то, к чему стоит стремиться, как идеал. Как правило, «авось» воспринимается носителем языка отрицательно, а не положительно: Новая конструкция законопроекта не нравится ни страховому лобби, ни РНПК. «В проекте отсутствуют какие-либо стимулы, побуждающие страховаться, а не надеяться на **авось** в случае наступления чрезвычайной ситуации, – заявил “Ъ” президент Всероссийского союза страховщиков Игорь Юргенс. – В результате есть риск получить неработающий, формальный закон» (Ведомости, 18.05.2017). Мошенники-дилетанты редко имеют доступ к подлинной базе данных собственников жилья того или иного района, поэтому действуют они на **авось**: могут в платежке указать ошибочные инициалы владельца квартиры или не указать их вовсе. Поэтому следует всегда обращать внимание на то, точно ли в платежке написаны ФИО плательщика (Аргументы и факты, 03.10.2017).

Однако редко «авось» может встречаться и с положительным значением: жизнь непредсказуемая, ее невозможно контролировать, рациональный подход к ней не всегда продуктивен, поэтому самый лучший выход – просто верить в удачу: Шоукейс – это прежде всего поиск нового. Именно на таких фестивалях продюсеры и гастрольные промоутеры находят музыкантов с потенциалом. И на следующий год эти «ноунеймы» вдруг резко становятся всем нужны. Так это устроено в Европе. В России, конечно, все работает немного иначе, но все равно стоит воспользоваться ситуацией и побродить по клубам в эти четыре дня. **Авось** через пару лет в переполненном «Олимпийском» скажете: «Я видел этих ребят, когда у них перед сценой было не больше десятка зрителей» (Ведомости, 01.09.2017).

Посредством частого употребления в речи носителей языка, а также в СМИ сформировался концепт. Теперь «авось» можно рассматривать как жизненную установку русского человека, как своеобразный парадокс России. Все чаще журналисты стали использовать «авось» в сочетании с прилагательными «русский, российский, великорусский»: Сейчас все объявляют о готовности бороться и защищать доброе имя хоккеиста, но думать о последствиях надо было раньше, не надеясь на **русский авось** (Новая газета, 28.07.2017). Ему самому необходимо было бы следовать с эшелом и контролировать прохождение «спецгруза» по территории уже бывшего Советского Союза. А он вместо этого предпочел туристический поезд «Москва–Берлин», так сказать, в целях конспирации. В общем, понадеялся на обособистов и на **русское авось** (Независимая газета, 29.09.2017).

Таким образом, игра в удачу, надежда на лучшее будущее, следование судьбе, отсутствие контроля над собственной жизнью, беззабот-

ність – значення розглядаваного слова, в якому відображається своєобразие російського характеру, національна самобутність.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кузьміна Е. О. Метафізическа суть «авось», «небось» і «як-нібудь» як засіб вираження ментальності російського народу (на матеріалі казки С. Кржижановського «Коли рак свистить») / Е. О. Кузьміна // Філологія і лінгвістика в сучасному суспільстві: матеріали міжнарод. заоч. наук. конф. (м. Москва, травень 2012 р.). – М., 2012. – С. 33–37.
2. Попова, Е. А. Авось в російському свідомості [Електронний ресурс] / Е. А. Попова. – Режим доступу: <http://commbehavior.narod.ru/RusFin/RusFin2001/Popova.html>

Дорошкевич Марія Александрівна, студентка кафедри стилістики і літературного редагування Інституту журналістики Білоруського державного університету.

Науковий керівник – *С. В. Зеленко*, кандидат філологічних наук, доцент.

Ірина Дружук
Луцьк, Україна

РЕФЛЕКСИ *Е У ВОЛИНСЬКО-ПОЛІСЬКИХ ГОВІРКАХ

Вокалізм волинсько-поліських говірок, на відміну від берестейсько-пінських (Ф. Климчук) та підляських (Ф. Чижевський), вивчений недостатньо. Особливості звукової системи цих говірок частково описано в дослідженнях В. Покальчука, Т. Назарової, Г. Козачук, Г. Аркушина, Ю. Громика, Р. Зінчук, проте й до сьогодні існує потреба системного аналізу вокалізму волинсько-поліських говірок, що передбачає вивчення голосних залежно від фонетичної позиції у слові та генетичної основи.

Джерельна база нашого дослідження – власні записи, зроблені протягом 2015–2017 років у населених пунктах Волинської області (94 аудіо-записи), а також аудіо- та відеозаписи із фонофонду Західнополіського ономастико-діалектологічного центру СЛУ ім. Лесі Українки.

Найвиразніша ознака української літературної мови з-поміж решти слов'янських – рефлексія $i < *o, *e$. На всій українській діалектній мовній території немає жодного говору чи говірки, де б етимологічні $*o, *e$ в усіх позиціях залишилися б незмінними, особливо відчутно в цьому плані протиставлено північні та південні говори.

У поліських діалектах рефлексія етимологічного $*e$ повністю залежить від наголосу: у ненаголошеній позиції збережено етимологічний [e] незалежно від того, чи це відкритий, чи закритий склад; у наголошеній позиції виступають звуки неоднорідного творення – дифтонги [3, с. 45]. Проте не одне покоління мовознавців указувало на особливий шлях роз-

витку одного з північних діалектів – західнополіського (первинно сформований на поліській основі, але, починаючи з XIII ст., зазнав сильного впливу південно-західного наріччя).

Найпомітніша риса, що відрізняє волинсько-поліські говірки від інших поліських, – відсутність наголошених голосних неоднорідного творення. У волинсько-поліських говірках, відповідно до етимологічного **e*, у сильній позиції закритого складу виступають монофтонги [i], [и] (див. карту №1).

Дещо іншу рефлексацию **e* в закритому наголошеному складі фіксуємо в цих же прибузьких говірках та говірках окремих н. пп. Любешівського району у слові *церква* (рефлекс **e* > *a* (*/царква/*)). Окрім цього, у північній та західній частині говору фіксуємо рефлексацию **e* > *a*, яка відбувається незалежно від наголосу та типу складу: */дариво'дериво', го/пан'ки'опеньки', з/марз'змерз', вмар/ла'вмерла', на/мале'намеле', дан' 'день' тощо* (див. карту №2).

У відкритому наголошеному складі збережено давній **e* (*/селишче, /весило* (ГВП 2010, с. 80), */вечор* (ГВП 2010, с. 104), */векор* (ГВП 2010, с. 162)).

На два ареали ділить волинсько-поліські говірки рефлексация **e* в ненаголошеному закритому складі (напр., *попіл*): звуки [и], [i] (*/попил, /поп'іл*) в центральній частині, [e] в східній (*/попел*) (див. карту № 3).

Основний рефлекс **e* > *e* в ненаголошеному відкритому складі повністю у волинсько-поліських говірках заступлено звуком [и] (*си/ло, ми/н'і, сми/тана, пирихрис/титис', тити/рук* (ГВП 2010, с. 362)) (але в кінцевих відкритих ненаголошених складах */добре, /поле, /море, /горе'оре'* (від *орати*)).

Отже, рефлексация **e* у волинсько-поліських говірках, як і в решті поліських, залежить від наголосу. У сильній позиції основні вияви **e* – звуки [i], [и] в закритому складі та збереження етимологічного [e] у відкритому складі. У ненаголошеній позиції типові рефлекси [i], [и] у закритому складі та [e] (у східних районах Волинського Полісся); у відкритому складі звук [e] заступлено звуком [и] (окрім кінцевих складів).

ДЖЕРЕЛА

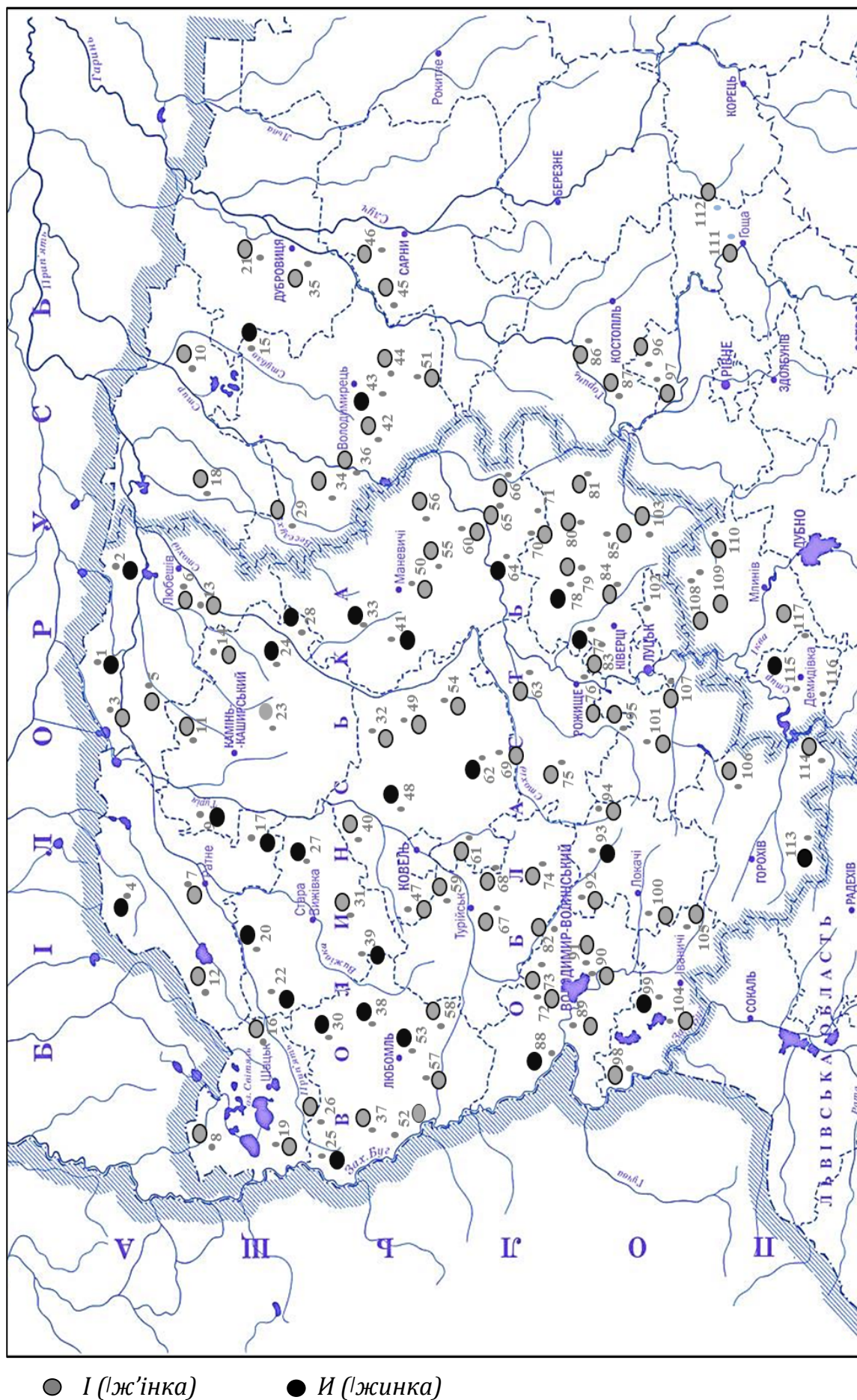
ГВП 2010 – Аркушин Г. Голоси з Волинського Полісся (Тексти) / Г. Аркушин. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – 542 с.

АУМ II – Атлас української мови. – К. : Наукова думка, 1988. – Т. 2. – 521 с.

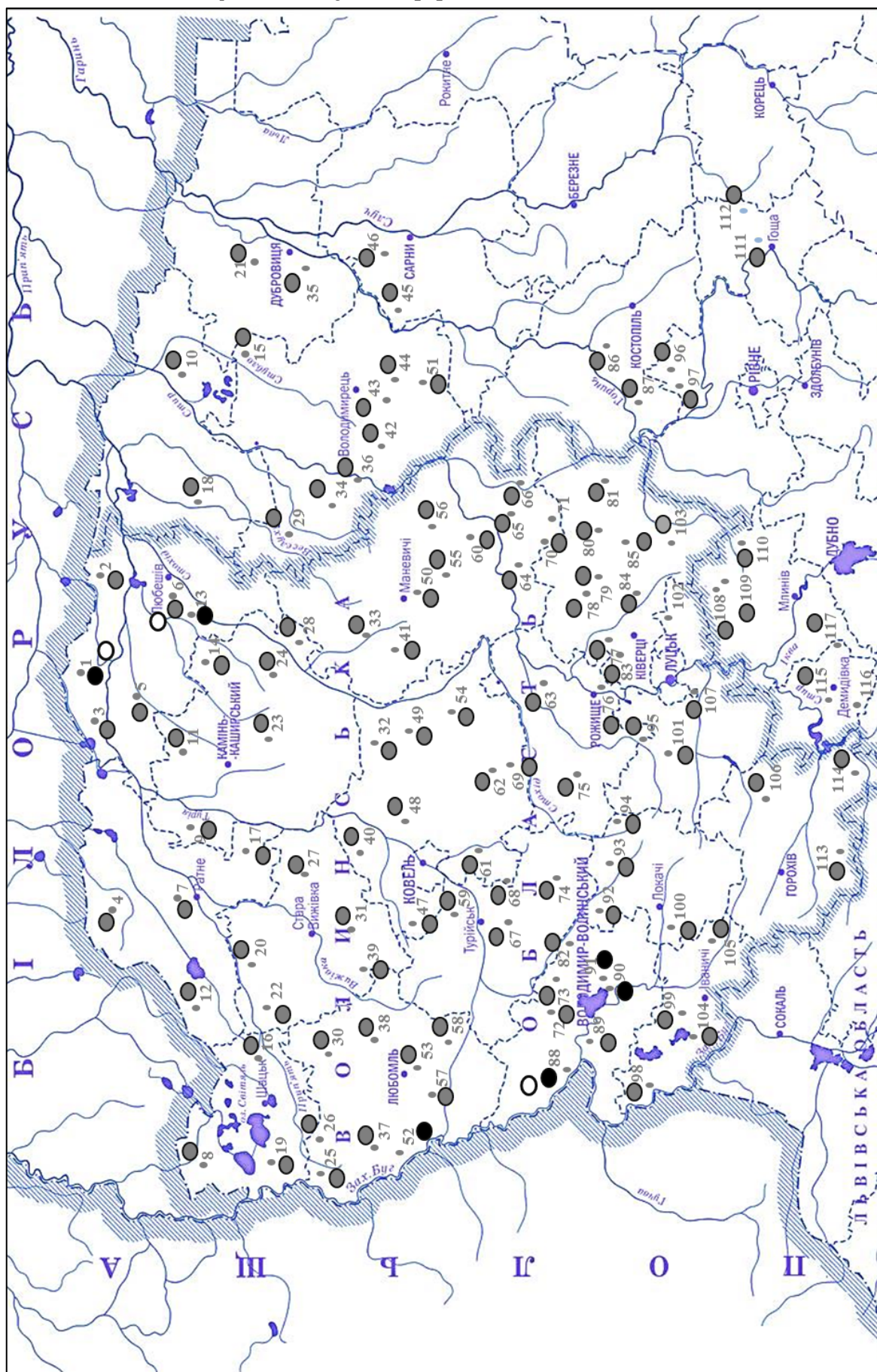
Дружук Ірина Михайлівна, магістрант кафедри історії та культури української мови Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Науковий керівник – *Г. Л. Аркушин*, доктор філологічних наук, професор.

Карта 1. Рефлекси *е в закритому наголошеному складі

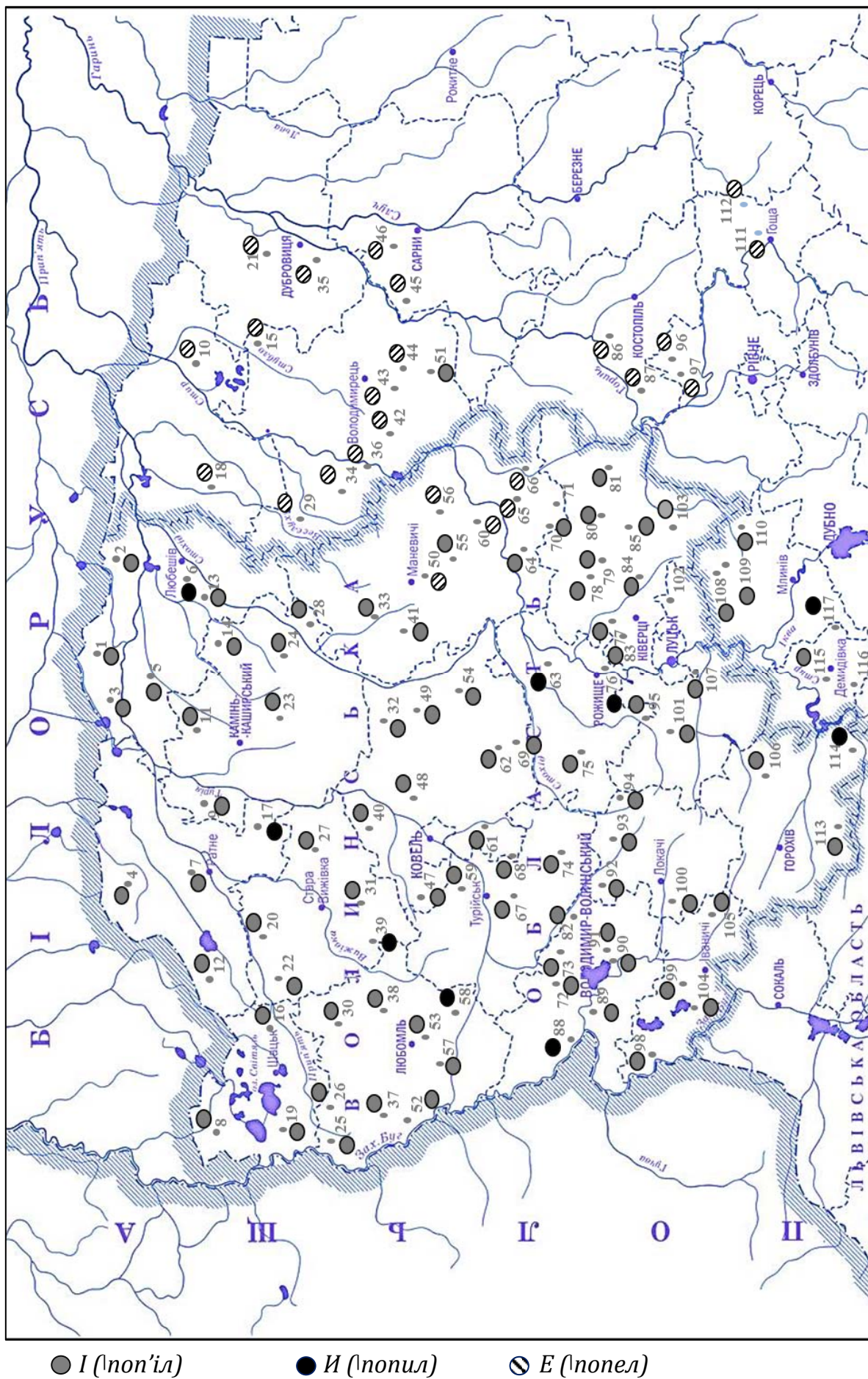

Карта 2. Рефлекс [a] на місці давнього *е

● Е (царква) ● А (царква) ○ Різнопозиційне «акання» (ідариво, вмар'ла, мад)

Карта 3. Рефлекси *е в закритому ненаголошеному складі

РОЛЬ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У РОМАНІ «СВІТОВАН» МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ

Дослідження власних назв в українських літературно-художніх текстах належить до числа актуальних проблем ономастики.

Назви літературних героїв сучасних українських письменників були предметом зацікавлення багатьох дослідників (Ю. Карпенко, М. Мельник, Л. Белей, Л. Масенко, Г. Лукаш та ін.).

З-поміж численних праць з української літературно-художньої антропоніміки особливо виділяються праці Л. О. Белея, теоретичні положення яких, а також запропоновані ним засади класифікації літературно-художніх онімів, використовуються багатьма сучасними авторами. Так, у монографії «Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ-ХХ ст.» автор подає класифікацію літературно-художніх антропонімів, детально описує їх типи та функції [1].

Наша мета – дослідити антропонімікон роману «Світован» Мирослава Дочинця. У процесі дослідження ми виконували такі завдання: з'ясували особливості творення літературно-художніх антропонімів, виявляли їх конотації, визначали їх роль у тексті роману.

Мирослав Дочинець – закарпатський письменник, журналіст, редактор, автор багатьох книг, популярність яких постійно зростає, лауреат Шевченківської премії. Є багато різних літературознавчих статей на книжки М. Дочинця, цікавих коментарів (О. Гаврош, Є. Сверстюк, В. Герасим'юк, М. Слабошпицький, Т. Вергелес та ін.), але мовознавчий аспект досліджено мало.

Цілу низку статей, присвячених дослідженню літературно-художніх антропонімів творів М. Дочинця, опублікувала А. Вегеш.

Ми знаємо, що назви романів входять до складу художніх власних назв, стають центром ономастичного простору твору. Власне ім'я персонажа роману «Світован» стало знаком авторського виділення. За словами Ю. Карпенка: «Назва акумулює в собі художній задум, ідейний зміст твору, становить його візитну карточку. Якщо шукати у творі найважливіше слово чи словосполучення, то ним, безперечно, треба визнати назву твору» [6, с. 29]. «На чолі твору, як командир, стає той його елемент, що виявляється найістотнішим» [6, с. 36].

Авторським неологізмом є назва Світован з роману «Світован. Штудії під небесним шатром». За словами автора: «Світован означає той, хто перейшов світ і далі знаходиться в дорозі до самого себе. Це третя історія про життя Андрія Ворона» [5]. Головний герой – чоловік «карпатського гарту», який розуміє цей світ і себе у ньому, має відповіді на вічні питання буття. Назва роману (як і героя) оточена конотативним ореолом і виконує символічну функцію, несе характеристичний заряд, тобто

промовляє. Автор назвав свого героя (а значить і роман) метафорично – Світованом [2, с. 219].

В основі слова Світован є корінь *світ*. В українській та деяких інших слов'янських мовах назва *світ* етимологічно пов'язана зі світлом, тобто з видимим, реальним, з дійсністю. За тлумачним словником дізнаємося, що це слово багатозначне. Світ – це 1) «те саме, що світло, 2) сукупність усіх форм матерії як єдине ціле; всесвіт, 3) окрема частина всесвіту, 4) Земна куля, Земля з усім, що на ній є. // Усе живе, все навколишнє; все, що оточує людину. // Оточення – суспільство, люди» та ін. [3, с. 1298].

Не відділяючи себе від природи, Світован каже: *«Бо я Світован. Що світ – те і я»* [4, с. 97], тому вміє читати «потаємну книгу відкритого для нього світу». Оскільки світ вічний, то справи, які робить людина для нього, вічні також. І Світован це розуміє: *«Світ приймав нас у свої обійми. Я ставав світованом. Наближався до розуміння, що ключ до удачі – се не ловити, а кидати, не брати, а давати. А перегодом дійшов і вищої правди: все, що ти встиг зробити для цього світу, ніщо не забере. Навіть смерть»* [4, с. 78]. Люди називали Світована ще й Вічником (що означає вічний, безсмертний).

Юний журналіст пізнає дивовижний світ персонажа: *«Так ось хто він, цей мудрий мовчун... Чоловік, що носить у собі жадібність до природи. Проблиснула мені вузька шпарина в новий світ людської сутності. Власне це був окремий світ, осібний у своєму самонаповненні. Світ у світі. Світ Світована»* [4, с. 54].

Таким чином, світ Світована – це універсальна предметність, в якій він самовизначається як суб'єкт діяльності, котрий створює власний світ – світ свого буття [2, с. 220].

Автор по-різному називає діда Андрія, але всі назви загальні: «бродник» світу, мандрівець, вічник, цілитель, садівничий, дідо-всевідо, родимець світу, баїльник (знахар). Серед всіх цих назв М. Дочинець вибирає назву світован. Вона, незвична, нова, нетрадиційна, стає центром твору.

Головним героєм є також журналіст, але автор називає його апелятивами: молодий, хлопець, журналіст, приятель Толі тощо.

Другорядні герої допомагають розкрити образ Світована повніше. Назви тих персонажів вказують на національну приналежність, деякі мають регіональні особливості і є специфічними для називання закарпатців: Беца, Ілько, Йван, Марта, Митро, Оля, Федь, Штефан, Юра.

У романі ми не зафіксували прізвищ, є кілька прізвиськ, вони виконують характеристичну (інформаційно-оцінну) функцію: Рудьо, Скурпульон та Студена Марта.

Серед національно значущих літературно-художніх антропонімів знаходимо й антропоніми, характерні для інших антропосистем: румунський аптекар Джеордже Вадаску, алтаєць, знатник Кукумир, китаєць Чан Бао, російський геолог Кадочніков.

Розгляд літературно-художніх антропонімів роману «Світован» М. Дочинця дає змогу виявити зв'язки між окремими онімами, повніше розкрити їх конотативні можливості.

Як бачимо, літературно-художні антропоніми є важливим елементом художнього твору. Разом з іншими мовними засобами вони реалізують авторську концепцію світобачення, сприяють побудові художнього образу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белей Л. О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX-XX ст. / Л. О. Белей. – Ужгород : Патент, 1995. – 120 с.
2. Вегеш А. Специфіка літературно-художніх антропонімів роману «Світован» Мирослава Дочинця / Анастасія Вегеш // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. Збірник наукових праць. Випуск 21. Ареалогія й ономастика / Відп. ред. І. В. Сабашко. – Ужгород, 2016. – С. 219-222.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
4. Дочинець М. І. Світован. Штудії під небесним шатром. Роман-намисто / М. І. Дочинець. – Мукачево: Карпатська вежа, 2014. – 232 с.
5. Каралкіна Наталія. Штудії Світована [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rionews.com.ua/newspaper/socio/now/n141614338>
6. Карпенко Ю. О. Назва твору як об'єкт ономастики (Переважно на матеріалі творчості Миколи Бажана) / Ю. О. Карпенко // Літературна ономастика: зб. статей. – Одеса: Астропринт, 2008. – С. 29-37.

^{7.}
Дубова Вікторія Вікторівна, студентка III курсу філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *А. І. Вегеш*, кандидат філологічних наук, доцент.

**Георгій Дулішкович, Іван Габор, Ярослав Буй,
Василь Кузьмик, Ярослав Гайович,
Ужгород, Україна**

ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБКИ ІНТЕРАКТИВНОЇ КАРТИ ДІАЛЕКТІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У сучасній діалектології застосовуються два основні методи – описовий і лінгвогеографічний [2, с. 16]. Як зазначає дослідник І. Матвіяс, лінгвогеографічний метод використовується для відображення діалектного варіювання української мови, зумовленого різною генетичною основою її в різних місцевостях, нерівномірністю історичного розвитку її говірок, міждіалектними і міжмовними контактами, нерівномірним впливом у минулому літературної мови на народні говори, відмінністю місцевих соціально-політичних умов і культурних чинників у різні часи, міграційними чинниками. Цей метод полягає в тому, що особливості народних говорів відбиваються у вигляді особливих позначок на картах [2, с. 17].

Група студентів факультету інформаційних технологій УжНУ (Георгій Дулішкович, Іван Габор, Ярослав Буй, Василь Кузьмик, Ярослав Гайович) під керівництвом завідувача кафедри Олександра Міци працює над програмною реалізацією лінгвогеографічного методу – розробкою інтерактивної мапи говорів української мови. З лінгвістичних питань програмістів консультує заступник декана філологічного факультету УжНУ Василь Шаркань.

Проект має допомогти сучасним ученим-лінгвістам у структуризації діалектних даних та зручному їх відображенні на інтерактивній карті. Розроблена інформаційна система є автоматизованою, тобто частину опрацювання даних виконує програма, а частину – оператор.

Перша версія веб-сайту була створена на CMS Wordpress. Було вирішено використовувати саме цю систему через декілька переваг, що їх вона надає, зокрема через простоту налаштування, знання системи, а також мову програмування PHP, яка є основною для програмування веб-сайту на цій CMS [4]. База даних проекту – MySQL. Станом на час написання цієї статті проект переноситься на MVC фреймворк Ruby on Rails, основною мовою програмування якого є Ruby. Ця технологія надає переваги порівняно з розробкою на PHP та Wordpress, а саме:

1. Швидша робота сервера на Nginx + RoR, ніж PHP + Apache.
2. Зазделегідь відома всім інфраструктура повноцінного MVC проекту.
3. Використання бази даних PostgreSQL замість MySQL, що ми використовували спочатку.
4. Зрозуміліший і простіший синтаксис ruby.

Проект умовно можна поділити на три частини. Перша частина – це власне інтерактивна карта, друга – конектор між картою та базою даних, третя – стандартні сторінки наукового веб-сайту.

Перед початком роботи розробники провели пошук аналогічних реалізованих проектів, однак у відкритому доступі інтерактивних мап діалектів не знайдено, у мережі Інтернет удалося відшукати тільки статичні карти з відображенням діалектних даних.

Для використання карти на веб-сайті було проведено окреме дослідження, у якому було порівняно найкращі API (Application Programming Interface), які надають доступ до мап: Google Maps, Microsoft Bing Maps, OpenLayers, Leaflet.js. Було вибрано саме останнє API – Leaflet, бібліотеку з відкритим вихідним кодом, що написана на JavaScript, призначена для відображення карт на веб-сайтах. Вибір зроблено саме на користь цієї бібліотеки, тому що серед родичів вона найкраще підходить для реалізації проекту – як у технічному плані (функціонал та API, який вона надає), так і у візуальному.

Конектор – це зв'язувач карти з базою даних. Саме тут вибираються потрібні населені пункти, записуються в базу даних необхідні лексеми. Працює ця частина за допомогою технології асинхронної передачі AJAX (Asynchronous JavaScript And XML) [5].

Перша версія веб-додатка була написана на PHP. Команда розробників була поділена на декілька підгруп, кожна з яких мала свої завдання.

Інтерфейс додавання нових діалектних слів до бази даних зображений на скриншоті 1.

Чернігівська область ▼ Борзнянський район ▼ ЧЕРВОНА УКРАЇНА ▼

Місто ЧЕРВОНА УКРАЇНА має координати:
X: 32.27096, Y: 51.07750

Дах

Під

Додати

Скриншот 1. Інтерфейс додавання нових слів у програмі

Цей інтерфейс можна умовно поділити на дві частини: 1) динамічні списки районів та міст усіх областей України, 2) форма додавання слів. До цієї форми планується додати віртуальну клавіатуру зі знаками, необхідними для створення фонетичної транскрипції.

У першій версії інтерактивної карти була можливість вписувати в поле пошуку діалектизм або відповідник з української літературної мови. На мапі відмальовувались іконки та кластери, де цей діалект є або був у вжитку (див. скриншот 2).

Скриншот 2. Відображення результатів пошуку на карті

Розроблене програмне забезпечення дасть змогу мовознавцям популяризувати результати своїх досліджень. Інтерактивну мапу діалектів планується розмістити на сайті Товариства шанувальників і захисників говорів української мови. Загалом структура розробленого сайту передбачає можливість публікувати новини мовознавства, лінгвістичні дослідження, діалектні тексти, аудіо- та відеозаписи тощо.

Функціонал системи вже тепер дає можливість зручно вводити нові слова, подавати їхні тлумачення, літературний відповідник тощо. На мапі кожне слово позначене маркерами, ці маркери кластеризуються залежно від масштабу, видно ареал поширення, можливе відображення ізоглос.

Наступним етапом розробки буде забезпечення можливості додавати взаємопов'язані мовні елементи інших рівнів (не тільки лексичного), оформлення зовнішнього вигляду, зрозумілого й зручного для мовознавців, – клавіатури зі знаками для транскрипцій, забезпечення її правильної роботи в контролері тощо. До інтерактивної карти планується додати форму для редагування всіх мовних елементів. Ще одним кроком буде оптимізація користувацького інтерфейсу, який дасть можливість запустити проект для широкого загалу, для користувачів без додаткових знань в ІТ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атлас української мови : у 3 т. / голова ред. колегії І. Г. Матвіяс. – К. : Наук. думка, 1984–2001.
2. Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори : [монографія] / І. Г. Матвіяс; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – Київ: Наук. думка, 1990. – 161 с.
3. Прилипко Н. П. Атлас лінгвістичний / Н. П. Прилипко // Українська мова: енциклопедія / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, Ін-т укр. мови ; голова ред. кол. В. М. Русанівський. – Вид. 3-тє, зі змінами і доповн. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2007. – С. 35–36.
4. WordPress Tutorial [Електронний ресурс]: [Веб-сайт] – електронні дані – Режим доступу: <https://www.tutorialspoint.com/wordpress/index.htm> - Назва з екрану.
5. AJAX Tutorial [Електронний ресурс]: [Веб-сайт] – електронні дані – Режим доступу: <https://www.tutorialspoint.com/ajax/index.htm> – Назва з екрану.

Дулішкович Георгій Іванович, Габор Іван Васильович, Буй Ярослав Віталійович, Кузьмик Василь Васильович, Гайович Ярослав Васильович, студенти факультету інформаційних технологій ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *О. В. Міца*, кандидат технічних наук, доцент.

ЛЕКСИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ КАНАДИЗМОВ И КВЕБЕКЦИЗМОВ В СОПОСТАВИТЕЛЬНОМ КЛЮЧЕ

Канада считается второй франкоязычной страной в мире. Более 6 миллионов человек в стране считают его своим родным языком. Французский распространён в Квебеке, Новой Шотландии, Новом Брансуике и на острове Принца Эдуарда. Небольшая часть франкоязычного населения сосредоточена также в провинции Онтарио. Из 26 миллионов населения, около 6 миллионов пользуется французским как родным языком.

Пласт лексики, делающий канадский вариант французского языка уникальным и непохожим на остальные варианты языка центра, представлен канадизмами и квебекцизмами – словами, не закреплёнными во французском языке Франции и характерными лишь для языка франкоканадцев. Из названия данных лексических единиц становится очевидным, что канадизмы отличаются от квебекцизмов тем, что они употребляются в Канаде во всех её франкоязычных регионах, в то время как квебекцизмы – это слова, распространённые лишь на территории Квебека. Появление данных феноменов связано с историей развития лингвистического сознания франкоканадцев. Образование данной лексики имело целью отразить собственную картину мира и показать уникальность канадского варианта французского языка [5, с.3].

Изучение данных лексических особенностей начинается с появления сборника канадизмов, составленным священником Л-Ф. Потье. В конце 19 века появляются словари (О. Дана и С. Клапен), фиксирующие своеобразие лексики франкоканадцев [2, с.50].

Особый интерес к канадизмам и квебекцизмам появляется в 20 веке. Любопытно то, как квебекский автор и академик Виктор Барбо даёт свою характеристику данным феноменам: *“Ils sont des produits crus car ils sont nés de leur sol, de leur climat et, on pourrait ajouter, de leur isolement. Comme la géographie, la faune, la flore l'invitaient et le pressaient, le langage des Québécois s'étendait, s'élargissait, s'impregnait de couleur locale”* [6, с.58].

В начале 20 века канадизмов и квебекцизмов появилось особенно много благодаря творчеству таких писателей, как М. Трамбле, К-А. Гриньон, Г. Руа, Р. Лемелин и др. Так, в трудах М. Трамбле мы видим употребление глагола *pogner*: *Letracm'apogné commesij'mepréparais à entrer-surunescène* [6, с.59]. В данном случае глагол *pogner* означает то же, что и *saisir*. Наряду с этим, он также имеет значения *attraper* и *prendre*. Этот канадизм был образован от французского существительного *poignée*.

Необходимо заметить то, как создавались канадизмы и квебекцизмы в своём большинстве. Французские колонисты, поселившись на новых территориях, были вынуждены столкнуться с новыми предметами

и явлениями действительности, для которых нужны были свои названия. Это привело к образованию новой лексики, которая либо заимствовалась, либо создавалась заново. Так, можно привести в пример то, что новые поселенцы дали свои названия снежному вихрю, метели – *poudrerie* и определённого виду лягушки – *ouaouaron* [1, с.153].

Новообразования также представляют собой семантические неологизмы. Например, слово *habitant* франкоканадцы используют в значении ‘земледелец’, а *jeunesse* в значении ‘молодая девушка’ [1, с.153].

Часть квебекцизмов составляют диалектизмы. К примеру, вместо *lancer* квебекец скажет *garrocher* или вместо *s'accrocher* – *s'enfarger* [4, с.124].

Канадизмы могут также быть кальками с английского. Так, в канадском французском калькируются английские *boyfriend* и *girlfriend*, и образуются франкоканадские *amidegarçon* и *amiedefille*.

Следует отметить, что чаще всего канадизмы имеют эквивалент во французском Франции. Примеры: *flasflas* (‘fantaisie’), *nanane* (‘bonbon’), *tanné* (‘fatigué’), *poutine* (‘mélange’), *escousse* (‘temps’).

Однако в канадском французском есть также лексика, ставящая французов в тупик. К примеру, такая идиома как *Ça a pasd'allure* может быть неправильно понята французами. Французы могут подумать, что данное выражение как-то связано со стилем или элегантностью из-за слова *allure*. Но франкоканадцы используют эту идиому, чтобы подчеркнуть, что происходит что-то нелепое или сумасшедшее:

- *Martine a décidé qu'elle va rester là-bas!*

- *Ça a pasd'allure!*

Ещё приведём в пример идиому *J'suistanné*. Данное выражение покажется странным для французов: глагол *tanner* означает ‘дубить (обрабатывать) кожу’. Данная идиома используется в значении ‘я сыт по горло’ и имеет эквивалент во французском *J'enaimarre*.

Говоря о канадизмах в разговорной речи франкоканадцев, следует также упомянуть выражения: *C'esttigidou* и *pantoute*. *C'esttigidou* франкоканадцы употребляют для выражения согласия:

- *Ons'voitaucafé?*

- *Tigidou*

Tigidou играет роль французского *d'accord*.

Второе выражение (*pantoute*) по сути представляет собой перифраз *pasdutout*:

- *T'estriste?*

- *Pantoute!*

Эти выражения распространены благодаря тому, что кажутся носителям языка милыми и незатейливыми.

Канадизмами можно считать также инвективную лексику в канадском французском. Её особенностью является то, что франко-канадские ругательства основаны на католических церковных терминах. Это связано с конфессиональными различиями между англоговорящими про-

тестантами и католиками-франкофонами. Противостояние двух лагерей привело к укреплению влияния католической церкви на все сферы жизни франкоканадцев, что также отразилось на их языке. Так, глагол *sacrer* (кощунствовать) используется в канадском французском в значении «ругаться». Приведём примеры инвективной лексики, образованной от предметов, связанных с церковью: *tabarnac*, *torbinouche*, *taboire*, *tabarbane* (от общефранцузского *tabernacle*), *câllice*, *câlique*, *câlistrine* (от общефранцузского *câllice*). Данные лексические единицы происходят также от имён религиозных персонажей *crisse* (= *Jésus-Christ*), *viarge* (= *SainteVierge*), *baptisse* (= *JeanBaptiste*), от названий церковных обрядов *sacrament* (= *sacrement*), *carême*, *sacrifice* [3, с.14].

Стоит также подчеркнуть, что квебекские эвфемизмы также выступают в роли квебекцизмов. Так, замена *Christ* на *clis* является лингвистическим трюком, несущим за собой эмоциональный заряд, но не переступающим при этом ограничения, обусловленные статусом и убеждениями говорящих.

Говоря о квебекцизмах, в частности, квебекских ругательствах, необходимо заметить то, что их количество увеличивается за счёт сопоставления лексем. Например, *câlicedecrisse* или *ciboiredesainte-viarge*. Это является особенностью канадской инвективной лексики и даже представляет собой своеобразную игру, которая называется *Concoursdesacres*. Каждое из таких образований является авторским неологизмом. Данные новообразования редко фиксируются в речи на начальном этапе своего существования, однако, по мере распространения в устной речи они фиксируются в языке и выделяются как его особенности [3, с.14].

Говоря о неологизмах, следует сказать, что ежегодно во французских словарях центра фиксируются неологизмы, перенесённые из канадского варианта языка в центрально-французский. Так, к примеру, в знаменитом словаре Robert мы отмечаем наличие канадизмов: *unbasculotte* (= *uncollant* ('колготки')), *bourasser* ('нападать, ворчать'), *unpatenteux* ('изобретатель'). Таким образом, французская лексикография может включать в себя наиболее употребляемые лексемы национального варианта французского языка.

В заключение хотелось бы подчеркнуть важность канадизмов и квебекцизмов для носителей французского языка в Канаде. Данная лексика является для них символом идентичности, национальным достоянием и драгоценным наследием предков, к которому носители языка относятся с особым вниманием и любовью.

ЛИТЕРАТУРА

1. Вишневская Г.М. Канадский языковой разлом (англо-французский билингвизм): монография / Г.М. Вишневская, А.А.Абызов. – Иваново: ИВГПУ, 2016. – 200 с.

2. Кругляк Е. Е. Особенности лексики французского языка Канады / Е. Е. Кругляк // Гуманитарные исследования. – Саратов, 2015.– №3 (7). – С. 50–53.
3. Кулаков А.Е. Новообразования в системе франко-канадских междометных инвектив: языковой и речевой статус: автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.19/ А.Е. Кулаков. – Саратов, 2011. – 23 с.
4. Усманова З.А. Языковая и лингвокультурологическая сущность французского языка Канады: автореф. дис. канд. филол. наук/ З.А. Усманова. – Москва, 2014.–209 с.
5. Production du Copam Des expressions québécoises / Production du COPAM Concertation des organismes populaires d’alphabétisation de la Montérégie – Initiatives fédérales provinciales conjointes en matière d’alphabétisation– Монтережи, 1999–2000.– 47 с.
6. Monika Šeleg Les particularités lexicales du français québécois / Monika Šeleg // Vilniaus universitetas. Verbum. Vilnius : Vilniaus universiteto leidykla – Вильнюс, 2010.– № 1. – С. 55–62.

Жучкова Екатерина Сергеевна, студентка Института международных отношений, истории и востоковедения Казанского (Приволжского) Федерального Университета.

Научный руководитель – *Л. Р. Абдуллина*, кандидат филологических наук, доцент.

Полина Завтрикова
Гомель, Республика Беларусь

О ЯЗЫКОВОМ СТАТУСЕ СОЧЕТАНИЯ «ВНУТРЕННИЙ МИР»

Как рождается устойчивое словосочетание? Вероятно, началом его пути стоит считать момент появления потребности в номинации вещи или явления действительности. Б. Ю. Норман подчёркивает, что «для того чтобы предмет получил название, нужно, чтобы он вошел в общественный обиход, перешагнул через некоторый «порог значимости», выделился в самостоятельное понятие» [1, с. 80-81]. Далее сочетание слов должно пройти серьёзный «отбор» и либо прижиться в речи носителей языка, либо выйти из активного словарного запаса так же быстро, как и появилось. Человек не так просто пускает полилексемные номинации в обиход – тенденция к упрощению языка давно признана в лингвистике; выживают наиболее значимые и удачно подобранные сочетания слов.

Цель настоящей статьи состоит в описании семантической специфики сочетания *внутренний мир* и определении его места в системе других устойчивых единиц языка.

На то, что сочетание действительно устойчивое, указывают данные Национального корпуса русского языка (НКРЯ) [2]. Словосочетание *внут-*

ренний мир характеризуется 1228 вхождениями в Основной корпус НКРЯ (сравн: *современный мир* – 975, *реальный мир* – 501, *душевный мир* – 210). Очень высоким является и индекс частотности использования сочетания *внутренний мир* на миллион слов, этот индекс в конкордансе, ограниченном выборками за последние 50 лет, колеблется в диапазоне 4,2–6,39. В корпусной лингвистике индекс «взаимного притяжения слов» >3 квалифицируется как признак высокой устойчивости сочетания [3, с. 58]. Такая высокая частотность и побудила проанализировать названное сочетание в контексте фразеологии.

Для начала обратимся к одной из важнейших посылок классической теории фразеологии: «Фразеологизация – следствие глубоких семантических процессов, вызванных прежде всего метафорическим переосмыслением свободных словосочетаний эквивалентного состава» [4, с. 45]. Типы фразеологизации, тем не менее, весьма разнообразны, их дифференциация, по мнению М. М. Копыленко и З. Д. Поповой, должна производиться с учетом различий полученных фразеозначений [5, с. 32].

Фразеологическая единица отличается от свободного сочетания наличием семантической связанности, несводимости значения оборота к сумме значений входящих в его состав слов. Оба компонента в составе словосочетания *внутренний мир* на первый взгляд независимы друг от друга и вполне свободны лексически: *внутренний мир* ведь действительно где-то внутри и действительно в силу своей невероятно сложной организации может быть назван миром. Но очевидно и другое: *внутренний мир* в буквальном смысле не мир и абсолютно условно *внутренний*, если учесть, что человек с его сознанием сам является принадлежностью мира. «Смена» денотата обусловлена метафорически переосмысленным употреблением слова *мир* в составе сочетания. Заметим, что употребление слова *мир* в значении ‘определенный круг явлений психической жизни (чувств, переживаний, представлений и т. п.)’ [6] задано самой системой языка. Не первичным мыслится и значение слова *внутренний* в составе анализируемого сочетания: в толковом словаре С. И. Ожегова, Н. Ю. Шведовой значение ‘составляющий содержание, раскрывающий глубину, сущность, душу кого-чего-н.’ определяется как переносное [7]. Получается, что каждое из слов словно «вытащило» из другого и закрепило в нём необходимое переносное значение.

Российские исследователи М. М. Копыленко и З. Д. Попова предлагают типологизировать семемы (лексико-семантические варианты слова), актуализация которых детерминирована определенным видом сочетаемости. Они делят семемы на денотативные (ассоциированные с реальными образами предметов (напр. *лесная гуща*)) и коннотативные (отражающие денотат переосмысленно (напр. *туча птиц*)) и приводят характеристику сочетаний, актуализирующих разные типы данных семем [5].

Судя по всему, словосочетание *внутренний мир* стоит причислить к фразеосочетаниям типа K1K1. «Семема K1 не имеет прямого выхода на

денотат, она обозначает некоторый денотат путём ссылки на образ другого денотата» [5, с. 63]. И действительно, как уже отмечалось, внутренний мир только образно *внутренний*, и не менее образно он *мир*.

М. М. Копыленко и З. Д. Попова квалифицируют фразеосочетания K1K1 (*махнуть рукой, важная птица, поставить на ноги*) как один из типов «классических» фразеологизмов, однако считают их малоизученными: «Авторы, боясь оказаться нефразеологами, практически не задаются вопросом о связи значений D1D1 и K1K1 у одного и того же фразеосочетания. Поэтому механизм становления фразеозначения K1K1 из D1D1 почти не изучается» [5, с. 89].

Заметим, что рядовые носители языка, не искушенные в тонкостях лингвистической терминологии, вряд ли назовут сочетание *внутренний мир* фразеологическим. Идиоматические же выражения типа *бить баклуши, сесть в калошу*, напротив, каждый носитель языка воспринимает как принадлежащие всем говорящим на данном языке, то есть как воспроизводимые, цельные сочетания. На наш взгляд, это можно объяснить тем, что слишком далеким для обыденного сознания мыслится само понятие «внутренний мир». В то же время носители научного сознания: психологи, социологи, философы – используют сочетание «внутренний мир» как воспроизводимое, поскольку для них оно обладает терминологическим значением, представляет самостоятельное понятие. Активно обращаются к этому сочетанию писатели, публицисты, в той или иной мере обогащая или, напротив, редуцируя объем понятия «внутренний мир». Таким образом, любой образованный человек, человек высокой речевой культуры будет обращаться к этому сочетанию как к воспроизводимой языковой единице. К какому классу устойчивых выражений в этом случае должно быть отнесено сочетание *внутренний мир*?

Как известно, устойчивые выражения типа *закадычный друг, проливной дождь, ставить вопрос* в соответствии с терминологией В. В. Виноградова относятся к фразеологическим сочетаниям [8]. В постклассических работах по фразеологии подобные сочетания квалифицируются как слабоидиоматичные и называются коллокациями [9, с. 67]. Однако в определениях коллокаций (=фразеологических сочетаний), данных фразеологами, семантически главное слово характеризуется как слово, употребляемое в прямом значении; переносным значением обладает обычно коллокат [3, с. 57; 9, с. 67; 10]. Этого нельзя сказать о сочетании *внутренний мир*, в котором семантика обоих компонентов является «транспонированной».

Нужно сказать, что существует и иное определение коллокаций, принятое в корпусной лингвистике и применимое к широкому кругу сочетаний, характеризующихся «семантико-грамматической взаимообусловленностью своих элементов» [11], в том числе и к сочетаниям типа *внутренний мир*. Под коллокациями понимаются «статистически устойчивые сочетания» [3, с. 57], «комбинации двух или более слов, имеющих

тенденцию к совместной встречаемости» [11]. Заметим, что значительная содержательная упрощенность понятия «коллокация» позволяет рассматривать в одном ряду и фразеологизированные, и свободные сочетания. При таком подходе открываются новые перспективы в изучении соотношения таких характеристик фразеологических единиц, как частотность, устойчивость и воспроизводимость.

ЛИТЕРАТУРА

1. Норман Б. Ю. Теория языка. Вводный курс / Б. Ю. Норман. – М.: Флинта: Наука, 2003. – 296 с.
2. Национальный корпус русского языка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ruscorpora.ru>. – Дата доступа: 17.02.2018.
3. Павельева Т. Ю. Изучение коллокаций на основе лингвистических корпусов текстов / Т. Ю. Павельева // Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки. – 2016. – № 3-4 (155-156). – С. 56-61.
4. Жуков В. П. О знаковости компонентов фразеологизма / В. П. Жуков // Вопросы языкознания. – 1975. – № 6. – С. 36–45.
5. Копыленко М. М. Очерки по общей фразеологии / М. М. Копыленко, З. Д. Попова. – Воронеж: Изд-во Воронежского университета, 1978. – 145 с.
6. Толковый словарь русского языка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://tolkslovar.ru/m5453.html>. – Дата доступа: 25.02.2018.
7. Толковый словарь Ожегова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://dic.academic.ru/contents.nsf/ogegova>. – Дата доступа: 25.02.2018.
8. Виноградов В. В. Русский язык. Грамматическое учение о слове / В. В. Виноградов. – 3-е изд. – М.: Высшая школа, 1973. – 639 с.
9. Баранов, А. Н. Аспекты теории фразеологии / А. Н. Баранов, Д. О. Добровольский. – М.: Знак, 2008. – 656 с.
10. Борисова Е. Г. Что такое коллокации и как их изучать / Е. Г. Борисова. – 2-е изд. – М.: Филология, 1995. – 49 с.
11. Захаров В. П. Анализ эффективности статистических методов выявления коллокаций в текстах на русском языке / В. П. Захаров, М. В. Хохлова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://docplayer.ru/29117743-Ponyatie-kollokacii-v-lingvistike.html>. – Дата доступа: 26.02.2018.

Завтрикова Полина Сергеевна, студентка филологического факультета УО «Гомельский государственный университет имени Франциска Скорины».

Научный руководитель – *Е. В. Ничипорчик*, доктор филологических наук, доцент.

ЛЕКСИКА ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ РЕКЛАМІ КІНЦЯ ХІХ – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ. В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ ЦЬОГО ПЕРІОДУ

Торговельні відносини та товарний обіг із давніх-давен були сферами міжкультурної комунікації та активних міжмовних контактів. У ранньомодерну добу (XV-XVIII ст.) внаслідок таких контактів у слов'янські мови засвоїлося чимало спільних лексичних запозичень (з латинської, італійської, німецької, східних та ін. мов) – на позначення предметів побуту, назв продуктів харчування тощо. Факти таких запозичень зафіксовано у писемних пам'ятках, про що свідчить, зокрема, й лексикографія давніх періодів розвитку української мови.

Репертуар запозичень у складі названих тематичних груп лексики поповнювався впродовж ХІХ ст., а в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. в західноукраїнських містах такі слова стають частиною західноукраїнського міського лексикону, елементами галицько-буковинського койне.

Концентровану фіксацію побутової лексики спостерігаємо в рекламних повідомленнях, що публікувалися в періодичних виданнях кін. ХІХ – першої пол. ХХ ст., адже саме реклама відображала тогочасний побут міст, містечок та приміських сіл, номенклатуру товарів для пересічного споживача, стосунки між продавцями та покупцями, напр.: *Поручаємо Новозаложену руску торгівлю Ігнатія Власюка в Чернівцях, улица Паньська ч. 35. У Власюка дістанете всі товари, які потребує Ваш дім: житну, пшеничну і кукурудзяну муку, риж, крупи, хліб, булки і дріждж. Цукор, каву і чай. До церкви свічки, великі і малі; віск і кадило. Дістанете крохмаль, мило і фарбку. Перець, гвоздики, цинамон, імбір, шафран і бобки. Оселедці, москалі, оливу і оцет. Вино, горівку і рум. Чоколяду, цукорки, медівники і проче <...> Як не хочете, щоби Вас обшахрували на ціні, вазі і товарі, як хочете добре і дешево купити, ідіть до Торговлі Ігнатія Власюка!* (газета „Буковина”, Чернівці, 1897).

Серед назв продуктів харчування та інших споживчих товарів – чимало слів іншомовного походження (*риж, цукор, кава, крохмаль, цинамон, імбір, шафран, олива, рум, чоколяда* та ін.). Окремі з назв ужиті в таких фонетичних варіантах, що відображають народнорозмовну діалектну вимову і тогочасний узус, проте відрізняються від сучасних нормативних форм: *риж* – *рис*; *імбір* (порівн. також *венбёр* (Сл. Гр., 1, с. 133) – *імбир*; *олива* – *олія*).

Мета нашого дослідження – встановити характер зв'язку між репертуаром узуальних лексичних запозичень у текстах української реклами кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. та їх відображенням у словниках іншомовного походження цього періоду. Свої спостереження подаємо на

прикладів іменників тематичної групи лексики на позначення предметів міського побуту (понад 50 одиниць), що вживалися в рекламних повідомленнях, опублікованих в українській періодиці названого періоду (докладніше про джерела дослідження – див. у наших попередніх публікаціях [1]).

Для аналізу лексики іншомовного походження залучаємо: „Словар чужих слів” З. Кузелі та М. Чайковського (далі – Сл. 1910) [2], що належить до перших в українській лексикографії словників тлумачного типу (більше про значення цього словника – див. [4]), та „Словник чужомовних слів” (далі – Сл. 1932), укладачами якого були І. Бойків, О. Ізюмов, Гр. Калишевський, М. Трохименко [3]. Ці словники є бібліографічними раритетами, проте матеріал, уміщений в них, є не тільки „документальним свідченням свого часу про стан іншомовної частини в лексичному фонді української мови”, а й становить чималий інтерес для дослідників історії засвоєння слів іншомовного походження і відображення цього процесу в українській лексикографії [6, с. 43].

У Сл. 1910 та Сл. 1932 зафіксовано 75% слів (41 одиниця) від загальної кількості вибраних лексем на позначення предметів міського побуту. Подаємо їх за лексико-семантичними групами:

1. **Назви одягу та взуття:** *гамаші, камаші*, *мн.* „*фр.* пончохи, що покривають ноги висше черевика по коліна” (2, с. 143), „*фр.* особливі панчохи, іноді на гудзиках, що їх вдягають на черевики” (3, с. 190); *мантиля* „*есп.* жіноча накидка” (2, с. 194), *мантилья* „*есп.* 1) легкий жіночий верхній одяг; 2) у еспанок – покривало на голову й лице” (3, с. 247); *пантофель* „*нім.* виступець” (2, с. 226), „*нім.* виступець, капець, патинок” (3, с. 300); *ротунда* „*нім.* рід жіночої накидки” (2, с. 268), *ротонда* „*фр.* Верхній жіночий одяг без рукавів” (3, с. 379); *ульстер* „*нім.* рід плаща” (2, с. 305), *улстер* „*англ.* довгі пальта з широкою спинкою, від імені ірландської провінції, де їх почали шити” (3, с. 443); *футро* „*нім.* шуба, кожух” (2, с. 317), „*нім.* оброблена (вичинена) шкірка смухатих тварин, що йде на коміри, підшивку, підбивку для кожухів” (3, с. 468); *циліндер* „*лат.* Валець; високий капелюх; скло від лампи” (2, с. 322), „*лат.* високий чоловічий капелюх циліндричної форми” (3, с. 471); *чизми* „*тур.* Звичайний черевик” (2, с. 324), „*мад.* чорні або червоні черевики (гал.)” (3, с. 531); *шляфрок* „*нім.* ранній одяг” (2, с. 328), „*нім.* ранішній халат” (3, с. 478)

2. **Назви предметів особистого вжитку, що ними зазвичай користувалися представники вищих соціальних верств**, а в досліджуваний період – і представники інших верств, міські мешканці тощо: *вахляр* „*нім.* прилад з паперу або пер, що служить до холодження” (2, с. 57), „*нім.* віяло, прилад з тканини, пер або костяшок, що ним прохолоджують обличчя” (3, с. 84); *зигар* „*нім.* годинник” (2, с. 125), *дзигар* „*пол.* Годинник” (3, с. 140); *коверта* „*фр.* обкладинка, паперова торбинка, в яку заліплює ся лист” (2, с. 158), *коверт* „*фр.* паперова обгортка на листи й папери” (3, с. 207); *нецесер* „*фр.* скриночка або коробка з жіночими прибо-

рами" (2, с. 212), *несесер* „фр. спеціальний ящик, скринька для зберігання різних речей туалети, шитва тощо" (3, с. 277); *портмонетка* „фр. торбинка на гроші, мошонка, калитка, пулярес" (2, с. 243), *портмоне* „фр. гаманець, складаний, звичайно, з металевим замком" (3, с. 340); *пугілярес* „лат. мошонка, карман, калитка" (2, с. 254), „лат. кишенькова течка на банкноти та папери, портфелька" (3, с. 358); *ташка* „нім. торбинка" (2, с. 295), „нім. шкіряна цяцькована торбинка в карпатських верховинців" (3, с. 527); *цвікер* „нім. очіці, що держать ся пружинкою на носі" (2, с. 320), „нім. пенсне, окуляри" (3, с. 530).

3. Назви продуктів харчування, страв і напоїв: *бонбон* „фр. цукор" (2, с. 47), „фр. цукерка, ласощі" (3, с. 72); *жентиця* „рум. сироватка з овечого молока" (2, с. 123), „рум. сироватка з овечого молока" (3, с. 168); *імбір*, *інбір* „лат., нім. корінь, якого уживає ся до приправи страв" (2, с. 129), *імбер* „нім. тропічна рослина (в Азії), коріння якої вживають на приправу до печива, страв, горілки тощо" (3, с. 175); *кав'яр* „тат. солена ікра осетрини" (2, с. 140), „тур. солена, спресована ікра" (3, с. 509); *конфітури* „фр. ягоди або овочі, смажені в цукрі" (2, с. 180), „фр. варення, смажені в цукрі ягоди або фрукти" (3, с. 515); *лікер* „фр. солодка горівка з спірітусу, пахучих рослин і цукру" (2, с. 182), „фр. міцний напій з мішанини спирту, цукру, різних овочевих соків та запашних трав" (3, с. 234); *мікдал* „гр. рід дерева з їдомим овочем (2, с. 202), *мигдаль* „гр. дерево середнього розміру, родом з Малої Азії, Африки, Закавказзя; горіхи його солодкі – їдять, гіркі – вживають у медицині" (3, с. 261); *муштарда* „іт. приправа з оливи і гірчиці" (2, с. 209), „іт. приправа до м'яса з олії й гірчиці" (3, с. 520); *олива* „лат. сок з оливного дерева" (2, с. 217), „лат. маслина, маслинове дерево" (3, с. 284); *портер* „англ. міцне (чорне і густе) пиво" (2, с. 243), „англ. чорне густе англійське пиво з перепаленого солоду" (3, с. 340); *рум* „англ. спірітусовий напій, зроблений з цукрової трощі" (2, с. 269), „англ. міцний спиртовий трюнок, виготовлений з тростинного цукру з домішкою пахучих трав" (3, с. 378); *фіга* „лат. овоч смокви" (2, с. 310), „нім. овоч фігового дерева" (3, с. 452); *цинамон* „лат. рослина, якої кора уживає ся як приправа до страв" (2, с. 322), „лат. 1) кориця, кора з молодого цинамонового дерева; 2) цинамонове (корицеве) дерево, лавр" (3, с. 472); *шафран* „ар. рослина, якої овочів уживають як приправу, фарбу або лік" (2, с. 326), „нім. крокус, цибулювати рослина з родини півникуватих, з квіток якої добувають жовту фарбу та ліки, а також вживають як приправу до різних страв" (3, с. 476).

У Сл. 1932 при словах *дзигар*, *кав'яр*, *ротонда*, *улстер*, *фіга*, *шафран* фіксуємо зміну маркера для означення мови-джерела. Тлумачення слів *імбер*, *мантилья*, *несесер*, *ташка*, *футро*, *цинамон*, *шафран* значно доповнені.

Деякі слова і форми, зафіксовані в Сл. 1910, не потрапили до реєстру Сл. 1932: *бішкок* „фр. тістечко з муки, цукру і яєць" (2, с. 44), *кляк* „фр. складаний капелюх" (2, с. 157); *куффер* „нім. скриня (на річці)" (2, с. 178), *пуделко*, *пудло* „нім. через пол. коробка, кошелець, кошик, скринка" (2,

с. 253), **прецель** „лат. через нім. обарінок, бублик” (2, с. 247), **розаліс** „іт. солоджена горівка” (2, с. 267), **спірітус** „лат. дуже сильна горівка” (2, с. 285). У Сл. 1932 також подано слова, не зафіксовані в Сл. 1910: **пушка** „нім. металеве кругле або квадратове начиння з віком (на морозиво то-що)” (3, с. 361), **риж** „лат. 1) хлібна рослина, що росте в теплих країнах у сирому ґрунті; 2) назва зерен цієї рослини” (3, с. 376), **родзинки** „іт. сушений виноград, ізюм” (3, с. 377).

В опрацьованих словниках при названих словах використано різні маркери для означення мови-джерела, а відсоткові показники запозичень такі: *нім.* (німецьке) – 28%; *фр.* (французьке) – 23%; *лат.* (латинське) – 15%; *іт.* (італійське) – 10%; *англ.* (англійське) та *гр.* (грецьке) – по 5%; *ар.* (арабське), *есп.* (іспанське), *мад.* (мадярське), *пол.* (польське), *рум.* (румунське), *тат.* (татарське), *тур.* (турецьке) – по 2%. Як бачимо, англізми в цей період ще не посідають панівного місця у складі запозичень. До того ж, як показано в попередніх публікаціях із цієї теми, „лексичний репертуар англізмів, уживаних у рекламі цього періоду, і список англізмів, синхронно зафіксованих в українській лексикографії першої половини ХХ ст., майже не збігаються” [5, с. 36].

Загалом, більшість лексем на позначення назв предметів міського побуту, зафіксованих у рекламних текстах, синхронно відображені в словниках іншомовного походження цієї доби. І хоч Сл. 1910 фіксує значення порівняно більшої кількості лексем, у Сл. 1932 засвідчено збагачення лексико-семантичної структури слів. Обидві лексикографічні праці – важливі для дослідження адаптації слів іншомовного походження та відображення цього процесу в українській лексикографії, а рекламні тексти кін. ХІХ – першої пол. ХХ ст. можуть послужити додатковою джерельною базою для укладання історичних словників лексики іншомовного походження в українській мові.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закутня А. Ю. Реклама в церковно-релігійному житті українців у кінці ХІХ – першій половині ХХ ст.: тематика, структура та стилістика текстів / А. Закутня // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка : Філологічні науки. Вип. 44. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017. – С. 136–144.
2. Словар чужих слів (12 000 слів чужого походження в українській мові) / збір. Зенон Кузеля, Микола Чайковський ; ред. Зенон Кузеля. – Чернівці : Друк. т-ва „Руска Рада”, 1910. – 365 с.
3. Словник чужомовних слів / Ред. Бойків І., Ізюмов О., Калишевський Г., Трохоменко М.; вид. 2-ге виправлене. – Нью-Йорк : Вид-во М. Борецького, 1955. – 532 с.
4. Ткач Л. О. „Словар чужих слів” Зенона Кузелі і Миколи Чайковського як пам'ятка української лексикографії (до сторіччя першого видання) // Лінгвістика : зб. наук. пр. – Луганськ, 2010. – № 1. – С. 40–54.

5. Ткач Л. О., Прокопова А. Ю. Запозичення з англійської мови в українських рекламних текстах кінця XIX – першої половини XX ст. / Людмила Ткач, Анна Прокопова // Лінгвістика : зб. наук. праць. – Луганськ, 2017. – № 1 (36). – С. 20–42.
6. Ткач Л. О., Прокопова А. Ю., Марко І. В. До історії опрацювання англізмів в українській лексикографії (за матеріалами „Словаря чужих слів” З. Кузелі й М. Чайковського, Чернівці, 1910) / Л. Ткач, А. Прокопова, І. Марко // Лінгвістика : зб. наук. праць. – Луганськ, 2017. – № 1 (36). – С. 42–68.

Закутня Анна Юріївна, аспірант кафедри сучасної української мови філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Науковий керівник – *Л. О. Ткач*, доктор філологічних наук, професор.

Тетяна Зверєва
Ужгород, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ЗВОРОТІВ

Відтворення фразеологічних одиниць мови оригіналу мовою перекладу – дуже важке завдання. Вибір того чи іншого виду перекладу залежить від особливостей фразеологічних одиниць, які перекладач повинен розпізнати й зуміти передати їх значення, яскравість і виразність. Специфіка перекладу фразеологізмів англійської мови українською спричиняє деякі труднощі, з якими стикаються лінгвісти, але внаслідок плідної праці спеціалістів знаходяться нові шляхи їх подолання.

Мета нашого дослідження: виявити труднощі перекладу усталених словосполучень та знайти коректне вирішення для виявлених проблем на основі дослідження теоретичних інформативних джерел та словників фразеологізмів англійської та української мов.

Фразеологія (грец. *phrasis* – «вираз», *logos* – «навчання») – розділ мовознавства, що вивчає лексично неподільні словосполучення. У сучасному мовознавстві термін фразеологія вживається у двох значеннях: як наукова дисципліна, що вивчає фразеологічні одиниці, а також він позначає сукупність таких одиниць у мові [6, с. 188].

Серед мовознавців простежуються різні визначення терміна «фразеологізм», зумовлені відсутністю спільного бачення сутності фразеологічних зворотів. Одні дослідники, серед них: Л. П. Сміт, В. П. Жуков, В. Н. Телія, Н. М. Шанський, включають до складу фразеології всі усталені словосполучення, інші, зокрема Н. Н. Амосова, А. М. Бабкін, А. І. Смирницький, – лише певні їх групи. Наприклад, академік В. В. Виноградов, Ш. Баллі, І. В. Арнольд не вважають фразеологізмами прислів'я, приказки та крилаті вирази, аргументуючи свою точку зору тим, що вони за своєю семантикою та синтаксичною структурою відрізняються від фразеологічних

одиниць. Зокрема, В. В. Виноградов стверджував: «Прислів'я і приказки мають структуру пропозиції і не є семантичними еквівалентами слів» [4, с. 243]. Він також надав досить повне та обґрунтоване визначення фразеологічних зворотів.

Фразеологізми – це усталені словесні комплекси, протиставлені вільним синтаксичним словосполученням як готові одиниці, що не створюються, а лише відтворюються у мові [1, с. 4].

Наявні різні класифікації фразеологізмів. Найвідомішим є розмежування фразеологізмів за ступенем неподільності їх компонентів і співвіднесеністю значення усього вислову з семантикою його окремих складників, яку розробив французький мовознавець Ш. Баллі і доповнив російський мовознавець В. В. Виноградов (1894-1969). За цією класифікацією фразеологізми поділяють на фразеологічні зрощення (*oldbird*; *to rain cats and dogs*; *to bite the bullet*; *to ran away*), єдності (*to burn bridges*; *to have other fish to fry*; *to paint the devil blacker than he is*) і сполучення (*a bosom friend*; *a Sisyfean labor*; *the break of the day*; *prove a success*) [4, с. 89]. Н. М. Шанський додав ще один тип – фразеологічні вирази (*live and learn*; *many men, many mind*).

Трохи менш відомою, але досить послідовною та важливою для фахівця під час здійснення перекладу, є класифікація фразеологічних одиниць залежно від їх прагматичних завдань, сформована, знову ж таки, В. В. Виноградовим. Згідно з нею, усталені словосполучення поділяються на лексичні (*bits and pieces*; *from scratch*), предикативні (*not the only fish in the sea*; *cherish a viper in one's bosom*) та компаративні (*as cool as cucumber*; *as common as dirt*; *work like a horse*; *chatter as a magpie*) [2, с. 224].

За критерієм структурно-семантичного розмежування привертає увагу класифікація О. В. Куніна, який поділив усі фразеологічні звороти на номінативні (*a wolf in sheep's clothing*; *a bull in a china shop*), номінативно-комунікативні (*birds of a feather flock together*; *this cat won't jump*; *the fat is in the fire*), вигукові та модальні (*a pretty kettle of fish!*), а також комунікативні (*familiarity breeds contempt*) [5, с. 27].

Для якісного відтворення фразеологізмів однієї мови іншою перекладач повинен вміти користуватися різними видами перекладу та правильно й коректно їх використовувати. Теорією перекладу пропонується п'ять способів перекладу стійких словосполучень відповідно до типу фразеологічних одиниць та контексту, а саме [4, с. 80]:

1. Фразеологічний еквівалент – відтворення фразеологічної одиниці однієї мови фразеологізмом іншої мови, що передбачає їх смислову співвіднесеність та однаковий структурний склад компонентів (*Heel of Achilles* – *ахіллесова п'ята*; *Augean stable(s)* – *авгієві стаїни*; *to take the bull by the horns* – *взяти бика за роги*; *thread of Ariadne* – *нитка Аріадни*).

2. Фразеологічний аналог – усталене словосполучення з аналогічним значенням, але таке, що базується на іншому образі: *to be born with a silver spoon in the mouth* – *народитися в сороці*; *a bird in the hand is worth two in the bush* – *краще синиця в руках, ніж журавель у небі*.

3. Калькування – дослівний переклад фразеологічної одиниці. Він може бути застосований у тому випадку, якщо еквівалент чи аналог відсутній: *not to climb for a word into one's pocket* – не лізти за словом до кишені; *Rome was not built in one day* – Рим будувався не один день.

4. Описовий переклад здійснюється шляхом передачі змісту англійського звороту вільним словосполученням, що зводиться до перекладу не самого фразеологізму, а його тлумачення: *to cut somebody off with a shilling* – ‘позбавити спадщини’; *to burn the candle on both ends* – ‘працювати з раннього ранку і до пізнього вечора’; *the Augustan Age* – ‘золотий вік літератури і мистецтва’.

5. Комбінований переклад використовується, якщо можна передати значення англійського фразеологізму лише частково або зі зміною емоційного забарвлення. У такому випадку подається дослівний переклад, а потім описовий разом із аналогом мови перекладу для порівняння: *when Greek meets Greek, then comes the rug of war* – ‘коли зустрічаються гідні один одного суперники, бою не минути’; *найшла коса на камінь*; *to carry coals to Newcastle* – ‘возити вугілля в Ньюкасл’; *возити в ліс дрова*; *лити воду в криницю*.

Отже, проаналізувавши способи перекладу фразеологічних одиниць відповідно до їх типу та згідно з контекстом, можна визначити такі труднощі перекладу:

1. Найважливішим завданням перекладача є розпізнати фразеологізм у тексті. Компоненти фразеологічних одиниць здебільшого не відрізняються від звичайних слів, тому фахівець може сприйняти їх як звичайні словосполучення, що призводить до перекладу на лексичному рівні і спотворення значення зворотів: *to hang up one's hat* – ‘поселитися чи надовго зупинитися у когось’; *to measure one's length* – ‘випростатися у весь зріст’; *to hold the baby* – ‘бути відповідальним за чийсь дії’.

2. Наступною є проблема національно-культурних відмінностей між близькими за значенням фразеологізмами двох різних мов. Наприклад, вираз, який може вживатися як фразеологізм *when queen Ann was alive* і, в такому випадку, має значення ‘в давні часи’, не має еквівалентного перекладу в українській мові. Відповідник *за царя Гороха* є некоректним, адже він не передає національний колорит того часу, пов’язаний із балами, пишними сукнями та інтригами.

3. Також трапляються випадки, коли у різних мовах зустрічаються схожі за структурою та компонентами фразеологізми, значення яких не збігається. Наприклад: *to lead by the nose* буде мати значення ‘тримати когось у залізних рукавицях’, а не ‘водити за ніс’; *to have wind in the head* – ‘зазнаватися’, а не ‘мати вітер в голові’; *to stretch one's legs* – ‘прогулятися’, а не ‘простягнути ноги’.

4. Наступною причиною неправильного перекладу може бути зовнішня схожість зворотів у межах однієї мови: *every tree is known by its (his) fruit* – ‘про людину судять за її справами’, і *as the tree, so the fruit* – яблуко від яблуні недалеко падає.

5. Деякі труднощі спричиняє також відсутність якогось поняття або національно-культурних реалій в мові перекладу. Наприклад: *shake the pagoda – tree* означає 'швидко розбагатіти', а *pagoda* – 'старовинна індійська монета зі срібла чи золота'.

Отже, в перекладі, насамперед, потрібно зберегти точну відповідність фразеологізму у мові перекладу, його емоційно-експресивне та функціонально-стилістичне наповнення. Перекладач повинен намагатися передати фразеологізм таким самим усталеним словосполученням, оскільки саме так можна забезпечити найвищий ступінь рівнозначності у відтворенні тексту оригіналу в перекладі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии / Н.Н. Амосова. – Л.: ЛГУ, 1978. – 208 с.
2. Виноградов В. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В. Виноградов. – М.: Изд-во ин-та общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.
3. Деева І.М. English Proverbs and How to Use Them / І.М. Деева. – Л.: Просвітництво, 1970. – С. 11–15.
4. Дёмина Т.С. Фразеология пословиц и поговорок / Т.С.Дёмина. – М.: ГИС, 2001. – 135 с.
5. Костомаров В.Г. Русский язык на газетной полосе / В.Г. Костомаров. – М.: Высшая школа, 1971. – 342 с.
6. Кухаренко В.А. Интерпретация текста / В.А. Кухаренко. 2-е изд. – М.: Просвещение, 1988. – 188 с.

Зверева Тетяна Андріївна, студентка спеціальності «Прикладна лінгвістика» факультету міжнародних економічних відносин ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *М. М. Полюжин*, доктор філологічних наук, професор.

Юліанна Здреник
Ужгород, Україна

ЕТНОНІМІЧНИЙ КОМПОНЕНТ У СКЛАДІ СЛОВАЦЬКИХ ОЙКОНІМІВ

Першою ознакою будь-якого географічного об'єкта є його назва. Середовище, в якому живе людина, це не тільки його квартира, місце роботи, транспорт, а й географічні назви – топоніми, без яких не можна визначити місцезнаходження жодного об'єкта. Вони створюють певну ауру навколо народу, влучно відтворюють особливості рельєфу тієї чи іншої місцевості, її природні багатства, а також економічні, історичні, культурні та побутові умови життя людей.

Топоніміку вважають мовою землі, яка розповідає про свої багатства, історію, таємниці. Отже, топоніми є цінними пам'ятками історії мови. Географічні назви – топоніми – за умови наукового підходу їх вивчення, здатні надати багато відомостей про минулі історичні епохи, географічні типи господарювання й процеси опанування народом геопростору. Одним із різновидів топонімів є ойконіми – назви населених пунктів, а їх вивчення дозволяє відтворювати зв'язки певного народу з представниками інших етносів.

Актуальність дослідження ойконімії визначається посиленням інтересом мовознавців до вивчення структури та історії розвитку найменувань поселень. Воно включає у себе розгляд топонімів у лексико-семантичному, структурному, історичному, географічному аспектах, що зумовлює основні етапи роботи: збирання ойконімного матеріалу, інвентаризація і класифікація назв, їх структурний, словотвірний і етимологічний аналіз, статистичний аналіз матеріалу і вияв ареалів певних ойконімів [2]. Ойконіми є важливим об'єктом для наукового дослідження, адже їхнє походження може відкрити багато таємниць минулого, через які донині ведуться дискусії на предмет того, коли та який народ вперше заснував те чи інше поселення або ж які народи колись проживали на певних територіях. Етнотопонімічний компонент у складі ойконімів – надзвичайно цікаве явище саме тому, що етнотопонімічні назви є доказом певних міграційних процесів та контактів між народами. Сьогодні такі питання слугують аргументом у політичних дискусіях. А тому їх наукова інтерпретація відповідає актуальним завданням лінгвістики.

Метою цієї статті є дослідження словацьких ойконімів з етнотопонімічним компонентом.

Об'єктом нашої студії обрано словацькі ойконіми з етнотопонімічним компонентом, а *предметом* – їх структуру та лексико-семантичний склад.

Джерелом дослідження слугували «Енциклопедія міст та сіл Словаччини» («Encyklopédia miest a obcí Slovenska») [3] та праця О. Лазорика «Наші місцеві назви і як їх уживати» [1].

Новизна роботи полягає в недостатній опрацьованості вказаної проблематики. Водночас вона потребує уваги, адже Словаччина розташована в центрі Європи, де перетиналися міграційні шляхи різних народів.

Нами досліджено 4147 словацьких ойконімів. Із них 82 ойконіми містять власне етнотопонімічний компонент та 34 ойконіми мають еквіваленти за межами Словаччини для інших об'єктів.

Зібраний матеріал за структурою поділяємо на три групи:

- а) однокомпонентні ойконіми;
- б) двокомпонентні ойконіми;
- в) трикомпонентні ойконіми.

Словацькі ойконіми з етнотопонімічним компонентом фіксують зв'язки словаків з такими народами – русинами-українцями: *Ruské, Ruskov, Ruská,*

Ruskovce(2), Rusovce, Nový Ruskov, Pohronský Ruskov, Ruská Bystrá, Ruská Kajňa, Ruská Nová Ves, Ruská Poruba, Ruská Voľa, Ruská Voľa nad Popradom, Ruská Volová, Ruský Hrabovec, Ruský Potok, Ruskí Pekľany; німцями: *Nemcove(2), Nemčice, Nemechy, Nemčiňany, Nemce, Nemecká Hontianské Nemce, Nižné Nemecké, Tekovské Nemce, Vyšné Nemecké*; чехами: *Čechánky, Čechová, Čechynce, Čechy, České Brezovo*; угорцями: *Uhrovce, Uhorské, Uhorská Ves, Uhorské Podhradie, Malé Uherce, Veľké Uherce*; хорватами: *Chorváty, Chorvatice, Chorvatský Grob*; турками: *Turcovce, Turček, Turecká, Dolné Turcové, Veľké Turcove*; австрійцями: *Rakúsy*; поляками: *Poliakovce*; болгарами: *Bulhary*; словенцями: *Slovinky*; волохами: *Valaská, Valaškovce, Valaská Bela, Valaská Dubová*; мораванами: *Moravany, Moravany nad Váhom, Moravské Lieskové, Moravské Kračany, Moravský Svätý Ján, Hontianské Moravce, Opatové Moravce, Zlaté Moravce*; прусами: *Prusy, Pruské*; печенігами: *Pečeňany, Pečeňady*; хозарами: *Kozárovce*.

Цікавим є питання, чим зумовлені ойконіми, в яких міститься етнонімічний компонент *slovenský*? Його наявність можемо пояснити тим, що на сучасній території Словаччини багато століть панували інші народи і, таким чином, можемо простежити, в яких поселеннях проживало найбільше саме словацького населення: *Slovenská Kajňa, Slovenská Lupča, Slovenská Nová Ves, Slovenská Ves, Slovenská Volová, Slovenské Ďarmoty, Slovenské Kľačany, Slovenské Krivé, Slovenské Nové Mesto, Slovenské Polé, Slovenské Pravno, Slovenský Grob*. Наведені назви, безперечно, належать об'єктам, що межували з територіями, на яких проживало несловацьке населення.

Таким чином, дослідження словацьких ойконімів демонструє, що більшість контактів словаки мали з русинами-українцями, німцями, угорцями та чехами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лазорик О. Наші місцеві назви і як їх уживати. – Пряшів: Союз русинів-українців Словацької Республіки, 1994. – 103 с.
2. Царалунга І. Загальний стан дослідження топонімів на -ани (-яни) у слов'янському мовознавстві – с. 185-191 // Вісник Львівського університету [Текст] : [зб. наук. пр.]. Серія філологічна Вип. 38, Ч. 1 / Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. – Л. : Видавництво ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – 212 с.
3. SÜLE, Peter. Encyklopédia miest a obcí Slovenska. – Lučenec: PS-LINE, 2005 – 960 s.

Здреник Юліанна Ігорівна, студентка IV курсу філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – С. М. Пахомова, доктор філологічних наук, професор.

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ СИНОНІМІЧНОЇ КОГЕЗІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ О'ГЕНРІ)

Проблемою наукового дослідження тексту як особливого лінгвістичного, переважно письмового об'єкта, що ґрунтується на смисловій цілісності поєднаних речень для передачі взаємопов'язаних різнотипних мовленнєвих актів у літературних творах, займалося чимало дослідників (А. Андрієвська, Г. Єрмоленко, І. Гальперін, З. Гетьман, В. Кухаренко, В. Дреслер, М. Гелідей, та ін.). Оскільки будь-який літературний твір насичений різними лінгвістичними засобами, у межах одного дослідження непросто вивчити усі його складники. Саме тому основну увагу при дослідженні творчості американського письменника-новеліста О'Генрі ми вирішили приділити синонімічним одиницям, які виконують функцію когезії (зв'язності) та їх перекладу.

Метою є виявлення та опис синонімічних структур, що виконують когезійну функцію у творчості О'Генрі та дослідження їх перекладу.

Актуальність роботи визначається тим, що вона належить до кола робіт, які висвітлюють проблеми цілісного аналізу слова у мові новел і присвячена дослідженню синонімічних засобів, що становлять інтерес для мовознавців. Також проаналізовано цілу низку питань індивідуального літературного мовлення, розкрито поняття синонімії, охарактеризовано когезійні засоби як невід'ємну частину літературного твору, проведено комплексний аналіз синонімічних структур, що виконують функцію когезії у творах О'Генрі, а також особливостей їхнього англо-українського перекладу.

Матеріалом дослідження є понад 50 уривків з творів «Останній листок» та «Дари волхвів», розміщених у збірці О'Генрі «Дороги, які ми вибираємо» [4, с. 114].

Синоніми як один з найважливіших лінгвостилістичних засобів розглядаються у лінгвостилістиці віддавна. Ще давні греки дійшли висновку, що саме в синонімах виражається багатство мови [3, с.13]. У сучасній лінгвістичній літературі є чимало визначень понять синоніма й синонімії. Наприклад, А.Б. Шапіро: «Синонімами є різні за звуковим складом слова, які визначають одні і ті ж поняття, у вираження яких вносяться додаткові відтінки значення» [6, с. 204]. Л.А. Булаховський відносить до синонімів слова, тотожні за значенням: «Слова, здатні в тому ж контексті або в контекстах, близьких за змістом, замінити одне одного без відчуття помітної одмінності у змісті, мають назву синонімів» [1, с. 57].

Вивчивши основні підходи до вивчення синонімів, за вихідний пункт нашого дослідження візьмемо традиційне визначення лексичного синоніма: «Синоніми – слова, що означають назву одного й того ж поняття,

спільні за основним лексичним значенням, але відрізняються значеннєвими відтінками або емоційно-експресивним забарвленням (чи тим і тим водночас), або сферою стилістичного використання чи можливостями поєднання з іншими словами» [2, с. 21].

Засоби когезії є невід'ємним складником будь-якого літературного твору. Виходячи із задуму написання того чи іншого твору, письменник вживає ті чи інші засоби когезії для того, щоб максимально досягти поставленої мети, справити певне враження на читача. При цьому слід відзначити, що засоби когезії є важливим компонентом у мовознавстві. Виходячи із самого поняття «зв'язності», що описує когезійне явище, когезія літературного твору представлена як низка лексичних, стилістичних, семантичних та граматичних складових компонентів, які формують єдине ціле твору, зв'язуючи окремі частини у цілісну смислову єдність.

Засоби вираження синонімічної когезії беруть участь у реалізації таких стилістичних прийомів: порівняння, перифраз, прямий синтаксичний паралелізм, повтор, прийом обігрування синонімічних значень, прийом, пов'язаний зі стилістичним використанням синонімів-неологізмів, прийом пунктуаційного та графічного виділення. Названі прийоми розкривають поняття «експресивного потенціалу синонімічної когезії» [2, с. 21].

Для ілюстрації використання синонімічних одиниць у якості когезійних засобів, ми розглянули новелу «Останній листок». У творах О'Генрі виокремлено синоніми, які виконують когезійну функцію, і визначено особливості їх художнього перекладу. Для цього ми дослідили переклад О. Гончара та М. Дмитренка.

Знайдемо і розглянемо опис плюща у новелі:

Original sentence	O. Gonchar	M. Dmytrenko
<i>An old, old ivy vine, gnarled and decayed at the roots, climbed half way up the brick wall. The cold breath of autumn had stricken its leaves from the vine until its skeleton branches clung, almost bare, to the crumbling bricks. («The Last Leaf»)</i> [7, с.7].	«Цією цегляною стіною вився старе́зний, сучкуватий плющ. Холодний подих осені відривав його листочки від стебла, залишивши вже майже голий скелет, який чіплявся за потріскані цеглини» [4, с.117].	«... до половини тієї стіни видряпався старе́зний плющ, вузлуватий і підгнилий біля коріння. Холодний подих осені струсив з нього листя, й було добре видно, як майже голі галузки рослини чіпляються за потріскані цеглини» [5, с.108].

У перекладі О. Гончара простежуємо ще прикметник **сучкуватий**, який трохи змінює уявлення про плющ. Автор не використовує слова

підгнилий, тому читач може уявити плющ як просто старий плющ, якого покалічила природа. Використовуючи ці лексичні одиниці О'Генрі прагне провести невидиму зв'язку між старою хворою рослиною та людиною, що занедужала.

Проаналізувавши особливості перекладу синонімів як когезійних засобів, ми дійшли висновку, що кожен перекладач по-своєму сприймає твір і тому кожен із перекладів трохи відрізняється один від одного, але загалом використовують типові способи перекладу, переважно такі: *підбір еквівалента, заміна частини мови, підсилення значення слова за допомогою додавання слова іншої частини мови та описовий переклад*.

Мета дослідження привела до детального розгляду синонімії в якості когезії, особливостей її перекладу та впливу на інші стилістичні засоби, використані у творі. Це допоможе усунути типові помилки перекладу синонімів.

Результати роботи засвідчують те, що:

- найважливіша стилістична функція синонімів – виконувати роль засобу найточнішого вираження думки;
- синоніми урізноманітнюють виклад для уникнення монотонності;
- когезійні засоби у досліджених творах вживаються з метою об'єднання різних смислових та структурних частин тексту в єдине ціле задля того, щоб максимально відобразити й донести інформацію, закладену автором у літературному творі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булаховский Л. А. Курс русского литературного языка Т.2 / Л. А. Булаховский. – К.: Радянська школа, 1953. – 269 с.
2. Винокур Т.Г. Синонимия и контекст. Вопросы культуры речи / Т. Г. Винокур. – М: Эра, 1964. – Вып.5. – С. 21–25.
3. Новиков Л. А. Синонимические функции слов (семантическая синонимия) / Л. А. Новиков // Русс. яз. в школе.– 1968. – С.23–29.
4. О'Генрі. Дороги, які ми вибираємо / О'Генрі // Переклад О. Гончара. – К.: Знання, 2014. – 208 с.
5. О'Генрі. Останній листок / О'Генрі // Перекл М. Дмитренка. – К.: Молодь, 1983. – 224 с.
6. Шапиро А.Б. Современный русский язык / А. Б. Шапиро. – М.: Просвещение, 1998. – 326 с.
7. O'Henry. The roads we take / O'Henry. – К.: Знання, 2014. – 214 с.

Зейкан Каріна Юріївна, студентка спеціальності «Прикладна лінгвістика» факультету міжнародних економічних відносин ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *О. Ю. Качмар*, кандидат філологічних наук, доцент.

К ИСТОРИИ ФОРМИРОВАНИЯ ИМЕНИ КОНЦЕПТА «ПРАЗДНИК»

В конце XX века лингвисты уделяли пристальное внимание проблеме языка, мышления и культуры, что стало причиной активного использования в лингвистике термина *концепт*. Сегодня он является одним из центральных понятий в лингвокультурологии, психолингвистике и когнитивной лингвистике, однако его разработкой занимались еще учёные Средневековья.

Первоначально лексема *концепт* воспринималась как синоним слова *понятие*. П. В. Чесноков в своей монографии даёт определения, указывающие на различие этих двух терминов. По его мнению, термин *понятие* – это «непредикативная единица мышления, которая отражает существенные признаки предметов действительности», а *концепт* – это «единица мышления, представляющая целостное, нерасчленённое отражение факта действительности» (цитируется по: [1, с. 36]). Сейчас учёные трактуют термин *концепт* по-разному, что объясняется его двойственностью: с одной стороны его характеризуют как значение языкового знака (лингвистическое и культурологическое направление), с другой – как содержательную сторону знака, представленную в ментальности (когнитивное направление). Но эти трактовки смежные и не противоречат друг другу. Отсутствие единой дефиниции у термина *концепт* объясняется тем, что концепт обладает очень сложной структурой. В нём можно выделить как конкретное, так и абстрактное, как рациональное, так и эмоциональное, как универсальное, так и этническое, как общенациональное, так и индивидуально-личностное. В «Словаре лингвистических терминов» *концепт* (лат. *conceptus* ‘мысль, понятие’) характеризуется как 1) смысловое содержание понятия, объём которого есть предмет (денотат) этого понятия (напр., смысловое значение понятия *Венера* – древнеримская богиня любви); 2) в когнитивной лингвистике – как оперативная содержательная единица памяти, ментального лексикона, концептуальной системы и языка мозга [4, [http](#)]. Мы склоняемся к точке зрения С. Г. Шулежковой, которая, подытоживая анализ различных точек зрения на концепт, пишет: «Концепт – это оперативная единица памяти, ментального лексикона <...> квант знания» [7, с. 374].

Не у каждого концепта как кванта знания есть имя. У интересующего нас концепта имя есть – «Праздник», и вербализуется этот концепт в современном русском языке множеством слов и устойчивых словесных комплексов (УСК), которые масштабно отражают своеобразие русской культуры. Неизвестно, было ли и, если было, то как звучало имя нашего концепта в древнерусском языке до принятия христианства. Но то, что это имя после Крещения Руси было заимствовано из старославянского

языка, можно установить по данным этимологических и исторических словарей, а также по письменным памятникам X – XI веков.

Согласно источникам по истории и культуре, во II и I тыс. до н. э. славяне были единым целым и входили в состав индоевропейской цивилизации. А в I тыс. н. э. происходит обособление племенных объединений славян в связи с расширением территориальных границ, что повлияло на все сферы их деятельности, в том числе и на культурную сферу [3, с. 298].

Появление концепта «Праздник» относят к периоду разделения индоевропейских семей на группы, а славянских групп – на подгруппы: западнославянскую, южнославянскую, восточнославянскую. Обращаясь к древним славянским памятникам, можно установить истоки и проследить тенденции развития интересующего нас концепта. В «Этимологическом словаре М. Фасмера находим сведения о старославянском происхождении слов **праздник**, **празднѣй**, на что указывает наличие в них неполногласия *-ра-*, которое в этом же словаре соотносится с полногласием *-оро-* в др.-русс. слове **порожьнѣ** в значении ‘пустой’, ‘ничем не занятый’ [5, с. 353, 330]. В «Старославянском словаре (по рукописям X–XI веков)» находим слово **празднѣ** – ‘пустой’, ‘незанятый’, ‘празднѣй’ и УСК **празднѣ днѣ** (празднѣй день) – ‘свободный нерабочий день’ [6, с. 497]. В «Этимологическом словаре русского языка» Г.А. Крылова указано, что – существительное **праздник** заимствовано из старославянского, где образовано суффиксальным способом от **празднѣ** – ‘празднѣй’, то есть ‘свободный от работы’ [2, с. 314]. Отсюда можно сделать вывод о том, что имя концепта «Праздник» заимствовано из старославянского языка, а сам корень этого слова восходит к праславянскому *porzd-.

Слово *праздник* входит в один синонимический ряд не только со словом *празднество*, но и с лексемой *торжество*. Кроме того, в самих старославянских текстах слово **празднѣникѣ**, скорее всего, появилось как аналог греч. **εορτή, πανήγυρις**, что означает ‘торжественное собрание, торжество’ [8, с. 5]. Встречается оно в древних славянских памятниках достаточно часто: в «Словаре старославянского языка», составленном по рукописям X–XI вв., указывается на 88 случаев его употребления [7, с. 497]. Этот факт говорит о греческом влиянии на значение имени концепта «Праздник».

Слово *праздник* по значению противопоставлено наименованиям будней, обычных серых дней. Праздники существовали задолго до Крещения Руси, после которого и могло только появиться у древних русичей слово *праздник*. Ещё в языческие времена на Руси праздником считалась удачная охота, заканчивавшаяся жертвоприношением, хороший улов и т. д. Человек был слит с природой, он верил в её магическую силу и поклонялся небу, земле, солнцу, звёздам и другим предметам окружающей действительности. Люди верили в существование большого количества разных богов. Всё это говорит о политеизме славянского язычества.

В язычестве праздники имели ритуальный характер; они сопровождались плясками, песнями и играми у костров. После Крещения у восточных славян появились христианские праздники, посвящённые Иисусу Христу, Богородице, многочисленным святым. Нередко языческие праздники и христианские скрещивались, но это должно стать предметом особого рассмотрения.

В современном русском языке имя концепта «Праздник» означает день торжества, отмечаемый в честь кого-либо или чего-либо. Эта общая интегральная сема объединяет все единицы лексико-фразеологического поля вербализаторов концепта «Праздник» с его сложной, многогранной структурой. Ведь слова и УСК, входящие в это поле, отражают не только типы праздников (церковные, народные (календарные), государственные), но и определённые обряды, традиции, атрибутику, ритуалы, часто требующие от участников торжеств соответствующей одежды и т. д.

Подводя итоги, можно сказать, что имя у современного русского концепта «Праздник» появилось после Крещения Руси из старославянского языка, на котором были написаны христианские богослужебные книги. Вместе с этими книгами и новой верой к восточным славянам пришли и новые христианские праздники, а сам концепт «Праздник» трансформировался.

ЛИТЕРАТУРА

1. Зиновьева Е. И. Понятие «концепт» в отечественном языкознании: основные подходы и направления исследования // Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 2. – 2003. – Вып. 2 (№ 10). – С. 35-44.
2. Крылов Г. А. Этимологический словарь русского языка. – СПб.: ООО «Полиграфуслуги», 2005. – 428 с.
3. Мишенькина Е. В, Извекова Т. Ф. Этимологический анализ концепта «Праздник» как способ описания языковой картины мира славян // Ярославский педагогический вестник. – Т. I (Гуманитарные науки). – 2011. – № 1. – 301 с. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/etimologicheskij-analiz-kontsepta-prazdnik-kak-sposob-opisaniya-yazykovoy-kartiny-mira-slavyan> (дата обращения: 21.01.2018).
4. Словарь лингвистических терминов (Электронный ресурс). Режим доступа: <https://how-to-all.com/> (дата обращения: 18.01.2018).
5. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. – СПб.: Азбука, 1996. – 576 с.
6. Цейтлин Р. М., Вечерка Р., Благова Э. Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков). – М.: Русский язык, 1994. – 842 с.
7. Шулежкова С. Г. История лингвистических учений. – 2-е изд. – М.: Флинта Наука, 2006. – 408 с.

8. Шулежкова С. Г. Старославянские составные наименования христианских праздников с компонентом *великыи* и их роль в формировании поля вербализаторов концепта «Праздник» у восточных славян // Духовные истоки русской языковой картины мира и тенденции её развития / Науч.-исследоват. словарная лаборатория МаГУ; отв. ред. С. Г. Шулежкова, чл. редкол. М. А. Коротенко. – Магнитогорск: МаГУ, 2010. – С. 5-22.

Зеленова Ирина Александровна, студентка института гуманитарного образования ФГБОУ ВО «Магнитогорский государственный технический университета им. Г. И. Носова».

Научный руководитель – *С. Г. Шулежкова*, доктор филологических наук, профессор.

Надежда Игнатьюгина

Санкт-Петербург, Российская Федерация

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКАЯ ГРУППА «ХЛЕБ» В УКРАИНСКОМ И НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКАХ

Современная наука в области сопоставительных исследований характеризуется повышенным интересом к сравнительному подходу в изучении языков. Сопоставительный метод, представляющий собой исследование или описание языка через его системное сравнение с другим языком, дает возможность выявить сходства и различия языков на всех уровнях языковой системы.

Лексический состав языка является наиболее подвижным уровнем языковой системы. Находясь в состоянии непрерывного изменения и развития, он непосредственно связан с историей народа, особенностями быта и культуры. Для изучения истории народа, его материального и духовного наследия, культуры, социально-экономического развития необходимо исследовать лексику его языка в группах. Особый интерес для подобных исследований представляют лексемы для обозначения еды, в частности, хлеба.

Различные объединения лексических единиц активно рассматриваются и изучаются на современном этапе, однако, несмотря на большой объем работ на данную тематику, в современной лексикологии нет единства мнений о природе понятий «лексико-семантическая группа» (ЛСГ) и «тематическая группа». Многие российские лингвисты, например, Ф.П. Филин, В.И. Кодухов, считают, что данные термины разграничить довольно трудно. Некоторые исследователи затрагивают в своих исследованиях только одно понятие, например, Н. Ф. Алефиренко приводит определение тематической группы, а В.П. Конецкая – лексико-семантической. Предпринимаются также попытки разграничения темати-

ческих и лексико-семантических групп, что отражено в работах В.Г. Гака, Е.В. Кузнецовой, В.Б. Голберга, А.А. Уфимцевой. В немецкой лингвистике рассматривается понятие «лексико-тематическая парадигма» и выделяются ее виды: *thematische Reihen (Sachgruppen)* «тематические ряды», *lexikal-semantische Gruppen* «лексико-тематические группы» и *Wortfelder* «семантические поля» [7, с. 68–69]. Среди украинских лингвистов, занимающихся семантическими особенностями лексических единиц, следует отметить В. С. Ващенко, Л. А. Лисиченко, Е.А. Карпиловскую, В.Н. Манакина, С.В. Семчинского. Определение ЛСГ, отражающее основные признаки и особенности ЛСГ «группа слов, объединяемых общностью категориально-родовой семы (архисемы) и общностью частеречной отнесенности» представляется наиболее точным [8, с. 80].

Целью данного исследования является ЛСГ «хлеб» в украинском и немецком языках. Основным компонентом, или архисемой, ЛСГ «хлеб» в украинском и немецком языках является лексемы *хліб* и *das Brot*. Согласно толковым словарям, данные лексемы являются многозначными: у украинского *хліб* выделяется 5 значений, у немецкого *das Brot* – 2. Стоит отметить, что помимо основного значения «хлебобулочное изделие, приготовленное из муки, воды соли и теста, основной продукт питания» и в украинском, и в немецком языках присутствует значение «средства к существованию, заработок» [2, 9].

Для исследования необходимо также провести этимологический анализ слова «хлеб». Согласно этимологическому словарю М. Фасмера, данное слово, имеющее схожую внешнюю форму в славянских языках, предположительно является германским заимствованием (ср. гот. *hlaifs*, др.-исл. *hlœifr*) [11]. В. Пфайфер отмечает, что немецкое слово «*das Brot*» произошло от протогерманского **brauda-* (бродить, варить пиво; ср. нем. *brauen*, англ. *brew*), которое в свою очередь развилось от праиндоевропейского **bherw-*, **bhrew-* [1]. Таким образом, можно сделать предположение, что слова «хліб» и «*das Brot*» могут восходить к общему праиндоевропейскому корню.

В результате сплошной выборки из словарей было отобрано 26 украинских и 25 немецких лексем для наименования различных видов хлеба, которые были разделены на группы по следующим признакам, отраженным в словарном определении: состав изделия (*кулеша, das Vollkornbrot*), способ приготовления (*вареники, das Bauernbrot*), состав начинки (*нупіз, das Rosinenbrötchen*), сладкие мучные изделия (*наска, die Brezel*), назначение (*коровай, der Stollen*) [1, 2, 9]. В отдельную группу можно выделить заимствованные слова: *чіабата, das/die Baguette*. В результате сравнительного анализа ЛСГ «хлеб» в украинском и немецком языках выявлено, что данные группы довольно сильно различаются.

Различия касаются прежде всего состава ЛСГ. В украинском языке используется большее количество лексем для обозначения хлеба из пресного теста, приготовленного различными способами – вареный, пе-

ченный, жареный. Наименований изделий с начинкой в украинском языке значительно меньше, чем в немецком языке. Это, вероятно, связано с отсутствием у украинцев традиции использования таких продуктов, как орехи и цукаты, которые широко использовались в немецкой выпечке (напр., укр. *nupig*, нем. *das Rosinenbrötchen*). Вместо них – творог, крупы, овощи, то есть продукты, которые украинцы по преимуществу сами выращивали и производили (напр., укр. *вареники*, нем. *der Kuchen*). По той же причине приправ в мучных изделиях в Украине также меньше, чем в Германии. В основном, это соль, перец, сахар, зелень, изюм, иногда мак. В ЛСГ «хлеб» большую часть занимает обрядовый хлеб – всевозможные виды хлеба, причем, каждому празднику соответствуют определенные, отличающиеся друг от друга блюда. Отличалась также подача и украшение хлебобулочного изделия в зависимости от календарного дня. В немецком языке слова ЛСГ «хлеб» практически в равных пропорциях делится на собственно хлеб и сдобные изделия. Следует отметить также территориальные и диалектные различия в наименовании некоторых видов хлеба, а также то, что некоторые лексемы используются только жителями определенной местности Германии (напр., *Rundstück*, *Weck* – северный и южный вариант). Для разнообразия вкуса немцы используют различные приправы – тмин, имбирь, корицу, кунжут, мак, а также начинки из орехов, цукатов, сухофруктов, творога, овощей и фруктов (напр., *der Lebkuchen*). Это находит отражение и в названиях хлебобулочных изделий. Большое внимание уделяется украшению и декорированию блюд из муки (напр., *der Ulmer Spatz*).

Данная ЛСГ в украинском и немецком языках также может стать основой для анализа концепта «хлеб» в культурологическом и историческом плане. Изделия из муки являются неотъемлемой частью жизни практически всех народов, что подтверждает большое количество народных поверий, пословиц и поговорок, примет и ритуалов. Украинцы называют хлеб «святым», «божьим даром», «отцом», без него не обходится ни одно событие в жизни людей – рождение ребенка, крестины, свадьба, похороны и т.п. Считается, что слова *життя* (рус. жизнь) и *жито* (рус. рожь) обладают общим корнем потому, что хлеб (первоначально ржаной) в обрядах символизировал жизнь [10, с. 13]. Большое количество украинских пословиц также показывает, что для украинцев хлеб являлся ценностью и необходимой частью жизни: *хліб на столі – Бог у хаті; не ми хліб носимо, а хліб нас; грушка – минушка, а хліб – кожен день*. Хлеб присутствовал в каждом доме, чаще всего, покрытый рушниками он лежал под образами в красном углу, так как это место считалось священным. У германцев выращивание пшеницы вызывало трудности, так как земли, ими заселенные, были не особенно плодородны. Этот факт подтверждают многочисленные пословицы, напр., «*Dankbarkeit und Weizen gediehen nur auf gutem Boden*» (благодарность и пшеница рожьются только на хорошей почве). В Средние века выпечкой хлеба занимались

монастыри, причем изделия из пшеницы могли себе позволить только состоятельные люди; впоследствии приготовлением хлеба занимались цеха и пекарни, закрепляющие свои рецептуры за определенной территорией. Это и стало причиной такого широкого выбора хлебобулочных изделий в Германии.

Кроме того, сравнительный анализ ЛСГ «Хлеб» позволяет оценить употребительность представленных лексем в данный исторический момент и соотнести их с современной языковой действительностью. Стоит отметить, что украинская обрядовость плавно уходит из современной культуры, что, безусловно, отражается на употребительности лексики. В лексиконе современного украинца сохраняются универсальные названия (напр. *хлібина*), а также используются интернациональные и заимствованные наименования хлеба (напр., *круассан*), что вызвано существованием данных реалий в современной ему действительности. В немецком же языке практически все наименования остались в частотном употреблении, за исключением диалектных наименований. Более того, элементы ЛСГ «хлеб» в немецком языке чрезвычайно употребительны еще и потому, что хлеб является важнейшим и любимейшим блюдом национальной немецкой кухни.

Таким образом, предмету украинской и немецкой действительности – хлебу – соответствует определенная совокупность лексических единиц, объединенных в ЛСГ, в лексическом фоне которых проявляются существенные культурные и национальные особенности. Именно национальные особенности, а также соотнесенность лексем с современной языковой действительностью являются причинами различий ЛСГ в украинском и немецком языках.

ЛИТЕРАТУРА

1. Das Wortauskunftssystem zur deutschen Sprache in Geschichte und Gegenwart. URL: <https://www.dwds.de/>
2. Duden - Das große Wörterbuch der deutschen Sprache. URL: <http://www.duden.de/>
3. Алефиренко Н.Ф. Теория языка: введение в общее языкознание: Учеб. пособие / Н.Ф. Алефиренко. – Волгоград: Перемена, 1981. – 342 с.
4. Гак В.Г. Сопоставительная лексикология (на материале французского и русского языков). Москва, 1977. – 264 с.
5. Конецкая В.П. Введение в сопоставительную лексикологию германских языков. Учеб. пособие. – М.: Высш. шк., 1993. – 211 с.
6. Манакин В.Н. Сопоставительная лексикология. – К.: Знання, 2004. – 327 с.
7. Ольшанский И. Г., Гусева А. Е. Лексикология: Современный немецкий язык = Lexikologie: Die deutsche Gegenwartssprache: Учебник для студ. лингв. фак. высш. учеб. заведений / И. Г. Ольшанский, А. Е. Гусева. – М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 160 с.

8. Рублева О. Л. Лексикология современного русского языка. Владивосток: Издательство Дальневосточного университета, 2004. – 250 с.
 9. Словники України on-line. URL: <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>
 10. Творун С. Українські обрядові хліби: На матеріалах Поділля. – Вінниця: Книга-Вега, 2006. – 96 с.
 11. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. 4-е издание: 2006. URL: <https://vasmer.lexicography.online/>
 12. Филин Ф.П. Очерки по теории языкознания / Ф.П. Филин. – М.: Наука, 1982. – 226 с.
- Игнатюгина Надежда Валерьевна*, студентка IV курса филологического факультета СПбГУ.
- Научный руководитель – *В. В. Мушинская*, кандидат филологических наук, доцент.

Екатерина Истрати
Грайфсвальд, Германия

ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЕ ТРАНСФОРМЫ В СОВРЕМЕННОЙ РУССКОЯЗЫЧНОЙ РЕКЛАМЕ

На сегодняшний день фразеологизмы являются неотъемлемой частью живого языка. Устойчивые выражения и крылатые фразы присутствуют как в повседневной речи, так и в политических монологах, в средствах массовой информации, в литературе и в рекламе.

В данной статье представлены материалы из нашей научной работы с одноименной темой. В ходе написания заключительной научной работы нами были тщательно изучены современные лингвистические исследования на тему фразеологии, паремиологии, видов трансформации фразеологизмов и рекламы. Также была проанализирована уличная реклама Санкт-Петербурга и Москвы на предмет фразеологических трансформаций в рекламном тексте в период с мая по июнь 2017-го года. Оказалось, что популярность уличной рекламы падает. Этому есть несколько причин: борьба с нелегальным размещением рекламных объявлений, растущие цены за аренду рекламной площади, тенденция «освободить» центральные улицы городов от пестрой рекламы в эстетических целях и растущая популярность интернета как рекламной платформы. По этим причинам в процессе поиска материала для данной работы удалось собрать лишь небольшой корпус примеров фразеологической трансформации в рекламных текстах для анализа. Из всех найденных материалов были отобраны самые яркие примеры:

1. Снимаем шляпу перед нашим хлебом!
2. Twix – сладкая парочка!
3. Квартиры на выданье!
4. Все будет CocaCola!

5. Марс – все будет в шоколаде!
6. Хочешь жить? Умей учиться!
7. Спасские ворота. Как за каменной стеной.
8. То чувство, когда смартфон застрахован.
9. Миру мир – сосискам сыр!
10. Даже с минусом вы в плюсе!
11. Семь сабов на неделе.
12. Универ – майское наслаждение.
13. Пока-пока-покачивай в 2 раза больше!
14. Я - то, что я пью.
15. МТС. От слов к цифре!
16. Утро начинается не с кофе!

Анализ формальной и содержательной стороны данных фразеологических трансформов позволил выявить механизмы образования и типы трансформации фразеологических единиц: структурные, семантические и структурно-семантические.

Наиболее продуктивными оказались структурные трансформации фразеологизмов (7 единиц), за ними следуют структурно-семантические трансформации (6 единиц). Самым редко используемым видом трансформации в области рекламы оказался семантический вид трансформации (1 единица: «Twix – сладкая парочка!»). Таким образом, можно сделать вывод, что рекламодатели, трансформируя фразеологизмы и паремии в рекламном тексте, стремятся чаще всего сделать эту трансформацию заметной и понятной, чтобы усилить ее эффект. Разумеется, играя с границами между прямым и переносным смыслом фраз, тоже можно создать остроумные речевые обороты (на пример реклама банка ВУЗ-БАНК: „Я подумаю и может даже дам. Кредит после беседы“). Но эта задача на порядок сложнее чем лексическая субституция («Семь сабов на неделе» - реклама закусочной Subway), ведь неправильно понятый юмор может серьезно скомпрометировать рекламную компанию предприятия и негативно отразиться на его репутации.

Все проанализированные слоганы и рекламные тексты оказались короткими и понятными. Так же был замечен тот факт, что при трансформации используются исключительно широко известные фразеологизмы, пословицы и крылатые фразы (семь пятниц на неделе, как за каменной стеной, и тд.). В данном контексте Х. Вальтер подчеркивает сходство между рекламным текстом и политическими лозунгами:

Несомненная близость лозунга и слогана демонстрируется исследователями на многочисленных примерах: многие заголовки, слоганы, девизы, призывы, используемые в развивающейся коммерческой рекламе, вполне применимы и для политических целей [1, с. 10].

В качестве политического лозунга мог бы послужить слоган страховой компании «Спасские ворота» – *как за каменной стеной*. Существуют так же и примеры использования существующих политических лозунгов

в рекламных текстах, на пример: *Миру мир – сосискам сыр!* (Пит-Продукт), *Makepastagreatagain* (журнал Lecker).

В трансформационном процессе зачастую пренебрегается тем фактом, что большинство фразеологизмов, паремий и крылатых фраз имеют неизменную форму. Благодаря трансформациям появляются новые, окказиональные выражения. Некоторые из них получают широкое распространение (тот неловкий момент, когда...) или становятся крылатыми выражениями (райское наслаждение). Однако, наряду с обогащением языка новыми креативными выражениями, данный процесс влечет за собой так же и негативные последствия. Как известно, публицистическая речь „не получает столь тщательной эстетической шлифовки, как речь художественной литературы, над которой скрупулёзно и требовательно работают мастера слова“ [2, с. 26]. Отсюда следует шаблонность, штампованность и бесцветность языка средств массовой информации, в том числе и рекламы [2, с. 26]. С одной стороны, данная речь является оперативной и стилистически подвижной, тем самым создавая эффект легкости, игру слов и значений, в некоторых случаях завуалированность. С другой же стороны, учитывая степень распространения массовых информационных, использованная в данном контексте речь, имеет большое влияние на речь потребителей. Данный эффект является предметом культурно-лингвистических дискуссий на мировом уровне. Некоторые лингвисты склоняются к тому, что фразеологические трансформации – это окказиональное явление, другие предупреждают о деградации языка посредством массовой информации и пренебрежительного обращения с языком.

По убеждению Х. Вальтера и В.М. Мокиенко, популярность поговорок, пословиц и крылатых фраз в повседневной речи явление не новое. Интерес лингвистов к данному участку изучения особенностей русского языка несомненно вырос за последние десятилетия, однако, традиция использования устойчивых фраз в живой речи имеет в русском языке очень продолжительную историю:

В русской книжной и литературной традиции пословицы и поговорки овеяны особым авторитетом. На них ссылается и легендарный Нестор, составивший Начальную русскую летопись, и автор „Слова о полку Игореве“, и многочисленные писатели светских и религиозных произведений Древней Руси [3, с. 3].

Такая тенденция замечена не только в русском языке. Свидетельством широкого распространения фразеологических единиц (в широком смысле этого значения) являются сходства так называемых библейских фразеологизмов во многих языках мира [4, с. 188]. Разумеется, не все библейские фразеологизмы имеют прямой эквивалент в других языках. Скорее всего причиной этому являются отчасти отличия в переводе оригинала на разные языки. Однако, несмотря на этот факт, большое количество библейских фразеологизмов понятны носителям многих

языков, хотя об их истинном происхождении знают не все. Таким образом подтверждается интернациональная практика использования фразеологических единиц в живой речи.

Вследствие структурных и структурно-семантических трансформаций, порой сложно распознать начальную форму трансформируемого фразеологизма (оригинала). С такой сложностью мы столкнулись при анализе рекламного текста фирмы „Мегафон“: *От слов к цифре!* В данном контексте не ясно, ссылаются рекламодатели на библеизм *в начале было слово*, или на старорусское выражение *слово и дело!* или же на поговорку *от слова до дела целая верста*. Структура данного выражения позволяет предположить, что оно опирается на уже существующий оборот речи. Однако, каково его истинное начало, можно только предположить. Возможно, ввод потребителей в заблуждение и есть рекламный ход данной компании, ведь чем дольше потребитель думает об увиденном или прочитанном в рекламе, тем дольше он думает о рекламируемом продукте.

Рекламный текст является главным оружием рекламодателей помимо аудиовизуальных элементов рекламы. С помощью рекламного текста привлекается внимание потенциальных покупателей, создаются первые ассоциации с рекламируемым продуктом и фирмой производителем. В условиях высокой конкуренции перед рекламодателями стоит сложная задача – создать рекламу, которая будет отличаться от других, бросаться в глаза и оставаться в памяти потребителей. В таких условиях часто прибегают к использованию широкоизвестных выражений. Для лучшего эффекта запоминания слоганов в них часто используется рифма, например: *семь бед – один ответ! Укрепляй иммунитет!* (рекламный текст организации „Коралловый мир“).

На наш взгляд, именно область рекламы является источником наиболее интересных (оказиональных) видоизменений живого языка. Лишь немногие рекламные шедевры укрепляются в языке на более продолжительное время (*вкусно как орбит сочный арбуз, есть пауза – есть кит-кат*), однако, они представляют собой не только языковую игру, но и модель трансформирования того или иного фразеологизма. Поэтому считаем, что лингвистам стоит более тщательно изучить данный участок как источник креативного трансформирования живой речи, в частности на предмет трансформации устойчивых выражений в рекламных целях.

ЛИТЕРАТУРА

1. Вальтер Х., Жигулина Д.В., Михин А.Н., Михина О.В., Осипова А.А., Позднякова Н.В., Чернова О.Е., Шулежкова С.Г. (2015): *Публицистический арсенал общественных движений России и Германии. Коллективная монография*. Грайфсвальд: Университет им. Эрнста Морица-Арндта.
2. Мокиенко В.М. (1989): *Славянская фразеология*. Москва: Высшая школа.

3. Вальтер Х., Мокиенко В.М. (2010): *Антипословицы русского народа*. Москва: ОЛМА медиа групп.
4. Фойту П. (2013): *Динамика библейской фразеологии как причина сходств (отличий) во фразеологии разных языков*. В: Вальтер Х., Мокиенко В.М., Балакова Д.: *Славянская фразеология и Библия*. Грайфсвальд, Санкт-Петербург- Ружомберок: Университет им. Эрнста-Морица-Арндта.

Екатерина Валерьевна Истрати – випускниця інститута славістики со спеціалізацією: російський мовний і літературний. Грайфсвальдський Університет ім. Ернста-Морица-Арндта.

Науковий керівник – *Х. Вальтер*, доктор філологічних наук, професор.

Аліна Йодловська
Луцьк, Україна

ПЕРЦЕПТИВНА ОЗНАКА В СТРУКТУРІ СЛОВНИКОВИХ ДЕФІНІЦІЙ НАПОЇВ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ, РОСІЙСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)

Перцептивна ознака виступає важливою складовою змістового боку лексем, оскільки людина отримує знання про світ шляхом його сприйняття за допомогою органів відчуттів. Дослідження перцептивних ознак є складним процесом, оскільки вони не існують у світі окремо від своїх носіїв. Наявність у плані змісту характеристик, сприйнятих людиною чуттєво, часто викликає складнощі при описі лексики у тлумачних словниках; передусім це стосується інформації, яку людина отримує через слух, нюх, дотик, на смак. До лексики із яскраво вираженою перцептивною ознакою належать номінації напоїв, які є невід'ємним складником мовної картини світу.

Аналіз досліджень проблеми. Структура словникових дефініцій була предметом дослідження багатьох учених, зокрема Ю. Д. Апресяна, Д. І. Арбатського, Й. А. Стерніна, М. В. Жуйкової, А. Вежбицької. Найменування ознак, що сприймаються людиною через органи відчуттів, у різних аспектах вивчали такі лінгвісти, як Н. Д. Артюнова, О. В. Урисон, І. Г. Рузін, Н. К. Рябцева, Г. Р. Рахімова, А. В. Житков. Хоча перцепція перебувала у сфері наукових зацікавлень багатьох учених, перцептивна ознака ще не була предметом дослідження в структурі дефініцій напоїв у словниках різних мов.

Мета нашої статті – виявити набір перцептивних ознак, а також їх місце та статус у складі словникових дефініцій тематичної групи «напої». Актуальність поставленої мети зумовлена необхідністю з'ясувати роль перцептивних ознак у семантичній структурі дефініцій лексем, що по-

значають конкретні об'єкти та речовини. Джерельною базою дослідження слугували три тлумачні словники російської мови, академічний словник української мови та три словники англійської мови.

Для дослідження перцептивної ознаки ми відібрали назви як алкогольних, так і неалкогольних напоїв: *горілка* (водка, *vodka*), *вино* (вино, *wine*), *віскі* (виски, *whisky*), *коньяк* (коньяк, *cognac*), *лікер* (ликер, *liqueur*), *арак* (арак, *arak*), *вермут* (вермут, *vermouth*), *абсент* (абсент, *absinthe*), *глінтвейн* (глінтвейн, *tulled wine*); *кава* (кофе, *coffee*), *лимонад* (лимонад, *lemonade*), *кисіль* (кисель), *сік* (сок, *juice*), *чай* (чай, *tea*), *узвар* (взвар), *компот* (компот, *compote*), *кефір* (кефир, *kefir*), *молоко* (молоко, *milk*), *вода* (вода, *water*) та деякі інші.

Аналіз відібраного лексикографічного матеріалу показав, що у словникових статтях, які описують тематичну групу «напої», перцептивна ознака є важливим елементом дефініції та виражається у доменах «смак», «зір», «запах» та зрідка «слух». Зір є не лише головним каналом надходження інформації, а й найнадійнішим способом верифікації об'єкта. **Зорове сприйняття** в дефініціях представлене позначенням кольору напоїв. Здебільшого за допомогою диференційної ознаки «колір» визначаються алкогольні напої та питні молочні продукти: *vermouth* – white fortified wine (WD), made from red or white wine (CD), *absinthe* – a drink that is green (CD, MWD, LD), *абсент* – напиток зеленого цвета (БАС), *абсент* – напій зеленого кольору (СУМ), *milk* – the white liquid (CD, LD), a white or yellowish emulsion (MWD), *молоко* – белая питательная жидкость (БАС, МАС, СО), *молоко* – біла рідина (СУМ). У структурі дефініцій англійської мови часто позначено **інтенсивність кольору** напою (*dark-brown*, *dark-red*, *brownish red*), наприклад, *coffee* – a dark-brown drink (MWD, LD), *port* – usually dark-red, fortified wine (MWD), *rum* – either coloured brownish-red or left white (CD).

Домен «смак» є основним у структурі дефініцій напоїв. У дефініціях розглянутих лексем експлікуються основні смакові відчуття (окрім солоного): гірке, солодке, кисле та комбіноване кисло-солодке, наприклад, *vermouth* – a sweet or dry wine (MWD), *вермут* – солодке виноградне вино (СУМ), *absinthe* – tastes bitter (CD), a bitter alcoholic drink (LD), a *liqueur* – a drink with a sweet taste (CD, MWD), sweetened spirits (CD), *lemonade* – a sweet drink (CD, LD, OD), *лимонад* – сладкий напиток (БАС, СО), *лимонад* – кисло-солодкий напій (СУМ), *port* – a sweet wine (CD, MWD, LD), *port* – сладкое вино (СО), *beer* – a bitter drink (CD), *punch* – a sweetened drink (MWD), *coffee* – a drink that has a slightly bitter taste (LD), *kefir* – a sour beverage (MWD), *tonic* – a bitter-tasting drink (LD), *yogurt* – tastes slightly sour (LD), *квас* – кисловатий напиток (БАС, СО, СУ), *узвар* – солодка страва (СУМ). **Відсутність смаку** як ознака напою представлена у словниках лише у дефініції води: *water* – a liquid that has no taste (CD), liquid without taste (LD).

Як зазначають психологи, смак як один із видів прототипових відчуттів має більш афективне забарвлення, ніж всі інші відчуття, за виня-

тком болю. При цьому інтенсивне відчуття гіркого – неприємне, а солодкого – приємне [1, 228].

Домен «запах» представлений одоричними прикметниками, які недиференційовано позначають приємний запах: *ароматний, ароматический, душистый, aromatic, flavoured*, наприклад, *vermouth* – a wine flavored with aromatic herbs (MWD), an alcoholic drink made from wine with herbs and spices (LD), *вермут* – род ликера, настоянного на растениях, содержащих ароматические вещества (БАС), *вермут* – вино, настояне на ароматичних травах (СУМ), *kvass* – often flavored (MWD), *liqueur* – any of several highly flavoured sweetened spirits (CD), *ликёр* – ароматический спиртной напиток (БАС, СУ), *ликер* – солодкий, ароматний міцний спиртний напій (СУМ), *gin* – a strong, aromatic alcoholic liquor, flavored with juniper berries (MWD, CD), *абсент* – напиток содержащий ароматические масла (БАС), *бальзам* – спиртная настойка на душистых травах (БАС), *чай* – ароматный напиток (БАС), *чай* – ароматний напій (СУМ). Лише в дефініції води вказано на **відсутність запаху**: *water* – an odourless liquid (MWD). Цілком очікувано, що жодна дефініція не містить лексем, які би вказували на неприємний запах.

Сприйняття температури напоїв забезпечується не дотиком, як в інших ситуаціях, а через рецептори смаку, що знаходяться в роті (губи, язик). Для введення параметру температури лексикографи використовують параметричні прикметники: *холодний – прохолодний – теплый – горячий; cold – cool – warm – hot*. Наприклад, *tulled wine* – wine heated with sugar and spices (CD, MWD), *глинтвейн* – горячее красное вино (БАС), горячий напиток (СО), *punch* – generally hot and spiced (CD), *пунш* – употребляемый обычно в горячем виде (БАС), *пунш* – подають до столу підігрітим (СУМ), *compote* – served hot or cold (CD), *compote* – is eaten cold (LD), *tea* – served hot or iced (CD), *чай* – (перев. горячий) (СУМ), *лимонад* – прохладительный напиток (БАС, МАС), *лимонад* – прохолодний напій (СУМ), *морс* – прохладительный напиток (БАС, СО).

До комплексних позначень доменів «смак», «зір» і частково «слух» відносимо дефініції з компонентами *пенистый, пенящийся, шипучий, игристый, with bubbles in, fizzy, effervescent, sparkling*. Прикметник *шипучий* вказує на сприйняття слухом: *шипучий* – пенящийся и слегка шипящий от обилия газов (СО). Таку ознаку містять дефініції, які характеризують напої, насичені вуглецевим газом (шампанське, лимонад, пиво, квас, а також деякі молочні продукти). Пор., наприклад, *champagne* – a white sparkling wine (CD), a white wine with a lot of bubbles (LD), *шампанское* – высокосортное игристое виноградное вино (БАС), *шампанське* – ігристе виноградне вино (СУМ), *kefir* – an effervescent drink (CD), *lemonade* – colourless sweet fizzy drink (CD, LD); *tonic or tonic water* – a fizzy drink (CD), *квас* – шипучий напиток из ягод и фруктов (СУ), *пиво* – слабоалкогольный пенящийся напиток (БАС, СУ), *пенистый напиток* (СО), *сидр* – слабоалкогольный, насыщенный углекислотой (СУМ).

Консистенцію напоїв, яка є полімодальною (оскільки рецептори реагують на декілька видів подразників), ми віднесли до комбінованих доменів «зір» та «смак». У словниках консистенція виражається лексемами *thick, густой, студенистый, драглистый, рідкий*, наприклад, *kefir* – a thick beverage (MWD), *кефир* – густой (CO), *кефир* – густий (СУМ), *yogurt* – a thick food (CD, MWD, LD), *кисель* – студенистое кушанье (БАС, МАС), *кисіль* – драглиста страва (СУМ), *компот* – солодка рідка страва (СУМ).

Нарешті, через перцептивний канал «смак» мовці сприймають таку специфічну для напоїв ознаку, як кількість алкоголю. Для позначення міцності напою застосовують лексеми *міцний, крепкий, слабоалкогольный, малоалкогольный, безалкогольный, strong, very strong, fortified*, наприклад, *vodka* – a strong alcoholic drink (CD, LD), *горілка* – міцний алкогольний напій (СУМ), *whisky* – a strong drink (CD, LD), *vermouth* – a strong alcoholic drink (CD), *виски* – сильно опьяняющая водка (БАС), *arrack* – strong alcoholic liquor (MWD), *cognac* – a kind of brandy (=strong alcoholic drink) (LD), *коньяк* – крепкий напиток (БАС, СУ), *коньяк* – міцний (СУМ), *port* – a type of strong wine (CD), a fortified wine (MWD), *пиво* – слабоалкогольный напиток (БАС), *пиво* – малоалкогольный напій (СУМ), *сидр* – слабоалкогольный (СУМ).

У зазначених дефініціях напоїв експлікуються такі характерні ознаки, як колір, міцність, смак, запах, температура та консистенція, здебільшого по одній чи по дві. Виявлені перцептивні ознаки важливі для мовців при ідентифікації виду напою. Якщо в лексичному описі відсутній мінімальний набір релевантних перцептивних ознак, то це, на нашу думку, створює перешкоди для розпізнання позначуваних словом об'єктів, наприклад, *вино* – 'напиток, содержащий алкоголь' (СУ).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз лексикографічних джерел трьох мов показав, що у структурі переважної більшості дефініцій тематичної групи «напої» центральне місце займають перцептивні ознаки, сприйняті зором (колір, консистенція) і смаковими рецепторами (смак, рівень алкоголю). Саме ці характеристики денотатів мають статус диференційних сем і слугують для ідентифікації напоїв. Значно рідше в дефініцію вводиться характеристика запаху, завжди приємного. Проте в дефініціях напоїв не вдається простежити відтворення набору перцептивних ознак навіть у межах мікрогруп (алкогольні, молочні напої). Здебільшого лексикографами було введено по одній ознаці (для алкогольних напоїв – міцність, або колір, або запах, для безалкогольних – смак). У структурі багатьох дефініцій наявні дві ознаки (міцність і колір; колір і запах; міцність і смак; температура і смак). Украй рідко для опису лексеми у словниках англійської мови використовуються три ознаки (це колір, смак, запах; міцність, колір, смак; смак, колір, температура).

На нашу думку, дослідження засобів вербалізації перцептивних ознак, а також їх статусу в дефініціях лексем є важливим з огляду на антропоцентричне спрямування сучасної лінгвістики і має бути продовжене.

ЛІТЕРАТУРА

4. Величковский Б.М., Зинченко В.П., Лурия А.Р. Психология восприятия. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1973. – 245 с.
5. Стернин И.А. Лексическое значение слова в речи. Воронеж, 1985. – 253 с.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

- БАС – Словарь современного русского литературного языка: В 17 т. [Текст] / М.-Л.: Изд-во Академии наук СССР, 1950-1965.
- СО – Ожегов, С.И. Шведова Н.Ю. Словарь русского языка. М.: АЗЪ, 1994. – 928 с.
- СУ – Толковый словарь русского языка. В 4-х т. Под. ред. Д. Н. Ушакова. – М., 1935–1940. Режим доступа: <http://www.onlinedics.ru/slovar/ushakov.html>.
- СУМ – Словник української мови: в 11-ти т. – К.: Наукова думка, 1970–1980.
- CD – Collins COBUILD Advanced Learner's Dictionary. – URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>
- LD – The Longman Dictionary of Contemporary English [Electronic recourse]. – URL: <http://www.ldoceonline.com/>.
- MWD – Merriam-Webster Online Dictionary. – Merriam-Webster, Inc.: 2005-2006. – <http://merriam-webster.com/dictionary/democracy>

Йодловська Аліна Ігорівна, аспірант кафедри української мови філологічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Науковий керівник – *М. В. Жуйкова*, доктор філологічних наук, професор.

Милева Кадич

Санкт-Петербург, Российская Федерация – Черногория

К ПРОБЛЕМЕ СИСТЕМЫ УДАРЕНИЯ В СОВРЕМЕННОМ СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ

Предметом настоящего исследования является система ударения в сербском литературном языке и его диалектах. Цель нашей работы – указать на особенности системы тонического ударения, осветить трудности употребления носителями языка литературного ударения, а также обсудить возможность его дальнейшего развития.

Как известно, ударение в сербском языке может быть долгим или кратким, нисходящим или восходящим, что несет в себе смыслообразительную функцию. Именно этот тональный характер ударения, являющийся прямым наследием праславянской фонетики, отличает сербский язык от других славянских языков (за исключением словенского

языка). Праславянская система ударения преобразовывалась в сербских говорах по-разному. Одной из самых признанных систематизаций штокавских говоров, которые, как утверждает А. Белич, легли в основу сербского литературного языка и вытеснили чакавские и кайкавские диалекты, является система М. Окуки, согласно которой они были разделены на три группы: староштокавские (зетско-рашский, среднебоснийский, косовско-ресавский и славонский), среднештокавские (призренско-южноморавский, сврлижско-запланский и тимокско-лужницкий) и новоштокавские (восточногерцеговинско-крайишский, шумадийско-воеводинский и западногерцеговинско-приморский) [3, с. 45-46]. Староштокавские говоры сохранили более древнюю систему тонального ударения и его место внутри слова, тогда как в новоштокавских диалектах она претерпела более поздние преобразования. Именно новоштокавские диалекты Вук Караджич – лингвист и реформатор сербского языка – положил в основу современной литературной нормы.

Сербское ударение, по сравнению с другими славянскими языками, осложнено различием по тону (качеству), количеству (долгота-краткость) и месту, которое в зависимости от словоформы может меняться как качественно, так и количественно. В литературном языке закреплён и кодифицирован лишь один вариант этой сложной системы [см. 2, с. 125-137], свойственной восточногерцеговинскому диалекту (подробное систематизированное описание особенностей приведенного диалекта дал П. Ивич [1, с. 132-138]), тогда как другие ее варианты в своих самых различных проявлениях встречаются и варьируются от одного региона к другому. Именно поэтому овладение литературной нормой ударения вызывает немалые трудности и у самих носителей сербского, за исключением тех, для кого восточногерцеговинский диалект является родным. Следовательно, неправильно поставленное ударение в сербском языке, скорее всего, будет свидетельствовать только о регионе, откуда происходит говорящий, а владение правильным литературным ударением (по качеству, количеству и месту) далеко не всегда будет признаком его высокообразованности, а зачастую будет свидетельствовать лишь о том, что восточногерцеговинский диалект является для него родным. Так, например, даже профессиональный лингвист, коренной житель Белграда или Подгорицы, может говорить менее грамотно (что касается ударения), чем человек без высшего образования, к примеру, крестьянин, чернорабочий или даже асоциальный тип, с рождения проживающий на территории распространения восточногерцеговинского диалекта (западная Черногория, восточная Босния и Герцеговина). Данный факт отличает сербскую языковую ситуацию от русской или, например, украинской, где неправильно поставленное ударение всегда будет говорить о недостаточной образованности носителя русского языка.

Одной из причин употребления носителями диалектного ударения вместо литературного является и то, что в образовательных программах в школах Сербии и Черногории не уделяется должного внимания изуче-

нию акцентологии из-за недостатка преподавателей с лингвистическим образованием, а также и по указанной выше объективной причине – далеко не для всех преподавателей восточногерцеговинский диалект, легший в основу литературного языка, является родным. На наш взгляд, вследствие того, что литературного ударения «боятся» как ученики, так и сами преподаватели, нормативные и разговорные ударения стали сильнее различаться. В повседневной жизни укрепились и активно используются неправильные варианты ударения; их употребляют в большей или меньшей степени и преподаватели, и журналисты в средствах массовой информации, и ученики, и студенты. В последние годы чаще всего нарушение нормы, которая гласит, что ударение нельзя поставить на последний слог (особенно в словах иностранного происхождения, как например „асистент“, „парламент“, „дијамант“, „кореспондент“, „манифестант“ и т.п., в которых ударение в именительном падеже должно падать на предпоследний слог, а в косвенных падежах – на слог *-ант/-ент*). Еще одним примером тенденции нарушения системы ударения может стать факт того, что нисходящие ударения в литературной норме могут находиться только на первом слоге, поэтому долгое нисходящее ударение на первом слоге, например, в словах *Славија*, *визија*, участвующих в образовании сложных лексем *Југославија*, *телевизија*, меняет свое место, долготу и качество, переходя на предыдущий слог и становясь кратким восходящим, тогда как в разговорной речи оно привычно остается на слогах *-сла-* и *-ви-*, не теряя качество и долготу. Поэтому есть основание предположить, что самые яркие из этих вариантов со временем станут нормативными и по причинам узуса вытеснят исконные варианты. Причем, ряд современных лингвистов (зачастую тех, для кого восточногерцеговинский диалект не является родным) даже поддерживают подобные изменения, утверждая, что для понимания сербского языка важно не ударение, а контекст, что принципиально противоречит современной норме, где качество и количество ударения имеет смысловозначительную функцию. Другие, наоборот, подчеркивают, что вышеприведенные нами причины неправильного использования ударения не являются поводом для изменения нормы, а всего лишь доказывают, что данному аспекту не уделяется должное внимание. То, какая из этих двух тенденций победит, остается на усмотрение сербским лингвистам и времени.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ивић П. Дијалектологија српскохрватскога језика. Увод и штокавско наречје. Београд: Матица српска, 1985. С. 132–138.
2. Јерковић Ј., Пешикан, П., Пижурица, М. Правопис српскога језика. I Правила и њихови основи, II Речник уз правопис. Београд: Матица српска, 1994. С. 125–137.
3. Okuka M. Srpski dijalekti. Zagreb: SKD Prosvjeta, 2008. S. 45–46.

Кадич Милева, магістрант філологічного факультета СПбГУ (Росія – Черногорія).

Научний керівник – М. С. Хмелевський, доцент, кандидат філологічних наук.

Ірина Керецман
Ужгород, Україна

ЖАРГОННА ЛЕКСИКА В РОМАНАХ Ю. АНДРУХОВИЧА

У словниковому складі сучасної української літературної мови існує його загальнонародний фонд, яким однаково користуються всі її носії, незалежно від їх місця проживання, професії, способу життя, суспільного становища, освітнього рівня, вікових особливостей, статі. Слова відомі всім носіям літературної мови, якими вони вільно, без будь-якого обмеження, користуються у своєму мовленні, належать до лексики загальнонародного вживання.

Однак є в складі літературної лексики й такі слова, активне користування якими обмежується певним середовищем, зумовлене спільністю території проживання, спільністю занять та інших інтересів носіїв мови, поза яким вони або зовсім не відомі, або принаймні активно не функціонують.

У складі лексики обмеженого вживання звичайно виділяються дві групи слів – територіальні й соціальні діалектизми, кожна з яких у свою чергу включає в себе ряд вулчих підгруп. Традиційно виділяють три групи лексики обмеженого вживання: професіоналізми, арготизми та жаргонізми [3, с. 201]. Вивчення жаргонізмів було започатковане на підґрунті вивчення арготичної лексики.

Жаргон (франц. *jargon* «первісно пташина мова, цвірінкання, незрозуміла мова», від гало-романської *garrine* «базікати») – один із різновидів соціальних діалектів, що відрізняється від загальноновживаної мови використанням специфічної експресивно забарвленої лексики, синонімічної до слів загального вжитку, фразеології, іноді й особливостями вимови [4, с. 167].

У нашому дослідженні ми проаналізували близько 200 жаргонних назв у романах Ю. Андруховича («Таємниця», «Дванадцять обручів») і здійснили їх лексико-семантичний, етимологічний та стилістичний аналіз.

Як видно з наших спостережень, жаргонізми, які автор використав у творах, досить різноманітні й охоплюють різні шари лексики. За семантикою досліджувану лексику можемо поділити на кілька груп: 1) назви на означення статі (друзяка «друг», крала «молодиця», чувак «молодий чоловік, юнак»); 2) назви на означення психічного та фізичного стану людей, їх поведінки (блатний «той, хто належить до злочинного світу»,

наївняк «наївна людина», *фан* «фанат, пристрасний прихильник»); 3) назви конкретних предметів (*бакс* «долар», *мобіла* «мобільний телефон», *таксівка* «таксі»); 4) назви на означення дій та процесів (*базар* «бесіда, розмова», *відтарабанити* «відбути», *влипнути* «потрапляти в халепу, мати неприємності»); 5) назви територій, установ, приміщень, груп людей (*бугр* «за кордон», *бурса* «будь-який навчальний заклад», *молодняк* «молодь»); 6) назви інших занять, предметів, понять, що пов'язані з університетом (*абітура* «абітурієнти», *гуртяга* «гуртожиток», *екватор* «час після зимової сесії на третьому курсі вишу, середина навчання»); 7) назви інших занять, предметів, понять, що пов'язані з військовою сферою (*дух* «солдат строкової служби в перші 6 місяців», *калаш* «автомат системи калашникова», *дембель* «демобілізований солдат»); 8) назви інших занять, предметів, понять, що пов'язані з правоохоронною сферою (*зек* «ув'язнений», *шарага* «злочинська компанія», *шпана* «хулігани»); 9) поняття що характеризують самопочуття та емоційний стан людини (*бомба* «про те, що вражає, дивує (у позитивному сенсі)», *депресняк* «депресія, стан депресії», *обламатися* «перестати активно діяти; заспокоїтися»); 10) фразеологічні сполучення (*вішати лапшу* «брехати», *брати/взяти на понт* «діяти щодо когось, у т.ч. й на слідстві, погрозами, хитрістю, залякуванням і несподівано, намагаючись досягти бажаного», *дерти лаха* «висміювати»).

Група назв на означення дій та процесів охоплює найбільшу кількість назв, у ній близько ста жаргонізмів.

Серед способів творення жаргонізмів переважає афіксальний спосіб. Можемо виділити такі найпоширеніші суфікси:

-як- *порожняк* «бути без грошей», *молодняк* «молодь», *депресняк* «депресія, стан депресії», *пивняк* «пивна ятка»;

-ан- *братан* «дружнє звертання, зазвичай до ровесника», *маман* «мама»;

-ок- *браток* «дружнє звертання до чоловіка», *совок* «СРСР»;

-уха- *кічуха* «тюрма», *голодуха* «голод»;

-к- *пацанка* «хуліганська дівчина-підліток», *таксівка* «таксі»;

-ач- *звукач* «звукорежисер».

Значну кількість становить група слів, яка утворена внаслідок метафоризації. Цим способом утворені такі лексеми: *кобила* «дівчина, жінка», *коза* «дівчина, жінка», *бультер'єр* «людина міцної статури, недалека, розумово обмежена», *чайник* «людина недосвідчена в певній галузі», *клевня* «рука», *тачка* «легкова машина», *штука* «тисяча грошових одиниць», *екватор* «час після зимової сесії на третьому курсі вишу, середина навчання».

Шляхом універбації утворені лексеми *мобіла* «мобільний телефон», *калаш* «автомат системи калашникова», *сороківка* «сорок років».

Найменшу кількість назв містять такі способи творення, як складання основ (*стопудово* «стовідсотково») та усічення коренів (*фізія* «обличчя»).

Приблизно 15 % аналізованої лексики припадає на запозичення. Серед аналізованих жаргонізмів виділяємо запозичення з польської мови (*кобіта* «молода жінка», *кодло* «плем'я», *балухатий* «який має великі очі», *мент* «міліціонер; будь-який працівник структур»), чеської (*кряля* «молодиця»), російської (*друзбан* «друг, приятель», *зек* «ув'язнений», *шарага* «зłodійська компанія»), англійської (*фейс* «обличчя», *фан* «фанат, пристрасний прихильник», *фішка* «особливість», *окей* «уживається для вираження згоди»), німецької (*тип* «чоловік, хлопець», *кнайпа* «пивна; невеликий ресторан, бар», *шухер* «сигнал про небезпеку»), литовської (*мармиза* «обличчя»), офенської (*тирити* «красти»).

Серед зібраних жаргонізмів особливий інтерес становлять синонімічні ряди: *братан, браток, друзбан, малий, старий* «друг»; *чувак, тип* «чоловік»; *фізія, фейс, мармиза*, «обличчя»; *плентатися, сунути, чесати* «іти»; *чікі-пікі, кайф* «чудово».

Зафіксовані також багатозначні назви (*попускати*: 1. розслабити, зменшувати інтенсивність чогось; 2. полегшувати (про біль)).

У романах характерним є і вживання фразеологізмів. Причому поряд із використанням уже існуючих у мові фразеологізмів можна простежити і утворення нових. Найбільше ми зафіксували дієслівних фразеологізмів: *вішати лапшу* «брехати», *дерти лаха* «сміятися», *гнати пургу* «говорити, писати дурницю, нісенітницю, щось абсурдне», *брати/взяти на понт* «діяти щодо когось, у т.ч. й на слідстві, погрозами, хитрістю, залякуванням і несподівано, намагаючись досягти бажаного», *їде дах* «гарне самопочуття». Менше прислівникових фразеологізмів: *по повній* «повною, найвищою мірою», *по барабану* «байдуже».

Використання жаргонізмів є характерною ознакою творчості в романах Ю. Андруховича «Таємниця» та «Дванадцять обручів». Вкраплені в текст його творів жаргонізми не потребують додаткового пояснення, оскільки їхнє значення є зрозумілим із контексту. Вони стилізують розмовний невимушений колорит авторської оповіді, допомагають створити світ індивідуальних смислів та естетичних узагальнень, надають тексту експресивного забарвлення та особливого звучання.

У сленговій моделі світу зазвичай переважає полюс негативних емоцій, але в мовній тканині романів знаходимо велику кількість слів на позначення позитивних емоцій: *Це й було переважно в кайф – іти крізь той запах розігрітих просмолених шпал і потім тими закуреними вуличками* [1, с.109] (*кайф* «задоволення, насолода»); *З Нью-Йорком як і з армією: ти повертаєшся і не можеш про це не говорити, у тебе їде дах, тобі хочеться виплеснутися* [1, с. 156] (*їде дах* «гарне самопочуття»).

Експресивно-стилістичну функцію у творі виконують слова, що виражають негативні емоції: *До побачення, Чарлі, ти влип як муха* [2, с. 323] (*влипнути* «потрапляти в халепу, мати неприємності»); *В Нью-Йорку це просто гаплик, при цьому вони активні, вони увесь час шукають контакту* [1, с. 35] (*гаплик* «кінець, невдале завершення справи»).

Емоційне наснаження мають: *Поки Полкач до нас доїде, всі повтікають з вартівні на свої пости і все буде чікі-пікі* [1, с. 76] (*чікі-пікі* «чудо-

во, прекрасно»); *Це виступило в нього на обличчі, стопудово* [1, с. 13] (стопудово «стовідсотково»).

У романі спостерігаємо також широке вживання елементів просторічної лексики, що посилює експресію, надає мовленню іронічно-жартівливого забарвлення і негативну характеристику персонажа: *То як мені тепер явити його, після всього сказаного, як він повинен урешті ви-йти до своїх гостей — цей жлоб, рагуль, **бультер'єр**, мордоворот, жу-жик, увесь в ланцюгах і телефонах?* [2, с. 338] (бультер'єр «людина міцної статури, недалеко, розумово обмежена»); *Усе це ніщо, поверхня, тимчасо-вий накуп, усе це, зрештою, лише прояви дивної любові **наївняків**, заздріс-ників та дрібних інтриганів* [2, с. 357] (наївняк «наївна людина»).

Досліджуючи жаргонну лексику в романах «Таємниця» та «Дванад-цять обручів» Юрія Андруховича, ми виявили, що жаргон – це цікаве і багатогранне явище, яке можна досліджувати завжди по-новому. Це пе-вна підсистема мови, яка знаходиться у постійному русі. У ньому, як у дзеркалі, відбивається процес змін у суспільстві. На сучасному етапі розвитку мов жаргон є одним із головних джерел поповнення словнико-вого складу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрухович Ю. І. Таємниця / Ю. І. Андрухович. – Харків: Фоліо, 2007. – 478 с.
2. Андрухович Ю. Книга відгуків / Ю. І. Андрухович. – Івано-Франківськ. Лілея-НВ, 2008. – 520 с.
3. Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія / [за ред. І. Білодіда]. – К.: Наукова думка, 1973. – 438 с.
4. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М., Таранен-ко О. О. (співголова), М. П. Зяблюк та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.

Керецман Ірина Василівна, магістрант філологічного факультету ДВНЗ “Ужгородський національний університет”.

Науковий керівник – *О. Ф. Миголинець*, кандидат філологічних наук, доцент.

Соломія Кісіль
Ужгород, Україна

ОБРЯДОВА ЛЕКСИКА В “НАДДНІСТРЯНСЬКОМУ РЕГІОНАЛЬНОМУ СЛОВНИКУ” Г. ШИЛА

Етнокультура кожного народу пізнається через мову, яка є її ваго-мою часткою. У свою чергу, мова є вказівкою на розуміння народності, а лексика – надзвичайно чутливим показником культури нації. Тим самим вона відбиває психологічні, культурологічні й міфологічні уявлення та

переживання, тобто менталітет етносу як специфіку людського світо-сприйняття.

Рідна мова виступає могутнім чинником відображення дійсності в її національному виявленні. Створюється система понять, на ґрунті яких формується картина світу, тобто сукупність уявлень і суджень про позамовну дійсність. У процесі оволодіння національно-мовним арсеналом, що відтворює спосіб життя, світобачення українця, розвивається національна самосвідомість.

Звичай – це загальноприйнятий порядок, правила, що здавна існують у громадському житті та побуті певного народу, суспільної групи, колективу. Слово *звичай* походить від дієслова *звикнути*, тобто привикнути, привчитися до чогось, узяти щось за звичку. Таким чином, *звичай* – це звичка робити щось певним чином у праці, у побуті, у суспільному та духовному житті [1, с. 4]. Тому обрядова лексика як тематична група відзначається специфікою складу та функціонування. Вивчення такої лексики є важливим питанням для мовознавців і одним із актуальних завдань сучасної лінгвістики.

Метою нашого дослідження є здійснити аналіз обрядової лексики, зафіксованої у “Наддністрянському регіональному словнику” Гаврила Шила, у лексико-семантичному та етимологічному аспектах. Словник фіксує різноманіття лексики та фразеології наддністрянського говору, зібраних у понад 500 населених пунктах Львівської, Тернопільської та північних районах Івано-Франківської областей. Тут широко представлено лексику з різних сфер матеріальної і духовної культури населення.

Серед обрядової лексики ми зафіксували такі групи:

1) назви весільного обряду: *весільники* “весільні гості” [4, с. 70] (суфіксальний дериват від іменника *весілля* < псл. **veselъe* [2, I, с. 363]); *відвінувати* “дати придане, посаг” [4, с. 73] (мотивоване словом *віно* < псл. *věno* [2, I, 401]); *віддати* “вийти заміж” [4, с. 74] (споріднене з дієсловом *дати* < псл. *dati, davati* [2, II, с. 15]); *віно* “придане, посаг” [4, с. 75] (< псл. *věno* [2, I, 401]); *зальоти* “сватання, заручини” [4, с. 122] (запозичення з пол. *zaloty* [2, II, с. 230]); *засватати* “посватати” [4, с. 124] (префіксальне утворення від дієсл. *сватати*); *короваль* “коровай” [4, с. 149] (< псл. **korva* [2, III, с. 35]); *латкати* “співати весільні пісні” [4, с. 159]; *надобрияти* “виконувати весільну музичну композицію “надобридень”” (під час весілля) [4, с. 182] (від слова *добрий* < псл. *dobrъ* [2, II, с. 98]); *перемітка* “вид жіночого головного убору нареченої” [4, с. 196-197] (від слова *міткаль* < прес. *metqal* або ар. *mitkal(i)* [2, III, с. 485-486]); *рядити* “наряджати, одягати (наречену, покійника)” [4, с. 227] (споріднене з імен. *ряд* < псл. *ředъ*) [2, V, с. 153];

2) назви родильного обряду: *заплікувати* “перший раз годувати грудьми дитину” [4, с. 123], *родільниця* “породілля” [4, с. 230] (споріднена з імен. *рід* < псл. *rodъ*) [2, V, 89], *теґота* “вагітність” [4, с. 253] (споріднена з дієсл. *тягти* < псл. *tęgnŏti*) [2, V, с. 700];

3) назви поховального обряду: *деревіско* “труна” [4, с. 106] (суфіксальне утворення від іменника *дерево* < псл. **dervo* [2, II, с. 36–37]); *заві́т* “голосіння” [4, с. 119] (споріднене з дієсловом *вими* < псл. *vyti* [2, I, с. 384]); *мерле́ць* “покійник” [4, с. 173] (споріднене з дієсловом *мерти* < псл. **mertī* [2, III, с. 444–445]); *ма́ри* “ноші, на яких покійника виносять із церкви” [4, с. 169] (очевидно, через посередництво польської і чеської мов запозичено з німецької; нвн. *Bahre* “мари; труна”) [2, III, с. 393];

4) назви календарно-обрядового циклу: *галу́нка* “крашанка” [4, с. 89] (утворене на українському ґрунті від фр. *galon* [2, I, с. 462]) *жу́лавці* “пироги, печені на св. Петра і Павла, у які встромлено стебла” [4, с. 116] (суфіксальний дериват від іменника *жила* < псл. **žila* [2, II, с. 197]); *засіва́льник* “хлопець, який ходить вітати на Новий рік” [4, с. 124] (суфіксальний дериват від дієслова *засівати*); *пи́линучка* “маленький хліб, який печуть на вечір св. Андрія” [4, с. 199] (зменшене від *паляниця*, похідне від *палити* < псл. *paliti* [2, IV, с. 265–266]); *пи́санка* “розмальоване великоднє яйце” [4, с. 200] (суфіксальний дериват від *писати* < псл. *rysati* [2, IV, с. 375–376]); *щадрі́вник* “хлопець, який ходить щедрувати” [4, с. 285]; *щедрува́ти* “співати щедрівки” [4, с. 285] (суфіксальні деривати від прикметника *щедрий* < псл. *ščedrъ* [2, VI, с. 502]); *щодраке* “щедрувальники” [4, с. 285] (споріднене з прикметником *щедрий*).

Як видно з нашого дослідження, у “Наддністрянському регіональному словнику” Г.Шила найширше представлена лексика весільного обряду.

Менше уваги приділено вивченню лексики родильного і поховального обрядів. Невелика кількість їх зафіксована і в опрацьованому матеріалі.

Реєстрові слова у словнику подано за алфавітом. Заголовні слова записано в діалектній вимові, в кінці словникової статті наводяться текстові ілюстрації, записані фонетичною транскрипцією. Поданий ілюстративний матеріал дає змогу діалектологу відтворити найменші нюанси живого діалектного мовлення. Напр., *відда́тися* “вийти заміж” (*котру пал'а́ниц 'у скорше пєс 'вхопит, то та́ка найско́р'іше в'ід:ас'і*) [4, с. 74], *піродрáйкі* “сходини жінок до однієї хати дерти пір'я” (*п'ішли на п'іродрáйк'і*) [4, с. 206], *надобри́днати* “виконувати весільну музичну композицію “надобрі́день” (під час весілля)” (*надобри́дин'али ни 'кажде"ми – пану 'ойцу, пан'і 'матц'і і 'роду ц'ілему*) [4, с. 182].

Значення слова викладено відповідником літературної мови; якщо такого немає, тоді подано описово, наприклад:

ПІВДРУ́ЖБА, и, ч., обр. Молодий хлопець на весіллі [4, с. 201].

СВАТО́К, тка, ч., обр. Весільний посланець молодої [4, с. 235].

ЗАСІВА́ЛЬНИК, а, ч., обр. Хлопець, який ходить вітати на Новий рік [4, с. 234].

Важливим складником кожного словника є граматична характеристика слова. Автор досить послідовно подає відомості про частини мови, їхні граматичні (рід, число, відмінок) та граматично-семантичні катего-

рії (категорія збірності). Зокрема граматичні ремарки для іменників містять такі вказівки: флексію родового відмінка, вказівку на рід, число, для прикметників – закінчення жіночого і середнього роду і називного відмінка однини; для дієслів – флексію 1-ої та 2-ої особи однини теперішнього часу, для безособових – закінчення 3-ої особи однини, ремарки, що вказують на вид, безособовість тощо.

У словнику широко представлена синонімія. Якщо до слів зафіксовано синонімічні варіанти, їх наводимо в кінці словникової статті за допомогою *Див. ще*. Напр., до лексеми *ма́ри* ‘ноші, на яких покійника виносять із церкви’ зазначено: *Див. ще: на́ри, прі́ча, прі́че, прі́чі, прі́ч* [4, с.169].

Соковитість і неповторність наддністрянських говірок особливо відчутна в ряді фразеологізмів, поданих у словнику. Хоча серед назв весільної лексики фіксуємо тільки дві фразеологічні одиниці: *сидіти на кору́ті* ‘чекати своєї черги на заміжжя (коли є кілька доньок у батьків)’ та *підвернути під кору́то* ‘вийти заміж швидше, ніж старша сестра’ [4, с. 149].

Серед зафіксованих назв на позначення обрядової лексики у словнику можемо виділити такі, які й зараз функціонують в загальноживаному фонді української мови, є літературною нормою української мови: *засва́тати* ‘одержати згоду на одруження у батьків нареченої звичайно через старостів’ [3, III, ст. 302], *пи́санка* ‘розмальоване великоднє куряче або декоративне, звичайно дерев'яне, яйце’ [3, VI, с. 359] та ін.

У багатьох словникових статтях є густа мережа населених пунктів із трьох областей, інколи в одній словниковій статті наведено їх десятки. Усі назви наявних населених пунктів виконано за новим адміністративним поділом за єдиною абеткою та за відповідним розшифруванням (уніфікували Наталя Хобзей та Наталя Багнюк). Інформацію про населені пункти викладено за алфавітом. Спочатку – населені пункти Івано-Франківської (позначення І), Львівської (Л) та Тернопільської (Т) областей, які наведено також за абеткою. Після такої реконструкції словникова стаття виглядає так:

ВЕСІЛЬНИКИ, ів, зб., обр. Весільні гості. *Ф пунед'ілок ірану приходиш кн'ас'і вес'ільники на ф'ірах*. Л: В.Вільшаниця [4, с. 70].

Досліджуваний словник – результат копіткої і тривалої праці Г.Шила, якому вдалося представити хай і неповний, проте достатньо ґрунтовний матеріал як багату структурно організовану систему.

Непересічне значення такої праці не викликає сумнівів, адже до наукового обігу вводиться велика кількість нових слів і нових значень уже відомих слів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ворожейкіна О. М. Народні звичаї та обряди. – Харків: «Основа», 2010. – 221 с.
2. Етимологічний словник української мови / За ред. О.С. Мельничука: У 7 т. – Т. 1-6. – К.: Наукова думка, 1982–2012.

3. Словник української мови: в 11-и томах. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980.
4. Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. – Львів; Нью-Йорк: Інститут українознавства ім. Крип'якевича, 2008. – 288 с.

Кісіль Соломія Романівна, студентка III курсу філологічного факультету ДВНЗ “Ужгородський національний університет”.

Науковий керівник – *О. Ф. Мигoliniнець*, кандидат філологічних наук, доцент.

Оксана Комарницька
Ужгород, Україна

ДІЕСЛІВНІ СИНОНІМИ У «НЕЙМОВІРНИХ ОПОВІДАННЯХ» П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО

Павло Загребельний – видатний український письменник, у поліфонічній мовній структурі творів якого лексична синоніміка посідає помітне місце. Збірка «Неймовірні оповідання» (1987), значний здобуток сучасної української прози, об'єднує повість та сімнадцять оповідань. Оригінальність творів, уміщених у збірці «Неймовірні оповідання», проявляється в тому, що дії відбуваються в найрізноманітніших країнах та в найрізноманітніші часи (від XII до XX століття), кожне оповідання зацікавлює читача своєю загадковістю, таємничістю, а розв'язка зазвичай непередбачувана і водночас проста.

Дослідники слушно акцентують на особливості мови «Неймовірних оповідань»: «Одна з найприкметніших рис мови цих оповідань – синонімічне багатство» [4].

Так, В. Тихоша підмітила, що П. Загребельний рідко вживає абстрактні синоніми, а пояснює цю своєрідність активним використанням питомих українських слів [4].

Лексична синонімія у прозових творах П. Загребельного була предметом мовознавчих праць Н. Голікової, В. Тихоші, Л. Родніної та Л. Дітківської.

Широке використання усіх повнозначних частин мови у синонімічних рядах є однією з найприкметніших рис аналізованої збірки. Методом суцільного виписування з оповідань збірки «Неймовірні оповідання» було відібрано близько трьохсот синонімів, які ми об'єднали у синонімічні ряди. Найбільш численну групу становлять дієслівні синоніми. Ми брали на облік і об'єднували тільки ті синоніми, які розташовані у синонімічних рядах контактено у межах одного або суміжних речень.

В основу нашого дослідження покладено «розуміння синонімів як одиниць із тотожною або максимально наближеною предметно-поняттєвою віднесеністю, що виступають у значенні тієї самої частини мови» [2, III].

У мовознавчій науці відомі різні класифікації синонімів, зумовлені різними підходами і критеріями. З-поміж цих класифікацій зупинимося на поділі синонімів на такі різновиди: семантичні, стилістичні та семантико-стилістичні.

Семантичні (ідеографічні) синоніми, які також називають понятійними, позначаючи один і той самий предмет позамовної дійсності, відрізняються певними елементами своїх значень, зумовлюваними різною мотивацією відповідних назв, позначенням різних кількісних або якісних виявів денотата [3, с. 142]. Синоніми, представлені в «Неймовірних оповіданнях» П. Загребельного, позначають психологічний стан, фізіологічний процес: невдоволення з приводу неприємностей, принизливе ставлення, розуміння значення чого-небудь. Наприклад: «всі ж завжди хотіли, щоб він робив тільки те, чого від нього ждали, нетерпеливилися, **гнівалися, висловлювали невдоволення**, коли він не справджував сподівань» [«Волосожар», 1, с. 9]; «[...] йому, було, принесеш не такий знімок, то він плаче і **скаржиться**, плаче і **нарікає**» [«Сонна хвороба», 1, с. 176]; «довідаєшся про безліч марних спроб **завоювати, підкорити** людство засобами негідними й ганебними (підкорення завжди ганебне!) і переконаєшся, що найвища честь — належати людству» [«Три долі. Гоголь, Шевченко, Чехов»; 1, с. 265]; «різниця тільки в тім, що бог вмирає назавжди, а поезія володіє здатністю **воскресати, відроджуватися** і жити ще буйніше» [«Фракійський норав», 1, с. 182]; «тоді вони ще не могли цього ні **зрозуміти**, ні **усвідомити**» [«Погляд диявола», 1, с. 113]; «літак може **обминути** грозу, вітрильник **уникнути** бурі, але місто, його будинки і люди в них змушені покірливо ждати тайфуну, безсилі й безпорадні перед стихією» [«Тайфун», 1, с. 50]; «вовк, Чингісхан, Гітлер — все **сплелось й переплелось**, все наповнювало Бояра відразою й здриганням ще дужчим, ніж клятий мороз [...]» [«Дух Чингісхана», 1, с. 39]; «одні тільки попереджали, інші залякували, ще інші впадали в розпач, і ніхто не вмів **підбадьорити й заспокоїти**» [«Тайфун», 1, с. 53]; «не став би він і повторювати тверджень деяких філософів про те, що великі міста **нівелиють** людей і їхні душі, звеличують низьке і **принижують** високе, возносять посередність і **пригнічують** талант» [...] [«Носоріг», 1, с. 156].

Стилістичні синоніми виділяються за ознакою емоційно-експресивних відтінків, наявністю у семантичній структурі відповідних слів вказівки на позитивну або негативну оцінку предмета, ознаки, дії тощо [3, с. 143]. Синонімічні ряди у збірці «Неймовірні оповідання» функціонують за різними стилями. Найчастіше письменник вдається до застарілої та розмовної лексики. Наприклад: «[...] перенесли в Монголію на гору Бурхан-Халдун, убиваючи всіх по путі, щоб ніхто не **знав** і не **відав**» [«Дух Чингісхана», 1, с. 33]; «а кавалерія — який там дух, коли тіло до тіла, чоловік до коня, і простір долається тільки солоною силою м'язів, і плоть **панує і царствує!**» [«Сонна хвороба», 1, с. 171]; «**звеличують** низьке і **принижують** високе, **возносять** посередність і **пригнічують** талант, тому й рветься туди стільки нездар, щоб захватися в безликих на-

товпах і вхопити якомога ласіший шматок» [«Носоріг», 1, с. 156]; «всі завжди хотіли, щоб він робив тільки те, чого від нього **ждали, нетерпеливилися**, гнівалися, висловлювали невдоволення, коли він не справджував сподівань» [«Волосожар», 1, с. 9]; «йому вдалося вже й не **випросити**, а **вициганити** в міністерстві трохи бітуму для замощення ринкової площі і прибиральну машину, точніше, випросити не бітум і машину, а відповідного папера» [«Носоріг», 1, с. 147]; «сержант, у валянках, в новенькому кошуку, в офіцерській вушанці, хитро позирнув на писаря, примружив око, **подумав, прикинув**, чи пригодиться той коли-небудь чи ні [...]» [«Ключ від сейфа», 1, с. 27]; «помальований сплетіннями тропічного гаддя звіровоз тихо **посунув** за ними. Скляр **ішов** і думав, що, мабуть, треба подзвонити голові виконкому отого історичного міста [...]» [«Носоріг», 1, с. 156]; «він **дивує і потрясає** нас сьогодні не тільки звершеним, але навіть своїми намірами» [«Три долі. Гоголь, Шевченко, Чехов», 1, с. 263]; «[...] бо згодом з того боку посудомлених вод щось ніби **захрипіло** чи **загарчало**, а тоді докотилося звідти хрипке виття, уривчасте, лиховісне і безнадійне» [«Покорчене озеро», 1, с. 248]; «[...] тоді вже цілком явний, зматеріалізований і, сказати б, сперсоніфікований, бо нас оточили, з нами віталися, нас **запрошували** і **припрохували**» [«Фракійський норв», 1, с. 187]; «**заплутається** й **зашпортається** вона цими ходулями, натисне не на ту педаль в критичній ситуації – і піде перевертом маленька машинка на прибережних серпантинах між Варною і Несебром» [«Фракійський норв», 1, с. 180].

Семантико-стилістичні синоніми відрізняються один від одного як експресивним забарвленням, так і стилем. Наявність синонімічних одиниць у «Неймовірних оповіданнях» дає можливість повніше відтворити картину зображеного, проникнути в суть явища. Наприклад: «молодший лейтенант **стрепенувся, найоржився, накукурічився**, видовжив тонку шийку, вп'явся в Осеницю гострим, як багнет руської трьохлінійки, поглядом» [«Ключ від сейфа», 1, с. 22]; «ну, **прибіг, прискочив, примчав, приперся**, упав, як чума, як катаклізм! [«Носоріг», 1, с. 145]; «наука відкриває нові й нові факти, теорія **наповнюється, збагачується, увиразнюється**, стає переконливішою і вичерпнішою» [«Печеніги», 1, с. 205]; «**хлюпало, булькало, чавкало, пирхало**, носоріг стогнав од захвату, зітхав, ревів і реготав» [«Носоріг», 1, с. 153]; «**вило, стугоніло, грюкотіло**, кидалося з дикою ненавистю, так ніби всі прокляття й зло світу зібрано до купи й пожбурено сюди» [«Тайфун», 1, с. 47]; «– Ей, ти, можеш потанцювати! – **гукнув** Перехрестові возний» [«Гопак під шибеницею», 1, с. 57]; «– Та він тут уб'ється і не дасться повісити! – **крикнув** пан Притика» [«Гопак під шибеницею», 1, с. 57]; «– Що? Як? Ким? – **загримів**, повертаючись до тями, пан Притика» [«Гопак під шибеницею», 1, с. 57]; «– Видобути його звідтам! – **затупотів** Притика» [«Гопак під шибеницею», 1, с. 57].

Уведення у синонімічні ряди дієслівних словосполучень: **гнівалися, висловлювали невдоволення; вп'явся поглядом, дивився; кликало за собою, вело, вабило** збагачує виражальні можливості дібраних синоні-

мів, сприяє задуманому темпу розповіді. Найбільш розгалуженими виявилися семантико-стилістичні синонімічні одиниці.

Аналізовані мовні засоби, представлені у «Неймовірних оповіданнях» П. Загребельного, могли б доповнити реєстр словника синонімів української мови.

Наше дослідження продемонструвало, що автор залучає широкий спектр синонімів, майстерне використання яких робить його мову образною, художньо витонченою. Ми спостерегли, що твори видатного митця містять власні неповторні засоби, які підкреслюють індивідуальність його стилю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загребельний П. А. Неймовірні оповідання: оповідання, повість. – К.: Рад. письменник, 1987. – 367 с.
2. Словник синонімів української мови: В 2 т., А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін. – К.: Наук. думка, 2001.
3. Сучасна українська літературна мова: Підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.; За ред. А. П. Грищенка. – 3-тє вид., допов. – К.: Вища шк., 2002. – 439 с.
4. Тихоша В. Синонімія у «Неймовірних оповіданнях» Павла Загребельного // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/1880/1/43.PD>.
5. Українська мова: Енциклопедія / Редкоп.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова) М. П. Зяблюк та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.

Комарницька Оксана Петрівна, студентка 4 курсу філологічного факультету, ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *А. М. Галас*, кандидат філологічних наук, доцент.

Вікторія Косменюк
Черкаси, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МОВНОЇ ГРИ В РЕКЛАМНИХ ТЕКСТАХ

Реклама активно впливає на формування смаків та спосіб життя сучасного суспільства. Прагматичний аспект рекламного тексту виявляють у ретельному доборі граматичних та лексичних одиниць, стилістичних прийомів, специфічному синтаксисі, використанні елементів різних знакових систем. Під час створення рекламних текстів застосовують дві тенденції: стиснутість, лаконічність висловлення і виразність, змістовність інформації [3]. Ефективне використання мовних засобів у сфері масової комунікації демонструє явище мовної гри.

Кваліфікування явища мовної гри все ще залишається неоднозначним. У сучасних лінгвістичних дослідження мовну гру вивчають у таких аспектах: мовна гра в розмовному мовленні [2], мовна гра як форма лінгвокреативної діяльності мовців [1], мовна гра як маніпуляція в рекламі [3] та ін. З огляду на сказане констатуємо, що явище гри слів потребує поглибленого вивчення специфіки його функціонування в рекламних текстах на різних мовних рівнях, що зумовлює актуальність теми статті.

Мета роботи полягає в з'ясуванні специфіки реалізації ігрового мовного начала в сучасних рекламних текстах.

Мовна гра надає рекламі оригінальності, допомагає встановити контакт зі споживачем, апелює до його уваги, бажань та смаків. Важливим компонентом рекламного повідомлення є його звуковий образ. У рекламних текстах застосовують римування як одну з потенційно дієвих ігор на фонетичному рівні, що сприяє кращому запам'ятовуванню рекламного тексту. Зазвичай заримовують назву продукту, щоб споживач у потрібний момент згадав про нього, напр.: *Ти знаєш де, ти знаєш як, купи все в **mobilluck**; **Долобене**, **Долобене** зняти біль допомагає, радість руху повертає; **Пишук** до носика – сопельки з носика; **Плющ** хочу, кашляти не хочу!*

Для підвищення інтонаційної виразності рекламного тексту його автори активно використовують алітерацію, зокрема, у рекламі вітамінів Superia використано відеоряд, у якому актори повторюють однакову репліку: «*І я супер*», що загострює увагу споживачів, по-перше, на ефекті від пропонованих препаратів, а по-друге, на назві цього препарату. Окрім цього, використано лексичний повтор елемента «супер» для підсилення ефекту запам'ятовування, напр.: ***Superia** – вітаміни, що створені для твоїх **супер**досягнень. Будь-то **супер**успіх чоловіків, **супер**відчуття жінок, **супер**впевненість підлітків або **супер**перемоги наших дітей. Кожному потрібні свої особливі вітаміни. **Superia** – вітаміни для **супер**досягнень.*

Оригінальним прикладом слугує реклама «**bodo gift**», створена у формі рекламного кліпу з таким текстом: ***Бо досі** ми дарували просто квіти; **бо досить**: володіти, а не мріяти; **бо доктор** прописав усе відчутти наживо; **бо добрий** подарунок не книга, а найкращі враження; **бо домкратом** не підняти настрій; **бо добряче** бути там, де класно; **бо до** свята так бракує звершень; **бо дотепно** дарувати екшен замість фешен; **bodo** – пригоди знайдуться для кожного, **bodo** – до десяти обрати можна, **bodo** – немає нічого недосяжного, **bodo** – купи у подарунок враження. Окрім повторення назви агентства «bodo», маємо використання трансформованого фразеологізму «Книга – найкращий подарунок»; зміна усталеного словосполучення «підняти настрій» через уведення до нього інструмента дії «домкрат», якого ця сполука не передбачала в початковому варіанті; цікава метафора «дарувати екшен замість фешен» постулює до заклику дарувати «події» (екшен від англ. *action* «дія, діяти») замість «матеріальних речей» (фешен від англ. *fashion* «мода, фасон, стиль»).*

Лексичному рівневі мови притаманні такі прийоми створення мовної гри:

1. Оригінальне застосування контекстуальних антонімів, що надає афористичності слоганам, напр.: *Пікосен – зручне рішення незручної проблеми* (реклама послаблювального засобу); *Реліф – м'яке рішення го-стрих проблем* (ліки від геморою); *Платіть менше – даруйте більше* (Кредобанк); *Мрії ваші – гроші наші* (ccloan.ua); *Pari Match: грають вони – виграєте ви!*

2. Умисне неправильне сполучення слів може відбуватися за такими ознаками:

а) приписування неживим предметам ознак істот, напр.: *Колір, що доглядає* (фарба для волосся «Палет»);

б) створення нових оцінних шкал, зокрема нестандартне поєднання слів, напр.: *Свіжий початок яскравого дня!* (Nescafe); *Wod заправляє ви-сокоякісним, заправляє смачним, заправляє настроєм, Смачне рішення складних завдань!* (Приправа Мівіна); *Чорна Карта – кава, що на-дыхає мріяти!*

3. Оригінальні метафори, напр.: *Моя донечка – справжня дослідниця, вона намагається спіймати свіжість* (Silan); *Кажуть, в сорок чоловічий апетит згасає...* (Pravanor Forte); *Це сер Томас Лінтон, засновник філософії прямо з плантації в чашку* (чай Lipton); *Інгавірин – гроза грипу та застуди; Lifecell – підключай майбутнє; Лайон – звільни свою дику натуру; Відчуй смак свободи* (Nestea).

4. Обігравання двох значень слова в одному контексті є поширеним прийомом мовної гри. Напр.: Реклама телефону Samsung. Відеоряд виступу рок-групи. Запитання: «Ну хіба це **метал**?» За створеним контекстом простежуємо значення слова «**метал**» – «напрям у рок-музиці». Репліка: «Оце справді метал». Переключення уваги на металевий (матеріал) корпус мобільного телефону, його характеристика. Підсумок реклами: «Тру **метал**», тобто підкреслення другої репліки (метал у значенні «матеріал») через використання калькованого англійського прикметника true «справжній».

5. Нестандартне сполучення слова з іншими словами, що провокує позитивне емоційне ставлення до рекламованого об'єкта. Напр.: Реклама Макдональдс. Слоган «*Найкраще всередині*», зокрема, напис «*всередині*» розміщений у зображенні гамбургера (всередині, між двома булочками), проте рекламний ролик транслює позитивні емоції, пов'язані з діями «зустрічатися, піклуватися, знайомитися», які відбуваються в приміщенні закладу, тобто створено ефект підміни понять: найкраще з матеріального (частина гамбургера) перенесено на значення «теплих, приємних стосунків між людьми».

6. Творення слогану від форми англійського слова-назви магазину чи товару, напр.: *магазин «Thrash». Траш! Трощимо ціни!; Novite. Нова якість – нова ти* (спонжики для зняття макіяжу).

7. Несподіване трактування відомого поняття, напр.: **Ніжність** – це коли смачне печиво Oreo поринає у молочний шоколад Milka. Та народжується неймовірно ніжне поєднання. Нова Milka Oreo.

8. Неологізми утворюють, щоб зробити текст оригінальним та ефективним, переважно вони містять частини звичайних слів, але мають дещо викривлений характер. Зазвичай їх творять від назви товарних знаків, напр.: *Новий рік зустрічай, «Водный мир» придбай, олів'є, прощай, крабов'є – банзай!; Не гальмуй! Снікерсуй!; Феноменально. – Ні, Мефеноменально!*

9. Прецедентні тексти розраховані на те, що їх знають та розуміють. Уведення окремих елементів до рекламного тексту сприяє їх оновленню й розширенню значення. Напр.: *Починаємо гру столів! – Я голосую за Мівіну зі смаком креветки, що так швидко насичує. – Нічого ти не знаєш, Іване. Перемога має бути за Мівіною зі смаком гострої качки, що запалить нестримною енергією. – Смакуй креветку моренароджену і качку гостроситну та вибирай переможця. Залишиться тільки один смак. Мівіна гра столів стартує, Що тобі смакує?* Зазначений відеоролик апелює до відомого серіалу «Гра Престолів», який минулого року був на піку популярності. Однак використання такого сюжету в рекламі створює комічний ефект, підсилює його використанням неологізм «креветка моренароджена та качка гостроситна». З іншого боку, викликана реакція привертає й утримує увагу глядача, а розгадування закодованого сюжету приносить позитивний емоційний заряд, крім того, кумедні назви нових смаків вермішелі «Мівіна» неодмінно запам'ятають потенційні покупці.

Використання сюжету казки «Попелюшка» знаходимо в рекламі телефону Samsung Galaxy S7H, напр.: *Черговий бал, схожий на сотню інших. Ті самі обличчя жадали його уваги. Він і не уявляв, що за мить з'явиться вона. Що? Вона загубила свій Samsung Galaxy S7H? І знову пошук. Він був переконаний, що знайдений смартфон належить їй. Але ж ні. Та чий він? Може, твій?*

Звернення до дитячої страшилки про чорного-чорного чорта використано в рекламі квасу «Тарас»: – *Ви чули легенду про Чорного Тараса. Чорними-чорними* ночами, *у чорному-чорному* світлоті він під'їжджає на *чорному-чорному* лонгборді ... і випиває весь *чорний* квас (мовець випиває чорний квас дівчини). – *Це був мій чорний квас.*

Отже, реалізація мовної гри в рекламних текстах через використання ритмізації та алітерації, антонімів, умисного неправильного сполучення слів, обігравання двох значень слова в одному контексті, неологізмів збільшує кількість зацікавлених покупців та відкриває можливість подальшого впливу на їхню свідомість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гридина Т. А. Художественный текст как поле языковой игры / Т. А. Гридина // Уральский филологический вестник. Серия : Психолингвистика в образовании. – 2012. – № 5. – С. 101–110.

2. Коновалова Ю. О. Языковая игра в современной русской разговорной речи : монографія / Ю. О. Коновалова. – Владивосток : Изд-во ВГУЭС, 2008. – 196 с.
3. Куликова Е. В. Языковая специфика рекламного текста / Е. В. Куликова // Филология. Искусствоведение. Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. – 2008. – № 4. – С. 197–205.

Косменюк Вікторія Юріївна, методист кафедри педагогіки та освітнього менеджменту КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради».

Науковий керівник – *Л. В. Шитик*, доктор філологічних наук, професор.

Міленка Костич
Белград, Сербія

ЈЕЗИЧКИ ЛАНДШАФТ УКРАЈИНСКОГ И СРПСКОГ ГРОБЉА – ТИПОЛОГИЈА МОТИВА

Овај рад је део већег истраживања, мастер рада под називом
Дискурс анализа епитафа у српском и украјинском језику

Савременим истраживањима гробља и епитафа баве се различите дисциплине: разне историографске гране (археологија, епиграфика, историја уметности), социологија, пејзажна архитектура, танатологија, фолклористика, антропологија и лингвистика [3, с. 43]. У овом истраживању акценат је на анализи из лингвистичке перспективе са циљем да се опише и систематизује корпус епитафа прикупљених на територији Београда и Кијева Корпус су обухватили епитафи на кијевским гробљима *Байкове кладовище, Жуљанське кладовище, Барковецьке кладовище* (94 епитафа) и на београдским гробљима *Централно гробље, Ново београдско гробље, Гробље Жарково* (107 епитафа).

Текст епитафа може бити минималан, кратак и садржати само основне податке о покојнику (нпр. *Владимир Јовић 1932-2004, Николай Дмитријевич Милорадович 1833-1901*). Овакви епитафи најчешће се срећу и у украјинској и у српској средини. Епитаф потписује ожалашћени или група ожалашћених; понекад потписаних нема, али се из текста види ко стоји иза њега тј. у чије је име написан. [7, с. 13], (нпр. *Ожалашћени супруг, деца и остала многобројна родбина*). У српској средини не налазимо епитафе који нису потписани, те стога тај елемент можемо сматрати неизоставним делом целокупног епитафа, што у украјинској средини није случај. У Србији је некада било незамисливо да се дочека старост, а да се не обезбеди све за сахрану. Таква појава је честа и данас, тако да на гробљима можемо видети споменике са фотографијама и датумима рођења где недостаје само датум смрти, стога епитаф може уместо по-

тписа садржати једноставну реченицу: *Споменик подиже/подижу себи за живота*. Епитаф може да садржи уводну фразу: *Овде почива... Тут спочиває...* у којој се смрт метафорично представља као одмор у оба језика, а оно што је у овом случају карактеристично више за украјински је фраза *Спи спокійно* где се смрт доживљава као сан, среће се и у српском, али ређе *Спавај мирно*. С друге стране текст епитафа може бити дужи и највише зависи од узраста и сталежа покојника, као и његовог односа са оним ко пише тај епитаф и може садржати најразличитије податке из покојниковог живота.

Епитафи могу бити написани и у прози и у стиху, при чему се стихови и прозне реченице могу наћи на разне начине комбиновани у истом тексту [7, с. 14]. У основи схватања смрти лежи вера у бесмртност душе. Сврха епитафа јесте подршка смиривању душе умрлог, као и изражавање поштовања набројавањем његових врлина и показивањем жалости оних који су остали у животу. Ове функционалне особине епитафа одређују њихову структуру.

Према садржају епитафа на српском и украјинском језику можемо издвојити 6 група које се разликују према главним мотивима.

1) Главни и најчешћи мотив је жалост за мртвима, неретко се овде издвајају њихове врлине и инсистира се на тежини претрпљеног губитка који се често приказује као тежи од саме смрти. Примери: *Все було в ньому - душа, талант, краса, / Іскрилось все для нас, як світла мрія; Чому так рано нас залишив, / Так рано в вічність відійшов?; Як рано ти пішов, рідний, / Залишивши нам сум і біль; Любимо, пам'ятаємо, сумуємо; Све без тебе је ништа, / а ништа са тобом је све; Без много речи са пуно бола; Вредна као пчела / Румена као цвет / у раној младости / ти напусти свет;*

2) Из првог мотива проистиче и мотив изражавања емотивног стања које је настало као последица губитка драге особе. Примери: *Словами не висловити, слізьми не виплакати – Наше горе. Ти завжди в наших серцях; Тешко је без тебе тата;*

3) Мотив приказивања смрти као зле силе, судбине која узима недужне и оне који највише желе да живе. Примери: *Хтеде сину сестру дати/ Ал је судба страшна била / од свих ју је раставила; Ти життя любив, ти поспішав, / Ти багато хотів встигнути, / Але не дано тобі долею було / Себе жаліти; Ще багато на цьому світі/ хотів зробити, / доля сказала: / Треба відпочити.*

Ова три мотива су најчешћа и истовремено заједничка за оба језика, налазимо их у разним варијантама у обе средине. С друге стране налазимо мотиве који су карактеристични само за српску средину, а који се ретко срећу:

4) мотив описивања узрока и начина смрти, најчешће је реч о смрти у несрећном случају за коју се неко окривљује. Примери: *Угаси се живот*

у цвету младости / Под точковима аутомобила од/ несавесног човека.; Погинуо од струје непажњом техничара п.т.т. секције.

5) мотив мирења са смрћу. Примери: *Све на свету/ умире и вене,/ ал остају/ лепе успомене; Живот даље иде, / срешћемо се тамо, / на бољем месту.*

6) оно што се задржало у украјинској средини јесте веровање у васкрсење мртвих и то се одразило и на поједине епитафе: *І вийдуть ті, хто творив добро, / У воскресіння життя.* За разлику од овог веровања у српској култури се верује у живот после смрти и долазак свих нас на неко друго боље место без обзира на то што црква проповеда о васкрсењу мртвих. *(Нећемо те заборавити, / И ми ћемо теби доћи; Сви ћемо ми тамо).*

Као што можемо видети, разноликост епитафа на градских гробљима велика је и у српском и украјинском језику. Особине епитафа нису одређене религијским законима, али су тесно повезане са религијским схватањима. Ових шест мотива према којима смо разврстали епитафе могу говорити о особинама и веровањима два народа, о њиховим размишљањима о животу и смрти, као и ономе шта долази после смрти. Стандардни карактер већине натписа и њихово понављање дају нам за право да их посматрамо као део народне књижевности.

Предмет истраживања ширег рада у чијим оквири је настао овај чланак су епитафи у српском и украјинском језику. Епитафи представљају неодвојиви део свести и културе једног народа, они одражавају мисли и слику поимања смрти и вечног живота, стога су и истраживања епитафа веома занимљива и свестрана. Анализа из лингвистичке перспективе омогућиће да се опише и систематизује корпус епитафа, да се утврде језичка средства која се најчешће користе приликом писања епитафа, односно њихове граматичке, морфолошке и синтаксичке особености типичне за сваки од језика. Тако се овај рад може посматрати и као допринос проучавању језичке слике света Украјинаца и Срба.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бајић С. Погребни обичаји и надгробни споменици сеоског становништва у Семберији // Зборник радова Етнографског института. – 1979. – № 9. – С. 321–359.
2. Ђуричић М. Епиграми, епитафи, епиграфи. – Београд, 1962. – 210 с.
3. Сикимић Б. Језички пејзаж Карашевака: надгробни споменици // Фолклористика. – 2016. – С. 43–63.
4. Сикимић Б. Језички пејзаж меморијалног простора вишејезичних заједница: Банатски Бугари / Плаћани у Србији / Номаћи М. // Јужнословенски филолог. – 2016. – С. 213–227.
5. Чоловић И. Дивља књижевност: етнолингвистичко проучавање паралитературе. – Београд, 1984. – 291 с.
6. Чоловић И. Једно с другим. – Нови Пазар, 1995. – 126 с.

7. Чоловић И. Књижевност на гробљу. Збирка нових епитафа. – Београд, 1983. – 154 с.

Костич Міленка, магістрант філологічного факультету Белградського університету.

Науковий керівник – *Л. Попович*, доктор філологічних наук, професор.

Ольга Кричфалушій
Ужгород, Україна

«НАРОДНА ФРАЗЕОЛОГІЯ» В РОМАНІ ГЮНТЕРА ГРАССА «БЛЯШАНИЙ БАРАБАН» ТА СПОСОБИ ЇЇ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Фразеологія української мови сформувалася протягом багатовікового історичного розвитку мовної творчості українського народу, його контактів із іншими народами і їхніми культурами.

Основним джерелом витворення і поповнення фразеологізмів є жива народна мова, з якої надходять у літературну влучні вирази, прислів'я, приказки, дотепи, жарти. Такі вислови пов'язані з обрядами, звичаями, побутом і характером народу [див. 2; 3; 4].

Народна фразеологія була безпосередньо використана у творі **Гюнтера Грасса «Бляшаний барабан»**. Гюнтер Грасс – німецький письменник, лауреат Нобелівської премії літератури 1999 року.

Гюнтер Грасс увійшов в історію німецької та світової літератури як надзвичайно талановитий письменник-романіст ХХ століття. Його творча спадщина досить різноманітна та багатогранна. Він є автором низки оповідань, повістей, драм, поетичних творів, романів, публіцистичних есе тощо [5].

Мета роботи – виявити та проаналізувати способи перекладу народних фразеологізмів у романі Гюнтера Грасса «Бляшаний барабан» українською мовою.

У час масштабної глобалізації вивчення національної специфіки того чи іншого народу набуває дедалі більшого значення. Фразеологізми відображають позамовну дійсність, називають предмети та явища навколишнього середовища, фіксують зміст, який стосується умов життя народу – носія тої чи іншої мови, вони є дзеркалом національної культури.

Фразеологія є досить новою лінгвістичною дисципліною. Вона займається стійкими виразами мови. Її предметом дослідження є усталені сполучення слів, їх діяхронічний розвиток і синхронне функціонування. Фразеологізм – це структурно-семантична мовна одиниця, яка відрізняється як від синтаксичних сполучень, так і від слова, цілісністю значення, структурою та вживанням [1, с. 77].

Фразеологізми характеризуються відтворюваністю, цілісністю значення, стійкістю, непроникністю. Для того, щоб уважати словосполучення фразеологізмом, достатньо навіть однієї з перелічених ознак.

За класифікацією В. В. Виноградова, що ґрунтується на семантичній основі, є три типи фразеологізмів: фразеологічні зрощення або ідіоми, фразеологічні єдності та фразеологічні сполучення. Ця класифікація не включає прислів'їв, приказок, примовок, крилатих висловів, термінологічних словосполучень, які багато сучасних мовознавців розглядають як фразеологічні одиниці.

У світлі відображення соціокультурних знань в образній основі серед фразеологізмів німецької мови можна виділити такі дві групи: національні фразеологізми та міжкультурні фразеологізми, тобто запозичені з інших мов. Фразеологізми можуть бути як власне національними, так і запозиченими з інших мов. Проте навіть в останньому випадку фразеологічні одиниці набувають рис мови-реципієнта, відбуваються значні зміни в структурі або в лексичному складі фразеологізму.

Фразеологічна картина світу сучасної німецької мови утворилася на основі національних міфів, вірувань, обрядів, ритуалів, що залишили по собі низку звичаїв і традицій суспільного характеру. Важливим її складником є народна культура (народні ігри, розваги, фольклорні тексти, правила поведінки, народні символи та ін.). Коріння ключових фрагментів фразеологічної картини світу можна виявити в основних сферах життєдіяльності етносу.

У всіх національних фразеологізмах наявні стереотипи, характерні для певної нації. Стереотипом у психології називають сукупність певних (часто звичних, укорінених) уявлень, думок, висновків про світ, навколишнє середовище, людей тощо. Це поняття слід відрізняти від "національного або етнічного стереотипу".

Фразеологізми конденсують у собі досвід народу, його історію. Історичне минуле нації відіграє одну з найважливіших ролей у формуванні стійких стереотипів.

Трактування німецьких фразеологізмів на український лад, тобто незважаючи на особливості сприйняття навколишньої дійсності іншим народом, може призвести до непорозуміння, оскільки значення далеко не кожного фразеологізму можна зрозуміти після звичайного дослівного перекладу.

Німці славляться своєю педантичністю та пунктуальністю і це, звичайно ж, знайшло відображення у фразеології. У німецькій мові безліч фразеологічних одиниць, у яких позначається крайня часова межа, часове обмеження.

У багатьох фразеологізмах відображається та чи інша історична подія, особа, традиція, а вже пізніше, на основі одного фразеологізму виникають інші, значення яких стає зрозумілим лише після аналізу першого.

В українській та німецькій мовах багато еквівалентних фразеологізмів, які є відповідниками не тільки за значенням, а й за лексичним складом.

Така схожість пояснюється в деяких випадках спільним походженням фразеологізмів (висловлювання з латинської мови, з Біблії), а в інших – схожістю мовних картин світу двох різних народів, тобто подібністю уявлень, сформованих стереотипів про навколишню дійсність [див. 6; 7].

Національно-культурні елементи семантики фразеологічних одиниць проявляються на трьох рівнях:

1) в ідіоматичному значенні стійкого словесного комплексу (за допомогою метафоризації, семантичного зміщення): **Alter Hase – geschickter, erfahrener Mensch.**

2) у значенні лексичного елемента фраземи. Це можуть бути архісемантика, безеквівалентна лексика, етнічно-культурні реалії, знаки неverbальної комунікації: **Nach Adam Reise = genau umgerechnet; Seinen Friedrich Wilhelm daruntersetzen = unterschreiben.**

3) у прямому значенні вислову-прототипу, який змінив своє значення. В основі ідіоми лежать численні народні традиції, звичаї, ігри тощо. **Einen ins Bockshorn jagen= j-n erschrecken.**

Фразеологічні одиниці німецької мови з національно-культурною семантикою можна поділити на дві великі групи:

1. ФО, які відображають факти, побут, культуру, історичні події, явища, ситуації, предмети (вони не мають прямих відповідників у національних культурах інших країн) наприклад :

Bei jmdm. in der Kreide stehen –

1.(сильно) заборгувати кому-небудь, залежати від кого-небудь;

2.(перен.) бути в боргу перед ким-небудь.

Фразеологізм нагадує про звичай власників невеликих пивних ресторанчиків, записувати крейдою на дошці скільки той чи інший відвідувач випив за вечір кухлів пива і скільки він заборгував. Цей звичай ліг в основу фразеологізму.

2. ФО, які відображають назви рослин та тварин

das nenne ich Schwein (це – щастя всіх); **Schwein haben** (мати успіх).

Так, наприклад: свинарство з давніх-давен є найдавнішим видом тваринництва на західній території Німеччини. Свиня (das Schwein) була в Німеччині символом багатства та добробуту, тому фразеологія німецької мови має значну кількість одиниць із назвою цієї тварини, наприклад:

Mir ist ein Hase über den Weg gelaufen – мені завжди не щастить, мене переслідує невдача; (букв.) мені заєць дорогу перебіг [8].

Отже, народна фразеологія будь-якої мови є дзеркалом національної культури та багатством цієї мови. Перспективним видається подальше дослідження народної фразеології у романі Гюнтера Грасса “Бляшаний барабан”, а також вивчення особливостей перекладу німецьких фразеологізмів українською мовою, оскільки досить багато питань у галузі фразеології залишаються дискусійними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології / М.Ф. Алефіренко. – Харків: Вища школа, 1987. – 135 с.
2. Альохіна А.І. Фразеологічна одиниця і слово / А.І. Альохіна. – Мінськ, 1991. – 365 с.
3. Аничков И.Е. Труды по языкознанию / И.Е. Аничков. – СПб: Наука, 1997. – 290 с.
4. Васильченко В. Українська фразеологія: Навч. посіб. для самост. вивчення / В. Васильченко // Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова – К. : Тов-во "Знання" України, 2000. – 96 с.
5. Істоміна О.М. Творчість Г. Грасса в оцінці літературної критики // О. М. Істоміна // Питання літературознавства. – Вип. 13 (70), Мелітополь, 2005. – С. 43–49.
6. Ларін Б.О. Про народну фразеологію / Б.О. Ларін // Укр. мова в шк. – К., 1959. – № 5. – С. 30–36.
7. Огуй О. Д. Лексикологія сучасної німецької мови / О.Д.Огуй. – Вінниця: Нова книга, 2003. – 416 с.
8. Duden Redensarten. Herkunft und Bedeutung / von R. Köster. – Mannheim, Leipzig, Zürich, 1999.

Кричфалушій Ольга Миколаївна, студентка спеціальності «Прикладна лінгвістика» факультету міжнародних економічних відносин ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *С. С. Бобинець*, кандидат філологічних наук, доцент.

Агата Ксионжек
Краков, Польща

ЯЗЫКОВАЯ КАРТИНА МИРА В ОПРЕДЕЛЕНИЯХ ЛЮДЕЙ, СТРАДАЮЩИХ ПСИХИЧЕСКИМИ ЗАБОЛЕВАНИЯМИ, В СОВРЕМЕННОМ РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Понятие языковой картины мира возникло в научной терминологической системе в XX веке. Как объясняет Ю.Д. Апресян, языковая картина мира «отражает особый способ мировидения, присущий данному языку, культурно значимый для него и отличающий его от каких-то других языков» [11, с. 35]. В значении различных слов, заключается совокупность представлений об окружающем мире, образующая некую систему установок и взглядов. Количество и этимология определений, выражающих данную мысль, в большей мере отражает подход языкового коллектива к её сути. Анализируя синонимы определённых слов, замечаем отношения между ними по их происхождению. Исключением не являются названия психических отклонений – темы особенно ярко выраженной в русской культуре и литературе.

Не удивляет факт, что множество слов, определяющих людей, страдающих психическими заболеваниями, концентрируются в совместном корне *ум*. В семантике этого слова заключается убеждение в размещении наших способностей мышления и правильного восприятия мира в разуме, то есть, как считал Кант, одной из форм самосознания. Его отсутствие обозначает лишение контроля над собственным поведением. В словообразовании вышеуказанное представлено при помощи приставки *без-* (*безумный, безумец*), а также второго компонента *пол-* (*полоумный*), или *лиш-* (*умалишённый*). К этому же значению примыкают слова и словосочетания, содержащие глагол *тронуть* (*тронутый в уме, умом тронутый, тронутый мозгами*). В этом случае произошло расширение семантического поля слова *тронуть*, в результате чего обрело оно переносное значение нанесения ущерба. Также глаголы, указывающие на размещение в пространстве, такие, как *быть, стоять*, и глагол движения *идти*, были использованы для формулирования определений душевнобольных, которые находились в некотором расстоянии от центра рассудка (*не в своём уме, умственно отсталый, сумасшедший*). Особенно интересным является фразеологизм *ум за разум зашёл*. Многие ученые связывают слово *умъ* с духовным миром человека (ср. церковно-славянское прил. *умный* – «бестелесный, духовный»), а *разумъ* – со способностями к рациональным рассуждениям, присущим человеку. Таким образом, разоблачается первоначальный подход к людям, полагавшимся лишь на логическое мышление, лишённым, таким образом, уважения со стороны общины верующих.

В русской культуре нередким является сопоставление человека с картиной дома. Таковое сравнение связано с колоссальной ролью, какую дом, как ценнейшая собственность, выполняет в жизни людей с момента поселения племён. С домом ассоциируются такие понятия, как: семейный очаг, безопасность и порядок. Подобное состояние обеспечивает присутствие всех домочадцев, каждый из которых, выполняя свои обязанности, влияет на благосостояние семьи. С помощью этой метафоры можно отнестись к гармонии человеческого интеллекта, которой отсутствие представлено в фразеологизме *не все дома*, обозначающим нарушение психического равновесия. Другой подход указывают словосочетания *крыша поехала, чердак не в порядке, на вышке неблагополучно*, или, образованное с помощью приставки *без-*, имя прилагательное *безбашенный*. Во всех вышеприведённых примерах внутреннее состояние человека иллюстрируется сравнением с сооружением, которого верхняя часть примыкает к голове, как источнику идей и решений. В том случае, также следует отметить, что психическое заболевание представляется в виде траты стимула, управляющего действиями. Такое значение несёт с собой, равным образом, фразеологизм *без царя в голове*, который чрезвычайно изобразительно намекает на отсутствие контроля над интеллектом и своим происхождением относится к организации общества цар-

ских времён, а также тенденции к сильной, централизованной власти. Таким образом, фразеологизм заключает в себе элементы, характерные для языковой картины мира.

«Когда едет крыша, открывается небо», – этими словами конференцию по сумасшествию в русской культуре закрыл известный филолог И. Ю. Виноцкий. Анализируя подход к душевнобольным в средневековой Руси, можно прийти к выводу, что многократно сумасшествие воспринималось, как особая связь человека с иррациональным миром. В русском языке существует слово *юродивый*, определяющее верующего, который подвергается воли Бога в степени, напоминающей психическую болезнь. Несмотря на факт, что в отношении к юродивым преобладала дистанция, они пользовались неким уважением. Ю.М. Лотман подчёркивал, что такой сумасшедший «получает дополнительную свободу в нарушении запретов, он может совершать поступки, запрещённые для «нормального» человека» [5, с. 42]. Совершенно другая картина мира закреплена в структуре слова *бесноватый* (образованное с помощью суффикса *-оват-*, указывающим на некоторое сходство с другим предметом, или лицом, в том случае – бесом), *душевнобольной* (состоящее из двух основ *душа*, *боль*), *одержимый* (от приставочного глагола *одержать*). В них заключено убеждение о воздействии сил зла на душевное состояние человека, которые приводят к психическому расстройству. Здесь следует также обратить внимание на влияние христианской веры на словообразовательный процесс. Центром самосознания является не ум, а человеческая душа, в некоторой степени, эквивалент древнегреческого *psyche*.

Особое этимологическое сходство представляют собой определения сумасшедших, относящиеся первоначальным значением к физическому ущербу. Это, к примеру, слова: *ушибленный*, *зашибленный* (*ушибить*, *шибать* – «брасать, бить»), *рехнутый* (ср. *ряснуться* – «упасть, удариться»), а также те, происхождение которых связано с ониматопеическими словами, например: *прихлопнутый* (*хлопать*, *хлоп!* – звукоподражательное слово), *прибабахнутый* (*бабахать*, *бахнуть*, *бах!* – ониматопея), *чокнутый* (*чокнуться*, *чок!* – звукоподражание, передающее звон сдвигаемых бокалов). Физические травмы неоднократно сопровождаются временной или перманентной тратой самосознания. Именно это убеждение отразилось в разговорных вариантах называющих психические заболевания.

Культурные контакты представителей разных народов всегда приводили к расширению совокупности понятий, входящих в состав определённого языка, и, в том же процессе, некоему заимствованию, или переосмыслению языковой картины мира. Также определения душевнобольных происходят от, например, греческих слов *psyche* – «душа» (*псих*, *психарь*, *психический*, *психованный*, *психопат*, *психушник*), а также *skizo* – «расщепляю» и *phren* – «разум» (*шиз*, *шиза*, *шизик*, *шизанутик*, *шизняк*, *шизо*, *шизоид*, *шизуха*, *шизовый*). Своеобразное сходство картин мира замечается в первом из вышеприведённых примеров. Множество слов, образованных от названия болезни шизофрении, указывает на другое яв-

ление и относится к советским временам. В своём толковании термина Н. Д. Узлов объясняет, что «шизофренизация – сравнительно новый термин, который недавно вошёл в социологический и психологический обиход, благодаря, главным образом, осмыслению процессов в общественном сознании на постсоветском пространстве в последние десятилетия». Слова *идиот* (из французского, первоначально греческое *idiotes* – «частное лицо»), *кретин* (из немецкого, первоначально латинское *christianus* – «христианин»), *маньяк* (из французского, первоначально греческое *mania* – «бешенство») примыкают к восприятию мира других народов и богатством теории своего происхождения, подвергаются отдельным дискурсам. Мода на английский язык отразилась в неологизмах *креза*, *крезанутый*, *крезоватый*, *крейзи*, которые этимологически относятся к слову *crazy* и употребляются в более положительном оттенке.

Кроме вышеприведённых примеров, в русском языке существует многочисленная группа синонимических слов, определяющих человека, у которого наблюдаются психические отклонения. Это, к примеру: *неуравновешенный*, *помешанный* (указывающие на нарушение равновесия), *дурак* (в древнерусском *дуръ* – «глупый»), *невменяемый*, *шалый* и т.д. Их обилие свидетельствует о большом интересе, который носители языка, на протяжении всех эпох предъявляли к вопросу сумасшествия. В их значении заключилось мировоззрение, отражающееся в русской культуре и социальных отношениях в преобладающей части общества.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гаврилова А.С. Словарь синонимов и антонимов современного русского языка. 50 000 синонимов 600 антонимических пар / А.С. Гаврилова. – М.: Аделант, 2013. – 512 с.
2. Елистратов В. С. Словарь русского арго: Материалы 1980-1990 гг.: Около 9 000 слов, 3 000 идиоматических выражений / В. С. Елистратов. – М.: Русские словари, 2000. – 696 с.
3. Иоскевич О.А. На пути к «безумному» нарративу (безумие в русской прозе первой половины XIX в.): монография / О.А. Иоскевич. – Гродно: ГрГУ, 2009. – 164 с.
4. Кузнецова А.И. Словарь морфем русского языка Ок. 52000 слов. / А.И. Кузнецова, Т.Ф. Ефремова. – М.: Рус. яз., 1986. – 1132 с.
5. Лотман Ю.М. Семиосфера Культура и взрыв Внутри мыслящих миров Статьи Исследования / Ю.М. Лотман. – СПб.: «Искусство-СПБ», 2000. – 704 с.
6. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка / С.И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М.: Азбуковник, 1999. – 944 с.
7. Тихонов А.Н. Морфемно-орфографический словарь Около 100 000 слов / А. Н. Тихонов. – М.: АСТ: Астрель, 2002. – 704 с.
8. Толковый словарь русского языка. Т.1–4 / под ред. Д.Н. Ушакова. – М.: Гос. ин-т "Сов. энцикл."; ОГИЗ; Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1935–1940.

9. Узлов Н.Д. Шизофрения как клинический и культурный феномен: к проблеме шизофренизации массового сознания: монография / Н.Д. Узлов. – Пермь: [б. и.], 2009. – 369 с.
10. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка Т. 1-4. / Перевод с немецкого О.Н.Трубачева / М. Фасмер – М.: Прогресс, 1986–1987.
11. Языковая картина мира и системная лексикография / под ред. В. Ю. Апресяна. – М.: Языки славянских культур, 2006. – 910 с.

Ксионжек Агата, студентка отделения русской филологии с французским языком Краковского педагогического университета им. Комиссии народного образования.

Научный руководитель – *Б. Островски*, доктор филологических наук, профессор.

Виталина Кубрак

Санкт-Петербург, Российская Федерация

КАТЕГОРИЯ БУДУЩЕГО ВРЕМЕНИ В УКРАИНСКОМ И НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКАХ

Грамматическая категория будущего времени и средства его выражения являются объектом пристального внимания отечественных и зарубежных исследователей. Это обусловлено особенностями категории будущего времени, как самой молодой и ещё не до конца изученной. На современном этапе развития лингвистики ученые расходятся в том, какое значение категории будущего времени является первичным, а какое выводится из него. При этом многие исследователи отрицают наличие временного значения у данной категории и исключают ее из системы времен, а некоторые признают ее полисемантической.

Причиной неоднозначности статуса категории будущего времени является своеобразие ее морфологического оформления. Формы будущего времени являются самыми молодыми среди временных форм как в немецком, так и в украинском языке, почва для их появления была подготовлена оборотами и конструкциями с модальным значением (*werden + Infinitiv I/II, инфинитив + *яти, бути*) [7, с. 224–225; 6, с. 215]; этим объясняется роль модального компонента в значении форм будущего времени. Наличием в его семантике вышеупомянутого модального компонента в том числе обуславливается сложность категориального статуса будущего времени. Вопрос о том, в какой степени и всегда ли формы будущего времени имеют модальные значения, затрагивают многие исследователи, когда речь заходит о будущем времени. Модальный компонент в значении форм будущего времени отмечается во многих научных работах.

В современной лингвистике существуют разногласия по поводу того, как квалифицировать будущее время в украинском языке, – как время или как наклонение. Так, В.А. Горпинич [5, с. 198] и М.Я. Плющ [9, с. 239] придерживаются традиционной для грамматистов точки зрения и отводят категории будущего времени место в системе времен в украинском языке. И.Р. Выхованец [4, с. 94-95] выделяет в граммеме будущего времени как сему реальности, из-за которой граммема принадлежит к категории времени, так и сему ирреальности, в соответствии с которой она входит в категорию наклонения, поэтому он определяет будущее время как звено между категорией времени и категорией наклонения. Е. Курилович [8, с. 128] рассматривает категорию будущего времени как наклонение, объясняя это тем, что будущее время, в отличие от настоящего и прошедшего, обозначает не действительность, а лишь возможность, вероятность или ожидание. Однако, несмотря на семантическую двойственность, на нынешний момент согласно украинской грамматической традиции будущее время рассматривается как одна из форм категории времени.

Немецкие лингвисты так же, как и их украинские коллеги, расходятся в своих взглядах на категорию будущего времени. Так, Duden [1, с. 508–509] и О.И. Москальская [2, с. 85-86] отмечают, что одним из основных значений Futur I и Futur II является именно модальное значение «гипотетического будущего времени», выражающего предположение, обращённое к настоящему и прошлому соответственно. Кроме того, Л. Зальтвейт [3, с. 46-65] по итогам сравнения чисто временного употребления футурума в качестве формы выражения будущего времени и связанного с настоящим временем модального употребления первого футурума приходит к выводу, что для структуры "werden" + Infinitiv основным является значение модальности предположения. Некоторые лингвисты вообще исключают футурум из системы временных форм, ссылаясь на его модальный характер, но не отводят ему, однако, определенного места и в модальной парадигме. Это провоцирует возникновение различных споров о природе будущего времени и его семантике.

Во временной парадигме украинского языка существует три формы будущего времени. Для глаголов совершенного вида используется простая форма будущего времени (*Я зараз прийду*). Для того, чтобы образовывать формы будущего времени от глаголов несовершенного вида, могут использоваться два типа форм: аналитическая, или составная (*Будеш, батьку, панувати, Поки живуть люди*) и синтетическая, или сложная (*Україно! Доки жити буду, доти відкриватиму тебе!*). В немецком языке существует две формы будущего времени, различающихся как абсолютное и относительное время: Futur I (*Erika wird im Sommer in die USA fliegen.*) и Futur II (*Bis Weihnachten wird das alles vergessen sein*). Их образование не зависит от вида исходного глагола, так как в немецком языке категория вида отсутствует.

Сопоставительный анализ системы будущего времени в украинском и немецком языках показал отсутствие полного соответствия как форм, так и семантики, поскольку первый и второй футур различаются как абсолютное и относительное время, а простое и сложное время (оба типа) различаются по виду (однако такое различие присутствует только для предельных глаголов). Но второй футур, будучи относительным временем, включает в своё значение семантический компонент совершенности, если имеется предельный глагол. Таким образом, ему может соответствовать простое будущее время. Кроме того, простое будущее время очень часто соответствует первому футуру, поскольку он нейтрален в отношении вида.

Как в украинском языке, так и в немецком формы настоящего времени могут использоваться в значении будущего времени. Значение абстрактного, расширенного и постоянного настоящего времени является аналогичным в украинском и немецком языках.

Важную роль также играют временные наречия, указывающие на время совершения действия. Употреблённые с формами настоящего или прошедшего времени, они могут отсылать действие к будущему.

Таким образом, можно сделать следующий вывод: в украинском и немецком языке темпоральное значение будущего, общее для форм будущего времени, является основой для возникновения модальных оттенков значения будущего времени.

ЛИТЕРАТУРА

1. Duden, Die Grammatik. Grammatik der deutschen Gegenwartssprache. Der Duden in zwölf Bänden. 5., völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage. Band 4 – Mannheim: Dudenverlag, 1995. – 863 с.
2. Moskalskaja O.I. Grammatik der deutschen Gegenwartssprache. (Москальская О. И. Теоретическая грамматика современного немецкого языка): Учебник для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 352 с.
3. Saltweit L. Besitzt die deutsche Sprache ein Futur? // Deutschunterricht №12 – Stuttgart, 1960. – Н. 5.
4. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. – К.: Наук. думка, 1988. – 253 с.
5. Горпинич В.О. Морфологія української мови: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: ВЦ «Академія», 2004. – 336 с.
6. Жовтобрюх М.А., Волох О.Т., Самійленко С.П., Слинько І.І. Історична граматика української мови. – К.: Вища школа, 1980. – 320 с.
7. Зиндер Л.Р., Строева Т.В. Историческая морфология немецкого языка. – Л.: Издательство «Просвещение», 1968. – 262 с.
8. Курилович Е. Очерки по лингвистике. – М.: Изд-во иностр. лит., 1962. – 456 с.

9. Плющ М. Я. Граматика української мови: У 2 ч. Ч. 1. Морфеміка. Словотвір. Морфологія: Підручник. – К.: Вища шк., 2005. – 286 с.

Виталина Николаевна Кубрак – студентка 4 курса кафедры славянской филологии филологического факультета, Санкт-Петербургский государственный университет.

Научный руководитель – *В. В. Муштинская*, кандидат филологических наук, доцент.

Валерия Кулешова
Витебск, Республика Беларусь

ТЕРМИНОСИСТЕМА ФОТОННЫХ КРИСТАЛЛОВ В ОПТИКЕ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Исследование фотонных кристаллов как вида оптических материалов – одно из наиболее перспективных направлений в современной оптике. По сути, фотонный кристалл является оптическим эквивалентом интегральных схем в микроэлектронике. Последние достижения в этой области открывают путь к созданию полностью кремниевой оптоэлектроники.

Изучением фотонных кристаллов в той или иной форме занимались с 1887 года, однако, сам термин «фотонный кристалл» или «*photonic crystal*» возник только сто лет спустя в 1987 году в работах С. Джона и Э. Яблоновича. В последние десятилетия тема исследования оптических свойств и выращивания фотонных кристаллов приобрела чрезвычайную популярность в среде физиков как практиков, так и теоретиков.

В связи с большим интересом научного мира к феномену фотонных кристаллов и с возрастающим количеством исследований по данной тематике, возникла необходимость формирования специальной системы терминов. Такая система сложилась на базе английского языка и в русский язык проникла в виде перевода английских терминов.

Подобные системы, согласно В.М. Лейчику, принято называть терминосистемами и противопоставлять их терминологиям. Последние складываются стихийно, в то время как первые сознательно формируются в системы понятий. Стоит отметить, что не все ученые придерживаются теории разделения терминологий и терминосистем. Например, Б.Н. Головин в своей статье «Типы терминосистем и основания их различия» [2, с. 7] употребляет эти два термина в качестве синонимов. По мнению ученого, терминология является системной, поскольку систем мир, однако, в связи с признанием важности человеческого фактора, подобное утверждение можно считать неправомерным [5, с. 106–107].

Терминосистемы являются объектами исследования в терминологии, а термин существует лишь постольку, поскольку является элемен-

том системы [1, с. 8], в то время, как терминосистема является не просто системой понятий, а системой понятий определенной теории [3, с. 161].

Таким образом, для определения состава входящих в терминосистему терминов был проанализирован ряд научных изданий по теории фотонных кристаллов. Для отбора терминов была выбрана базовая и наиболее полная монография «Optical Properties of Photonic Crystals», написанная японским профессором Казуаки Шакода в 2005 году [7]. Согласно отзывам таких значимых научных журналов, как «Optics & Photonics News», «Zeitschrift für Kristallographie», Issue: 9-10, 2005; «Physicalia Magazine», Vol. 29 (2), 2007 и других она считается одной из основных в теории фотонных кристаллов. Такой выбор представляется наиболее обоснованным, в связи с тем, что, как было упомянуто ранее, данная тема стала не так давно развиваться и для выявления ее основных терминов необходимо обращаться в первую очередь к книгам, наиболее стройно и четко описывающих саму теорию фотонных кристаллов. Далее, чтобы не упустить основные современные тенденции развития данной области, была выбрана более современная монография Дж.Д. Джонаполаса и соавторов «Photonic Crystals. Molding the Flow of Light» 2008 года [6], которая также была позитивно оценена учеными всего мира, положительные отзывы появились в таких известных научных журналах, как «Nature», «Optics Journal», «Australian Physics» и другие.

Из каждой монографии, на основе сплошной выборки было выбрано по сто терминов, которые наиболее полно описывают теорию фотонных кристаллов.

В настоящее время считается правомерным говорить о существовании терминоведческой теории текста, согласно которой выделяют три типа текстов: терминоиспользующие, терминофиксирующие и терминообразующие [5, с. 98]. К первому виду относятся тексты, использующие термины, которые уже закреплены в той или иной теории и являются известными читателю, к такому типу текстов и относятся выбранные для этого исследования монографии. Ко второму виду текстов относятся все возможные словари, глоссарии, тезаурусы и т.д., которые предназначены для того, чтобы закрепить в употреблении тот или иной термин с его значением, и, наконец, к третьему виду текстов относятся тексты, где автор только вводит новую теорию и концепцию, представляя ее в новых терминах и снабжая новыми понятиями. Выбранные для данного исследования монографии относятся к первому виду текстов, т.е. к текстам терминоиспользующим.

В основе терминоведческой теории текста лежат следующие положения, на основе которых проводится терминоведческий анализ текста [5, с. 146–148]:

1. Термин существует только в тексте и уточняет свое значение в терминосистеме, т.е. впервые появляется в терминообразующем тексте, а затем фиксируется в терминофиксирующих текстах (например, словарях);

2. Таким образом, основным принципом термина является принцип первичности сферы функционирования термина и вторичности сферы фиксации;

3. Для терминологического анализа текста применяются различные методы: терминоведческие (установление связей между выявленными терминами), лингвистические, математико-статистические (частотность употребления), логико-лингвистико-терминоведческие (изучение сочетания терминов с нетерминами, специальных терминов с общенаучными терминами).

Для дальнейшего нашего исследования нужно рассмотреть частотность употребления терминов, т.е. суммарное количество употреблений того или иного термина в определенном источнике, таким образом, выберем наиболее часто встречающиеся.

На основе статистического анализа было выделено четыре термина, которые встретились в тексте более 200 раз. Результаты представим в таблице.

Термин	Перевод	Частотность
crystal	кристалл	292
lattice	решетка	253
dielectric	диэлектрический, ди- электрик	242
bandgap	Запрещенная зона	236

Таблица 1. Частотность употребления терминов в терминосистеме фотонных кристаллов.

Данные термины отражают важнейшие аспекты теории фотонных кристаллов. Термины *crystal*, *lattice*, *dielectric*, *bandgap* можно считать основными для данной области. Основные – это такие термины, которые обозначают главные понятия определенной области знаний и составляют ядро терминосистемы, поэтому их также называют ядерными или терминами-доминантами [5, с. 126]. Термин *crystal* изначально применялся в геологии, а затем в минералогии для обозначения соединений определенной формы, однако, возник он еще в древней Греции, и именно греками были выведены пять Платоновых тел и множество многогранников для описания кристаллов. В оптике в терминосистеме фотонных кристаллов данный термин определяется как материал, структура которого характеризуется постоянно изменяющимся показателем преломления в одной из плоскостей или в нескольких одновременно. Таким образом ученые создают кристалл, с определенными свойствами для выполнения строго заданных функций.

Это подводит нас к следующему термину из таблицы, который мы приняли как основной – *lattice*. Каждый кристалл обладает определенной структурой – кристаллической решеткой, как было сказано ранее, учеными, начиная с античных времен, описывались решетки существующих кристаллов, однако, на данный момент ученые умеют искусственно выращивать кристаллы с необходимой им решеткой для получения заданных свойств.

Еще одним основным термином является термин *dielectric*, который в английском языке может являться как существительным, так и прилагательным. Использование фотонных кристаллов построено на «работе» со светом (отражение, преломление, захват), все эти действия возможны только с использованием диэлектриков – практически идеальных зеркал. Данный термин был создан по аналогии с диэлектриками в электроники на основе метафорического переноса.

Еще одним термином, который входит в ряд основных, является термин *bandgap*. Он также основывается на метафорическом переносе термина *электронная запрещенная зона* и означает ‘управление потоком света в фотонном кристалле’.

Таким образом, мы сформировали структуру основных терминов в терминосистеме фотонных кристаллов на основе частотного и семантического анализа текста, применив, собственно, терминоведческий подход и оценив роль термина в терминосистеме [5, с. 127].

Продолжая применение терминоведческого подхода, мы выделили несколько производных терминов. Производными терминами по Лейчику являются термины – производные понятия данной системы понятий, обозначающие видовые или аспектные понятия, соотносящиеся с основными понятиями. Например, *photonic crystal*, *photonic bandgap*, *photonic crystal slab*, *fcc (face-centered cubic) lattice*, *dielectric multilayers*, *Drude type dielectric constant*, *sonic crystals* и др.

Кроме производных терминов, мы также можем выделить несколько сложных терминов. Сложными терминами называют термины, которые обозначают сложные понятия и представляют собой сумму нескольких основных терминов, в нашем случае, сложными терминами являются: *crystal lattice*, *dielectric crystal*, *crystal bandgap*, *dielectric crystal bandgap*.

Также были выделены некоторые общенаучные или общетехнические термины. К таким терминам традиционно относят термины, обозначающие общенаучные понятия и имеющие одинаковую семантику во всех областях [5, с. 128]. В данной терминосистеме используются такие термины, как *method*, *law*, *equation* и другие.

Следующей группой по терминоведческой классификации терминов является группа терминов общей семантики – это такие термины, которые входят во многие терминосистемы, однако, в отличие от общенаучных терминов меняют свою семантику, сохраняя лишь самое общее

нетерминологическое значение. Среди таких терминов мы выделили: *state, relation, procedure, operator* и другие.

К вопросу о привлеченных терминах, несмотря на то, что некоторые из них были заимствованы из смежных областей физики, они поменяли свое семантическое значение, сохранив лишь внешнюю оболочку, и используются в составе основных и сложных терминов.

Таким образом, мы охарактеризовали терминосистему фотонных кристаллов в рамках терминоведческого подхода, выделив пять групп терминов.

Возвращаясь к статистическому анализу, отметим, что 92% терминов из выбранных нами для анализа являются терминами-словосочетаниями, из них восемь терминов или 8,3% являются терминами-эпонимами, например, *Green's function, Bragg waves, Rabi splitting* и другие. Три самых распространенных способа образования терминов в данном случае – это существительное + существительное (33%), причастие + существительное (практически 17%) и прилагательное + существительное (27%), также был выявлен еще один способ: родительный падеж с предложением *of* и составил такой способ 5,2% от всех терминов. Согласно Р. Кобрину [4, с. 6], такие способы образования терминов-словосочетаний являются наиболее распространенными.

Проанализировав вторую монографию Дж.Д. Джонаполаса и соавторов «*Photonic Crystals. Molding the Flow of Light*» 2008, мы выявили те же закономерности состава терминосистемы и образования терминов в ней. Из чего мы можем сделать вывод, что выбранные нами монографии наиболее полно описывают терминологический состав такой области оптики, как фотонные кристаллы.

Таким образом, мы проанализировали терминосистему быстро развивающегося и перспективного направления оптики – фотонные кристаллы. На основе выбранных 100 терминов из двух базовых монографий мы провели терминоведческий анализ терминосистемы, выявив основные виды терминов, а также на основе статистического анализа определили основные методы образования терминов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Авербух К. Я. Общая теория термина / К. Я. Авербух. – М.: МГОУ, 2006. – 252 с.
2. Головин Б. Н. Типы терминосистем и основания их различия Б. Н. Головин // Термин и слово. Межвуз. сб. – Горький, 1981. – С. 3-10.
3. Гринёв С. В. Введение в терминографию / С. В. Гринёв. М.: Изд-во МПУ, 1995. – 161 с.
4. Кобрин Р. Ю. О принципах терминологической работы при создании тезаурусов для информационно-поисковых систем / Р.Ю. Кобрин // Научно-техническая информация. Сер. 2. 1969. – № 6. – С. 1–9.

5. Лейчик В.М. Терминоведение: Предмет, методы, структура / В.М. Лейчик / Изд. 2-е, испр. и доп. – М.: КомКнига, 2006. – 256 с.
6. Joannopoulos J.D. Photonic Crystals. Molding the Flow of Light. – Princeton university press, 2008.
7. Sakoda K. Optical Properties of Photonic Crystals. – Springer, Berlin, 2005.

Кулешова Валерия Олеговна, соискатель, Витебский государственный университет имени П.М. Машерова.

Научный руководитель – *В. А. Маслова*, доктор филологических наук, профессор.

Лиза Лай
Тайбей, Тайвань

ЖЕНЩИНЫ ГЛАЗАМИ МУЖЧИН: К ВОПРОСУ О ГЕНДЕРНЫХ ХАРАКТЕРИСТИКАХ ЖЕНЩИН В ЯЗЫКЕ (НА МАТЕРИАЛЕ КИТАЙСКОГО ЯЗЫКА)

Как известно, одним из ключевых философских понятий-символов, широко распространённых и популярных не только в Азиатском регионе, но и в мире в целом, с древних времён является символ *инь* и *ян*, одна из философских интерпретаций которого трактует *инь* как негативное, холодное, тёмное, или женское начало, а *ян* – как позитивное, светлое, тёплое, – мужское начало. Если говорить об отражении этого принципа в реальности (в том числе и в языке), можно привести мнение М.А. Алексеенко, который отмечает: «К важным факторам внеязыкового характера, влияющим на особенности языка личности, относится физиологическая, психологическая и социальная дифференциация по половому признаку, т.е. принадлежности языковой личности к мужскому или женскому полу» [1, с. 59]. Он также замечает, что «на всех ступенях иерархического членения макросистемы «человек» представлены феминизмы, т.е. лексические и фразеологические наименования, объединённые значением 'лицо женского пола' – Женщина, семантически противопоставленные маскулизмам – словам и фразеологизмам со значением 'лицо мужского пола' – Мужчина» [2, с. 416].

Одним из способов изучения концепта «женщина» и его взаимосвязи с концептом «Мужчина» является гендерный подход. Гендерный подход, по мнению А.Н. Гайфуллиной, «позволяет описать не только антропоцентрическую систему языка, но и изучить концепты маскулинности и фемининности, признавая их не только когнитивно, но и культурно обусловленными сущностями» [5, с. 34].

Изучая образ женщины в китайской литературе и отношения между мужчиной и женщиной, мы часто можем обнаружить описание её внешности. Приведём фрагмент известного древнекитайского стихотворения из Ши Цзин: «手如柔荑, 膚如凝脂。領如蝤蛴, 齒如瓠犀。螓首蛾眉。巧笑倩兮, 美

目盼兮» («Руки – как молодые нежные травы, кожа – как гладкий застывший жир. Шея – как личинка, зубы – как семена тыквы-горлянки. Пухлый лоб и изогнутые брови. Чудесная очаровательная улыбка, красивые светлые глаза» – *здесь и далее перевод наш*). В эпической поэме Чан Хэнь Гэ, в которой на базе реальной истории описывается любовь императора Сюань Цзун династии Тан к своей жене Ян Юйхуань, написанной замечательным поэтом Бо Цзюйи, находим описание внешности жены императора, пребывающей в потустороннем мире (жена императора умерла, и император обратился к даосскому волшебнику за помощью, и тот помог императору увидеть свою жену, ставшую феей, в раю): «中有一人字太真, 雪膚花貌參差是» («Среди фей была одна по имени Тайчжэнь. Вероятно, та, у которой белоснежная кожа и красивое лицо как цветы, – это она»). В данных примерах продемонстрировано представление о красоте женщины в тот исторический период. Можно заметить, что традиционным эталоном красоты были нежные и белоснежные части тела, красивые черты лица и улыбка. Патриархальное сознание широко распространено и отражено в китайских литературных произведениях. Нижесцитируемые строки другого стихотворения Ши Цзина «窈窕淑女, 君子好逑» («Красивая, добродетельная женщина – идеальная половинка для молодого человека») и «窈窕淑女, 寤寐求之» («Красивая, добродетельная женщина – заветная мечта») служат подтверждением того факта, что так называемый эталон красивой женщины создали именно мужчины.

Давая иллюстрацию образа женщины, отражённого в русском «мужском языке», В.Н. Телия пишет: «Женщина как предмет вожделения – это *аппетитная, пышная, сбитая, ядреная* (обычно – баба), та, которая *в соку, в прыску, пальчики оближешь*» [7, с. 264]. А строка «鮮膚一何潤, 秀色若可餐» («Как сочна гладкая кожа, красотой словно можно питаться») из стихотворения Лу Цзы, одного из ведущих литераторов средневекового Китая, подтверждает приведенное мнение В.Н. Телии. Помимо художественных текстов, аналогичные иллюстрации также можно найти и в быту. Появившееся в последнее время популярное, особенно среди молодого поколения, словосочетание *蜜桃臀* ‘попка-персик’, означающее накачанные ягодицы женщины (слово возникло в результате биоморфной и гастрономической метафоризации), свидетельствует о том, что женщина является объектом сексуального внимания (интересно, что в русском языке есть аналогичное выражение, только вместо персика для описания формы женских ягодиц используется слово «булочки»). Многие тайваньцы употребляют в пищу растение Цзяо Бай Сунь, стебли которого довольно белые, длинные и тонкие по сравнению с побегами бамбука. Другое название этого растения, возникшее посредством антропоморфной метафоризации, – *美人腿* ‘ноги красавицы’. На Тайване макарон – пользующееся большой популярностью среди местных жителей французское кондитерское изделие – носит название *少女的酥胸* ‘сдобная грудь девушки’. Данное выражение впервые было упомянуто в

одной статье тайваньского писателя и ресторанного критика Се Даочжуна, и затем оно стало прецедентным названием, которое зачастую употребляется в коммерческой рекламе на Тайване. Отсюда можно заключить следующее: ассоциативная взаимосвязь еды с концептом «женщина» существует и в китайской, и тайваньской лингвокультурах.

В современных СМИ нередко встречаются такие слова или словосочетания для описания женщины, как 巨乳妹 ‘пышногрудая девушка’, 正妹 ‘красотка’ и 長腿妹 ‘длинноногая девушка’, акцентирующие внимание на «гламур женщины», даже когда речь идёт о каком-л. её поощряемом другими поведении и желании привлечь внимание окружающих. Дискриминация образа женщины в языке представляет собой объект изучения одного из основных течений в феминистской лингвистике. Учёные, разрабатывающие данное направление, считают, что «язык фиксирует мужское видение мира, “навязывая” мужские ценности и оценки» [3, с. 519]. В примерах, подтверждающих это высказывание, встречаются слова 洗衣板 ‘стиральная доска’, 飛機場 ‘аэродром’, которые противопоставляются значению ‘пышногрудая девушка’, и выражение 象腿 ‘слоновые ноги’, означающее жирные ноги (в большинстве случаев по отношению к женщинам). «Необходимо установление адекватного осознания системы современных гендерных отношений, и роль СМИ (как зеркала, отражающего реальность в глазах масс), – как указывает Е.А. Соколова, – в этом традиционно ведущая» [6, с. 72].

Таким образом, посредством анализа данного дискурса и лексикона можно обнаружить, что на женщин подсознательно оказывают значительное влияние мужское мышление и пристрастное внимание мужчин к их внешности, так как «мужчины, как доминирующая группа, создали язык, мышление и действительность», а женщины, соответственно, «в этом процессе играли или незначительную роль, или вообще не участвовали» [4, с. 780]. Безусловно, изменить менталитет народа и созданную им систему языка – дело сложное. В связи с этим, цель данной статьи заключается в том, чтобы продемонстрировать, что языковая картина мира, связанная с образом женщины, в основном сформирована доминирующей группой, в данном случае, мужчинами, и необходимо постепенно ликвидировать подобную возникающую асимметрию между гендерами (полами).

ЛИТЕРАТУРА

1. Алексеенко М. Концепт ‘мать’ в синхронной динамике языковой картины мира / М. Алексеенко // Грани слова: Сборник научных статей к 65-летию проф. В.М. Мокиенко. – М.: ООО «Издательство ЭЛПИС», 2005. – С. 415–420.
2. Алексеенко М.А. Концепт «женщина» в русской диалектной речи / М. А. Алексеенко // Varietäten im Slavischen. Субстандартные варианты славянских языков. Ausgewählte Beiträge. Избранные статьи. Heidelberg.

berg Publikationen zur Slavistik. Linguistische Reihe. Band 17. Alexander Bierich (Hrsg.). Александр Бирих (Ред.). Peter Lang. Internationaler Verlag der Wissenschaften. Frankfurt am Main, 2009. – С. 59–75.

3. Введение в гендерные исследования. Ч. II: Хрестоматия / Под ред. С. В. Жеребкина. – Харьков: ХЦГИ, 2001; СПб.: Алетейя, 2001. – 991 с.
4. Введение в гендерные исследования. Ч. I: Учебное пособие / Под ред. И. А. Жеребкиной. – Харьков: ХЦГИ, 2001; СПб.: Алетейя, 2001. – 708 с.
5. Гайфуллина А. Н. Гендерные стереотипы в электронной коммуникации / А.Н. Гайфуллина // Вестник ТГГПУ. – 2007. – №4(11). – С. 34–39.
6. Соколова Е. А. Гендерные стереотипы в современных СМИ как инструмент коммуникации / Е. А. Соколова // Известия Уральского федерального университета. Сер. 1. Проблемы образования, науки и культуры, 2013. – №1 (110). – С. 71–77.
7. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия. – М.: Школа «Языки и русской культуры», 1996. – 287 с.

Лай Лиза, магистрант факультета славистики Государственного университета Чжэнчжи, Тайвань.

Научный руководитель – *А. В. Савченко*, кандидат филологических наук, ассистент-профессор.

Ілона Лехнер
Будапешт, Угорщина

ЗАСТОСУВАННЯ КОГНІТИВНОЇ ТЕОРІЇ МЕТАФОРИ У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ¹

Наша мова має природні властивості, а відтак, у процесі щоденної комунікації ми вживаємо слова не лише у прямому, але й у переносному значенні, так звані *ідіоми*. Маємо на увазі сталі словосполучення, як наприклад, *кипить голова, наші стосунки зайшли у глухий кут, розриває від злості*. Для носіїв мови не важко користуватися й розуміти такі вирази. Але звідки носій мови знає, що коли говоримо *у мене кипить голова*, то маємо на увазі велику втому й виснаженість. Коли хтось каже, що *його стосунки зайшли у глухий кут*, він має на увазі, що стосунки з партнером зіпсувалися або припинилися. Певною мірою ми засвоюємо ці вирази рідною мовою протягом усього життя. Проте який стан із іноземними мовами? Чи ми вживаємо подібні вирази коли говоримо англійською, німе-

¹ Ця робота була виконана за сприяння програми Колегіум Талентум 2017 р. Угорщина.

цькою, українською, російською тощо і якщо так, яким чином засвоюємо, вивчаємо їх? У цій статті зосередимося на питанні – яким чином у процесі викладання іноземної мови можемо використати теорії, розроблені когнітивними лінгвістами в результаті проведених ними досліджень. Іншими словами, звертаємо увагу на практичне значення так званої когнітивної теорії метафори.

Метафора – мовна структура, яка припускає зіставлення двох різних речей, на відміну від порівняння, у якому ми безпосередньо й однозначно порівнюємо дві речі за допомогою виразу *такий як*. Мовлення, яке містить метафори, не є буденним, а досягає певного мистецького й риторичного ефекту. Такі мовні конструкції створюються, у першу чергу, письменниками, ораторами та особами, які обізнані в літературі або мистецтві. Така інтерпретація метафори поширена серед широкого загалу науковців. Когнітивна лінгвістика дає своє тлумачення традиційної теорії метафори. Когнітивна лінгвістика поширилася з США у 1980-х роках і є такою галуззю науки, яка пов'язує мову з мисленням та аналізує їх разом.

Теорія концептуальних метафор когнітивної лінгвістики вперше була викладена Лакофом і Джонсоном [8] у 1980 р. у праці «Метафори, якими ми живемо». Це була фундаментальна робота, на якій базували свої подальші дослідження когнітивні лінгвісти. На думку Kövecses [5], концептуальна метафора з точки зору когнітивної лінгвістики є концептуальним доменом, термінологією іншого концептуального домена; іншими словами, інтерпретацією абстрактного об'єкта за допомогою конкретного. Він стверджував, що *«звичайні люди вживають метафори, не докладаючи жодних зусиль (підсвідомо), і це не є привілеєм здібних людей»* [6, с. 14]. Мовні прояви концептуальних метафор – це метафоричні вирази, як наприклад, наведені вище ідіоми.

Концептуальні метафори складаються з двох частин: джерела й цільового домена. За допомогою конкретних понять домена-джерела ми розуміємо абстрактні поняття цільового домена. Процес завжди односторонній, ми рухаємось від конкретного до абстрактного. Наприклад, ми сприймаємо абстрактне поняття кохання як вогонь, бізнес, зв'язок, подорож, війну та багато інших джерел-доменів [7].

Між двома доменами є відповідності, так звані зображення, а концептуальні метафори можна уявити як систему схем. Для ясності наведемо приклад. Ми часто чуємо від пар такі вирази, як *наші стосунки зайшли у глухий кут, нам необхідно зробити вибір, ми пройшли великий шлях* тощо. Ці сталі вирази базуються на когнітивній метафорі «кохання – це подорож», яку можна відобразити у формі такої схеми [5, с. 22):

<i>Джерело: подорож</i>	<i>Мета: кохання</i>
подорожуючі	→ коханці
транспортний засіб	→ любовні стосунки
подорож	→ події, що формують стосунки
пройдена відстань	→ прогрес, досягнутий у стосунках

перешкоди, які зустрічаються у дорозі → складнощі у стосунках
вибір шляху → рішення закоханих
мета подорожі → мета стосунків

Побачивши наведені вище схеми, можна було б припустити, що це занадто складно і лише мовознавці здатні провести такий аналіз, а не пересічні носії мови. Для того, щоб використовувати й розуміти метафоричні мовні вислови у повсякденній комунікації, немає потреби в такому детальному аналізі. Значна частина когнітивного процесу підсвідома. Ми використовуємо метафоричні мовні вислови так, як цього вимагають культурні, суспільні та соціальні обставини конкретної мовної спільноти. Беремо до уваги під час когнітивного аналізу ті джерела-домени, які є звичними для конкретної спільноти [6]. Цей підхід не є новим, оскільки ми часто мислимо образами, намагаємося пояснити, описати, проілюструвати абстрактні речі дотепним малюнком.

У процесі засвоєння іноземної мови учні стикаються з великими труднощами. Досвід вказує на те, що значні труднощі виникають із засвоєнням тих виразів і словосполучень, значення яких не збігається із сумою значень їх компонентів. Наведемо приклад з німецької мови: „*den/seinen Kopf hinhalten*” – дослівний переклад ‘*підставити голову*’, а значення ‘*брати на себе відповідальність, зокрема і за наслідки*’. Якщо ми намагаємося зрозуміти значення слів, які слідують одне за одним, вони не мають жодного стосунку до справжнього значення виразу і саме тому його важко запам'ятати. Однак, якщо вчитель пояснить учневі, що ця ідіома вживається у випадку, коли хто-небудь вчинив справу, яка має серйозні наслідки, тоді учень легше запам'ятає, ніж коли він повинен її завчити. Якщо крім цього, ми звернемо увагу учнів на те, що голова – це така частина тіла, без якої людина помирає, тобто голова є невід'ємною частиною життя, тоді стає чітко зрозумілим, чому людина підставляє саме голову, беручи на себе відповідальність за наслідки скоєного. Емпіричні дослідження свідчать про те, що звернення уваги учня на метафоричну мотивацію сталого виразу продовжує час, який вираз залишається у пам'яті. Беринді, Чабі, Ковечеш [2] проводили дослідження з угорськими студентами, які володіли англійською мовою на середньому рівні, поділивши їх на контрольну й тестову групи. Вони виходили з того, що якщо у свідомості учнів є концептуальна метафора, яка становить основу ідіоми, вони її легше й на довше запам'ятають. Матеріалом дослідження були ті сталі вирази, які за допомогою метафоричних мовних засобів виражали метафору ЗЛІСТЬ. Як результат, вони дійшли висновку, що ідіоми, чий зв'язок з концептуальною метафорою легко розпізнавався, легко засвоювалися й запам'ятовувалися.

Засвоєння й прагматично правильне використання ідіоматичних сталих виразів із переносним значенням за відсутності адекватних методів навчання потребує дуже багато часу й енергії; вони часто видаються складними, оскільки їхнє значення здається випадковим і невто-

тивованим. Хоча ідіоми з'являються на вищому рівні мовного вжитку, підготовлене мовлення вимагає вивчення значень сталих виразів, оскільки вони мають широку сферу вжитку як у письмі, так і в усному мовленні. Отже, учням, які вивчають іноземну мову, необхідно навчитися розуміти й продуктивно використовувати вирази.

Існує взаємозв'язок між концептуальними метафорами та ідіоматичними виразами. Розпізнавання метафоричної мотивації сталих виразів найбільше сприяє процесу навчання у тих випадках, коли рідна мова учнів містить хоча б частковий відповідник. Розглянемо декілька прикладів з різних мов: „*she's gone through a lot in life*” – ‘вона багато пережила у своєму житті’ [вона мала життєві труднощі]; „*jemandem den Kopf waschen*” – ‘помити кому-небудь голову’ [накричати, грубо поставити когось на місце], „*kéz kezelt mos*” – ‘рука руку мие’ [допомагають один одному]. У цих випадках значення слів не збігається зі значенням виразу, проте, оскільки учень вживає їх у рідній мові також, він легше поєднує їх з іншомовним відповідником.

Необхідні певні умови для ведення концептуально-орієнтованої діяльності.

1) Не тільки вчитель, але й учень, який вивчає іноземну мову, повинен знати основи теорії концептуальної метафори. Ми стикаємось із труднощами, якщо учні не розпізнають структури, які стоять за виразом, і нездатні ідентифікувати концептуальну метафору.

2) Учитель повинен розробити такі навчальні матеріали й завдання, які використовують можливості, що надає когнітивна лінгвістика.

Важливо відзначити, що концептуальну програму навчання варто розглядати як допоміжний засіб вивчення метафор та ідіом, а не як єдиний метод [1].

У раніше окресленій теорії центральне значення відіграє метафорична обізнаність / компетенція, поняття якої було введено в наукову літературу Данесі [3]. Метафорична обізнаність позначає щоразу більшу обізнаність учнів із метафорою та її функцією у мові. Тільки учні з метафоричною обізнаністю здатні розпізнати метафори в різноманітних формах, оскільки вони усвідомлюють той факт, що метафори характерні для всіх мов, і отримують знання, орієнтовані на розвиток метафори [3, с. 3]. Метафорична компетенція є важливим складовим компонентом комунікативної компетенції.

У своїх подальших працях він пояснював зв'язок між метафоричною компетенцією та викладанням іноземної мови: «однією з основних характеристик носіїв мови є те, що вони метафорично планують комунікацію. Це становить основу того, що я розумію під поняттям «концептуальна плавність». «Ми можемо вважати його «компетенцією», яка паралельно функціонує з іншими видами компетенції (граматичною та комунікативною), які в науковій літературі визначаються центральними у викладанні іноземної мови» [4, с. 493].

Підсумовуючи, відзначимо, що теорію когнітивної метафори можна застосовувати, у першу чергу, для вивчення виразів, які вживаються у переносному значенні. Традиційні методи навчання спрямовані на зубріння й запам'ятовування. Такий жорсткий навчальний процес може вимагати багато часу й енергії, учні засвоюють ідіоми ізольовано, не знаходячи зв'язку між формою і значенням.

Завдяки розвитку теорій когнітивної лінгвістики методи вивчення ідіоматичних виразів сприяли зростанню обізнаності учнів із концептуальною метафорою, що підтримує вмотивованість значення ідіом. Учні, які обізнані з тим, як концептуальні метафори й метонімії структурують значення сталих виразів, краще їх засвоюють і довше пам'ятають, ніж ті, хто не має таких знань.

Учитель іноземної мови, який водночас є дослідником, вважає основною метою своєї діяльності збільшення метафоричної обізнаності у процесі викладання іноземної мови і, таким чином, розвиває здатність учня розуміти ідіоми, які необхідні для володіння іноземною мовою на високому рівні.

Однак, важливо підкреслити й відмінності культурних традицій у носіїв різних мов. У того учня, який має менше відомостей про країну, мову якої він вивчає, можуть виникнути труднощі через відсутність знань про культурні звички, які вбудовані у концептуальні метафори. Якщо учні, які вивчають іноземну мову, застосовують метафоричні схеми для розуміння двох сталих виразів, вони можуть знайти зв'язок, який походить із їх діалектичної сутності. Для подолання методологічних й педагогічних перешкод пропонуємо застосовувати альтернативні методи, які інтегрують метафоричні схеми у процес навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Andreou G., Galamantou L. (2008). Designing a conceptual syllabus for teaching metaphors and idioms in a foreign language context. *Porta Linguarum* 9, pp. 69–77.
2. Beréni M., Csábi Sz., Kövecses Z. (2008). Using conceptual metaphors and metonymies in vocabulary teaching. In Boers, F., Lindstromberg, S. (Eds), *Cognitive Linguistic Approaches to Teaching Vocabulary and Phraseology*. (pp. 65-99). Berlin: Mouton de Gruyter.
3. Danesi M. (1986). The Role of Metaphor in Second Language Pedagogy. *Rassegna Italiana di Linguistica Applicata* 18/3, pp. 1–10.
4. Danesi M. (1993). Metaphorical competence in second language acquisition and second language teaching. In Alatis, J. E. (Ed), *Georgetown University Round Table on Language and Linguistics*. (pp. 489-500). Washington, D.C.: Georgetown University Press.
5. Kövecses Zoltán (2005a). *A metafora. Gyakorlati bevezetés a kognitív metaforaelméletbe*. Budapest: Typotex.
6. Kövecses Z. (2005b). *Metaphor in Culture. Universality and Variation*. Cambridge: Cambridge University Press.

7. Kövecses Z. (2010). *Metaphor. A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
8. Lakoff G., & Johnson M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.

Лехнер Ілона, аспірант Університету ім. Етвеша Лоранда (Будапешт, Угорщина).

Науковий керівник – *З. Ковечеш*, доктор філологічних наук, професор.

Юлія Любавська
Харків, Україна

ТИПОВІ МЕТАФОРИ РАДЯНСЬКОГО ДИСКУРСУ ПРО КАПІТАЛІСТИЧНИЙ БІЗНЕС

Мова радянської публіцистики – цікавий феномен, що має свою специфіку на різних рівнях. Так, виявляються свої особливості й у текстах про капіталістичні країни, зокрема про бізнес, що там панує. У нашій розвідці ми намагаємося виявити специфічні метафори, які традиційно використовували публіцисти під час опису бізнес-діяльності на Заході.

Матеріалом роботи стали публіцистичні статті, присвячені подіям у світі, однієї з популярних газет того часу “Молодь України” (далі – МУ) та журналу «Ранок» (Р) II половини XX століття.

Вивченню особливостей мови радянського періоду присвячували свої роботи багато дослідників, у них вона отримала такі назви, як «тоталітарна мова», «новомова», «мова соціалістичної ідеології» тощо.

Серед основних рис “новомови” польський учений М. Ґловінський називає «нав’язування виразного знаку цінності; знак цей, який призводить до прозорості поляризації, не має права викликати сумніву, його остаточною метою є рішуча оцінка, якої не можна заперечити», а також сильна прагматичність, тобто здатність впливати й переконувати» [2, с. 159].

Концептосфера БІЗНЕС у радянському дискурсі була пов’язана насамперед із ворожим капіталістичним західним світом, тому мовні знаки, у яких вона об’єктивувалася, мали статус ідеологем і наділялися винятково негативною конотацією. Як зазначає Л. Масенко: «Протиставлення соціалізму й капіталізму належало до постійно повторюваної в партійних і пропагандивних текстах бінарної опозиції, перший складник якої втілював позитивні риси політичного устрою, а другий – негативні» [3, с. 19]. Навіть у лексикографічних працях словникові визначення мали оцінний та експресивний компоненти, переважно як обов’язкові. Так, у першому томі “Українсько-російського словника” за редакцією І. Кириченка лексеми *бізнес*, *бізнесмен* подані з ремаркою *презирливе* [6, с. 63]. У “Словнику української мови”, хоч і немає таких маркерів, проте негатив-

на оцінка міститься в контексті. Приміром, слово *бізнес* визначено так: “комерційна, біржова або підприємницька діяльність як джерело наживи в капіталістичному світі” [5, с. 179], а слово *бізнесмен* – «Великий ділок, комерсант, підприємець. *Не спиться вам, нью-йоркські бізнесмени, Чикагські м'ясники і різники, Вам, що хотіли б світ увесь зелений Залить огнем смертельної ріки?* (Максим Рильський, I, 1956, 390)» [5, с. 179]. Відповідно й у текстах радянської публіцистики ці та інші вербалізатори досліджуваної концептосфери вживалися винятково з негативним забарвленням, оскільки радянські ідеологи прагнули створити образ бізнесу як чужого, вартого осуду явища. З цією метою автори зі статті в статтю повторювали певні вирази, тези, ніби програмували читача на відповідне сприймання дійсності.

Заштампованість тексту як особливість радянського дискурсу відзначає багато дослідників [3, с. 22; 4, с. 97 тощо]. Б. Потятиник вказує на квазікомунікативний текст, характеризуючи радянську публіцистику. Дослідник зазначає: «Якщо основною серед функцій газетного тексту вважати комунікаційну, то у цілій низці текстів тоталітарного періоду помітне очевидне зміщення функцій. На перший план висунулась функція ритуальна, яка мала засвідчувати лояльність до панівного режиму. Щодо комунікативності, інформативності тексту, то ці його атрибути набували явно другорядного, а то й символічного значення» [4, с. 97]. Тому радянська публіцистика так насичена мовними штампами, у яких денотативний компонент поступається експресивному.

Мабуть, найбільш емоційними та експресивними були тексти про чужий капіталістичний світ, і бізнес зокрема. Публіцисти відшукували яскраві мовні засоби, порівняння, епітети, метафори, які часто подорожували з тексту в текст, перетворюючись на мовні штампи. Так, для характеристики бізнесу були типовими окремі метафори.

Жадібність бізнесменів до прибутків часто передавалася за допомогою метафоричних словосполучень із ключовими лексемами *погоня, гонитва, полювання*: **“Погоня за максимальним зиском, насильство і здирство, міжнародний розбій – такі “теоретичні принципи” прагматизму. Тому не випадково його називають філософією бізнесу”** [МУ, 04.10.1953]; **«Лицарі «бізнесу смерті» вельми збагачуються і в шаленій гонитві за прибутками не гребують нічим»** [Р, 1966, №12], **“Процес братів Вілло наочно показав, що в погоні за наживою ділки порушують і юридичні, і моральні закони”** [МУ, 19.05.1974]; **“У погоні за прибутками торговці часто втрачають самоконтроль”** [МУ, 05.01.1977]; **“Життєва філософія цих місць не змінилася. Змінилися лише методи полювання за долларом”** [МУ, 18.11.1975]; **“Міф про ковбоїв ставав дедалі експансивнішим і приносив величезні бариші. Адже, по суті, не завязаті ковбої на породистих конях переслідують “кровожерливих” індійців, а строка́та компанія кіноділків полює за доларами глядачів, що нудьгують “по колишніх добрих часах”**” [МУ, 18.02.1987]. Такі словосполучення слугували експресиві-

зації висловлювання, незважаючи на те, чи мали у своєму складі нейтральну лексику (*прибутки, долар*), чи стилістично марковану (*зиск, нажива*). Переважно такі контексти містили етичну оцінку (за класифікацією часткових оцінок Н. Арутюнової [1, с. 75–76]).

Часто публіцисти наголошували на тому, що бізнесмени ошукують простих людей. Це втілювалося в словосполученнях (побудованих на метафорично-метонімічних зв'язках), що фразеологізувалися, як-от *вивертати кишені, витрушувати кишені, витрушувати гроші*: «*Меткі ділки під крильцем сатани витрушують кишені простачків*» [МУ, 08.01.1974], «*Однак, на превелике горе «святих отців», у них з'явилися енергійні конкуренти в особі армії шахраїв, які так само успішно вивертали кишені паломників*» [МУ, 19.08.1975], «*Фільм розрахований на те, щоб витрусити з глядача душу і заразом гроші*» [МУ, 04.09.1975]. Популярними були також метафоричні вирази, за допомогою яких вказувалося на отримання грошей бізнесменами: «*Зібрані пожертви «на допомогу голодним» рідко доходять за адресою, осідають у кишенях хвацьких бізнесменів. А тим часом у світі, де панує капітал, у другій половині ХХ століття поширюється голод, наче епідемія, і як завжди, її першими жертвами стають найслабкіші – діти*» [МУ, 03.03.1971], «*Виручка ж від експорту осідає в сейфах власників підприємств – американських капіталістів. А для гаїтянського народу залишається, як і раніше, жорстка експлуатація, злидні й темрява*» [МУ, 15.05.1973]. Тексти такого ґатунку переважно були побудовані на основі антитези, у них протиставлялися багаті бізнесмени і бідні люди, на яких вони наживаються, тому в подібних статтях містилися виразні етична й нормативна оцінки.

Іншою досить популярною в текстах про бізнесменів була метафора, основою якої були зооморфні образи. Так, зооморфна метафора реалізується в класичній перифразі, що використовується як вторинна номінація на позначення людей, що займаються бізнесом, – *акули бізнесу*. У наступній цитаті прагматика цього словосполучення розкривається через розгортання його метафоричного змісту за допомогою антитези: «*У тайландських в'язницях нині понад 200 американців, канадців, французів, італійців, англійців, застуканих на гарячому під час контрабандних операцій з наркотиками. Всі вони – дрібненькі рибки, що попалися через недосвідченість чи їх видали поліції, аби відвести біду од великих «акул» підпільного бізнесу*» [МУ, 14.10.1981].

А. Чудінов, розглядаючи зооморфну метафору, виділяв фрейм «частини тіла тварин», а в ньому слот «органи агресії» [7]. У наступному контексті цей слот об'єктивується в словосполученні *паща бізнесу*, що також апелює до образу акули: «*Нині в Нью-Йорку в книжкових вітринах – одні акулячі пащі. Відразу вийшло з десятків книг про життя акул, про полювання на них, є «самовчитель», як не потрапити акулі в пащу. Паща бізнесу, як ми бачимо, роззявлена широко*» [МУ, 04.09.1975]. Автор використовує цю метафору з метою мовної гри, чим додатково увиразнює текст.

Також обставини, у яких опинилися прості люди в капіталістичному суспільстві, розкриваються через метафоричне словосполучення *потрапляти в тенета бізнесу*: «Прогресивна громадськість Італії з тривогою спостерігає за зростанням наркоманії в країні, за тим, як нові й нові жертви **потрапляють в уміло розставлені тенета** "великого наркотичного **бізнесу**"» [МУ, 01.09.1976]. У таких текстах також актуалізуються нормативна та етична оцінки.

У наступних фрагментах взаємозв'язки між людьми в капіталістичному суспільстві теж розкриваються за допомогою образів, що апелюють до світу тварин: «Причому ті **хижаки суспільства**, які безсоромно збагачуються на принадній отруті, тримають у своїх руках і деякі значно «респектабельніші» галузі прибутку, починаючи від будинків розпусти до стягування неймовірно високої платні з орендарів житлових будинків» [МУ, 04.06.1981], «Фінансист Літтенхем і гангстер Джо Канереллі намагаються не заважати один одному і діють кожний в своїй сфері. Але це **табір хижаків**. В боротьбі за владу, за наживу вони ладні **впитись один одному в горло**» [МУ, 18.02.1950]. Стосунки між фінансистом і гангстером теж передаються за допомогою зооморфної метафори, що допомагає виразити ще більшу агресивність.

Отже, для радянського публіцистичного дискурсу була характерна однополюсна оцінка явища бізнесу. У текстах за допомогою розглянутих метафор, що подорожували з тексту в текст, відбувалося формування й утвердження стереотипного уявлення про бізнес як негативну, аморальну діяльність, метою якої є отримання прибутків будь-яким способом. Можна говорити про те, що в статтях про бізнес розвивається концептуальна метафора *капіталістичні країни – нелюдське суспільство*, суспільство, де панують відносини, як у тваринному світі, там є хижаки і жертви.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Н. Д. Арутюнова. – М.: Наука, 1988. – 341 с.
2. Гловінський М. Новомова // 12 польських есеїв / Упоряд. О. Гнатюк. – Критика, 2001. – С.158–182.
3. Масенко Л.Т. Мова радянського тоталітаризму. К.: ТОВ «Видавництво "Кліо"», 2017. – 240 с.
4. Потятиник Б.В. Медіа: ключі до розуміння. Серія: Медіакритика. – Львів: ПАІС, 2004. – 312 с.
5. Словник української мови: в 11-ти томах. – К.: Наук. думка, 1970. – Т.1. – 801 с.
6. Українсько-російський словник: у 6 т. / За ред. І. М. Кириченка. – Київ: Вид-во АН УРСР, 1953. – Т.1. – 506 с.
7. Чудинов А. П. Россия в метафорическом зеркале: когнитивное исследование политической метафоры (1991–2000) / А. П. Чудинов. – Екатеринбург, 2001. – 238 с.

Любавська Юлія Сергіївна, аспірант кафедри української мови філологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Науковий керівник – Р. А. Трифонов, кандидат філологічних наук, доцент.

Катерина Мачульська
Луцьк, Україна

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ РЕКЛАМНОГО СЛОГАНУ

Публікація є спробою висвітлення важливості врахування вікових особливостей сприйняття лінгвальних одиниць при створенні рекламних повідомлень із метою досягнення поставлених завдань. Представлені матеріали є частиною цілісного дослідження прагматичного потенціалу рекламних слоганів англomовних інтернет-магазинів.

Учені неодноразово звертали увагу на цінність досліджень вікової лінгвістики. Вікова стратифікація носіїв мови є одним із предметів вивчення соціолінгвістики [3], психолінгвістики. У підручнику С. І. Куранової «Основи психолінгвістики» є цілий підрозділ 4.1. «Вікова психолінгвістика» [2], в якому розглядаються періоди мовного становлення особистості, мовленнєві центри головного мозку, універсальні закономірності у процесах найменування та узагальнення. Учені вивчають різні аспекти вікової лінгвістики: вікові особливості слововживання, лінгвістику дитячої мови (онтолінгвістику) [1], етапи утворення слів, теорію вроджених граматичних структур та ін.

При вивченні ментального розвитку людини, її індивідуальних і вікових особливостей, мовленнєвих, у тому числі, керуються науково обґрунтованими даними про вікову періодизацію. Науковці пропонують безліч версій вікової категоризації, які мають незначні відмінності між собою. У своєму дослідженні ми спираємось на схему вікової періодизації розвитку людини, що враховує анатомічні, фізіологічні, соціальні фактори, яка була прийнята на VII конференції із проблем вікової морфології, фізіології та біохімії (1965). У ній виділяється дванадцять вікових періодів.

Ми створили 60 онлайн-опитників, в яких використано 180 рекламних слоганів із реальних діючих сайтів. Вони репрезентують сім виокремлених нами комунікативних тактик. На запитання у надісланих формах ми отримали 524 відповіді. На початку опитника ми просили респондентів вказати свій вік (*Please, specify your age*) із метою аналізу результатів інтерв'ювання з опертям на вікові особливості сприйняття рекламного повідомлення та вікові потреби споживачів. Аналізуючи одержані результати, ми встановили, що віковий діапазон респондентів – 20–66 років. Тому зосереджуємося лише на трьох вікових етапах, що й

зумовлено тим, що для потенційних клієнтів або власників інтернет-магазинів це і є період фінансової самостійності, соціальної зрілості, відносного рівня сформованості споживчої культури та мовної свідомості. У проведеному нами лінгвістичному інтерв'юванні взяли участь 262 носії англійської мови, серед яких 8 юнацького віку, 225 зрілого віку, 29 літнього віку. Розподіл респондентів за віковими категоріями зображено у таблиці нижче.

Період	Вік	Кількість респондентів
Юнацький вік	17-21 рік (юнаки); 16-20 років (дівчата)	8
Зрілий вік • 1-й період • 2-й період	• 22-35 (чоловіки); 21-35 (<u>жінки</u>) • 36-60 (чоловіки); 36-55 (жінки)	• 136 • 89
Літній вік	61-74 роки (чоловіки); 56-74 року (жінки)	29

Табл. 3.2. Розподіл респондентів за віковими періодами

Ми підраховували усі отримані відповіді та отримали результати, описані нижче.

Вибір респондентів юнацького віку:

- тактика звернення до споживача – 6,5 % від усієї кількості вподобань;
- тактика зазначення цільової групи – 0 %;
- тактика неоднозначності/багатозначності плану вираження, змісту та референції – 0 %;
- тактика демонстрацій переваг магазину та підкреслення його ексклюзивності – 0 %;
- тактика підкреслення компетентності, традицій і досвіду, цінностей – 6,5 %;
- тактика найменування товарів чи послуг магазину – 75 %;
- тактика використання власної назви – 0 %;
- поєднання декількох тактик – 12 %.

Вибір респондентів 1-го періоду зрілого віку:

- тактика звернення до споживача – 14 % від усієї кількості вподобань;
- тактика зазначення цільової групи – 0,5 %;
- тактика неоднозначності/багатозначності плану вираження, змісту та референції – 20 %;

- тактика демонстрацій переваг магазину та підкреслення його ексклюзивності – 8 %;

- тактика підкреслення компетентності, традицій і досвіду, цінностей – 3,7 %;

- тактика найменування товарів чи послуг магазину – 30 %;

- тактика використання власної назви – 1,8 %;

- поєднання декількох тактик – 22 %.

Вибір респондентів 2-го періоду зрілого віку:

- тактика звернення до споживача – 14 % від усієї кількості вподобань;

- тактика зазначення цільової групи – 0 %;

- тактика неоднозначності/багатозначності плану вираження, змісту та референції – 18,5 %;

- тактика демонстрацій переваг магазину та підкреслення його ексклюзивності – 9 %;

- тактика підкреслення компетентності, традицій і досвіду, цінностей – 5 %;

- тактика найменування товарів чи послуг магазину – 28 %;

- тактика використання власної назви – 1,5 %;

- поєднання декількох тактик – 24 %.

Вибір респондентів літнього віку:

- тактика звернення до споживача – 19 % від усієї кількості вподобань;

- тактика зазначення цільової групи – 0 %;

- тактика неоднозначності/багатозначності плану вираження, змісту та референції – 15,5 %;

- тактика демонстрацій переваг магазину та підкреслення його ексклюзивності – 5 %;

- тактика підкреслення компетентності, традицій і досвіду, цінностей – 3,5 %;

- тактика найменування товарів чи послуг магазину – 24 %;

- тактика використання власної назви – 3,5 %;

- поєднання декількох тактик – 29,5 %.

Аналіз результатів дослідження демонструє, що слогани (*Gemstone engagement; Art of hair; More than a camera store; the travel essence; Luxury Shoes&Accessories; Clothing of Life&Substance; Passion for books* та інші), які відображають тактику найменування товарів/послуг, найчастіше були обрані респондентами зрілого (1-ий і 2-ий період) віку та юного віку. Респонденти літнього віку найчастіше обирали слогани, які поєднують у собі кілька тактик (*Get free delivery on all our products; The Best Kitchen Starts Here; Home Air Filters Delivered to Your Door; The Clothes That Give You Life!* та інші). Проте вони також часто надавали перевагу слоганам, що відображають тактику найменування товарів/послуг (*For the Love of Great Food; The eco diamond; Quality prepared foods* та інші). Серед вподобань опитаних зрілого віку третіми за частотністю вибору є слогани, які

відображають тактику неоднозначності/багатозначності плану вираження, змісту та референції (*Healthy choices for healthy living; Inspiring cooks everywhere; the luxury of being yourself; For feet with a life; Make happy; sustainable living with style* та інші), а серед опитаних юного та літнього віку – слогани, які відображають тактику звернення до споживача (*Shop who you are; We are all explorers; Your store. Your style; Go far. Feel goods; be first; Let's go!* та інші). Неефективними виявилися слогани, що демонструють тактики використання власної назви та зазначення цільової групи (Наприклад: *All weather clothing for the motorist, sportsman and aviator; Hand-picked delights for moms. Daily* та *By Renee Claire; count on carter's*): лише кілька респондентів надали їм перевагу.

Зважаючи на результати лінгвістичного інтерв'ювання носіїв мови, доходимо висновку, що при створенні ефективного рекламного слогану необхідно враховувати вікову специфіку сприйняття лінгвальних одиниць, звертаючи увагу на особливості рекламного та комп'ютерного дискурсів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вуколова К. В. Вікові особливості слововживання у пітсбурзькому діалекті / К. В. Вуколова // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. – 2016. – С. 46–53.
2. Куранова С. І. Основи психолінгвістики: навчальний посібник / С. І. Куранова. – К.: Академія, 2012. – 215 с.
3. Stockwell Peter Sociolinguistics: A Resource Book for Students / P. Stockwell. – London: Psychology Press, 2002. – 213 p.

Мачульська Катерина Ярославівна – аспірант кафедри прикладної лінгвістики факультету іноземних мов Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Науковий керівник – М. В. Жуйкова, доктор філологічних наук, професор.

Елена Михайлова

Магнитогорск, Российская Федерация

КРЫЛАТЫЕ ВЫРАЖЕНИЯ ИЗ МУЛЬТФИЛЬМОВ И ИХ СЛОВАРНОЕ ОПИСАНИЕ

«Русский язык! Тысячелетия создавал народ это гибкое, пышное, неисчерпаемо богатое, умное, поэтическое и трудовое орудие своей социальной жизни, своей мысли, своих чувств, своих надежд, своего гнева, своего великого будущего» [1, [http](#)]. Это высказывание замечательного русского поэта XIX века А. Н. Толстого сегодня звучит особенно актуально. Несмотря на сетования скептиков о «порче» языка, изучая процессы, происходящие в современном национальном языке, можно убедиться в том,

что он продолжает развиваться, совершенствоваться, и наиболее ярко это обновление проявляется в фонде крылатых единиц русского языка.

Учение о крылатых словах (КС) и крылатых выражениях (КВ) сложилось лишь на рубеже XX и XXI столетий, хотя само выражение *крылатое слово* возникло давным-давно. Впервые оборот *крылатое слово* встречается у греческого поэта Гомера в поэме «Илиада». Однако С.Г. Шулежкова отмечает, что у Гомера это не термин, а «выразительный поэтический образ» [4, с. 6]. Томас Карлейль в статье о Вальтере Скотте впервые употребил оборот *крылатое слово* в значении ‘цитируемая фраза, ходячее и меткое слово или выражение’ [Там же, с. 6]. А опубликованная в 1864 году книга Г. Бюхмана «Крылатые слова» способствовала распространению термина *крылатое слово* в европейских языках.

Под крылатым словом Бюхман понимал «...постоянно воспроизводимое в широких кругах отечества изречение, выражение или имя безразлично какого языка, исторический источник или литературное происхождение которого известно (доказуемо)» (цитируется по: [4, с. 6]). С.Г. Шулежкова пишет, что представляется разумным для всех «постоянно воспроизводимых в широких кругах отечества изречений, выражений или имён <...>, историческое или литературное происхождение которых известно (доказуемо)» использовать термин *крылатые единицы* (КЕ) [там же, с. 18]. Учитывая структуру и компонентный состав КЕ, целесообразно рассматривать, с одной стороны, собственно КС (*Винни-Пух, Дюймовочка*), с другой стороны – КВ (*Вдруг завтра бой, а я уставший; Безвозмездно, то есть даром*).

КВ, как и КС, являются языковыми единицами, которые обладают «своеобразным семантическим “довеском”»: при их воспроизведении мы помним об авторах, создавших данное КВ, произведениях, из которых они вышли, исторических событиях, при которых они образовались» [4, с. 31].

До конца XIX века основным источником пополнения фонда КЕ русского языка была художественная литература (отечественная и переводная), так как наша культура носила литературоцентристский характер. Однако с появлением синтетических жанров искусства художественная литература как источники КЕ уступает им передовые позиции. Во второй половине XX века к этим новым источникам присоединяется и мультипликация. Сроки «вживания» в языковую систему КЕ из синтетических жанров искусства резко сократились. Ведь до начала XX века для проникновения какого-либо оборота в языковую систему нужны были десятилетия, а то и века. Сейчас же иногда хватает и месяца, так как созданы технические условия для тиражирования произведений искусства.

Новые слова и обороты могут появляться благодаря известным людям, но они не всегда принимаются обществом. Например, всемирно известный русский писатель Ф.М. Достоевский в своих произведениях использовал много слов, которые изобрёл, придумал сам (*картавка, куцавешный и др.*), но прочно вошла языковую систему только лексема *стусеваться* – ‘оробеть, смутиться’.

Наша студенческая группа решала создать мини-словарь КВ из детских мультфильмов, так как мы обнаружили, что КВ из анимационных произведений очень скупо отражены в энциклопедических словарях. На наш взгляд, такое невнимание к интереснейшему пласту неологизмов русского языка происходит не только потому, что мультипликацию долгое время не считали серьёзным видом искусства, но и потому, что жизнь многих единиц бывает короткой из-за сменяющегося потока новых мультфильмов. Те или иные фразы сначала становятся популярными, но через определённое время забываются, будучи вытесненными оборотами из новых анимационных лент.

Следует отметить, что достаточно интересно начата работа по лексикографированию «мультяшных» КЕ известной украинской исследовательницей Л. П. Дядечко, автором оригинальной концепции по крылатологии и фундаментального словаря «Крылатые слова нашего времени» [3]. Однако полноценное лингвистическое описание обширного фонда русских КЕ из мультфильмов – дело будущего.

Для своего мини-словаря мы отобрали наиболее устоявшиеся КЕ, которые широко используются в живой разговорной речи и в средствах массовой информации. В основном это оказались КВ из талантливых мультфильмов, выпускавшиеся кинообъединениями в советский период, в том числе киностудией «Союзмультфильм», которая была создана в 1936 году.

В 2017 году мы опубликовали первый словарь крылатых выражений из мультфильмов с историко-культурно-лингвистическим комментарием для изучающих русский язык под названием «Давайте жить дружно!». Авторами его стали студенты нашей группы П.Н. Вычкина, Э.З. Гадельшина, О.В. Гайсина-Политанская, Е.Д. Зарева, М.Н. Королёва, К.В. Ли, Е.О. Михайлова, М.В. Путяйкина, Е.Р. Савицкая, А.Л. Севко. В словарь вошла 41 словарная статья. Анализируемые единицы были взяты в основном из советских мультфильмов. Каждая словарная статья представляет разные грани КВ в пяти зонах.

1) В **инициальной зоне** КВ приводится в узуальной форме с обозначением (при необходимости) его вариантных компонентов и с указанием ударений. Например:

Ох, ра́но встаёт охра́на!
Не смеши́те моё подко́вы
Сде́лайте, [пожа́луйста,] у́мные ли́ца!
Ну, [За́яц], погоди́!

2) **Источниковая зона** содержит описание источника происхождения КВ (название мультфильма, время его выхода на экраны страны, лаконичные сведения о содержании анимационной ленты и коллективе авторов; пересказ того фрагмента фильма, в котором звучит фраза, превратившаяся в крылатую) и краткую характеристику персонажа, произнёсшего фразу, ставшую впоследствии крылатой.

3) В **семантико-стилистической зоне** характеризуется не только значение, которое КВ реализует в современном русском языке, но и ука-

зываются экспрессивно-стилистические черты «мультяшной» языковой единицы. Например:

Давай бояться вместе!

◀ Разг. шутл. Фраза, которой выражают поддержку испугавшемуся ребёнку или человеку, попавшему в трудную ситуацию.

Ещё один укольчик – и будешь ты здоров!

◀ Разг., шутл. Реплика, которой подчёркивают удовлетворение по поводу успешного завершения какого-либо дела, чаще всего – лечебной процедуры.

4) **Иллюстративная зона** состоит из примеров использования КВ в разговорной речи и в средствах массовой информации. Например:

Из всех казаков терские – самые жёсткие ребята <...> Главным делом, достойным мужчины, у казаков всегда считалась война. В мирное время мои предки, как правило, любили выпить и погулять, руководствуясь известной моралью: «Вдруг завтра бой, а я уставший!», хотя поработать, когда надо, могли. Соколов-Митрич Д. Мы здесь, чтобы победить: семь вдохновляющих историй про лидерство в бизнесе, спорте и жизни, 2017 // Сайт "books.google.ru". Режим доступа: <https://books.google.ru/books?id=x14kDQAAQBAJ&pg> (дата обращения: 12.01.2018).

5) **Зона фиксации** КВ отражает историю описания единицы в справочной литературе (если есть для этого основания). Например:

📖 **Фиксация:** Дядечко (рукопись).

📖 **Сведения о фиксации:** Берков, Мокиенко, Шулежкова 2000: 253; Дядечко 2008: 362-363; Берков, Мокиенко, Шулежкова 1, 2008, 576-577.

Наш мини-словарь – первый опыт создания нового типа словарей мультимедийного типа. Из 41 крылатого выражения лишь 13 уже отражены в словарях таких авторов, как Л.П. Дядечко, В.С. Елистратов, В.П. Берков, В.М. Мокиенко, С.Г. Шулежкова и др. Словарную статью сопровождают картинка и видеофрагмент, которые дают возможность пользователю Интернета получить комплексное представление о «генетическом довеске», свойственном каждому КВ.

Наблюдая за «мультяшными» КВ, мы убедились в том, что «Каждая микросреда (класс в школе, компания студентов, какая-либо профессиональная корпорация и т. д. <...> культивирует свою эстетику киноцитации, в целом создавая общее национальное поле “микрофольклов”» [2, с. 20]. Однако в целом в языковую систему носители русского языка из массы слов и выражений, проходящих «обкатку» в различных социальных группах, «впускают» надолго только то, что соответствует национальному менталитету и выражено по-настоящему остроумно и талантливо.

ЛИТЕРАТУРА

1. Высказывания выдающихся писателей о русском языке [Электронный ресурс]: http://gov.cap.ru/SiteMap.aspx?gov_id=72&id=324642. Дата обращения: 24.02.2018.

2. Дядечко Л. П. Крылатые слова нашего времени. Толковый словарь / Л.П. Дядечко. – М. : НТ Пресс, 2008. – 797 с.
3. Елистратов В. С. Крылатые слова русского / В.С. Елистратов – М. : АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2010. – 336 с.
4. Шулежкова С.Г. Крылатые выражения русского языка, их источники и развитие / С. Г. Шулежкова. – М.: Азбуковник, 2001. – 288 с.

Михайлова Елена Олеговна, студентка института гуманитарного образования Магнитогорского государственного технического университета им. Г. И. Носова.

Научный руководитель – *С. Г. Шулежкова*, доктор филологических наук, профессор.

Людмила Михальчук
Вінниця, Україна

ЛІНГВІСТИЧНИЙ ПОРТРЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ГОВІРКИ С. БОГДАНЄШТИ БРИЧАНСЬКОГО РАЙОНУ РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА

Як відомо, українська діалектна мова поширена не лише на території України, але і поза її межами, зокрема в Республіці Молдова. На території республіки проживають приблизно 280 тис. українців (8,4% від усього населення), більшість із яких щоденно спілкуються українською. Причини цього феномену знаходимо в історії. Опрацювавши історичні студії, ми запевнилися в тому, що пращури українського етносу проживали на території сучасної Молдови здавна: землі лівого та правого берегів Дністра ще з I ст. входили до складу Антської держави, згодом їх заселяли племена тиверців, а в XII ст. вони підпорядковувалися Галицько-Волинському князівству. За часів існування Молдавського князівства в його північній частині проживало 60% русинів-українців. На території Молдовського князівства була поширена старослов'янська, згодом західно-руська мова, а молдовська мова набуває поширення аж у XVII ст. [1, с. 18–35]. Про нечіткі кордони та змішання народів відомо і за часів Великого Князівства Литовського, Речі Посполитої, СРСР. Фактично, довгий час молдовани та українці порубіжжя були одним народом із спільною мовою, історією, традиціями, а чіткий політичний кордон між ними утвердився лише після здобуття країнами незалежності. Тому на півночі Республіки Молдова дотепер існує велика кількість населених пунктів, де проживають етнічні українці, які залишаються вірними своїй словесній традиції.

Століття співіснування різних народів на одній території призвели до колоритної сучасної мовної картини в Республіці Молдова. К. С. Кожухар зауважує, що «діалектна картина української мови в республіці дуже строката. В українських говірках півночі Молдови наявні риси карпатсь-

ких, наддністрянських, волинських, подільських говорів. У багатьох селах, заснованих переселенцями з різних регіонів, унаслідок складного процесу взаємодії різнодіалектних елементів, привнесених їх носіями, витворилися самобутні українські говірки, котрі ввібрали в себе окремі риси тієї чи іншої діалектної основи» [2, с. 91].

Уперше українські говірки в Республіці Молдова були науково презентовані в Атласі української мови. Вивченням цих анклавних говірок на сучасному етапі займаються Т. Г. Бедонька-Кугал, І. В. Гороф'янюк, Д. А. Ігнатенко, В. Г. Кожухар, К. С. Кожухар, В. Д. Панько, О. А. Романчук.

Предметом нашого дослідження була говірка с. Богданєшти Бричанського району Республіки Молдова, яка ще не охоплена дослідженнями попередників.

Село розташоване на півночі Молдови, за 80 км від кордону з Україною, на лівому березі річки Прут та межує з повітом Ботошань Румунії. Його населення – близько 500 осіб, 80% з них – українці. Офіційна мова в комуні, адміністративним центром якої є с. Богданєшти, – румунська, проте мовою спілкування всіх жителів комуні є винятково українська. Першу письмову згадку про село знаходимо на початку ХІХ ст., коли Богданєшти належали до Бричанської волості Хотинського повіту. З попереднього огляду історичних джерел дізнаємося, що в цій місцевості українці проживали споконвіку.

Для дослідження ми використали автобіографічні тексти, записані від місцевих жителів. Нашими інформаторами були: А. С. Мельничук (народилась у с. Гримєшти в 1928 р., в юності переїхала в с. Богданєшти, неосвічена) та М. Ф. Попович (народився в с. Богданєшти в 1939 р., освіта – 7 класів).

На фонетичному рівні в говірці с. Богданєшти Бричанського р-ну зафіксовано велику кількість особливостей як у системі консонантизму, так і вокалізму.

1. Нерозрізнення /e/, /и/ в ненаголошеній позиції: *би^eлрут, на-ти^eран'а, в'іби^eрау, ли^eшили*.

2. Відсутність чергування /o/ /e/ з /i/: *кон'чиу, кон'ца, дойш'ло, дой'деш*.

3. Фонема /a/ після м'яких приголосних переходить в /e/, /и/, /i/: *хал'з'ейкойу, най'мили, зел'ізне*.

4. Збереження давнього /i/ *в'ійшоу, в'іс'іл'айут, в'ібе'л'райте, метр'ікі, ч'і'кайе, ку'сок куку'руз'і, кр'і'чат*.

5. Не відбувається чергування приголосних перед давнім j: *на'правйаси, л'убйу, з'робйат, оброб'йали, за'робйу, сипйат*.

6. Твердість приголосного /t/ у дієсловах 3-ї ос. одн. і мн. теп. ч. і 2-ї ос. мн. нак. сп.: *би^eлрут, бол'ат, хол'т'ат, гол'вор'ат, учат, рос'кинут, привезут, поклада'дут*.

7. Депалаталізація кінцевого /с/, /ц/: *же'нитис, мучус, кончилос, в'з'алос, х'лопца, х'лопец, о'в'еу*.

8. Протетичний /г/: *гоброб'л'ати, го'нучка, го'нуком*.
9. Фонетичні варіанти постфікса -ся – *си, са*: *наро'див са, си в'чити*.
10. Твердість /р/ перед голосними: *зва'ру, бура'ки, С'і'рожа, по'радком*.
11. Відсутність переходу зубних приголосних у шиплячі в дієслівних формах: *ход'у, до'м'іс'уйе, мус'у*.
12. Наявність вставних /л'/, /н'/ після губних приголосних: *на'земн'і, времн'а, го'тоўл'ат*.
13. Оглушення приголосних: *рос'кинут, на'равйаси, Тис'кани, кот'і'лес* 'блок з вапняку, поширений як будівельний матеріал'.
14. Відсутність подовження приголосних після голосних перед давнім -ьє: *соб'ран'а, нати'ран'а*.
15. Послідовний перехід /т'/ у /к'/: *д'і'кей, із'ак', двац'і'к', два'нацик'*.
16. Субституція *n, хв* → *ф*: *кар'тофл'і, сфа'тило*.
17. Усічення кінцевих приголосних: *тра, зара*.

Морфологічна система говірки представлена такими особливостями:

1. Іменники жіночого роду в О. в. однини мають закінчення -оў: *но'гоў, Ра'йісоў, со'боў, то'боў, ру'коў, мноў, тешчоў, ж'інкоў*.
2. Двоїна: *дв'і се'ст'р'і, дв'і д'і'учин'і*.
3. Поширений дієслівний суфікс -ова-: *парал'ізо'вало, в'іно'вата, оре'ндо'вали*.
4. Специфічні форми числівників: один – *йед'ниї, йі'ден*, чотири – *ш'тири*, дев'ятому – *д'і'в'атом, д'і'в'атому*, шістдесят – *ш'і'й'і'с'ат*, дев'ятсот – *д'і'в'і'цот*, тисячу – *тишчу*.
5. Частки / вигуки *наї'нехай', гаї'давай', маї'більш'*.

Зворотні дієслова творяться за допомогою постфікса -си та його фонетичних варіантів -са, -се, які найчастіше знаходяться в препозиції: *си роз'лити, си ст'ройіти, си в'чити, си ли'шили, не си л'і'чиў, си ро'било, си в'чити, си наса'пала, си с'портила*. Але в говірці ми спостерігаємо, що його позиція відносно дієслова може змінюватись: *по'кайаў си, начи'нав си, догово'рили си, нача'ло си* – випадки постпозиції. Також у говірці зафіксовано цікаве явище дублювання постфікса в позиції до та після дієслова: *си'роби си, си не роз'ділим си, си наро'див са*. Носії говірки інколи вживають зворотні дієслова взагалі без постфікса: *йа'бойу, ми ста'раєм*.

На синтаксичному рівні засвідчено конструкції керування зі 3. в. типу *х'т'іла д'і'ўки, в'ін маў х'лопца, х'лопец маў п'ят' го'дошк'іў*. Спостерігаємо також нетипові конструкції: *п'іш'ла ў ро'боту, ж'інка йо'му ў'мерла*.

На лексико-семантичному рівні говіркової системи зафіксоване явище розширення семантики слова: *ка'зан* 'відро', *м'ити* 'прати', *к'ласти во'гон'* 'запалити вогонь', *си'д'іти з ди'тинойу* 'доглядати, виховувати дитину', *м'ати* 'народити', *к'репко ста'ра* 'дуже стара'. Богданештська говірка зберегла також низку архаїчних лексем: *год* 'рік', *годен* 'здатен, можу', *у'чен'і'я* 'навчання'.

Цікаво, що при опрацюванні зібраного в с. Богданєшти Бричанського району говіркового матеріалу, не було зафіксовано жодного румунізмів.

му, хоча село знаходиться на кордоні з Румунією, що свідчить про консервативність української анклавної говірки.

Велика кількість зафіксованих фонетичних ознак забезпечує надзвичайно колоритне звучання говірки. Кожна фраза може відображати декілька різнорівневих мовних особливостей. Одна з інформаторів, розповідаючи про свою внучку, каже, що та */ходе у вос'м'ім клас'і*. Тут ми спостерігаємо граматичну форму дієслова 3 особи однини на *-е /ходе*, нетипову форму керування */ходе у клас'і*, модифіковану форму числівника *вос'м'ім*.

Говірці с. Богданешти властива певна кількість типових ознак покутсько-буковинського говору, наприклад збереження давнього */і/*, відсутність чергування приголосних перед давнім *і*, послідовний перехід */т'/* у */к'/*, препозитивний постфікс *-си* та його фонетичні варіанти у зворотних дієсловах. З'ясовані мовні особливості дають підставу стверджувати, що материнською основою говірки с. Богданешти Бричанського району Республіки Молдова є покутсько-буковинський говір південно-західного наріччя української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. История Республики Молдова. С древнейших времен до наших дней / Ассоциация учёных Молдовы им. Н. Милеску-Спэтару. – изд. 2-е, переработанное и дополненное. – Кишинев : Elan Poligraf, 2002. – 360 с.
2. Кожухар К. С. Українські говірки в Республіці Молдова (загальна характеристика фонетичної системи) / К. С. Кожухар // Українці Молдови. Історія і сучасність / укл. В. Г. Кожухар, К. С. Кожухар. – Chişinău : Elan-Poligraf, 2005. – С. 89–108.

Михальчук Людмила Петрівна, студентка факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського.

Науковий керівник – *І. В. Гороф'янюк*, кандидат філологічних наук, доцент.

Вадим Молоцький
Запоріжжя, Україна

СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НІКОНІМІВ В УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСІ

Ономастична лексика є постійним об'єктом пильної уваги науковців. Широке використання Інтернету як соціального середовища сприяє створенню інтернет-лінгвістики, яка дає поштовх до розуміння того, як розвивається сучасна мова. Однією з особливостей спілкування в мережі є використання нікнеймів, які постають як аналог власного імені.

У сучасному мовознавстві існує низка праць, присвячених питанням іншомовних інтернет-дискурсів. Наприклад, типологічні характеристики ніконімів в англійськомовному інтернет-дискурсі з'ясувала Н. Ф. Гладуш [1], аспект лінгвопрагматики найменувань осіб у російськомовному віртуальному дискурсі розглянув О. А. Соков [4], структурний і семантичний аспекти – Г. В. Ходоренко [5]. Однак в українській лінгвістиці проблема вивчення нікнейміки в українськомовному просторі залишається поза увагою дослідників. Це й зумовило актуальність нашої розвідки.

Мета дослідження полягає у встановленні семантичних особливостей ніконімів на українськомовних форумах.

Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язання таких завдань: укласти картотеку ніків україномовних інтернет-користувачів; схарактеризувати основні мотиви називання себе в Інтернеті та окреслити коло функцій віртуальних імен.

Матеріал дослідження добирався шляхом вибірки нікнеймів із різноманітних форумів, а також за допомогою опитування, яке проводилося серед студентів Запорізького національного університету.

У сучасних умовах розвитку інформаційних технологій виникає загальна потреба ввести категорію, котра б об'єднувала всі різновиди ідентифікаторів у мережі. Г. В. Ходоренко вводить у науковий обіг термін «ніконім» (англ. *nick* 'прізвисько') – вигадане ім'я-прізвисько, прийняте користувачем для організації роботи в мережі й участі в інтернет-комунікації. М. В. Голомідова трактує це поняття як «штучна номінація», що пов'язана з творчим потенціалом особистості [2, с. 53]. Проте зауважимо, що ще до появи Інтернету люди часто вигадували собі імена, які відрізнялися від їх реальних імен, – псевдоніми. Г. В. Ходоренко зауважує: «Як і ніконім, псевдонім обирається його носієм, і в цьому їхня подібність. Однак функційне навантаження ніконіма і псевдоніма відрізняється, тому що ніконім служить насамперед для організації спілкування, тоді як псевдонім обирається для приховування справжнього імені з певною метою» [5, с. 7]. Сучасні онлайн-словники пропонують досить різноманітну синонімічну групу на позначення цього поняття: юзеронім, ім'я-маска, віртуальне ім'я, замасковане ім'я, інтернет-ім'я, нік, інтернет-псевдонім, віртуальне прізвисько тощо [3, с. 401].

Обираючи собі віртуальне ім'я, користувач керується мотивами, що пояснюють його вибір мовних засобів. При цьому зазначимо, що семантика власних імен завжди понятійна: іноді лексичне значення найменування прирівнюють до семантики тих загальних назв, від яких вони утворилися. За нашими даними, найчастіше українці реєструються в мережі під імовірно реальними іменами. Значна частина похідних утворена від повної форми імені, прізвища за допомогою кириличних або латинських літер у шрифтовій варіативності: *Dmytrenko*, *Ruslan Kozak*, *Porovuchdmytro*, *Taisija*, *Альона*, *Артем Марченко*, *ВАЛЕНТИНА*, *герилевич василь*, *ЛавровЄгор*, *Юлія Чернета*, *яна* та ін. У деяких новотворах спостері-

гаємо додавання чисел до мотивувального слова, що означає рік народження користувача, рік реєстрації, його вік під час реєстрації, улюблене число або цифри, які запам'ятовуються за допомогою уявних образів, тощо: *bogdan47*, *Marichka76*, *Oleksandr93*, *Павло1996*, *Сергій1986* та ін. За бажанням користувач може приховати свої негативні риси й підкреслити позитивні, використовуючи зменшено-пестливі форми, які надають відтінок прихильності, ніжності: *Irinka*, *Tanchik2009*, *Артюша*, *Ксюшка73* та ін. Зневажливий відтінок презентують ніки, утворені від кличок, прізвиськ учасників форуму: *Shyna* від прізвища *Шинкаренко*; *Sheva* від прізвища *Шевченко* тощо.

Нерідко користувачі переносять на себе найменування предмета або істоти за подібністю: *ANGELOCHEK* 'добра, лагідна людина'; *Маринка-картинка* 'гарна, маленька людина'; *Молекулярний Дядько!* 'поважна людина з надмірною вагою'; *Злий чаклун* 'зла, підступна людина' та ін.

Часто вибір імені залежить виключно від уподобань учасника або близькості певного персонажа авторів: *Прометей* 'міфічний герой'; *IvasukTelesuk* 'літературний герой'; *Масяня:*) 'мультиплікаційний герой'; *Morpheus* 'кіноперсонаж' та ін.

Намагаючись реалізувати власне «я» або шукаючи нові інтереси, українці реєструються під іменами, прізвищами відомих людей: *HECTOR МАХНО* 'політичний діяч'; *Meteora* 'музичний гурт'; *Sho Kosugi* 'актор'; *Petrarka* 'поет'; *remy* 'футболіст' та ін.

Трапляються нечисленні імена, що відображають емоційний стан людини, утворені за допомогою різних символів, набору літер: *)* 'розважливість і життєрадісність'; *zzz* 'сонливість' та ін.

Іноді український користувач використовує нікнейм, мотивований назвами географічних об'єктів на основі реального зв'язку з ним: місце народження, місце проживання, місце, куди мріє поїхати учасник форуму, асоціативне місце (*Worskla* 'річка'; *kiev301* 'місто' та ін.).

Активізація ринкових відносин в Україні сприяла поповненню антропонімної лексики номінативними одиницями, мотивованими назвами торговельних брендів, організацій, фармацевтичних засобів, насамперед іноземних, які успішно завойовують український ринок: *Есцо* 'модний бренд'; *Медихронал* 'лікарський засіб', *Crazy bee** 'назва цукерок'; *nasa* 'агентство' та ін.

На зовнішні ознаки, риси характеру вказують також найменування, утворені від назв тварин, птахів, риб і комах або звуків, які вони передають: *Жук* 'про людину, яка робить усе нишком'; *AkyLa* 'про великих ділків капіталізму, багатіїв, які по-хижацькому експлуатують трудящих'; *Pantera7745* 'про людину, яка прагне наживи, жорстоко визискуючи кого-небудь, діючи як хижак' та ін.

Іноколи інтернет-користувачі реєструються під іменами, мотивованими назвами занять і соціального статусу: *This is Ін-Яз* 'про людину, чия діяльність пов'язана з іноземною філологією', *Телевізійник* 'журна-

ліст', *Ліхтарник* 'комунальний службовець', *Штурмовик* 'військовослужбовець' та ін.

Для того, щоб розповісти про свої уподобання в їжі або викликати приємні чи неприємні асоціації, український користувач переносить на себе назви продуктів харчування: *Чунсы*, *Juice* 'сік'; *Moloko73* 'трансліт. молоко'; *mukhomor* 'трансліт. мухомор'; *Chester* 'сорт сиру' та ін.

Порівняно чисельною та різноманітною є група лексем на позначення комп'ютерних понять, назв сайтів і доменів: *Диа* 'редактор діаграм', *qwerty* 'розкладка клавіатури', *YAhoo* 'браузер', *helkern* 'назва віруса', *sk* 'домен', *shift* 'кнопка', *webmaster* 'сервіс', *mvo* 'формат відео', *Web_Vell* 'хостінг-провайдер', *GAE* 'інтернет-служба', *Lazarus* 'програмне забезпечення', *Гість* 'безіменний автор' та ін. Це пов'язано насамперед з активним розвитком діяльності населення шляхом використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Обстежений матеріал дає підстави стверджувати, що виявлені на українських форумах ніконіми – це здебільшого імена, мотивовані, ймовірно, реальними іменами користувачів. На вибір віртуального імені значною мірою впливають сучасна культура, професія, соціальний статус, вік і творчий потенціал людини. Таке ім'я, на відміну від реального, повинно, в першу чергу, бути оригінальним і привертати до себе увагу, повідомляти інформацію про свого носія. Часто виникає сумнів у правомірності виокремлення семантики власних імен. У перспективі плануємо дослідити інші аспекти ніконімів в українськомовному середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гладуш Н. Ф. Прототипова модель англійських Інтернет ніконімів [Електронний ресурс] / Н. Ф. Гладуш, Є. А. Галицька // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – 2012. – Вип. 21. – С. 102–111. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psptkl_2012_21_17
2. Голомидова М. В. Искусственная номинация в русской ономастике : [монография] / М. В. Голомидова. – Екатеринбург : Уральский государственный университет, 1998. – 232 с.
3. Сазонова Є. Нікнейміка як нова галузь сучасної антропоніміки [Електронний ресурс] / Є. Сазонова // *Studia linguistica*. – 2014. – Вип. 8. – С. 399–403. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Stling2014_8_65
4. Соков А. А. Никоним в виртуальном дискурсе: лингвопрагматический аспект : автореф. дисс. на стиск. науч. степени канд. филол. наук. : спец. 10.02.01 „Русский язык” [Электронный ресурс] / А. А. Соков. – Великий Новгород, 2014. – 22 с. – Режим доступа : <http://www.novsu.ru/file/1117903>
5. Ходоренко Г. В. Найменування осіб у російськомовній інтернет-комунікації : структурний і семантичний аспекти : автореф. дис. на

здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 „Російська мова” / Г. В. Ходоренко. – Дніпропетровськ, 2006. – 18 с.

6. Ходоренко Г. В. Номінація груп осіб у російській мові: семантичний, функціональний та когнітивний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.02 „Російська мова” / Г. В. Ходоренко. – Сімферополь, 2014. – 38 с.

7. Словник української мови : в 11 т. / [ред. колег. І. К. Білодід та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970–1980.

Молоцький Вадим Олександрович, студент IV курсу філологічного факультету ДВНЗ «Запорізький національний університет».

Науковий керівник – *О. В. Меркулова*, кандидат філологічних наук, старший викладач.

Ольга Мочан
Ужгород, Україна

ГОЛОВНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ В МОВІ РОМАНУ ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА «СРІБНЕ МОЛОКО»

Дослідження синтаксичної структури сучасного художнього тексту належить до актуальних завдань лінгвістики, оскільки новітній постмодерний дискурс демонструє активне вживання специфічних форм вираження думки. Саме з таких позицій нас зацікавив текст роману «Срібне молоко» [1] В. Шевчука – українського письменника-шістдесятника, майстра психологічної й готичної прози, автора низки літературознавчих та публіцистичних праць, інтерпретатора українського літературного бароко. Валерій Шевчук вважається одним із фундаторів Житомирської прозової школи.

Мета нашого дослідження – структурно-граматичний аналіз способів вираження головних членів речення в романі Валерія Шевчука «Срібне молоко».

Предмет дослідження – головні члени в межах простих (двоскладних та односкладних) і складних речень, їх структура і засоби вираження.

Художній доробок В. Шевчука досліджували В. Балдинюк, П. Білоус, Н. Городнюк, Н. Євшан, Г. Клочек, Р. Лихограй, П. Майдаченко, Т. Монахова, В. Панченко, А. Пивоварська, М. Рябчук, Л. Тарнашинська та інші. Науковці констатують, що проза В. Шевчука може гідно репрезентувати сучасну українську літературу на світових обширах. Його творчість – це унікальне поєднання реальної та культурної дійсності. На жаль, мовознавчих праць, присвячених талановитому Валерію Шевчуку, не так уже й багато (статті О. Переломової, Т. Монахової та деяких ін.), тому детальне дослідження його творчості вважаємо перспективним.

Актуальність та наукова новизна дослідження зумовлені тим, що засоби вираження головних членів речення в романі Валерія Шевчука «Срібне молоко» ніким досі не розглядалися.

Основним формально-синтаксичним типом простого речення є двоскладні конструкції, структурну основу яких становлять два головні члени – підмет і присудок. Диференційні ознаки простого речення найповніше виявляються саме в двоскладних реченнях [3]. Це такі прості речення, синтаксичний центр яких складається з двох синтаксично пов'язаних повнозначних лексичних компонентів речення, кожен із яких може об'єднувати навколо себе окремі синтаксично залежні від нього лексичні компоненти [1].

У ролі **простого підмета** в романі В. Шевчука «Срібне молоко» переважно виступають: 1) іменники в називному відмінку: *Адже і Єва, зриваючи заборонений плід, бажала щастя одкриття, хоча добре знала, що за те чекає її страшна покара*; 2) займенники: *Він встав і раптом побачив, що ота срібна дорога, що м'яко світлася, засипана порохом місячного проміння, вже й не дорога, а лискучелуский велетенський Змій, котрий повзе в засинений простір і десь там, у глибині посріблених, ще недожжаних піль ще зає*

Складеним підметам властива семантична єдність компонентів, що ґрунтується на обов'язковій лексичній сполучуваності слів. Такі підмети є синтаксично неподільними словосполученнями, головне слово яких обов'язково вимагає залежної словоформи. До складених підметів обстеженого нами роману належать: 1) кількісно-іменникові сполуки: *А Одудячим їхнє село, охоче сповістив господар, зветься зовсім не тому, що там багато водиться одудів, а тому, що виробляють у ньому небувалі дуди, а ще й дудочки, котрі продають на ярмарках...;* 2) підмети, що складаються з займенників у називному та родовому відмінку з прийменником **з (із)** і мають значення вибірності, що обмежується головним компонентом: *...І ніхто з них із матір'ю вжитися не міг...;* 3) соціативні підмети: *...Відтак вони з Петром випили по чарці і заїли хлібом із салом.*

Простий дієслівний присудок – це найтиповіша форма присудка двоскладного речення, оскільки саме дієслово є найбільш пристосованою формою для вираження присудка [3, с. 73]. У романі «Срібне молоко» простий присудок найчастіше виражений: 1) різними часовими формами дієслів: *Дяк креснув вогню, але люлька не запалилася*; 2) фразеологізмами дієслівного типу: *Але Явдоха в її бік і оком не повела.*

Складений дієслівний присудок складається з допоміжного дієслова, що виконує функцію зв'язки та інфінітива. У романі «Срібне молоко» такий присудок найчастіше виражений: 1) сполученням допоміжних фазових дієслів зі значенням початку чи продовження дії **почати, стати, продовжувати** з інфінітивом: *Саме тут, на могилі, Гапка й отямилася, сіла й почала думати гірку думоньку...; Але одежа стала відновлювати попередні барви...; ...А може, все те продовжувало лунати...;* 2) сполученням допоміжних фазових дієслів зі значенням закінчення дії (**закінчувати, перестати, припинити, кинути** та ін.) з інфінітивом: *Дяк Григорій Комарницький перестав ходити і став як укопаний, неру-*

шно дивлячись у куток; 3) сполученням допоміжних модальних дієслів **могти, мусити, хотіти** з інфінітивом: *З нашим братом, мужем, усяке може приключитися!; ...Але Гапка ... мусіла жебоніти щось аж зовсім у цю урочу мить і для неї нецікаве...; ...Гадала, що любить мене і хоче взяти за жону.*

Складений іменний присудок різноманітніший за морфологічним вираженням у мові роману В. Шевчука. Компонентами його є: 1) власне граматична зв'язка **бути** + дієприкметник, прикметник: ... Коли **був розжарений**, як черінь; *Писар **був** настільки **здивований**, що не відповів на цю мудрацію;* 2) напівповнозначні зв'язки **стати, зробитися** + прикметник: *І дяк Григорій Комарницький збагнув..., що знову **став** у цьому світі **безверхим** та **безхатим**, а може, й **безголовим**... аж для чужих очей **зробився невидимий**.*

Найтиповішу форму складного присудка в романі Валерія Шевчука «Срібне молоко» становить модель «допоміжне модальне дієслово у відповідній часовій формі + дієслівна зв'язка у формі інфінітива + предикативний член (іменник, прикметник, займенник, дієприкметник)»: ...*Яка **може бути** з лихого намислу **вкрадена**; ...А боком, отже, боком **мала бути вузча**;...Бо те, що **мало бути** йому сьогоднішнім **сніданком**, дане жалісливою Явдохою, спожив не менш капосний, аніж Гапка, пес; ...Адже й та муха, котра **вирішила стати жінкою** для нещасного комара з його пісні, також до того комара чомусь прилипла та й заміж за нього пішла.*

Своєрідною синтаксичною ознакою мови роману В. Шевчука «Срібне молоко» є відчутна перевага складних речень над простими. Часто в одному багатокomпонентному складному реченні може бути до 8–10 умовно простих двоскладних речень. Саме тому аналізувати речення цього талановитого постмодерніста нам було надзвичайно цікаво. Наприклад: *У негустому сутінку, що **витворювався** через занавішені вікна, коливалося якесь озеро, а може, на тихому його плесі кипів вир із крутією, підіймалися і зміщувалися площини, освітлені чи отемнені, біліші чи темніші, круглі й пласкі, гострі й округлі, викруглені чи западисті, які **були** між собою і сплетені, і розділені, і злиті, і розторгнуті – мнулися, вигиналися, падали, здійсмалися, зводилися, припадали, хилилися, скручувалися, корчилися, стискалися і розпрямлювалися, ніби у великому казані, що його утворювало згорнуте кільцем чорне тіло Змія, де виварювалася й бурунила білизна, але замість булькоту чулися зойкоти, сміхи, окрики, шепоти, реготи, охи і чмаки, приказки й примовки, в яких стороннє вуху навряд чи могло знайти глузд, хіба таке чуйне, як Гапчине, але Гапка знову була прибита панотцевою рукою до лавки й мусіла жебоніти щось аж зовсім у цю урочу мить і для неї нецікаве, адже фатально відчувала, що цим нецікавим ніяк не переконує засніченого лихим сніданком панотця, а навпаки, тратить щось вирішальне, що могло б цілий світ переконати у Явдошиній неправді, а в її, Гапчиній, правді [2].*

Отже, головними членами речення в романі Валерія Шевчука «Срібне молоко» є підмет і присудок, за допомогою яких легше передати і зрозуміти зміст думки. Автор активно використовує два види підметів (простий і складений) та три види присудків (простий, складений і складний). Ми простежили, що письменник віддає перевагу складним реченням, у межах яких основна роль належить двоскладним умовно простим конструкціям, натомість односкладних простих речень у нього майже немає. Це свідчить про багатство і своєрідність синтаксису художньої мови В. Шевчука, вивчення ідіостилю якого потребує пильнішої уваги лінгвістів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис : [кол. монографія] / Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР; за заг. ред. І. К. Білодіда. – Київ: Наук. думка, 1972. – 511 с.
2. Шевчук В. Срібне молоко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2846> – Назва з екрана.
3. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: Підручник / К. Ф. Шульжук. – К.: Академія, 2004. – 408 с.

Мочан Ольга Віталіївна, студентка 3 курсу філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник: *О. Д. Пискач*, кандидат філологічних наук, доцент.

Веселіна Ніколова, Емона Динева
Софія, Болгарія

ЗДОБУТКИ БОЛГАРСЬКОЇ УКРАЇНІСТИКИ В СОФІЙСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМ. СВЯТОГО КЛИМЕНТА ОХРИДСЬКОГО

Корені української присутності в болгарському академічному житті сягають кінця XIX століття. Влітку 1889 р. до Софії прибув Михайло Петрович Драгоманов, запрошений на посаду професора в щойно заснованому Софійському університеті. Йому навіть запропоновано посаду ректора, яку він не прийняв через те, що вважав, що першим ректором болгарського університету має бути болгарин. Так учений зі світовою славою, з величезними науковими надбаннями в галузі фольклористики, історії, соціології, публіцистики Михайло Драгоманов почав викладати історію Стародавнього Сходу. Його лекції, які читалися російською мовою, мали величезну популярність. Перебування Драгоманова в Софії так чи інакше викликало зацікавлення серед болгарської інтелігенції українською літературою. Завдяки українському вченому місцева культур-

на спільнота ознайомилась з діяльністю Г. Сковороди, М. Старицького, С. Воробкевича, І. Нечуя–Левицького, М. Костомарова, М. Павлика, Олени Пчілки, Н. Кобринської, І. Франка та інших митців України.

Про силу та глибину впливу М. Драгоманова на болгарську гуманітаристику свідчать слова послідовника та нащадка Івана Шишманова – Михайла Арнаудова – видатного болгарського фольклориста, історика літератури, етнографа. Акад. М. Арнаудов (1878–1978) закінчив слов'янську філологію в Софійському університеті, був тут професором, ректором, членом Української академії наук, головою Болгарської академії наук.

У 1932 р. із нагоди освячення пам'ятника Драгоманову в Софії він пише: „Я маю вважатися учнем Драгоманова подвійно, хоча жодного разу не мав щастя бачити його: по-перше, ... коли вивчав якнайретельніше його дослідження... які були справжнім одкровенням для мене,... а ще й будучи під прихильною опікою Шишманова, я засвоїв нову техніку літературно-історичної роботи, передану йому Драгомановим”.

Важливий і суттєвий крок на шляху дослідження української тематики в болгарському літературознавстві – від початку 60-х років у Софійському університеті працює Сімеон Русакієв (1910–1991), завкафедри російської й радянської літератури (1967–1975), проректор (1953–1958). У 1964 р. проф. Русакієв опублікував працю „Платон Воронько. Особистість і творчість”, а в 1965 р. захистив докторську дисертацію в Національній академії наук України на тему: „Тарас Шевченко та болгарська література”. Як дослідник російської й радянської літератури, російсько-болгарських та українсько-болгарських літературних взаємин різних часів, він ще міцніше закріпив українську проблематику в полі досліджень болгарського літературознавства.

У 1969 р. Ліляна Мінкова захищає дисертацію на тему: „Любен Каравелов та українська література”. У 1958–1960 роках вона працює асистентом із класичної російської літератури в Софійському університеті. З 1961 р. проф. Ліляна Мінкова працює в Інституті літератури БАН, тепер вона відомий критик, перекладач і науковець, розробляє широке коло питань із української літератури та українсько-болгарських літературних і культурних взаємин. Інші науковці, чий досвід та наукові зацікавлення пов'язані з українською проблематикою, – це проф. В. Велчев, русист, викладач російської літератури XIX ст., проф. Н. М. Дилевський та проф. І. Леков – обидва в галузі мовознавства.

Перший справжній україніст в Болгарії – Лідія Терзійська. Доц. Л. Терзійська закінчила у 1963 р. українську філологію в Київському університеті з другою спеціальністю „російська мова та література”. Цього ж року вона влаштовується на роботу на кафедрі російської та радянської літератури як стажер-асистент із російської літератури. Пізніше вона захищає дисертацію на тему: „Болгарська тема в українській літературі”, викладає російську літературу XIX й XX століть, читає курс із літератур радянських народів. Із середини 60-х років до 1992 р. доц. Л. Терзійська ве-

де факультативний курс із української мови, який відвідують не лише студенти з філологічних спеціальностей, а й з історичного, з геолого-географського факультету, колеги-викладачі. Декілька разів Л. Терзійська за підтримки та співпраці з проф. С. Русакієвим та іншими колегами-русистами намагалася заснувати українську філологію в Софійському університеті, але, на жаль, це виявилось тоді неможливим. Потрібно було налагодити співпрацю між Софійським та Київським університетами у зв'язку з відкриттям нової спеціальності. Крига скресла аж у 1994 р., коли в Софійському університеті започатковується українська філологія як друга спеціальність. Це стало можливим головним чином завдяки зусиллям доц. Лідії Терзійської, які знайшли плідний ґрунт в нових умовах університетської автономії та в змінених політичних обставинах.

До вихованців другої спеціальності належить Антоанета Горінова, яка з 2001 до 2008 р. готувала в БАН дисертацію на тему: „Ідилія в українській літературі в ХІХ ст.” та вела практичні заняття з української літератури в університеті. З 1992 до 1998 р. в Болгарії перебував проф. Іван Андрійович Стоянов, відомий український болгарист, який приїхав до Софійського університету вести заняття з української мови, спочатку як факультатив, а потім – у другій спеціальності. Перші кроки болгарської україністики пов'язані з їхніми іменами, і саме цим двом науковцям та ентузіастам завдячують заснуванням української філології як окремої спеціальності на відділенні слов'янської філології в 1996 р.

Упродовж перших чотирьох років на спеціальність ‘українська філологія’ приймали студентів кожного року, а з 2000 р. – через рік.

Аспірантом із української мови стала вихованка чеської філології Албена Стаменова, яка в 2003 р. захистила дисертацію на тему: „Лексичні давньоболгаризми в сучасній українській літературній мові”. У цей час викладанням україністичних дисциплін були зайняті сили всіх тих, хто був в змозі сприяти розвитку молододі спеціальності. У викладанні практичної української мови, крім двох аспіранток, брали участь ще Таня Димитрова та Валентина Драгулева, українки з походження, викладачі російської мови з багаторічним досвідом.

Українську літературу й країнознавство викладала (як і досі) доц. Л. Терзійська. Теоретичний курс української мови та історичну граматику вів доц. В. Гешев, фахівець із порівняльно-історичної граматики слов'янських мов, який завдяки своєму ентузіазму, широкому колу наукових зацікавлень та надзвичайній ерудиції став одним із засновників україністики. Курс з історії української літературної мови читала Албена Стаменова.

Райна Камберова, з першого випуску україністів, відразу після закінчення навчання почала викладати українську мову. Тепер вона – одна з основних постатей в університетській україністиці. У 2009 р. захистила дисертацію на тему: „Лексеми з семантикою відчуття в творчості українських символістів”.

Викладання україністичних дисциплін відповідає всім вимогам софійської славістики. Українська мова як на практичному, так і на теоретичному рівні викладається за установленими критеріями, якими керуються всі інші славістичні спеціальності. Поглиблюється й розширюється обсяг викладання дисциплін, наприклад, стилістикою й прагматикою. Завдяки зусиллям всіх викладачів болгарська україністика – наймолодша спеціальність на відділенні слов'янської філології – може успішно стати поряд зі своїми старшими „сестрами” – богемістикою, полоністикою, сербохорватистикою та словакістикою.

Крім болгарських викладачів, у Софійському університеті викладають також українські лектори. Досі лекторами були: Валентина Червоножко (Київ, 1999), Остап Сливинський (Львів, 2003), Наталя Григораш (Львів, 2006), Ліліана Куртова (Одеса, 2008), Ольга Сорока (Львів, 2009, 2010, 2011). Софійський університет підтримує зв'язки з декількома українськими вишами – Київським національним університетом ім. Т. Шевченка, з Педагогічним університетом ім. М. Драгоманова, з Львівським національним університетом ім. І. Франка [1; 2; 3].

2016 року факультет слов'янської філології підписав двосторонній договір за програмою “Еразмус +” із Київським національним університетом імені Т. Шевченка та Львівським національним університетом імені Івана Франка. Таким чином стало можливим для болгарських і українських студентів, докторантів вивчати українську й болгарську мову протягом 5 місяців за фінансування програми. Крім того, за цією програмою стало можливо запрошувати викладачів-фахівців із різних галузей читати цикл лекцій. Програма Еразмус + дійсно дає можливість підвищити рівень володіння мовами, глибше ознайомитися з викладанням у відповідних університетах і заглибитися в академічну атмосферу.

За 20 років викладачі, докторанти й студенти болгарської університетської україністики здійснили ряд наукових та інформаційних проєктів. Один із них – це “Болгарська віртуальна україністика”, що тривав з 2009 по 2013 р. У рамках проєкту була створена інтернет-сторінка, яка отримала назву – “Болгарська віртуальна україністика”. Її можна знайти за адресою www.bgukrainistika.com у трьох версіях – болгарською, українською та англійською мовами. Проєкт орієнтований на студентів-україністів, викладачів, дослідників у галузі україністики й славістики, на різні культурні установи, бізнес, як і на кожного, хто цікавиться Україною та українсько-болгарськими науковими, культурними та мовними взаєминами. Таким чином, ми хочемо заохотити своїх випускників підтримувати зв'язки, щоб покоління болгарських україністів знали одні про одних. На сторінці також розміщено новини, оголошення про різні події, конференції, літні школи, електронні адреси наукових установ та ін.

Власними коштами та завдяки подарункам із особистих бібліотек приватних осіб, викладачів Софійського та українських університетів, Посольства України в Республіці Болгарії, українських та болгарських пере-

кладачів болгарська університетська україністика зібрала значну кількість літератури для власної бібліотеки. На сайті болгарської віртуальної україністики знаходиться електронний каталог цієї спеціалізованої бібліотеки. Він є важливим джерелом інформації для відвідувачів сайту.

Інший проект, який з'явився внаслідок першого проекту, – це електронний альманах „Болгарська україністика“. З 2010 року на сайті болгарської україністики виходить раз в рік електронний альманах „Болгарська україністика“ – онлайн-видання, яке має на меті публікувати наукові дослідження в галузі гуманітаристики і, зокрема, україністики. До редакційної колегії альманаху входять доц. д-р Л. Терзійська, доц. д-р В. Гешев, доц. д-р М. Младенова, доц. д-р А. Стаменова, гл. ас. д-р Р. Камберова, гл. ас. О. Сорока, гл. ас. д-р В. Колев із Софійського університету і доц. д-р О. Чмир із КНУ імені Тараса Шевченка, О. Албул із ЛНУ імені Івана Франка. Альманах має міжнародний номер для періодичних видань (ISSN). У ньому публікуються наукові статті, огляди, рецензії, інформація про наукові форуми авторитетних болгарських, українських науковців, розробки та дослідження студентів, дипломантів та докторантів. Альманах приймає публікації в галузі мовознавства, літературознавства, фольклористики, етнографії, історії, культурології, соціології. Згідно з прийнятими редколегією технічними вимогами альманах публікує статті всіма слов'янськими мовами й англійською.

Р. Камберова й А. Стаменова опублікували два підручники української мови для болгар – частина перша і третя. Підручники призначені для студентів першого й третього курсу спеціальності «українська філологія» в Софійському університеті ім. Св. Климента Охридського. „Украински език за българи – част 1“ вийшов 2008 року і був перевиданий ще у 2012 році (автори: А. Стаменова та Р. Камберова). „Украински език за българи – част 3“ вийшов 2015 року (автор: Р. Камберова). Автори першого підручника готують також другу частину.

Болгарські студенти їздять в Україну на стажування, яке дуже допомагає їм у засвоєнні української мови та в ознайомленні з викладанням україністичних дисциплін в Україні. Так само Софійський університет приймає українських студентів-болгаристів, які приїжджають на стажування.

А зовсім недавно студенти-україністи з Софійського університету брали участь у конкурсі читців української поезії в Познані (Польща), приуроченому дню народження Т. Шевченка, а потому – в Кракові в конкурсі з української орфографії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Камберова Р. 20 років україністики в Софійському університеті імені Святого Климента Охридського / Р. Камберова // Українська мова у світі: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. – Львів, 2016. – С. 100–104.

2. Стаменова А. Університетська україністика в Болгарії: традиції та сучасність / А. Стаменова // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Викладання славістичних дисциплін в університетах Європи. – 2011. – Вип.14. – С. 151–156.
3. Якімова А. Внесок українців в науку і освіту Болгарії / А. Якімова // Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті. Українська діаспора у світовій цивілізації» (У рамках Конгресу української діаспори). – Львів, 2008. – С. 341–345.

Ніколова Веселіна, студентка 3 курсу українського відділення факультету слов'янської філології Софійського університету ім. Святого Климента Охридського.

Науковий керівник – *Райна Камберова*, кандидат філологічних наук, доцент.

Альона Новосьолова
Запоріжжя, Україна

СТИЛІСТИКА ПОРІВНЯЛЬНИХ ЗВОРОТІВ У РОМАНІ Я. БАКАЛЕЦЬ, Я. ЯРІША «ІЗ СЬОМОГО ДНА»

Порівняння є класичним, усталеним і поширеним у використанні тропом. Цю мовностилістичну конструкцію розглядали багато науковців, наприклад, Н. Дудик [3], Л. Мацько [6], О. Пономарів [8] та ін.

Порівняння в поетичному тексті було предметом дослідження низки вчених, зокрема, Л. Кучеренко [4], С. Марцин [5], О. Мацько [7], хоча, безумовно, традиція його вивчення як складника художнього тексту має витoki в працях класиків мовознавства – О. Потебні [9], І. Вихованця [2] та ін. Огляд наукових праць дає підстави дійти висновку, що вивчення порівняння досягло серйозних результатів, які все ж таки не можна назвати вичерпними.

Порівняння – це тропеїчні фігури, у яких мовне зображення особи, предмета, явища чи дії передається через найхарактерніші ознаки, що є органічно властивими для інших [6, с. 359]. В основі порівняння лежить логічна операція виділення найсуттєвішої ознаки описуваного через пошук іншого, для якого ця ознака є виразнішою [10, с. 528].

Вибір стилістики порівняльних зворотів, своєрідності їхнього експресивного забарвлення зумовлюється багатьма чинниками. Світобачення письменника, територіальні особливості, в яких творить митець, або ж особливості описуваної епохи, культури й менталітету репрезентованої в романі доби чи нації безпосередньо впливають на стилевжиток цих мовних одиниць. Саме порівняння може бути засобом характеристики персонажів твору, їхніх взаємин.

Типовими стилетвірними особливостями художнього стилю є певні особливі прикмети – лексичні, фразеологічні й граматичні. У статті ми дослідили стилевжиток лексичних одиниць, що увійшли до складу компаративних моделей роману.

У романі спостерегли велику кількість розмовної лексики. Нею послуговуються у щоденному неофіційному спілкуванні. Автори роману «Із сьомого дна» Ярослава Бакалець і Ярослав Яріш використовують просторіччя в художньому творі як засіб відтворення особливостей живого мовлення та характеристики персонажів.

До слів зниженої стилістичної забарвленості, що входять до складу порівнянь роману, можемо віднести:

1) просторічну лексику: Юрко був блідий, як *мрець* [1, с. 87], торгується за булаву, як *баба на базарі* [1, с. 120], Чого це ти так злякався, *ніби чорта побачив* [1, с. 136], прокльони, *наче музика* [1, с. 154], невольники були *схожі на живих трупаків* [1, с. 162], мені потрібен кінь, тільки добрий, не такий, як *ці здохляки* [1, с. 322];

2) фамільярну лексику: А я вже нехай і здохну, як *собака* [1, с. 19], До хана з порожніми руками миритися – все одно, *що до ведмедя з пукавкою* [1, с. 137], Він (Хмельницький) завше закони січові шанував...Йому (Виговському) на традиції наші наплювати [1, с. 172], дав їй такого ляпаса, *аж облизалася* [1, с. 330], він *ніби в око вліпив* [1, с. 358], Нараз почулися страшні крики, *наче саме пекло виригнуло всі свої страждання* [1, с. 384];

3) вульгарну лексику: Парко, як у *дупі сатани* [1, с. 12], смердить як із *дупи* [1, с. 12], мазь смердить, як *лайно* [1, с. 13], гидотна страшна, *ніби на лайні настояна* [1, с. 13], гуляли, співали, як *холера* [1, с. 186], голова боліла так, що *аж у дупі віддавало* [1, с. 236].

Така лексика проникає в художній стиль, зберігаючи за собою стилістичне забарвлення розмовності. Низка наведених порівнянь, у складі яких є лексичні одиниці зі зниженою внутрішньою семантикою, набувають різкого пейоративного емоційного забарвлення. Ці слова надають порівнянню грубуватості, несхвальності, іронії, сатири. У романі така лексика використана для пожвавлення мови персонажів, характеристики героїв з негативного боку, для обігравання гострих або жартівливих ситуацій.

Окрім розмовної, виявлено у складі компаративних моделей і пасивну лексику (архаїзми: «*сили, як кедись, не маєш*» [1, с. 349], історизми: «*хлоп лишився голий, босий, як за панів*» [1, с. 125]), іншомовні одиниці («*Мені до Марса, як баранові до тура*» [1, с. 183], «*смерть чубатих для нього – наче бальзам на душу*» [1, с. 13]).

Порівняльні звороти є потужним засобом характеротворення, репрезентації певних ознак описуваного. У романі Ярослави Бакалець і Ярослава Яріша описана Епоха Руїни (XVII ст.), отже, мовні конструкції за своїм стилістичним забарвленням можна розглядати компонентом творення тла твору. Стилістичний прийом порівняння є динамічною моделлю й виконує функції репрезентації смислу в романі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бакалець Я., Яріш Я. Із сьомого дна [Текст] / Я. Бакалець, Я. Яріш. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного дозвілля», 2011. – 400 с.
2. Вихованець І. Граматика української мови. Синтаксис: [підручник] / І. Вихованець. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
3. Дудик П. Стилїстика української мови: [навч. посіб. реком. МОНУ] / П. Дудик. – К.: Академія, 2005. – 368 с.
4. Кучеренко Л. Порівняння як засіб гумору у мовотворчості О. Чорногуза / Л. Кучеренко // Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку: зб. наук. праць. – Запоріжжя: ЗДУ, 1996. – Ч. 2. – С. 28–31.
5. Марцин С. Вивчення порівняльних зворотів на матеріалі художніх текстів / С. Марцин // Вивчаємо українську мову і літературу. – 2012. – № 30. – С. 2–4.
6. Мацько Л. Стилїстика української мови: [підручник] / Л. Мацько, О. Сидоренко, О. Мацько. – К.: Вища школа, 2003. – 462 с.
7. Мацько О. Порівняння як художній засіб у поезиї Романа Скиби // Наук. часопис Національного педагог. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки. Мовознавство: зб. наук. праць [відп. ред. О. Мацько]. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – Вип. 21. – С. 101–104.
8. Пономарів О. Стилїстика сучасної української мови: [підручник] / О. Пономарів. – [3-тє вид., перероб. і доповн.]. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2000. – 248 с.
9. Потебня О. Естетика і поетика слова / О. Потебня – К.: Відродження, 1985. – 302 с.
10. Українська мова: енциклопедія / відп. ред.: В. Русанівський. – [3-є вид., зі змінами і доп.]. – К.: Вид-во: Укр. енцикл. ім. М. Бажана, 2007. – 856 с.

Новосьолова Альона Костянтинівна, магістрант філологічного факультету ДВНЗ «Запорізький національний університет».

Науковий керівник – *Л. М. Стовбур*, кандидат філологічних наук, доцент.

Рената Орбан
Ужгород, Україна

СЛОВОТВІР ВІДДІЄСЛІВНИХ НАЗВ ОСІБ У СЛОВАЦЬКІЙ МОВІ

Творення назв осіб здавна було об'єктом пильної уваги лінгвістів. Віддієслівні іменники – на сьогодні досить поширене явище у літературній мові. Але іноді досить важко визначити, чи іменник виник від дієслова, чи навпаки. П. Білоусенко пише: «Паралельно від одних і тих же кореневих основ могли утворюватися ітеративні і каузативні дієслова

на **-iti**. Отже, при іменниках типу *brodъ* існували дієслова типу *broditi*. І якщо на більш ранніх етапах вони перебували в паратактичних словотвірних відношеннях, то в праслов'янській мові іменники почали сприйматися похідними від дієслів. Це дало поштовх до утворення нових девербативів» [1, с. 215].

Найчастіше серед девербативів утворюються такі словотвірні типи: назви осіб, назви тварин, назви конкретних предметів, назви знарядь праці, назви їжі та кухонного начиння, локативні назви, назви абстрактних понять та ін. Тобто з цього випливає, що назви осіб – вагома частина лексики всіх слов'янських мов. У статті ми будемо розглядати віддієслівні назви осіб у словацькій мові.

Віддієслівні іменники категорії осіб виражають значення 'носії процесуальної ознаки'. Словотвірні типи віддієслівних іменників об'єднують: 1) назви особи як виконавця певної дії або роду її заняття: *читач, відвідувач, дослідник, рахівник, складальник, кравець*; 2) назви особи як носія певної процесуальної ознаки, що визначає її поведінку: *бунтар, прохач, попихач, утискувач, критикан, трудівник, звитяжець*.

Актуальність теми полягає в тому, що творення назв осіб у словацькій мові рідко піддавалося дослідженню. Вивчення словотвірної структури назв осіб, особливо таких, як віддієслівні назви, є проблемою кожної мови. Адже такі назви представляють словотвірний розряд назв осіб, який увесь час поповнюється новими утвореннями, що виникають із необхідності називати ту чи іншу особу за новоутвореною професією або видом заняття.

У словацькому мовознавстві окремі питання творення назв осіб також привертали увагу дослідників. Найбільше ще з давніх-давен вони цікавили А. Бернолака, Л. Штура, більш сучасні процеси творення назв осіб досліджували Я. Горецький, Ю. Фурдик, К. Бузашіова, Я. Кредатусова, однак дослідження творення назв осіб сучасної словацької літературної мови представлено недостатньо [6, с. 87].

Метою нашої наукової розвідки є піддати словотвірному аналізу віддієслівні назви осіб словацької мови, виявити домінуючі тенденції у використанні засобів і способів назвотворення сучасної словацької літературної мови.

До розряду віддієслівних назв осіб зараховуємо іменники, які називають осіб за їх професією, місцем роботи, видом заняття, способом дії, родом діяльності, назви спортсменів, військових та церковнослужителів, а також назви осіб, у семантиці яких закладена дія.

При творенні віддієслівних назв осіб у словацькій мові найпродуктивнішим є суфіксальний спосіб. У сучасній літературній словацькій мові є багато суфіксів, за допомогою яких утворюються нові слова з інфінітивної основи дієслів на **ova-**, **-a-**, **-i**, переважно недоконаного виду, найвищою активністю відзначається суфікс **-tel'**. Набагато рідше утворюються девербативи з доконаних дієслівних основ. Наприклад, віддієслів-

ні назви осіб із основою на **-i-**: (*objavitel', osloboditel', podmanitel', predplatitel', predstavitel', spasitel', stvoritel', splnomocnitel'*). Назви осіб утворені від дієслівної основи на **-ova-**: (*budovatel', cestovatel', dopisovatel', doručovatel', dovršovatel'*). Та назви осіб від дієслівної основи на **-a-**: (*čakatel', chovatel', nakladátel', odberatel'*) [3, с. 99-102].

Не менш продуктивним є суфікс **-ár/-iar**: *ihlár, nemčinár, pekár, voňavkár, voziar, zubár*. Окрім того, при віддієслівних назвах осіб словацької мови продуктивними є також суфікси **-ník** (*kaderník, lakovník, obuvník, účtovník, tlmočník*). Також досить уживаними є суфікси **-č/-áč** (*nakupovač, podpaľovač, potápač, utyvač*) [4, с. 95].

Назви осіб із суфіксом **-č** у словацькій мові утворюються лише від дієслів недоконаного виду. Наприклад, від дієслова *morit'* із суфіксом **-č** утворений девербатив *torič* (той, що нищить людські посіви). Ці суфікси збільшують свою продуктивність за рахунок інших суфіксів, наприклад, суфікса **-ca** (*nájomca – nájomník, nákupca – nakupovač* або *nakupovatel', čarodej – čarodejník, samovráh – samovražedník radca, vodca, výherca*). До малопродуктивних серед віддієслівних назв осіб належать суфікси **-ák** (*odevák*), **-ík** (*divadelník, kormidelník*) [2, с. 17].

Із запозичених суфіксів у межах віддієслівних назв осіб продуктивністю також вирізняються й суфікси **-ér, -or/-tor/-itor/-átor** (*orátor, programátor, hypnotizér, montér, štukatér, trenér, žonglér*) [8, с. 107].

Також існують віддієслівні назви з суфіксом **-ent**, у словацькій мові вони позначають осіб за їх професією та видом заняття (*absolvent, asistent, dirigent, korespondent, oponent, pretendent, recenzent, student*) [5, с. 128].

Отже, дериваційна система сучасної словацької літературної мови активно розвивається, віддієслівні розряди назв осіб поповнюються новими утвореннями, за рахунок яких збагачується й словниковий склад. У цій статті ми представили значну кількість продуктивних суфіксів, за допомогою яких утворюються нові слова.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоусенко П.І. Історія суфіксальної системи українського іменника (назви осіб чоловічого роду) / П. І. Білоусенко. – К., 1993. – 215 с.
2. Буднікова Л.Т. Назви осіб із суфіксом **-č/-áč** у словацькій та українській мовах // Acta Hungarica: Журнал Ужгородського Центру гунгарології 2001, XII-ий рік видання. – Ужгород, 2004. – С.16–19.
3. Буднікова Л.Т. Атрибутивні назви жінок у словацькій та українській мовах // Studia Slovakistica. 1. Паростки української словакістики. – Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2002. – С. 97–107.
4. Буднікова Л.Т. Назви осіб із суфіксом **-ar** у словацькій та українській мовах // Studia Slovakistica. 2: Перспективи розвитку словакістики в Україні. – Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2003. – С. 93–98.
5. Buzássyová K. Vzťah slovotvorného a lexikálneho významu transpozičných derivátov // Slovo a slovesnosť. – 1980. – č. 41. – S. 127–130.

6. Furdík J. Slovenská slovotvorba (teória, opis, cvičenia). – Prešov: Náuka, 2004. – 2000 s.
7. Krátky slovník slovenského jazyka. – Bratislava: Slovenská akadémia vied, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra, 1997. – 985 s.
8. Kredátusová J. Slovenské a ukrajinské substantíva transpozičnej kategórie – sufixačný spôsob tvorenia. // Studia Slovakistica 4. Українсько-словацькі діалоги. Мовознавство. – Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2004. – S. 105-109.

Орбан Рената Михайлівна, студентка IV курсу філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *Л.Т. Буднікова*, кандидат філологічних наук, доцент.

Ілона Ординська
Хмельницький, Україна

СТРУКТУРНО-ДЕРИВАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ МІКРООЙКОНІМІВ СЛАВУТСЬКОГО РАЙОНУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Будь-яке суспільство з метою певної орієнтації потребує ідентифікації об'єктів навколишньої дійсності, пізнаних людиною, що й призвело до появи низки географічних найменувань, серед яких виокремлюються номінації поселень, територій, рік тощо. Окремим терміном кваліфікуються назви незначних за розміром географічних об'єктів. За Н. В. Подольською, мікротопонім – це «власна назва земельної ділянки або землі господарського призначення: а) власна назва оброблюваної площі (поля, луку, пасовища, винограднику і т. п.), б) власна назва площі, покритої лісом (лісового масиву, частини лісового господарства, лісу, гаю, заповідника і т. д.), в) власна назва необроблюваного лісового наділу» [3, с. 113–114]. Додатково у структурі мікротопонімів можна виділити мікрохороніми (назви невеликих територій, зокрема полів, лісів, вулиць, площ), мікрогідроніми (найменування струмків, ставків, джерел, криниць, каналів, невеликих боліт), мікроороніми (назви горбів, ярів, долин та інших дрібних об'єктів рельєфу) і мікроойконіми (назви хуторів, фільварків, висілків, присілків тощо). Саме останній пласт номінацій і стане об'єктом нашого дослідження.

Сьогодні мікроойконіми привертають все більше уваги, позаяк, на думку Н. В. Вебер, «вони слугують джерелом знань не тільки лінгвістичних, а й історичних, географічних, соціокультурних, етнографічних, тому збір й аналіз МО надзвичайно важливий для пізнання онімного простору певної території» [1].

Територія сучасної України у плані мікротопонімічних студій досліджена нерівномірно, оскільки найбільше розвідок стосується Центральної і Західної України (це праці В. Ф. Баньої, Н. І. Бицко, Л. П. Білінської,

Н. В. Вебер, Н. І. Лісняк, Р. О. Ляшенка, Н. М. Павликівської, О. І. Проць, Н. В. Сокіл, Н. Р. Яніцької та ін.), проте лише окремі науковці звертають увагу на функціонування саме номінацій невеликих населених пунктів. Тому метою нашої статті стала структурно-дериваційна характеристика мікроойконімів Славутського району Хмельницької області. Зауважимо, що територія Хмельниччини в цьому аспекті ще не ставала предметом цілісного наукового дослідження.

Усього нами проаналізовано 140 основних і 24 варіантних назв висілків, присілків, хуторів вказаного регіону, більшість із яких нині функціонує як найменування урочищ, кутків, полів, а решта вийшла з ужитку. Джерельною базою став «Словник власних географічних назв Хмельницької області» [5] та матеріали, зібрані шляхом опитування місцевих мешканців. Установлено, що в основному мікроойконіми фіксувалися наприкінці ХІХ – у першій половині ХХ століття.

«Словник української мови» пропонує такі визначення денотатів мікроойконімії: виселок – «невелике селище, яке виникло внаслідок переселення людей з іншої місцевості або іншого населеного пункту, а також поселення людей на новому місці» [4, т. 1, с. 481]; присілок – «невелике село, розташоване поблизу більшого, або частина великого села» [4, т. 8, с. 20]; хутір – «1. Відокремлене селянське господарство разом з садибою власника. 2. Невелике селище, яке виникло внаслідок переселення людей із сіл, козачих станиць тощо; виселок» [4, т. 11, с. 176]. Як бачимо, скрізь йдеться про території, які певним чином виокремилися з більшого поселення, що й відбилося на процесі номінації.

За структурою мікроойконіми Славутського району можна поділити на прості, складні та складені.

Традиційно переважають прості найменування (*Городець, Мощанівка, Устинів* – 83,6 %), проте слід зауважити, що окремі варіанти простих номінацій мають структуру словосполучення (6,8 % від загальної кількості простих, наприклад, **Вітрак** / *Вітряний млин*, **Груд** / *Груд Яворів, Майстрів* / *Майстрів хутір, Старий Майстрів*).

Другу за продуктивністю групу становлять складені назви (11,4 %). Із-поміж назв-словосполучень найбільшу частку складають іменниково-прикметникові поєднання з прямим (*Берездів Цвіт, Мала Клепівщина*) та зворотним (*Буда Бачманівська, Хутір Гретин*) порядком слів. Одна назва є трикомпонентною з цифровим кваліфікатором (*Ліс Гай № 2*). Словосполуки утворені за моделлю «прийменник **під** + іменник в орудному або називному відмінку» (*Під Заборою, Під Тополями, Під Ясен*).

Найменше зафіксовано складних найменувань (5 %: *Білобережжя, Велико-Скнитський, Кураш-Нараївський*).

Словотвірна структура мікроойконімів дозволяє розглянути функціонування різних топонімних побудов, схарактеризувати особливості їх виникнення та побутування, вплив суспільних процесів на назвотворення. Значна частина назв поселень виникла шляхом ойконімізації пропріальної та апелятивної лексики, тому в мікроойконімії Славутського ра-

йону домінує лексико-семантичний спосіб деривації (52,9 %), різновидами якого є власне семантизація, плюралізація, синтаксичний та генітивний способи.

Власне семантизація становить 51,4 % від кількості назв, утворених лексико-семантичним способом. Це спосіб творення, коли ойконімами стають інші ойконіми (*Берездів, Красносілка, Хвощівка*), гідроніми (*Хотичин, Чоломін*), географічні (*Березина, Гай, Луг*) та адміністративно-господарські (*Кольонія, Сільце, Ферма*) терміни, прізвища власників у називному відмінку однини (*Співак, Черняк*) та інші апелятиви (*Вітрак, Лагер*).

Плюралізацію, тобто «процес утворення власних назв у формі *pluralia tantum*» [3, с. 107], простежуємо у 18,9 % номінацій (*Будки, Зарослі, Ягідники*).

Синтаксичний спосіб деривації, як зауважувала Н. М. Герета, активно використовувався протягом усієї історії розвитку ойконімікону Північної Хмельниччини [2, с. 12]. Відповідно, цей процес поширився і на мікроойконіми (21,6 %), які здебільшого характеризували місцезнаходження об'єкта (*Велика Правутинщина, Досинський Призавгосп*), особливості ландшафту (*Голе Болото*), вказували на власника (*Барський Луг*), тип поселення (*Ейсмонтівський хутір*) тощо.

Генітивні еліптичні назви (стягнення), тобто конструкції з пропущеним стрижневим компонентом, найімовірніше – адміністративно-господарським терміном, становлять найменшу частку (8,1 %) і здебільшого виражаються у формі родового відмінка однини (*Германа, Мальчуна, Усова*), епізодично – множини (*Глінських*).

Менш продуктивний морфологічний спосіб деривації (35 %): зокрема, суфіксальним способом утворено 77,6 % найменувань, шляхом словоскладання – 8,1 % (*Велико-Скнитський, Кураш-Понорський*), префіксально-суфіксальним – 4,1 % (*Заруддя, Підольшанка*), префіксальним – 4,1 % (*Підгута, Підкалина*), основоскладанням – 4,1 % (*Білобережжя, Шваропіль*), усіченням – 2 % (*Ула*).

У мікроойконімії Славутського району простежується така ж тенденція, як в ойконімії Північної Хмельниччини [2, с. 11], коли назви творять як власне топонімічні форманти **-івк-а** (44,7 %: *Мотівка, Решнівка, Соснівка*), **-щин-а** (18,4 %: *Галашевщина, Довжанщина, Жуківщина*), **-ець** (7,9 %: *Гілець, Моховець, Хірановець*), **-івц-і** (2,6 %: *Голишівці*), **-ищ-** (2,6 %: *Ріпище*), що сполучалися до кінця XVIII ст. переважно з антропонімами, а з XIX ст. – з різними лексемами, так і поліфункціональні суфікси **-к-** (10,5 %: *Болотянка, Ольшанка, Піщанка*), **-н-** (2,6 %: *Доховня*), **-ок** (2,6 %: *Гринок*). Сюди ж відносимо андронімічний суфікс **-их-а** (5,3 %: *Гончариха, Якубиха*) та патронімічний **-ич** (2,6 %: *Микитич*), позаяк важко встановити мотивацію цих найменувань.

Відносно поширеним у мікроойконімії Славутського району є морфолого-синтаксичний спосіб, зокрема субстантивація, коли під дією різних чинників із назв-словосполучень зникав апелятив на позначення типу поселення, а прикметник ставав самостійним онімом.

Найбільшу частку тут становлять посесивні назви з формантами **-ів**, **-ин** (42,2 %: *Грицьків, Княгинин, Устинів*), **-й** (5,9 %: *Солов'є*). Водночас фіксуємо назви, утворені шляхом субстантивації ад'єктонімів (11,8 %: *Клининська, Хоняківський*), різносемантичних відносних (35,3 % : *Крулична, Невідомий, Шляхова*) та якісних (5,9 % : *Зелений*) прикметників.

Таким чином, можемо стверджувати, що мікроойконіми Славутського району Хмельницької області – це невід'ємний складник усього ойконімікону Північної Хмельниччини, оскільки в структурі та деривації простежуються однакові тенденції: переважання простих найменувань та лексико-семантичної і морфологічної деривації.

У перспективі плануємо схарактеризувати семантико-мотиваційні особливості мікроойконімів досліджуваного району.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вебер Н. В. Суфіксальна деривація в мікроойконімії Івано-Франківщини / Н. В. Вебер [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1972/Veber_Sufiksalna_deryvatsiia.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення 3.02.2018).
2. Герета Н. М. Ойконімія північної Хмельниччини : автореф. дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01. – українська мова / Н. М. Герета. – К., 2004. – 20 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/5731> (дата звернення 3.02.2018).
3. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская. – М. : Наука, 1988. – 192 с.
4. Словник української мови : в 11 томах. – К. : Наукова думка, 1970–1980.
5. Торчинська Н. М. Словник власних географічних назв Хмельницької області / Н. М. Торчинська, М. М. Торчинський. – Хмельницький: Авіст, 2008. – 549 с.

Ординська Ілона Яківна, аспірант кафедри української філології гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету.

Науковий керівник – *М. М. Торчинський*, доктор філологічних наук, професор.

Рената Осипова

Казань, Российская Федерация

АМЕРИКАНСКИЙ СЛЕНГ ВО ФРАНЦУЗСКОМ РЭП-ДИСКУРСЕ

Известно, что заимствования («*lesemprunts*») являются одним из способов обогащения языка, однако для французского это становится главной проблемой, поскольку процент таких слов ежегодно увеличивается. На данный момент 14,3% из всех слов обиходного французского

языка имеют иностранное происхождение. Главная их доля приходится на английский язык, как британский, так и американский (при регистрации таких заимствований французские грамматисты разделяют их на англицизмы, американизмы и англо-американизмы). Если ранее причиной таких заимствований являлось тесное переплетение языков и политические отношения, то сейчас многие из них выражают веяния технологий и развитие информации. Исходя из того, что заимствованные слова изменяются соответственно внутренним законам языка, языковедение выделяет три вида адаптации заимствований: фонетическую, морфологическую и семантическую ассимиляцию. Проиллюстрируем сказанное на нижеследующих примерах.

1. Фонетическая ассимиляция – приспособление заимствования к фонетической системе принимающего языка. Например, слово «*hamburger*» во французском теряет звук [h].

2. Морфологическая ассимиляция – подчинение заимствования грамматическим нормам принимающего языка. К примеру, появление рода у слов, не имеющих данную категорию: «*leNet*», «*lelook*», «*lesstock*».

3. Семантическая ассимиляция – приспособление заимствования к системе смыслов, понятий и концептов принимающего языка, изменение его лексического значения. Например, слово *mess* во французский язык пришло со значением «обслуживающий персонал в столовой», в то время как его первостепенное толкование – ‘беспорядок’.

Однако французы во главе с Académie Française находят альтернативы заимствованиям, чтобы помешать перенятию инородной лексики. Право на подобные меры дают «Закон Тубона» [4] и «Декрет от 3 июля 1996 года об обогащении французского языка» [3] с целью создавать неологизмы, заменяющие иностранные слова. Например, вместо слова *hashtag* предлагают *mot-dièse*, а *digitalnative* – *enfantdunumérique*.

Как было сказано ранее, особое место среди заимствований отводится английскому языку. И если британский английский, неразрывно связанный с Францией, ее историей и языком, занимает лидирующее положение, то американский английский только набирает обороты. Конечно же, главными каналами его распространения становятся СМИ, PR и искусство.

Несмотря на политику государства по запрещению иностранных слов и явный перевес заимствований из британского английского, американский английский медленно, но верно идет к процветанию через молодежный сленг. Подобный метод позволяет словам быстро укореняться в языке, поскольку молодежь является самой подвижной прослойкой общества, выступающей против шаблонов и однообразия [1, с. 113]. Именно поэтому материалом своего исследования мы выбрали предметы хип-хоп культуры, а именно произведения рэп-исполнителей современной Франции. Нами было проанализировано около 100 композиций рэп исполнителей, среди которых наиболее популярными явля-

ются *BlackM, Booba, Alonzo, MHD, MCSolaar*. Целью исследования являлось выявление особенностей использования американского сленга во французском рэп-дискурсе.

В ходе анализа материала исследования установлено, что складывается определенная частотность употребления сленгизмов. Наивысшая точка их использования приходится на начало композиции – 68%, в середине – 14%, в конце – 18%. Более того, употребление американского сленга свойственно только определенным шансонье, чья манера исполнения стремится к американскому хип-хопу. Нами выделены случаи употребления сленгизмов в качестве междометий с целью усиления эмоционально-экспрессивной окраски. Именно это является одним из причин употребления данных слов молодежью, поскольку в них отсутствует тайность или условность, лексемы используются чисто для забавы [2, с. 156]. Также зафиксирована пара случаев цитирования, включающих сленг.

Большинство используемых сленгизмов относится к бранной лексике, что свидетельствует о достаточно узком ареале их распространения. Наибольшую популярность имеют лексемы: *shit, fuckи motherfuck*. Самыми нечастотными оказались *b-boy* ‘мужчина, танцор брейкданса’, *leclash* ‘рэп-батл’, *doggy-style* ‘поза при интимной близости партнеров’, *LeGhetto* ‘Тетто’.

Нельзя не отметить, что в текстах исполнителей, использующих сленгизмы американского происхождения, встречаются, безусловно, заимствования из других языков, но значительно реже. Например, нами зарегистрирован сленгизм из арабского *kiffer* ‘тащиться, торчать’.

Проведенное исследование, несомненно, вносит вклад в обнаружение сленгизмов американского происхождения, однако по-прежнему остается дискуссионным вопрос разграничения американизмов от заимствований из английского языка. Если понимать под сленгом тот пласт лексики и фразеологии, который при возможности легко переходит в слой общепринятой разговорной литературной лексики, то вопрос об использовании рассмотренных лексем в силу семантических особенностей остается открытым.

ЛИТЕРАТУРА

1. Галеева Э. С. Интернет-общение и его влияние на состояние современного французского языка / Э. С. Галеева // Актуальные проблемы теории и практики физической культуры, спорта и туризма. – 2016. – № 4(4). – С.113–114.
2. Грачев М. А., Гуров А. И. Словарь молодежных сленгов [Текст] / М. А. Грачев, А. И. Гуров. // – М.: Горький, 2004. – С. 67–71.
3. Décret n° 96-602 du 3 juillet 1996 relatif à l'enrichissement de la langue française [Электронный ресурс]/Le service public de la diffusion du droit. – Режим доступа: <https://www.legifrance.gouv.fr>, свободный (Дата обращения 30.01.18 г.).

4. LOI n° 94-665 du 4 août 1994 relative à l'emploi de la langue française [Электронный ресурс] / Le service public de la diffusion du droit.-Режим доступа:<https://www.legifrance.gouv.fr>, свободный (Дата обращения 30.01.18 г.).

Осипова Рената Владиславовна, студентка Института международных отношений, истории и востоковедения Казанского (Приволжского) Федерального Университета.

Научный руководитель – *Л. Р. Абдуллина*, кандидат филологических наук, доцент.

Вікторія Пастушок
Луцьк, Україна

СТРУКТУРНО-ДЕРИВАЦІЙНІ ОЗНАКИ ВІДДІЄСЛІВНИХ ІМЕННИКІВ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ І. РОЗДОБУДЬКО “ЗІВ’ЯЛІ КВІТИ ВИКИДАЮТЬ”)

Останнім часом лінгвістику поповнили праці, у яких відбито вичення мовних одиниць з огляду на їхній міжрівневий характер, функційний вияв, формальне маркування. На перетині лексичної і граматичної систем української мови найбільшою мірою перебувають вторинні мовні знаки, серед яких чільне місце посідають віддієслівні субстантиви. Маркуючи переважно опредметнені дії, такі іменники, з одного боку, набувають граматичних характеристик первинних носіїв предметного значення, а з іншого – зберігають деякі категорійні особливості твірних лексем. До важливих аспектів дослідження похідних іменників також належить акцентування на їхніх структурно-дериваційних параметрах.

Загалом порушена проблема не є новою, про що свідчить низка наукових студій відомих українських лінгвістів, зокрема колективна праця “Словотвір сучасної української літературної мови” за ред. М. А. Жовтобрюха [5], дослідження І. Р. Вихованця [1], А. П. Коваль [2], Н. М. Костусяк [3], О. В. Харківської [6] та ін. Проте в їхніх напрацюваннях віддієслівні субстантиви представлені або суто з огляду на їхні категорійні ознаки, або схарактеризовані відповідно до їхньої стилістичної ролі, або з огляду тільки на дериваційні особливості. Водночас важливим вважаємо акцентування на синтезі всіх цих параметричних властивостей розглянутих лексем. Крім того, об’єктивності аналізу додасть фактичний матеріал, дібраний з одного художнього твору. Зорієнтованість на вказані пріоритети стала підґрунтям для вибору джерельною базою роману І. Роздобудько “Зів’ялі квіти викидають” [4].

В аналізованому художньому творі авторка послуговується значною кількістю слів із вказівкою на опредметнену дію чи предмет, проте через незначний обсяг статті намагатимемося проаналізувати тільки лексеми,

що становлять найпоширеніші словотвірні типи. Важливим, на нашу думку, є розмежування віддієслівних утворень, які позначають абстрактні явища, та дериватів, що великою мірою тяжіють до власне-іменників, маркуючи назви людей за родом діяльності, предмети з огляду на їхнє призначення тощо. Як засвідчує проаналізований фактичний матеріал, субстантивів першого різновиду письменника використовує значно більше, ніж другого. Загалом вторинні іменники, що функціонують у романі І. Роздобудько “Зів’ялі квіти викидають”, вважаємо за потрібне об’єднати в такі групи:

1) віддієслівні субстантиви, утворені суфіксальним способом. Сферу продуктивних афіксів структурують морфemi -*нн-*, -*анн-*, -*янн-*, -*інн-*. Деривати цього різновиду із загальним значенням опрeдметненої дії (процесу) становлять найпоширенішу групу похідних одиниць аналізованого різновиду. “Такі іменники часто можуть позначати як процес дії, так і її результат або навіть позначати конкретизовану дію” [6, с. 89]: *Адже несподівано мені стало приємно відчувати його дотики і хвилі лоскоту, котрі здійсмалися від них у всьому тілі, і його запах, і м’які рухи, котрі збігалися з моїми, і ніжний шепіт, і його тремтіння, нетерпіння, бажання володіти – тут і негайно* [4, с. 24]; *Голова – ворог кохання* [4, с. 19]; *А Стефка відволікалась ось таким міркуванням* [4, с. 76]; *Розлучення було ще однією чудовою подією на цьому святі життя* [4, с. 20]; *Чути смішне сопіння* [4, с. 31]. До сфери непоширених услід за авторами видання “Словотвір сучасної української літературної мови” [5, с. 72] зараховуємо віддієслівні субстантиви із суфіксом -*нин-*: *Адже в юності дні такі довгі, стільки справ, розмов, біганини – і лише тільки полудень* [4, с. 9]. Крім малопродуктивності, деривати розгляданого зразка мають розмовний характер. Водночас мовні одиниці, утворені суфіксальним способом, можуть бути носіями й конкретних значень, маркуючи назви осіб чи конкретних предметів. У романі І. Роздобудько “Зів’ялі квіти викидають” лексеми на позначення людей як виконавців певної дії вирізняються наявністю суфіксів -*ч-*, -*ач-*, -*яч-*, а слова – назви конкретних предметів – суфіксом -*лк-* наприклад: *А якщо нині в мене немає таких вдячних слухачів, як ця Леда, то навіщо ж витратити сили на якогось кухаря?* [4, с. 13]; *І я вказую на свою гоїдалку* [4, с. 111];

2) віддієслівні іменники з нульовим суфіксом. Слова цього різновиду експлікують різні емоційні стани, процеси тощо, наприклад: *Тато цілком поділяв мій захват* [4, с. 4]; *Кохання – поза аналізом і часом* [4, с. 19]; *Бувають такі мужики, які здатні за короткий час перетворити на руїну й шістнадцятирічну* [4, с. 20]; *А це черговий переспів* [4, с. 126]. Подекуди в межах цієї групи трапляються утворені безафіксним способом субстантиви з переносним значенням. Наприклад, у реченні *Але спочатку, приблизно за рік до цієї знаменної події, відбувся мій провал на другому турі іспитів до театрального інституту* [4, с. 20] віддієслівний іменник *провал* ужито з указівкою на безуспішне завершення конкурсних іспитів,

невдачу. Описуючи похідні субстантиви, автори видання “Словотвір сучасної української літературної мови” виділяють “утворення чоловічого роду, в яких виступає твірна основа інфінітива з усіченою фіналлю (голосним або суфіксами -ува-, -ну-)” [5, с. 71]. Таку закономірність простежуємо й у деяких проаналізованих субстантивах, пор.: *аналіз* ← *аналізувати*, *руїна* ← *руйнувати*. На думку науковців, віддієслівні деривати чоловічого роду значно продуктивніші від похідних іменників жіночого [5, с. 72]. Спостереження авторів цілком підтверджує дібраний фактичний матеріал;

3) утворені префіксально-суфіксальним способом віддієслівні субстантиви: *Помешкання*, в якому я нині перебуваю, має досить солідну назву – “Будинок творчості для самотніх акторів театру й кіно [4, с. 13];

4) деривати, що утворилися способом основоскладання на основі сполук слів, у яких один із компонентів – дієслово, наприклад: *Стефка знала, що коли прийде наступного дня, в **рукоми́йнику** звично лежатиме шкаралуца, що засохла в плямах клейкого білка* [4, с. 55]. У виділеній лексемі, крім складання основ, словотвірну роль відіграє суфікс -ник, що увиразнює загальне значення предметності.

Спільність усіх проаналізованих дериватів становить зміна їхньої категорійної спеціалізації порівняно з твірними одиницями. Як відомо, дієсловам притаманні категорії виду, стану, часу. І. Р. Вихованець звертає увагу на те, що у віддієслівні іменники не можна транспортувати дієслівні категорії часу та способу, так само як у дієслова іменникову категорію відмінка [1, с. 132]. Водночас видові ознаки певною мірою представлені у віддієслівних субстантивах, пор.: *прочитати* → *прочитання* і *читати* → *читання*.

Відповідно до синтаксичної спеціалізації власне-іменників проаналізовані деривати зазвичай виконують роль керованих членів речення чи підметів. Керуючись лінгвістичною концепцією Н. М. Костусяк про валентний потенціал віддієслівних іменників [3, с. 262–284], зазначимо, що подані вище мовні одиниці структурують групи одновалентних чи двовалентних компонентів з імпліцитно вираженими підпорядкованими субстанційними синтаксемами.

Отже, у романі І. Роздобудько “Зів’ялі квіти викидають” частину іменників становлять віддієслівні субстантиви, утворені морфологічними способами словотворення, найпродуктивнішим серед яких суфіксальний. Центральну сферу проаналізованих іменників структурують абстрактні назви, менш поширені слова з конкретним значенням. Перспективу дослідження вбачаємо в докладній інтерпретації морфологічних особливостей віддієслівних іменників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. – Київ: Наук. думка, 1988. – 256 с.

2. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. – Київ : Вища шк., 1987. – 352 с.
3. Костусяк Н. М. Структура міжрівневих категорій сучасної української мови : [монографія]. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 452 с.
4. Роздобудько І. Зів'ялі квіти викидають : роман. 2-ге вид., доп. – К. : Нора-Друк, 2017. – 288 с.
5. Словотвір сучасної української літературної мови / за ред. М. А. Жовтобрюха. – Київ : Наук. думка, 1979. – 406 с.
6. Харківська О. В. Віддієслівні іменники середнього роду в українських говорах Закарпаття // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2013. Вип. 2(30). – С. 89–94.

Пастушук Вікторія Валентинівна, студентка факультету філології та журналістики Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.

Науковий керівник – *Н. М. Костусяк*, доктор філологічних наук, професор.

Дмитрий Попов
Ташкент, Узбекистан

О ПОНЯТИИ КНИЖНОЙ НОРМЫ В ИСТОРИИ РУССКОГО ЛИТЕРАТУРНОГО ЯЗЫКА

Понятие «литературный язык» неразрывно связано с понятием нормы, так как любой литературный язык – это, прежде всего, по словам Б.А. Успенского, книжный язык, то есть язык нормированный, связанный с грамотностью, с книжным учением; история литературного языка – это история нормы. Специфика книжной нормы заключается в том, что она не связана непосредственно с задачами коммуникации, в ней реализуется отношение носителя языка к языковой деятельности. Языковая норма призвана вписать языковую деятельность в более общий план культурного, то есть социально ориентированного поведения. Признаки в норме, в отличие от признаков в системе, не образуют внутренне упорядоченного целого, они мотивированы не отношением друг к другу, а внешними для нормы факторами – противопоставлением другой норме или нормам, при этом принадлежность к норме осознается как явление «языковой правильности».

Норма всегда связана с обучением и, соответственно, с сознательным усвоением, ввиду чего в сознании носителя, а в особенности книжника, язык дан прежде всего как норма, и ему свойственно все речевые явления рассматривать через призму нормы. Книжная норма искуст-

венна, она воспринимается носителем активно, в отличие от естественной, первичной нормы, усваиваемой неосознанно, пассивно. Именно в случае с книжной, искусственной нормой может иметь место сознательная обработка нормы (в частности, сознательное ее изменение), обусловленная представлениями носителя языка о том, каким должен быть язык. Именно такое сознательное отношение к языку, выражающееся в представлении о языковой правильности, характеризовало средневековых писцов-переводчиков и редакторов богослужебных текстов, осуществлявших нормализаторскую деятельность, которая оказывала непосредственное влияние на литературный язык.

Таким образом, на основании выделенных характеристик языковой нормы, Б.А. Успенский приходит к следующему определению понятия «литературный язык»: «Литературный язык связан именно с искусственной (вторичной) нормой, усваиваемой в процессе формального обучения и реализующейся в авторитетной для данного общества письменности – литературе. Соответственно, литературный язык связан с письменной, книжной традицией» [5, с. 7–15].

С другой стороны, М.Л. Ремнева отмечает, что понятие нормы не связано только с понятием «литературный язык». Норма – это совокупность наиболее устойчивых, традиционных реализаций элементов языковой структуры, отобранных и закрепленных общественной языковой практикой. В связи с тем, что функции литературного языка более развиты и строже разграничены, чем функции живого, народного языка, норма литературного языка является более сложным комплексом языковых средств, чем норма народного языка.

Из важных признаков нормы литературного языка выделяются такие свойства, как ее кодифицированность, императивность, стабильность. Кодификация нормы реализуется в грамматиках, словарях и т.п., однако она является специфическим признаком национального литературного языка. На ранних этапах его развития формы сознательного воздействия на язык еще не в полной мере развиты и научно обоснованы, до появления грамматик существование нормы поддерживается наличием «образцового» текста. Императивность книжной нормы также в зависимости от исторических условий может быть сильнее или слабее. Императивность нормы предполагает ее стабильность, то есть устойчивость нормативных реализаций, однако такая устойчивость допускает набор вариантных средств, предполагающих определенный выбор. Категория вариантности – существование вариантных средств в синхронно рассматриваемой литературной норме – еще одна существенная ее характеристика, при этом диапазон вариантности характеризует специфику норм разных литературных языков и разных исторических периодов развития одного литературного языка [3; 4]. Стабильность нормы предопределяет ее существование на протяжении длительного периода времени, значительную роль при этом играет наличие «наборов» ва-

риантов. На характер нормы, изменение требований к характеру нормативных реализаций оказывает влияние изменение критериев нормализации.

Норма представлена прежде всего в текстах, следовательно, ее описанию должно предшествовать выявление присущих ей черт в процессе анализа текстов. Для того чтобы их выявить, необходимо определить, какими правилами руководствовались книжники в области графики, орфографии, грамматики, что расценивалось как правильное и что как ошибочное, что имело лишь одну возможность, что допускало варианты реализации.

В памятниках книжно-славянской письменности XI–XVII вв. реализовывалось несколько типов нормы, одна из них – так называемая *строгая* норма церковнославянского языка. В этом типе нормы не существовало вариантов средств выражения грамматических значений, все использовавшиеся грамматические средства были нормативны и практически неподвижны в течение веков. Главными в истории церковнославянской нормы являются устойчивость и последовательное отталкивание от иносистемных вариантов, наличие определенного набора признаков. Для языка памятников, в которых реализовывалась церковнославянская строгая норма, была характерна сложная система прошедших времен, правильное употребление форм двойственного числа. Для строгой нормы XV в. характерно изменение в системе использования форм двойственного числа: формы двойственного числа начинают свободно варьироваться с формами множественного. Временные отношения передавались конструкциями с союзом *егда* и дательным самостоятельным; целевые отношения оформлялись конструкцией «*да* + презентная форма глагола», супином и инфинитивом; императивные отношения – конструкцией «*да* + презентная форма глагола», повелительным наклонением; условные отношения – конструкцией «*аще...* презентная форма глагола / *да* + презентная форма глагола / сослагательное наклонение / императив».

Итак, воздействие на язык текстов определенного типа нормы, в частности строгой нормы церковнославянского языка, осуществлялось посредством текстов, которые служили языковым образцом. «Понятно, что источником нормы могли становиться те тексты, которые получали общественное признание и значение прежде всего по своему содержанию, почти безотносительно к достоинству своего языка. По этим признакам на первое место среди произведений древней славянской письменности выходят Евангелие и Псалтырь. В каждом отдельном случае в качестве образца мог использоваться также наиболее близкий по жанру текст» [1]. Тексты, игравшие роль кодифицирующего образца, определяли строгость требований, несли в себе высокую степень императивности и характеризовались общественным признанием, опирающимся на традицию. Эволюция книжно-славянской строгой нормы (XVI–XVII вв.)

осуществлялась прежде всего за счет демократизации жанров высокой книжности, возникновения переходных жанров, допускающих влияние демократических языковых тенденций и расширяющих круг тем и жанров произведений, в которых реализуется так называемая *сниженная* книжная норма.

Важно отметить, что применительно к ситуации Древней Руси «характер вариантов грамматической нормы книжно-славянского языка определялся во все периоды не окказиональными русизмами, а русизмами, ставшими явлением нормы, выступающими в качестве вариантов исходных книжно-славянских грамматических средств и формирующими церковнославянский язык русского извода и сниженную норму книжнославянского языка» [2, с. 27–41].

ЛИТЕРАТУРА

1. Алексеев А.А. Пути стабилизации языковой нормы в России XI–XVI вв. // Вопросы языкознания. – М., 1987. №2. – С. 34–46.
2. Ремнева М.Л. Пути развития русского литературного языка XI–XVII вв. – М.: Изд-во МГУ, 2003. – 336 с.
3. Семенюк Н.Н. Некоторые вопросы изучения вариативности // Вопросы языкознания. – М., 1965. №1. – С. 49–57.
4. Семенюк Н.Н. Норма // Общее языкознание. – М.: Наука, 1970. – 620 с.
5. Успенский Б.А. История русского литературного языка (XI – XVII вв.). – М.: Аспект-пресс, 2002. – 558 с.

Попов Дмитрий Владимирович, самостоятельный соискатель кафедры русской филологии Национального университета Узбекистана имени Мирзо Улугбека (Ташкент).

Анджела Радованович
Никшич, Черногория

СТРУКТУРА, СЕМАНТИКА И ПЕРЕВОД ПРИСЛОВИЙ ПОЭМ И СКАЗОК А. С. ПУШКИНА

С давних времен язык фольклора привлекает внимание исследователей как богатый источник материала для изучения культурных картин мира. На ранних этапах развития славянских языков фольклор сыграл значительную роль в их формировании и нашел свое отражение в языке писателей, произведения которых стали своеобразными путеводителями через культуру их народов.

Темой нашего исследования являются присловья в пушкинских поэмах и сказках и в их переводах на сербский язык. Цель работы – выделить присловья, расклассифицировать их по группам согласно характеристикам, проанализировать их структуру, семантику и способы перевода.

Маленькие фольклорные формы, за исключением исследований фольклористов и культурологов, представляют собой интересную тему для фразеологов. В данной работе мы будем использовать классификацию сербского лингвиста и фразеолога А. Пеянович, которая была разработана в духе петербургской фразеологической школы, где под фразеологизмом понимается «относительно устойчивое, воспроизводимое, экспрессивное сочетание лексем, обладающее (как правило) целостным значением» [1, с. 5]. Эта классификация была составлена на материале сербского языка, и в ней выделены основные фразеологические жанры: постоянные эпитеты, устойчивые сравнения, идиомы, присловья, заклятия, клятвы, пословицы и поговорки [3, с. 10].

Для анализа переводов мы также привлекли еще одну классификацию А. Пеянович, касающуюся способов перевода, в которой выделяются фразеологические и нефразеологические способы перевода фразеологических единиц: перевод эквивалентом, перевод аналогом, лексический перевод, описательный перевод, дословный перевод, нулевой перевод и субститутивный перевод [3, с. 160-161].

Присловья – это фразеологические единицы, которые в основном представляют собой «окаменевшие формы клятв, заклятий, обращений к божеству с мольбой о помощи и защите, отдалении, выражении благодарности, просьбу о прощении, а также и прощание» [3, с. 108]. А. Пеянович указывает еще и на то, что у присловий имеется модальное значение, в основном они десемантизированы и в предложении играют роль вводных конструкций или самостоятельных предложений, при этом они разнообразны по своему грамматическому составу и функциям [3, с. 108].

Из четырнадцати проанализированных примеров девять содержат компонент-теоним *бог*, два присловья являются фразеологическими субститутами и у трех присловий структура предикатив + местоимение в дательном падеже.

(1) Царь завыл: «Ох дети, дети!

Горе мне! попались в сети

Оба наши сокола!

Горе! смерть моя пришла».

[5, с. 363]

Цар заплака: „Децо моја,

не падосте усред боја

него чини неке тајне

склопише вам очи сјајне!

Пре но што вас отац нађе,

боље да смрт њега снађе!“

[4, с. 44]

Car zaplače: „Moja djeca!“

Prolomi mu grudi jecaj.

„Dva sokola moja mila

Grozna smrt je ugrabila.
Ja sam skončan ovim jadom.“
[7]

В обоих переводах был использован нефразеологический способ перевода присловья *горе мне*, в частности описательный перевод. Переводчик Б. Ковачевич в продолжение использует идиому *смрт (да га) снађе*, тогда как у Р. Вентурина, как и в русском оригинале, использована сербская лексема *соко* (букв. „сокол“) в значении „герой“. В русском фольклоре ее чаще можно встретить в составе постоянного эпитета *ясный сокол*, а в сербском языке в составе эпитета *сиви соко* – букв. „серый сокол“ (2, с. 171-173).

В данном случае присловье можно было бы перевести с помощью фразеологического эквивалента с характерной для сербского языка структурой *куку* + личное местоимение в дательном падеже (*куку* – междометие от глагола *кукати* – „причитать“):

Цар заплака: „Куку мени,
Дјецо моја! Смрт је црна
Соколове дограбила!
Тешко мени јадноме за вама.
[наш перевод]

(2) И *горе той*, чей шепот сонный
Чужое имя призывал
[5, с. 145]

Teško onoj koja kroz san
Progovori ime strano
[6, с. 168]

В данном примере присловье адекватно переведено соответствующим эквивалентом со структурой *тешко* + имя существительное в дательном падеже.

(3) И *горе им*: он сын изгнанный,
Она любовница его...
[5, с. 248]

Teško im je: on – sin izgnan,
Она – туžна vјerenica.
[6, с. 308]

В примере (3) перевод присловья *горе им* неадекватен, потому что не отражает тот нюанс значения, которым в оригинале подчеркнуты судьба, зло, несчастье, стоящее перед героями [3, с. 120]. В связи с этим мы бы могли предложить более точный вариант перевода в котором был бы использован фразеологический эквивалент:

Тешко њима: он – син прогнан,
Она љуба његова.
[наш перевод]

Большинство проанализированных примеров переведено фразеологическими эквивалентами, а также было замечено и использование присловий в роли аналогов. Анализ также показывает, что этот разряд фразеологических единиц характерен для обоих языков, так как в переводах не было отмечено особенных сложностей, которые в значительной мере могли бы повлиять на способ и выразительные средства перевода.

ЛИТЕРАТУРА

1. Мокиенко В. М. Славянская фразеология / В.М. Мокиенко. – М.: Высшая школа. 1989. – 287 с.
2. Пеянович А. Сербский фразеологизм *sivi soko* и его русские соответствия / А. Пеянович // Фразеология в прошлом и настоящем. Материалы XXXVII Международной филологической конференции. Факультет филологии и искусств СПбГУ. (11–15 марта 2008 года). – Санкт-Петербург – Грайсфальд. 2009. С.131–137.
3. Пејановић А. Фразеологија Горског вијенца /А. Пејановић. – Подгорица. ЦАНУ. 2010. – 324 с.
4. Пушкин А. С. Bajke. // Прев. Божидар Ковачевић. – Београд: Ново поколење, 1950. – 58 с.
5. Пушкин А. С. Собрание сочинений в 10 томах. – М.: ГИХЛ, 1959 – 1962. – 4274 с.
6. Puškin A. S. Bronzani konjanik i druge poeme / A. S. Puškin ; [preveli Jovan Dučić ... et al. ; ilustrovano crtežima Aleksandra Puškina]. – Beograd. Rad. 1972. – 388 с.
7. Venturin R. hr.wikisource.org/wiki/Bajka_o_zlatnom_pjetliću

Радованович Анджела, магистрант филологического факультета Университета Черногории (Никшич).

Научный консультант – *М. С. Хмелевский*, кандидат филологических наук, доцент СПбГУ.

Іванна Росоха
Ужгород, Україна

ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ СЛОВАЦЬКИХ ПРИЗВИЩ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

В умовах інтенсифікації культурних, економічних і політичних контактів між Україною і Словаччиною зростає наявність словацьких прізвищ у різних стилях української мови. Однак їх транспозиція викликає багато питань. Зустрічаючись із новими, невідомими дотепер прізвищами, автори, перекладачі, журналісти приділяють їм недостатньо уваги, що призводить до помилок і різних перекручень. Тому звернення до проблематики перекладу словацьких прізвищ українською мовою є актуальним завданням сучасної слов'янської антропоніміки.

Об'єктом нашого дослідження обрано словацькі прізвища в українських текстах. Предметом вивчення є варіанти прізвищ, помилки при їх відтворенні українською мовою та проблеми їх транспозиції в українських текстах.

Мета нашої статті – дослідити переклад словацьких чоловічих та жіночих прізвищ задля встановлення зв'язку між цими антропонімами в словацькій і українській мові, а також для визначення адекватності транспозиції власних назв зі словацької мови на українську.

Наукова новизна дослідження обґрунтовується відсутністю спеціальних монографій чи досліджень із цієї проблематики на матеріалі української й словацької мови.

Джерела дослідження – українські тексти публіцистичного стилю та перекладні тексти, в яких фіксуються словацькі прізвища.

Нині ще не встановлено абсолютно точних правил передачі словацьких прізвищ українською мовою. З одного боку це пов'язане з певними фонологічними відмінностями у цих близькоспоріднених мовах. З іншого, переважна більшість правил орієнтована на транспозицію російських прізвищ. На вказану тему можемо знайти праці, присвячені особливостям перекладу власних назв у статтях і монографіях таких мовознавців, як А.Г. Гудманян [3], Д.І. Єрмолович [4], О. Албул [1], Р.С. Гиляревський [2]. Переважна більшість із них базується на матеріалі двох мов – англійської та російської. Отже, в роботі ми спробуємо розв'язати поставлену перед нами проблему, ілюструючи її прикладами словацької та української мов.

Деякі фахівці перекладають антропоніми автоматично, суто формально. Результатом такого неухважного ставлення до цієї проблеми є численні помилки, різночитання та неточності при перекладі текстів. Все це відбувається через: а) неухважність; б) недотримання правил; в) відсутність правил. До цього можемо навести актуальний приклад про вбивство словацького журналіста (*Ján Kuciak*). Українські автори записують це прізвище в різних текстах по-різному: то як *Кучак* [10], то як *Куцяк* [11], при цьому змінюючи літеру *ц* на *ч*, що взагалі спотворює прізвище.

На жаль, такі помилки при транспозиції словацьких антропонімів українською мовою є численними. Загальновідомо, що власні назви не перекладаються, а транспонуються, тобто переносяться в мову-реципієнт відповідно до правил практичної транскрипції, які в ній діють.

Можемо навести декілька прикладів щодо транспозицій словацьких прізвищ в українській мові.

Суфікси слов'янських прізвищ *-ск(уй)*, *-цк(уй)*, *-ск(і)*, *-цк(і)*, *-ск(і)*, *-ск(і)*, *-dzk(і)*, *-sk(ý)*, *-sk(ý)* передаються відповідно через *-ськ(уй)*, *-цьк(уй)*, *-дзьк(уй)*: *Бронеvський*, *Даргомизький*, *Маяковський*, *Мусоргський*, *Островський*; *Гомулицький* [8, с. 134]. Але в деяких публікаціях можемо зустріти неправильне написання *Маяковські*, хоча це прізвище має перекладатися як *Маяковський* за правилами.

У польських, чеських і словацьких прізвищах пишеться через *и* після шиплячих і в суфіксах *-ик*, *-ицьк*, *-ич* (*-евич*, *-ович*): *Коперник*, *Сенкевич*,

Шимчак, Гавлик. Але в різних публікаціях перекладається помилково як Копернік, Сенкевіч, Гавлік [8, с. 135].

Можемо відзначити, що у прізвищах жінок суфікс *-ич* частіше передається через *і*. Наприклад, *Божена Кондрічова* (хоча за українським правописом слід писати прізвище *Кондричова*) [7, с.151].

На відміну від жіночих прізвищ, при відтворенні словацьких чоловічих прізвищ з цим суфіксом норма дотримується послідовніше: *Шухевич, Мігалкович, Монич*. Так, наприклад, українське *и* передається словацьким *і*, а суфікс *-ик* транслітерується як *-ік*, напр.: *Mudrik – Мудрик, Petrik – Петрик* тощо [8, с. 135].

Проблеми виникають при передачі прізвищ з дифтонгом *-ia*, бо в українській мові немає дифтонгів, а правил щодо їх передачі не існує. Багато варіантів зафіксовано при перекладі прізвища Генерального консула Словацької Республіки в Ужгороді: *Janka Burianová – Бурьянова, Буріанова, Бур'янова, Бурянова*. За правилами правопису ставимо апостроф після губних, задньоязикових і *р* перед *я, ю, є, ї*, згідно з правописом єдиним правильним написанням є варіант *Бур'янова* [7, с. 143].

Твердий кінцевий приголосний *ц* слов'янських прізвищ в українській мові згідно з правилами українського правопису пом'якшується: *Оравець, Скиталець*, тому вважається помилкою, коли всупереч нормам словацькі прізвища записують як *Oraves, Kupec* [7, с. 154].

У словацькій мові є звук *h* і *g* так само, як і в українській звук *г* і *г*, тому при транспозиції прізвищ їх слід розмежовувати: *h → 2, g → г*, оскільки в обох мовах вони розрізняються як артикуляційно, так і акустично, наприклад: *Džoganík – Джоґаник, Halanda – Галанда, Гимба – Нымба* [7, с. 153].

Спостерігається різнобій у передачі суфікса патронімічного походження *-іч*: наприклад, прізвище словацького байкара, драматурга *Juraj Palkovič* в українських джерелах передають і як *Палковіч*, і як *Палкович* [7, с. 151]; прізвище словацького мовознавця *Slavomír Ondrejovič* – як *Ондрейовіч* [7, с. 151], тоді як за правилами української орфографії прізвища слов'янського походження з суфіксом *-ич* мають писатися з літерою *и*: *Ондрейович, Шухевич, Палкович* [7, с. 135].

Отже, в нашій статті ми продемонстрували типові проблеми при транспозиції словацьких прізвищ в українській мові. Вимога передавати словацькі антропоніми українською мовою в транскрипції сформульована й у Законі про мови в Україні. Та незважаючи на це, констатуємо, що в різних текстах українською мовою, де використано словацькі прізвища, вони транскрибуються всупереч установленим нормам українського правопису. Отже, поставлена проблема потребує нагального вирішення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Албул О. Передача слов'янських онімів українською мовою: норма і сучасна практика / О. Албул // *Studia Slovakistica*. Випуск 7: Віртуальний інститут словакістики. – Ужгород: УжНУ, 2007. – С. 22–28.

2. Гиляревский Р.С., Старостин Б.А. Иностранные имена и названия в русском тексте: Справочник. 3-е изд., испр. и доп. – М.: Высшая школа, 1985. – 303 с.
3. Гудманиян А. Г. Чужомовна пропріальна лексика у фонографічній системі української мови: у 3 кн. / А. Г. Гудманиян. – Ужгород: Ужгородський держ. ун-т, 1999.
4. Ермолович Д.И. Имена собственные на стыке языков и культур / Д.И. Ермолович. – М.: Р. Валент, 2001. – 200 с.
5. Медвідь С.М. Офіційне іменування особи у словаків та українців: проблеми норми / С.М. Медвідь // Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti národnostných menšín. – Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 1999. – S. 28–33.
6. Пахомова С. М. Транспозиція словацьких антропонімів в українській мові / С.М. Пахомова // Студії з ономастики і етимології. 2015–2016 / Відп. ред. О. П. Карпенко. – К.: Кий, 2017. – С. 99–108.
7. Пахомова С.М. Словацька мова і література в дзеркалі перекладу / С. М. Пахомова // Studia Slovakistica. Випуск 16: Словацькі прізвища в дзеркалі перекладу. – Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2016. – С. 151–153.
8. Український правопис. АН УРСР, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. – К.: Наук. думка, 1990. – 3-є вид., випр. й доп. – 240 с.
9. <http://poradnyk.ucu.edu.ua/orthography/h-and-g/>
10. <http://detector.media/community/article/135269/2018-03-04-vbivstvo-slovatskogo-zhurnalista-kuchaka-rozsliduvati-evo-parlament/>
11. https://zik.ua/news/2018/03/03/vbyvstvo_zhurnalista_u_slovachchyni_tysyachi_lyudey_vyyshly_na_aktsii_protestu_1277949

Росоха Іванна Василівна, студентка IV курсу філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *С. М. Пахомова*, доктор філологічних наук, професор.

Наталія Серкіз
Тернопіль, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ОБРАЗУ ВОДИ В ПОЕМІ ОЛЕКСАНДРА ОЛЕСЯ «НАД ДНІПРОМ»

Одна з найяскравіших особливостей сучасного мовознавства – виникнення та інтенсивний розвиток нових лінгвістичних напрямків, серед яких чи не найактуальніші ті, що передбачають дослідження концептів.

Концепт є поняттям, що входить у терміносистеми різних наук, а саме лінгвістику, філософію, культурологію тощо. Такий широкий спектр вживання в науковому дискурсі засвідчує виняткову роль терміна для

сучасної науки та передає тенденцію до синкретизму – різні за суттю наукові галузі знаходять точки дотику, на перетині яких згодом формуються нові дисципліни.

Запропоноване дослідження виконане в аспекті когнітивної парадигми, насамперед таких її галузей, як лінгвокультурологія і лінгвоконцептологія.

Метою розвідки є з'ясувати особливості вербалізації концепту «вода» в поетичній драматичній творчості О. Олеся.

Матеріалом послужила драма «Над Дніпром». Окремих питань, пов'язаних із вираженням демонологічних образів, образів природних стихій торкалися у своїх працях Т. Вільчинська, Г. Вишневська, Л. Горболіс, проте проблема мовної концептуалізації образу води не була предметом цілісного аналізу. З огляду на це вказана тема є актуальною.

У лінгвокультурології значного поширення набуло визначення концепту, запропоноване С. Воркачовим: «Це термін, що поєднує лексикографічну і енциклопедичну інформацію, «найближче» і «найвіддаленіше» значення слова, знання про світ і про суб'єкт, який його пізнає» [2, с. 17]. Науковець розглядає концепт із різних точок зору: зокрема, це і те, за допомогою чого людина пізнає світ; він заснований як на досвіді, так і на енциклопедичній інформації, якась середня, вироблена в процесі пізнання, єдино вірна квінтесенція значення слова [там само].

Важливим моментом для розуміння проблеми вербалізації концепту в мові є думка про те, що «жоден концепт не виражається у мові повністю» [6, с. 28]. З. Попова та Й. Стернін аргументують це так: 1) концепт є результатом індивідуального пізнання, а індивідуальне вимагає комплексних засобів вираження; 2) концепт не має чіткої структури, він об'ємний, і тому не може бути виражений повністю; 3) неможливо зафіксувати усі форми вираження концепту [6, с. 29].

Літературно-художнє, передовсім поетичне, мовлення з його тяжінням до узагальнень і абстрагованих понять надає широкі можливості вивчення контекстного вживання найменувань, включених у концептуальне поле; такі назви здебільшого є заголовковим позначенням концепту й утворюють довгі ряди асоціативних зв'язків, оцінних характеристик тощо.

На думку М. Дишлюка, в поетичному тексті концепт виконує роль «емоційної координати», навколо якої обертаються інші образи, що разом і становлять сюжет поезії [3, с. 32].

Концепти мають властивість до взаємопроникнення, оскільки є «прозорими», здатними вбирати в себе подібні семантичні одиниці, розчинятися один в одному, зберігаючи при цьому самостійність і цілісність. Сукупність концептів у творах окремого автора окреслює його світобачення, оскільки «сміслові домінанти наскрізних мовленнєвих образів перебувають у тісних відношеннях аналогії і тяжіють до того синтезуючого смислу, який репрезентує концептуально-світоглядне ядро творчості письменника» [7, с. 99].

Перші спостереження людини над світом, перші спроби дати йому пояснення віддзеркалюють архетипні уявлення про першоеlementи буття. Образ води як одного з чотирьох матеріальних першоеlementів є складним і суперечливим: це і народження, і смерть, це і плинність часу, і його короткотривалість, це і прозорість, і мутність. Отже, у свідомості представлені різнозабарвлені репрезентанти концепту «вода». Кожен народ сприймає довкілля відповідно до своєї «мережі координат», в основі якої лежить національна культура. Ці «координати» можуть бути виявлені лише шляхом комплексного аналізу в різних виявах культури: у фольклорі, художній літературі, засобах масової культури, соціальних міфологемах тощо [1, с. 13].

У драмі О. Олеся «Над Дніпром» – як літературному факті кінця ХІХ – початку ХХ ст. – знаходимо художнє оформлення 1) юнгівських ідей про існування в житті людини індивідуальної й колективної підсвідомості; 2) фрейдівських поглядів на культуру як розрив між стихійними підсвідомими потягами й вимогами реальності; 3) теорії А. Шопенгауера про відчуження людини від суспільства [8, с. 134]. Твір складний у композиційному плані, за змістовим наповненням, символікою образів, що свого часу зауважив Я. Мамонтов: «У драматичних етюдах О. Олеся немає нічого випадкового у мові персонажів; за кожним словом і кожною річчю заховано символ, що надає цілком звичайним явищам зовсім іншого нового змісту» [4, с. 402].

Аналіз поетичного драматичного тексту О. Олеся «Над Дніпром» дав змогу встановити інвентар когнітивних модифікаторів і складників, активізація яких формує концепт «вода», основними вербалізаторами якого є назви: *ріка, річка, море, хвиля, вода*. Найчастіше автор використовує номен *Дніпро*: *Виходить з води старий Дніпро-козак* [5, с. 36].

Єдність антропоморфного і природного фонів сприяють створенню образу річки Дніпра як живої істоти: *Дніпро шумить, / Дніпро реве / І крига горами пливе!* [5, с. 64] або *Дід Дніпро розплющив очі, / Чоло зморщує чогось, / Серед ночі шаблю точе, / І гуде крізь зуби щось* [5, с. 32].

Персоніфікація Дніпра відбувається через надання йому різних людських ознак: *Глянув Дніпро* [5, с. 62]; *Чути гудіння – промову Дніпра* [5, с. 36]; *Дніпро справляє свій бенкет* [5, с. 60].

Постаючи одухотвореною субстанцією в українській етнокультурі вода часто поетизується через образ русалок – етнічний символ української демонології.

О. Олесь у творі «Над Дніпром» також використовує міфологічний образ русалок – богинь води, які живуть на берегах річок, водойм, озер та оберігають їх [9]. Автор змальовує їх не лише істотами, що живуть й оберігають водойми, а персоніфікує як молодих дівчат, які веселяться, танцюють та надає їм людські імена: *На сцені одна русалка Оксана* [5, с. 42]; *Русалки одягнені в звичайне убрання, несміло підходять* [5, с. 47].

У творі, якщо лексема *вода* виступає в позиції об'єкта дії, то вона зазвичай поєднується з дієсловами *пити, купати, лізти (в), глянути, ки-*

нутись, виходити, висовуватись, розливати, зникати: *Декілька русалок кинулись у воду* [5, с. 41]; *Декілька русалок виходять з води* [5, с. 59].

Засобами вербалізації концепту «вода» в поетичній драматичній творчості О. Олеся нерідко виступають назви на позначення великого водного простору, як-от *море*: *Розіллється морем по чорних лугах, / Козацтво за мною!* [5, с. 40] або менших водних потоків на зразок *струмочок*: *Дівчина, як струмочок / Із горбочка на горбочок / Хмілем в'ється, / В'ється-гнеться!* [5, с. 45].

Також однією із вербалізацій концепту «вода» є номен *сльоза*: *На ко-го ж нас покинете / У пустці, у хаті / Від сліз сохнуть-висихати, / Душеньки виймати* [5, с. 40]; *От зразу не плакав, / А зараз сльоза...* [5, с. 46].

Уявлення про воду розширюють концептуалізовані образи хвиль і берегів: *Ха-ха! Ха-ха! / Я засміялась / І в буйних хвилях заховалась* [5, с. 59]; *Розпадуться ланцюги, / Розступляться береги / Глянуть на всі боки!* [5, с. 37].

Проаналізований матеріал засвідчує розгалужену систему вербалізаторів концепту «вода» у драматичній поетичній творчості О. Олеся, що зумовлено, з одного боку, існуванням культу води в давніх українців та приписуванням їй магічних властивостей, суперечливими відносинами людини з цією стихією, яка, будучи джерелом життя, становила ще й джерело небезпеки, а з іншого, – особливостями світобачення письменника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонюк О. В. Репрезентанти концепту вода у творах Т. Г. Шевченка / О. В. Антонюк, Г. Є. Прісовська // *Одеський лінгвістичний вісник*. – 2014. – Вип. 3. – С. 13–18.
2. Воркачев С. Г. Лингвокультурная концептология: становление и перспективы / С. Г. Воркачев // *Изв. РАН. Сер. Лит-ры и языка*. – 2007. – Т. 66. – № 2. – С. 13–22.
3. Дишлюк М. Теоретичні аспекти вивчення концепту / М. Дишлюк // *Концептологія в системі гуманітарних наук: зб. наук. праць за матер. Всеукр. наук.-практ. конфер.* – Полтава: ПДПУ, ФОП М. Ф. Гаража, 2009. – С. 30–33.
4. Мамонтов Я. Українська драматургія передреволюційної доби (1900–1917) / Я. Мамонтов // *Триста років українському театру. 1619–1919 та інші праці*. – К.: ВІП, 2003. – С. 383–416.
5. Олесь О. Твори: в 2 т. (упоряд., авт. приміт. Р. П. Радишевський. – К.: Дніпро, 1990. – Т. 2: Драматичні твори. Проза. Переклади. – 683 с.
6. Попова З. Д. Понятие «концепт» в лингвистических исследованиях [Текст] / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 2000. – 30 с.
7. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
8. Хороб С. Українська модерна драма кінця ХІХ – початку ХХ ст. (Неоромантизм, символізм, експресіонізм) / С. Хороб. – Івано-Франківськ : Плай, 2002. – 413 с.

9. Легенди та міфи України / уклад. В. П. Товстий. – Харків: Промінь, 2005. – 64 с.: іл. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://proridne.net/>

Серкіз Наталія Андріївна, магістрант факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Науковий керівник – *Т. П. Вільчинська*, доктор філологічних наук, професор.

Денис Смірнов
Старобільськ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОГО МОДЕЛЮВАННЯ КОНЦЕПТУ-ОБРАЗУ БАТЬКІВЩИНА У ТВОРЧОМУ ДОРОБКУ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Для української культури найбільш актуалізованим в останні роки є концепт-образ *Батьківщина*, «який належить до абстрактних лінгвокультурних концептів» [3, с. 85]. Представником української літератури, в творчості якого цей концепт є домінувальним і представленим найширше, є Тарас Шевченко. Образ України в його поетичній творчості, епістолярному та малярському доробках є наскрізним, проявляючись то безпосередньо, то опосередковано. В. Остапчук зазначає: «Образ України, який виникає в текстах Т. Шевченка, і є тим самим результатом зіткнення значення слова з особистим і національним досвідом великого українського поета, мислителя і живописця» [4, с. 155]. У філософсько-теоретичному осмисленні Батьківщина розглядається як «країна, що історично належить даному народові; освоєне цим народом географічне середовище, відображене в його матеріальній і духовній культурі; економічне, соціальне, політичне і культурне середовище, що історично склалося і освоєне людьми» [3, с. 85]. Концепт *Батьківщина* прийнято відносити до абстрактних, загальнолюдських, який, попри це, має сильне етнокультурне наповнення.

Говорячи про структуру концепту *Батьківщина*, Н. Манюх пише, що «ядро лексико-семантичного поля *батьківщина* в українській мові складає ядрена лексема «батьківщина», яка проявляється двома компонентами: а) країна стосовно до людей, які народилися в ній; б) місце зародження, походження або виникнення чого-небудь. Інші компоненти не менш важливі (мала батьківщина, етнічна територія, країна, що історично належить даному народові та ін.) перебувають на периферії. Кожен виокремлений компонент концепту може вступати в різнонаправлені асоціативні зв'язки та створювати їх. Проте асоціативне поле концепту *батьківщина* буде неоднорідним в межах української та інших лінгвокультурних спільнот» [3, с. 85].

Шевченкова Україна як поняття інтегральне вивільняє три смислових лінії:

1. Етноландшафтну – тобто образи-концепти на позначення неба, світил, хмар; води: Дніпро, Дунай, криниця, море; на позначення землі: це могили-гори, степи-лани, шляхи-роздоріжжя; сюди ж належить візуальна топіка місцевостей, храмів, міст і сіл.

2. Етносоціальну: поселення, побут-ритуал, родина, індивід; візуалізація історії – героїв, подій, візія ідеального стану суспільства.

3. Третя група об'єднує емотивно-психологічні стани особистості; міжособистісні та надособистісні зв'язки. Взаємодія образів таких трьох умовних систем побудована за принципом поля [2, с. 29].

Ужиті у творах назви «Україна», «Україна» «Україна», «Вкраїна» позначають Батьківщину, яка для Шевченка – «край милий, рідна сторона» [5, с. 81]. Варто зазначити, що лексема «мати» у творах Тараса Шевченка виступає контекстуально синонімічною до слова «Батьківщина»: «Світе тихий, краю милий, / Моя Україно! / За що тебе сплюндровано, / За що, мамо, гинеш?» [5, с. 176]. Ці архетипальні образи «стануть наскрізними для всієї його творчості, увійшовши, однак, пізніше в новий, інтелектуально значно насиченіший і багатогранніший естетико-поетикальний, філософський, історіософський та націософський контекст», – зазначає Ю. Барабаш [1, с. 8].

Отже, концепт-образ *Батьківщина*, що виступає повністю синонімічним до концепту *Україна*, є ключовим у творчому світі Т. Шевченка. Україна виступає основним полотном його творчості. Для характеристики цього концепту-образу майстер слова підбирає вдалі епітети, які промовисто передають його творчу задумку: «на Вкраїні милій» [5, с. 274]; «на нашій славній Україні» [5, с. 293]; «люблю мою Україну убогу» [5, с. 317]; «Вкраїно! Мій любий краю неповинний» [5, с. 541]. Цей образ інколи асоціюється із всесвітом, «світом широким», Богом, Господом, «світом Божим», «світом широким – волею», «світом великим», «всім світом», що й репрезентовано в мистецькій спадщині Т. Шевченка. Не випадково лінгвісти запропонували систему координат його поетичної картини світу, де «Україна» – центр, перетин вертикалі й горизонталі та корелює з концептами «світ», «край», «мати», «сирота», «рай», «руїна», «степ», «могила» [2, с. 29].

Формуванню концепту-образу *Батьківщина* у ранній поетичній творчості Т. Шевченка притаманне героїко-трагічне забарвлення, що зумовлено особливостями національної історії. Прикметною рисою розробки цього концепту в означений період є ідеалізація минувшини, уславлення козацьких подвигів з одночасним зверненням до Бога з проханням зберегти Україну. Це репрезентовано у творах «Тарасова ніч», «Іван Підкова», «Гамалія» тощо: «Встає хмара з-за Лиману, / А другая з поля; / Зажурилась Україна – / Така її доля! / Зажурилась, заплакала, / Як мала дитина. / Ніхто її не рятує... / Козачество гине; / Гине слава, батьківщина; / Немає де дітись; / Виростають нехрещені / Козацькі діти» [5, с. 44]; «Було колись – в Україні / Ревіли гармати; / Було колись – запорожці /

Вміли панувати. / Панували, добували / І славу, і волю...» [5, с. 61]; «О милий боже України! / Не дай пропасти на чужині, / В неволі вольним козакам! / І сором тут, і сором там – / Вставать з чужої домовини, / На суд твій праведний прийти, / В залізах руки принести / І перед всіми у кайданах / Стать козакові...» [5, с. 162]. Відзначимо, що під час творення цього концепту автор активно спирається на фольклорні народнопісенні традиції, використовуючи відповідні означення: «Дніпр широкий» [5, с. 468], «сердитий вітер» [5, с. 17], «синє море» [5, с. 22], «зелена діброва» [5, с. 97], «високі могили» [5, с. 178] і т. д.

«Метафорика збірки «Три літа» демонструє драматичні реалії національного буття України, яка тут уже, як концепт, має тривимірну структуру: ретроспекція, сучасність й майбуття» [2, с. 30]. Основною епітетною конструкцією, що характеризує концепт-образ *Батьківщина*, стає «розрита могила», що акумулює в собі трагізм долі української державності та нації на тому етапі розвитку: «Начетверо розкопана, / Розрита могила. / Чого вони там шукали? / Що там схоронили / Старі батьки? – Ех, якби-то, / Якби-то нашли те, що там схоронили, / Не плакали б діти, мати не журилась» [5, с. 176–177]. Однак Шевченко впевнений, що незабаром настане духовне й політичне відродження рідного краю: «І забудеться срамотня / Давня година, / І оживе добра слава, / Слава України, / І світ ясний, невечірній / Тихо засіяє...» [5, с. 260–261]. Можна з упевненістю стверджувати, що, не дивлячись на свою активну громадянську позицію, боротьбу проти самодержавства, Т. Шевченко мріяв про спокійне життя, яке в його мовнопоетичному світі утілювалося в епітеті «тихий». Батьківщина в Кобзаря асоціюється з «тихим раєм», який він прагне віднайти: «Діти юродиві! / Подивіться на *рай тихий*, / На свою країну, / Полюбіте щирим серцем / Велику руїну...» [5, с. 256]; «Прийшли ксьондзи і запалили / Наш *тихий рай*. І розлили / Широке море сльоз і крові...» [5, с. 324]; «Подай же руку козакові / І серце чистее подай! / І знову іменем Христовим / Ми оновим наш *тихий рай*» [5, с. 324].

У циклі «В казематі» Т. Шевченко сумує за рідною Батьківщиною, з якою йому довелося розлучитися. Автор переймається за долю рідного краю: «Та неоднаково мені, / Як Україну злії люде / Присплять, лукаві, і в огні / Її, окраденую, збудять...» [5, с. 293]. Особисте горе змішується з горем національним: «Холоне серце, як згадаю, / Що не в Україні поховані, / Що не в Україні буду жити, / Людей і Господа любить» [5, с. 298]. У XII пісні циклу уповні «мотив України стає релігією Шевченка, набуває сакрально-конфесійного звучання, поет усвідомлює, що любов до України невіддільна від любові до Бога, віри в Нього, що вона запліднена цією вірою» [2, с. 28]: «Свою Україну любіть, / Любіть її... Во время люте, / В остатню тяжкую минуту / За неї Господа моліть...» [5, с. 299].

У поезіях періоду заслання моделювання концепту-образу *Батьківщина* відбувається в ностальгійно-ліричному забарвленні, превалюють рядки, в яких з усією щирістю та любов'ю поет звертається до своєї не-ньки-України, вони виражають його щиру синівську любов: «Я так її, я

так люблю / Мою Україну убогу, / Що проклену святого бога, / За неї душу погублю!» [5, с. 317]. «Стилістично-мовленнєві потенції розкриваються у ліричних авторських відступах, що коментують оповідь, ускладнюють і поглиблюють образ України, в тому числі за рахунок художніх означень [2, с. 29]: «Од козацтва, од гетьманства / Високі могили – / Більш нічого не осталось...» [5, с. 66].

Зазначимо, що аналізований концепт-образ формує яскраві та промовисті мовні конструкції, не схожі в творах інших письменників образи. Одним із таких упізнаваних асоціатів є «Україна-ненька», що неодноразово зустрічаємо в поетичних текстах Кобзаря: «Привітай же, моя ненько, / Моя Україно, / Моїх діток нерозумних, / Як свою дитину» [5, с. 50]. У кожного читача під час прочитання поетичного тексту з певним мовним асоціатом формуються ментальні структури, які відіграють важливу роль у розбудові концептуального складника тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барабаш Ю. Тарас Шевченко : імператив України. Історіо- й націософська парадигма / Ю. Барабаш. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. – 181 с.
2. Генералюк Л. Шевченківські образи-концепти : вербально-іконічна єдність / Л. Генералюк // Шевченкознавчі студії. – 2014. – Вип. 17. – С. 24–33.
3. Манюх Н. Асоціативний потенціал концепту Батьківщина у процесі вивчення української мови як іноземної / Н. Манюх // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. : Філологічна. – 2012. – Вип. 23. – С. 84–86.
4. Остапчук В. Концепт України у творчості Т. Шевченка / В. Остапчук // Київські полоністичні студії. – 2015. – Т. 26. – С. 154–158.
5. Шевченко Т. Г. Кобзар / Т. Г. Шевченко. – К. : Дніпро, 1985. – 624 с.

Смірнов Денис Едуардович, магістрант факультету української філології та соціальних комунікацій ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Науковий керівник – *Т. С. Пінчук*, кандидат філологічних наук, професор.

Дар'я Стець
Кропивницький, Україна

ТЕСТУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ У БАЗОВІЙ СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

Тестування як форма перевірки знань учнів набуває все більшої актуальності у навчальному процесі, оскільки має певні переваги над іншими формами контролю знань та умінь, зокрема можливість охоплення великого обсягу матеріалу та швидкість виконання.

У «Методичних рекомендаціях щодо використання тестових технологій у процесі вивчення української мови в загальноосвітніх навчальних закладах» зазначається: «Учителеві-словеснику доцільно використовувати різноманітні тестові завдання під час проведення поточного й тематичного оцінювання, широко практикувати тестування не тільки як контрольну форму перевірки знань, умінь і навичок школярів, але і як продуктивний навчальний прийом, відпрацьовувати у школярів навички виконання тестових завдань різної форми й різного ступеня складності» [5; 23].

Проте, якщо говорити про використання тестових завдань на уроках української мови саме у п'ятому класі, то тут існує ряд особливостей. По-перше, для поточного тестування найбільш прийнятними для школярів такого віку є завдання закритої форми. Також при конструюванні тестових завдань необхідно враховувати таке:

1. Завдання можуть мати лише одну правильну відповідь.
2. Завдання має формулюватися ідеально просто і чітко, що виключає двозначність розуміння.
3. Краще формулювати завдання не у формі питального речення.
4. Тест може включати 6 або 12 завдань, щоб учні чітко розуміли систему оцінювання.

Учитель може використовувати завдання в тестовій формі під час поточного чи тематичного контролю. Тому нами запропоновано навчальні та контрольні тестові завдання, які було апробовано учнями 5-А класу ЗНЗ № 20 у м. Кропивницький.

Фрагмент проміжного тестування

Повний варіант тестування містить 12 завдань, таблицю з ключем до них та оцінюванням.

Тестування допоможе систематизувати та перевірити знання з таких тем:

- Другорядні члени речення: додаток, означення, обставина.
- Способи вираження другорядних членів речення різними частинами мови.

1. Визначте, яке з речень є непоширеним.

А. Серце дитини дуже чутливе, воно відкрите для добра (В. Сухомлинський).

Б. Сонце заходить – Гори чорніють (Т. Шевченко).

В. Мріють крилами з туману лебеді рожеві (В. Симоненко).

Г. Снігопади нарешті припинились (В. Думанський).

2. Назвіть речення, у якому не використано означень.

А. Осінній холодок над спраглою землею шатро гартоване широко розіп'яв (М. Рильський).

Б. В сірих променистих очах під густими темними бровами світилась пекуча туга (В. Козаченко).

В. Не гріє сонце на чужині, а дома надто вже пекло (Т. Шевченко).

Г. У всякого своя доля і свій шлях широкий (Т. Шевченко).

3. Назвіть речення, яке містить три додатки.

А. Моя мати перша у світі навчила мене любить роси, легенький ранковий туман, п'яний любисток, м'яту, маковий цвіт, осінній горб і калину (М. Стельмах).

Б. Гора підперезалася залізницею (В. Жовнарук).

В. Синиця в шибку вдарила крильми (Б. Симоненко).

Г. А дощ іде. А вітер хилить клени (М. Луків).

4. Визначте речення, в якому означення виражене іменником.

А. Високо в осінньому небі ми побачили журавля (О. Квітневий).

Б. Топився зимовий сніг і болотними швидкими струмками збігав до сумного потоку (Н. Кобринська).

В. Високо під небом вечірнім пролетіли величезним табуном дикі гуси (М. Коцюбинський).

Г. З пагона клена зірвався лист (Гр. Тютюнник).

5. У реченні *Місячне світло влилось в кімнату (Л. Завіщана)* обставина виражена:

А. Прислівником.

Б. Дієприслівником.

В. Іменником у непрямому відмінку з прийменником.

Г. Словосполученням.

6. Визначте речення, яке містить додаток, обставину і означення:

А. Ой три шляхи широкії до купи зійшлися (Т. Шевченко).

Б. Я скликав раду в суботу не в таборі, не в гетьманському наметі, а на пасіці, знайдений метким моїм Демком (П. Загребельний).

В. Буду я навчатись мови золотої у трави-веснянки, у гори крутої (А. Малишко).

Г. Друзі згодом перестали турбувати його (Г. Тютюнник).

За допомогою знань, отриманих під час вивчення теми, та у процесі виконання тесту учні зможуть навчитися:

- формулювати визначення додатка, означення, обставини;
- розрізняти додатки, означення, обставини, визначати їх у речення;
- поширювати речення другорядними членами речення.

Фрагмент контрольного тестування

Повний варіант містить 6 завдань, які стосуються тексту, (3 б.); 3 завдання на встановлення відповідності (6 б.) та одне завдання відкритої форми, де потрібно скласти речення за схемами, (3 б.).

За допомогою цього контрольного тестування вчитель-словесник зможе перевірити оволодіння учнями знань, вмінь та навичок з вивчених до двадцятого уроку тем. Для підсумкового контролю запропоновані завдання, що відрізняються від навчальних тестів і дають можливість оцінювати навчальні досягнення учнів за трьома рівнями складності: завдання з вибором однієї правильної відповіді, завдання на встановлення відповідностей та завдання відкритої форми. Система оцінювання цього тестування теж відрізняється від оцінювання навчальних тестувань (зазначено у таблиці).

Прочитайте текст і виконайте завдання 1–6.

(1) Змалку я захоплююся вивченням історії. (2) Ярослав Мудрий – чи не найцікавіша в ній постать. (3) Він зумів об'єднати всі українські землі, поширити в народі грамоту. (4) А ще, до речі, цей князь збудував у Києві величний Софіївський собор. (5) Обов'язково побувайте в цьому храмі духовності й краси.

Завдання 1-6 мають по чотири варіанти відповіді, серед яких лише ОДИН ПРАВИЛЬНИЙ.

1. Назвіть речення, в якому виділено словосполучення.

А. Перше.	В. Четверте.
Б. Третє.	Г. П'яте.

2. Вкажіть речення, яке є односкладним.

А. Друге.	В. Четверте.
Б. Третє.	Г. П'яте.

3. Позначте речення, яке містить вставне слово.

А. Перше.	В. Третє.
Б. Друге.	Г. Четверте.

4. Оберіть речення, яке є спонукальним.

А. Друге.	В. Четверте.
Б. Третє.	Г. П'яте.

5. Назвіть речення, у якому вжито однорідні присудки.

А. Перше.	В. Третє.
Б. Друге.	Г. Четверте.

6. Визначіть, чим виступає слово *землі* у третьому реченні.

А. Додатком.	В. Підметом.
Б. Присудком.	Г. Обставиною.

Завдання 7–9 передбачають встановлення відповідності. До кожного рядка, позначеного ЦИФРОЮ, доберіть відповідник, позначений БУКВОЮ, і впишіть її в таблицю

7. Встановіть відповідність.

Член речення *Приклад (виділене слово)*

1. Підмет.	А. Стіл київський захопив підступно Святополк (П. Загребельний).
2. Присудок.	Б. На тротуарі стояло двоє (Ю. Бердник).
3. Додаток.	В. Теплий дощ застав птахів і людей серед поля (В. Земляк).
4. Обставина.	Г. Я не люблю ненависті в собі (Д. Павличко).
	Д. Книга – найкращий порадник (Нар. творчість).

Отже, використання тестів є досить актуальним під час уроків української мови, адже такий метод педагогічної діяльності підсумовує досягнення учнів в опануванні відповідної теми, допомагає готувати їх до державної підсумкової атестації та зовнішнього незалежного оцінювання. Адже досвід проведення ЗНО переконливо засвідчує, що протягом усього навчання вчителям-словесникам слід постійно готувати учнів до такої особливої форми контролю, як тестування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексейчук І. С. Про технологію створення системи тестувань / І. С.Алексейчук // Нові технології навч. : Науково-методичний збірник. – К.: НМЦВД, 2000. – С. 43–92.
2. Булах І. Є. Створюємо якісний тест: навч. посіб. / І. Є. Булах, М. Р. Мруга. – К. : Майстер-клас, 2006 – 160 с.
3. Дуженков В. Д. Деякі аспекти методики складання тестових завдань / В. Д. Дуженков, Т. І. Панасюк // Організація навчально-виховного процесу. – 2006. – Вип. 8. – С. 104–109.
4. Пентиліук М. І. Сучасний урок української мови / М. Пентиліук, Т. Окуневич. – Харків : Вид. група «Основа», 2007. – 176 с.
5. Федоренко В. Методичні рекомендації щодо використання тестових технологій у процесі вивчення української мови в загальноосвітніх навчальних закладах / В. Федоренко, Л. Коваленко // Дивослово. – 2007. – № 2. – С. 22–26.

Стець Дар'я Сергіївна, студентка факультету філології та журналістики Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Науковий керівник – *О. І. Крижанівська*, кандидат філологічних наук, доцент.

Аліна Стецюра
Вінниця, Україна

ТРАНСЛЯЦІЯ КУЛЬТУРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ДІАЛЕКТНИХ ТЕКСТАХ ПРО ПОМИНАЛЬНИЙ ОБРЯД

Особливості поховального обряду слов'ян досліджували протягом майже десяти століть. Уперше опис цього обряду було зафіксовано ще в «Повісті минулих літ», докладні ж студії з'явилися в ХІХ ст. В україністиці сьогодні відомі системні етнолінгвістичні дослідження поліського, волинського, гуцульського, бойківського, слобожанського поховального обряду. У контексті цього обряду зазвичай аналізують і поминальний обряд, який все ж має свою етнографічну та етнолінгвістичну специфіку. Про це свідчить і дослідження В. Конобродської «Поліський поховальний і поминальний обряди» [4], у якому авторка описує не лише етнографічні особливості поминального обряду, а й пояснює специфіку номінації певних поминальних реалій, що застосовуються в обряді.

Хоча поховальний обряд Поділля представлений мовознавчими розвідками О. Жвавої [2] та І. Гороф'янюк [1], проте поминальний етап там не схарактеризовано, що актуалізує предмет нашої розвідки.

Мета статті – дослідити номінативну специфіку етапів поминального обряду, засвіченого в говірці с. Гавришівка Вінницького району Вінницької області, записаного за питальником В. Конобродської [3, с. 172–180].

Поминальний обряд, за свідченням носіїв говірки, починається одразу після поховання й охоплює, за нашими спостереженнями, два етапи: післяпоховальний період (перша поминальна трапеза) та календарні поминки.

Після поховання всі учасники обряду повертаються в оселю родини померлого на поминальну трапезу [4, с. 216]. Але сьогодні доволі часто вона проходить у спеціальних кафе, тому ніяких особливих ритуалів після прибуття додому родичі померлого не здійснюють.

Для поминальної трапези в говірці села Гавришівка поширена лише одна назва *о/б'ід* та її фонетичні варіанти *го/б'ід*, *о/б'ім*. Реципієнти так етимологізують назву: *ну ми пон'і/маєм шо це о /б'едних буў* (про бідних, незаможних людей – А. С.) *вес' час / за/бота о /б'едних // на о/б'ід /л'уди йшли на по/минки // це йак про /б'ідних було //* (В. І. Камінська, 1949 р. н.).

У говірці зафіксовано назви декількох страв, які обов'язково готуються лише на поминальну трапезу: */коливо 'каша з рису або іншої крупи, яку готують спеціально на поминальні обіди': го/тоўлат ў/першу /чергу / /коливо /нада б/рати //; /пончики пек/ли //* (Л. С. Кушнір, 1949 р. н.). Подавати спиртні напої в той день заборонено: *от спирт/н'іх на/пойіў го/р'ілки ў нас не/було //*. Разом із особливими стравами подають і звичайні: *капус/н'ак або боршч / /каша йа/кас' / ка/пуста йа/кас' / голу/бец' йа/киїс' / осе/ледец' йа/киїс' там / ка/ш'і / р'а/жанка і йа/к'іс' п'ір'іш/ки //* (Кушнір Л. С., 1949 р. н.).

Існує також звичай наступного ранку після похорону носити їжу до могили. Цей ритуал має назву *нес/ти с/н'ідати / сн'і/данок* : */тоже ў /першу /чергу у/же п'іш/ли за/несли сн'і/данок по/к'їїников'і //*.

Після похорону про померлих родичів не прийнято забувати. Мешканці села Гавришівка Вінницького району Вінницької області зазначають, що в них існує традиція робити поминальні обіди ще й через дев'ять та сорок днів, а також через рік після похорону: *на /сорок дн'іў / на /деўйат' дн'іў / на роко/вину і шчо/д'н'а пам'я/тати у ду/ш'і //* (Л. С. Кушнір, 1949 р. н.). У ці дні також готують спеціальні страви та запрошують певну кількість людей: *а на о/б'ід ўже / на /деўйат' дн'іў / теж го/тоўл'ат' / ўс'о приготоў/л'айут' те / шо ї на /похорон го/тоўлат / но ўже /майут' п'раво к/ликати /р'ідн'і б/лиз'к'і тих / хто /молиц'а / хто ко/паў /йаму / от // т'і /л'уди / йа/к'і /йаму ко/пали / су/с'ідіў пок/ли-кати //; то/д'і /сорок дн'іў по/вин:і спраў/л'ати // на /сорок дн'іў по/вин:і обоўйаз/ково /бути /сорок душ л'у/деї // із /п'еўчими / з /бат'ушком / з ро/динойу / не /менше /сорок душ л'у/деї на /сорок дн'іў // /тоже ў /першу /чергу у/же п'іш/ли за/несли сн'і/данок по/к'їїников'і / помо/лилис'а там / зноў та/ки розда/йут' хус/тинку / чоло/в'іков'і рушні/чок / ка/лач йа/киїс' / там с/к'іл'ка цу/керочк'іў / с/к'іл'ка п'раничк'іў // /л'уди по/д'а-кували /Богов'і і за /мершу /душу // і ўс'о / і аш на роко/вини ўже йак р'ік про/ходе / так /само зноў ро/бити р'ік і зноў к/ликати л'у/деї / (Л. С. Кушнір, 1949 р. н.); про/ходило /дев'ім' ден' с/ходилис' ну / шо / шо помо/ли-тис'а / хто но/сиў ў /церкву / хто но/сиў до кос'т'ола // ро/били /дев'ім'*

ден' / по'том ро'били 'сорок ден' // ў нас / у нас **не 'робл'ат' т'риц'ат' ден'** // по д'ругих рег'іонах 'робл'ат ше / ше не 'сорок / т'риц'ат' // при'ход'ат' **в'ідсп'івали** (прочитати спеціальну молитву для заспокоєння душі покійника – А. С.) **ў 'хат'і помо'лилис'а ўс'о** // обоўйаз'ково 'п'ісл'а 'того 'як л'у'дина пом'ре / на д'ругий ден' 'її / ро'дина / ро'дина / чу'ж'і не їдут' // ро'дина їде на к'ладвище так 'як то чи с'н'ідати не'суть / чи про'в'ідати / чи **в'ідати ўже сво'їу дан'** // а'ле на 'дев'ім' ден' так 'само **го'туец':а о'б'ід** // 'як'шо п'іст / обоўйаз'ково п'іс'ний // там не вз'і'райучи на цей 'як / 'як л'у'дина 'є за'можна значит 'б'іл'ше 'робит' / роз'к'ішно // а по'том 'робл'ат р'ік // (В. П. Михайлюк, 1950 р. н.).

Як бачимо, на поминки готують ті ж страви, що й на перший обід після похорону: так 'само ўс'о ўс'о го'товили // так 'само і **холо'дец'** чи там чи **боршч чи капус'н'ак** тако'го 'як ко'ли на 'я'кий го'б'ід чи **боршч 'варат' чи капус'н'ак** // і **голуб'ц'і і ка'пусту і кот'л'ети 'кашу 'варат / кот'л'ети / на'іс'н'іки** тако'го ўс'о // (Л. С. Кушнір, 1949 р. н.).

Душу родичів шанують не лише стравами на обідах, а й тим, що про померлих завжди згадують на свята, а також ставлять їхні фото зі стрічкою: і пос'тавити 'як'шо 'є **фотог'раф'їа** з 'мершойі л'у'дини / до'пус'ц'ім / переў'їазана 'чорнойі 'л'енточкойі / 'коло 'н'ого по'винен ста'кан во'дички пос'тавл'аний / об'і'зат'ел'но / **ц'ілушка х'л'іба / на х'л'ібов'і / на ц'ілушк'і / по'винен 'бути / с'іл' по'вина 'бути** // і це до'ж'но сто'їати о'ц'а ц'ілушка до деў'їа'ти дн'їў // (Л. С. Кушнір, 1949 р. н.).

Після того, як пройшов рік після смерті, роблять також обряд провадження душі на той світ, детальний опис якого подано одним рецепієнтом: і 'як'шо з ро'дини по'мерлий / **р'ік 'робл'ат і ўже то'д'і так** / 'я не з'найу чи було во'но ра'н'іше / те'пер бе'рут' 'ікону / **х'л'іб / і випрова'ж'айут' 'душу** за // ўже **ви'ходить'** там чи **ха'з'айін / чи ха'з'айка / хто там / ви'ход'ат' за во'рота ііі / прова'ж'айут' / шчи'тайец':а** шо прова'ж'айут 'душу // н'ід'ход'ат' ўс'і **ц'ілу'ют' х'л'іб і 'ікону / і по'том хто ви'ходить' ос'тан'її / 'тому в'іда'їец':а х'л'іб із рушні'ком** // (В. П. Михайлюк, 1949 р. н.).

Проте згадують про померлих родичів також і в окремі дні року, які в говірці мають назву п'роводи: **п'роводи** / даї 'Боже 'пам'ят'і // 'п'ісл'а 'Паски // на д'ругу не'д'іл'у 'п'ісл'а 'Паски // (О. І. Мацюк, 1939 р. н.). У ці дні також прийнято йти на цвинтар та нести щось на могилу до родичів: хто с чим 'баче / **ка'лач** (здобна кругла булочка без начинки, випечена з плетеного тіста. У цьому випадку використовують калач суцільний, без отворів усередині і менший від традиційного вдвічі – А. С.) **там / к'рашанки** // да / 'паска с'тавиц':а // Забувати про померлих вважається великим гріхом: ну а'ї'як'жеш // це ш сво'їа р'ід'н'а там по'хо'ронена / шо 'будеш 'дома си'д'іти // **їдем ўс'і** // це 'я 'зара не 'можу їти // **вс'їз'да хо'дили** //; **не забу'вати 'їх на п'роводи** / ко'ли там 'р'ід'н'і б'лиз'к'і у'с'і ждуть // л'у'ба де б 'я'ка ро'бота не була 'нада пом'і'н'атис'а / **но на пров'ід'н'і дн'і 'нада обоўйаз'ково до 'р'ід'них б'лиз'ких 'іти** / бо во'ни // **ду'ша там 'їїх'н'а жде заўж'ди вас** // (О. І. Мацюк, 1939 р. н.).

Згадувати про рідних можна не лише в певні дні, а й у будь-який час. Також реципієнти зазначають, що потрібно давати їжу (печиво, цукерки) людям, які моляться в церкві, або ж просто знайомим, для того, щоб вони пом'янули людину, тому що це добре для її душі: *і /соб'ї ў /думц'ї не за-бувати // а/га / зга/дала /с'одн'ї /мама там ле/жит' / а/га / /мама л'у/била го/лубчики // нал'їпила го/лубчики / таї /дала ко/мус' // до /церкви т/реба їти мо/литис'а /Богу / як у/м'їєш / як у/м'їєш як не/має як і/ти до /церкви / як у/м'їєш помо/лилас' / пом'я/нула; о/дин рас йа но/сила но за /кого йа ўже й не /поўн'у // но/сила йа п'ран'їки / цу/керки // це йа за /маму / чи це йа / за ко/гос' но/сила //* (С. Й. Мазур, 1942 р. н.).

Але, як зазначають реципієнти, ходити на цвинтар дуже часто не можна: *н'є /кожний ден' / н'є // ко/ли /с'ато ъе // там Зе/лен'ї св'а/та //*. Вони пояснюють це так: *но на к/ладвишче бес/толку не /можна хо/дити // /можна то/д'ї їти ко/ли хтос' с/л'їдуїучий по/мер дес' чу/жа л'у/дина / чи ї ро/дина / ото/д'ї ви /можете /право і/ти і до/в'їдуватис' до сво/їх б/лиз'ких // а так шоб за/думала // не /нада три/вожити по/к'їйного / і на /себе накли/кати неп/рийаз'н' / бо /буде л'у/дина те/бе три/вожити / три/вожити //* (Л. С. Кушнір, 1949 р. н.).

Отже, вшанування предків – це давній обряд, і й до сьогодні люди дотримуються цієї традиції, максимально зберігаючи форму обряду, щоб, по-перше, вшанувати культ предків, а по-друге, порушенням установлених обрядодій не спровокувати покарання – нової смерті в родині. Дослідження ж обрядових діалектних текстів дозволяє реконструювати поховально-поминальний обрядовий комплекс, а також встановити мотивацію окремих номінацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гороф'янюк І. Поховальний обряд Центрального Поділля : етнолінгвістичні студії / І. Гороф'янюк // Вісник Донецького національного університету. Серія Б. Гуманітарні науки. – 2015. – № 1/2. – С. 63–71.
2. Жвава О. Лексика поховального обряду у говірках наддністрянсько-буковинського суміжжя / О. Жвава // Studia Methodologica / уклад.: С. Є. Панцьо, Н. О. Свистун. – Тернопіль: ТНПУ. – 2009. – Вип. 27: Лемківський діалект у загальноукраїнському контексті. – С. 135–140.
3. Конобродська В. Курсова і дипломна роботи з етнолінвістики: навчальний посібник / В. Конобродська. – Житомир, 2003. – 236 с.
4. Конобродська В. Поліський поховальний і поминальний обряди / В. Конобродська. – Т. 1. – Етнолінгвістичні студії. – Житомир : Полісся, 2007. – 356 с.

Стецюра Аліна Олександрівна, студентка факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського.

Науковий керівник – І. В. Гороф'янюк, кандидат філологічних наук, доцент.

ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ С КОЛОРАТИВОМ БЕЛЫЙ В УКРАИНСКОМ И НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКАХ

Изучение фразеологических единиц (ФЕ) является важной частью исследования лингвоментальности народа, так как фразеология ярко и выразительно отражает специфику и своеобразие языка, а также культуру и традиции, менталитет людей определенной национальности. В этом смысле фразеология рассматривается как индикатор общего и специфического у каждого народа. Изучая культурные и языковые особенности того или иного народа, мы получаем возможность лучше понимать местный юмор и реалии, складывать более тесные отношения с людьми, говорящими на других языках, а также точнее выражать собственные мысли.

Изучение фразеологии представляется одной из самых актуальных областей в лингвистике, так как остается наиболее неизученной. На данный момент нет единого определения этого термина, неясно, что считать границами фразеологии, что в нее включать. Существуют различные подходы при определении термина «фразеологизм» у украинских, русских и немецких ученых. Так, украинский лингвист Л. Г. Скрипник считает, что фразеологическая единица – это «лексико-грамматическое единство двух и более отдельно оформленных компонентов, грамматически организованных по модели словосочетания или предложения, которое, имея целостное значение, воспроизводится в языке по традиции, автоматически» [1, с. 11]. В настоящем исследовании под фразеологизмом понимается «такое сочетание, которое может воспроизводиться в готовом виде, обладает слитностью значения составляющих его слов и экспрессивностью. Воспроизводимость в готовом виде – это регулярность употребления такого сочетания. Слитность значения – способность сочетанием нескольких слов выражать одно неделимое понятие (*без царя в голові* – ‘глупый’). Экспрессивность – выразительность, эмоциональная окрашенность фразеологизмов, во многом обусловленная их образностью» [2, с. 14].

В сравнении с русской и украинской фразеологией, стадия изучения немецкой фразеологии немного затянулась. В свое время известная исследовательница немецкой фразеологии И. И. Чернышева писала, что в немецком языкознании теория фразеологии разработана слабо, отсутствуют теоретические работы, изучающие новые аспекты данной области языка, такие как специфика семантических категорий во фразеологии, взаимодействие фразеологической системы с другими системами немецкого языка. Фразеологизмами, по мнению И. И. Чернышевой, являются устойчивые словесные комплексы различных структурных ти-

пов с единым сцеплением компонентов, значение которых возникает в процессе полного или частичного семантического преобразования компонентного состава [3, с. 10–15].

В настоящей работе исследуются ФЕ с колоративом *білий* в украинском и немецком языках. Символика цвета в различных общественных сферах приобретает культурную и историческую значимость, тем самым являясь таким же индикатором менталитета и быта народа, как и фразеологизмы. Рассмотрение проблемы цвета входит в тематическое поле многих дисциплинарных и междисциплинарных исследований, поскольку цвет сопровождает нас с рождения, являясь универсальной доминантой в системе комплексного взаимодействия людей в социуме. Поэтому изучение и сопоставление фразеологизмов с колоративами разных языковых групп является весьма удачным фундаментом для формирования представления о менталитете носителей языка. Цветовая лексика обладает огромной значимостью для человека и является важнейшим языковым средством выражения цветовой картины того или иного народа.

Немецкое прилагательное *weiß* 'белый' происходит от древневерхненемецкого (h)wiß, гот. hveits – «светить, излучать свет» [4, с. 272–273]. Этимологически слово *білий* родственно др.-инд. bhālam 'блеск', bhāti 'светит, сияет', литов. bolùoti 'отливать белым, белеть', латыш. bāls 'бледный, блеклый', литов. balas 'белый'; ст.-слав. Бѣлъ [5].

Лексема *білий* является многозначной. Академический толковый словарь украинского языка выделяет 5 значений. Основное значение «который имеет цвет мела, молока, снега; противоположный черному». *Одна чепурна молодиця в білій сорочці замітала казарму* (Нечуй-Левицький, II, 1956, 201) [6].

В словаре «Duden, Das große Wörterbuch der deutschen Sprache» у слова *weiß* выделяется 2 значения:

1. Самый светлый цвет; все видимые цвета, которые излучают и отражают свет. *weiße Wäsche, sein Gesicht war weiß von Kalk, weiße Blutkörperchen* (Medizin; Leukozyten), *weißes* (das ganzesichtbare Spektrum umfassendes) Licht.

2. Выглядящий очень ярко (светло); светлый цвет кожи. *Der weiße Mann* (die Weißen), *weiße Bohnen, Johannisbeeren, weißes Mehl, weißes Brot* (Weißbrot), *weißes Fleisch* [7].

Украинское прилагательное *білий* в сравнении с немецким *weiß* имеет больше значений.

Из толковых и фразеологических словарей украинского, русского и немецкого языков мы выбрали 35 украинских и 37 немецких фразеологических единиц с компонентом *білий/weiß*, которые были классифицированы на группы с точки зрения семантики [8]. Как в украинском, так и в немецком языке выделились группы со значением:

1) чего-то понятного, ясного (*чорним по білому, як білий день, schwarz auf weiß* – черным по белому);

2) расовой принадлежности (*der weiße Mann* – белый [белокожий] человек, *біла раса*);

3) неизвестного, неисследованного (*біла пляма, ein weißer Fleck auf der Landkarte*);

4) ошибочного, неправильного (*називати чорне білим, aus Schwarz Weis Machen*);

5) выделяющегося (*біла ворона, білий крук, der weiße Rabe* – белая ворона);

6) ценного (*біле золото, weiß es Gold*);

7) недуга, отравления (*біла гарячка, weiße Mäusesehen*);

8) связанного со снегом (*білі мухи, der weiße Sport, der weiße Tod* – смерть от лавины);

9) о шахматах (*грати білими, Weiß spielen*);

10) религиозного, мистического (*білий тиждень, по-білому співати, білий маг, die weiße Frau* – привидение, *der Weiße Sonntag*).

Можно заметить, что в украинском и немецком языках лексема *білий/weiß*, входящая в состав фразеологизмов, в основном имеет одинаковое значение. В немецком языке есть ФЕ с колоративом *weiß* со значениями, которые отсутствуют в словарях украинского языка. Это фразеологизмы, связанные с чем-то раздражающим (*bis zur weiß glut bringen* – доводить до белого каления), отступлением (*die weiße Fahne hissen* – сдаться), невыполнимым (*einen Mohren weiß waschen* – неисправимого не исправишь). Отсутствуют аналоги к ФЕ *Weißer Kragen-Kriminalität* (криминальные действия в высших эшелонах чиновничества), *die weiße Frau* (привидение), *weiße Woche* (неделя для распродажи белья) и др. Стоит отметить, что в украинском языке, как и в немецком есть ФЕ со значением 'доводить до белого каления', однако в украинском языке не используется колоратив *білий* (допекти до живого; завдати гарту; допекти до живих печінок). В украинском языке выделены ФЕ: *біла челядь, казка про білого бычка, білим світом нудити, серед білого дня*, которым нет аналогов в немецком языке.

С точки зрения лексико-грамматической организации и совокупной семантики в рассматриваемых языках встречаются ФЕ полные эквиваленты. К ним относятся такие фразеологизмы, как: *aufschwarzweismachen* / *називати чорне білим*; *біла ворона/der weiße Rabe*; *ein weißes Blatt* / *білий папір* и др.

Для мифологического сознания характерен оппозитивный тип мировидения. Свет и темнота с древнейших времен противопоставлены друг другу, и данная оппозиция закреплена в языковой картине мира за прилагательными *білий/чорний* в украинском и *weiß/schwarz* в немецком языках. К данному противопоставлению прочно прикреплен эмоционально-оценочный компонент: со светом ассоциируется доброе начало, а с темнотой – злое. В немецком и украинском языке белый и черный цвета являются полными противоположностями [9]. В немецком языке ко-

лоратив *weiß* входит в состав следующих ФЕ со значением оппозиции: *wieschwarzund weiß* (как день и ночь / как небо и земля / как совершенно разные вещи); *Dereinesagt weiss, derandereSchwarz* (один говорит одно, второй – другое); *Wasschwarzist, mussmannicht weiss nennen* (нельзя называть черное белым, выдавать черное за белое, извращать истину); *AucheineschwarzeKuhgibtweisseMilch/AucheinschwarzesHuhnlegtweisseEier* (черна корова, да бело молочко); *schwarzauf weiss behältdenPreis* (что написано пером, не вырубить топором), *ermaltschwarzund weiß auseinem Tiegel* (черпать из одного источника совершенно разное – отражается смысл «одно и то же блюдо под разным соусом»), *manmußFuchsund Hasesein, Weiß undSchwarzkönnen* (человек должен многое уметь, быть мастером на все руки). В украинском языке оппозитивные ФЕ представлены в меньшем разнообразии: *чорним по білому, називати чорне білим*.

Сопоставительный анализ фразеологизмов с колоративным компонентом показал, что исследуемые фразеологизмы представляют антропоцентричные образования, отражающие мнение человека о цвете и окрашиваемых им предметах и явлениях. Вместе с тем фразеологизмы с колоративом могут выражать как отрицательную, так и положительную оценку того или иного явления, тем самым помогая нам понять картину мира немцев и украинцев.

ЛИТЕРАТУРА

1. Скрипник Л.Г. Фразеологія української мови / Л. Г. Скрипник. – К.: Наук. думка, 1973. – 280 с.
2. Мокиенко В.М. Славянская фразеология / В. М. Мокиенко. – М.: Высшая школа, 1980. – 287 с.
3. Чернышева И.И. Фразеология современного немецкого языка / И. И. Чернышева. – М.: Высшая школа, 1970. – 199 с.
4. Маковский М.М. Этимологический словарь современного немецкого языка / М.М. Маковский. – М.: Изд-во «Азбуковник», 2004. – 630 с.
5. Этимологический онлайн-словарь русского языка Макса Фасмера / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://vasmer.lexicography.online> – Дата доступа: 20.05.2017
6. Словник української мови: В 11 т. – К.: Наук. думка, 1973.
7. Duden, Das große Wörterbuch der deutschen Sprache : in 10 Bd. = DGWdS / Hrsg. vom Wissenschaftlichen Rat der Dudenredaktion. 3., völlig neu bearb. unterw. Aufl. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 1999.
8. Ужченко В.Д. Фразеологічний словник української мови / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – К.: Освіта, 1998. – 224 с.
9. Талапина М. Б. Сопоставительное исследование русских и английских прилагательных "белый/черный" и "white/black" в когнитивно-дискурсивном аспекте: дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук по спец. 10.02.20: сравнительно-историческое, типологиче-

ское и сопоставительное языкознание / М.Т. Талапина. – Ур. гос. пед. ун-т. – Екатеринбург, 2008. – 209 с.

Терещенко Ирина Сергеевна, студентка IV курса филологического факультета СПбГУ.

Научный руководитель – *В. В. Муштинская*, кандидат филологических наук, доцент.

Світлана Тодер
Ужгород, Україна

СУБСТАНТИВНІ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ В ПОВІСТІ ЮЛІЯ КУЛА «ОЛЕНІ ТРУБЛЯТЬ ЗОРЮ»

Актуальність роботи визначається відсутністю досліджень, присвячених мові та індивідуальному стилю Ю. Кула, зокрема й на фразеологічному рівні.

Індивідуально-авторський стиль письменника є складним явищем, яке формується різноманітними чинниками, що є об'єктом дослідження як лінгвістів, так і літературознавців. Лінгвістичний аналіз ідіостилу передбачає, зокрема, дослідження особливостей добору письменником мовного матеріалу, способів його організації, стилістичних ефектів, спричинених використанням мовних засобів. Такі аспекти дослідження стали основою аналізу особливостей ідіостилу письменника, які виявляються у площині фразеології [6].

Ю. А. Кул – прозаїк, журналіст та громадський діяч. Народився в селі Мокра Перечинського району 21 липня 1945 року. Закінчив факультет журналістики Львівського університету ім. І. Франка (1971). Його оповідання, новели, нариси, гуморески друкувались в обласних газетах, колективному збірнику «Сонячний годинник» (1976). Надруковане в «Молоді Закарпаття» оповідання «Колиска» отримало приз літературного конкурсу.

Найглибше та найповніше письменницький талант проявився в повісті «Олені трублять зорю» (1989), котру на щорічному конкурсі «Мистецтво книги» поряд з іншими визнано кращою книгою року [9]. У передмові до повісті письменник Іван Долгош відзначив, що твір цей – як подих чистого джерела. «На стіл читача лягає твір, який пульсує екологічними і морально-етичними турботами. Кличе до доброти душі, до радості життя» [8, с. 3].

Про літературну творчість Юлія Кула, власне, як і про нього самого, написано зовсім мало. Відомі лише поодинокі розвідки В. Ганич [2], Ю. Зимомрі [3; 4], Ю. Ковача [5], І. Хланти [9], Ю. Шипа [12; 13].

Об'єктом нашого дослідження є повість Юлія Кула «Олені трублять зорю», а предметом – фразеологічні одиниці (далі ФО) в канві цього художнього твору. Джерельна база дослідження – 285 фразеологізмів, вилучених методом суцільного відбору. У роботі дотримуємося «вузького»

розуміння фразеологізму, тобто не відносимо до ФО приказки, прислів'я й афоризми. Метою роботи є докладний опис субстантивного семантико-граматичного розряду ФО, які подаємо за порядком цитування в творі.

У своєму дослідженні ми спираємось на морфологічну класифікацію М. Алефіренка, який виділяє іменникові ФО, що характеризують *людину*: *порожня голова, підколодна гадюка; істоти (реальні або нереальні), демонологічні об'єкти*: *божа худоба, той що греблі рве*; *предмети*: *китайська грамота, зелений змії*; *абстрактні поняття*: *іскра Божя, підводне каміння* [1, с. 69–70].

Іменниковий (субстантивний) фразеологізм – ФО з узагальнено-предметною семантикою, об'єктивованою в граматичних категоріях роду, числа й відмінка, що виконують у реченні синтаксичні функції підмета, іменної частини складеного присудка або додатка [7, с. 131].

У досліджуваній повісті ми зафіксували 14 фразем іменникового типу, серед яких виділяємо такі, що характеризують: 1) людину; 2) предмети і явища; 3) абстрактні поняття.

1). ФО, що характеризують людину (3).

ЖОВТОРО́ТЕ (автор. ПТАШЕНЯ́) 'молода, недосвідчена людина'. Подорожній звернув ліворуч від центральної дороги. Ага, значить, до Рущаків. Майже з того гнізда жовтороте чвалає, – напрошувався висновок із сільських новин, які приніс учора син, з-поміж них згадувалося, що очікують на днях Юрка, який теж якимось дивом причетний до зйомок у селі [Кул, с. 104]. Пор.: **жовтороте пташеня́ (пташа́)** тс, антоніми: **стріляний птах; стріляний горобець; бітий жак** [ФСУМ, с. 716]. **Жовтороте пташеня́ тс** [СУМ, 8, с. 379].

СТАРІЙ ВОВК 'досвідчена, загартована життям, бувала, витривала людина, яку важко перехитрити, обдурити'. Звичай у нас, старих вовків кіно, – на початку зйомок тарілку об землю... щоб вдрузки... і кожен бере по скалці [Кул, с. 113]. Пор: **стріляний (обстріляний, старій і т. ін.) горобець (вовк і т. ін.)**. тс, синоніми: **бітий жак; біта голова; бітий жук**, антонім: **жовтороте пташеня́** [ФСУМ, с. 190–191]. **Старій (стріляний) вовк** 'про людину, яка багато пережила, загартована життям, витривала' [СУМ, 1, с. 711].

ПТІЦЯ НИЗЬКО́ГО ПОЛЬО́ТУ 'людина, яка не займає визначного становища в суспільстві'. Такий собі... птиця низького польоту, зате гонору... [Кул, с. 118]. Пор.: **птах (птиця) низького польоту тс**, синоніми: **невелика птиця; невелике цабе́; невелика цяця**, антоніми: **птах високого польоту; велике цабе́; велика цяця** (у 1 знач.: 'особа, що займає високу посаду або має велику вагу, великий вплив у суспільстві, в якомусь колективі; впливова поважна особа' [ФСУМ, с. 943]); **важливий птах** [ФСУМ, с. 716]. **Птиця низького польоту тс** [СУМ, 8, с. 381].

2). ФО, що характеризують предмети і явища (2).

ФІГУ́РА З ТРЬОХ ПА́ЛЬЦІВ 'дуля'. Все одно візьмуть Олексу. Тепер не вибирають. Видно, припекло фашистам триклятим, – Русин почалапав у

ліс. – А казали, Москву взяли... Во, не хочеш? – скрутив чималу фігуру з трьох пальців [Кул, с. 63]. Пор.: **комбінація з трьох пальців, жарт. тс** [ФСУМ, с. 701]. **Комбінація з трьох пальців, жарт. тс** [СУМ, 4, с. 242].

НЕБЕСНА КАНЦЕЛЯРІЯ ‘про надприродні сили, явища природи’. *Не встигають хлопці, дощі їх стримали... І що там у небесній канцелярії забули воду перекрити?* [Кул, с. 81].

3). **ФО, що характеризують абстрактні поняття** (9).

КОВЗКИЙ ЯЗИК ‘здатність сумнівно, неоднозначно, уникаючи чогось, говорити, висловлюватися’. *Йому так і свербить сказати, що нічого було так довго розплихтувати в роз’їздах, але роздмухувати вогник сварки саме тепер не на порі, та і з її ковзким язиком неохота іти на змагання* [Кул, с. 10].

ПЕРША СКРІПКА ‘основна, найважливіша роль у чому-небудь, у якійсь справі’. *Цікаво, здогадується, що у збиткуванні над ним моя з Василем перша скрипка?* [Кул, с. 46]. Пор.: **перша скрипка тс** [ФСУМ, с. 820]. **Грати першу (головну) скрипку** ‘бути найголовнішим, найвпливовішим у якій-небудь справі’ [СУМ, 2, с. 159].

МУКИ СОВІСТІ ‘переживання, пов’язані з усвідомленням власної несправедливості, провини’. *Йшлося про випадок на Ровенщині: якийсь Козир (Так і не втямив, чи то кличка, чи справжнє прізвище) у воєнні роки служив поліцаєм, а потім аж до нинішніх часів ховався і заслуженої карі, не витримав підпільного життя та мук совісті* [Кул, с. 80]. Пор.: **докір (докіри) совісті (серця, сумління) тс** [ФСУМ, с. 259]. **Муки (докіри, докір) совісті тс** [СУМ, 9, с. 435].

СЛАБКЕ МІСЦЕ ‘щось найвразливіше, найдошкульніше у когонебудь, у чомусь’. *А все ж гість досить швидко вловив слабке місце співрозмовника – від лагідних, співчутливих слів розтав, як віск від тепла* [Кул, с. 86]. Пор.: **слабке (слабє, вразливе, хибке і т. ін.) місце** *чиє, кого, у кого і без додатка ‘чиясь вада’* [ФСУМ, с. 877]. **Слабка сторона** *чия, кого, у кого, в чому ‘те, що найбільш вразливе, найдошкульніше (про якийсь недолік, ваду і т. ін.)’, синоніми: слабке місце; болюча струна* [ФСУМ, с. 863]. **Слабке місце, слабка сторона тс** [СУМ, 9, с. 341].

СУДНИЙ ДЕНЬ ‘кінець світу’. *Ага, на звороті ще й дата – 1975 рік, судний день тоді нам чекати?* [Кул, с. 98]. Пор.: **судний день; судна година** ‘час страшної карі, кінець світу (за релігійними уявленнями)’; ‘справедлива кара, відплата’ [ФСУМ, с. 227]. **Судний (судній) день; судна (судня) година** ‘за релігійними уявленнями – день (година) страшного суду’; ‘справедлива відплата, кара’ [СУМ, 9, с. 826].

ТЯЖКИЙ ХРЕСТ ‘труднощі, незгоди’. *«Ох, тяжкий мій хрест», – будить думку-зітхання і впливає з глибини пам’яті заспокійливий тон Омелича: «Сталося з тобою нещастя? Горе звалилося неждано-негадано? Чи терпиш нужду і нестатки? Перенось усе без жалю і нарікання, не оскверняй свої мислі сподіваннями на земну нагороду. Перенось все з любов’ю і радістю. І заслужиш вічну благодать...»* [Кул, с. 105]. Пор.: **нести**

(носіти) / донести [свій (важкий, тяжкий)] хрест 'терпеливо переборювати труднощі, незгоди, все те, що стало неминучим у чиємусь житті' [ФСУМ, с. 548]. **Важкий хрест нести, книжн.** 'переживати великі труднощі, незгоди; страждати' [СУМ, 1, с. 277].

ДРУГЕ ДІХАННЯ 'новий приплив сил, поява нових можливостей у досягненні чого-небудь'. *Друге дихання в дорозі прийде. Знаю по собі, з ніг, бувало, падаєш, а діти обступлять, й знов загадуєш собі мандрівку* [Кул, с. 110]. Пор.: **друге дихання тс** [ФСУМ, с. 239].

СОННЕ ЦАРСТВО 'стан спокою, безмовності, коли всі сплять, поринули в сон'. *Привіт совиному роду. А я думав, у вас давно сонне царство, – вже з порога обізвався звеселілий Богатирьов* [Кул, с. 132–133]. Пор.: **сонне царство; царство сну тс**; 'люди, охоплені сном' [ФСУМ, с. 938]. **Сонне царство** 'якась кількість людей, охоплених сном'; 'стан, коли всі засинають, сплять' [СУМ, 9, с. 457].

ГІРКА ЧАША 'велике горе, страждання'. *Аякже. Іноді замість сподіваних солодоців, припам'ятай моє слово, треба спити гірку чашу розчарування...* [Кул, с. 135]. Пор.: **гірка чаша тс** [ФСУМ, с. 945]. **Гірка чаша тс** [СУМ, 2, с. 74].

Проаналізовані нами субстантивні ФО становлять 5% за кількісним показником серед усієї фраземіки у творі. Аналіз фразеологічного складу повісті засвідчує наявність ФО, використання яких зумовлено не тільки такими об'єктивними чинниками, як зображувана ситуація та стилістичні властивості висловів, а й суб'єктивними, насамперед симпатією автора до цих фразем. Такі словосполучення помітні уже в межах одного твору, це розпізнавальні знаки індивідуально-авторського стилю. Використовуючи загальноновживану фразеологію, Ю. Кул надає перевагу образним ФО з високим ступенем метафоризації.

Перелік скорочень літературних джерел

Кул – Кул Ю. А. Олені трублять зорю: Повість. – Ужгород: Карпати, 1989. – 173 с.

СУМ – Словник української мови: В 11 т. – К.: Наук. думка, 1970–1980. – Т. 1–11.

ФСУМ – Фразеологічний словник української мови / Уклад.: В. М. Білоноженко та ін. – К.: Наук. думка, 1993. – 984 с.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології / М. Ф. Алефіренко. – Харків: Вища школа, 1987. – 135 с.
2. Ганич В. Два береги життя: [про книгу Ю. Кула «Олені трублять зорю»] / В. Ганич // Радянське село. – 1989. – 23 грудня. – С. 4.
3. Зиморя Ю. Син Ужанської долини: [письменнику Юлію Кулу – 60] / Ю. Зиморя // Закарпатська правда. – 2005. – 23–29 липня. – С. 13.
4. Зиморя Ю. Юлій, який народився в Юлію: [Юлію Кулу – 60!] / Ю. Зиморя // Новини Закарпаття. – 2005. – 26 липня. – С. 7.

5. Ковач Ю. Яскрава зоря: [прем'єра книги Ю. Кула «Олені трублять зорю»] / Ю. Ковач // Радянське село. – 1989. – 9 грудня. – С. 4.
6. Кохан Ю. І. Фраземіка в системі ідіостилю письменника (на матеріалі художньої прози Олеся Гончара і Павла Загребельного): автореф. дис. ... канд. філол наук: 10.02.01 / Юрій Іванович Кохан; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків: [Б. в.], 2003. – 19 с.
7. Краснобаєва-Чорна Ж. Семантико-граматична класифікація фразеологізмів у словнику фразеологічних термінів сучасної української мови / Ж. Краснобаєва-Чорна, О. Усенко // Лінгвістичні студії. – 2010. – Вип. 21. – С. 124–133.
8. Кул Ю. А. Олені трублять зорю: Повість. – Ужгород: Карпати. 1989. – 173 с.
9. Кул Юлій // Хланта І. В. Літературне Закарпаття у ХХ столітті: бібліографічний покажчик. – Ужгород: Закарпаття, 1995. – С. 355.
10. Словник української мови: В 11 т. – К.: Наук. думка, 1970–1980.
11. Фразеологічний словник української мови / Уклад.: В. М. Білоноженко та ін. – К.: Наук. думка, 1993. – 984 с.
12. Шип Ю. Анатомія страху і каяття: [рецензія на повість Ю. Кула «Олені трублять зорю»] / Ю. Шип // Молодь Закарпаття. – 1990. – № 15. – С. 5.
13. Шип Ю. Щедре літо: Юлію Кулу – 60! / Ю. Шип // «Календар просвіти» на 2005 рік. – Ужгород, 2005. – С. 116–119; Народне слово. – 2005. – 23 липня.

Тодер Світлана Володимирівна, магістрант філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *Н. Ф. Венжинович*, кандидат філологічних наук, доцент.

Марія Фаст

Казань, Російська Федерація

МЕХАНИЗМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЛЕКСИЧЕСКОГО СОСТАВА СЛЕНГА РУССКОЙ И ФРАНЦУЗСКОЙ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ В СРАВНИТЕЛЬНО-СОПОСТАВИТЕЛЬНОМ АСПЕКТЕ

Сленг (англ. *slang*) – недавно пришедшее в русский язык понятие, определяемое современными лингвистами как «набор особых слов или новых значений уже существующих слов, употребляемых в различных группах людей (профессиональных, общественных, возрастных и т. д.)» [1, с. 123], причем совокупность единиц сленга, как правило, не кодифицирована, неустойчива и неоднородна по степени приближения к литературному стандарту. Одним из основных особенностей сленга является его экспрессивно-эмотивный характер и метафоричность, что ярко проявляется в сленге молодежи [4, с. 7].

Молодежный сленг представляет собой особую лексическую систему, основанную на фонетических и грамматических законах общенационального языка, и отличающуюся разговорной, а иногда и грубо-фамильярной окраской [2, с. 7]. Участники молодежных групп, являясь одновременно членами нескольких социальных групп и выполняя разные социальные роли, используют различные языковые средства в зависимости от исполняемой ими роли. В «своей среде» ее представители пользуются наряду с нормативным языком жаргонными средствами, а в нейтральных и в официальных ситуациях переходят на литературный язык. Например, в стенах Казанского федерального университета можно услышать такой диалог: «*Ты щас на межлу?* – *Не, в двойку.* – *Окей, тогда в добрую с нами пойдешь?* – *Без б.*» Этот пример ярко иллюстрирует две основные задачи сленга: во-первых, конспирация (сленг позволяет подчеркнуть принадлежность говорящего к определённой социальной группе и одновременно скрыть смысл высказывания от тех, кто к ней не принадлежит) и, во-вторых, максимально кратко и экспрессивно передать сообщение [3, с. 72].

В настоящей статье мы рассмотрим основные способы образования сленга в русском и французском языках. На основе опроса представителей российской и французской молодежи (возраст респондентов от 18 до 24 лет), а также многочисленных видео- и текстовых материалов [6], мы составили список из 100 наиболее употребительных слов и выражений для каждого из языков и, проанализировав, пришли к следующим выводам.

Для русского языка наиболее характерны такие способы образования сленгизмов, как заимствование иностранных слов (41%): при этом заимствованное слово обретает русифицированную форму и может немного изменить значение, напр. английское *hure* «обман, реклама» в языке русскоговорящей молодежи приобрело значение «дешевой популярности», а образованный от него глагол «хайпить» обозначает наживаться на популярности другого человека или события. Из общего числа заимствований примерно 40% адаптируются в русском языке посредством аффиксации (*слэмиться* от англ. *slam*, *диссуть* от англ. *diss*), словосложения (*фанфик* от англ. *funfiction*), усечения формы (*диз* от англ. *dislike*) и др. Интересным является семантический способ словообразования (17%), т.е. изменение значения слова без изменения звуковой оболочки: запасть (в значении влюбиться), мутить (в значении строить отношения), париться (в значении переживать из-за чего-то). Около 25% сленга образованы различными морфологическими способами словообразования: аффиксация (*подписота*, *тусич*, *въехать*, *разбежаться*), сокращение (*норм*, *универ*, *комент*), аббревиатура (*ВК* – ВКонтакте, *ДУ* – Деревня Универсиады, *ЧС* – черный список). Стоит заметить, что новые слова могут создаваться как от литературной основы при помощи суффиксов, отсутствующих в литературном языке (*брателло*, *кидалово*), так

и от нелитературной основы при помощи суффиксов литературного языка (*чушка, жратва*) [5, с. 142]. Наконец, особенностью сленга русской молодежи является использование лексики деклассированных элементов, т.н. «тюремный жаргон»: употребляемые в прошлом только заключенными *лох, зашквар* и *бабки* сегодня успешно заменяют в разговорной речи *неудачник, позор* и *деньги*.

Для речи французской молодежи также характерны заимствования (35%), однако спектр языков-доноров в данном случае гораздо шире: помимо классических англицизмов (*chill* 'развлечение', *cool* 'крутой', *instagrammer* 'вести Инстаграм'), во французском студенческом сленге так же часто встречаются арабизмы (*wesh* واش 'привет', *flouze* فلوس 'деньги'), а также заимствования из итальянского (*casquer* – расплачиваться от итал. *cascare*; *picoler* – употреблять спиртные напитки от итал. *piccolo*) и немецкого (*Schlag* – неудачник, полный ноль). Около четверти сленга образованы путем усечения слов (*truncations*). К ним относятся апокоп (*apocope*) и афереза (*aphérèse*). Апокоп – усечение конечных слогов: *appart* (=appartement), *ordi* (=ordinateur), *petit déj* (petit déjeuner). Афереза – усечение начальных слогов: *core* (=encore), *blème* (=problème), *zic* (=musique). Во французском сленге намного чаще, чем в русском встречаются аббревиатуры: *Tkt* (*Tqt*) – *Ne t'inquiète pas* (*Tkt, j'ai réussi mon dev' de maths!* – Не волнуйся, я сделал домашку), *BG* – *beau gosse* (*Jamais des BG vont me suivre sur Instagram. Toujours des gens chelou* – Классные парни никогда не подписываются на меня в Инстаграме, только какие-то фрики). Они используются носителями как в интернет-переписках, так и в устной речи. Наконец, значительную часть сленга составляют слова, полученные методом верланизации (т.е. перестановкой слогов, иногда сопровождающейся усечением): *cheum* от *moche* (стремный, странный), *comm'as* от *comme ça* (так же), *corda* от *d'accord* (согласие). Причем часто трансформация идет дальше, и от полученных лексических единиц образуются с помощью суффиксов новые слова и части речи: *fête* (праздник) > *teuf* > *teufer* (тусить), *teufeur* (тусовщик).

Подводя итог, отмечаем, что молодежный сленг, как наиболее динамичная часть языка, не боится экспериментировать с разными, в том числе нестандартными способами словообразования. В обоих рассмотренных нами языках сленгизмы образованы не менее чем восьмью разными способами, среди них: суффиксация, усечение, усечение + суффиксация, метафорический перенос смысла, иноязычное заимствование, фразеология, аббревиация и фонетическая мимикрия. Уникальным является способ верланизации, не характерный для русского и большинства других славянских языков. Однако в целом нельзя было бы сказать, что совокупность механизмов формирования сленга в русском языке беднее, чем во французском: непопулярность такого способа, как перестановка слогов в слове, компенсируется как минимум «падонкаффским» языком, т.е. употреблением нарочито искаженных фонетически и

орфографічески (в письмєнной рєчи) слов вродє *фєласафія* вмєсто *філософія*, *посоны* вмєсто *пацаны* и многих других.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аминова Л.В. Особенности устной и письменной речи французской молодежи / Л. В. Аминова // Вестник Башкирского университета. – Уфа: Башкирский государственный университет, 2011. – №1. – С. 122–125.
2. Захарова Л. А. Словарь молодёжного сленга (на материале лексикона студентов Томского государственного университета): учебно-методич. пособие. / Л. А. Захарова, А. В. Шуваева. – Томск: Издательский Дом Томского государственного университета, 2014. – 126 с.
3. Калита И. В. Стилистические трансформации русских субстандартов, или книга о сленге / И.В. Калита. – М.: Дикси Пресс, 2013. – 240 с.
4. Орлова Н.О. Сленг vs жаргон: проблема дефиниции / Н.О. Орлова // Ярославский педагогический вестник. – Ярославль: Ярославский педагогический университет имени К.Д. Ушинского, 2004. – №3 (40). – С. 7–10.
5. Ухова П. С. Структурно-семантические характеристики студенческого сленга (на материале русского и французского языков): автореф. дис. ...канд. филол. наук / П.С. Ухова. – Ярославль, 2017. – 20 с.
6. Bob: dictionnaire arg. pop. fam. [Электронный ресурс]. URL: <http://www.languefrancaise.net/bob/> (дата обращения: 08.02.2018).

Фаст Мария Андреевна, студентка кафедры европейских языков и культур, Казанский (Приволжский) федеральный университет.

Научный руководитель – *Л. Р. Абдуллина*, кандидат филологических наук, доцент.

Вікторія Фехтел
Ужгород, Україна

ПОБУТОВА ЛЕКСИКА СЕЛА НЕЛІПИНА СВАЛЯВСЬКОГО РАЙОНУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОСБЛАСТІ

У наш час лінгвісти особливу увагу приділяють вивченню діалектного матеріалу, адже саме в ньому відбиваються історичні процеси, які проходить кожна мова перед тим, як сформуватися в літературну. Активна зацікавленість дослідників спричинена й тим, що діалекти інтенсивно нівелюються літературною мовою, тому в царині лінгвістичної науки спостерігається помітна боротьба за їх популяризацію та збереження.

Наша робота базується на матеріалах, зібраних особисто в говірці села Неліпина Свалявського району Закарпатської області. Це назви одягу, взуття, головних уборів і прикрас. Досліджена лексика належить до

боржавської говіркової групи закарпатського діалекту, поширеного на території сучасної Закарпатської області на захід приблизно від річки Шопурки і нижньої течії річки Кісви (Рахівський район) до річки Цірохи в Словаччині [ЗД, с. 3].

Тема відзначається науковою новизною, адже назви цієї тематичної групи на матерілі говірки Неліпина ще не були досліджені. Наукова цінність роботи полягає в тому, що її матеріал можна використати для укладання словників закарпатських говірок, а також у наступних дослідженнях зазначеної лексики в інших регіонах. Праця також буде корисною всім, хто цікавиться діалектами, а також самим носіям боржавської говірки.

Мета нашого дослідження – лексико-етимологічний аналіз назв, пов'язаних із одягом, взуттям, головними уборами та прикрасами у закарпатській говірці села Неліпина.

Для досягнення цієї мети ми виконали такі завдання:

- опрацювали наукову літературу, присвячену закарпатським говіркам;
- максимально повно зібрали зазначену лексику в говірці села Неліпина;
- виконали лексико-етимологічний та лінгвогеографічний аналіз зібраного матеріалу.

Робота складається з чотирьох розділів, до кожного з яких входять мікростатті, присвячені назвам окремих реалій. Подаємо зразок однієї з них:

Капелюх чоловічий: **кры|сан'а**, і, жін., **|калап**, а, чол.: *|калана та|кого |ни|юкого ни |боло, ги у |мене*.

Назва **кры|сан'а** поширена у говірках східної частини Закарпаття, зокрема в марамороських [ЛАЗ II, с. 155; Саб., с. 154]. Утворена за допомогою суфікса *-аня* від *к|рысы* 'відігнуті краї капелюха' [ЕСУМ III, с. 94].

Номен **|калап** поширений у західній частині Закарпаття, зокрема в марамороських [ЛАЗ II, с. 155; Саб., с. 137], а також у бойківських говірках [Онишк. I, с. 336]. Походить від угор. *kalap* т. с. [ЕСУМ II, с. 347].

Для автора роботи говірка с. Неліпина є рідною, а більшість респондентів склали старожили села, адже саме завдяки їм можна було зафіксувати і дослідити певні форми, що зараз не вживаються (*дрес* 'купальник', *|моц|ку|* 'спортивний костюм', *|гом|б|ун* 'жіноча полотняна сорочка', *фу|сикл'і* 'шкарпетки' тощо).

Крім застарілих, ми зафіксували згрубілі назви, наприклад: *|лахы* 'одяг', а також іронічні варіанти: *|циц'|колай|б|ек* 'бюстгальтер', що утворене від слів *циц|ьки* 'груди' і *лайбик* 'жилет' шляхом складання основ; *ш|л'ондры* 'шльопанці', що виникло, очевидно, внаслідок переосмислення іменника *шльондра* (пор. нім. *shlendern* 'тягатися, плестися') [ЕСУМ VI, с. 440].

Досліджена нами лексика досить багата і цікава для науки. Значна її частина збігається з українськими літературними відповідниками, деякі назви відрізняються тільки фонетично або наголосом, наприклад: *ку|фай-*

ка, пор. укр. літ. *фуфáйка* т. с., *кап'ішон*, пор. укр. літ. *капюшóн* т. с., *од'іватис'а*, пор. укр. літ. *одяга́тися* т. с., *ушанка*, пор. укр. літ. *вуша́нка*, *лунуч'а*, пор. укр. літ. *оnúча* т. с., *пулове́р*, пор. укр. літ. *пуло́вер* т. с. тощо.

Значна частина досліджених нами назв успадкована говіркою від праслов'янської мови: *гу́н'а*, *куртка*, *лахы*, *обува́тиєс'а*, *плат'а*, *плашч'* *п'р'ажка*, *ри'м'ін'*, *со́роч'ка*, *шта́ны*, *лунуч'і*.

Деякі назви постали внаслідок словотвору, здебільшого суфіксальним способом, найпродуктивнішим є суфікс *-к-*, за допомогою якого утворилися: *гума́кы* – від іменника *гу́ма*, *пудк'ладка* – від дієслова *пудкла́дати*, *на́китка* – від дієслова *наки́дати*, *шл'опкы* – від дієслова *шл'опати*, *топанкы* – від дієслова *топати*. Використовувалися й інші суфікси: *кожанка (-анк-)*, *спорти́ука (-ивк-)*, *обруч'алка (-лк-)*, *хрешч'уек (-ик-)*. Назва *мо́нисто* утворена шляхом метатези від *намі́сто*.

Поява нових лексем пов'язана також із переосмисленням слів (*кабат* у значенні 'плаття', *лайбиек* 'бюстгальтер', *пулове́р* 'легкий жіночий халат'), запозиченнями від інших мов, найбільше яких зафіксовано від угорської: *гузунд'рагы* 'підтяжки', *никиенд'у́* 'краватка', *понд'ола* 'легкий жіночий халат', *шт'р'імфл'і* 'шкарпетки', *пантли'ек*, *машли'ек* 'бант', *дз'ібзе'р* 'застібка', *рад'і'йоука* 'беретка', *калап* 'чоловічий капелюх', а також від інших мов: *анцук* (від німецької), *подкол'енкы* (від російської), *ки'сти'мен* (від турецької), *жеб* (від польської або словацької), *ма́йка* (від італійської), *кап'ішон* (від французької), *шанка* (від старофранцузької), *пуд'жак* (від голландської), *пал'то* (від латинської).

Унаслідок впливу української літературної мови в повоєнний період у досліджуваній говірці з'явилися такі слова, як: *жи'летка*, *жа́кет*, *гу́н'а*, *гол'ф*, *пулове́р*, *білуза*, *бе'ретка* тощо. Через посередництво української літературної мови засвоїлися досліджуваною говіркою, мабуть, і окремі з поданих вище запозичень, напр., *ма́йка*, *пуд'жак*, *пал'то*, можливо, ще деякі.

За даними доступної нам літератури, можна віднести до вузькодіалектних такі слова: *никиенд'у́*, *н'опкиенд'у́* 'галстук', *буд'і'говы* 'труси', *дрес* 'купальник', *моцк'у́* 'чоловічий костюм', *гомб'у́н*, *ком'і'нийл'* 'жіноча полотняна сорочка' та ще деякі.

Отже, збір і опрацювання говіркової лексики потрібно здійснювати систематично, адже багато слів досить інтенсивно виходять із ужитку, і якщо не зафіксувати їх вчасно від старожилів говірок, то згодом просто буде пізно, і ми назавжди втратимо ці одиниці.

Список скорочень

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: В 7 т. – К.: Наук. думка, 1982–2012. – Т. 1–6.

ЗД – Закарпатський діалект: Бібліографічний показник / Укл.: І. В. Сабадош, О. Ф. Миголинець, О. Д. Пискач; відп. ред. І. В. Сабадош. – Ужгород: Гражда, 2009. – 134 с.

ЛАЗ – Дзендзелівський Й. О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпаття УРСР (України): Лексика: В 3 ч. – Ужгород. – Ч. 1–3.

Онишк. – Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок: В 2 ч. – К.: Наук. думка, 1984. – Ч. 1–2.

Саб. – Сабадош І. В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. – Ужгород: Ліра, 2008. – 480 с.

Фехтел Вікторія Мирославівна, студентка філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *І. В. Сабадош*, доктор філологічних наук, професор.

Світлана Флорінська
Кропивницький, Україна

ЗООНІМИ СЕРЕДНЬОГО ДНІПРО-БУЗЬКОГО МЕЖИРІЧЧЯ, МОТИВОВАНІ НАЗВАМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ ТА СИЛИ ТВАРИН / ПТАХІВ

Одним із частотних мотивів при наданні кличок на теренах Середнього Дніпро-Бузького межиріччя (у територіальних межах Кіровоградської області) є ознака, яка відображає особливості розміру та сили тварин і птахів. Ці оніми трапляються в усіх досліджуваних районах Центральної України, а також на інших територіях держави: Карпатський регіон (М. І. Сюсько) [3], Північно-Західна Україна (Г. Л. Аркушин) [2]. Цю особливість можна назвати зоонімічною універсалією української мови.

У зоонімії Кіровоградщини клички, об'єднані цією мотивею, формують потужний клас – 196 номінативних одиниць (25,9% від зібраного матеріалу за принципом „тварина як така”).

На основі узагальнення зафіксованих мотивів називання тварин виділено чотири головних розряди номінації цього класу: „тварини великих розмірів”, „тварини малих розмірів”, „сильні і слабкі тварини”, „асоціативно-іронічні найменування”.

До розряду назв, об'єднаних першою ознакою, належать оніми, в основу яких покладено асоціацію – схожість за великим розміром. Картошка містить 56 назв, що становлять 28,6% у межах цієї підгрупи. До цього розряду назв належать такі зооніми: собака *Алтай* (від Алтайський край – республіка Російської Федерації), кіт *Алабай* (велика порода собак), коні *Геркулес*, *Байкал* (найглибше прісноводне озеро у світі), *Гігант*, бики-запліднювачі *Амбал*, *Геракл*, *Бугай* (самець-заплідник корів, вага до 1600 кг), корови *Гора*, *Говерла* (найвища гора в Україні), *Здорова* (у значенні ‘велика за розміром’ – розм.), півень *Бройлер* (скоростиглий гібрид свійської птиці). Усі ці клички асоціюються в респондентів з великими розмірами. Сюди ж належать і клички з основою *вел-*: собака й кіт *Великий*, кінь, кріль та бик *Велетень*, нутрія й коза *Велика* і под.

Зооніми, об'єднані мотивом „тварини малих розмірів”, кількісно дещо поступаються попередньому розряду, однак також формують потужну підгрупу, яка становить 25% (49 прикладів). Значна різноманітність кличок цього семантичного розряду зумовлена великою кількістю відапелятивних назв, що асоціюються з малим розміром, на основі яких утворені зооніми, наприклад: собаки *Буся* (від бусинка (рос.)), *Кнопка*, *Жук*, *Муха*, *Гудзик*, коти *Сімка* (сім-карта), *Пушинка*, *Гном*, *Кроха*, корова *Бусінка*, свиня *Карапузик*, коза *Квасолінка* і под. Також часто власні імена літературних персонажів, що асоціюються в номінанта з малим розміром, унаслідок трансонімізації стають зоонімами: кішка *Моська* (літературний зоонім з байки Крилова „Слон і Моська”), свиня *Дюймовочка* та ін.

Дериваційною базою для творення онімів на зразок *Малий*, *Малюк*, *Малиш*, *Манюня*, *Манюся*, *Маленька*, *Малютка* (клички надаються більшості видам тварин) є прикметник *малий* – „1. Невеликий за розміром, незначний величиною; прот. великий; 2. Невеликий кількісно; нечисленний; 3. Короткий, недовготривалий; 4. Невеликий віком; малолітній; 5. Незначний силою; ступенем свого вияву” [2, с. 506].

Нерідко видам тварин, для яких характерний невеликий розмір, надають кличку *Міні*: малі породи собак, гризуни, земноводні та ін. (від лат. *minimum* – найменша кількість, найменша величина).

Сленгізми *курдуплик*, *шпінгалет* (мало, небагато) також є апелятивами, які переходять до розряду власних назв – зоонімів – унаслідок онімізації: криль *Курдуплик*, хом'як *Шпінгалет*.

Продуктивною є й номінація, яка ґрунтується на увиразненні фізичних якостей тварини. У нашій картотеці зафіксовано 47 зоонімів, що становить 24% від усієї кількості.

Апелятиви та антропоніми з семою „сильний” є домінантними при називанні тварин цього розряду. Зооніми *Термінатор*, *Вовкодав*, *Арнольд*, *Самсон*, *Геркулес*, *Тайфун*, *Горець*, *Ураган*, *Рембо*, *Добриня* використовують зазвичай для найменування тварин-самців великих розмірів, які мають значну фізичну силу, характеризуються агресивністю: собак великих порід, коней, биків, інколи козлів, баранів.

Частотними для цього розряду є й називання птахів-самців за іменами відомих боксерів України та світу, оскільки представників цього виду характеризує схильність до бійок між собою (боротьба за самок) та напад на людей, зокрема й дітей (захист своєї території чи потомства). Серед кличок цього розряду виділяємо такі: індик *Льюїс*, індокачур *Алі*, гусак *Тайсон*, півень *Кличко* – обґрунтовано подібністю фізичної сили та нахилів денотатів.

Клички з семою „слабкий” характерні для небагатьох підкласів тварин. Такі зооніми поширені для номінації собак малих порід, котів, рідко биків, коней та віслуків. Домінантним у цьому випадку є мотиваційний вибір вказівки на фізичну слабкість тварини, наприклад: віслук *Хиряк* (розм. *слабкий*), кінь *Хирляк*, собака *Слабак* і под.

Трапляються випадки, коли тварин малих або великих розмірів називають протилежними за значенням зоонімами (вияв іронії господарів). Ці клички переважно не є первинними, а набутими протягом життя. Усього зафіксовано 44 назви, об'єднані цією властивістю, що становить 22,4%. Сюди відносимо найменування: 1) собак великих порід *Малюк, Малиш, Манюня*; 2) собак малих порід *Великан, Алабай*; 3) корів *Дюймовочка, Пушинка, Мاسя*; 4) свиноматок *Моська, Кроха, Кнопка*; 5) півнів-бройлерів *Гном, Малий*; 6) коней породи поні *Бугай, Тайфун* та ін.

Отже, різноманітність мотиваційних ознак зоонімів, об'єднаних принципом „тварина як така”, дає змогу групувати їх за чотирма головними розрядами номінації. Найбільш численну групу становлять зооніми, в основу яких покладено асоціацію – тварина великих розмірів – 28,6%, приблизно однаковими за кількісним показником є групи кличок, що ґрунтуються на мотивемах „тварина малих розмірів” (25%) та „сильні і слабкі тварини” (24%). Асоціативно-іронічні найменування утворюють найменшу за кількістю досліджуваних одиниць групу (44 назви – 22,4%).

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник [уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2001. – 1440 с.
2. Словник зоонімів північно-західної України / [упоряд. Г. Л. Аркушин]. – Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2016. – 288 с.
3. Сюсько М. І. З народного джерела : карпатоукраїнський зоонімікон у контексті інших слов'янських (і неслов'янських) мов : [монографія] / М. І. Сюсько. – Ужгород : Гражда, 2011. – 272 с.

Флорінська Світлана Сергіївна, аспірант кафедри української мови факультету філології та журналістики Центральноукраїнського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка.

Науковий керівник – *С. Л. Ковтюх*, кандидат філологічних наук, професор.

Вікторія Флоря
Черкаси, Україна

СОЦІОЛЕКТНА ІНФОРМАЦІЯ ПОВІСТІ М. КОЦЮБИНСЬКОГО «ТІНІ ЗАБУТИХ ПРЕДКІВ» У ЇЇ РОСІЙСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Важливим завданням перекладача художнього твору є збереження всіх типів інформації першоджерела: денотативної, конотативної, прагматичної.

Метою нашої статті є аналіз прийомів передачі соціолектної інформації повісті М. Коцюбинського «Тіні забутих предків» у її російському перекладі. Соціолектна (соціолокальна, соціографічна) – різновид функціонально стилістичної інформації, яка вказує на соціосферу функціону-

вання слова, його локальну розповсюдженість. Таку інформацію передають діалектна, жаргонна лексика тощо [див.: 1, с. 58; 2, с. 64; 3, с. 15;].

Повість «Тіні забутих предків» написана під враженням перебування письменника на Гуцульщині. Яскраво й виразно передати колорит життя гуцулів допомагає мовлення персонажів й авторське, пересипане діалектизмами, розмовною лексикою. Тож передача стильової інформації повісті є важливою для досягнення функціонально-комунікативної еквівалентності оригіналу та перекладу.

Діалектизми повісті М. Коцюбинського перекладач найчастіше замінює нейтральними (загальновживаними, міжстильовими) словами, які вживаються в усіх сферах (жанрах) мовлення, тобто стилістично немаркованими словами, переважна більшість яких входить у ядро словникового складу будь-якої мови [див.: 2, с. 122]: *Кучерява зелень **гогозів і афин** запустила своє коріння у глибінь моху, зверху сипнула росою червоних та синіх ягід // Кудрявая зелень **брусники и черники** запустила свои корешки в глубину мхов, а снаружи рассыпала росу красных ягод.* Діалектні слова оригіналу **гогоз** – «брусниця» [4, т. 2, с. 101], **афини** – «чорниці» замінено їхніми загальновживаними синонімами **брусника, черника** в перекладі.

Не «сокотилася» баба при залогах, не обкурила десть хати, не засвітила свічки – і хитра бісиця встигла обміняти її дитину на своє бісеня // Не «береглась» баба, рожая, не обкурила хаты, не зажгла свечи, и хитрая бесовка успела подменить ее дитя своим бесенком. Діалектизм оригіналу **сокотитися** – «берегтися, остерігатися» [4, т. 9, с. 441] перекладено нейтральним **берегтись** – «остерегаться, быть осторожным» [5, с. 35].

*Котився зеленими царинками, маленький і білий, наче банька кульбаби, безстрашно забирався у темний ліс, де **гаджуги** кивали над ним галузками, як ведмідь лабами // Катился по зеленым царынкам, небольшой, белый словно шарик одуванчика, бесстрашно забирался в темный лес, где **пихты** шевелили над ним ветвями, как медведь лапами.* Для діалектизму **гаджуг** – «молода смерека» [4, т. 2, с. 10] перекладач обирає нейтральний відповідник-еквонім, **пихта** – «вечнозеленое хвойное дерево семейства сосновых с мягкой плоской хвоей и с прямо стоящими шишками» [6, с. 551]. Пор.: **смерека** – «багаторічне вічнозелене хвойне дерево з конусоподібною кроною; ялина звичайна» [4, т. 9, с. 397]. На нашу думку, можливий варіант перекладу – *молодая смерека*, відома українська реальність зберегла б певною мірою у перекладі колорит першоджерела.

У наступному фрагменті перекладу збережено менш відоме діалектне слово **кресаня** – «діал. чоловічий літній фетровий капелюх з прикрашами»: *Іван брів серед них, як по озерах квіток, нагинаючись часом, щоб **закосичить кресаню** жмутком червоної грані, або блідим вінком **невістульки** // Иван брел среди них, по озерам цветов, нагибаясь иногда, чтобы **украсить кресаню** пучком красного мха или бледным венком из **ромашек**.* Використовуючи генералізацію (гіперонімічний переклад), дієслово **закосичити** – «прикрашати, убирати волосся або головний убір квітами, стрічками і т. ін; завітчувати» [4, т. 3, с. 230], що є похідним

від діалектного **косиця** – «квітка», трансформовано на **украсить** – слово з більш загальним значенням. Розмовне слово оригіналу **невістульки** – «народна назва польових та лісових ромашок» [4, т. 5, с. 267] замінено нейтральним **ромашки**.

Діалектизму мови оригіналу **легінь** – «юнак, парубок» [4, т. 4, с. 461] відповідає в мові перекладу українізм **хлопец** – «парень» [6, с. 850], добре відомий російському читачеві: *На що б око не впало, що б не сталося на світі: чи пропала овечка, полюбив **легінь**, зрадила дівка...// И что бы на глаза ни попало, что бы ни случилось на свете: пропала ли овца, полюбил ли **хлопец**, изменила ли девушка...*

Еквонімічна заміна має місце в наступному фрагменті перекладу: *І завів Івана до **стаї**, де од порожніх бербениць, путин та голих лавиць йшов запах пустки // И ввел Ивана в **шалаш**, где от пустых бочек, кадушек и голых лавок пахло запустеньем.* Діалектне слово **стая** – «житло гуцульських пастухів на полонинах» [4, т. 9, с. 673] замінено в перекладі словом **шалаш** – «легкая постройка из жердей, покрытых ветками, соломой, травой» [5, с. 1195].

Отже, основним прийомом передачі соціолектної інформації повісті М. Коцюбинського «Тіні забутих предків» у її російському перекладі є заміна діалектизмів нейтральною загальноновживаною лексикою. Таким чином зберігається денотативна інформація, проте втрачається конотативна (в нашому випадку, соціолектна) інформація першоджерела, яку, на нашу думку, можна компенсувати розмовною лексикою, відомими для російського читача українськими реаліями, збереженням деяких діалектизмів із коментарем тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградов В. С. Перевод: общие и лексические проблемы / В. С. Виноградов. – 3-е изд., перераб. – М. : КДУ, 2006. – 240 с.
2. Литвин І. М. Перекладознавство. Навчальний посібник / І. М. Литвин. – Вид. 4-те, допов. – Черкаси: видавець Ю. А. Чабаненко, 2016. – 218 с.
3. Проблема типологии информации в теории и практике перевода // Вісник Черкаського університету. Серія «Філологічні науки». – Вип. 7 (220). – Черкаси, 2012. – 133 с. – С. 12–20.
4. Словник української мови: В 11 т. – К.: Наук. думка, 1970–1980.
5. Толковый словарь русского языка: В 4 т. / Под ред. Д.Н.Ушакова. – М. : Государственный институт «Советская энциклопедия», 1935 – 1940.
6. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М.: ООО «ИТИ технология», 1968. – 900 с.

Флоря Вікторія Олександрівна, магістрант кафедри теорії та практики перекладу ДВНЗ «Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького».

Науковий керівник – *І. М. Литвин*, кандидат філологічних наук, доцент.

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З КОМПОНЕНТОМ ВУХО/ВУХА

Останнім часом у лінгвістичній літературі особлива увага приділяється вивченню національної картини світу. За визначенням І. Голубовської, національна мовна картина світу – це виражене засобами певної мови світовідчуття і світорозуміння певного етносу, вербалізована інтерпретація мовним соціумом навколишнього світу і себе самого в цьому світі. Чинники, що детермінують онтологію національних мовних картин світу, – реальний світ, колективна свідомість [3]. Тобто знання людини про світ, яке передається засобами мовної семантики, є мовною картиною світу. «Національно-культурна специфіка кожної мови яскраво виявляє себе в царині стійких словесних комплексів – фразеологізмів, ідіом, приказок, прислів'їв» [1]. Мотиваційна основа таких зворотів здебільшого пов'язана зі світом традиційних народних образів, метафор і символів, приповідок та міфологічних уявлень. Наявність того чи іншого фразеологізму для позначення певного фрагменту дійсності є своєрідним показником його місця в системі цінностей народу.

Підґрунтя вивчення надслівних утворень – “нерозкладних сполук” (О. О. Шахматов) – було закладене в працях Ф. І. Буслаєва, О. О. Потебні, І. І. Срезневського, О. О. Шахматова. Їх спадщину розвинули Н. М. Амосова, В. Л. Архангельський, О. М. Бабкін, О. І. Білодід, В. В. Виноградов, М. А. Жовтобрюх, Б. О. Ларін, Є. Д. Поливанов, Л. Г. Скрипник.

Із давніх часів людина співвідносила навколишній світ із частинами свого тіла – головою, руками, ногами, серцем. Використовуючи їхні назви у переносному значенні, люди точніше передають свої думки, почуття, дії і ставлення до світу, в якому живуть. Відповідно, назви частин тіла є важливим об'єктом досліджень сучасної лінгвістики і утворюють підсистему фразеологізмів-соматизмів.

О. Селіванова відзначає, що в українській етнічній свідомості стереотипними функційними властивостями соматизмів є такі: 1) голова – предикати фізіологічної та мисленнєвої дії, пам'яті, психічних і емоційних станів людини, її поведінки, розумові здібності, життя – смерть; 2) око – спектр зорового сприйняття, знання, спостережливість, досвідченість, кмітливність, знаки людської поведінки, експресивне позначення психоемоційних і фізіологічних станів; 3) вухо – слухове сприйняття; 4) ніс – підсвідоме, інтуїтивне передбачення, чванливість, уподібнення до гострого предмета [4].

Об'єктом нашого дослідження стали фраземи із соматичним компонентом *вухо/вуха*.

Ми поставили собі за мету проаналізувати окремі фразеологізми з компонентом *вухо/вуха*, оскільки дотепер такі мовні одиниці не були

предметом окремого наукового лінгвокультурологічного дослідження. У процесі дослідження ми виконували такі завдання: виділяли фразеосемантичні групи з компонентом *вухо/вуха* в українській мові, з'ясовували роль культурологічної інформації, закладеної у внутрішній формі ФО, у формуванні фразеологічного значення.

Стверджують, що фразеологізми – це душа кожної національної мови, в якій неповторним чином виражаються дух і своєрідність нації. Фразеологізація вільних словосполучень відбувається протягом тривалого періоду під час довгого, інколи вікового ряду тотожних мовних уживань. У фразеологізмах фіксуються тільки ті грані людської практики, які ґрунтуються на людських почуттях, їх сприйманні та їх оцінці. Нині фразеологізми активно вивчаються з погляду лінгвокультурної інформації, яку вони передають. Фразеологія – це та сфера мовної діяльності, де, з одного боку, в мовних фактах відбиваються етнопсихологічні особливості соціуму, а з іншого, – чітко простежується вплив мови на формування його менталітету [2].

В українській мові спостерігаємо широке наповнення мовної картини світу фразеологізмами з компонентом *вухо/вуха*.

Усі сталі вирази з компонентом *вухо/вуха*, відібрані нами з фразеологічного словника української мови [6], ми умовно поділили на такі групи.

1. Фразеологізми на позначення уважної, спостережливої людини: *вухо(вуха) на сторожі* [СФУМ, с. 162; СУМ, Т. 1, с. 789]; *вуха насторожилися* [СФУМ, с. 162; СУМ, Т. 5, с. 203]; *нагострювати (насторожувати, нашорошувати, рідко наструнчувати, діал. насторбчувати, діал. насторбшувати) / нагострити (насторожити, нашорошити, рідко наструнчити, діал. насторбчити, діал. насторбшити) вуха (уха)* [СФУМ, с. 522; СУМ, Т. 1, с. 789]; *вухом землі приймати* [СФУМ, с. 691; СУМ – не фіксує]; *держати (тримати) вухо гостро* [СФУМ – не фіксує; СУМ, Т. 2, с. 145]; *наставляти (діал. надставляти, нащулювати, нащурювати) / наставити (діал. надставити, нащулити, нащурити) вуха (вухо); обома вухами з сл.слухати* [СФУМ, с. 534; СУМ, Т. 5, с. 197].

2. Фразеологізми на позначення байдужості, неуважності людини до чого-небудь: *ляпати (хляпати) вухами* [СФУМ, с. 457; СУМ, Т. 4, с. 580]; *і за вухом не свербить* [СФУМ, с. 780; СУМ, Т. 1, с. 789]; *і (навіть) вухом не вести* [СФУМ, с. 76; СУМ, Т. 1, с. 341]; *пропускати (пускати) / пропустити (пустити) повз вуха (мимо вух, мимо ушей, повз слух, мимо уваги)* [СФУМ, с. 710; СУМ, Т. 1, с. 789]; *в одне (одно) вухо (одним вухом) впускати / впустити, а в друге (другим) випускати / випустити* [СФУМ, с. 150; СУМ, Т. 1, с. 756]; *одним вухом, з сл. чути, слухати* [СФУМ, с. 163; СУМ, Т. 5, с. 626]; *хоч би тобі вухом повести* [СФУМ, с. 653; СУМ, Т. 1, с. 789]; *краєм (крачком) вуха чути (почути, піймати)* [СФУМ, с. 392; СУМ, Т. 4, с. 321].

3. Фразеологізми, які характеризують різні властивості людини: *хоч у вухо вбгай (бгай)* – дуже лагідний, податливий, добрий [СФУМ, с. 21; СУМ, Т. 1, с. 789]; *язик поза вухами (вушима) теліпається (мотається і*

т.ін.) – хтось любить багато говорити [СФУМ, с. 977; СУМ, Т. 1, с. 789]; *самі вуха та зуби* – дуже худий [СФУМ, с. 163; СУМ – не фіксує]; *туге вухо* – хтось має поганий слух (перев. музичний) [СФУМ, с. 163; СУМ, Т. 1, с. 789]; *тонке вухо* – хтось має добрий слух (перев. музичний) [СФУМ, с. 163; СУМ, Т. 1, с. 789]; *голова з вухами* – нерозторопна людина [СФУМ, с. 181; СУМ, Т. 2, с. 109]; *осляче вухо (ослячі вуха)* – лайл. обмежена, нерозумна або некмітлива людина (перев. при звертанні) [СФУМ, с. 163; СУМ, Т. 5, с. 773]; *свиняче вухо* – зневажл., лайл. безсовісна людина (перев. при звертанні) [СФУМ, с. 163; СУМ, Т. 9, с. 73]; *ведмідь на вухо наступив* – хто-небудь позбавлений музикального слуху [СФУМ, с. 72; СУМ, Т. 5, с. 206]; *мати довгі вуха* – чути те, чого не можуть почути інші [СФУМ, с. 471; СУМ, Т. 1, с. 789]; *вуха від'їсть* – жадібний [СФУМ – не фіксує; СУМ – не фіксує.]

4. Фразеологізми зі значенням «надокучити»: *прокричати (прогудіти і т.ін.) вуха* [СФУМ, с. 708; СУМ, Т.1, с. 789]; *протрубити (протуркотіти, протуркотати, протурчити, протуркати) [всі] вуха* [СФУМ, с. 713; СУМ, Т. 8, с. 326]; *вухами летється* [СФУМ, с. 443; СУМ – не фіксує].

5. Фразеологізми зі значенням «викликати неприємні відчуття (перев. про звук): *рвати вуха* [СФУМ, с. 733; СУМ, Т. 8, с. 460]; *аж у вухах лящить вухо (вуха) ріже* [СФУМ, с. 457; СУМ, Т. 1, с. 789]; *хоч вуха затакай* [СФУМ – не фіксує; СУМ, Т. 1, с. 789]; *вухо дере* [СФУМ, с. 227; СУМ, Т. 2, с.253].

6. Фразеологізми зі значенням «чути (почути), отримати якусь інформацію»: *до вуха долітати, долетіти, дійти* [СФУМ – не фіксує; СУМ, Т. 1, с. 789]; *ловити вухом* [СФУМ – не фіксує; СУМ, Т. 1, с. 789]; *чути (почути) на власні вуха (своїми вухами* [СФУМ, с. 163; СУМ, Т. 1, с. 789]; *у вуха впало* [СФУМ, с. 147; СУМ, Т. 1, с. 748]; *доноситися до вуха (до вух)* [СФУМ, с. 262; СУМ – не фіксує].

Фразеологізми з компонентом-соматизмом є досить значною частиною у масиві фраземіки української мови. І тому цілком природно, в мовній системі фразеологія, що характеризує людину та її стосунки з навколишнім світом, займає чільне місце.

Наше дослідження продемонструвало, як у фразеологізмах відображено цілий спектр властивостей та якостей людини. Ці стійкі вирази відтворюють найрізноманітніші прояви буття й діяльності людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоноженко В. Українська народна фразеологія: ономазіологія, ареали, етимологія / В. Білоноженко, І. Гнатюк. – Х.: ФОЛІО, 1999. – 138 с.
2. Венжинович Н. Українська фразеологічна картина світу (на матеріалі лексикографічних джерел) / Н. Венжинович // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. – 2008. – Вип. 12. – С. 84–86.
3. Голубовська І.О. Етнічні особливості мовних картин світу / І. О. Голубовська. – К.: Логос, 2004. – 124 с.
4. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспект) / О.О. Селіванова. – Черкаси: Брама, 2004. – 275 с.

5. Словник української мови: в 11 т. (СУМ) / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980.
6. Фразеологічний словник української мови (СФУМ) / Уклад.: В. М. Білоноженко та ін. – К.: Наук. думка, 1993. – 980 с.

Ціфрак Наталія Василівна, студентка III курсу філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *Н. Ф. Венжинович*, кандидат філологічних наук, доцент.

Марія Цонинець
Ужгород, Україна

ОКАЗІОНАЛІЗМИ ЯК ЗАСІБ ВИРАЗНОСТІ В РОМАНІ ОДРІ НІФФЕНЕГГЕРА "ДРУЖИНА МАНДРІВНИКА В ЧАСІ"

Оскільки сучасна мовознавча наука різнобічно вивчає нові номінативні одиниці лексичного рівня, є всі підстави звернути особливу увагу на проблеми вивчення сучасних okazіоналізмів.

Аналіз наукової літератури, присвячений дослідженню okazіоналізмів, ґрунтується на працях таких учених: С.С. Беркнер, Р.А. Будагов, В.В. Бузаров, В.В. Виноградов, О.С. Кубрякова, З.А. Харитончик, С.І.Ожегов.

Метою проведеного нами дослідження є розгляд різних засобів вираження okazіоналізмів у романі Одрі Ніффенеггера "Дружина мандрівника в часі".

Оказіоналізми – індивідуальні новоутворення, які використовують тільки одна або декілька осіб та не включаються до словника, тому що вони спотворюють його, створюють неправильне уявлення про словниковий склад мови.

У романі О. Ніффенеггера є лише декілька специфічних okazіоналізмів. Вони створені автором для того, щоб описати сукупність дій і явищ, і не зустрічаються в реальній дійсності та використовуються автором для більшої експресії, кращої передачі своїх почуттів, ставлення героя до тих чи інших подій та для економії мовних засобів.

Оказіоналізми в цьому творі створені переважно з метою художньо-стилістичної номінації об'єкта та опису його функціонування в межах певного контексту. Що незвичніший, несподіваніший okazіоналізм, то більше він відчуває потребу у відповідному оточенні.

Експресивність okazіоналізмів досягається тим, що вони, як правило, виражають граничну, первісну конкретність якого-небудь поняття або явища екстралінгвальної дійсності. Оказіоналізми повинні, за задумом авторів, слугувати найвиразнішою характеристикою нової реальності та її творців [7, с. 73].

Одним із продуктивних способів виразності okazіоналізмів, як уважає М.М. Четіна, є інтенція. Вона виділяє декілька способів вираження інтенції, спрямованої на [3, с. 16]:

- 1) вираження емоційної оцінки;
- 2) емоційної розрядки;
- 3) оцінного судження-думки;
- 4) створення нового мовного коду або мови малої соціальної групи;
- 5) економію мовних засобів;
- 6) створення власного іміджу.

Розглянемо докладніше кожен з них.

1. Іntenція вираження емоційної оцінки проявляється в намірі продуцента дати негативну або позитивну емоційну оцінку об'єктів навколишньої дійсності.

Наприклад: *"Forgive me for asking, dear **Library Boy**, but why on earth are you dressed like that?"* [8, с. 101] – *"Пробач, що запитую, шановний **Бібліотекарю**, але чому ж ти так одягнений?"* [6, с. 115]

Оказіоналізм *Library Boy* має швидше негативне значення, ніж позитивне. У романі "Дружина мандрівника в часі" Бібліотекарем Гомес називає свого друга Генрі, який працює в бібліотеці, проте зовні зовсім не схожий на нього. У романі Гомес використовує цю назву як насмішку над професією Генрі.

2. Іntenція емоційної розрядки полягає у використанні okazіональної лексики як вербального способу зняття емоційної напруги автора. У цьому випадку okazіоналізм виступає засобом, за допомогою якого людина здатна дати вихід накопиченим (часто негативним) емоціям [2, с. 31].

Оказіоналізм *axe-murdering* у наступному уривку виникає, коли героїня роману "Дружина мандрівника у часі" Інгрід скоює самогубство й ділиться Генрі своїми думками щодо її можливого майбутнього, яке для Генрі вже відоме. Вона розгнівана й уявляє найгірший розвиток подій.

*"I'm in prison for **axe-murdering** Celia and feeding her to Malcolm"* [8, с. 351]. – *"Я у в'язниці, бо зарубала сокирою Селію і згодувала її Малкольму"* [6, с. 359].

Слово *axe-murdering* утворено за допомогою основ іменника *axe* (сокира) і дієприкметника *murdering* (скоєння вбивства). У результаті, отриманий okazіоналізм можна перекласти як *"зарубати сокирою"*. Він виникає під впливом емоцій роздратування й почуття ненависті до Генрі, якого Інгрід кохала.

3. Іntenція вираження оцінного судження-думки полягає у передачі раціональної, осмисленої оцінки (рекомендації, похвали, застереження осуду) іншої особи [4, с. 3].

*I marvel at Clare's efficiency, moving around the kitchen as though she's **Betty Crocker**, as though she's been doing this for years"* [8, с. 356]. – *"Дивуюся майстерності Клер, яка рухається кухнею, ніби вона – **Бетті Крокер** і робила це багато років"* [6, с. 370].

Тут Генрі подумки хвалить Клер, порівнюючи її з Бетті Крокер, турботливою та досвідченою домогосподаркою та водночас дивується та-

ким змінам у своїй дружині, яка нещодавно не вміла приготувати навіть найпростішого сніданку.

4. Іntenція створення нового мовного коду або мовлення малої соціальної групи. Ця інтенція виражається в намірі мовця створити слово, яке згодом буде використовуватися у мовленні людей у межах будь-якої соціальної групи, що складається як мінімум з двох чоловік. У такому випадку комуніканти використовують нове слово, перш за все, як показник специфіки свого мовлення, що протиставляється особливостям інших соціальних груп [1, с. 23].

Наприклад: okazіonalізм *the King of the Main Desk* використовується у мовленні героя роману "Дружина мандрівника в часі" Генрі та його колеги.

"He's the King of the Main Desk, and I'm always glad to arrive at work and bask in his magnificent good cheer" [8, с. 326]. – **"Він – головний секретар приймальні і завжди радий приїжджати на роботу і тішитися його дуже добрим настроєм"** [6, с. 331].

5. Іntenція економії мовних засобів. Одна з провідних інтенцій, які застосовуються автором під час утворення okazіonalізмів, виражається у свідомому виборі гнучкої, короткої, проте місткої форми okazіonalізму для позначення ситуації загалом.

"We have kissed and hugged our way out of the club, have driven off in our shaving-cream-and-tin-cancovered car" [8, с. 198]. – **"Дорогою з клубу ми перецілувалися та наобіймалися з усіма, сіли та поїхали машиною, вимащеною кремом для гоління, за якою волочиться хвіст із консервних банок"** [6, с. 206].

Однак, на думку О.С. Кубрякової, на відміну від речень, в okazіonalізмах "предикативні зв'язки приховані, і найчастіше лише маються на увазі, домислюються" [5, с. 202].

6. Іntenція створення свого іміджу проявляється в прагненні продуцента продемонструвати свої мовленнєві здібності, своє мовне чуття і смак. У такому випадку ми маємо справу зі своєрідною автопрезентацією, в якій проявляється й інтенція впливу на адресата [5, с. 202].

"Step One: unlock seventeen locks on apartment door, fling myself into the living room-which-is-also-my-bedroom and begin stripping off clothing" [8, с. 10]. – **"Крок перший: відімкнути сімнадцять замків на входних дверях, кинути у вітальню-і-одночасно-спальню й скинути з себе одяг"** [6, с. 17].

У наведеному уривку письменник створює складне слово *room-which-is-also-my-bedroom*, для того, щоб продемонструвати читачам "багатофункціональність" кімнати Генрі та показати його мовне чуття. У цьому прикладі внаслідок об'єднання абсолютно різних слів, що мають різне значення, досягається комічний ефект [2, с. 37].

Із усього сказаного вище можна зробити висновок про те, що виразність okazіonalізмів проявляється в тому, що вони допомагають підкреслити індивідуальний стиль автора, спрямований на економію мовних засобів, вираження емоційного забарвлення й розрядки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беркнер С.С. Проблемы развития разговорного английского языка в XVI-XX века / С.С. Беркнер. – Воронеж: Изд-во Воронежского университета, 1978. – 230 с.
2. Будагов Р.А. Литературные языки и языковые стили / Р.А. Будагов. – М.: Высшая школа, 1967. – 376 с.
3. Бузаров В.В. Окказиональные образования в функции сказуемого в ответных репликах английского диалога / В.В. Бузаров // Иностранные языки в школе. – М., 1983. – № 6 – С. 16–18.
4. Виноградов В.В. Основные типы лексических значений слова / В.В. Виноградов // Вопросы языкознания. 1953. – № 5 – С. 3–29.
5. Кубрякова Е.С., Харитончик З.А. О словообразовательном значении и описании смысловой структуры производных суффиксального типа / Е.С. Кубрякова, З.А. Харитончик // Принципы и методы семантических исследований. – М.: Наука, 1976. – С. 202–233.
6. Одрі Ніффенеггер Дружина мандрівника в часі : роман; пер. з англ. Н. Хаєцької. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 592 с.
7. Ожегов С.И. Лексикология. Лексикография. Культура речи / С.И. Ожегов. – М.: Высшая школа, 1974. – 352 с.
8. Niffenegger A. The Time Traveler's Wife : A Novel / Audrey Niffenegger. – Orlando : Harvest Book, 2003. – 546 p.

Цонинець Марія Михайлівна, магістрант спеціальності «Прикладна лінгвістика» факультету міжнародних економічних відносин ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *М. М. Полюжин*, доктор філологічних наук, професор.

Валерія Чернак
Пряшів, Словаччина

ОСОБЛИВОСТІ ГОВІРКИ СЕЛА ШМИГОВЕЦЬ НА СХОДІ СЛОВАЧЧИНИ

Село Шмиговець знаходиться у Снинському районі на Сході Словаччини, неподалік села Убля, яке межує з державним кордоном України.

Словниковий склад говірки цього села досить різноманітний, оскільки воно розташоване у безпосередній близькості до українського кордону; населення тут змішане, велика кількість сімей розмовляє місцевим діалектом та словацькою водночас. Шмиговчани мають можливість часто відвідувати Україну, тому їхній словниковий запас значно збагачений лексемами, притаманними для говорів західної частини північнозакарпатського регіону.

У нашій статті представлено зразок говірки та наведені лексеми, які доводять її спорідненість із закарпатоукраїнським говором, а також словакізми, які використовуються мовцями цього села у щоденному вжитку. У дужках наводимо українські відповідники до окремих лексем. Наступний зразок презентований у скороченій формі.

(Алена Мороховічова, 1994 р. н., записано 6 жовтня 2017 р.):

[Йа са клічу Алéна Морохов'ічóва. Похóджу зо Шмигóвца, то малій крáй, кóло убл'áнс'койі доли́ны, мо не бис'ідúймо рúзно, б'іс'ме бис'ідова́ли о не зна́ву чом вші́тком мо́жном, áле зна́йе"ме бис'ідова́ти у свої́ему валáл'і ве́це"й о свої́уй цéркв'і, дúмайеме де"ре"вйáну і мурова́ну. Де"ре"вйáну ці́р'ков ма́йеме поста́влену при́бліжн'е кóло ро́ку ті́с'ач дівйат'сто двáдц'ат' два, то шчи му́й пра́дідо ми бис'ідова́в да́коли, памйáтам, йак малі́н'ка, жи шчи бис'ідова́ли йак с'ме ма́ли, йак лú(о)ди шчи за комун'ізму бра́ли, вез' з робо́ти ка́ждий пісок, де"ре"вйáн'і пла́ти і де"ре"вйáн'і клі́нц'і бо́ли, і то́то с'ме там дава́ли, типі́р'ка на́ново с'ме зрекoнштpуова́ли, йа вші́тко по́мн'у. Іко́настас ма́йе"ме, Нанéбовступéн'е Па́нни Ма́р'ій'і зобра́е́ноі. І то́то ма́йе"ме в но́вуй цéркви, де с'а бу́де дава́ти но́вйі іко́настас Ве́цей нич то́коі.

Га́здúйе"ме. Ми ма́йе"ме до́ма ко́білу, зайц'і, во валáлі вже так ніхто не ма́йе. Ве́цей там вже л'у́оди хо́д'ат' йак на ха́ту, одпочі́ти со́бі, ре"кре"а́ц'і́я. Блі́з'ко ма́ву на Украйíну, кóло нас йе ка́мен'оло́м Бе"н'áтина, далéко не йе áни до л'іса зй́йти, з йе"дно́го сéла до дpúгого че́рез л'іс ма́йете чо́тири к'іломе́три. Бо с'ме блі́з'ко кóло М'і́хайлова, а то́ко́й на дpúгуй стра́н'і – Ру́с'кий Грабо́вец' і Грабо́ва Розто́ка, го́рі, на Стp'івц'і ма́вут' мурова́ну во́ду, там вже блі́з'ко на Морс'ко́і О́ко, на Сні́нс'к'і Рі́бники, та вже с'те на Сні́нс'кому рі́бнику, та йде́те на Сні́нс'кий ка́м'ін', там вже не"йе далéко, і йе"де́н, і дpúгйі, малйі і ве́лікий. До́лу́ка з'ас' к'і́т' пúйде́те на Украйíну, та там ма́йете... Ми ма́йеме Ру́ний по́то́к, вни ма́вут' Уг, бо там Ужго́ро(а)д, там тиж кра́сно́йе сéло, йа фу́рт гва́р'у, на́ш'і л'у(о)ди там су́т'...

С'áтки ма́йе"ме по-ста́рому. Гва́рит'с'а, жи правосла́вн'і, ай к'і́т' с'ме гре́кокаато́лиц'і. Йа йем кре"шче́на в гре́кокаато́лиц'ку́ї цéркв'і і правосла́внйі пуп н'а кре"стив, бо в нас шчи с'а бис'ідúйе, п'іп. Но, алé с'áтки ма́йе"ме по-ста́рому, фу́рт тpім́леме. Ми с'ме дpúга посл'ідн'а о́бец, котра́ йе гре́кокаато́лиц'ка, ма́йе с'áтки по-ста́рому. Шчи йе йе"днá го́рі, на Ме"джила́борц'і, а то с'а вже бе́ре, жи вни ве́це"й пе"ре"ступла́вут' на но́вйй, бо там йе ве́цей молодих, а у нас не хот'áт' пе"ре"ступити, йа са́ма гва́рила, жи не пúйду. С'áтки по-ста́рому, то йе, йак да́коли бй́ло, мо́йá ба́ба то зна́йе одма́лін'ка. Праба́ба то́то ма́ла. Та́кже с'áтки фу́рт. На Ве"лі́кден', памйáтам, в пйáт' го́дин с'ме вставáли ра́но, но а йшли с'ме с'а-тити Па́ску, сн'і́г по ко́л'іна, до́ки йі́мс'а пе"ре"бо́рила, та дúмалам, жи і слúжбу про́пушчу. А С'атйй ві́чур ма́йе"ме ше́стого йануáра. А се́мого-во́с'мого – Ру́ствó. На С'атйй ві́чур йе масно́го бу́лше, бим пов'і́ла. Бо к'і́т' ма́йе"ме трoмпа́че́н'і пиро́гй, то(у)то́ ма́стиме зо́с ма́слом, з ма́ст'о́у, хто

йак вже хоче. Типі́р'ка по-но́вум. Даколі́ с'ме варі́ли лим чі́сто з капу́стов. Типі́р'ка вже по-но́вому, та ве́це"й з тромпако́ми ро́биме. Но, пак йе там грибо́ва ма́чанка, а то вже с'а дайе́ з тромпако́ма. Ма́йе"ме в йе"дну́й ми́сц'і ма́чанку, в дру́гуй ма́йе"ме тромпаки́, а вже с'а набéрат', ку́л'ко хто йак хоче. Потóм уже́ с'а ви́м'инит' ко тромпако́м фасóл'а, а вже й'істе́ фасóл'у, а же гриби́ с'а одло́жувут'. Але, на зача́тку, йак пе́рше, шо, та шче зна́йе"ме пе"н'ажéнки под óбрус да́ти, то йе йак пе́рше, же́би пе"н'аз'і при́шли́, св'ічка с'а запалі́т', га́зда му́сит' запалі́ти св'ічку. Ай га́зда йу пак на кунц'і сфу́кне, ле́бо то с'а гва́рит', а́коже то лем вун мо́же. Ма́йе"ме пше"ни́ц'у да́ти под óбрус, же́би с'а нам роді́ло. Шчи да́коли с'ме зна́ли ай ре́т'аз' дава́ти ко́ло стола́, ле́бо с'а гва́рит', же роді́на ма́йе бо́ти і. І у ла́вор'і са мо́йе"ме. Ла́вора ма́йе"ме, типі́р'ка вже гр'і́йе"ме йі, во́ду, але ла́вор ма́йе"ме во́нка, а во́ду с'і з йа́рку принéсеме, бе"ре́ме сво́йу, норма́л'н'і, шо ма́йе"ме зи сту́дн'і, ай дайе́ме так. Ай до йе"дно́го ручни́ка с'а вте"ра́йе"ме, шак с'ме йе"дна́ роді́на. Ба́ба зна́йе на зача́тку в'і́чир'і, шчи нама́стит' хл'і́ба, з ме́дом, а на то чисно́к, ка́ждий му́сит' зобра́ти, но а пак, но ко́нц'і, ка́ждий дойі́дат' то, шо йе, а́бо шо шчи хо́че, но а у́плн'е на ко́нці шчи га́зда розр'і́зу́йе пла́нку. Полов'і́чку. Пак йе, же к'і́т' зу́ста́не гв'і́зда, та бу́де доу́бр'і. Ай кет' сфу́кне св'ічку, а св'ічка йде уд шпаргі́йт'і, та йе до(у)бр'і. Але к'і́т' іде во́нка, але́бо ку во́блаку, та дашо́ с'а ста́не, дако́ вмере, або дашо́ тако́й бу́де.

Бо в нас с'а гва́рит', же кет' с'а зу́би сні́вут', та да́хто вмере. А кет' га́дина, та да́хто вас огва́рйат', йазі́ци с'а гва́рит'. Жи хто́с'ка пла́но на вас бис'і́ду́йе. Жи то не"йе́ доу́бр'і.

Одпуст ма́йе"ме по Велі́кодн'і та́кой. Ва́риме гру́дку, ай, ай. І б'і́ла, і жо́вта. З йа́йец', з молока́. Йа б'і́лу барс не му́шу. Ковба́са му́сит' бо́ти дома́шн'а. З заб'і́йачки та́кой солони́на. Тиж шо́вдр'а му́сит' бі́ти, то йе за́клад. Без то́го не мо́же бо́ти. А шчи до коша́рика зна́йе"ме дава́ти, до шта́мперлика, ма́сло, сул'. Йа шчи памй́атаву со́б'і, к'і́т' ім бо́ла ма́ла, те́та, та д'і́дови с'ме плоска́чку дава́ли пос'атити. Йа ма́ла сво́й'і пи́санки, чо-коладо́в'і і де"ре"ви́ан'і ма́йе"ме. Ка́ждий рук дайе́ме то́то пос'ати́ти. Че"рве́на сту́га му́сит' бі́ти, но, не му́сит', але ма́ла би бі́ти. У нас так йе, же тради́ц'і́а. Коша́рик закрива́йе"ме вишива́ним. На́ша ба́ба да́коли вишива́ла, і те́та. То йе лен та́кий обру́шчок. Долу́ка дайе́ме са́чок, же́би с'а коша́рик не зама́стів. Но а на то́то закрі́йе"ме, а к'і́т' іде поп, брі́скат' водóв і мо́лимес'а, так та́кой одкрі́ват', же́би муг, же́би пос'ати́лос'а. Л' у́оди зна́йут'а вші́тко. Типі́р'ка д'і́ти ку нам хо́д'ат' так'і ма́л'і, а зна́вут' свуй коша́рик зроби́ти та чі́сто соло́дкой напха́ти. Шо й'ім іна́кшоі́ тре́ба. Ма́йе"ме і Ста́риі́ но́виі́ рук. У нас осла́вл'у́йе"ме і тот, клас'і́цкий Но́виі́ рук, пе́ршого йануа́ра. Пак ма́йе"ме сво́й'і с'а́тки, ше́стого, се́мого і во́с'мого йе Ру́ствó, а трина́дц'ато́го і чотирна́дц'ато́го ма́йе"ме С'і́л-ве́стра і Но́виі́ рук. У нас йе норма́льн'і, в ко́рчм'і да́коли бу́ло посі́джен'а, та ніс'ка лен тако́йе, же л' у(ó)ди ви́йдут' во́нка, йе́"ден дру́гому с'а по-здрáвиме, побу́хавут'с'а пе"та́рди, сла́виме Но́виі́ рук і йде"ме спа́ти. Же

то не^ийе тако́й. Але д'іти, áвад' молод'і, мо шчи ма́йе^име, áкоже дово́лено пуйті на забáву, та скóрше пúдйеме та ослáвимо то так. Но а пак вус'ам-на́дц'атого-де^ивйатна́дц'атого ма́йеме дру́гий С'атиі́ вичур. У нас с'а клі́че, же Ба́бс'киі́ вичур. Бо пе́рший, то йе хло́пой, то йе га́зда. Но а дру́га йе газди́н'а. У нас с'а гва́рить, же тогди́ би ма́ла газди́н'а наварі́ти то́то, шо вна хо^уче йі́сти. Но а у нас ужé йем йа молоді́ц'а, та ба́ба варі́т' ме^ині́ то́то, шо йа хо^учу йі́сти. Пирогі́, бо йа лен на пиро́гх с тропакóма. Ба́ба сме^ита́ну вже зна́йе дава́ти, ве́цеі́ по-ново́му. Де́коли лен так, з ма́слом, йа масн'і́ барс не му́шу, а на́шим з ол'і́йом даву́т'. Но а дру́го́йе, к'і́т' зна́йе^име так, к'і́т' пе́ршой С'атиі́ вичур ма́йеме хло́пс'кий, так тот дру́гий, к'і́т' ма́йе^име Ба́бс'киі́, зна́йе^име так, же вус'амна́дц'атого ма́йе^име тропакі́, нормáл'н'і, áкоже, забали́н'і, буд' ма́вут' пие́рогі́ п'і́чин'і, áбо вари́н'і, то вже по́дл'а то́го, хто йак хо́уче, а де^ивйатна́дц'атого вже зна́йе^име го́лубки робі́ти. Мы ве́цеі́ зос солóдко́йі́ ро́бимо. Бо смачн'і́ше то йе. Йа капúсту барс не^и й'ім, йа ту рі́жу вийі́дам, а ба́ба капúсту ма́йе. З мн'áсом зна́йе^име робі́ти. Ле́бо то вже йе тако́́йе йак дру́гоі́ Руствó. Але так че́рез рук да́йе^име ве́цеі́ пусно́го].

Отже, в гові́рці́ використо́вуютьс́я такі́ **і́менники**: Ба́бс'киі́ вичур (Водохреща), в'і́чір'а (вечеря), ву́йко (дядько, брат матері́), га́дина, го́лубки (з солóдко́йі́ капúсти), гу́рки (кров'я́нка), газди́н'а (газдиня), де^ире^ивйáн'і́ пла́ти (дере́в'яні́ дошки), жума́рки, і́кона́стас (і́коностас), клі́нц'і́ (гві́здки), ко́вба́са (ковбаса), коні́ц' (кі́нець), крýла (кри́ла), ку́рка, кы́шки, ла́вор (тазик), м'і́ц'ка (вербо́ва гі́лка з бру́ньками), ма́ст' (жир), мн'áсо (м'ясо), п'і́р'а (пі́р'я), пе́^иче^ин' (печі́нка), па́ц'а (поро́ся), по́ливка (поливка, бульйон), пуп/п'і́п, Руствó (Рі́здво), с'áтки (св́ята), солони́на (сало), су́л' (сі́ль), тропакі́ (карто́пля), у́л'па (верба́), че^исно́к (часник), че́ре^иво (живі́т; кишка), шквар́ки, шо́вдра (шинка).

Ми зафі́ксували́ використо́вання́ таких **ді́єслів**: бис'і́дова́ти (розмовля́ти), гва́рити (говорити, ка́зати), дустáти (ді́стати), забóритис'а, замас-ті́тис'а (замаститися, забруднитися), зу́ста́ти (зали́шитися), одпочі́ти (відпочити), пра́жити (сма́жити), пúджати́ (ля́кати), пуйті́/п'і́ті́ (пі́ти), с'аті́ти (св́ятити).

При́кметники, наявні́ у гові́рці́: варéний (варений), масн́ий (жирний, масний), пусн́ий (пі́сний), уме́рший (померлий), усóпший (старо-слов'янський ва́ріант лексеми «померлий»), че^ирве́ний (червоний).

Займенники у Шми́говцях використо́вують, зокре́ма, такі́: вші́тко (у́се), мо́ (ми).

У гові́рці́ зустрі́чаютьс́я такі́ **прислівники**: во́нка (надво́рі), вс'áгде (всю́ди), долу́ка (вни́зу), по-ста́рум (по-старо́му), ру́зно (по-рі́зному), ти-пі́р'ка (тепе́р), ту́л'ко (сті́льки).

Серед **числівників**, зокре́ма, використо́вуєтьс́я: йеде́н (один).

Сполучники у цьо́му гово́рі предстáвлені́ такими́ одини́цями: же́би (щоб), же́ (що).

Серед **словакізмів** у цьому зразку зустрічаються такі: ве́цей (більше), дово́лено (дозволено), зача́ток (початок), клас'і́цкий (класичний), ле́бо (тому-що), на дру́гуй стра́н'і (з іншого боку), Нане́бовступе́н'е Па́нни Ма́р'ій'і (Вознесіння Богородиці), о́брус (скатертина), о́славоват' (святкувати), пам'я́там (я пам'ятаю), пе"н'аже́нка (гаманець), плоска́чка (пляшечка), по́сіджен'а (святкування), при́близн'е (приблизно), рі́жа (рис), С'і́лве́стер (Новий рік), сфу́кнути (задути), ут'аже́ниі (міцний), шта́мпє́рлик (50-грамова склянка).

Отже, говірка села Шмиговці досить різноманітна, у ній відчувається значний вплив західної частини південнокарпатського діалекту, меншою мірою – словацької мови.

Чернак Валерія Михайлівна, аспірант кафедри україністики філософського факультету Пряшівського університету.

Науковий керівник – *М. Чижмарова*, кандидат філологічних наук, професор.

Анжеліка Чернікіна
Ужгород, Україна

ПРОСТОРІЧНА ЛЕКСИКА В РОМАНІ «ТАНЕЦЬ БІЛОЇ ТОПОЛІ» НАДІЇ ГУМЕНЮК

Мова художньої літератури репрезентує різноманітні засоби живої розмовної мови, творчо оброблені й використані в авторській оповіді. З настановою на реалістичне зображення художній стиль фіксує все те нове, що з'являється в усно-розмовному мовленні, не лише як наслідок спонтанного саморозвитку живої мови, але й під впливом інших функціональних стилів літературної мови. У художньому тексті не тільки слова, а й будь-яка мовна одиниця (звук, морфема тощо) може набувати особливого естетичного значення. Завдання письменника – індивідуалізувати текст твору, зосередившись на поетичних символах, мовленнєвих формах, що передають емоційний стан героя чи автора, а цьому, зокрема, сприяє використання просторічної лексики. Більшість мовознавців вважає, що просторіччя стоять поза літературною нормою, але активно вживаються в побутовому мовленні й у художній літературі як стилістичний засіб надання зневажливої, іронічної, грубуватої характеристики зображуваному. Природа просторіччя як лінгвістичної категорії ще й дотепер повністю не з'ясована, унаслідок чого не існує й усталеного його визначення. В українському мовознавстві подібну лексику кваліфікують по-різному, використовуючи для її означення терміни «просторіччя» або «розмовно-просторічна» лексика. Зокрема, термін «просторіччя» трапляється у працях Л. Булаховського, І. Чередниченка. У студіях М. Жовтобрюха, Г. Їжакевич, А. Грищенка використано термін «розмовно-просто-

річна» лексика. Частина українців (І. Кириченко, С. Левченко, А. Бурячок) уникають терміна «просторіччя» та зараховують назви цього типу до розмовної. Українські мовознавці погоджуються, що для цієї лексики характерна ненормативність, стилістична зниженість та загальнопоширеність, однак немає єдиної думки щодо складових елементів просторіччя. Спільними категоріями у класифікаціях, які ми розглянули, є такі: перекручені слова та неправильні з погляду чинної норми, невмотивовані росіянізми й слова зі зниженим експресивним забарвленням. Г. Їжакевич, яка цю лінгвістичну категорію іменує «розмовно-просторічною лексикою», зауважує в примітці, що «межа між розмовною і просторічною лексикою є дуже нечіткою й історично змінюваною» [3, с. 85]. Подібне стверджує й О. Пономарів, зазначаючи, «що ці два лексичні розряди не мають чітко окресленого розмежування» [2, с. 104]. Однак, на його думку, відмінність між ними все-таки є: до складу розмовної лексики належать слова, що, перебуваючи в межах літературної мови, надають висловлюванню розмовного характеру.

Цінними для дослідження просторічних елементів є художні тексти. Вивчення просторічної лексики на основі художнього твору є необхідним та пізнавальним, дозволяє зануритися в культуру народу, побачити емоції, характер та почуття людини, які виражаються через мовлення. Мета нашого дослідження – визначити лексико-семантичні та стилістичні особливості просторічної лексики в романі «Танець білої тополі» Надії Гуменюк.

Досліджуючи текст роману «Танець білої тополі», ми виявили близько 150 просторічних лексем, серед яких виокремили такі лексико-семантичні групи: 1) назви людей: *поспішайка* («Довго тобі, *поспішайці* малій, було вимовляти Ната Улянівна, от і скоротила, придумала» [1, с. 9]), *здихля* («Ні взимку, ні влітку спокою з цими малими *здихлями* немає» [1, с. 11]); 2) назви предметів, речей: *мобіллка* («Далі – віднести в ремонт *мобіллку*» [1, с. 57]), *вдягачка* («Викинула у відро зі сміттям шкіряну *вдягачку*, туди ж відправила черевики на підборах» [1, с. 98]); 3) назви абстрактних понять: *фігня* («Все *фігня*, і всі *фігня*, а життя коротке...» [1, с. 122]), *обліко морале* («...розкаже не лише про те, як він відправляє машини з лівими тканинами, а й про його *обліко морале*» [1, с. 71]); 4) назви станів та процесів: *кайф* («Тоді Ніка не відчула *кайфу*, який їй було обіцяно» [1, с. 99]), *болєзнь* («Бо та любовна *болєзнь* може погано скінчитися» [1, с. 24]); 5) назви споруд, місцевостей: *хаза* («А от що останній у цій *хазі*, це точно» [1, с. 101]), *бомжатник* («Не жити ж мені у такому *бомжатнику*» [1, с. 102]); 6) назви частин тіла: *причанда* («Ну де це бачено, щоб поважний чоловік отако по двору бігав, дупою світив та своїм *причандалом*, як маятник, розмахував?» [1, с. 77]), *батони* («Ну-ну! Воруши *батонами* і переставляй ноги» [1, с. 103]); 7) дії, пов'язані з певним процесом: *тусуватися* («Буде *тусуватися*, ковтати коліщатка, веселитися» [1, с. 128]), *випендрюватися* («Не бундючний, не *випендрюється*, не роздуває своє его, як таточко» [1, с. 165]); 8) дії, пов'язані з рухом: *чесати* («Чеши чим-

дуж зі свого монастиря до дискотеки» [1, с. 99]), *змитися* («Родичка покійної чи прийомна дочка шахрайки, яка *змилася* за бугор?» [1, с. 102]); 9) психічний стан людини: *бзінкнутий* («Казала колись тітка Мар'яна, що тих *бзінкнутих* не зразу і розпізнаєш» [1, с. 77]), *прибацаний* («Ти що, зовсім *прибацана*?» [1, с. 128]); 10) характеристика статусу людини: *крутий* («Тоді, в кабінеті, Красков говорив про сина так, наче він *крутий* мажор з нахилами Казанови» [1, с. 148]), *класний* («А ти *класна* мала!» [1, с. 163]); 11) характеристика внутрішнього світу людини: *забембаний* («...що тільки дурні *забембані* ботани вечорами горбляться над книжками» [1, с. 98]), *заводний* («Відірвешся і заодно побачиш, який *заводний* твій Ростик-хвостик» [1, с. 99]); 12) ознаки дії: *класненько* («Телефон на місці. От і *класненько*!» [1, с. 271]), *крепко* («... то, може, й теперка *крепко* сплять» [1, с. 145]); 13) лайливі слова та вигуки: *холера* («Мо', шпійон чи ще яка *холера*, – позадкував до дверей сторож» [1, с. 53], *мать твою!* («Га? Та що ж це, *мать твою*...» [1, с. 141]) та інші.

Залучення до художнього тексту такої лексики є строго вмотивованим, письменниця не зловживає цими засобами, використовуючи їх здебільшого в репліках персонажів з метою мовної характеристики героя або для висвітлення його емоційного стану. Рідше трапляються просторіччя в мові автора. Це робиться для того, щоб висвітлити мовну авторську характеристику персонажа чи події. Найчастіше Н. Гуменюк послуговується просторічними словами з різко зниженим експресивним забарвленням, що додає емоційності, спрощеності: *протарагунити* – протягнути, *змитися* – зникнути, *новоспечений* – новий, який щойно з'явився, *лузерка* – невдаха, *жлоб* – скупа людина та ін.

Мову персонажів характеризують і елементи суржикового мовлення, які свідчать про правдиве відображення живого народного слова, на якому негативно позначилось явище інтерференції української й російської мов. Н. Гуменюк, відображаючи тодішні політичні й соціальні умови, просто не могла не застосувати росіянізмів, оскільки саме вони творять частину лексичного запасу волинського регіону, де відбуваються дії роману. Наприклад, *боле́знь, дохтор, шпійон, дєтдомівець, щитатися, артистка* тощо («Ну загребе тебе міліція, послухає казочку про те, як *малахольна* і вже несповна розуму нянька ні сіло ні впало *дєтдомовці* квартиру подарила» [1, с. 102]).

Просторіччя використовуються для індивідуалізації образів і для створення невимушеної розмови. Неможливо правдиво відтворити дійсність за допомогою лише літературної мови чи термінології, адже всі реалії відображаються в мові та лексичних новотворах. Навантажуючи слова певними смисловими значеннями, експресивністю, згрубілістю та різноманітними конотативними відтінками, Надія Гуменюк наближує персонажів до дійсності та читача. Наприклад, «Щось ви-те, сусідоньку, *ниньки* вельми мовчазників переїли» [1, с. 23] або «Де ж вона, горопашна, була *стіко* часу?» [1, с. 259].

У романі просторічні елементи виконують, окрім функції мовної характеристики, ще й експресивно-оцінну функцію. Багато лексем мають номінативно-експресивне навантаження. Авторка робить це для того, щоб реалістичніше відобразити відносини між людьми, дати власну оцінку і змалювати оцінку персонажа іншому персонажеві. Наприклад, *артистка, здихлі, пристроїти, загібати, курвочка, чесати*: «Ні взимку, ні влітку спокою з цими малими здихлями немає» [1, с. 11] або «Як *артистка* з кіна! Вельми на матір схожа» [1, с. 259].

Загалом просторічна лексика в романі «Танець білої тополі» Надії Гуменюк є естетичним знаком стилізованої народнорозмовної стихії. Вона свідчить про глибинність аналізованого роману, його цілісність і гармонійність. Використавши в романі просторічну лексику, автор допомагає героям увійти у світ читача, а читачеві опинитися в ритмі подій, що описуються в романі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуменюк Н. Танець білої тополі: роман / Надія Гуменюк. – Харків: Книжковий клуб, 2016. – 304 с.
2. Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови / О.Д. Пономарів. – К.: Либідь, 1993. – 247 с.
3. Сучасна українська літературна мова. Стилїстика / За ред. І. К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1973. – 587 с.

Чернікіна Анжеліка Олегівна, студентка філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *В. Ф. Баньої*, кандидат філологічних наук, доцент.

Тетяна Чечур
Ужгород, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ВЕБ-СТОРИНОК У ПРОЦЕСІ ЛОКАЛІЗАЦІЇ

Мета нашої розвідки – описати компоненти та складники веб-сайтів, важливі для адекватного перекладу з англійської українською мовою в процесі локалізації.

Актуальність впливає з надзвичайної важливості й нагальної потреби сучасного суспільства в адекватному перекладі у межах локалізації. Саме тому численні дослідницькі групи, і насамперед лінгвісти, розробляють проблематику, пов'язану зі здатністю людини та машинного перекладу коректно підбирати відповідники залежно від місця проживання та міжкультурної комунікації.

Можна стверджувати, що сама комунікація стає на глобальному ринку продуктом, і це не може не позначатися на ролі перекладача в цілому та формах його компетентності зокрема [3, с. 153].

Швидкі темпи розвитку світового ринку інформаційних технологій (ІТ), без застосування яких практично неможливі сьогодні зростання й просування перспективних компаній, роблять сферу ІТ однією з найбільш потрібних галузей перекладацької діяльності, оскільки більшість інноваційних програмних продуктів створюються англійською мовою. Від правильного, точного перекладу у сфері ІТ залежить дуже багато, зокрема зручність використання й ефективність роботи продукту за кордоном. Переклад, що відповідає необхідним критеріям, може виконати тільки досвідчений перекладач, чиї технічні компетенції в поєднанні з відмінним знанням мови дозволяють глибоко вникнути в суть тексту, зрозуміти прийняті в цій галузі професіоналізми, розшифрувати скорочення і врахувати специфічні нюанси [3, с. 155].

У широкому сенсі слова локалізація – це маркетингова стратегія, у межах якої велике значення надається національно-культурним особливостям ринку, на якому виробник хоче представити свій продукт [4].

Із лінгвістичної точки зору локалізацію розглядають із позиції аналізу та перекодування текстової форми, хоч локалізація – це не лише переклад, а й доведення форми текстового представлення товарів та послуг у відповідності до національних стандартів [2, с. 22]. Частіш за все, процес локалізації пов'язується з перекладом та культурною адаптацією програмного забезпечення, відео-ігор чи веб-сайтів.

Переклад – це також невід'ємна частина мовного супроводу віртуального середовища веб-сайтів, ігор і соціальних мереж. Локалізація сайтів у широкому розумінні є синонімом перекладу веб-сторінок із однієї мови іншою, але професійний перекладач повинен розуміти, що добре перекладені сторінки – це ще грамотна локалізація сайту. Щоб грамотно локалізувати сайт, необхідно подумати про особливості цільової аудиторії, врахувати національні особливості й реалії країни, специфіку ринку й менталітету цільової аудиторії, продумати структуру сайту й адаптувати графічний інтерфейс під пошукові машини. Локалізація сайту в Інтернеті – це пристосування його змісту до культурних особливостей мови [4].

Визначення ролі перекладу в складному процесі локалізації потрібне, з одного боку, для оптимального керування роботою, а з іншого, – для виявлення незалежної методики викладання перекладу.

Локалізація часто розглядається як «переклад високого рівня» [4], але це не відображає всієї важливості й складності цього процесу, а також всього того, що вона містить у собі. Хоч іноді складно провести межу між *перекладом* та *локалізацією* загалом, вона проводиться значною мірою для компонентів поза текстом товару або послуги, але якщо локалізація все-таки необхідна, то це поняття ширше за поняття *переклад*.

На додаток до перекладу (тобто питань граматики та орфографії, які варіюються залежно від країни та місця, де використовується одна й та ж мова), процес локалізації може містити адаптацію графічного компонента, символів валют, формату дат, адрес і номерів телефонів, вибір

кольорів, багатьох інших деталей, у тому числі й перегляд фізичної структури продукту. Поняття *переклад* та *локалізація* також можуть існувати окремо одне від одного [6].

Усі ці зміни проводяться з метою, по-перше, виявити чутливі відмінності й уникнути можливих конфліктів із місцевою культурою й населенням і, по-друге, – проникнути на місцевий ринок, пристосовуючись до локальних потреб. Наприклад, у результаті локалізації веб-сайт однієї й тієї ж компанії може бути адаптований до певної країни, а видання однієї й тієї ж книги можуть відрізнятися залежно від місця видання.

Б. Ессерлінк, автор практичних посібників із локалізації, систематизовано описує кожен етап веб-локалізації та власне переклад розглядає винятково в контексті автоматизованого процесу перекладу [7, с. 285].

Дж. Юнкер наголошує, що під час підготовки проекту локалізації потрібно створити детальні конструкції, дослідивши та визначивши особливості та характеристики регіону, де здійснюється цей переклад [8, с. 525].

Як приклад наведемо переклад сайту Верховної Ради України англійською мовою. *Верховна Рада* – чисто українська реалія, перекласти її англійською досить складно, адже якщо перекласти дослівно – *Supreme Council* або *Supreme Board*, – мало що стане зрозуміло жителям англomовних країн. Тому в англійській версії цю реалію перекладають транслітерацією – *Verchovna Rada*, а поруч у дужках додають *Parliament*, оскільки парламент – орган законодавчої влади в англomовних країнах. Також на цьому сайті можна побачити відповідність словосполучень *Голова Ради Міністрів* – *Prime Minister*, хоча для Prime Minister у нас існує термін *Прем'єр-міністр*. Інколи якщо не використовувати локалізацію, – переклад, хоч і буде поверхнево зрозумілий читачеві, але основне семантичне навантаження його може бути втрачене [1].

Локалізація актуальна не тільки для інформаційних і політичних сайтів, а й для різних компаній, оскільки це відкриває для них нові можливості, залучає нових клієнтів, особливо якщо переклад зроблений із урахуванням особливостей менталітету іноземних партнерів [3, с. 154].

Отже, міжкультурна комунікація дає змогу налагоджувати контакти й співпрацю між представниками різних націй та культур у сучасному глобалізованому світі. Але для забезпечення взаєморозуміння комунікантам необхідні навички міжкультурної комунікації, які базуються на знанні норм і табу суспільної поведінки, соціальних та культурних цінностей. Очевидно, що локалізація – дуже складний процес, що вимагає, крім володіння мовою, ще й знання особливостей культури, традицій і звичаїв, політичного ладу інших країн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua/>.

2. Міщенко А. Л. Мультилінгвальна текстова комунікація у світлі сучасних лінгвістичних технологій (на матеріалі технічної документації) [Текст] : автореферат. канд. філол. наук, спец.: 10.02.21 - структурна, прикладна та математична лінгвістика / А. Л. Міщенко. – К. : НБУ ім. В.І. Вернадського, 2015. – 40 с.
3. Міщенко А. Локалізація та інтернаціоналізація перекладу в контексті міжкультурної комунікації / А. Міщенко / Наукові записки КДПУ. – Серія : Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. – Вип. 104, ч. 1. – С. 151–158.
4. Мовна локалізація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0_%D0%BB%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F
5. Перевод и локализация в сфере IT [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://neotranslating.com/uslugi/perevod-ilokalizatsiya-v-sfere-it/>.
6. Локализация перевода [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fridge.com.ua/2011/02/lokalizatsiya-perevoda/>.
7. Esselink B.A Practical Guide to Localization / Bert Esselink. – Amsterdam/Philadelphia ; John Benjamins Publishing Company, 2000. – 483 с.
8. Yunker J. Beyond Borders. Web Globalization Strategies / John Yunker. – Boston ; Indianapolis ; London ; New York ; San Francisco ; New Riders, 2003. – 552с.

Чечур Тетяна Іванівна, студентка спеціальності «Прикладна лінгвістика» факультету міжнародних економічних відносин ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *М. В. Томенчук*, доцент кафедри прикладної лінгвістики.

Чжуан Хуйг Чжин
Тайбей, Тайвань

СЕРБОХОРВАТСКИЙ ЯЗЫКОВОЙ КОНТИНУУМ: ИСТОРИЧЕСКИЕ И ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЯЗЫКОВ СЕРБИИ, ХОРВАТИИ, БОСНИИ И ЧЕРНОГОРИИ

Изучение языковой ситуации и тесно связанных с ней социолінгвістических проблем в ряде государств, ставших независимыми после распада Югославии, т.е. Сербии, Хорватии, Боснии и Черногории, представляет большой интерес для специалистов из разных областей, в частности, лингвистики, социологии, политологии. Языковой вопрос особенно сегодня приобретает, в первую очередь, политическую окраску и становится важным инструментом национальной политики. Югославия и события, произошедшие в этой стране в конце 90-х годов XX века, стали наглядным тому подтверждением. «Централизованная» при И. Броз Тито языковая

политика помогала населявшим её народам относительно мирно сосуществовать в едином государстве. Уход Тито и ослабление языковой политики стало одним из факторов дезинтеграции и распада страны.

Как известно, язык представляет собой серьёзный социальный и политический фактор, оказывающий своё влияние на все сферы жизни и деятельности в отдельно взятой стране. Именно поэтому *языковая политика* (ЯП) является важным элементом внутренней (а в некоторых случаях и внешней) политики современного государства. ЯП представляет собой совокупность мер, принимаемых государством, политической партией, правящим классом, общественной группировкой, для изменения или сохранения существующего функционального распределения языков и языковых подсистем, для выделения новых или сохранения употребляющихся языковых норм, являющихся частью общей политики и соответствующих их целям [3, с. 266]. В свою очередь, *языковая ситуация* (ЯС) – это совокупность форм существования одного языка или совокупность языков в их территориально-социальном взаимоотношении и функциональном взаимодействии в границах определенных географических регионов или административно-политических образований [3, с. 277].

В странах, которые ранее входили в состав Югославии, национальные (титульные, государственные) языки сегодня признаны официальными и получили соответствующий статус. Таким образом, можно констатировать тот факт, что в этих странах в данный период идёт процесс активного языкового строительства. *Языковое строительство* представляет собой совокупность государственных мер, направленных на позитивное изменение функционального статуса бытующих в нем языков: создание письменности, введение языков в систему образования, массовую коммуникацию и т.п. Параллельно с этим идёт работа по совершенствованию структуры языка – пополнение лексики, создание терминологии, нормализация и кодификация [3, с. 272, 273]. Таким образом, сейчас в Сербии в качестве официального государственного языка принят сербский язык, в Хорватии – хорватский, в Боснии – боснийский/бошняцкий (наряду с хорватским и сербским в хорватских и сербских анклавах соответственно) и в Черногории – черногорский язык.

При И. Броз Тито на языковое строительство было обращено особое внимание: в 1954 году был подписан Новисадский договор (г. Нови Сад, Сербия – Воеводина), в котором был официально закреплён стандарт сербохорватского языка. В то время даже существовала поговорка: «У Югославии 7 соседей, 6 республик, 5 народов, 4 языка, 3 религии, 2 системы алфавита и одна цель – любить друг друга». В этой связи необходимо подчеркнуть, что официальная политика Югославии через систему образования старалась внедрять концепцию единого сербохорватского языка» [7, с. 19].

Сейчас можно наблюдать процесс активного «языкового размежевания» не только двух исторически несколько отличающихся форм – «белградской, сербской» и «загребской, хорватской», но и укрепление

ещё двух этнолектов в функции «самостоятельного языка» – боснийско-го и черногорского. Всё это представляет неоспоримый исследовательский интерес так как: а) это живой процесс, происходящий непосредственно у нас на глазах и б) во многом по сходному сценарию сейчас происходят процессы в украинско-российском и молдавско-приднестровско-румынском языковом ареале.

Существенным представляется следующее наблюдение, сделанное М. Црнобрия: рост национального самосознания характеризуется следующими тенденциями: во-первых, развитие национальной культуры базируется исключительно на местном языке (*local language*), который также имеет исключительное право употребления в сфере образования, административной и экономической областях; во-вторых, стремление к достижению гражданских прав и политического самоуправления, первоначально в форме автономии и, в конечном итоге, [достижение] независимости самоуправления; в-третьих, создание развитой социальной структуры этнической группы на единой основе [7, с. 5]. Таким образом, понятия «политика» и «язык» оказываются тесно связанными. В частности, как только возникает политический вопрос независимости, стремление к самоопределению и самосознанию нации – основным «политическим орудием» становится язык (яркий пример – Хорватия).

В самых общих чертах исторические и лингвистические аспекты формирования национальных языков указанных государств могут быть обозначены следующим образом:

а) Сербский язык. Мнения о ранней фазе развития этого языка (VII–XII вв.) противоречивы. Некоторые ученые утверждают, что в это время сербский уже стал самостоятельным славянским языком, тогда как другие считают, что собственно о сербском языке можно говорить лишь после завершения процессов, происходивших в рамках закона открытого слога (т. е. после X–XI вв.) [4, с. 21]. В сербских землях получила широкое распространение кириллица, которой писались тексты на общем для *Rach Slavia Orthodoxa* древнеславянском языке сербской редакции. В Конституции, принятой в 1992 году, сербский язык был закреплён в качестве официального государственного языка.

б) Хорватский язык является официальным языком Хорватии, а также хорватских анклавов Боснии (Федерации Босния) и одним из шести официальных языков автономного края Воеводина в составе Сербии [8]. Древнейшим литературным языком хорватов, как и всех остальных славян, был старославянский. С IX в. на основе чакавского диалекта начал формироваться литературный хорватский язык. В средние века в Хорватии употреблялись три алфавита: глаголица, кириллица (босаница) и латиница. Глаголица употреблялась в церковной сфере до середины XX в. С XIV в. резко увеличилась распространённость латинского алфавита, за одним исключением: на северном побережье глаголица удержалась в употреблении католического духовенства вплоть до XX в. [4, с. 30].

Для современной языковой политики Хорватии характерны тенденции языкового пуризма. По мнению Р. Бугарски, сегодня в языковой политике Хорватии ведущими являются тенденции центризма, и процесс языкового пуризма играет ведущую роль в становлении современного кодифицированного хорватского языка: в языковой обиход активно вводятся (а иногда и насильственно насаждаются) новые слова, чтобы как можно чётче и резче обозначить отличие от сербского языка на всех уровнях (в первую очередь, лексическом). При этом часто лингвисты, а особенно политики, не обращают внимание на то, как в действительности говорят люди [6].

в) Боснийский язык, на котором в основном говорит мусульманское население бывшей Югославии, распространён преимущественно в Боснии и Герцеговине (в основном в Федерации, а не в Республике Сербской, формально входящей в состав Боснии; на её территории официальным языком является сербский, причем в кириллическом варианте написания (официальная Белградская норма)), где боснийский язык имеет официальный статус, а также в области Санджак (сербско-черногорское пограничье с зонами компактного проживания боснийцев). На сегодняшний день в Боснии развивают три официальных языка – боснийский, хорватский и сербский языки, чтобы поддержать «языковой паритет» между народами, населяющими территорию конфедерации. Также в лингвистике сегодня существует важный дискуссионный вопрос: боснийский язык – это язык только боснийских мусульман или всех проживающих на территории Боснии, а также, существует ли отдельный «бошняцкий» язык (язык мусульман-боснийцев «язык бошняков» (*jezik bošnjačkog naroda*)) и каков его статус? [см. об этом:6].

г) Черногорский язык был объявлен официальным языком Черногории лишь в 2007 году. Сейчас черногорские учёные работают над кодификацией этого языка.

В качестве основных выводов можно констатировать следующее:

1. Официально закрепившийся в 60-ые годы термин *сербохорватский* (*srpskohrvatski*) или *хорватско-сербский* (*hrvatskosrpski*) язык стал основой и ключевым термином языковой политики Югославии, которая осуществлялась с учётом интересов как всей Югославии, в которой все населявшие её народы должны были стать единой нацией, так и каждого отдельного народа, входившего в её состав.

2. Государство использует язык для достижения определённых политических целей, то есть политика = язык, а язык = политика. Язык выступает объектом политики тогда, когда в отношении самого языка осуществляется языковая политика. Под языковой политикой в широком смысле понимается «совокупность идеологических принципов и практических мероприятий по решению языковых проблем в социуме и государстве» [2, с. 616]. Государство использует язык для достижения определённых политических целей. Как только встаёт вопрос о незави-

симости, роста национального самосознания – это в первую очередь затрагивает языковой вопрос.

3. Если подходить сугубо лингвистически, то выделение черногорского и боснийского языков представляется как минимум весьма неоднозначным. В данном случае мы предлагаем ввести термин *языковая (политическая) пропаганда*. То есть, в данном случае (в отличие от изначально и исторически отличавшихся «сербского» и «хорватского» вариантов), вопрос черногорского и боснийского языка – чистая политика с очень спорной лингвистической основой (можно вспомнить ставшие классическими слова Макса Ванрайха: «Язык – это диалект с армией и флотом»).

4. Что касается ЯП в пост-югославских странах, а также, например, для Украины, то в аспекте укрепления позиций национальных языков особенно важным на данном этапе становится усиление роли СМИ, с одной стороны, и учёных-филологов, – с другой. Важную роль в этом процессе зачастую также играют политики и государственные деятели.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гудков В.П.: Необходимый комментарий к употреблению термина «боснийский язык» / В.П. Гудков // III славистические чтения памяти проф. П. А. Дмитриева и проф. Г. И. Сафронова: Материалы международной научной конференции 12 – 14 сентября 2001 г. СПб. 2002. – С. 120–122.
2. Дешериев Ю.Д. Языковая политика / Ю.Д. Дешериев // Лингвистический энциклопедический словарь / Под ред. В.Н. Ярцевой; Ин-т языкознания АН СССР. – М.: Сов. энцикл., 1990. – 682 с.
3. Михальченко В.Ю. (ред.): Словарь социолингвистических терминов // Институт языкознания РАН, Москва, 2006. – 312 с.
4. Тошович Б. Корреляционная грамматика сербского, хорватского и бошняцкого языков (Часть I Фонетика – Фонология – Просодия) // Языки славянской культуры, Москва, 2011.
5. Brozović D. Standardni jezik. Teorija, usporedbe, geneza, povijest, suvremena zbilja. Zagreb: Matica hrvatska. 1970.
6. Bugarski R. Language policies in the successor states of former Yugoslavia. Journal of Language and Politics, Volume 3, Issue 2, 2004, pp: 189-207.
7. Crnobrnja M. The Yugoslav drama, McGill-Queen's University Press, 1996.
8. Autonomous Province of Vojvodina: Languages: Serbian, Hungarian, Romanian, Slovak, Ruthenian, Croatian (all official languages of Vojvodina) <http://www.vojvodina.gov.rs/en/autonomous-province-vojvodina>

Чжуан Хуйг Чжин, магистрант факультета славистики Государственного университета Чжэнчжи, Тайвань.

Научный руководитель – А. В. Савченко, кандидат филологических наук, ассистент-профессор.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ СОМАТИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

Фразеологія – один із яскравих та дієвих засобів мови. Відносно недавне становлення фразеології як лінгвістичної дисципліни є однією з причин ще недостатньо комплексної розробки багатьох проблем у цій галузі. Зокрема йдеться про відсутність єдиного розуміння об'єкта фразеології, класифікації фразеологічних одиниць та особливостей перекладу фразеологічних одиниць.

Метою наукової роботи є дослідження способів перекладу соматичних фразеологічних одиниць.

Матеріалом дослідження слугували 150 фразеологізмів семантичного поля «Частини тіла», відібраних з Англо-українського фразеологічного словника, укладеного К.Т. Баранцевим [1], 100 текстових фрагментів уживання фразеологізмів семантичного поля «Частини тіла», відібраних із електронного ресурсу «Британський Національний Корпус» [8].

У сучасному мовознавстві слово «фразеологія» (з гр. *phrases* – зворот, вислів, та *logos* – поняття, вчення, слово) вживається у декількох значеннях: як розділ мовознавства, що вивчає фразеологічну систему мови в її сучасному функціонуванні та з погляду історичного розвитку, як сукупність характерних засобів вираження думки, притаманних певній соціальній групі, окремому авторові, літературно-публіцистичному напрямові, діалекту чи групі говорів, а також як сукупність фразеологізмів тієї чи іншої мови [6, с. 774].

Багато авторів за вихідну точку беруть лінгвістичні класифікації, побудовані на критерії нерозкладності фразеологізму, неподільності його компонентів, що дає змогу визначити «одиницю перекладу» для трансформаційних прийомів перекладу комунікативної одиниці [7, с. 157].

Труднощі перекладу фразеологічних одиниць (ФО) пов'язані, зокрема, з певною складністю їхньої ідентифікації (стале словосполучення може сприйматися як вільне, нестале сполучення слів), по-друге, з їхньою етноспецифікою (тому перекладач не повинен локалізувати текст при перекладі), по-третє – емоційною насиченістю, що може бути різною в різних мовах, по-четверте – наявністю кількох перекладних відповідників, що зумовлює пошук найбільш адекватного для певного контексту [2, с. 280–281]. Наявна ціла низка способів перекладу українських фразеологізмів англійською мовою, які наведемо нижче.

1. Еквівалентним є такий вид перекладу, коли українському фразеологізму безпосередньо відповідає лише один англійський фразеологізм (з можливими лексичними та/або граматичними варіаціями). Здебільшого, але не обов'язково, – це фразеологізми-інтернаціоналізми, запози-

чені з Біблії, давньогрецької та давньоримської міфології, наприклад: англ. *to cut the Gordian knot* (укр. *розрубати гордіїв вузол*), англ. *Pyrrhic victory* (укр. *піррова перемога*), англ. *lion's share* (укр. *левова частка*). Розрізняють абсолютні та відносні фразеологічні еквіваленти:

а) абсолютні фразеологічні еквіваленти – це такі фразеологізми у мові перекладу, що повністю або майже повністю (з урахуванням певної варіативності у граматичних та лексичних характеристиках) збігаються з відповідними ФО у мові оригіналу за всіма ознаками – за значенням, образністю (якщо це образні фразеологізми), стилістичною забарвленістю й за граматичною структурою та лексичним складом, наприклад: англ. *to gain the upper hand* (укр. *взяти верх*), англ. *to fight tooth and nails* (укр. *боротися з усіх сил*), *bitter truth* (укр. *гірка правда*) тощо.

б) відносні моноеквіваленти – це такі фразеологізми в мові перекладу, що збігаються з відповідними фразеологізмами мови оригіналу за своїм значенням та стилістичною забарвленістю, але різняться від останніх певними граматичними характеристиками або лексичним складом, наприклад: англ. *to lend a hand* (укр. *простягнути руку допомоги*), англ. *eyes grow round* (укр. *очі округлилися*), англ. *to kill two birds with one stone*, (укр. *вбити двох зайців*) [3, с. 119].

2. Вибірковий переклад здійснюється шляхом вибору з кількох фразеологізмів-синонімів найбільш адекватного варіантного відповідника. Під варіантним відповідником мається на увазі один із можливих варіантів перекладу ФО. Варіативний відповідник передає, як правило, якесь одне значення фразеологізму вихідної мови, тобто кожний варіантний відповідник є перекладним еквівалентом якогось одного лексико-семантичного варіанта одного зі слів фразеологізму.

Так, українському фразеологічному словосполученню "*перейти (комусь) дорогу*" відповідають три англійських фразеологізми: *to snatch smth. from under one's nose*, *to put smb's nose out of joint* та *to steal a march on smb*. Вибір потрібного варіанта залежить від відповідності його контексту та стилістичних характеристик [5, с. 124].

3. У тих випадках, коли в мові перекладу відсутній відповідник фразеологізму, застосовують прийом вільного перекладу, суть якого полягає в тому, що перекладач сам створює адекватний відповідник. Наявні два основних способи вільного перекладу фразеологізмів: калькування і описовий переклад.

а) калькування – це дослівний переклад фразеологізму з дотриманням всіх норм (граматичних, семантичних та стилістичних) мови перекладу. Порушення норм при перекладі призводить до буквалізму (дослівного перекладу без урахування норм мови перекладу), який вважається значною перекладацькою помилкою. Цей прийом перекладу ФО застосовується тоді, коли перекладений таким чином фразеологізм цілком зрозумілий носіям мови перекладу, та коли утворений таким чином перекладний відповідник не порушує норми вживання і сполучуваності

слів в українській мові, наприклад: англ. *to close ranks* (укр. *зімкнути ряди*), англ. *to come back empty-handed* (укр. *повернутися з порожніми руками*), англ. *to sit with one's arms folded* (укр. *сидіти склавши руки*);

б) описовий переклад – це такий вид перекладу, який адекватно передає зміст фразеологізму без збереження його образності, наприклад: англ. *heads, I win tails you lose* (укр. *у всякому випадку, виграш за мною*), англ. *eyes and no-eyes* (укр. *одні спостережливі, інші – ні*) [4, с. 336]. До описового перекладу висуваються такі вимоги: 1) переклад повинен точно відтворювати основний зміст фразеологізму, 2) опис не повинен бути надто докладним, 3) синтаксична структура перекладу не повинна бути складною.

Отже, підсумовуючи викладений матеріал, доходимо висновків:

1. До основних способів перекладу фразеологічних одиниць належать безеквівалентний, вибіркоковий та вільний.

2. Труднощі перекладу фразеологізмів виявляються у складності ідентифікації фразеологічної одиниці, їхній етноспецифіці (у кожній мові відомі свої еквіваленти, які якнайкраще передають конотативне значення того чи іншого фразеологізму), емоційна насиченість ФО (яка може бути різною в різних мовах), а також наявність кількох перекладних відповідників.

3. Найважливішим завданням у процесі перекладу є збереження змісту фразеологізму та його експресивного забарвлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Англо-український фразеологічний словник [уклад. К.Т. Баранцев]. – К.: Знання, 2005. – 1056 с.
2. Зубрик А.Р. Особливості та труднощі перекладу англійських фразеологізмів: Наукові записки. Серія “Філологічна”: зб. наук. праць / відп. ред. І.В. Ковальчук. – Острог: Вид-во НУ Острозька академія, 2013. – Вип. 36. – С. 280–281.
3. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства / М. П. Кочерган. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 368 с.
4. Карабан В.І. Теорія і практика перекладу з української на англійську мову. Посібник-довідник зі спец. «Переклад» / В. І. Карабан. – Вінниця: Нова Книга, 2003. – 608 с.
5. Краснобаєва-Чорна Ж.В. Семантико-граматична класифікація фразеологізмів у словнику фразеологічних термінів сучасної української мови / Ж.В. Краснобаєва-Чорна // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / відп. ред. А.П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – Вип. 21. – С. 124–133.
6. Русанівський В.М. та ін. Українська мова: Енциклопедія / Русанівський В.М., Тарасенко О.О., Зяблюк М.П. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія». – 2-ге вид., випр. і доповн., 2004. – 824 с.
7. Селіванова О.О. Нариси з української фразеології (психологічний та етнокультурний аспекти) : [монографія] / О. О. Селіванова. – К. – Черкаси: Брама, 2004. – 276 с.

8. British National Corpus [Електронний ресурс], Режим доступу : <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>

Шекура Мілена Василівна, магістрант спеціальності «Прикладна лінгвістика» факультету міжнародних економічних відносин ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *О. Ю. Качмар*, кандидат філологічних наук, доцент.

Галина Шкурко
Ужгород, Україна

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ НАЗВ КІННИХ ПРИКРАС В УКРАЇНСЬКИХ ГОВОРАХ ЗАКАРПАТТЯ

В умовах сучасного розвитку лінгвістики актуальним питанням є дослідження діалектної лексики. Воно включає збір та здійснення структурного та семантичного аналізу номенів у складі мовної системи.

Назви кінних прикрас, що входять до тематичної групи назв транспорту, були у полі наукового дослідження лише фрагментарно, тому наша розвідка є актуальною та відзначається науковою новизною.

Мета дослідження – структурно-семантичний аналіз із елементами етимологічного назв кінних прикрас в українських говорах Закарпаття; також ставимо за мету простежити значеннєві особливості у межах лексико-семантичної групи.

Аналізована група назв кінних прикрас функціонує у межах двох мікрогруп: **‘червона китиця на голові коня від в року’**, **‘дзвоники на голові коня’**.

Семема **‘червона китиця на голові коня від в року’** реалізується у таких лексемах: *кете¹фійка*, *‘кытиц’а*, *‘китиц’а*, *‘кетиц’а*, *‘гитиц’а*, *‘гетиц’а*, *‘гыдиц’а*, *‘гидиц’а*, *‘китичка*, *ко¹тил’ка*, *‘бойта*, *‘бойтка*, *‘боўтиц’а*, *‘бойдиц’а*, *‘бойдичка*, *‘бойодка*, *‘пантлик*, *‘пандлик*, *ко¹сиц’а* би *ко¹н’а* не *врек’ли*.

Китицю, якою прикрашають голову коня, виготовляють із ниток червоного кольору, оскільки існує повір’я про здатність червоного кольору захищати тварину від вроків.

Номен *кете¹фійка* – суфіксальне утворення від *ке¹тефій* ‘збруя з тканини, яку одягали коневі на голову’, *кете¹фій* ‘вуздечка з мотузків’ [11, с. 31], формант – суфікс *-ка*. Слово отримало назву через місце розташування китиці.

Із закарп. *‘кытиц’а*, *‘кетиц’а*, *‘китиц’а* (див. ще *‘китиця* ‘квітка; гудзик із ниток’ [2, с. 72]) пор. укр. літ. *‘китиця* ‘жмуток ниток, шнурків і т. ін., зв’язаних з одного кінця до купи, що є прикрасою, оздобою чого-небудь’ [13, т. IV, с. 155]. Ареал номена поширюється в інших говорах української мови, пор. бойк. *‘китиця* ‘(прикраса) китиця на батозі або на поясі, китиця з червоних ниток’ [7, т. I, с. 350], гуц. *‘китиця* ‘прикраса з кольорових

ниток на одязі' [3, с. 94], *'китиці, китиця* 'прикраса з кольорових ниток на одязі (перев. на сорочці)' [6, с. 91], поліс. *'китица* 'китиця біля хустки, скатертини і т.ін.' [1, т. I, с. 220]. *'Кытиц'а* – суфіксальне утворення від *'кита* 'китиця' < псл. **kyta* 'гроно; пук, в'язка' [4, т. II, с. 439].

Форми *'гитиц'а, 'гетиц'а* утворилися від *'кытиц'а* внаслідок одзвінчення початкового [к], *'гидиц'а* – з фонетичного варіанта *'гитиц'а* внаслідок асиміляції [т] до [д], пор. також фонетичний варіант *'гыдиц'а*.

Слово *'китичка* є зменшено-пестливою формою до *'кытиц'а* і нормою укр. літ. мови [13, т. IV, с. 156].

Форма *ко'тил'ка*, можливо, суфіксальне утворення від *'кита* 'китиця' [13, т. IV, с. 155], формант – суфікс *-ил'ка*.

Слово *'бойта* запозичене від угорської мови, пор. угор. *bojt* 'кисть' [5, с. 580]. Від нього утворені деривати *'бойтка, 'боўтиц'а, 'бойдиц'а, 'бойдичка, 'бойодка* суфіксальним способом за допомогою суфіксів *-ка, -иц'а, -ичка, -одка*.

Номени *'пантлик, 'пандлик* виникли унаслідок перенесення значення за подібністю, пор. закарп. марамор. *'панклик* 'кольорова стрічка' [10, с. 217], *'пантлик* 'стрічка' [2, с. 97], бойк. *'пантликі* 'вузькі стрічки на капелюсі' [7, т. II, с. 38], гуц. *'пантлик* 'стрічка' [9, с. 132]. Походить від угор. *rántlika* 'стрічечка' [5, с. 615].

Слово *ко'сиц'а* вживається в інших говорах української мови з близьким значенням, пор. закарп. марамор. *ко'сиця* 'квітка' [10, с. 151], бойк. 'городня квітка, якою дівчата прикрашають волосся' [7, т. I, с. 380], гуц. 'квітка' [3, с. 102], пор. укр. літ. *ко'сиця* 'квітка, якою завітчуються' [13, т. IV, с. 305]. *Ко'сиця* утворене від *коса* < псл. *kosa*, пов'язаного із *česati* [4, т. III, с. 48], суфікс *-иц'а*. Має місце потрійне перенесення значення 'коса' → 'квітка' → 'кінна прикраса'. Компонент *би ко'н'а не врек'ли* вказує на ознаку за функцією предмета *ко'сиц'а*.

Семему **'дзвоники на голові коня'** ілюструють найменування *дз'він-ки (дз'вунки), спі'жуў, спі'жови, спіжо'вик, шп'іжоўц'і, шп'ігоўц'і, 'коўтанц'і, 'піўканц'і, піўча'ник, цоркіт'ки, цор'котало, цор'котала, цорко'тол'а, цорко'тол'і, о'р'ішки, ч'ін'говы, ч'інгіт'л'овы, черкіт'ки, зер'говы, пер'говы, фер'говы, пін'говы, дз'урга'ловы, дж'ір'говы, шаркан'т'овы, 'гарда*.

Номени *спі'жуў, спі'жови, спіжо'вик* отримали назву від слова *спіж* – матеріалу, з якого вони виготовлені. Форманти – суфікси *-ув, -ови, -овик*. Пор. гуц., буков. *спіж* 'чавун (метал)' [3, с. 175; 12, с. 512].

Номени *шп'іжовц'і, шп'іговц'і* є суфіксальними утвореннями від *спіжов*, формант – суфікс *-ц'і*.

Назви *'ковтанц'і, 'півканц'і, півча'ник* – звуконаслідувальні суфіксальні похідні відповідно до звуконаслідувальних утворень *'ковтати* 'стукати' [10, с. 146; 3, с. 98; 12, с. 215], *пів'чати* 'дзвеніти' [10, с. 231]. Форманти – суфікси *-анц'і, -аник*. Пор. закарп. марамор. *півча'ник* т.с. [10, с. 231].

Номени *цоркіт'ки, цор'котало, цор'котала, цорко'тол'а, цорко'тол'і* (див. ще закарп. *цорко'тол'і, дзорко'тол'і, дзорко'тал'і* 'дзвіночки на упряжі

коня' [2, с. 56, 139]) – теж суфіксальні звуконаслідувальні утворення від закарп. марамор. *цорко'тати, цорко'н'іти* 'бряжчати, брязкати' [10, с. 410], закарп. ужан. *цорко'тати* 'деренчати, торохкотіти' [11, с. 56], укр. літ. *цорко'т'іти* 'стукати чим-небудь по чомусь, видаючи уривчасті звуки' [13, т. XI, с. 245].

Деривати *ч'ін'говы^о, ч'інгіт'л'овы* утворені від дієслова угорського походження *ченгетло'вати, ченгето'вати* 'дзвонити' < угор. *csenget* т.с. [5, с. 635]. Пор. угор. *csengő* 'дзвіночки на кінській збруї' [5, с. 636]. Пор. марамор. *чінгіт'лув* 'великий дзвінок, який прив'язують неспокійній у череді корові' < угор. *csengetés* т.с. [10, с. 416].

Слово *черкіт'ки* пов'язуємо зі словом *'черкіт* 'короткі і часті звуки, які нагадують тріск, потріскування; скрегіт' [13, т. XI, с. 310]. Це суфіксальне утворення за допомогою суфікса *-ки*.

Назва *зер'говы* угорського походження, пор. угор. діал. *zörgő* 'вудила з дзвіночками' [5, с. 597]. Очевидно, цього ж походження слова *пер'говы, фер'говы, пін'говы, дз'урга'ловы, джір'говы*, що виникли внаслідок детимологізації *зер'говы*.

Номен *шаркан'т'овы* утворився внаслідок переосмислення значення запозиченого слова *шаркан'т'овы* 'шпори' [10, с. 419] < угор. *sarkantyú* т.с. [5, с. 638].

Слово *'гарда* виникло внаслідок переосмислення значення, пор. закарп. *з'гарда* 'нашийник, ошийник-прикраса із пацьорок, що її носить челядь на шії' [2, с. 65], гуц. *з'гарда ('гарда)* 'жіноча прикраса шії з намистин, монет і металевих хрестиків' [3, с. 81].

Отже, аналіз лексико-семантичної групи назв кінних прикрас показав виразну структурно-семантичну організацію лексики, зумовлену виділенням мікрогруп. Ця тематична група являє собою динамічну систему, що підлягає змінам. Серед динамічних процесів спостерігаємо розширення семантики, переосмислення, наявність широкої палітри звуконаслідувальних назв, що постійно поповнюються. Щодо складу за походженням, то частина аналізованої лексики походить від назв праслов'янського походження, інші виникли на власному мовному ґрунті шляхом словотворення та запозичення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок : У 2-х т. / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Вежа, 2000. – Т. 1–2.
2. Бевка О. Словник-пам'ятник: Діалектний словник села Поляни Мараморошського комітату / О. Бевка. – Ніредьгаза, 2004. – 178 с.
3. Гуцульські говірки: Короткий словник. – Львів, 1997. – 231 с.
4. Етимологічний словник української мови: У 7 т. – К.: Наук. думка, 1982–2012. – Т. 1–6.
5. Лизанец П. Н. Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпатья: венг.-укр. межъязык. связи / П.Н. Лизанец. – Будапешт, 1976. – 683 с.

6. Негрич М. Скарби гуцульського говору: Березови / М. Негрич. – Львів, 2008. – 224 с.
7. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок: У 2 ч. / М. Й. Онишкевич. – К.: Наукова думка, 1984. – Ч. I–II.
8. Пиртей П. С. Короткий словник лемківських говірок / П. С. Пиртей. – Івано-Франківськ: Сіверсія МВ, 2004. – 364 с.
9. Піпаш Ю. О., Галас Б. К. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області) / Ю. О. Піпаш, Б. К. Галас. – Ужгород, 2005. – 266 с.
10. Сабадош І. В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району / І. В. Сабадош. – Ужгород: Ліра, 2008. – 480 с.
11. Сірка Й., Муличак Ю., Баушенко А. Короткий словник говірки села Ублї. – Зіген; Пряшів, 1999. – 64 с.
12. Словник буковинських говірок / За заг. ред. Н. В. Гуйванюк. – Чернівці: Рута, 2005. – 688 с.
13. Словник української мови: в 11 т. – К.: Наук. думка, 1970–1980. – Т. I–XI.
14. Шило Г. Наддністрянський регіональний словник / Г. Шило. – Львів; Нью-Йорк, 2008. – 288 с.

Шкурко Галина Вячеславівна, викладач української мови ЦДП ФПОДП ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *І. В. Сабадош*, доктор філологічних наук, професор.

Михал Янкович
Краков, Польща

ГЛАГОЛЫ В НЕФОРМАЛЬНОМ ВАРИАНТЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ЯЗЫКА БИРЖЕВИКОВ И В ЖАРГОНЕ ДРУГИХ ГРУПП

В данной статье анализируется связь между неформальным вариантом профессионального языка биржевиков и жаргонами других профессий и социальных групп на примере глаголов. Лексический материал был собран, в частности, из *Словаря русского биржевого жаргона*, *Большого словаря русского жаргона*, *Словаря русского арго* [1; 2; 3].

Словарь русского биржевого жаргона состоит из 521 словарной статьи, глаголы (без фразеологизмов) составляют около 20% (110) общего количества словарных статей. Жаргонизмы, употребляемые биржевиками, из анализируемой в данной статье группы глагольной лексики, богато представленные в словаре К. С. Царихина, в малой степени фиксируются в иных словарях, в том числе словарях жаргона. В *Большом словаре русского жаргона* [2] охватывающем жаргонизмы, свойственные различным профессиональным и социальным группам, анализируемая группа лексики встречается в ограниченной степени, хоть, по словам ав-

торов издания, словарь должен учитывать жаргонизмы, употребляемые бизнесменами, а в списке сокращений предусматривается помета *бирж. – из речи биржевых маклеров*.

49 глаголов, засвидетельствованных в отдельных словарных статьях в *Словаре биржевого жаргона* К. С. Царихина, не фиксируются в *Большом словаре русского жаргона*. В данной группе наблюдается 9 неологизмов: *забычивать, шортиться, шортануть, энджоить, отстопиться, перестопориться, пофиксить, маскарадить, маскарадничать* [3].

Общее число 27 – составляют в *Словаре биржевого жаргона* глаголы, являющиеся не отдельными единицами, а лишь лексико-семантическими вариантами слов, употребляемых в других профессиональных или социальных группах. Значения нижеперечисленных жаргонизмов, используемых биржевиками, совершенно не совпадают со значениями, свойственными речи иных социальных или профессиональных групп: *брать, вдуть, влить, загрузить, закосить, засандалить, стопиться, зацепить, спихнуть, тянуть, идти, рулить, рвануть, попилить, подрезать, подсесть, поцеловать, кататься, колбаситься, сливать, крыть, мотаться, отлететь, пробить, нарезать, отработать*.

Лексические значения глагола *задирать* в биржевом жаргоне и жаргонизированной разговорной речи отличаются друг от друга, однако замечаются в них некоторые сходные семантические компоненты. Как в жаргоне музыкантов *задирать* ‘петь выше, чем нужно’ [2, с. 195], так и в биржевом жаргоне ‘искусственно повышать цену’ [3] наблюдается общий семантический компонент значения, связанный с основным лексическо-семантическим вариантом слова из литературного языка – ‘поднять вверх’ [5].

Значение глагола *прокатить кого-то* (кто-то проигрался из-за поведения на бирже других) [3] в биржевом жаргоне и жаргонизированной разговорной речи ‘обмануть, несправедливо обойтись с кем-либо’ [2, с. 483] также имеет общий семантический компонент ‘потеря одного человека из-за поведения других лиц’, но не является сходным. С похожим значением ‘обманывать’ данная лексема фиксируется также в *Словаре русского арго* [1, с. 376].

Лексическое значение глагола *отбиться* ‘отыграть ранее проигранные деньги’ [3] в биржевом жаргоне совпадет лишь частично со значением, приведенным в *Большом словаре русского жаргона* с пометой «из речи работников торговли» ‘продав товар вернуть вложенные деньги’ [2, с. 401]. Общий семантический компонент можно бы свести к значению – ‘возвращение денег к первоначальному владельцу’.

Несколько (4) лексем в биржевом жаргоне приобретает более узкое значение по сравнению с жаргоном молодежи и жаргонизированной разговорной речью, так как касается лишь сферы функционирования биржи. Лексема *проставляться* ‘угощать друзей после выигрыша’ в жаргонизированной разговорной речи не относится лишь к ситуации, в которой кто-то выиграл, и приобретает значение – ‘устраивать банкет,

угощать спиртным членов коллектива по какому-либо знаменательному случаю' [2, с. 486]. Глагол *прилипнуть*, в жаргонной разговорной речи – 'достаться кому-л. (о полученных, заработанных, украденных деньгах)' [2, с. 475], в биржевом жаргоне характеризует исключительно удачную операцию скальпера [3]. Выступающая с общим значением 'оказаться в крайне тяжелой ситуации' [2, с. 214] в речи молодежи и аргос лексема *заторчать* в биржевом жаргоне относится к конкретной обстановке на рынке, приобретает более узкий смысл – 'купить ценные бумаги и держать их на падающем рынке' [3]. Лексема *косить* в жаргоне уголовников – 'спекулировать' [2, с. 283] в биржевом жаргоне приобретает значение 'покупать' [3].

Жаргонные слова, употребляемые биржевиками (4) *вынести, впарить, затариваться, пасти* очень близки по значению жаргонизмам, выступающим в речи молодежи, уголовников, а также картежников.

Лексема *впарить* имеет похожее значение в жаргоне молодежи 'продать что-либо кому-либо по завышенной цене' [2, с. 108] и биржевом жаргоне 'продать неопытному игроку ценные бумаги либо в конце роста, либо перед началом падения на неликвидном рынке при большом спреде' [3]. Единственная разница – на бирже данный глагол употребляется по отношению к ценным бумагам, а в речи молодежи – к любому предмету торговли. В *Словаре молодежного сленга* этот глагол обладает более отрицательной нагрузкой, и в семантическом плане он тождествен слову *обмануть* [5].

Глагол *затариваться* 'покупать в особо крупных размерах перед началом восходящего тренда' выступает также в жаргонах молодежи и уголовников в значении 'запасаться, обеспечивать себя чем-либо' [2, с. 214], а также фиксируется в словаре арготизмов со значением 'покупать спиртное, запасаться спиртным' [1, с. 164].

Лексема *пасти* 'внимательно следить за действиями и состоянием счета клиента' в жаргоне уголовников приобретает значение 'следить за кем-либо' [1, с. 319]. В обоих жаргонах глагол является метафорическим переосмыслением общеупотребляемого в литературном языке слова со значением 'присматривать за кем-чем-нибудь (за скотом, птицей) во время выгона на подножный корм' [5].

Глагол *вынести (кого-либо)* в жаргоне биржевиков означает, что кто-то проигрался. Похожее значение лексема имеет в жаргоне картежников – 'обыграть кого-либо' [2, с. 115]. Происхождение жаргонизма объясняется в словаре К.С. Царихина «в стародавние времена биржевая толпа выносила банкрота вперед ногами из здания биржи и бросала на тротуар. После этой процедуры разорившемуся игроку вход на биржу был заказан» [3]. В данном случае переосмысление литературного, общеупотребительного слова характеризуется образностью.

Полностью совпадают лексические значения 8 слов: *наварить, сломаться, сдавать, подняться, париться, опуститься, угореть, попасть*.

Лексема *наварить* 'получить прибыль от спекуляции, в частности от игры на повышение' [3], как отмечается в *Большом словаре русского жаргона*, с похожим значением употребляется в речи уголовников, работников торговли, бизнесменов 'получать прибыль от сделки, заработать на чем-либо' [2, с. 368]. В жаргоне биржевиков эта лексема относится чаще к игре на повышение.

Глагол *сломаться* 'не выдержать длительного движения цены в нежелательном направлении и закрыть позицию' [3] в жаргонизированной разговорной речи выступает с более общим значением 'отказаться от своих намерений' [2, с. 547]. Похожее значение фиксируется также в словаре аргос 'отвлечься, прекратить делать что-либо' [1, с. 433].

Лексема *сдавать*, в речи биржевиков – продавать, употребляется в тождественном значении в жаргоне молодежи [2, с. 530].

Глагол *подняться* употребляется в речи биржевиков в двух значениях. Первое относится к движению цены, ее росту (например, Акции Сбера поднялись), второе – к карьере игрока, означает, что кто-либо разбогател. В сходном со вторым значении 'улучшить свое материальное положение, разбогатеть, повысить свой статус' [2, с. 448] лексема употребляется также в речи молодежи, торговцев-индивидуалов, представителей коммерческих структур. Антонимом глагола *подняться* как в речи биржевиков, так и в литературном языке, является слово *опуститься*, характеризующее движение цены (падение) или неблагоприятный поворот в карьере игрока. С похожим на второе значением 'потерпеть убытки' слово *опуститься* встречается в речи бизнесменов, работников торговли [2, с. 399].

Употребляемый участниками биржи глагол *угореть* 'проиграть' используется также в речи работников торговли с близким значением – 'потерять деньги на какой-то коммерческой операции' [2, с. 609].

Лексема *попасть* 'крупно проиграть' в таком же значении употребляется также в речи картежников [2, с. 460].

Около половины глаголов, употребляемых в речи российских участников биржи, отмеченных в *Словаре биржевого жаргона*, не фиксируется в иных словарях жаргона, аргос или сленга (*Большой словарь русского жаргона*, *Словарь молодежного сленга*, *Словарь русского аргос*).

Среди лексических единиц, зафиксированных в *Словаре биржевого жаргона* К. С. Царихина, значительную часть составляют слова заимствованные или образованные на основе иноязычных. В анализируемой группе глаголов доля таких слов небольшая, большинство глаголов-жаргонизмов это новые лексико-семантические варианты уже существующих в русском языке слов.

Лексика в группе глаголов жаргона русских биржевиков пополняется главным образом за счет переосмысления общеупотребляемых слов или переосмысления слов, используемых иными социальными или профессиональными группами. В проанализированной группе глаголов наблюдается лишь 9 неологизмов.

На основе проведенного анализа можно прийти к выводу, что по сравнению с жаргонизмами, употребляемыми в иных социальных группах, глагольная лексика биржевиков является понятной также для лиц, не занимающихся вопросами биржи, прежде всего потому, что она не обладает чертами тайного языка. К примеру, жаргонизмы, почерпнутые из речи уголовников, достаточно представленные в *Большом словаре русского жаргона*, проявляют признаки тайного языка, что обусловлено целью их коммуникации между членами данной среды. Биржевики употребляют жаргонизмы, чтобы ускорить и упростить коммуникацию, а не скрыть смысл своих высказываний от посторонних лиц.

ЛИТЕРАТУРА

1. Елистратов В. С. Словарь русского аргю / В. С. Елистратов. – Москва: Русские словари, 2000. – 694 с.
2. Мокиенко В. М. Большой словарь русского жаргона / В. М. Мокиенко, Т. Г. Никитина. – СПб.: Норинт, 2000. – 720 с.
3. Толковый переводоведческий словарь. М.: Флинта: Наука / Л. Л. Нелюбин, 2003 (<https://perevodovedcheskiy.academic.ru>)
4. Царихин К.С. Русский биржевой жаргон, 2007 (режим доступа: <https://2stocks.ru/2.0/dictionary/fenya>);
5. Ярцев В. Н. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / В. Н. Ярцев, Москва: Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с.
6. <https://dic.academic.ru/>

Янкович Михал, аспирант кафедры русского языкознания филологического факультета Краковского педагогического университета.

Научный руководитель – *Б. Островски*, доктор филологических наук, профессор.

Марія Янюк
Луцьк, Україна

ФОНЕТИЧНІ ДІАЛЕКТИЗМИ І НЕ-ДІАЛЕКТИЗМИ В РОМАНІ УЛАСА САМЧУКА «НА ТВЕРДІЙ ЗЕМЛІ»

Студії над мовленням української діаспори Канади ставлять перед мовознавцями різноманітні й складні проблеми, які потребують подальшого докладного вивчення. Особливості мовлення переселенців відповідно до сучасних літературних норм майже не досліджені, оскільки більшість студій присвячені адаптації англіцизмів в україномовному середовищі канадійців.

Роман Уласа Самчука «На твердій землі» майже невідомий сучасному українському читачеві, оскільки не був перевиданий в Україні, однак він один із найулюбленіших серед іммігрантів, оскільки це свідчення

очевидця, що змушений пристосовуватися до канадійської реальності і самостійно створювати умови для збереження своєї національної ідентичності. Отже, добре володіння українською мовою – це індикатор українськості, тому в діаспорі такого великого значення надають вивченню рідної мови. Однак, розвиваючись поза межами материкової України, мова набуває (а часто й зберігає давніші) специфічні особливості, які часто трактують як порушення літературних норм. Своїм шляхом прямує й українська мова в Канаді, тому з'явилося таке поняття як *канадсько-українська мова*.

Відомий письменник У. Самчук у романі «На твердій землі» репрезентував нові норми канадійсько-українського правопису. У статті «Антропонімікон канадійських українців третьої хвилі імміграції» Г. Аркушин зазначає: «Першою і другою хвилею імміграції допливали здебільшого західняки-«западенці», то вже третю представляли вихідці з різних регіонів України» [1, с. 9]. Зокрема ім'я головної героїні подано не Олена, а Лена, переселенці звертаються один до одного, використовуючи патроніми та ін., тобто ще не встигли «відійти» від совітського світу. Особливістю третьої хвилі імміграції – від закінчення Другої світової війни й до початку 60-х років ХХ століття – є те, що це молоді люди з середньою та вищою освітою і представляють не тільки Західну Україну, але й центр і схід (напр., головні герої Лена і Павло – харків'яни).

Поступово іммігранти вросли в тверду землю Канади, створюючи *«сплав націй... Нова, тверда, нержавіюча сталь рас, мов, духів, смаків... Твердиня свободи, закована льодом півночі...»* (Самчук, с. 162). Автор часто використовує словосполучення *моя Канада*, бо, незважаючи на відірваність від України та непрості умови еміграції, тут удалося знайти своє місце і свою, хоч і нерідну, землю, на якій могли зберегти свою національну ідентичність. Концепт-символ *тверда земля* позначає таку країну, де живе вільна особистість, яка має право на розкриття своїх можливостей, свобод і бажань, яка впевнена у своєму майбутньому [2, с. 88]. Отже, для кожного українця найбільшою цінністю була земля, якої на батьківщині не вистачало, що стало основною причиною переселення, хоч немало роль відігравали й політичні чинники, особливо для третьої хвилі імміграції.

Із болем У. Самчук записує у своєму щоденнику (червень 1948-го): *«Ой, та й же ж не хочеться лишати Європу. Вона в моїй крові і кості з передовіку. Канада? Країна втікацтва і можливостей. Але чи для письменника української мови?»*. 5 жовтня того ж року письменник із дружиною Тетяною на кораблі General Stewart прибувають до Торонто. Саме там і з'явилися нові твори У. Самчука – «Чого не гоїть вогонь» (1959), «Слідами піонерів» (1980) та згадуваний «На твердій землі» (1967).

Роман «На твердій землі» можна сміливо назвати континуумом канадійської атрибутики очима українського емігранта, а також підтвердженням двоїстості характеру українськості в середовищі діаспори, ос-

кільки українська культура в Канаді опинилася перед загрозою згасання під впливом процесів глобалізації. Роман допомагає краще зрозуміти причини та особливості взаємодії двох форм українськості – материкової та діаспорної – на тлі атрибутики й описів навколишнього середовища через топіку таких міст, як Монреаль, Ванкувер, Торонто, що дає нам змогу спостерігати функціонування української культури поза межами України. *«Кожне з них – це величний часопростір з неоновими рекламами, багатолюдними вулицями і величезною кількістю «моторових возів», де на пероні чути англійську, французьку, німецьку, українську мови; це вражаюче поєднання творчості стихійних сил природи і людського планування, де «хмарочоси природного граніту і хмарочоси залізобетону, на тлі сіро-синього моря», творять панорамне зосередження «краси і маєстату»* [2, с. 87].

Для кожної з чотирьох хвиль імміграції українців до Канади українська мова була рідною, а англійська – як мова спілкування та засіб адаптації у новому середовищі. Саме тому словниковий склад емігрантів найбільше поповнили англіцизми: *стап* 'стоп', *спід* 'швидкість', *юроп радио* 'європейське радіо', *газбенд* 'чоловік', *ман* 'чоловік', *Сполучі Стейти* 'Сполучені Штати Америки', *перфектно* 'ідеально', *Маямські бічі* 'Маямські пляжі', *блек меджік* 'чорна магія', *протектор* 'захисник', *стейшен* 'станція', *амбулянс* 'карієта швидкої допомоги' та ін.

Але найбільше в романі відчутна діалектна стихія, пор. такі лексичні діалектизми: *бакун*, *вивірка*, *хідник*, *мрачний*, *ужаси*, *внутрі*, *відчаяний*, *рискувати словами*, *ватран*, *виступці*, *кущі бозу*, *шопа*; словотвірні: *всідження*, *шкарабульці*, *суконка*, *хащавина*, *холошня*, *назувки* та ін., морфологічні (*дядьові*), семантичні (*совіти*). Письменник також уживає лексеми: *либонь*, *даймо на те* 'припустім', *стопа* 'міра довжини' (*«простір моєї кімнати 6 x 12 стін, розмір моєї хати 20 x 30 стін і величина моєї ділянки 32 x 108»*) (Самчук, с. 227).

Однак у кожній говірці найбільше фонетичних діалектизмів, які відрізняються від літературних відповідників особливостями звукового складу, спричиненими системними і несистемними та нерегулярними для говірки фонетичними явищами. Наприклад: *«Павле Івановичу! Телехвон!..»*, тобто відбита вимова звука [ф] як [хв], після чого автор подає навіть пояснення: *«Вона полтавка»* (Самчук, с. 77). У слові *авдієнція* дифтонг «ау» передається через [ав], звукосполюка [іа] замінена на [ійа] (*матеріал*, *матеріальні*), оскільки підряд дві голосні не властиві українській мові. Також у романі трапляються слова *квилення* ([ле] > [л'е]), *мозкі* ([ки] > [к'і]), твердий [л] замінений на [л']: *клясовий*, *льокомотив*, *льотерея*, *люнатик*, *лявіна*, *лямна*, *алькоголь* та ін.

У кінці ХХ і на початку ХХІ ст. деякі з цих слів уведено в реєстр діалектних словників: *«Гуцульські говірки. Короткий словник»* Я. Закревської, *«Словник поліських говорів»* П. С. Лисенка, *«Матеріали до словника гуцульських говірок»* та ін., пор.: *баль* (ГГ, с. 20; Піпаш, с. 42) (СУМ I, с. 93

– *бал*), *лямпа* (ГГ, с. 424; СПГ, с. 419) (СУМ IV, с. 442 – *лампа*), *льотерія* (Піпаш, с. 425) (СУМ IV, с. 550 – *лотерея*), *пляц* (ГГ, с. 151) (СУМ VI, с. 571 – *плац*). Отже, їх можна вважати діалектизмами. Однак для У. Самчука – це не діалектизми, оскільки автор дотримувався харківського (скрипниківського) правопису, що був затверджений 6 вересня 1928 року Народним комісаром освіти Миколою Скрипником [5]. Більшість української діаспори й нині користується саме харківським правописом, тому для У. Самчука це не були діалектизми, а нормативні слова літературної мови (найбільша відмінність між харківським і нині чинним правописом полягає насамперед у написанні слів іншомовного походження).

Усі виписані вище слова з фонетичними відмінностями від сучасних літературних лексем наведені в «Правописному словнику» Г. Голоскевича з уточнювальним підзаголовком *за нормами УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПISУ Всеукраїнської Академії Наук, Харків, 1929 р., пор.: аквареля* (Голоскевич, с. 6), *алькоголь* (Голоскевич, с. 9), *балькон* (Голоскевич, с. 24), *баляди* (Голоскевич, с. 24), *баль* (Голоскевич, с. 24), *гальо* ('галло' (Голоскевич, с. 96)), *голяндським* (Голоскевич, с. 107), *деклярація* (Голоскевич, с. 127), *діалог* (Голоскевич, с. 138), *доляри* (Голоскевич, с. 144), *доляровий* (Голоскевич, с. 144), *елястичні* (Голоскевич, с. 157), *заля* (Голоскевич, с. 179), *кльовн* (Голоскевич, с. 240), *кльовнський* (Голоскевич, с. 240), *клясика* (Голоскевич, с. 239), *клясичний* (Голоскевич, с. 239), *клясовий* (Голоскевич, с. 239), *льокомотив* (Голоскевич, с. 282), *льотерея* (Голоскевич, с. 282), *люнатики* (Голоскевич, с. 279), *лявіна* (Голоскевич, с. 281), *лямпа* (Голоскевич, с. 280), *плян* (Голоскевич, с. 405), *пляц* (Голоскевич, с. 406), *планета* (Голоскевич, с. 405), *пляники* (Голоскевич, с. 405), *плянування* (Голоскевич, с. 405), *плястично* (Голоскевич, с. 405), *платиновий* (Голоскевич, с. 406), *реклама* (Голоскевич, с. 467), *соціальний* (Голоскевич, с. 521), *фльо-ра* (Голоскевич, с. 583), *флот* (Голоскевич, с. 583), *чоколяда* (Голоскевич, с. 606) та інші. Оскільки перераховані слова в творі письменника не діалектизми, але й не літературні з погляду сучасних норм, то для їх позначення використовуємо термін *не-діалектизми*.

Як свідчить проаналізований матеріал, автор скрупульозно дотримується норм харківського правопису, який найбільше відповідає особливостям усного народного мовлення. Уживання діалектизмів і не-діалектизмів у романі У. Самчука створює синтез єдиної національної цілості, коли народна стихія слова відповідає літературними нормам харківського правопису.

Отже, У. Самчук у романі «На твердій землі» відобразив риси, характерні для мовлення української діаспори Канади. Описуючи непросте життя переселенця, спілкування між представниками однієї національності, письменник показав тяжке «вростання» в ту тверду землю, яка поступово ставала рідною, та непростий шлях інтеграції в чужорідний соціум. Тому письменник показав Канаду як «свою», так і «чужу», тобто такою, якою її бачить головний герой роману.

Безперечно, багато цікавого матеріалу для подальших студій може дати аналіз й інших творів, написаних у далекій і такій близькій авторові Канаді («Чого не гоїть вогонь» та «Слідами піонерів»).

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ

ГГ – Гуцульські говірки. Короткий словник / ред.. Я. Закревська. – Львів, 1997. – 232 с.

Голоскевич – Голоскевич Г. Правописний словник / Григорій Голоскевич. – Харків, 1929. – 633 с.

Піпаш – Піпаш Ю. Матеріали до словника гуцульських говірок / Ю. Піпаш, Б. Галас. – Ужгород, 2005. – 266 с.

Самчук – Самчук У. На твердій землі / Улас Самчук. – Торонто, 1966. – 453 с.

СЗГ – Аркушин Г. Словник західнополіських говірок / Григорій Аркушин. – Видання друге, перероблене, виправлене і доповнене. – Луцьк, 2016. – 641 с.

СПГ – Лисенко П. С. Словник поліських говорів / П. С. Лисенко. – Київ, 1974. – 260 с.

СУМ – Словник української мови : в 11 т. – К. : Наук. думка, 1970-1980.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аркушин Г.Л. Антропонімікон канадійських українців третьої хвилі імміграції / Григорій Аркушин // Наукові записки. – Тернопіль, 2017. С. 8–12.
2. Коновалова М.М. Особливості часопросторової організації роману Уласа Самчука «На твердій землі» [Електронний ресурс] / М. М. Коновалова // Науковий вісник МДУ ім.В. О. Сухомлинського.– 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://litzbirnyk.com.ua/wp-content/uploads/2015/12/19.15.15.pdf>.
3. Луговий О. Життя українців в Канаді: повість. – У двох ч. / О. Луговий. – Едмонтон, 1945. – 223 с.
4. Осташко Т.С. Голоскевич Григорій Костянтинович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К., 2004. – 688 с.
5. Gazeta.ua [Електронний ресурс] : [Інтернет-портал]. – Електронні дані. – Режим доступу: https://gazeta.ua/articles/istoriya-movi/_lyampakatedra-bacilya-85-rokiv-tomu-zatverdili-harkivskij-pravopis/515035.

Янюк Марія Володимирівна, аспірант кафедри української мови та літератури інституту філології та журналістики Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Науковий керівник – *Г. Л. Аркушин*, доктор філологічних наук, професор.

**ФРАЗЕМІКА РОМАНУ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ «СВІТОВАН.
ШТУДІЇ ПІД НЕБЕСНИМ ШАТРОМ» У ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ
ТА ЛІНГВОКОГНІТИВНОМУ ВИСВІТЛЕННІ**

Закарпаття – це унікальний регіон, який упродовж багатьох віків був відірваний від споконвічних українських земель, перебуваючи у складі Угорщини, Австро-Угорщини, Чехословаччини, гортистської Угорщини. Українська мова на цій території завжди перепліталась з угорською, словацькою, румунською, чеською. Зважаючи на історичні передумови, не випадково все більше мовознавців займаються дослідженням закарпатських говорів, однак прогалиною у дослідженнях залишається мова художніх творів сучасних закарпатоукраїнських письменників.

Вивчення фразеологічного багатства в художніх творах письменників залишається й дотепер одним із важливих завдань української фразеології. Надбання української традиційної фразеології слугують засобом фіксації багатьох мовних явищ, поширених лише на території певного регіону, допомагають виявити загальнонародне та місцеве, з'ясувати семантичні та граматичні особливості власне діалектних фразем. В. А. Папіш зазначає, що «розвиток фразеологічної науки потребує розширення об'єктів дослідження, зокрема фразеологічного фонду, почерпнутого з художніх творів регіональних авторів, які є не лише зданими літературної мови у своєму краї, але й водночас носіями живого говіркового мовлення» [3, с. 3].

Актуальність нашого дослідження зумовлена вагомістю й недостатньою розробкою в українському мовознавстві питань, пов'язаних із вивченням індивідуально-авторського фразеовживання, посиленням в україністиці інтересу до діалектної (ареальної) фразеології української мови, а також відсутністю ґрунтовних досліджень, присвячених вивченню художньої мови сучасних закарпатоукраїнських прозаїків.

На думку багатьох дослідників, саме в мові втілюється історична пам'ять народу, мова відображає як культурний, так і мовний досвід народу. Лінгвокультурологічні дослідження на матеріалі фразеології допомагають нам уявити духовні цінності, витворені окремими етносами протягом тисячоліть. Фразеологія – це «дзеркало, в якому лінгвокультурне суспільство ідентифікує своє національне самоусвідомлення» [4, с. 104].

Лінгвокогнітивний підхід дає нам змогу аналізувати всю сукупність чинників, які впливають на процес спілкування, а також систему феноменів, що відображають національну специфіку ментально-лінгвального комплексу, з одного боку, а з іншого, – визначають національно-культурну специфіку самої фразеології.

Мирослав Дочинець – закарпатоукраїнський письменник і журналіст, книговидавець, член асоціації українських письменників. У його ро-

мані «Світован. Штудії під небесним шатром» зображена історія молодого журналіста на переломі двох часів: відходу комуністичної імперії й приходу нового етапу. Із мудрим старцем журналіст опиняється у гірській глибинці, вони разом збирають лікувальні трави в Карпатах. Фактично книга – це їхня мандрівка, пригоди, спілкування, перебування в дикому світі природи. У результаті в свідомості героя відбувається не тільки ідеологічний перелом, світоглядний, а й перелом на метафізичному рівні, перехід у новий світ.

І. Зіньчук зазначає, що роман «Світован. Штудії під небесним шатром» можна охарактеризувати як енциклопедію єднання людини з природою, адже тут читач відкриває для себе цінність, красу, неповторність, а головне – життєдайну силу цілющості природи українських Карпат. Книга є справжньою «скарбничкою» для всіх, хто цікавиться давньою питоמוукраїнською лексикою, що зараз вживається у мові вкрай рідко, або вийшла з ужитку зовсім. На його думку, «філологи-дослідники точно знайдуть у книзі неозоре поле для діяльності у зазначеному напрямі» [2]. Роман написаний літературною мовою з використанням діалектизмів, які належать до південно-західного наріччя. Слова народного мовлення вживаються автором для вираження матеріальної та духовної культури закарпатців, відтворення колориту побутових реалій, рис характеру, стосунків між персонажами тощо.

У романі «Світован. Штудії під небесним шатром» ми зафіксували понад 700 фразеологічних одиниць. Однією з найбільших виявилася група на позначення мовлення та мовленнєвої діяльності – близько 50 фразем, наприклад:

Голос сікся ще глибшими тріщинами – ‘говорити щось з глибоким сумом’. Наприклад: – *Перед тим Верховним Малярем. Перед ким же ще?* – *Голос його сікся ще глибшими тріщинами* [1, с. 7].

Колюче, як щетина, слово – ‘слово, яке глибоко вражає, ображає, сильно діє на когось у негативному плані; насмішка’. Наприклад: *А Микулу ми так і залишили в замішанні. Де й поділися його сміхотливість та колюче, як щетина, слово* [1, с. 105].

Слово, як із заліза коване, котре іржа не візьме – ‘мудрі влучні слова, які запам’ятовуються’. Наприклад: *Слово, як із заліза коване, котре ніяка іржа не візьме* [1, с. 154].

Слово народне, скрізь пригодне – ‘слова з народної мудрості, які можна використовувати в різні часи, у мовленні, і вони є завжди актуальними’. Наприклад: *Ось такі небилиці, що притягуються до кобилиці. Як бачиш, слово народне, скрізь пригодне...* [1, с. 156].

Слова звітрилися з язиків – ‘застарілі слова, архаїзми’. Наприклад: *З лінощів розуму слова ці звітрилися з язиків чи осіли десь на споді пам’яті*» [1, с. 189].

Слова осіли на споді пам’яті – ‘слова, які майже не вживаються у мовленні’. Наприклад: *З лінощів розуму слова ці звітрилися з язиків чи осіли десь на споді пам’яті* [1, с. 189].

Ріки словесної повені – ‘дуже багато’. Наприклад: Підохочений читацькою увагою, я вергав на газетні шпальти ріки словесної повені, повчав, наставляв, критикував, висміював, клав на місце, погрожував, попереджав, давав шанс виправитися [1, с. 9].

Даруйте на слові – ‘стала форма вибачення’. Наприклад: І прив’язати вас, даруйте на слові, бодай до якоїсь медицини... [1, с. 31].

Словеса цебеніли нудно, як вода з несправного крана – ‘беземоційна, нудна розмова’. Наприклад: Тут не так розмовляли, як у місті, де словеса цебеніли нудно, як вода з несправного крана [1, с. 48].

Слова лягали ваговито, густо – ‘цікава ґрунтовна розмова’. Наприклад: А спілкування зчаста було просто даниною етиці і заповненням незручних пауз. Тут слова лягали ваговито, густо [1, с. 48].

Безбарвні слова – ‘не вміти гарно та милозвучно висловлюватись’. Наприклад: Ми, художники, промовляємо барвою... – слова його, як і голос, були теж безбарвні [1, с. 4].

Не замикав рот ані на секунду – ‘постійно розмовляти, не зупиняючись’. Наприклад: Коневі заважали вудила, а чоловік свій рот не замикав ані на секунду [1, с. 43].

Торохтіти без угаву – ‘постійно розмовляти, не зупиняючись’. Наприклад: Торохтів без угаву, запобігливо бігаючи татарськими вічками [1, с. 43].

Тисячі словесних коштовностей – ‘великий словниковий запас’. Наприклад: Пам’ять мав добру, молоду, тримав у ній тисячі словесних коштовностей [1, с. 111].

Обірвати словесну зливу – ‘раптово закінчити розмову’. Наприклад: - На цьому кінець – казанці вінець, – обірвав я словесну зливу, бо вже не пам’ятав чогось присутнього [1, с. 136].

У процесі дослідження ми з’ясували, що мовлення персонажів роману «Світован. Штудії під небесним шатром» густо пересипане фразеологізмами. Використовуючи ці одиниці, письменник розкрив усю палітру відчуттів людини, діяльності, вчинків як позитивних, так і негативних. Фразеологізми здебільшого створені на словесних образах і є результатом розвитку образного мислення письменника. Світоглядні позиції й національна специфіка творчості митця значною мірою розкривається через мову його роману. Фразеологічні одиниці мають яскраве експресивно-емоційне та оцінне забарвлення, вони надають тексту образності. Фраземи влучно характеризують ознаки, дії, які можна застосувати до багатьох конкретних фактів мовлення. Мовний стиль роману М. Дочинця – феномен, результат невтомної творчої діяльності письменника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дочинець М. Світован. Штудії під небесним шатром / Мирослав Дочинець. – Мукачєво: Карпатська вежа, 2014. – 232 с.
2. Зінчук І. Мирослав Дочинець. «Світован. Штудії під небесним шатром» [Електронний ресурс] / Ігор Зінчук. – Режим доступу: <http://chyta-ua.com/blog.php?id=471>.

3. Папіш В. А. Семантико-функціональна природа фразеологізмів у художній прозі закарпатоукраїнських письменників (40-90 рр. XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова / Віталія Андрівна Папіш. – Ужгород, 2004. – 22 с.
4. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия. – М. : Наука, 1986. – 141 с.

Яцьків Марія Юріївна, здобувач кафедри української мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *Н. Ф. Венжинович*, кандидат філологічних наук, доцент.

Olexandr Hrytsak
Uzhhorod, Ukraine

PHRASEOLOGISMS-SHAKESPEARISMS IN THE ENGLISH LANGUAGE (BY THE EXAMPLE OF WILLIAM SHAKESPEARE'S TRAGEDIES)

William Shakespeare (26 April 1564 (baptised) – 23 April 1616) was an English poet and playwright, widely regarded as the greatest writer in the English language and the world's pre-eminent dramatist. Words and phrases from Shakespeare's writings have become part of the English language and are used by everyone [5, c.34].

This research is relevant, because the problem of creating phraseological units is of great interest and it is a complicated process in many aspects. Researchers claim, that there is no point in studying phrasal verbs without the knowledge of their history of appearing and developing. Any piece of literature is a significant mark in the history of linguistic development, and so there isn't a better way to recover new facts about the history of phraseological units. Shakespeare's works are an endless well of knowledge about new words, word forms, phrases, etc. for the English language. V.N. Yartseva claims that 'When we analyse Shakespeare's works, next to his outstanding lexis, features and unique style, we discover an enormous amount of language forms and constructions, that then were widespread in different stylistic systems of English. Also, as A.V.Koonin states, by the amount of phraseological forms, brought into the English language, Shakespeare's works take the second place after the Bible. Other scholars, that addressed the issue of Shakespeare's genius in their works were B. Ford, H. Bloom, L.B. Campbell and G.Greer [6, p. 135].

The purpose of the research is to analyse the text and the language of Shakespeare, indicate its role in the development of the English language, and find out about the amount and the purpose of usage of Shakespeare's phraseological units or 'shakespearisms', that became a part of the phraseological system of the English language.

The development prospects of the research are very promising. First of all, Shakespeare himself remains one of the biggest mysteries of our time. We know very little about his biography, but as linguists, we have but another effective way to find out new facts about Shakespeare, and that is through his works. Second of all, his shakespeareisms, are of a huge value to the development of the English language, and as it was already mentioned, without knowing the history of phraseological units and idioms, there is no point in further development of phraseology as a branch of linguistics.

One of Shakespeare's methods of creating his shakespeareisms was word-play. Quibble, bright figuralry, a lot of quaint word combinations – these are the main features of Shakespeare, that undoubtedly draw attention of the reader, or the viewer. No wonder, Shakespeare's methods attracted a lot of psychologists to the case of discovering "the Language of the Bard". For instance, Halperine claims, that not only Shakespeare's way of composing shakespeareisms made them into the foundation of the modern English Language, but his conscious decision of doing so [1, p. 68].

For example, a famous shakespeareism "***Frailty, thy name is woman***" is constructed by twisting the usual linearity of a standart phrase. If the direct word order was preserved (Woman, thy name is frailty), then no doubt, it wouldn't draw too much attention.

Another example is "***To The Manner Born***" - ***Destined to be suited for something, by virtue of birth or custom and practice***. [T.1.4]. Any examination of 'to the manner born' has to include a mention of its often-quoted incarnation, 'to the manor born'. That has a similar meaning but stresses manorial birth, that is, it refers to someone born into the nobility and priority [1, c. 55].

- "***A ministering angel shall my sister be***" - ***a kind-hearted person*** [H.5.1].

In the standard sixteenth century translation of the New Testament, St. Paul informed the Hebrews that angels were "minist'ring spretes (spirits)" – that is, ministers of God to those whose souls shall be saved. Supposedly, Ophelia, as a ministering angel, will attend to idealists like Laertes, who appreciated her unpolluted, virginal virtue, while hair-splitting priests burn [9, p.55–56].

- ***Brevity is the soul of wit – a true masterpiece should be short*** [T.2.2].

This phrase has multiplicity of meanings. In one sense, it means that a good piece of writing, or a good speech should be brief and concise. However, in another sense, it implies that funny speech should be short; otherwise, it tends to lose its flavor. The use of word "wit" also is debatable, which here refers to 'knowledge', 'wisdom', 'intelligence' and 'humor', as it was used for 'wisdom' and 'intelligence' during Shakespearean era.

- ***Neither a borrower nor a lender be – (refers to the sword fight between Laertis and Hamlet)*** [T.1.3].

"Neither a borrower, nor a lender be" means that it is best to not lend money/things to other people and to not borrow from other people. When we lend something we risk losing both the thing/money we lend and the friendship with that other person. because we may never get our money back.

- ***To be, or not to be: that is the question – is it better to live or die?*** [T.3.1].

Hamlet's dilemma is that although he is dissatisfied with life and lists its many torments, he is unsure what death may bring (the dread of something after death). He can't be sure what death has in store; it may be sleep but in perchance to dream he is speculating that it is perhaps an experience worse than life. Death is called the undiscovered country from which no traveller returns.

- ***Conscience does make cowards of us all – when we are afraid to do something, for it not to turn up wrong*** [T.3.1].

This is said at the part where Hamlet is thinking about what may come after death. In this case that we are scared to face what may come after death because all men are scared of the unknown. We would rather suffer in what we know than to brave the unknown with the chance that it might get better because with the same chance that it might get better it might get worse.

- ***In my heart of hearts – one's deepest feelings, that one often attempts to hide.*** [T.3.2].

In this example "heart of hearts" means the deepest experiences, that a person has towards his/her wellbeing. It seems to be a combination of intuition and common sense. If we apply all the uncovered meanings to the character, we can assume, that Hamlet means the core of his heart, and that's essentially the same concept, which we use nowadays. It's something we're really certain about. We know it in our heart of hearts.

- ***It smells to heaven – when something seems fishy*** [T.3.3].

It is possible, that when creating this phraseologism, Shakespeare was using the same method, as in "foul play", i.e. associating a material quality with an abstract idea, feeling, etc. Foul meant "dirty", was synonymical to "bad", "unclean", "intransparent", which gradually came down to "unfair". In Modern English nowadays we all know, that danger, or a bad feeling can be described through smell. I.e. "something smells fishy", "I smell trouble", etc.

- ***Though this be madness, yet there is method in it (in context: When you know, that a person is but pretending to be mad)*** [T.2.2].

What makes this phrase a phraseologism, is the meaning of the word "method" in this specific context. The definition of this phraseologism is included in the Oxford Learner's Dictionary and the Merriam-Webster Dictionary, therefore we can assume, that the phrase is being actively used in its original form and meaning.

The Oxford Learner's Dictionary provides us with the following meaning:

***there is a sensible foundation for what appears to be foolish or strange behaviour.** -*"These aren't just evil thugs, there is method in their madness, despite it seeming repellant to our eyes."*

The language in the works of a great master always reflects his individual style and unique artistic features. There are many researches done about Shakespeare's endless vocabulary that he had provided us with. The people, that read Shakespeare are often shocked, because they realize how much work was done with every single word. William Shakespeare was the most remarkable storyteller that the world has ever known. He created every kind of story – comedy, tragedy, history, melodrama, adventure, love stories and fairy tales – and each of them so well that they have become immortal. In all the world of storytelling he has become the greatest name.

Many of Shakespeare's original phrases are still used in conversation and language today. These include, but are not limited to; "seen better days, strange bedfellows, a sorry sight," and "full circle". Shakespeare's effect on vocabulary is rather astounding when considering how much language has changed since his lifetime.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аракин В.Д. История английского языка / В. Д. Аракин. – М.: Просвещение, 1985. – 286 с.
2. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка / А. В. Кунин. – М.: Высшая школа, 1986. – 336 с.
3. Логан П.Смит. Фразеология английского языка / Логан П. Смит. – М.: Учпедгиз, 1959. – 208 с.
4. Ярцева В.Н. Лингвистический энциклопедический словарь / Под ред. В. Н. Ярцевой. – М.: Сов. энцикл., 1990. – 682 с.
5. Borris Ford, ed. (1955). The Age of Shakespeare. Great Britain: Penguin Books.
6. Bloom H. (1998). Shakespeare: The invention of the human. New York: Riverhead Books.
7. Campbell L. B. (1952). Shakespeare's tragic heroes: Slaves of passion. New York: Barnes & Noble.
8. Germaine Greer, Anthony Burgess – Complete Works of William Shakespeare.
9. Girard Rene. A Theater of Envy: William Shakespeare. Oxford University Press, New York 1991.

Грицак Олександр Володимирович, магістрант спеціальності «Прикладна лінгвістика» факультету міжнародних економічних відносин ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *М. М. Полужин*, доктор філологічних наук, професор.

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Світлана Бузаш
Ужгород, Україна

ПОВЕСТЬ М. БУЛГАКОВА «ДЬЯВОЛИАДА» В КОНТЕКСТЕ РУССКОЙ ФАНТАСТИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ XIX – НАЧАЛА XX ВЕКОВ

Фантастика в творчестве М. С. Булгакова была подготовлена развитием русской фантастической литературы XIX – начала XX веков. В этих произведениях своеобразно отражены особенности, органически присущие русской классической литературе.

Важную роль сыграло в развитии русской фантастики творчество Н. В. Гоголя. Народный колорит, обращение к преданиям, сказкам, легендам свидетельствуют о становлении в творчестве Н. В. Гоголя национального, самобытного начала. Наиболее ярко эта особенность писателя отражена в его сборнике «Вечера на хуторе близ Диканьки» [2, с. 80].

Следует отметить, что фантастические элементы в «Вечерах...» Н. В. Гоголя – это не случайное явление в творчестве писателя. На примере почти всех его произведений прослеживается эволюция фантастики, совершенствуются способы ее введения в повествование, и не случайно М. Булгаков считал себя наследником традиций Гоголя [2, с. 113].

Вопрос о возможности достижения полного, всеобъемлющего счастья всего человечества поднимает Ф. М. Достоевский в фантастико-утопическом «Сне смешного человека» («Дневник писателя» за 1877 год, апрель). Своеобразие фантастической формы во «Сне смешного человека» позволяет определить этот рассказ как философско-утопический: писатель ищет в данном случае решение одного из центральных вопросов своего творчества – о смысле и цели человеческого существования.

В фантастических «сценах будущих времен» В. Брюсова «Земля» (1904) изображены последние дни последних людей на Земле. Такая пессимистическая трактовка будущего Земли основывалась у Брюсова на представлении о кругообразном замкнутом движении истории, о невозможности для человечества превзойти предел, раз и навсегда указанный ему природой. Брюсову принадлежит и опыт использования аллегорической фантастики в целях сатиры на политическое устройство капиталистической олигархии. Речь идет о «Республике Южного Креста» (1904-1905), произведении не вполне самостоятельном с точки зрения литературной формы, но интересном по замыслу [5, с. 90].

Двадцатые годы – время расцвета советской фантастики, появления множества романов и повестей о невероятном. А. Беляев рассказывал о

возможностях науки, В. Обручев – о прошлом Земли, И. Оренбург, М. Шагинян, А. Толстой, Вс. Иванов и В. Шкловский рисовали ужасы классовой борьбы и грядущую победу мирового пролетариата. К. Циолковский написал повести «На Луне», «Вне Земли», «Грезы о Земле и небе», в которых излагал, в частности, идеи своего учителя юности Н. Ф. Федорова о заселении людьми планет космического пространства.

Обращается к фантастике и М. Булгаков. Весной 1924 года писатель стал членом кружка фантастических писателей, который собирался у секретаря издательства «Недра» И. Н. Зайцева. Булгаков читал свои повести.

Уже в этот период М. Булгаков обращается к принципу сочетания реального и фантастического планов. Эта черта творчества писателя становится принципиальной, начиная с фельетонов двадцатых годов и кончая его романом «Мастер и Маргарита». В эпизодах очерков и фельетонов уже просматриваются характерные черты булгаковской фантастики: наделение сверхъестественными свойствами новой советской действительности, столкновение библейской образности с реалиями современности, использование литературных реминисценций для субъективной оценки событий.

Первой повестью, вышедшей к читателю в марте 1924 года, стала «Дьяволиада», само название которой, по свидетельствам современников Булгакова, быстро вошло в устную речь, превратившись в нарицательное. Сам Булгаков понимал невозможность её публикации в силу остро выраженной в ней критики политического строя страны. Так, 31 августа 1923 г. он сообщал в письме своему другу, писателю Юрию Слезкину: «Дьяволиаду» я кончил, но вряд ли она где-нибудь пройдет. Лежнев (редактор журнала «Россия» И. Г. Лежнев (Альтшулер) отказался ее взять» [6, с. 35].

Тем не менее, «Дьяволиада» была принята к печати в 1924 г. издательством «Недра», которое возглавлял Н. С. Ангарский (Клестов), человек, ориентированный на русскую классику XIX в. В этой связи логично обратить внимание на влияние литературы XIX в. на повесть Булгакова – в частности, это влияние сатирического гротеска, идущего от М. Е. Салтыкова-Щедрина, и, прежде всего, проблемы «маленького человека», развиваемой в творчестве Н. В. Гоголя и Ф. М. Достоевского [6, с. 32].

Один из критиков в 1929 г. в 4-й книге журнала «Печать и революция» так передавал содержание «Дьяволиады»: «Мелкий чиновник, который затерялся в советской государственной машине – символе «Дьяволиады»... Новый государственный организм – «Дьяволиада», новый быт – такая «гадость», о которой Гоголь даже понятия не имел» [6, с. 37].

Повесть Булгакова была создана на основе реальных событий. В августе 1923 г. погиб некто П. Кротов, глава липового малого торгового предприятия «Смычка» [3, с. 41].

Интересно сходство фамилий Кротов и Коротков. Но в отличие от мошенника и бандита Кротова, Коротков никаких преступлений не со-

вершал, а его сумасшествие – следствие неспособности выбраться из бюрократического лабиринта.

Варфоломей Коротков, подобно гоголевскому Акакию Акакиевичу, на протяжении всей повести стремится если не добиться справедливости, то выхлопотать себе её: его непрекращающиеся мытарства по различным учреждениям, носящим почти магические названия, начиная с его родного Главцентрбазспимата и заканчивая Центрснабом и Начканцуправделснабом – направлены на то, чтобы вернуть законное место дело производителя, отнятое у него загадочным новым заведующим базой Кальсонером.

Так же, как и у Гоголя, герой «Дьяволиады» теряет смысл жизни и покой, всё более погружаясь в абсурдность собственного мировосприятия. Фантасмагорическая составляющая повести – это сочетание реального и ирреального, возможного и невозможного, что создаёт в произведении ощущение некоего двоемирия (как выяснится в финале повести, раздвоения личности). Здесь можно увидеть также влияние Гофмана с его мрачными пейзажами в сказках [4, с. 110].

Сюжет произведения выстроен таким образом, что становится непонятно, как герой оказался в том или ином месте, что он делает и, главное, что вообще происходит. Полнейшая путаница в героях, местах действия (этих бесконечных кабинетах, коридорах, лестницах)... Всё это указывает на неопределённость, замутнённую, имеющую место в переходной эпохе начала века. Люди, превратившиеся в «канцелярию», которая разбегается после ухода начальства, представляют лицо страшной бюрократической машины, сравнение которой с Дьяволом показывает её в контрасте с волокитой гоголевских времён. Теперь чиновники стали ещё более хамски и чёрство относиться к окружающим и друг к другу.

И олицетворением всего этого смутного времени в повести является Кальсонер. Человек, не обладающий, подобно булгаковскому же Шарикову, должной грамотностью (свою фамилию он пишет с маленькой буквы; вследствие его некомпетентности Короткова увольняют). Человек с голосом медного таза. Одним словом, человек-деталь, призванная всего лишь двигать один из механизмов всепоглощающей машины.

Неумение самого автора приспособиться к сложившейся системе отражается в метаморфозах, происходящих почти с каждым персонажем, с которым сталкивается Коротков, пытающийся добиться восстановления справедливости: томная красавица превращается в «уродливого, сопливого мальчишку», люстриновый старичок летает «по воздуху, взмахивая лапами крылатки», Ян Собесский является при второй встрече Короткову «без уха и носа», «и левая рука у него была отломана», первопричина неудач главного героя – Кальсонер «выскочил из часов, превратился в белого петушка с надписью «исходящий» и юркнул в дверь» [1, с. 16]. Все метаморфозы в повести происходят стремительно, ещё более ускоряясь к финалу.

Все произведение «сделано» из динамичных, кратких сценок, мгновенных диалогов, энергичных глаголов, будто подгоняющих действие, которое к концу уже несется во всю мочь, наращивая и без того бешеный темп. Движение, быстрота, скорость («понесся», «кинулся», «грянул», «обрушился», «провалился» и проч.). На последних страницах «Дьяволиады» у тихого доселе Короткова вдруг являются «орлиный взор», «боевой клич», и «отвага смерти», придающая сил герою. В финальном возгласе звучит внезапный всплеск скрытого прежде чувства достоинства. Коротков гибнет, произнеся свою «главную» мысль: «Лучше смерть, чем позор» [1, с. 52].

«Дьяволиада» заявила мотив, который будет развиваться на протяжении всего творчества писателя: мотив действительности, которая бредит, мотив, который развивали в своем творчестве многие русские писатели XIX века.

Осознавая себя неразрывно связанным с классическими традициями, писатель ориентировался прежде всего на таких замечательных мастеров XIX века, как А. Пушкин, Ф. Достоевский, Л. Толстой, а в области фантастики своими учителями считал Н. Гоголя и М. Салтыкова-Щедрина. М. Булгаков творчески перерабатывал традиции фантастической литературы, выступив одновременно в роли классика и новатора, создав оригинальный фантастический художественный мир.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булгаков М. А. Собрание сочинений: в 5 т. / М. А. Булгаков. – М.: Художественная литература, 1992. – Т.1. – 350 с.
2. Воропаев В. А. Н. В. Гоголь: жизнь и творчество / В. А. Воропаев. – М.: Художественная литература, 1998 – 126 с.
3. Вайскопф М. И. Сюжет Гоголя. Морфология. Идеология. Контекст / М. И. Вайскопф. – М.: Художественная литература, 1993. – 590 с.
4. Гончаров В. И. Русская фэнтези – выбор пути / В. И. Гончаров. – М.: Художественная литература, 1998 – 227 с.
5. Кобозева И. М. Краткий литературный словарь / И. М. Кобозева. – М.: Наука, 1968 – 140 с.
6. Чудакова М. О. Гоголь и Булгаков // Гоголь: история и современность / М. О. Чудакова. – М.: Наука, 1985 – 320 с.

Бузаш Світлана Василівна, магістрант філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *М. І. Демчик*, старший викладач кафедри слов'янської філології та світової літератури.

МОТИВ ЛЮБОВІ В ЛІРИЦІ ЕМІЛА БОЛЕСЛАВА ЛУКАЧА

Тему любові в міжвоєнний період у словацькій літературі розвивало багато визначних митців, адже це був час розквіту демократії в незалежній Чехословацькій республіці. Митці були окрилені, надихалися свободою творчості, тішилися щасливими змінами, які принесла нова доба. Особливо натхненно тему любові у своїй творчості змальовували Е. Б. Лукач, Я. Костра, Л. Новомеський, Я. Смрек, М. Галямова та ін.

У цій статті розглянемо доробок Еміла Болеслава Лукача. Поет і перекладач, педагог і журналіст, культурний та релігійний діяч Еміль Болеслав Лукач (1900-1979) народився в родині вдови шахтаря і був позашлюбною дитиною, що ніколи не знала свого батька. Любов і розраду шукав у слові Божому, студіюючи теологію в Банськоштявницькому ліцеї та Братиславському університеті. Інспірований Біблією, творчістю Гете, Рільке, Гвездслава та інших митців, Лукач видає свою першу поетичну збірку «Сповідь» (1922).

Незвіданий досі світ відкрився перед обдарованим юнаком під час навчання в паризькій Сорбонні (1922-1924). Дух свободи, нові реалії буття неабияк розширили його поетичні горизонти, що засвідчує його друга збірка «Дунай і Сена» (1925). А вже через рік – як віддяка Всевишньому за красу життя – з'являється книжка духовних віршів «Гімни во славу Господню»... Зауважимо, що митець не зраджував релігійній тематиці до смерті (збірки «Куди його поклали?», «Вавилон» та інші; редакторська діяльність в часописі євангелістської інтелігенції «Творчість» тощо). І все ж найінтимнішоюповіддю Е. Лукача по праву вважається його збірка «Про любов нелюбу» («O láske neláskavej», 1928). Стилістичний оксюморон, закодований у назві книжки, ніби прозирає: тут високі ідеали розбиваються об зашкарублі брили реальності, а емоцію гостро конфліктує з раціо, і чим більше таких парадоксів і піруетів, тим притягальнішою є історія серця.

«Любов – це не тільки почуття, – пише про Лукачеву лірику Мартін Гайдош, – це і розум, який маніпулює і спекулює саме тоді, коли той, інший, думає, ніби все тримає в руках, ніби все під контролем. Почуття і розум – два плюси любові, на які цей феномен розпадається через зради й недовіру. Тепло і холод, порядок і хаос, матерія і душа... Їм важко зійтися під спільним знаменником» (– пер. зі слов. м. М. Василик) [2, с. 56].

Ось хоча б у вірші «*Sľubujem*»:

*Hlas hudby hlasu znie.
Dotyky hodvábne.
Neujdem, neujdeš.*

*Prázdný je svet.
Lásky v ňom niet.
Neverím, neveríš.*

*Láska je z pien.
Večnosť je deň.
Sľubujem, sľubuješ [1, с. 8].*

Типовим для символістів у Лукача є мотив білого кольору, що передається через образи півночі, снігу, морозу, льоду, іню... Біла фарба, як відомо, є також символом чистоти, а в розумінні Е. Лукача – ще й символом студеного серця, світлого розуму, всепереможного рацію, сну і спокою, це можна побачити у вірші «*Juh A Sever*»:

*Na juhu srdce bije prudšie;
Horúce je a horí rudšie.
Sever je krajší, ale chladný,
srdce sa dusí mrazmi, šadmi.*

*Na juhu zrak je tmavý, čierny;
žiadostivé sú každé perny.
Severný pohľad zádumčivý,
Rez uzavretý, prísny, snivý.*

*Juh za severom túži večne,
mohutne, hladne, nekonečne.
Sever mrie objat' južnú kvetnu,
kedy sa krásne, žhavo stretnú? [1, с.12].*

Отже, збірка о «*O láske neláskavej*» Е. Б. Лукача є суцільним любовним медитуванням, у ньому реальність дістається до глибокого конфлікту з ідеалом, а почуття – з розумом. Відрадно, що ці ніжні ліричні шедеври віртуозно переклав відомий український митець, Шевченківський лауреат – Дмитро Кремінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Між Карпатами і Татрами: Поезія Еміла Болеслава Лукача в українському перекладі Дмитра Кременя. Вип. 20 / Упорядник Т. Ліхтей; – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2013. – 64 с.
2. Emil Boleslav Lukač «*O láske nelaskavej*» // do slov. M. Gajdoš «*Póly lásky*». – Bratislava: SPN, 2003. – s.65.
3. Emil Boleslav Lukač (L. Čúzy) // *Panoráma slovenskej literatúri II.* – Bratislava: SPN, 2005. – s. 86–90.

Василик Мар'яна Іванівна, студентка філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *Т. В. Ліхтей*, кандидат філологічних наук, доцент.

ГУМОР ТА САТИРА У ПРОЗІ ЙОНАША ЗАБОРСЬКОГО

Визначний словацький письменник, науково-освітній діяч Йонаш Заборський (1812 – 1876) належить до тих особистостей, які у своїй творчості спричинилися до розвитку словацької поезії, прози та драми, брали активну участь у духовно-релігійному житті тодішньої Словаччини. Він прописався в суспільно-культурному поступі словаків як історик, науковець, журналіст, просвітитель [1; 2]. Зрозуміло, що Йонаш Заборський був причетним до суспільного життя передусім східнославацького регіону тодішньої Австро-Угорщини, а отже, добре знався з багатьма закарпатськими будителями. Він згадує їх (О. Павловича, А. Добрянського...) у своїх поетичних та публіцистичних творах. Але це, поза сумнівом, є темою окремого дослідження.

Словацький читач знає Йонаша Заборського, у першу чергу, як плідного драматурга. Не випадково Пряшівський академічний музично-драматичний театр названо на його честь. Логічно, що більшість наукових розвідок торкаються саме драматургічної спадщини цього відомого діяча. Натомість про його прозу, багато в чому новаторську (критичну, гумористичну та сатиричну), написано мало. Хоча теми, які порушує автор, є актуальними й досі.

Йонаш Заборський розпочав свою літературну діяльність у 1836 році. Його розквіт як письменника припадає на кінець 50-х – 60-ті роки XIX ст. (більшість його творів не публікувалися за життя). Вони сильні своїм прагненням до дослідження соціальних явищ тогочасся. У художній манері Заборського чимало архаїчних елементів, у розкритті сюжету переважає описовість, характери дійових осіб статичні, проте тенденції до реалістичного художнього осмислення дійсності в її сучасних соціальних суперечностях із різко сатиричною спрямованістю роблять Й. Заборського яскравим представником реалістичного напрямку у словацькій літературі. Він привніс у літературу нові жанри – гумор, гротеск, сатиру, феєтиш, анекдот. У його просвітницьких повістях (*Panslavistický farár*, *Dva dni v Chujave*) і сатиричній прозі загалом (*Frndolína*, *Faustiáda*, *Šofráncovc*) чи не вперше знаходить відображення складна суспільно-політична ситуація тогочасної Словаччини. У повісті *Dva dni v Chujave* автор змалював утопічний образ вільного від гніту словацького села. Усього в доробку письменника – 15 повістей та романів, серед яких і сатиричний твір на соціально-політичну тематику *Kalendár drotára Fedora* (1861–1869 роки), який написано у формі народного анекдоту.

Яскравим твором у доробку письменника та в словацькій прозі другої половини XIX ст. загалом є повість “Фрндоліна”. Допитливий український читач відразу порівняє головну героїню з колоритною Пронею

Прокопівною (М. Старицький "За двома зайцями"). Фрндоліна соромиться того, що народилася в селі, відрікається від свого слов'янського імені та прізвища, після кількатижневих студій у будинку для шляхетних панянок у Кошицях взагалі повертається додому такою цяцею, якій навіть жениха не можуть підшукати – і манери, і модний одяг, і мова з вкрапленням чудних і вигадливих слів творять образ для людей із її оточення кумедний. Женихи лякаються, бо бачать перед собою людину, що втратила зв'язок з реальністю, навіть найближчі подруги з неї кепкують. Йонаш Заборський висміює Фрндоліну, яка зрікається рідних коренів. Із іншого боку, це сміх крізь сльози, адже аби догодити доньці, яка ганяється за останніми трендами європейської моди, бідні селяни продали всі землі та маєтки, які скуповували десятиліттями їхні працюючі предки.

Вершиною сатиричної прози Й. Заборського є повість "Фаустіада". Він сконцентрував у творі, як сам згадує, всю суворість життя в постреволюційній Угорщині ХІХ ст. Висловлює безпорадність автора, який не може змінити хід речей, ситуацію, якщо «від найжорстокішої духовної битви» прийшов у відчай до нестримного сміху. Твір є свідченням неоднозначності раціоналізму в прозі Заборського. Загалом він є енциклопедією різних проявів повного занепаду суспільства, його тотального розпаду, беззаконня та несправедливості тодішньої системи, інтриг, заздрощів, бруду та хаосу. Також бачимо тут багато історичних, політичних, соціальних, філософських, міфологічних та літературних фактів або натяків, які треба спробувати розкодувати.

У своїй прозі Й. Заборський відповів на основні кризові явища післяреволюційного періоду. Він усвідомлював кричущі проблеми доби, відтворюючи негативні сторони суспільного життя – подружні конфлікти, спричинені зрадою, зневіру, алкоголізм; торкнувся багатьох суспільно важливих тем. Критикував такі негативні явища, з якими ми можемо зустрітися в сучасному житті і які є актуальними та потребують вирішення і в наш час.

Отже, творчість Йонаша Заборського має сатиричний, полемічний і навіть критичний характер. Автор намагався показати реалістичну картину тогочасного життя. У його прозових творах переважають гумористичні та сатиричні мотиви, які є актуальними і в сьогоденні. Загалом проза Й. Заборського потребує подальшого докладного вивчення та ґрунтовного аналізу і може стати предметом наступних цікавих наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kraus C. Slovenskí romantici. Próza. – Bratislava, 2002. – S. 329–370.
2. Slovník slovenských spisovatel'ov. – Bratislava, 2005. – S.616–619.

Гелетей Катерина Василівна, студентка 4 курсу кафедри словацької філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *Т. В. Лихтей*, кандидат філологічних наук, доцент.

ХУДОЖНЯ КОНЦЕПЦІЯ БЕЗҐРУНТЯНСТВА В ПОЕЗІЇ ЄВГЕНА МАЛАНЮКА

Безґрунтянство як ознака емігрантства ХХ ст. містить у собі як аспект фізичного розриву з землею, так і проблему онтологічного характеру, яка знайшла втілення у творчості митців-емігрантів.

Актуальність роботи зумовлена тим, протягом останніх років літературознавча наука намагається повернути з забуття творчість митців-емігрантів, невід'ємним елементом якої є проблема безґрунтянства [див. 1; 3].

Мета статті – проаналізувати концепцію безґрунтянства в поезії Є. Маланюка.

Однією з характерних ознак емігрантства стала проблема безґрунтянства, актуальність якої визначив ще Ю. Шерех: «Всі історичні процеси нашого часу ніби спеціально спрямовані на те, щоб позбавити людину ґрунту», над нею тяжіє постійний «страх бути здмухненим з місця», «страх починати все, буквально все знову і спочатку» [4, с. 62]. Концепцію безґрунтянства в поезії Є. Маланюка можна розглядати у двох аспектах. Перший аспект полягає у фізичному розриві з рідною землею. Поет намагається дистанціювати себе від емігрантських реалій, де і земля, і небо стають для Є. Маланюка чужими.

Чужі: й земля, і небо тут, і люди,
І місяця золотосрібний ріг [2, с. 26];
Чужа земля, чужі похмурі люди –
Й саме життя, здається, вже чуже [2, с. 26].

Вказівка на несприйняття чужого як близького вміщена в щоденниковому записі Є. Маланюка: «Який страшний день! Вже нервова енергія на вичерпанні: я не можу тут залишатись – куди? – все одно. Але ніщо не зв'язує, ніщо не зріднилось, ні обридлий «пейзаж» N.Y. – кошерна клоака колонії Ізраелітів. Нікого. Жодного суспільного кавалка ґрунту. Я задихаюсь» [2, с. 335]. Дихотомія «своє» – «чуже» стає невід'ємною ознакою поезій, які написані в період еміграції. На позначення образів природи рідного краю переважають теплі пастельні кольори, приємні аромати, світлі спогади та надія на майбутнє. Натомість, під час опису реалій еміграції оптимізм повністю зникає, на першому плані – темна палітра, мінорний настрій та відчуття приреченості.

Там свист херсонського простору
Там вітер з кришталевих хвиль!
А тут: в вікні опустиш штору –
І п'єш, самотній, смертний біль [2, с. 27].

Другий аспект проблеми безґрунтянства має екзистенційний характер: втрата ґрунту мислиться як самотність, абсурдність життя, страх перед невідворотністю. Відбувається розрив між внутрішнім світом митця та навколишньою дійсністю, який призводить до самозаперечення.

Несу отут страшний свій іспит
І знаю, що життя мине.
І мати, сидячи на призьбі,
Вже не вичікують мене [2, с. 27].

У поезіях Є. Маланюка образи дороги й самотності стають взаємодоповнюваними. За словами митця, на його життєвій дорозі він завжди почувався самотньо, дорога за кордон стала для нього справжнім випробуванням на самоусвідомлення, а дорога в майбутнє безперспективна.

Знаю, знаю: так, певне, треба,
Може це – та єдина путь
В майбутнього сиву муть
Під камінням важкого неба [2, с. 120].

Тільки спогади про рідну домівку, красу природи рятують чуттєвого Є. Маланюка від тотальної екзистенційної кризи. Якщо у перший період еміграції – туга Є. Маланюка за всеохопною Батьківщиною, її лісами та просторами, то вже у пізніх поезіях ця туга має локальний характер, увага зосереджена на Херсонщині – малій Батьківщині поета.

Досі сниться метелиця маю,
Завірюха херсонських вишень.
Золоті її очі впивають
Степовий необмежений день [2, с. 68].

Таким чином, однією з ознак еміграційного процесу є проблема безґрунтянства. Концепцію безґрунтянства Є. Маланюка розглянуто у двох аспектах. Перший полягає у фізичному розриві з рідною землею, де повне несприйняття емігрантської дійсності породжує чітке розрізнення «своє» – «чуже». Другий аспект втілено у постійній екзистенційній напруженості. Провідними мотивами поезій стають сум, самотність, приреченість, самозаперечення. Поезія для Є. Маланюка була не лише засобом відображення несприйняття «чужого» та екзистенційної кризи в умовах безґрунтянства, а й спасінням від одвічного конфлікту між прагненням повернутися на рідну землю й неможливістю цього.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вільчанська Ю. Онтологічний акцент парадигми «вигнанства» у поезіях Є. Маланюка / Ю. Вільчанська // Філологічний дискурс. – 2016. – Вип. 4. – С. 30–37.

2. Маланюк Є. Повернення: Поезії. Літературознавство. Публіцистика. Щоденники. Листи / Є. Маланюк // Серія «Ad Fontes – До джерел». – Львів : Світ, 2005. – 496 с.
3. Сінченко О. «Безгрунтянство» як екзистенціальна проблема в повісті «Без ґрунту» В. Домонтовича й «Еней та життя інших» Юрія Косача / О. Сінченко // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер. : Філологічні науки. – 2015. – Вип. 6. – С. 159–167.
4. Шерех Ю. Зустрічі з Заходом / Ю. Шерех // Друга черга. – Сучасність. – 1978. – С. 62–63.

Гоян Марія Василівна, студентка гуманітарного факультету Національного університету «Острозька академія».

Науковий керівник – *С. О. Кочерга*, доктор філологічних наук, професор.

Михайло Демчик
Ужгород, Україна

ОБРАЗ ФЕДОРА КОРЯТОВИЧА В КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ ТА ПРОЗОВОГО ФОЛЬКЛОРУ ЗАКАРПАТТЯ

Подільський князь Федір Корятович увійшов у історію Закарпаття як видатний державний діяч кінця XIV – початку XV століття.

С. Д. Федака вважає Корятовича «чи не найбільш контрверсійною постаттю у закарпатській історіографії», оскільки про нього, як «ні про кого більше не писалося так багато і так суперечливо, причому не на рівні навіть оцінок, а вже на рівні фактажу» [15, с. 440].

До вивчення історії життя й діяльності Федора Корятовича зверталися І. Базилевич [1], М. Лучкай [7], В. Гаджега [2], В. Пачовський [10], М. Грушевський [3], Д. Данилюк [4]. Наукові пошуки та дискусії про життя та діяльність Федора Корятовича продовжуються й у наш час. Це дослідження С. Федаки [15], І. Сенька [11], Й. Кобаля [5].

При багатьох розбіжностях в оцінці діяльності Ф. Корятовича всі дослідники роблять висновок, що він відіграв визначну роль в історії краю. Князь вдало поєднував достоїнства воїна, мудрість культурно-освітнього діяча й захисника інтересів «руської віри» і «руського народу». Саме ці риси викликають інтерес до нього в істориків із XV ст. і до наших днів.

Цілком закономірно, що Федір Корятович залишився в пам'яті українців Закарпаття, як «князь, який дуже дбав за русинський народ» [6, с. 108]. Тому про його життя й діяльність упродовж віків було складено чимало легенд і переказів, які й дотепер зберігаються у пам'яті народу.

Уперше спеціально на відлунні постаті Федора Корятовича в усній народній творчості зосередився Іван Панькевич [9]. У наш час фольклор-

ні твори про князя Корятовича стали об'єктом досліджень І. Сенька [17], Р. Офіцинського [8], В. Сокола [13], Ю. Чорі [16] та інших науковців.

Таким чином, постать князя Федора Корятовича розглядалася з різних точок зору: історичної та народного сприйняття. Звичайно, фольклорне тлумачення історії часто відмінне від офіційного, тому що воно твориться за своїми особливими законами. Нас зацікавило питання, наскільки відрізняється трактування образу Федора Корятовича в історичних джерелах і народній прозі Закарпаття. Цим і зумовлено мету нашої роботи.

У статті ми використали біографічний, культурно-історичний та порівняльний методи дослідження.

У фольклорі відтворено майже всі діяння подільського князя Федора Корятовича на Закарпатті. Це оповіді про прихід князя Корятовича на Закарпаття зі своїм численним народом та заселення подільським людом спорожнілих сіл, розбудову Мукачівського замку, ініціювання вирубування у камені глибокого колодязя, фундацію русинських монастирів, церкви святого Миколая й шкіл, сприяння економічному та політичному зміцненню краю.

У нашій роботі ми зупинимось на історичних та фольклорних оповідях, пов'язаних із будівництвом князем Корятовичем Мукачівського замку. Прибувши до Закарпаття, Федір Корятович, як пише І. Орлай, «у самой подошвы Карпатских гор построил замок, а город Мукачев окружил рвом» [4, с. 26]. Про роль Корятовича у розбудові Мукачівського замку говорить також угорський дослідник Й. Балайті у 1836 році: «Цей багатий подільський князь його цілком поновив, зміцнив вежами, обвів довкола ровами, наказав викопати посередині замку в скелі на великі кошти і з великими зусиллями колодязь майже на 50 сажнів, вода якого в достатній кількості задовольняла потреби замку» [15, с. 441].

Про виникнення замку точних історичних відомостей немає. Вважають, що вже в IX-X ст. на Замковій горі було невелике дерев'яне укріплення, яке охороняло кордони Київської Русі за Карпатами [14, с. 14].

До Корятовича замок складався з однієї квадратної башти (донжона), побудованої на вершині гори. Пізніше цю башту стали називати Старою баштою. За наказом князя в 1401 році вона була обнесена сухим ровом і фортечною стіною з чотирма круглими баштами. Три з них збереглися до нашого часу. Перебудувавши й укріпивши замок, Ф. Корятович завіз туди 60 бочок пороху та 164 гармати різних калібрів [14, с. 17-18].

Щоб кам'яні стіни замку були надійним захистком під час облоги, його захисникам треба було мати достатньо озброєння, їжі й води. Без колодязя замок не міг витримати тривалу облогу. Копання колодязя на подвір'ї Мукачівського замку пов'язується з іменем подільського князя: «Під Старою вежею Федір Корятович розпорядився викопати чотирикутний колодязь, відстань між протилежними кутами якого 2,5 м, а глибина – 85 м» [14, с. 19]. Для порівняння: глибина колодязя в Ужгородсько-

му замку дорівнює 30 метрам, а в Олеському замку (Львівщина), яким у 1340 – 1382 роках із перервами володів стрий Федора Корятовича, князь Любарт, було викопано колодязь на глибину 42 метри.

Про глибину колодязя у Мукачівському замку добре знали селяни Великих Лучок, які серед панщизняних повинностей мусили щороку для цього колодязя виготовляти канат довжиною 50 сажнів, або ж у системі сучасних мір довжини (сажень дорівнює 1,896 м) – 95 метрів.

Перебудований у часи Федора Корятовича Мукачівський замок перетворився на важливу військово-стратегічну фортецю на північно-східних кордонах Угорської держави.

І саме з замком та горою, на якій він розташований, пов'язаний цілий ряд народних переказів та легенд. Уже сама Замкова гора викликала подив у людей. Адже не просто було пояснити звідки тут, у низині, з'явилася така гора. Саме тому виникла легенда про втручання нечистої сили: «Кажуть старі люди, що Мукачівський замок був побудований ще за панщини на теперішній горі Ловачці коло Мукачева, за рікою Латорицею. І було так чи ні, лиш раз сталося, що зібралися чорти і перенесли замок з частиною гори через Латорицю і поклали коло сіл Підгород і Паланки, де він і зараз є. Що се правда, то се видно з того, що гора, на якій є замок, така висока і на такому місці стоїть, що збудувати замок би не мож; інакше не може бути, лиш чорти перенесли» [5, с. 107].

Про гору у Мукачеві побутує ще один варіант легенди – про те, що гору насипано людьми за велінням князя-чужоземця [5, с. 108].

Казкар В. Королович будівництво пов'язує з іменем князя Федора Корятовича: «на високуй горі Корятович почав правити замок. А робота была кривава – навозити і наносити на таку круту гору каміння. Од тої муки усе довкола замку назвали Мукачевом. Так почали називати село, а потому варош, що постав на тому місці. Так називався і замок – Мукачувським» [17, с. 197].

Федорові Корятовичу приписують будівництво Мукачівського замку і в інших переказах. Так, у переказі «Колодязь Мукачівського замка» оповідається, що: «У князя Федора Корятовича не було пристановища. І він вирішив збудувати собі замок» [5, с. 199]. У переказі «Корятович і чорт» зазначається, «Мукачівський замок дав змурувати князь Корятович» [17, с. 127].

Специфікою фольклорних творів є те, що в них реальне переплітається з вигаданим, казковим. Це стосується і народних оповідей про копання колодязя на подвір'ї Мукачівського замку. Існує декілька варіантів сюжетів про цю подію. Перший сюжет опубліковано у книзі А. Хустського (О. Маркуша) «Старинні замки Подкарпаття» (Ужгород, 1943). Правда, ім'я Корятовича тут не згадується – домовляється з чортом про допомогу «пан замку».

У переказі «Колодязь Мукачівського замку», записаному від Ф. Легоцького в Мукачеві (подав П. Сова) князь Федір Корятович «дав наказ

викопати колодязь». Глибина колодязя досягла сорока сажнів, а води не було. Тоді князь Федір пообіцяв дати міх золота, тому, хто приворожить йому у колодязі воду. «Маленький чоловічок з гострим горбатим носом і смуглявим, як у цигана обличчям» уклав з князем угоду, що відкриє у колодязі воду у обмін на міх золота. Вода з'явилася, але грошей у князя не було. Федір Корятович скористався порадою блазня і обдунив чорта. Він дав нечистому маленький мішечок, куди ледве влізло десять дукатів, «адже вони не умовлялися, який завбільшки буде міх золота» [5, с. 110-112].

Ще один варіант оповіді про колодязь у Мукачівському замку «Корятович і чорт» записано від М. Сенька у с. Келечин. У ньому князь пообіцяв нечистому два міхи золота та кинув у колодязь «маленькі, як мізинці, мішечки із золотом. Завив чорт від злості. Кажуть, що і тепер чути його сердитий голос із колодязя» [17, с. 127-128].

Існує багато фольклорних сюжетів про те, як людина зуміла перехитрити чорта. Оповідь про Корятовича й чорта оригінальна, бо легендарну подію витлумачує в контексті історії Закарпаття.

Таким чином, можна зробити висновки, що завдяки діяльності Федора Корятовича зміцнилися економічні та культурні зв'язки краю зі Східною Україною, піднеслась його політична значимість в очах сусідніх держав.

У народній прозовій традиції Закарпаття князь Корятович постає як зразковий правитель. Перекази та легенди про нього охоплюють багато мандрівних мотивів, різночасових напластувань. Із часом образ відомого правителя набуває легендарно-казкових рис (він виявляється мудрішим та кмітливішим за чорта), а художня дійсність заступає історичну.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базилович І. Короткий нарис про фундацію Федора Корятовича / І. Базилович // Переклад із латинської Ю. М. Сака // Карпатський край. – 1996. – № 1-4.
2. Гаджега В. Князь Федор Корятович и Мараморош / В. Гаджега // Підкарпатська Русь. – Ужгород, 1930. – № 3. – С. 40-46.
3. Грушевський М. С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. / М. С. Грушевський. – К.: Наукова думка, 1993. – Т. IV. – 544 с.
4. Данилюк Д. Д. Федір Корятович / Д. Д. Данилюк // Історія Закарпаття в біографіях і портретах (з давніх часів до початку ХХ ст.) / УжДУ. – Ужгород: ВАТ «Патент», 1997. – С. 24-33.
5. Кобаль Й. Федір Корятович у світлі нових джерел / Й. Кобаль // Карпатика. – Вип. 32. – Ужгород, 2005. – С. 75-116.
6. Легенди Карпат / Упоряд., ред. та підгот. текстів Г. Г. Ігнатовича. – Ужгород: Карпати, 1968. – 304 с.
7. Лучкай М. Історія Карпатських русинів: У шести томах – Т. 2: Містить в собі статус цих країв від приходу мадярів по 1690 рік / Переклад з латинської Ю. М. Сака. – Ужгород: ВАТ «Вид-во «Закарпаття», 1999. – 388 с.

8. Офіцинський Р. А. Народні перекази Закарпаття: Монографія / Відповідальний редактор Олександр Реєнт / Р. А. Офіцинський. – Ужгород: Гражда, 2016. – 176 с.
9. Панькевич І. Князь Федор Коріятович в устній народній традиції // Підкарпатська Русь / І. Панькевич. – 1930. – Ч. 3 (март). – С. 47–52.
10. Пачовський В. Срібна земля: Тисячоліття Карпатської України: нарис історії з мапою / В. Пачовський. – Львів, 1938. – 72 с.
11. Сенько І. М. Князь Корятович: легенди і факти / І. М. Сенько // Від часів Лаборця до сьогодення. Літературно-краєзнавчі студії про будителів, просвітян, будівничих Закарпаття. – Ужгород: Карпати, 2012. – С. 43–69.
12. Сова П. Мукачівський замок / П. Сова. – Ужгород: Карпати, 1970. – 16 с.
13. Сокіл В. Місце і роль князя Федора Корятовича в етнокультурній традиції українців Закарпаття // Українське народознавство і перспективи на зламі віків / В. Сокіл. – Київ, 2000. – С. 195–198.
14. Троян М. В. Мукачевський замок (історико-краєведческий очерк) / М. В. Троян. – Ужгород: Карпати, 1977. – 55 с.
15. Федака С. Д. Князь Федір Корятович // Федака С. Д. Історія України з найдавніших часів до 1648 року: навч. посіб. / С. Д. Федака. – К.: Знання, 2014. – С. 440–443.
16. Чорі Ю. Жива історія: сюжетно-тематичний огляд народних легенд, переказів та оповідей / Ю. Чорі. – Мукачево: Елара, 2000 р. – 444 с.
17. Як то давно було: Легенди, перекази, бувальщини, билиці та притчі Закарпаття у записах Івана Сенька / Запис та підготовка текстів, упорядкування, передмова, примітки та словник – Іван Михайлович Сенько. – Ужгород: ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2003. – 368 с.

Демчик Михайло Михайлович, студент IV курсу факультету історії та міжнародних відносин ДВНЗ «Ужгородський національний університет».
Науковий керівник – *Р. А. Офіцинський*, доктор історичних наук, професор.

Ольга Демчук
Острозька, Україна

СЕМАНТИКА АКВАОБРАЗІВ У ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ МАХНА (НА ПРИКЛАДІ ЗБІРКИ «ПАПЕРОВИЙ МІСТ»)

Акваобрази впродовж тривалого часу розглядали лише як частину пейзажу, однак із подібного контексту їх виокремив Гастон Башляр, побудувавши свою теорію першоелементів. Французький філософ обґрунтував, що наявність міфологем (у тому числі й води) є важливим інструментом пізнання темпераменту митців і їх світогляду. Мислитель, стве-

рджуючи про залежність поетичних образів від психіки індивіда, вважав виникнення стихії в поетичному тексті сублімацією емоцій і світосприйняття письменника, тобто, звертаючись до якогось конкретно першого елемента, автори виказують схильність до темпераменту, тотожного обраній міфологемі [1, с. 22]. Карл Юнг, розглядаючи подібні символи, стверджував, що перевага якогось конкретного образу над іншими вказує на шлях до підсвідомого автора, яке розтлумачити точно неможливо [5]. Втілення внутрішнього стану крізь призму акватичних стихій репрезентовано в поезіях Василя Махна – українського письменника часопростору [4, с. 11].

Значення міфологемі води на прикладі творчості різних митців досліджували О. Борзенко, С. Кочерга, Г. Левченко, С. Луцій, К. Приходченко тощо. Така тенденція тлумачення семантики першостихії на сучасному етапі привертає увагу до подібної проблематики в літературознавстві. Серед студій, присвячених творчості Василя Махна, можемо виокремити праці І. Андрусяка, Т. Антиповича, Ю. Барабаша, О. Луцишиної, Й. Петровського-Штерна, Б. Рубчака тощо, але їхні наукові розвідки не зосереджені на водних елементах у топосфері лірики автора, що й зумовлює актуальність нашого дослідження. Метою статті є з'ясування семантики акваобразів у поезії письменника, які яскраво репрезентовані в найновішій і малодослідженій збірці віршів «Паперовий міст». Методологічною основою цієї роботи стали праці Г. Башляра й К. Юнга.

Символіка архетипу води має багатогранний характер і пронизує творчість письменника. На думку Б. Рубчака, «Махно зосереджується на досить обмеженій кількості образів, часто мітологом, що їх він перетасовує неначе карти, повертаючися до них знову й знову й «підсвідомо», переорганізовуючи їх у несподівані калейдоскопічні контексти» [4, с. 19].

У віршах митця водяна стихія набуває втілення в різноманітних іпостасях, насамперед знаходить своє вираження в образі ріки, яка не лише елемент топосфери, а є відтворенням Всесвіту для ліричного героя, що асоціює себе із рибою: *«я на ліву руку тобто на лівий плавник / перстень на лівій – серце синій базник / я пливу зліва якщо взагалі пливу / бо яка зізда по течії нас водить / і яким плавником штовхаєш воду...»* [3, с. 64–65]. У такому вираженні вода чи не найяскравіше репрезентує символіку життя, оскільки в цьому вірші вона є стрімким буттям, у якому повністю знаходиться індивід. Швидкоплинність течії, яка не завжди дозволяє зорієнтуватись, куди й з якою метою рухатись, символізує біг часу. Однак таке занурення в оболонку води можна трактувати як втечу від світу зовнішнього у свій власний простір. Ріка – інструмент розкриття тематики ескапізму, засіб, що окутав ліричного героя, як мембрана. Ототожнення свого шляху з стрімкою течією – це марення про таку ж стрімку втечу від оточення в більш комфортне середовище.

Свою творчість автор теж прирівнює до ріки, адже вона рухлива й постійно тече, змінюючись подібно до думки кожної людини. Г. Башляр

пише: «Створіння, що присвячує себе воді, перебуває в постійному запамороченні. Кожну хвилину воно помирає, яка-небудь частина його субстанції неперестанно руйнується» [1, с. 23]. Такою частиною можемо вважати свідомість, яка постійно перевертається, адже в одному зі своїх інтерв'ю письменник говорив про непостійність значень його образів, що й дозволяє метафорично називати творчість і сам процес виникнення поезій рікою. Потрібно бути незамкненим для світу, щоб знаходитись у круговерті: *«я колись писав, що плавник – письмо / і якщо б відсунути ріку від мого стола / ось моя самотність – але й ти сама / як ти витвориш ріку – коли ти замок?»* [3, с. 64].

У поезіях Василя Махна вода набуває семантичного відтінку символу очищення, як прийнято вважати в міфології. Серед іпостасей вираження акватичної стихії яскравим є образ дощу. Опади в ліричному творі письменника ототожнені із музикою: *«я дивлюся як ринви іржавий рукав / саксофон який басом дощу туркоче / серце своє до вуха мого приклав...»*, [3, с. 26], *«джаз забризкає зимним дощем / буду я тобі теплим плащем...»* [3, с. 95]. Спостерігаємо символічне відтворення процесу катарсису, який проходить ліричний герой. У такому випадку, як стверджує К. Юнг, «звичайна вода набуває божественних властивостей – вона змінює людину й сприяє її духовному відродженню» [5]. Ототожнення звуків музики із дощем вказує на вивільнення душі з-під захисної оболонки, яку виробила особистість для комфортного перебування в Універсумі.

Очищення, яке приносить дощ, має в поезіях Василя Махна амбівалентний характер, адже не лише змиває бруд із душі, а просто нищить усе, змушуючи починати шлях із чистого аркуша. Криза митця розвивається паралельно із опадами, що знову й знову стирають думки письменника, прирікши його на виснажливу циклічність у пошуках свого власного творчого «Я»: *«дожився: забув перший рядок / вірша – у домі – як знаєте – на сімох / вітрах – півночі його шукаю / півночі лє наче з відра»* [3, с. 30].

Образ дощу – відображення внутрішнього стану митця, оскільки він мандрує за письменником по різних куточках планети. Цей засіб вираження водної стихії з'являється разом із образом коханої, що акцентує увагу на жіночому началі цього першоелемента, паралельно підсилюючи інтимний характер лірики: *«...у Парижі можна збитися з ніг / усілякі там ресторанчики фафа ляля / не забудь парасолю: у Парижі завжди дощить»* [3, с. 108], *«вчора в Нью-Йорку дощило і нині дощить / світив до опівночі – не спав – бо і дощ не спить / роздивлявся твоє ластовиння на знімці...»* [3, с. 114].

Проблематика екзистенції висвітлена крізь призму снігу – ще одного вираження акваобразу. Рухливість снігопаду асоціюється в автора із життям, а засніжені вулиці в стані спокою – із смертю, що створює в свідомості реципієнта образ кардіограми, серцебиття, котре стихає, пере-

творюючись на моніторі в одну суцільні рівну лінію: *«й поміж снігопадом і снігом / поміж життям і смертю / кожному із нас тихо / в цих снігових концертах»* [3, с. 40]. У цьому випадку автор не є учасником дії: він абстраговано спостерігає в абсолютній тиші за тим, що відбувається. Як пише Г. Левченко, «споглядання води означає течію, розчинення, смерть. Як середовище смерті, вода може мати позитивний смисл – у ній розчиняються життєві негаразди, губляться сумні думки» [2, с. 170], що й відбулося із ліричним героєм вірша.

Життя найтісніше переплетене зі смертю саме в акватичному першоеlementі Всесвіту: *«...вода збирає схеми життя, яке притягує смерть, життя, яке хоче померти»* [1, с. 79]. Водяна стихія постає символом межі між світом живих і мертвих в одному із віршів Василя Махна поряд із образом війни: *«...тому що війна зайшовши у дім / каже: збирайся підеш по воді / тільки ти і Симон з тобою»* [3, с. 25]. Симон – це світське ім'я апостола Петра, яке він мав ще до хрещення. Ці рядки – алюзія на біблійну історію про ходіння по воді, коли лише один із учнів, що були на човні, який тонув, зміг пройти по водоймі разом із Ісусом, повіривши в те, що здатен на це. Піти під воду в цьому випадку означає не повернутись із війни, перетнути межу між світом живих і мертвих, залишившись у другому назавжди.

Вода в поезіях Василя Махна є перешкодою на шляху до коханої й з'являється у віршах письменника раптово, перериваючи його зближення із людиною, до якої він прагне. Щоб досягти бажаного, спочатку потрібно осягнути цю незрозумілу стихію, подолати прірву: *«я написав для тебе тринадцятий стих / а вода підійшла – і я не встиг / бо як же йти по крихкій воді?»* [3, с. 106], *«я іду за тобою по цій воді / я увірував во звізді...»* [3, с. 107].

Отже, у поезії Василя Махна акваобрази репрезентовані розгалуженою системою (вода в різних агрегатних станах і проявах, наприклад, дощ і сніг). Акватичні міфологеми, що виникають у ліриці письменника, є явищем полісемантичним, до того ж значеннєві відтінки мають символічний і метафоричний характер. Різноманітні втілення дослідженої міфологеми є динамічним відображенням особистості автора, його психологічних станів у той чи інший момент творчості, й створюють магнетичну атмосферу поезії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Башляр Г. Вода и грезы. Опыт о воображении материи / Г. Башляр. – М. : Из-во гуманитарной литературы, 1998. – 268 с.
2. Левченко Г. Міф проти історії: Семіосфера лірики Лесі Українки : монографія / Г. Левченко. – К. : Академвидав, 2013. – 322 с.
3. Махно В. Паперовий міст / В. Махно. – Львів : ВСЛ, 2017. – 128 с.
4. Рубчак Б. Мандрівник, іноді риба [Вступна стаття] / Б. Рубчак // В. Махно. Cornelia Street Café: Нові та вибрані вірші. – К. : Факт, 2007. – С. 7–22.

5. Юнг К. Архетип и символ / К. Юнг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://bookap.info/psyanaliz/yung_arhetip_i_simvol/.

Демчук Ольга Анатоліївна, магістрант спеціальності «українська мова і література», Національний університет «Острозька академія».

Науковий керівник – *С. О. Кочерга*, доктор філологічних наук, професор.

Ангеліна Йовбак
Ужгород, Україна

ОБРАЗ ОСЕНІ В ЛІРИЦІ ІРИНИ ЖИЛЕНКО

Образи природи – це, напевно, найбільш поширені образи в літературі, незалежно від жанру, напрямку чи стилю. Не одну сотню років письменники звертаються до пейзажних картин, зокрема змальовуючи пори року.

Зима, весна, літо й осінь дуже часто поетизуються, персоніфікуються, використовуються як матеріал для творення нових образів. Кожна з цих пір року, безперечно, має свої характерні ознаки, що знайшли своє відображення у творах письменників. Однак найчастіше ці образи зустрічаються саме в ліриці, де набувають нового, більш яскраво вираженого характеру.

Вагоме місце займають образи зі світу природи в літературному доробку Ірини Жиленко – української поетеси, журналістки та учасниці антиколоніального руху шістдесятництва.

Творчу спадщину Ірини Жиленко вивчало багато авторитетних учених. Різні риси індивідуального стилю письменниці проаналізовано в наукових працях таких дослідників, як Д. Дроздовський, М. Жулинський, М. Коцюбинська, К. Сардарян, Л. Тарнашинська, М. Штолько, Г. Штонь. Майже всі вчені наголошують на майстерності авторки в зображенні природи, на винятковій ролі пейзажних картин у художньому просторі її лірики. Однак чимало аспектів, що стосуються поетики її віршів, залишаються не висвітленими в сучасному літературознавстві. Заслужують на детальне вивчення й образи різних пір року в ліричній спадщині І.Жиленко, серед яких домінантне місце займає образ осені. Тому метою нашої роботи стало дослідження осінніх мотивів у поезії І.Жиленко на матеріалі книги «Євангеліє від ластівки. Вибрані твори» [1].

У процесі аналізу ми виявили чимало віршів, у яких поетизуються різні пори року. При цьому авторка вдається до використання різноманітних художніх засобів. Поетеса відтворювала пори року, описуючи різні топи та емоції людей, ототожнюючи їх з природними явищами.

Для І.Жиленко природа була джерелом натхнення, у її ліриці знаходимо опис усіх пір року. Часом вони оприявнюються як самотійні обра-

зи, а іноді – як примарні мотиви, навіяні певним сезоном. Іноді письменниця описує природу в певний період як істоту, що має свої риси характеру та зовнішності, в інших випадках – пейзаж виступає фоном для основної ідеї твору. Ірина Жиленко переконана, що саме природа може виступити каталізатором для певних людських почуттів чи вчинків, однак у ту ж мить у деяких віршах вона показує, що навколишнє середовище може існувати й окремо від людини, не пов'язуватися з нею.

Письменниця напрочуд вдало вміє відтворювати пейзажі, побутові сцени, внутрішній світ особистості. Жиленко майстерно описує навіть найменші порухи душі людини, часто проводячи паралелі між людськими емоціями та явищами природи.

Зима переважно зображувалась як щось сумне та депресивне, як кінець життя та сон для всього живого. Були й такі вірші, де зимова пора була символом світла та чистоти, символом початку нового життя, мала оптимістичний характер та піднесений настрій. Десь зима мала вирішальну роль, була центральним образом вірша, а зустрічались і поезії, де цій порі була відведена значно менша, подекуди навіть незначна, доповнююча роль. Десь було зображено просто стан природи у цей період, десь зима втілювалась як жива істота, що «увійшла і не вхопиш».

Крім зими, І. Жиленко поетизує також літо, яке практично постійно зображувалося як щось радісне, світле та щасливе, способи втілення цього образу все ж таки різнилися. В одному вірші воно могло змальовуватися детально, у яскравих барвах, описувались усі його прояви, усі зміни в природі в цей період. В іншому ж, природа та її явища могли відходити на другий план, а більша увага була приділена саме емоціям та почуттям людини. Тому образ літа міг бути як у центральній позиції, так і фоном для головної думки.

Ще одна пора – весна, також була змальована по-різному. Десь акцент робився переважно на ліричного героя, його переживання та емоції, а в деяких віршах – на природу в цей період, на усі зміни в ній. Практично завжди весну змальовано в радісних фарбах, оптимістично та без тіні суму, хоча знаходимо й вірші, пройняті меланхолійним настроєм.

Однак з усіх пір року найчастіше у творчості Жиленко зустрічається образ осені. Вірші такої тематики відзначені особливою атмосферою, іноді спокійною та затишною, з краплею меланхолії, іноді, навпаки, сумною та пройнятою жалем. То лірична героїня висловлює свій сум через завершення цієї пори та певного періоду свого життя, то любить її природою і може «у домику, обвитім виноградом, п'є чай під шелест мокрих шин».

Ірина Жиленко рідко описує все буквально, частіше грається з образами та художніми засобами, лише згадуючи про цю пору року мимохідь або ж говорячи про неї опосередковано, тобто описує особливості природи чи клімату, притаманні виключно осінній порі: «трава на горах золота», «я їду в смеркаючі поля», «дістаньте мохерову хустку і тепле осіннє пальто»,

«жінка в золотому кімоно», «рікою стала паркова алея», «одійшли сади», «багрянні виногради вдовж веранд», «листя обточує іржа» та ін.

Іноді, читаючи ці «осінні» вірші, реципієнт уявляє, що перед ним не художні твори, а картини-пейзажі, написані надзвичайно майстерним художником. Осінь постає у таких поезіях надзвичайно живо, у шаленстві яскравих фарб. Найчастіше письменниця передає ці образи через золотий колір, хоча зустрічаються й інші, наприклад, багрянний чи жовтий.

М. Штолько, аналізуючи твори поетеси, відзначила «силу почуттів, вплив емоцій на форму і зміст художнього тексту, вміння бачити «духовними очима» сутність людини і світу, «лавірування» між реальним та казковим» [2]. Це справді так, бо образи, які поетеса творить у своїх віршах, є на диво чуттєвими та емоційними.

При всій різноманітності способів опису осені в Ірини Жиленко сталим є те, що практично завжди образ цієї пори має глибинний психологічно-філософський підтекст. Асоціюється він найчастіше зі згасанням життя, завершенням його циклу, старістю. Таких віршів є багато в різних збірках поетеси.

Якщо дивитися на усі вірші, де з'являвся образ осені, то їх умовно можна поділити на кілька груп, залежно від ролі, яку відіграє там осінь.

Перша група – вірші, де образ осені фігурував, асоціюючись зі старістю, згасанням життя, завершенням життєвого циклу людини. Це, зокрема, поезії «Світло осені», «Метелик на руці», «Літо вмерло», «Сад осінній». Також є вірші, де йдеться про завершення циклу життя, однак уже не людського, а, швидше, життя природи: «Із блокнота листя опада», «Осіннє дерево», «Осінь. Нічна музика».

Ще одну групу складають вірші, у яких Ірина Жиленко «малювала» уже більш спокійні та радісні картини, сповнені затишку. У таких творах образ осені набуває інших рис – стає більш теплим, приємним та душевним. До віршів, у яких домінують такі мотиви, належать «Осінь. Застуда», «Вже котрий день – осінній дощ і хмари», «Сніг іде...», «Недуга», «Нудота восени на дачі».

В Ірини Жиленко трапляються також вірші, пройняті депресивними настроями, де чітко простежувалась сумна та жалібна атмосфера. Цю групу склали поезії «Восени мені усього жаль», «Осінній мотив» та «Збігає жовтень».

Заслуговує на увагу також група любовної лірики поетеси, де осінь – образ, що допомагає передати романтичні почуття ліричної героїні та створити неповторну, по-осінньому романтичну атмосферу. Зразком подібних віршів є твори «Осінній блюз і трішки іронії» та «Осінній ювілей».

Окремо слід виділити групу, де образ осені був описаний як центральний, на якому побудований весь твір, а також ті вірші, де образ цієї пори було персоніфіковано. Це поезії «Стояла тиха осінь на землі», «Осінь. Копання картоплі», «Завершено клопіт літа», «Гостюю у дзвоника», а також вірш «Осіння данина меланхолії».

Персоніфікований образ осені найяскравіше постає у творах «Етюд з помаранчею», «Осінь золота», «Осінь остання» та «Ця осінь сповнена інфекцій і химер».

Отже, дослідивши образи пір року, а особливо осені, у творчому доробку Ірини Жиленко, переконуємось, що поетеса вміє на диво майстерно за допомогою різних художніх засобів передати усі, навіть найменші, рухи людської душі, зображувати внутрішній світ людини, нерідко отожднюючи його з явищами природи, часто саме порами року, які вона змальовує особливо витончено та яскраво.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жиленко І. Євангеліє від ластівки. Вибрані твори / І. Жиленко. – Київ: Пульсари, 2006. – 488 с.
2. Штолько М. А. Фемінність поезії Ірини Жиленко [Електронний ресурс] / М. Штолько // Поетичний клуб. – Режим доступу: <http://www.poetryclub.com.ua/metr.php?id=61&type=critiques>

Йовбак Ангеліна Юріївна, студентка філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *Е. Ю. Балла*, кандидат філологічних наук, доцент.

Вікторія Калюжна
Полтава, Україна

ЖІНОЧІ ОБРАЗИ В ОПОВІДАННЯХ ОЛЕНИ ЗВИЧАЙНОЇ ПРО ГОЛОДОМОР

Жіноче обличчя Голодомору важливо й варто вивчати як в історичному, демографічному, так і в літературному контексті. Засновки цієї проблеми, на думку дослідниці О. Кісь, полягають у домінуванні «власне жіночих свідчень у загальному масиві спогадів очевидців...» [3, с. 157]. Вагомі аргументи на користь дослідження саме жіночого досвіду в цій трагедії дає також ґендерний вимір репресій проти селян, що протидіяли примусовій колективізації, а також природня ознака – «особлива витривалість жіночого організму в умовах нестачі їжі» [3, с. 159].

За даними із сайту УНІАН, середнє співвідношення населення СРСР між переписами 1926 і 1937 роком склало 119,4 %, тобто приріст майже 20% [4]. Чисельність українців у 1926 році складала 31 млн 194 тис 976, а у 1937 – 26 млн 421 тис 212, тобто зменшилася до 84,7 %. У такому разі втрати України від Голодомору становлять 10 мільйонів 844 тисячі [4].

В українській літературі про голод писали Павло Тичина («Загупало в двері прикладом», 1921), Микола Куліш («97», 1924), Улас Самчук («Марія», 1934), Василь Барка («Жовтий князь», 1963), Анатолій Дімаров («Самосуд», 1991), Оксана Забужко («Музей покинутих секретів», 2010)

тощо. Неодноразово звертається до теми голоду і Олена Звичайна (1902-1985), маловідома письменниця-емігрантка, яка у своїх романах та малій прозі досить гостро викриває антилюдську сутність і дії радянської влади.

Метою нашої розвідки є розкриття антитоталітарної проблематики двох оповідань Олени Звичайної крізь призму жіночих образів.

Г. Ващенко визначає чотири головні риси мистецького доробку Олени Звичайної: «1) високо розвинена здібність спостерігати й відзначати в навколишній дійсності контрасти, 2) велика гуманність, здібність розуміти чужі переживання й відкликатися на них...» [1, с. 6]. Також учений наголошує на моральному імперативі й безкомпромісності авторки, виражених у її різножанровій спадщині та умінні «тримати міцний контакт з читачем» [1, с. 6].

Ці риси яскраво виявляються у новелах «Соціалістичні картоплини» та «"Щаслива" Ганна», що увійшли до збірки «Оглянувшись назад» (1954). У центрі оповіді є складні життєві ситуації, розказані самими героїнями, що суттєво впливає на емоційну напруженість дії.

У першому творі розповідь ведеться від першої особи. Жінка-оповідач пригадує жахливі дні лютої зими 1932–1933 року. На загальних зборах установи, де вона працювала, було оголошено про обов'язкову участь усіх співробітників у дводенному перебиранні картоплі на овочесховищі. Не прийти на цю роботу означало втратити хлібні картки не тільки для себе, але й для всієї родини. Переживаючи за рідних, прагнучи уберегти їх від голодної смерті, відчуваючи відповідальність за долю членів сім'ї, о п'ятій годині ранку головна героїня «стрілою», «щосили» [2, с. 44] біжить на збірний пункт. Олена Звичайна змальовує труднощі, які мужньо долає жінка: «Гострий, як лезо бритви, вітер обсмалює моє обличчя, спритно знаходить щілинки в моїм одязі, добираючись до самого мозку кісток, і боляче зціплює пальці ніг...» [2, с. 44].

Потім у державних сховищах прибулих «швидко приймають, як скот – за рахунком...» [2, с. 44]. Їх опускають під землю, у величезні кагати. Люди відчувають, що «опинилися в глибокій могилі» [2, с. 44]. «Гострий сморід крізь ніздрі гадюкою залазить у шлунок, у мозок і в душу... Нудно й моторошно» [2, с. 44], – описує умови праці авторка. – «Хочеться кричати "рятуйте!"» [2, с. 44].

Жахливий сморід гнилої картоплі «аж до кишок сягає...», – говорить одна із дівчат [2, с. 44]. Тому «і маленька, худенька Катря, і пишногруда чорноока Зоя, і Клава працюють мовчки, унутившись і похнюпившись...» [2, с. 45]. Усі думали про картоплю, що гниє, та про тих, у кого її забрано. А ще – про зерно, якого було так багато, що не вміщалося у сховищах і гинуло під відкритим небом. Жінки згадували «моторошно-спотворених голодом хліборобів» [2, с. 45] на вулицях міста. Ці події хвилювали тоді всіх, а найбільше обурювало те, що офіційно – «голода нет», але при цьому, на вулицях з'являлися все нові жертви, які благають лише одного: «Хліба!».

Так засобами психологізму Олена Звичайна розкриває образ жінки, що розуміє причини людського горя, але мовчить, налякана «сексотами»

із ГПУ-НКВД. Тому терпляче зносить усі труднощі, аби тільки уберегти сім'ю від голоду.

Після роботи в усіх «млісно й настирливо скриглять порожні шлунок...» [2, с. 46]. Вітер дмухає «крижаним подихом» [2, с. 46] в обличчя. Але додому так просто не відпускають. Жінки проходять ще одне випробування – обшук. І тут виявляється, що майже всі, знаючи про заборону, спробували ризикнути і узяти на вечерю по кілька гнилих картоплин.

Оленчина подруга, маючи вдома дитину й стару матір, теж сховала в одязі чотири картоплини. Але налякана п'ятирічним строком ув'язнення за крадіжку державного майна («Закон про охорону соціалістичної власності» був прийнятий 7 серпня 1932 р.), «Катря викинула чотири великих, іще непопсованих, соціалістичних картоплин, з яких вона мріяла зварити сьогодні вечерю...» [2, с. 48]. Потім вона пошкодувала про це, бо її якраз і не обшукували.

Серед персонажів твору вирізняється Софія Ісаківна – «з довгими, блискучими, спеціально-виплеченими нігтями кольору крові» [2, с. 43]. Вона щасливо уникнула принизливої роботи: «Ось що значить крутити роман із самим парторгом!» [2, с. 44]. Так Олена Звичайна викриває відразливий зворотний бік гасел влади про чесність і справедливість, показуючи, щоб заради власної безпеки жінка вступає у стосунки з представником цієї влади. Не завжди ці стосунки були приємними. Як вказує О. Кісь, свідчень про такі випадки «дуже мало: почуття сорому, спогади про приниження, страх суспільного осуду змушують жінок мовчати...» [3, с. 173].

Інша трагічна історія розгортається в оповіданні «“Щаслива” Ганна». Коли Ганну разом з чоловіком Іваном та 10-річною донькою Юстиною вигнали із села з тавром «куркулі», єдиним порятунком для них здавався столичний Харків. Але «для таких, як ми, роботи нема...» [2, с. 54]. Ганна продала все, що мала – рушники, плаhti, скатертини, які рятували родину «тижнів два або й три» [2, с. 54]. Але нещасні селяни були приречені: «І вивезено нас тоді ген-ген далеко за Харків... І тамтечки в полі під деревом помер мій чоловік... Тихо помер...», – пригадує жінка [2, с. 54–55].

Особливо гостро у часи голоду постає питання материнства. У новонароджених було значно менше шансів вижити, ніж у дітей шкільного віку, яких матері вивозили у міста і залишали біля притулків або просто на вулицях у надії, що їх підберуть і відправлять у дитбудинки. Так вчинила і героїня твору Олени Звичайної: «Тоді рішилася я свою Юстинку (свою єдину дитину!) на базарі покинути... На Благовіщенському базарі покинула я свою маленьку...» [2, с. 55]. Письменниця з боєм описує страждання матері, яка залишивши дочку, заховалася і стежила за тим, хто ж її забере: «...і тоді побачила я, що базар – порожній, а на нім – кільканадцятьоро покинутих дітей селянських. Вони всі плакали, боязко збиралися до купи, тулилися одне до одного...» [2, с. 56].

Через кілька годин марних очікувань обіцяного хліба жінка усвідомила свою помилку. Ганна побігла до своєї Юстинки, але було запізно: «На власні очі бачила, як зіскочили з того авта три міліціонери, і як вони

тих дітей, неначе кошенят, до авта повкидали» [2, с. 57]. Жінка наївно сподівалася, що їх повезли до сиротинцю. Через деякий час Ганна влаштувалася на роботу і кинулася шукати дочку, але «Юстини Безлущенко в дитячих будинках УССР не знайдено» [2, с. 58]. І в кінці твору головна героїня з жахом здогадується, що її дитина, як і тисячі інших, загинула від голоду, вивезена безжальними катами-енкаведистами у поле за межами міста і залишена напризволяще.

Отже, Олена Звичайна розкриває страшні трагедії своїх героїнь, загнаних у глухий кут безжальною сталінською системою. Її оповідання написані реалістично, характери розкриті психологічно глибоко й переконливо. Героїні письменниці шукали шляхи боротьби за виживання у страшні роки Голодомору. Перед обличчям смерті у ситуаціях безвиході вони виявляли надзвичайну витривалість, відчайдушність, кмітливість, жертвенність, готовність підтримати й допомогти приреченим на страждання.

Олена Звичайна виявляє себе справжнім майстром художньої прози, тож вивчення її творів має подальшу перспективу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко Г. Українська Бічер-Стов / Г. Ващенко // Оглянувшись назад. – Німеччина, Мюнхен : Дніпрова хвиля, 1954. – С. 5–12.
2. Звичайна О. Оглянувшись назад / О. Звичайна. – Німеччина, Мюнхен : Дніпрова хвиля, 1954. – С. 43–59.
3. Кісь О. Голодомор крізь призму жіночого досвіду виживання / О. Кісь // Українські жінки у горнілі модернізації : під заг. ред. О. Кісь. – Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2017. – С. 156–175.
4. Палій О. Голодомор: факти, статистика / О. Палій. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/politics/573928-golodomor-fakti-statistika.html>.
5. Чередниченко П. Незрадлива пам'ять / П. Чередниченко // Мак О. Каміння під косою. – К.: Глобус, 1994. – С. 125–126.

Калюжна Вікторія Григорівна, студентка факультету філології та журналістики Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Науковий керівник – *С. В. Ленська*, доктор філологічних наук, доцент.

Вероніка Кокоткіна
Ужгород, Україна

ОРНІТОЛОГІЧНА СИМВОЛІКА В ПЕЙЗАЖНІЙ ЛІРИЦІ ЛІНИ КОСТЕНКО

Поетичний світ Ліни Костенко знаходиться під пильною увагою літературознавців, мовознавців та критиків. Творчість поетеси висвітлена в працях В.Брюховецького, Г.Жуковської, Г.Клочека, О.Ковалевського,

В.Панченка, О.Пахльовської та багатьох інших авторитетних учених. Майже немає недослідженого пласту її творчості. Однак образам птахів як невід'ємному складнику пейзажної лірики авторки приділено недостатньо уваги, що й зумовлює актуальність нашої дослідницької роботи. Предметом конкретного вивчення зазначений аспект став хіба що в публікації В.Коротєєвої «Орнітологічна символіка в ліриці Ліни Костенко та Василя Стуса», де дослідниця проаналізувала роль птахів у поезіях цих митців і простежила частотність їх вживання. Проте специфіка використання окремих орнітологічних образів залишилася невисвітленою.

Українські письменники нерідко звертаються до орнітологічної символіки, оскільки образи птахів – це той стрижень поезій, що дає змогу чи не найбільш вдало проникнути в колективне підсвідоме читачів і донести відповідний сакральний зміст.

У пейзажній ліриці Ліни Костенко спостерігаємо чимало образів-символів, за допомогою яких авторка або алегорично відображає дійсність, або доповнює таємничий сенс своїх власних тверджень. У доробку поетеси можна знайти як власне авторське трактування образів-символів, так і традиційне – таке, що усталилося в культурній свідомості пересічного українця. Не дивним є те, що суттєвим елементом, яким авторка доповнює свої пейзажні поезії, виступають образи птахів.

Для того, щоб збагнути, навіщо і яким чином Л. Костенко використовує у своїй художній системі ці образи, варто поглянути на її твори з точки зору міфопоетики і, як вважає В. Коротєєва, звернутися до «пошуку архетипних основ творчості письменників, вивчення створюваної ними світоглядної моделі буття та можливостей структурування художнього простору за міфологічними принципами» [3, с. 1].

Варто зазначити, що міф – це певний спосіб пізнання світу. У міфологічній свідомості макрокосм (природа) й мікрокосм (людина) взаємопов'язані і становлять єдину систему світобачення, де світ пізнається через людину й навпаки. Ліна Костенко відчуває, що людська душа завжди буде потребувати, свідомо чи підсвідомо, єднання зі світом природи, а отже, завжди матиме потребу в міфі.

Наприклад, звернемо увагу на поезію «Сороко, не кричи! Я в лісі не стороння». Саме тут авторка згадує багатьох мешканців тваринного світу лісу й далеко не другорядну роль відіграє образ-символ сороки, який не дарма фігурує і в назві.

Лірична героїня веде розмову з сорокою, яка виступає берегинею лісу, однак ця пташка поводить себе упереджено, розносить новини по лісу ще до з'ясування істинних причин та намірів. Прохання, адресоване пташці: «Сороко, не кричи! Я в лісі не стороння» [4, с.69] – виглядає як закодоване замовляння, зрозуміле лише ліричній героїні та лісовій природі. Зазвичай, у міфічній свідомості українців сорока виступає як «нечистий» птах, вона уявляється як творіння чортів і слуга диявола. Вважається, що сорока – віщий птах, «приносить чутки «на хвості»» [1, с. 341].

Ліна Костенко врахувала всі ці народні уявлення про сороку, синтезувала їх і показала читачу цього птаха як невід'ємну частину лісової фауни, пліткарку, але з добрими намірами.

Образи-символи тварин, наявні в поезії, виступають у діалектичній єдності з образом сороки, нагромаджуються певною мозаїкою, створюють ланцюжок, необхідний для повноти картини пейзажного мотиву. До того ж, такі прекрасні мешканці лісу, зі своїми проблемами та турботами, повинні викликати повагу читачів і, в знак солідарності, – об'єднати зусилля людини й природи в боротьбі з екологічною кризою.

Загалом проблемі екології Ліна Костенко приділяє багато уваги. Образи тварин та птахів – це важелі, якими поетеса намагається натиснути на свідомість читачів, можливо, навіть викликати жалість і тугу, спонукати до захисту природи.

Досить часто зустрічається в пейзажній ліриці Ліни Костенко образ-символ журавлів. Зокрема, описуючи природу восени в поезії «Ой осінь, осінь, барви чудотворні», авторка вводить у тканину тексту образ цього сакрального птаха:

*Ой осінь, осінь, барви чудотворні!
Як журавлі кричать твої: – Курли! [4, с.70].*

Журавель (як і лелека) – досить шанований образ у всіх народів, а для українців – це святий птах. У поезії журавель виступає символом радості, захоплення красою, натхнення. Коли ця пташка відлітає в теплі краї, українці відчують сум і тугу. Підтвердженням цього в поезіях авторки є згадка про «крик журавлиний» [4, с. 56], який створює мінорний настрій, викликає холод у душі. Цей птах віщує зміну пори року, прихід осені:

*Ті журавлі, і їх прощальні сурми...
Тих відлітань сюїта голуба...
Натягне дощ свої осінні струни,
торкне ті струни пальчиком верба [4, с.301].*

Це не єдиний птах, який є символічним у поезіях Ліни Костенко. У вірші «Соловейко застудився» постає олюднений образ соловейка, який від холоду та зливи «тепер лежить під пледом – п'є гарячий чай із медом» [4, с.329].

Знаходимо в доробку Ліни Костенко й окремих вірш, присвячений синиці – «Синички на снігу». С. Барабаш влучно помітила, що «гострота етичного бачення становить основу творчого поривання авторки цієї поезії» [2, с.151]. Ця пташка – символ вірності та любові Батьківщині, адже саме вона навіть у найлютіші морози не покидає рідного краю:

*Синички голодом намлілись –
така зима, така зима!..*

*Оце б у вирій полетіти, –
так батьківщини ж там нема [4, с.332].*

Згадує поетеса ще одного вірного рідному краю птаха, який у свідомості сучасної людини став невід'ємним символом міста. Описуючи урбаністичні пейзажі, авторка не раз милується цим птахом, а в поезії «Львівські голуби» взагалі робить його головним героєм:

*Тінь чорна стрімко падає униз –
то білий голуб так злітає вгору.
Проспект пташиний, сонячний карниз
Вінчає строгі лінії собору [4, с.18].*

Голуби у цій поезії абсолютно олюднені, вони розмовляють між собою, філософствують:

*Над містом розмовляють голуби.
Про що не знаю. Про цікаві речі.
Про той собор. Про людство. Про війну.
Про білий світ, про небо з далиною [4, с.18].*

Не дивно, що Ліна Костенко говорить саме про білого голуба. Цей колір своєю семантикою натякає на чистоту, одухотворення. А сам птах – пташка чиста, свята, божа, адже за християнською традицією, «голубом Дух Святий зійшов із неба під час хрещення Ісуса Христа. Тому в народі вірять, що голуб – улюблена пташка Господа і що він освячує воду, готуючи цим хрещення» [1, с.317]. В українському фольклорі голуб «має міфологічне значення учасника творення світу» [1, с.318].

У вірші «Я вранці голос горлиці люблю» постає образ горлиці, який для авторки виступає символом єднання з природою, еталоном духовної чистоти, певним захисником від техногенної цивілізації:

*Я вранці голос горлиці люблю.
Скрипучі гальма першого трамваю
Я забуваю, зовсім забуваю [4, с.392].*

Водночас Ліна Костенко розкриває традиційне значення образу горлиці, яка у свідомості українця виступає символом засмученої жінки. І справді, лірична героїня поезії сповнена тугою за «несказаним камертоном природи»:

*Я скучила за дивним зойком слова.
Мого народу гілочка тернова.
Гарячий лоб до шибки притулю.
Я вранці голос горлиці люблю... [4, с.392].*

Однак, окрім птахів із позитивною семантикою, у ліриці Ліни Костенко зустрічаються й інакші, зокрема шуліки та ворони. Шуліки з давніх-давен асоціюються у слов'ян із поганими новинами, смертю, загрозою. Ці

уявлення поетеса перенесла і в свою образну систему. У ліричної героїні її поезій то «втомилась душа від шулік» [4, с.59], то навпаки – як знак перемоги над негараздами «плив між камінням шуліка, убитий шуліка...».

Щодо воронів та ворон, то, як зазначено у словнику найвідоміших міфологічних образів України, «вони є переважно зловісними символами, пов'язаними зі смертю, потойбіччям, лихою силою» [1, с.336]. Так і в поетеси, вороння віщує лише недобре, лихе. У її поезіях ворони то крадуть прихід нового дня («Заворожили ворони світанок – не сходить сонце – тільки кар та кар» [4, с.314]), то темною хмарою кружляють над дужим конем в очікуванні його смерті («Біле – біле – біле поле. Чорний го-мін. Вороння. Посідало та й замріялось про убитого коня» [4, с.248]).

Таким чином, ми спостерегли, що надзвичайно важливий пласт пейзажної лірики Ліни Костенко складає орнітологічна символіка. Найчастіше зустрічаються образи таких птахів, як лелека, журавель, сорока, соловей, горлиця, зозуля, голуб, ворона, шуліка. Окремі з них авторка наділяє позитивною семантикою, інші ж – негативною. Це розмежування вона здійснює за міфологічними уявленнями в українській традиції, а також керуючись власними уподобаннями, творчо переосмислює кожний символічний образ. Незважаючи на популярність подібної символіки серед українських поетів, образи птахів у ліриці Ліни Костенко відзначаються оригінальністю, створюють неповторний колорит художнього світу її поезій.

ЛІТЕРАТУРА

1. 100 найвідоміших образів української міфології / [під заг. ред. О. Таланчук]. – К.: Орфей, 2002. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://shron.chtyvo.org.ua/Talanchuk_Olena/100_naividomishykh_obraziv_ukrainskoi_mifolohii.pdf.
2. Барабаш С. Символ дороги як простір самопізнання в ліриці Ліни Костенко // Сучасний погляд на літературу: Зб. наук. праць. – Вип. 8 / Редкол.: П.П.Хропко (відп. ред.), С.С.Кіраль (відп. секр.), В.Ф.Погребенник, І.В.Савченко та ін. – К.: ІВЦ Держкометату України. – 2002. – С. 145-154.
3. Коротєєва В. Орнітологічна символіка в ліриці Ліни Костенко та Василя Стуса. – Харків. – 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.srw.kspu.edu/?p=1099>.
4. Костенко Л. Триста поезій. Вибране / Л. Костенко. – К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2013. – 416 с.

Кокоткіна Вероніка Олександрівна, студентка IV курсу філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *Е. Ю. Балла*, кандидат філологічних наук, доцент.

СТИЛЬОВА ПАРАДИГМА ДРАМАТУРГІЇ ІВАНА КОТЛЯРЕВСЬКОГО

Творчість Івана Котляревського, як слушно наголошує Є. Нахлік, «є органічною єднальною ланкою між старою і новою українською літературою, між епохою художнього «універсалізму» і новим розумінням художньої творчості як несамохідного самовираження творчих потенцій митця, вільного від пут естетичної нормативності, схильного до багатоманітності художніх форм і засобів, пов'язаних із національними традиціями, із вимогами нового часу, його світобаченням» [3, с. 60].

П'єси І. Котляревського не раз ставали предметом наукового спостереження вітчизняних і світових літературознавців. Окремо питання стильової диференціації «малоросійської опери» «Наталка Полтавка» і водевілю «Москаль-чарівник» досліджували М. Костомаров, Є. Кирилюк, П. Куліш, М. Драгоманов, І. Франко, Б. Лепкий, Д. Чижевський, І. Айзеншток, П. Волинський, П. Хропко, О. Гончар, М. Яценко, Н. Калениченко, Є. Нахлік, Л. Мороз та ін. Однак, сьогодні немає вичерпного дослідження синкретичної природи п'єс, які стали й логічним наслідком піднесення українського театру, проявом новітніх майстерних спрямувань.

Мета роботи полягає у дослідженні стильової природи вказаних творів.

Актуальність теми дослідження зумовлена потребою глибшого вивчення стилістичного синкретизму п'єс І. Котляревського «Наталка Полтавка» і «Москаль-чарівник».

У творах «Наталка Полтавка» і «Москаль-чарівник» І. Котляревський виклав просвітительські засади, zarazом поклавши зачин українській драматургії та українському театрові. У них письменник зображає простих людей, мотивує, що вони варті пошани й наслідування. З огляду на те і «Наталка Полтавка», і «Москаль-чарівник» є цінними шедеврами, що ввійшли навечно до репертуару національного театру.

Понині залишається не упорядкованим контекст феномену драм нового жанрово-стильового формату на українських землях, не визначено єство естетичного мислення митця, який поєднав в авторській практиці загальні й національні тенденції Просвітництва як передусім культурної системи, світоглядної й мистецької епохи.

Просвітницький раціоналізм співіснує в Наталчиному характері з сентименталістським почуттям любові та *«життям серця»* [1, с. 65]. Дівчина відмовляє потенційним женихам ще й тому, що *«серце не лежить до їх і вони осоружні їй»*, вона інтуїтивно відчуває вірність коханого: *«Петро не такий; серце моє за нього ручається, і воно мені віщує, що він до нас вернеться. Якби він знав, що ми тепер так бідні о, з кінця світа прилинув би до нас на помощь»* [2, с. 229].

Образ Наталки Полтавки зідеалізований: вона працююча, з добрим серцем, «не спесива», «золото, не дівка» [2, с. 34] любить і шанує матір, кохає тільки Петра й залишається вірною йому, поважає односельчан. Негативних рис у Наталки немає. Вона має почуття власної гідності, яке аж ніяк не залежить від її статків. Іван Котляревський показує, якою мірою моральність оберігається суспільством. І ця моральність спирається не на покірну слухняність, а на почуття власної гідності, честі. Хоча Наталка і підкоряється матері, це зовсім не означає, що вона втрачає почуття самоповаги, про це свідчить кожна її репліка. Отже, образ Наталки у творі є реалістичним і життєстверджуючим.

Центральним класицистичним принципом «Наталки Полтавки» є ідея гармонії людини з самою собою, зі світом і з Богом. Тут ми не простежуємо властивих вірцевому, науково обґрунтованому класицизму однозначних образів і конфліктів.

Класицистичною у п'єсі І.Котляревського є модерна як для початку ХІХ ст. видозміна античного ідеалу краси як мети мистецтва. Йдеться насамперед про відтворення морально досконалої людини, наділеної вродженими чеснотами – прихильністю до добротворення, здатністю любити і прощати, тонко відчувати болі і турботи ближнього. Очевидно, що класицистичний світ у «малоросійській опері» обмежується духовною безкраїстю. І хоча історичних і топонімічних натяків, пов'язаних із місцем дії, а саме з Полтавою, у ній чимало, зауважимо, що «*етнографія*» її зводиться до окремих штрихів [4, с. 10]. Так, у першій примітці бачимо: «*Театр представляет село при реке Ворскле. Через сцену улица малоросийских хат, к реке ведущая, и в сей улице хата Терпилихи*» [2, с. 2]. Вірогідно, що автор ставив за мету вписати своїх героїв – українців-полтавців у європейський просвітницький контекст, перетворивши їх з екзотичного літературного прецеденту на носіїв морально-етичних ідеалів доби. Мабуть, у цій естетичній настанові закорінений аристократизм духу і вчинку персонажів п'єси, які тонко відчують і розумно діють у межах запропонованих автором «салонних» обставин. Тож слід констатувати, що в п'єсі нерозривно поєднані два стильові модуси – класицистичний раціоналізм («розум») і сентименталістська чутливість («серце»). Завважмо, що вони майже не конфліктують, а органічно співіснують, надаючи 12 дійовим особам більшої художньої пластичності і характерної неоднозначності, властивій просвітницькій літературі.

Одним із чільних складників просвітницької ціннісної системи, що виявилися у «Наталці Полтавці», є концепція щастя. У творі простежується художнє оформлення етики щастя. Кожен персонаж драми має власний життєвий ідеал. І. Котляревський пропонує кілька просвітницьких варіантів щастя: возний Тетерваковський бачить його у втішанні марнославства; виборний Макогоненко – у матеріальній вигоді; Микола – в особистій свободі й можливості відкриття й освоєння нових просторів; Петро – у жертвовній любові й сімейному добробуті; Терпелиха – у

раціональному спокої й дотриманні патріархальної традиції. Носієм авторської концепції істинного щастя є Наталка. Для І. Котляревського це й *«концентрований просвітницький ідеал людини, й узагальнена форма його українських візій»* [4, с. 19].

У п'єсі «Москаль-чарівник» письменник використав народний анекдот про невірну жінку, але надав новий зміст темі та образам. Головна героїня Тетяна – селянка, яка не вміє лицемірити; вона чесна людина й морально чиста.

У цій п'єсі також відбилися просвітницькі ідеї. Письменник і тут зображає ідеал патріархальної повної сім'ї й доброчесного українства. Якщо раннє європейське Просвітництво прагнуло розвіяти феодальну темряву освітою, то пізнє Просвітництво побачило неоднозначність нанесення освіти, розрив між освітою й природною людиною. І. Котляревський шукає свій естетичний ідеал серед вільних селян, які морально стоять вище від панства. Він змальовує вихідця із селянського роду, що здобув освіту, але втратив моральні цінності. Таким чином, у суперечку вступає людина освічена – Финтик та людина природна – Тетяна, і природна навчає освічену. Також спостерігаємо протиставлення міста й села, що є рисами сентименталізму.

Таким чином, у п'єсах вдало поєднано риси сентименталізму, класицизму та елементи естетики просвітництва. Це майстерне стильове поєднання показує надзвичайну професійність відомого драматурга, використання різних стильових ознак виявляє його обізнаність у світовому та власне українському письменстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зеров М. Українське письменство / М. Зеров ; упоряд. М. Сулима ; післямова М. Москаленка. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – С. 6–105.
2. Котляревський І. Поетичні твори. Драматичні твори. Листи / І. П. Котляревський. – К. : Наукова думка, 1982. – 317 с.
3. Нахлік Є. Творчість Івана Котляревського: замовчувані інтерпретації, дискусійні проблеми, спроба нового прочитання (з погляду літературних напрямів і течій) / Є. Нахлік. – Львів : ОЛІР, 1994. – 68 с.
4. Сарапин В.В. Стильовий синкретизм п'єс Івана Котляревського / В. В. Сарапин // Література та культура Полісся. – 2012. – Вип. 71. – С. 9–23. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ltkp_2012_71_4

Кондрич Марія Василівна, студентка 2 курсу філологічного факультету, ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – О. Ю. Кузьма, кандидат філологічних наук, доцент.

СИНТЕЗ РЕАЛІЗМУ Й МОДЕРНІЗМУ В МАЛІЙ ПРОЗІ М. ЯЦКОВА

Одним із яскравих митців, що своєю творчістю заперечували народницький постулат у мистецтві, був Михайло Яцків – активний учасник «Молодої Музи», непересічна постать українського літературного життя ХХ ст. У його прозі органічно переплелись натуралістична, імпресіоністична, неоромантична та експресіоністична тенденції.

Після тривалого замовчування творчість М. Яцкова стала об'єктом студій цілого ряду дослідників (О. Мельник, М. Ільницький, Л. Мірошніченко, О. Ткачук, А. Матусяк, О. Кривуляк, Т. Мейзерська, Ю. Кузнецов), проте до цього часу суперечки навколо стильової домінанти його прози не втихають. Саме тому ми ставимо за мету в нашій статті розкрити взаємозв'язок двох манер письма автора – реалістичну та модерністичну.

Як зауважує А. Матусяк, «теорія Яцкової прози немалою мірою спирається на принцип Еміля Золя: «фрагмент дійсності, побачений крізь фільтр темпераменту митця». Письменники-натуралісти наголошували на першому фрагменті, а митці-модерністи, в тому числі Михайло Яцків, – на другій частині висловлювання» [4, с. 16–17]. Зрештою, натуралістичні концепти автор реорганізував у модерністичну структуру. Це можна виразно простежити на прикладі еволюції творчості Михайла Яцкова.

М. Ільницький підкреслює новаторство стилю автора «Музи на чорному коні», наголошуючи, що «проникнення в людську душу, крізь призму якої розкривається суспільне середовище, пов'язане в письменника з посиленням ліричного начала та інтенсивними пошуками нових засобів художньої мови» [3, с. 264].

Сповнена трагізмом новела «По маму!», написана у руслі реалізму. Тут висвітлено процес пацифікації у Галичині 1930 року: *«Під час панської пацифікації взяли свідому селянку на допит, дали їй з'їсти грудку землі і спитали, яка вона. З'їла і сказала: «Таки українська». Збили її до крові-кості»* [7, с. 305].

Через певний період часу жінку дозволили забрати додому, але оскільки батько працював, то зустріти її пішли донечки. Дорогою, на краю урвища діти примітили незабудки: *« – Понесемо мамі! Дівчатка зішли на берег і обережно лягли на траву. Старша пустила молодшу наперед, і вона досягла квітів...»* [7, с. 306].

На цьому епізоді оповідь обривається, і перед читачем постає картина самотнього повернення матері додому. Тривога переймає її серце, адже дітей вдома так і немає. Надія тільки на те, що дівчата з батьком на роботі, однак *«чоловік прийшов, не застав дітей і підняв тривогу. Знайшли їх у ставу. Старша мала кусень хліба у пазусі, молодша – в ручці пучок незабудок»* [7, с. 306].

Проте таких реалістичних оповідань у творчому доробку М. Яцкова досить небагато. Зрештою навіть у них простежуємо песимістично-

трагічний світогляд, яким відзначається прозова спадщина автора, написана в іншій манері. Тому реалістичні оповідання письменника все ж певною мірою наслідують елементами поетики модернізму. М. Яцків активно послуговується алегоріями, символами, підтекстом, алюзіями. Вся його творчість своїми витокami сягає фольклору, з якого поступово вириває модерністське бачення світу.

Новела «Де правда?», присвячена таємниці людської екзистенції, неможливості її розв'язання, яскраво демонструє ознаки реалістичного стилю письма Михайла Яцкова. Твір складається з двох частин: у першій автор значну увагу приділяє змалюванню побуту сільського почмейстера Мартина Гробмана, будні якого розписані погодинно. Головний герой втратив інтерес до життя, воно проходить для нього сіро, одноманітно. Єдине, що на схилі років почало його цікавити, – це проблема людського буття.

У другій частині новели органічно сплелись два начала: реалістичне та символістське. Стан душі ліричного героя можна лише навіяти, але не детально описати. З цією метою, на думку А. Матусяк, «творець послуговується не дискурсивним потоком, а опосередкованою експресією, що полягає в оперуванні системою символічних еквівалентів: багатозначних образів, аналогій» [4, с. 34].

Милуючись природою, Мартин Гробман все ж усвідомлює, що розв'язання таємниці людської екзистенції є неможливим: *«В підсвідомій сфері його духа творилися ворушення, і він мимоволі прошептав: – Ні, не дійшли ще до правди теологи, ні філософи... Питання одверте, тайна... незглибима»* [7, с. 206].

Таким чином, друга частина новели містить сцену містичного прозріння, коли герой бачить свою померлу жінку. Філософськими є думки баби про смерть, яку жоден не омине: *«Господоньку милосердний, як воно на світі: цісар чи не цісар, а мусить постарітися й вмерти, як кожний христинин»* [7, с. 202].

Мерці відносяться до чужого таємничого світу. Саме цей фольклорний постулат втілюється на прикладі повернення головного героя додому. Прикметним є те, що повертався він пізно ввечері, в нічний час, коли відкривається все таємниче. Чув він *«далеку космічну музику, вона зачарувала його й обіймила ангельським спокоєм і відрадою»* [7, с. 207]. Логічною кінцівкою цих натяків стала зустріч із померлою дружиною.

Герої творів М. Яцкова – це глибокі натури, чиє трагічне життя продиктоване не тільки зовнішніми обставинами, а й внутрішнім вибором. Ось саме цей аспект і дозволяє говорити про еволюцію автора, коли поступово акцент із зовнішніх обставин зміщується на внутрішній світ. Найкраще це можна простежити на жанровому новоутворенні к. ХІХ – перших десятиліть ХХ ст. – «новелі долі».

У тематичному плані, як вказував І. Денисюк, ці твори будувались на трагічному пласті та «на зімкненні особистості з жорстокими соціальними умовами» [1, с. 8]. Над головним героєм нависає фатум, що проявляється після показу його життя – ретроспективно, через спогади. Пока-

зовою щодо цього є новела М. Яцкова «Благословення». Твір починається з розв'язки, яка покликана ввести читача в суть справи.

Уже перше речення містить в собі алюзії на близьку смерть героїні. У такому стані вона ніби починає вести свою оповідь, пригадувати минуле. Ще один, не менш важливий момент полягає в тому, що в творі змінюється зовнішній, реалістичний стиль оповіді на внутрішній, асоціативний. Розповідь вибудовується наче на контрастах – картини недолі змінюються миттєвостями щастя. Цей прийом посилює кожен штрих, на якому автор прагне зосередити увагу.

Кульмінацією твору стає епізод, коли вмираюча жінка благословляє молодого лікаря замість своєї померлої дитини. Вона ніби відчуває потребу передати ту вікову мудрість, ту потужну силу предків, підтримку, яку колись отримала і вона: *«Чула, що кінець надходить... Пригадала собі, як батько і мати відумирали її, то благословили на сей світ. Чула силу того благословення – гірко бідувала, але не скривдила нікого»* [7, с. 97].

Як зазначає М. Ільницький, «М. Яцків знаходить такі образи й символи, які містили в собі «демонологічний світогляд народу» й «четвертий вимір людської душі», він не вплітав їх у художній текст цитатно, а проводив наскрізним символом, натяком, мовби супровідною мелодією» [2, с. 197].

Новела М. Яцкова «Весняний захват» є перехідною між реалізмом і модернізмом. У ній автор використовує фольклорні символи – те, що характерне для його концепції творчості.

Структура твору мовби формалізує, осюжетнює філософське підґрунтя модернізму. Цьому, на перший погляд, реалістичному твору притаманний один із прийомів модерністської естетики – шокова ситуація в кінці новели, що повертає неначе природне розгортання ситуації в несподіване русло.

Запізніла весна, відчуття щастя та захоплення, яке викликає перший погідний день, невідривно пов'язуються в думках головної героїні з почуттям кохання, яке теж вповні розцвіло і ось-ось настане пора одруження.

На думку О. Мельник, ця новела репрезентує використання автором «своєрідної «фігури передчуття», яка розбудовує образну парадигму концепту долі» [5, с. 62]. Для цього Яцків використовує алюзію на образ-персонаж із античної міфології (Мілько називає свою кохану Психеєю, що у грецькій міфології була уособленням душі, дихання, а в мистецтві її зображали у вигляді метелика, що вилітає з поховального вогнища або летить в аїд [6]) та ремінісценцію з фольклору (образ зозулі – птахи, що за народними віруваннями здатна віщувати щасливе чи нещасне кохання. З нею автор асоціює Марійку).

У творі є й чимало натяків, що покликані складати враження картини всеохопного сну. «Мотив сну, галюцинації, – як зазначає А. Матусяк, – виявився у М. Яцкова особливим символом, де реальність та ірреалізм, логіка й фантастичність створювали органічну єдність...» [4, с. 53]. Саме це вплинуло на стирання меж між реальним та таємним, а також зумовило дещо алогічну, на перший погляд, кінцівку твору – смерть дівчини.

Проте це тільки зовнішнє, подієве коло, але дещо переосмислений сюжет твору, кінцівка не здається такою абсурдною. Ми можемо сприймати цю сцену не як достовірний факт, а радше як умовну ситуацію. Адже образ зозулі є символом не тільки близької смерті, це також алюзія на нещасливе кохання. Смерть дівчини можна потрактувати як розірвання нею стосунків з Мільком. Срібна глибина води, де видніється її голуба стая, – символ очищення, переродження.

Підсумовуючи, варто підкреслити, що більшість творів Яцкова, які ми досліджували, становлять органічний синтез реалізму та модернізму, з домінуванням одного з них. Тільки незначна частина його новелістики – це реалістичні твори в класичному їх розумінні.

Найчастіше автор намагався через фольклор та народну демонологію промовляти до своїх читачів – ця риса характерна для його творчості в цілому. Багата образність та символіка коріннями своїми сягають саме народної поетичної творчості. Адже модернізм Яцкова визрів не всупереч реалізму, а став його органічним продовженням. Еволюція письменника послідовна: від творів реалістичного спрямування, через синтез реалізму з модернізмом, до творів, що утверджують модерністичний світогляд митця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Денисюк І. Українська новелістика кінця XIX – початку XX ст. / І. Денисюк // Українська новелістика кінця XIX – початку XX ст. Оповідання. Новели. Фрагментарні форми (ескізи, етюди, нариси, образки, поезії в прозі); [Упоряд. і прим. Є.К. Нахліка; Вступ. ст. І. Денисюка]. – К.: Наукова думка, 1989. – 685 с.
2. Ільницький М. «Поетична концепція з музичним і малярським тлом». Творчість Михайла Яцкова / М. Ільницький // Ільницький М. На перехрестях віку: в 3 книгах. – К., 2009. – Кн. 3. – 902 с.
3. Ільницький М. Михайло Яцків / М. Ільницький // Історія української літератури XX ст. – К.: Либідь, 1998. – Кн. 1. – 464 с.
4. Матусяк А. Химерний Яцків: Модерністський дискурс у прозі Михайла Яцкова / А. Матусяк. – Вроцлав; Львів: ЛА «Піраміда», 2010. – 224 с.
5. Мельник О. Модерністський феномен Михайла Яцкова: канон та інтерпретація / О. Мельник. – Київ: Наук. думка, 2011. – 294 с.
6. Словник античної міфології [Електронний ресурс] / Уклад. Козовик І., Пономарів О. – К., 1985. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/slovmyth/slovmy.htm>.
7. Яцків М. Муза на чорному коні: Оповідання і новели. Повісті. Спогади і статті / М. Яцків; [Упоряд., автор передм. та прим. М. Ільницький]. – К.: Дніпро, 1989. – 846 с.

Куштан Марина Михайлівна, студентка IV курсу філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *М. Ю. Козак*, кандидат філологічних наук, доцент.

ІСТОРИЧНІ МОТИВИ У ТВОРЧОСТІ ЛАСЛО НАДЯ ТА ЛІНИ КОСТЕНКО

У творчості Ласло Надя важливу роль відіграє відтворення угорської історії, культурного та духовного життя угорського народу. Зображення європейського та світового контексту зустрічається значно рідше. Ліна Костенко частіше звертається до європейської літератури, культури та філософії. Що стосується українських мотивів, у творчості Костенко переважає опис Батьківщини у контексті важкої долі та трагічної історії. Проілюструємо це на прикладі віршів Ласло Надя *Föltámadt piros csizma* і «Був день як день, як дні усі буденні» Ліни Костенко.

Вірш Ласло Надя *Föltámadt piros csizma* було написано на чергову річницю від дня народження угорського національного поета Шандора Петефі. Червоні чоботи є одним із традиційних символів угорського народу. Червоний колір символізує кров та боротьбу, або ж слугує відтворенням війни. У той же час чобіт є символом шляху, рушання в дорогу. У цьому вірші Ласло Надь відтворює в образі Шандора Петефі повстання угорського народу, його визвольну боротьбу. Визвольна війна 1848-1849 рр. є однією з ключових подій в історії Угорщини, одним із каменів фундаменту національної свідомості угорців.

У першій строфі йдеться про підготовку угорців до війни: «*föltámadta piros csizma kísért megostorozott délibáb... úgy szikrázik egyetemes télben...*» [1].

Асоціація з зимою в поета виражає запустіння та смерть, викликає в читача відчуття єдності з жертвами визвольної боротьби, Арадськими мучениками.

У наступних рядках Надь пише: «*jobb harcolni, mint a hóban kárhoztatni*» [1], тобто, що краще померти за Батьківщину, ніж «стояти на колінах». Згадує поет і Шандора Петефі – визначного героя угорської боротьби, називаючи його «генієм» (тут у значенні римської міфології, особистого духу людини, що її захищає, виражає її особистість та долю [2]). Ласло Надь стверджує, що з смертю Петефі помер і його геній: «*A Géniusz keresi Sándort, sarka rúgja a tölgyet, dől róla a dér s ahol a dárdák és lángok állnak medvebundás győzők kezében...*» [1].

Ласло Надь через властиві угорському народу символи показує невмирущість угорської нації. Так дуб тут виступає символом безсмертя через свою велич та силу, а медвідь символізує силу та владу [2].

Цим віршем поет закликає бути такими ж хоробрими, як і борці за волю Угорщини, повстати та боротися за свої права. Тогочасні історичні події він екстраполює на другу половину двадцятого сторіччя, коли свобода слова, свобода думки відійшли на другий план, переслідування й цькування стали нормою. Доказ цьому – колір червоних чобіт, що є сим-

волом комуністів: *«föltámadta piros csizma csak zaklass te irgalmatlan édes, te fényes csikorogd széjjel a szívünk havát!»* [1].

Вірш Ліни Костенко *«Був день як день, як дні усі буденні»* пов'язаний із особою видатного французького мислителя, літературознавця, основоположника деконструктивізму Жака Дерріда.

Ця поезія пронизана глибокою філософією. У ній йдеться про дегуманізацію, про світ, що займається тільки власним життям, про сучасних людей. Ліна Костенко проводить паралелі між людиною та природою, осінню. Особистість Дерріда, вочевидь, тому з'являється у вірші, бо він був одним із найвизначніших мислителів тієї епохи. Відомо, що він помер восени, є навіть такі припущення, що був убитий. Смерть Дерріда Ліна Костенко ототожнює із осінню, тобто зі смертю природи: *«Був день як день, як дні усі буденні. Влетіла вість, як ворон у фойє. Вмер Дерріда. Але усім до фені. Бо кожен біг і думав про своє. Але ж навіщо убивати осінь мазутним духом нескінченних трас? Я знаю вас. Але, мабуть, не зовсім. І ви мене – так само, як я вас»* [3].

Важливо виокремити символ ворона, що уособлює мудрість і справедливість, а також символізує зв'язок із світом померлих [4; 5].

Глибокий смисл вірша – привернення уваги до проблем того часу. Це відображено в рядках про сучасне авторці суспільство, мегаполіси та урбанізацію («нескінченні траси»): *«Ось ви пройшли, і я не озирнулась. Ось я пройду, а вам не на часі. Вмер Дерріда. А я з ним розминулась. І він зі мною. Зрештою, ми всі»* [3].

Суспільство зайняте своїми проблемами, масивом зайвої інформації, концентрацією на майбутньому; поспіх настільки поглинув усіх, що у нас не залишилося часу на сьогодення, на насолоду від цієї миті життя. Дні проходять повз нас, і це є симптомом мегаполіса.

Підсумовуючи, відзначимо, що світогляд Ласло Надя у світлі історичних, міфологічних і природних мотивів містить світовідчуття угорського народу. Хоробрість і героїзм, доля угорців, проблеми їхнього суспільно-політичного устрою пронизують творчість поета (*Anyakép, Bolgár-tánc, Föltámadt piros csizma, József Attila!, Balassi Bálint Lázbeszéde*).

Ліна Костенко за допомогою картин із європейського та античного світу відображає проблемні питання слов'ян, рідше заглиблюється у слов'янське коріння, але коли робить це, то підходить із повагою, болем (*«Тінь королеви Ядвіги», «Лежать сніги. Я виглядаю весну», «Самі на себе дивляться ліси...»*).

ЛІТЕРАТУРА

1. Tarján T. NagyLászlóVálogatottversei / TamásTarján. – Budapest: Holnapkiadó, 2006. – 132 c.
2. Pál J. Szimbólumtár. Jelképek, motívumok, témakazegytemes és a magyar-kultúrából [Електронний ресурс] / J. Pál, E. Újvári // BalassiKiadó. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: http://www.balassikiado.hu/BB/netre/Net_szimbolum/szimbolumszotar.htm.

3. Костенко Л. В. Річка Геракліта / Л. В. Костенко. – Київ: Либідь, 2011. – 281 с.
4. Энциклопедия славянской религии [Электронный ресурс]. – 2001. – Режим доступа до ресурсу: <http://paganism.msk.ru/>.
5. Шейнина Е. Я. Энциклопедия символов / Е. Я. Шейнина. – Москва: Торсинг, 2003. – 591 с.

Лавер Тімеа Арпадівна, аспірант кафедри угорської мови та літератури, ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *Х. І. Зикань*, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри угорської філології.

Марія Ленок
Запоріжжя, Україна

ВІЧ-НА-ВІЧ ІЗ МІСТОМ У РОМАНІ П. ВОЛЬВАЧА «КЛЯСА»

Із позначок на географічній карті починається історія про міста й села. Міста – не перони залізничних вокзалів чи автобусних станцій, які гостинно або байдуже зустрічають подорожніх, відкриваючи їм широкий чи вузький простір, а ті споруди в просторі, які смиренно дожидають свого зустрічного, щоб невербально відкрити правдиву істину.

Чим зумовлений інтерес письменників до тих чи інших міст – невідомо. Міркуємо: щоб писати про місто, треба або захоплюватись ним, або віддавати шану, як маленькій батьківщині. Чимало митців насолоджувались зображенням рідних краєвидів. Ю. Винничук презентує Львів у різні періоди історії (серед найяскравіших його зразків – романи «Танго смерті», «Лютеція»); Ю. Герасименку належить збірка есе «Зустрічі з Харковом» (Харків – місто, де народився й живе письменник); Є. Гребінка у віршованій баладі «Нежин-озеро» возвеличив козацький Ніжин, адже в цьому місті він навчався; Р. Іваничук у «Торговиці» описав рідні околиці Коломиї.

Як засвідчують літературознавчі розвідки, тема міста актуалізується щоразу по-новому. Л. Лавринович розмежувала образи різних міст у нерозривному зв'язку з часом; Р. Мовчан дослідила образ міста в українській літературі 1920-х р.; І. Савенко осмислила міський текст у мемуарній збірці Ю. Щербака «Україна в зоні турбулентності»; А. Степанова аналізувала місто в літературі перехідних епох. Монографічно тема міста опрацьована у В. Фоменка. Праці науковців, які стосуються міста, засвідчують, що тема є невичерпною і розгортання її у нових варіаціях стимулює науковців.

Л. Лавринович вказала, що до найчастіше використовуваних текстів міста належать «київський, львівський, харківський, тернопільський, івано-франківський, рівненський та ін. – з відповідними топосами, з архітектурною конкретикою, часто з упізнаваними персонажами» [2, с. 311]. Непомітним в українській літературі є топос Запоріжжя. Розглядаємо

роман П. Вольвача «Кляса», в якому представлено картину Запоріжжя, становлення його незалежності в умовах невизначеності суспільства.

Сторінки роману пронизані гострими й шокуючими випадками з життя запоріжців. Звісно ж, і безробітних людей, адже був такий час – 1990-й р. XX ст., який, на думку Л. Реви, свідчить про літературу «на зламі суспільної свідомості. Особливо чітко ці зміни відбила автобіографічна проза» [4, с. 101]. О. Ульяненко стверджував, що прозові намагання письменника «пронизані видимою автобіографічністю, звідки він намагається то вирватися, то розпачливо залишитися на місці, якби бажаючи побороти ситуацію, що склалася для талановитих людей» [7, с. 141]. Хоча в романі автор висновковує: «Якщо ж притертися й пообвикнути, та знати правильні місця, та, як гриль, жити можна й тут. Живе ж Пашок. І люди живуть» [1, с. 16].

Залишитись наодинці з Запоріжжям – не романтичне побачення, як, наприклад, зі Львовом чи Києвом. Опинитися віч-на-віч із містом у романі «Кляса» – означає зустрітись очима з дрібними бідами, масштабними проблемами, сірістю напризволяще кинутого буття. Запоріжжя – промисловий центр південного регіону, якому бракує естетики та аристократизму в архітектурі. Неприглядні міні-замальовки відтворено у романі: «За кільцем – балка, гаражі й завалена нечистотами річка-смердючка, за якою вже починається Зелений Яр» [1, с. 13]. У цьому контексті слухними є слова братів Капранових, які радили прочитати роман «Кляса», «аби зрозуміли нарешті, що у нас на сході живуть не «глибокі москалі», а такі самі «українці» [5, с. 34]. І такі куточки є в кожному місті, без сумніву, але запорізькі – найяскравіший приклад «екологічного дива» та людської зневаги до довкілля. У Запоріжжі навіть є власне «пекло», за словами головного героя, це «Запоріжсталь» із заводськими димами, які складають «правильну» палітру кольорів: «бурі, жовті, рожеві, які зливаються в один ядучий смог і, закриваючи сонце, тьмавим шатром зависають над містом» [1, с. 15].

Зазначимо, що П. Вольвач зображує простір міста в романі «Кляса» відповідно до чотирьохступеневої структури соціального простору Ю. Петрової, яку підтримує В. Прокоф'єва: «1. Індивідуальний рівень. 2. Рівень найближчого оточення людини. 3. Регіональний рівень. 4. Національний рівень» [цит. за: 3, с. 92].

Індивідуальний локус починає розгортатися, коли ключ повертається у дверях квартири Павла – головного героя, що мешкає в Шевченківському районі. Пашок чув, що «ці шевченківські ландшафти були густо заселені відомою братвою» [1, с. 46], але дізнався про їхню структуру пізніше. Інтер'єр кімнати складає диван і приземиста розміром «2.30 стеля», «поцяткована набитими за літо комарями», сервант із старомодними «з фіолетовим відливом і золотим обідком по вінцях, чарок» [1, с. 6], батькова шафа і велике розкладне крісло. Іншими, відмінними від цього локусу, є майстерні заводу: цехова й заводська, де на Пашка чекають плакатні щити. Знаттелюбні особи збираються довкола Пашка.

Рівень найближчого оточення – це колеги, друзі, однокласники, з якими він зустрічається в різних приватних локусах: «Гриль – звичайнісінька пивнуха-забігальвіка, або ще «склянка», як ніхто тут не каже, і «стекляшка», як кажуть усі» [1, с. 16], чи «в хом'яківській лавці тоскно пахне просолідованими автозапчастинами, але немає прохідної і вихід прямо в базар» [1, с. 19]. Пашок «любить братву. Він і сам братва. Але тільки іноді. І не до кінця ... В різних середовищах Пашок раптом відчуває свою випадковість, навіть несправжність» [1, с. 57]. Покоління 90-х минулого століття – загублене: «вколюють, ковтаючи дими при мартенах і домнах, до пенсії точать одну й ту ж шестерню» [1, с. 8], і турботи сьогодення не сприяють їхній самореалізації. П. Вольвач стисло й хаотично характеризує будівлі, райони міста: «...літній кінотеатр, чудо повітового конструктивізму». «Горизонт» по-народному оживає, як «Га'рик», і «в жирні літні ночі він вибухає ревищем, матом і дівочим виском, і рухомі міліцейські кокарди тривожно зблискували з чорноти» [1, с. 8]. Симпатичним для Пашка є Шостий мікрорайон: «...Переїхав міст – і ти вже на Шостому, конструктивістському Соцмісті, збудованому ще в 30-х роках біля греблі Дніпрогесу, на яку тепер вказує рукою гранітний Ленін» [1, с. 176].

Пейзаж регіонального міста побудований на контрасті холодних і теплих кольорів (синій, малиновий, оранжевий): «...за посинілими горбами, за заводами сідає малиновий диск сонця, і всі запоріжсталівські дими клубочаться з оранжевою оторочкою по краях» [1, с. 266]; але переважає сірість Запоріжжя, спричинена нестабільністю, і впливає на настрої мешканців, які продовжують жити в нових умовах за старими законами: «З мафіозних усяких Січілій. З димних окраїн, околиць із стінами в розводах плісняви і натягнутими через вулицю, від вікна до вікна, шворками з мокрим ганчір'ям» [1, с. 44].

Невід'ємним придатком міста є околиці Капустянки, або ж «ДД – посьолок такий, аж під Запоріжжям Лівим, його з мікрорайону майже не видно, тільки ліс опор електропередач чорніє на горизонті й заштриховує півнеба». Район ДД – «Дніпро-Донбас» завжди кишів наркоманами й званою ДеДевською «ширкою» [1, с. 22].

Ранкова картина міста приємно дивує мінливістю: «димне, аж біле, сонце низько висить над мерехкими, наче вкутаними в марлю, зелено-ярівськими узвишсями. Між листяного моря кущаться тіні, густо-синіми проваллями залягаючи між будинків, а вгорі, по верхівках, вже тонко вмаститься золотаве із сріблінкою світло» [1, с. 13]. Суспільство Запоріжжя початку 1990-х р., за словами Ф. Турченка, не сприймало ««двоємисліє» як нормальний стан психіки», і оскільки альтернативної поведінки у новому житті не було вироблено, люди впадали в «атомізований, аморфний стан, коли «кожен сам по собі»» [6, с. 306]. Подібну поведінку простежуємо в романі: «...люди гули і перекрикували заступника начальника цеху, котрий казав, що не треба було Союз розвалювать» [1, с. 5]. На думку Пашка, «мафія потрібна... але зовсім інша. Своя» [1, с. 106], бо він «не схвалює ні владу, ні державу» [1, с. 130]. Удвох із містом, у темряві

ночі, Павло попереджає, що час для змін відчувається в повітрі: «...щось таки тремтить у цьому житті ... і обіцяє дива» [1, с. 283]. Співзвучні думкам і мріям героя є прагнення й дії українців.

Запоріжжя залишається в пам'яті автора символом епохи похмурих дев'яностих: у романі переосмислюються суспільні вади, власна інакшість і нереалізований потенціал українців. П. Вольвач залишає роман про Запоріжжя відкритим, повертаючись до нього у творах «Хрещатик-плаза» та «Сни неофіта».

ЛІТЕРАТУРА

1. Вольвач П. Кляса : роман / П. Вольвач. – Тернопіль : Джура, 2004. – 284 с.
2. Лавринович Л. Урбаністичний час в українській прозі межі тисячоліть : минуле vs сучасність / Л. Лавринович // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : Лінгвістика і літературознавство : міжвуз. зб. наук. ст. – 2010. – Вип. XXIII, ч. 1. – С. 310–320.
3. Прокофьева В. Категория пространство в художественном преломлении : локусы и топосы / В. Прокофьева // Вестник Оренбургского государственного университета. Серия : Русский язык и культура речи. – 2005. – № 11. – С. 87–94.
4. Рева Л. Українська літературна біографіка кінця XX – початку XXI ст. / Л. Рева // Слово і час. – 2009. – № 11. – С. 98–106.
5. Серебряков А. Главный герой нового романа Павла Вольвача – Запорожье лихих 90-х. / А. Серебряков // Миг. – 2017. – № 10. – С. 34.
6. Турченко Ф. Запоріжжя в умовах незалежності / Ф. Турченко // Ф. Турченко. Запоріжжя на шляху до себе... (Минуле і сучасність в документах та свідченнях учасників подій) : монографія. – Запоріжжя : Просвіта. – 2009. – С. 257–332.
7. Ульяненко О. Есей для Павла / О. Ульяненко // Кур'єр Кривбасу. – 2004. – № 170. – С. 139–143.

Ленок Марія Іванівна, магістрант філологічного факультету Запорізького національного університету.

Науковий керівник – *В. О. Кравченко*, кандидат філологічних наук, доцент.

Вікторія Мазур
Ужгород, Україна

ОБРАЗ ФАТАЛЬНОЇ ЖІНКИ В РАННІЙ ЛІРИЦІ В. ПАЧОВСЬКОГО

Василь Пачовський – талановитий український письменник-модерніст, член літературного угруповання «Молода муза», автор численних поетичних збірок та драматичних творів. Уже його рання лірика засвідчила, що одним із основних об'єктів поетизації у його творчості є образ жінки. На тлі жіночих типів у ліриці поета яскраво вирізняється образ фатальної жінки.

М. Євшан, М.Ільницький, Е. Балла, А. Матусяк, Ю. Горблянський – учені, які звертали увагу на деякі особливості творення образу жінки в поетичному доробку В.Пачовського. Однак детально цей аспект не вивчався, тому заслуговує на увагу питання про вмотивованість та прийоми творення образу *femme fatale* в перших поетичних книгах автора. У цьому й полягає актуальність нашого наукового дослідження, метою якого є дослідити витoki та своєрідність творення образу фатальної жінки в ранній ліриці «молодомузівця».

У «Словнику ґендерних термінів» зустрічаємо таке тлумачення цього образу: «...із феноменом «фатальної жінки» найчастіше асоціюється жіночий образ, основною особливістю якого є вміння маніпулювати оточенням. Головними атрибутами фатальної жінки є її зовнішня привабливість, енергія магнетичного впливу на чоловіка, маскування свого справжнього внутрішнього світу й характеру...» [10, с. 200].

Появу образу фатальної жінки в європейській літературі польський літературознавець А. Матусяк пов'язує з філософією Ніцше, Вайнінгера, Шопенгауера, а саме з концепцією, у межах якої кохання ототожнене з залежністю від іншої статі. Відтак, жінка, згідно з такою концепцією, постає фатальною, нечистою, яка не лише спокушає чоловіка, а й призводить до згуби [6, с. 34].

Деякі обриси фатальності в образі жінки можна простежити уже в першій збірці В. Пачовського «Розсипані перли» (1901). У віршах цієї поетичної книги ключовим є образ Дзюні. Як зауважив М. Євшан, «...образ Дзюні скрізь виглядає з тої любовної драми» [3, с. 182]. Однак цей образ досить складно асоціювати з образом фатальної жінки. Фатальність тут мотивується сприйняттям ліричного героя свого почуття, а не навмисним впливом жінки на чоловіка.

Яскраво демонструє В. Пачовський майстерність творення жіночих типів у збірці «Ладі й Марені – терновий огонь мій» (1912). У цій збірці поета ми й зустрічаємо тип фатальної жінки, який втілюється в образі Гелени.

Варто зауважити, що дослідники раннього українського модернізму неодноразово звертали увагу на вплив у творчості «молодомузівців» таких західноєвропейських модерністів, як Ш. Бодлер, П. Верлен, А. Рембо.

М. Ільницький зазначив: «Одним з найулюбленіших поетів «молодомузівців» був Шарль Бодлер» [4, с. 15].

Особливо помітний вплив Ш.Бодлера та його «Квітів зла» у згаданій збірці В.Пачовського. Простежується цей вплив, насамперед, в особливостях творення образу фатальної жінки. «Шарль Бодлер відкрив своєю творчістю протилежні «безодні» в душі людини – божественну і сатанинську ...» [7, с. 105], – стверджує Н. Мушировська.

Саме поєднання божественного й сатанинського вбачаємо в образі фатальної жінки Гелени з однойменного циклу збірки В.Пачовського «Ладі й Марені – терновий огонь мій».

Герой В. Пачовського, зустрівши Гелену, піддається магнетичному впливові жінки, внаслідок чого руйнує своє власне «Я». Фатальність полягає і в тому, що ліричний герой цілком усвідомлює приховану в таємничій жінці демонічність. Та страх і докори після зустрічей з Геленою викликають у нього внутрішній неспокій та неоднозначність у сприйнятті почуття:

*А як вернув по стрічі тій,
З тобою, ясна зоре,
Замкнувся серед дум і мрій
І плакав і радів не свій
Про щастя і про горе...*[8, с. 270].

Антитетичність образу Гелени проявляється і в характеристиці її зовнішніх ознак, оскільки у змалюванні зовнішності жінки В. Пачовський використовує образи-символи, що мають протилежні значення. Так, у поезії «Простягнена на грудях у мене» автор пише: «Як лебідь біленька і яра» [8, с. 277]. Як відомо, лебідь символізує богів, цнотливу наготу, вірне кохання [2, с. 428].

На противагу цьому образу, В. Пачовський часто вдається до символу змії: «...І смієшся знов, як змії...»; «В устах солодкий змії...»; «...в'ється спіймами змії...».

Символ змії, як зазначено в словнику, може означати «приховані знання, спокусу та фізичну привабливість» [2, с. 157].

Схожа інтерпретація краси простежується у «Квітах зла» Ш. Бодлера, що засвідчує поезія «Гімн красі»: «Це байдуже, хто ти, чи Діва, чи Сирена / Чи Бог, чи Сатана, чи ніжний Херувим...» [1, с. 60].

Двоїстість краси спричинює невизначеність у її сприйманні й ліричним героєм В. Пачовського:

*Прошибла мене ти і стала
Віч-на-віч – рум'янець зійшов –
І дроз в твоїх ніздрях заграла
Мов в тигра, що вчув свіжу кров...*[8, с. 268].

Варто зауважити також те, що в змалюванні образу Гелени В. Пачовський звертається до колористики, яка виконує художньо-образну функцію. Зокрема, часто зустрічаємо пурпуровий колір: «... На ягодах уст пурпурових / Я духа кровавлю...»; «Гориш ціла, горю і я / Від тебе, пурпурова!»; «... Гориш огнем пурпури, хоч біла ти, як сніг».

На думку Х. Керлота, пурпуровий символізує владу та величність, адже саме цей колір використовували для пошиття одягу римських імператорів та кардиналів [5, с. 550]. Відтак, у поезіях В.Пачовського пурпуровий колір стає ще одною деталлю, яка свідчить про домінування фатальної жінки Гелени над героєм.

Як ми й зазначали вище, захоплення ліричного героя Геленою призводить до внутрішньої руйнації. Сам В. Пачовський описував сум'яття свого героя так: «...він чує докори совісті і знесилля по причині свого

упадку, але шум грішного життя попихає його до глуму і трактування усіх стрічних дівчат, як средство утіхи» [9, с. 1–2].

У контексті внутрішнього занепаду досить важливим є образ вогню. Стихія вогню – сила знищення: *«Горім, горім, ще мить одна / І прийде день заглади...»* [8, с. 273].

Для героя автор створює своєрідний шлях до самовдосконалення через гріхопадіння та страждання. І тому вогонь, який символізує перетворення та переродження [2, с. 141], є виявом стихійної сили, породженої боротьбою з фатальністю жінки: *«Як з шалу, печалі і зради / Згоріло кохання в огні...»* [8, с. 276].

Отже, у зверненні до образу фатальної жінки В. Пачовський, на нашу думку, вбачав можливість передачі протиріччя між сліпою пристрастю та внутрішньою гармонією ліричного героя. Віддавши душу на поталу гріху, герой Пачовського проходить дорогу від самокартання до переродження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодлер Ш. Поезії: Пер. з фр. / Ред.-упоряд. М.Москаленко; авт. вст. слова Д. Павличко; авт. післям. Д. Наливайко. – К.: Дніпро, 1990. – 272 с.
2. Енциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. В.П. Коцура, О.І. Потапенка, В.В.Куйбіди. – 5-е вид. – Корсунь-Шевченківський: ФОП Гавришенко В.М., 2015. – 560 с.
3. Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика / Упор. Н.Шумило. – К.: Основи, 1998. – 658 с.
4. Ільницький М. Від “Молодої Музи” до “Празької школи” / М. Ільницький. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 1995. – 318 с.
5. Керлот Х.Э. Словарь символов / Х.Э. Керлот. – М: REFL – book, 1994. – 608 с.
6. Матусяк А. Молодомузівська *Femme fatale* / А. Матусяк // Слово і час: Науковий журнал. – 04/2006. – №4. – С. 34–45.
7. Мушировська Н. В. Український символізм кінця XIX – початку XX ст.: онтологічне й естетичне підґрунтя / Н. В. Мушировська // Науковий вісник Ужгородського нац. університету: сер.: Філологія. Соціальні комунікації. – 2011. – Вип.26. – С.100–109.
8. Пачовський В. Зібрані твори : У 2-х т. – Філадельфія; Нью-Йорк; Торонто, 1984. – Т. 1. – 743 с.
9. Пачовський В. Новий «ключ розуміння» до моїх старих поезій // Руслан. – 1913. – №186. – С.1–2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://zbruc.eu/node/12219>.
10. Словник гендерних термінів / ЧНУ ім. Б. Хмельницького, ННІ історії і філософії, Центр гендерних досліджень і комунікацій. – Черкаси: Чабаненко Ю. А., 2016. – 336 с.

Мазур Вікторія Федорівна, студентка IV курсу філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – Е. Ю. Балла, кандидат філологічних наук, доцент.

ПОЛЕМИЧЕСКОЕ ЗВУЧАНИЕ ЛЕГЕНДЫ Н. С. ЛЕСКОВА «ПРЕКРАСНАЯ АЗА»

Н. С. Лесков – один из наиболее самобытных русских писателей. Его герои узнаваемы, а стиль оригинален и неповторим. Будучи человеком верующим, Лесков в то же время отличается удивительной веротерпимостью, а в творчестве – открытостью различным культурным и религиозным традициям.

По мнению современных исследователей, «в творчестве Лескова с особенной очевидностью представлена христианская картина мироздания. Понять лесковский художественный мир вне религиозного контекста, религиозно-нравственных раздумий, устремлений и обретений художника невозможно» [3, с. 1].

Христианские мотивы в творчестве Лескова 1880-х годов преимущественно воплощаются в переложениях проложных легенд. Оценка этих произведений в критических отзывах представляет широчайший спектр мнений: от восхищения до резкой критики и неприятия. Значительный вклад в исследование лесковских проложных легенд внесли современные литературоведы Ю. Г. Фатеева, Е. В. Яхненко, И. Н. Минеева, У. Г. Уртминцева. Интересующая нас легенда «Прекрасная Аза» в различных аспектах рассмотрена в трудах А. П. Кашкаревой [1] и А. А. Федотовой [4].

Актуальность нашего исследования обусловлена повышенным интересом современных читателей и ученых к религиозной тематике в литературных произведениях и возрастающей значимостью христианских идеалов как в жизни, так и в литературе.

Новизна работы обусловлена уяснением специфики интерпретации проложного сюжета в «Прекрасной Азе» с учетом различных исследовательских подходов к анализу жанра легенды в творчестве Лескова.

Цель – исследование произведения в аспекте полемиического звучания, обеспечивающего актуальность переложения средневековой легенды в контексте русской литературы второй половины XIX в.

Пролог представляет собой южнославянские и древнерусские сборники кратких житий, поучений и назидательных рассказов, расположенных в календарном порядке. Древнерусский Пролог стал источником сюжетов и образов для таких русских писателей XIX века, как А. И. Герцен, Л. Н. Толстой, Вс. М. Гаршин, В. Г. Короленко, Н. С. Лесков и др. Подчеркнем, что Лескова привлекала прежде всего ранняя редакция древнерусского памятника, поскольку она не подверглась церковной цензуре.

Легенда «Прекрасная Аза» впервые была опубликована с обозначением названия нового цикла «Женские типы по Прологу. Прекрасная

Аза». В основу этой «легендарной истории» положены сюжеты двух повествований из Пролога: «Слова о девице...» от 8 апреля и «Слова о покаянии» от 14 июня.

Основу сюжета проложной легенды «Слово о девице, сотворившей милость надъ хотевшим удавиться должникъ ради» составляют два ключевых эпизода: спасения героиней «етера» (некоего человека) от долгов, обусловившего ее превращение в блудницу, и эпизода чудесного вознесения души девушки на небо после ее смерти. Подобно героям других легенд писателя, Аза пожертвовала своим состоянием и честью, но её любовь искупает множество грехов, и для неё на исходе жизни открывается небо.

В «Прекрасной Азе» так же, как и в других легендах, в частности в «Скоморохе Памфалоне», Лесков обращается к проблеме деятельного добра, служения людям, жертвенности. Галерея лесковских праведников обогащается проложными персонажами, и, что немаловажно, среди них появляются женские образы.

Лесковская концепция праведничества существенно отличается от догматических религиозных представлений. Праведники Лескова не стремятся к аскетическому образу жизни для спасения собственной души, их образ жизни и поступки внешне иногда прямо противоречат требованиям церкви: скоморошество Памфалона, греховность блудницы Азы. Лесковские праведники живут для людей, спасают чужие жизни и судьбы, по сути, идеально воплощая Божью заповедь о любви к ближнему.

Долгое время критики воспринимали в лесковских легендах лишь их морально-религиозные идеи, объясняя их прямым влиянием Л. Н. Толстого. Однако, ориентируясь на стилистику его народных рассказов, Лесков в «Прекрасной Азе» полемизирует с философско-этическим учением своего великого современника. Предметом полемики становится тема женщины и проблема соотношения в ней духовного и телесного начал.

Женские образы у позднего Толстого часто воплощают идею природной сущности человека, «запятнанной» чувственностью, особенно наглядно и откровенно – в повести «Дьявол». Толстовское решение «женского вопроса», его взгляды на отношения полов вызвали резкое возражение Лескова. Своеобразным «ответом» на решение Толстым проблемы соотношения в женщине духовного и телесного начал является легенда «Прекрасная Аза».

Героиня в силу жизненных обстоятельств вынуждена была стать блудницей, спасая тем самым чужую жизнь. И это не грех, а подвиг, испытание, которое она должна была пройти, обретая праведность, подтвержденную чудом: крещение и смерть Азы связаны с явлением ангелов и выводом о том, что тело блудницы погребено, а душе праведницы отверзается небо. Созданный в тексте женский образ подчеркнуто телесен, но тело героини оскверняется, утрачивая красоту и соблазнительность, а душа возвышается. Символом изменений, произошедших в душе

Азы, становится облачение ангелами ее «уязвленного тела» в «белые ризы» [2, с. 112].

«Прекрасная Аза» была опубликована с посвящением поэту Я. П. Полонскому. В авторских примечаниях к первой публикации содержится указание на то, что данный текст желательно читать в сопоставлении со стихотворением Вс. Крестовского «Гитана» и поэмой Я. Полонского «Келиот».

В этих произведениях опоэтизирован образ грешницы. Крестовский в своем стихотворении намеренно акцентирует в образе женщины телесное начало и утверждает тождество любви плотской и духовной вопреки церковному учению и общепринятым нормам морали, эпатажно обыгрывая аллюзию на евангельский текст о грешнице, которой «простится много за то, что она много возлюбила» (Лука, VII, 47). Лесков высоко оценил поэтическую смелость Крестовского, однако однозначно отверг ошибочную мысль поэта о том, что «грешить со многими – это, собственно, и значит «любить много» [цит. по: 4, с. 205].

Посвящая «Прекрасную Азу» Полонскому, Лесков акцентирует основной конфликт его поэмы «Келиот» – фанатичную борьбу келиота с плотскими соблазнами, олицетворением которых для героя является женщина. Идеал женской красоты в поэме воплощен в образах бестелесных женщин-призраков.

Обратившись к тексту проложной легенды, Лесков подчеркнул заложенную в нем идею сложной и неоднозначной взаимосвязи духовного и телесного начал, тем самым полемизируя с современниками.

А. А. Федотова справедливо указывает на особую роль образов-символов виноградника и реки в «Прекрасной Азе». По мнению исследовательницы, функцию «тематического ключа» к тексту выполняет появляющийся в завязке символ виноградника. В Священном писании образ связан с идеей о том, что человек в течение жизни трудится в «винограднике», «возделывая» свою душу. Потеря этого виноградника в лесковской легенде происходит как в прямом (продажа родительского сада за долги), так и в переносном смысле (превращение честной девушки в блудницу).

Использование Лесковым символической библейской образности «демонстрирует последовательное структурирование писателем текста легенды. Восходящие к тексту Священного писания образы, выполняя функцию лейтмотивов, объединяют фрагменты повествования в единое целое, рождают ощущение искусности и совершенства текста. Христианские символы, которыми насыщен текст Лескова, играют роль тематических маркеров, акцентирующих интересующие писателя темы» [4, с. 206].

Полемизируя со своими современниками, Лесков на основе проложной легенды создает оригинальный образ «праведной блудницы», отвергая идею одностороннего восприятия женщины как носительницы либо телесного, либо духовного начала. Интертекстуальность лесковской легенды расширяет и обогащает ее полемическое звучание.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кашкарева А. П. Легенда «Прекрасная Аза» в контексте читательских предпочтений Н. С. Лескова 1880-1890-х гг. / А. П. Кашкарева // Научный диалог. – 2016. – № 2 (50). [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/legenda-prekrasnaya-aza-v-kontekste-chitatelskih-predpochteniy-n-s-leskova-1880-1890-h-gg>
2. Лесков Н. С. Прекрасная Аза / Н. С. Лесков // Собр. соч. в 12-ти томах – М.: Правда, 1989. – Т. 10. – С. 102–113.
3. Сулейманова Ф. Н., Геллер Э. С. Языковые формы «неоднозначной» религиозности Н. С. Лескова / Ф. Н. Сулейманова, Э. С. Геллер // Известия Дагестанского государственного педагогического университета. Общественные и гуманитарные науки. – 2009. – №2 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/yazykovye-formy-neodnoznachnoy-religioznosti-n-s-leskova>
4. Федотова А. А. Легенда Н. С. Лескова «Прекрасная Аза» в литературном контексте 1860-х 1880-х годов / Федотова Анна Александровна // Вестник КГУ. – 2011 – №3. – С. 203–207 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/legenda-n-s-leskova-prekrasnaya-aza-v-literaturnom-kontekste-1860-h-1880-h-godov>

Маменко Ирина Сергеевна, магистрант филологического факультета ГВУЗ «Ужгородский национальный университет».

Научный руководитель – *Л. В. Лимонова*, кандидат филологических наук, доцент.

Ірина Мандрик
Ужгород, Україна

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ОБРЯДУ ІНІЦІАЦІЇ В РОМАНІ СЕРГІЯ ТА МАРИНИ ДЯЧЕНКІВ «МІГРАНТ»

Роман «Мігрант» був написаний Сергієм та Мариною Дяченками 2010 року, він продовжує цикл "Метаморфози", але при цьому є самостійним твором, зовсім не дослідженим літературознавцями. Тому тема статті актуальна. У романі «Мігрант» письменники художньо змоделивали фантастичну ініціацію головного героя за межами планети Земля, в іншій часовій площині. Землянин Андрій Строганов раптом опиняється на далекій планеті Раа, він мігрував з Землі з невідомих йому на цей момент причин. І два останні роки його життя вилучено як сплату за візу, тому Андрій не пам'ятає, чому вирішив поїхати, що сталося в нього вдома і чи є вороття. Водночас на затишній планеті Раа герой має пройти ряд випробувань (так звану Пробу), щоб стати повноправним господарем інопланетного суспільства. Пригоди землянина в чужому часово-просторовому континуумі становлять основний сюжет роману, і їх мож-

на трактувати як метафоричний обряд ініціації, наближений до ритуалу переходу, властивого культурі багатьох народів Землі.

Семантику обряду ініціації вивчали Дж. Фрэзер [6], В. Пропп [4], але вперше цей обряд переходу був виокремлений А. ван Геннепом [2]. Також відомий термін «роман ініціації», і з'явився він у польському літературному обігу наприкінці 90-х років XX століття завдяки Пшемиславу Чаплінському, який визначив його як «нарацію про дозрівання, процес дорослішання, про втрату стану невинності та вступ в етап гріха й досвіду». Дослідник зазначив, що використання ініціаційної фабули стало своєрідною модою в літературі того часу» [1, с.102].

Ініціація була поширеним та одним з найголовніших архаїчних магічних обрядів у примітивному суспільстві. Вона вносила в життя людей нову й надзвичайно важливу якість: особа, що пройшла обряд ініціації, долучалася до знання певної таємниці, назавжди переходила до розряду дорослих, могла розпочинати формування своєї родини, набувала всіх належних дорослому громадянських прав. За спостереженням О. Тиховської, «важливим елементом обряду посвячення (ініціації) була зустріч неофіта зі смертю або символічно, або під час реального, смертельно небезпечного випробовування. Психологічний зміст цього мотиву достатньо прозорий – ініціант повинен був розлучитися зі своїм попереднім життям і отримати нове» [5, с. 27]. Ініціація передбачала психологічну трансформацію особистості, метафоричне переживання смерті й наступного відродження. Обряд посвячення обов'язково відбувався під керівництвом наставника (жерця, старійшини), людини, яка сама пройшла відповідну посвяту й була причетна до сакральних знань. У романі «Мігрант» обряд ініціації молоді проводить Айра або Махайрод (найрозумніша людина на планеті), він каже: *«Проба – це Великий Смысл»* [3, с. 63]. Кожен із жителів планети Раа вважає так само: *«Підготовка до Проби зумовлює систему мотивацій. Людина знає, що долати страх і лінощі почесно. Що бути воїном хоч раз у житті необхідно. Хлопці й дівчата мріють пройти випробування, хоча залежним бути спокійніше. Діти мігрантів, які потрапили на Раа в дитинстві, мріють скласти Пробу, складають – і перестають бути мігрантами»* [3, с. 104].

Ініціація в романі «Мігрант» відбувається в лісі, так само, як колись було в культурі землян, вона передбачає декілька різних завдань. Перше – повірити в себе, у безмежність своїх можливостей, у силу свого духу, «бути собі паном»: *«Це вміння бути більшим, ніж ти є. Робити неможливе. Людина – сама собі пан, це перший крок. Людина панує над світом, це другий крок. Хто не пан сам собі – не запанує ні над чим»* [3, с. 97].

Другим – було зцілення тіла силою волі: *«Айра, освітлений вогнищем, стояв із тесаком у руці, причому на лезі блищала свіжа кров. Хлопці підходили до нього по черзі, Айра блискавичним рухом залишав на руці претендента «стандартний надріз», і решта хором починала лічити. Крокодил підійшов у ту саму хвилину, як Полос-Над, здоровенний і само-*

впевнений, закінчив регенерацію на рахунок «п'ятнадцять»» [3, с. 107]. Для сучасного світу зцілення самого себе є незвичайною властивістю. А у романі «Мігрант» пошкодження тіла, порізи, кровотеча є символом жертви й смерті ініціанта, регенерація символізує подолання смерті й наступне відродження/переродження юнака. Андрій Строганов (друге його ім'я, котре він отримує на планеті Раа, Крокодил) довго йде до усвідомлення механізму самозцілення, але згодом приходить до висновку, що найважливішим фактором є віра в себе й виховання сили волі, тоді шрами можуть зарубцюватися за декілька секунд. У різних етнографічних працях згадується, що вікові ініціації передбачали тілесні пошкодження. В. Пропп зазначав, що рани робили не лише на руках, але й на спині ініціанта, й це супроводжувалось больовим шоком. Фізичні знущання мали на меті переконати хлопця, що він помирає.

Третім випробуванням під час Проби стає завдання на перевірку фізичної й психічної стійкості, здатність подолати страх перед вогнем. Хлопці мали пройти по вугіллі, яке здавалося розпеченим, але насправді таким не було. (У дослідженнях етнографів вказується, що випробування вогнем, ходіння по розпеченому вугіллі теж практикувалися деякими племенами.) У романі «Мігрант» третій етап ініціації юнаків полягає в тому, що вони мають подолати страх перед бодом, налаштувавшись на те, що вогонь не може завдати їм шкоди, якщо йому цього не дозволити. Це було випробування на хоробрість та віру в себе. Один з ініціантів, напівлюдина-напівтінь Тимор-Алк обпік ноги об холодне вугілля, бо повірив, що воно гаряче: *«Вода, прозора, як спирт, не ховала нічого: ступні Тимор-Алка були яскраво-червоними, у величезних пухирях.»* [3, с. 93]. Відтак, утверджується думка, що те, у що ми віримо, може стати реальністю всупереч законам фізики.

Наступним завданням, яке повинні виконати юнаки, що проходять Пробу, було нічне бачення та ехолокація, своєрідне випробування протистоянням із владою землі: *«Темрява. Усередині лабіринт і схованки з жетонами. Заходимо, розширюємо зіниці, чекаємо команди. Дочекавшись, починаємо рухатися під скелею. Вісім і більше жетонів – зараховано. Сім і менше – незараховано. Контрольний час – година»* [3, с. 114]. Ініціанти мали розвинути в собі здатність бачити в темряві під землею й зібрати потрібну кількість жетонів: *«Крокодил опустився навкарачки й зазирнув у нору. Зсередини віяло прохолодою й вільгістю, було ледве чути голоси, хтось упівголоса сміявся; Крокодил, [...] мружачись від болю, поліз у темряву під скелею.»* [3, с. 115]. Цю нору можна ототожнити з хатою, в якій відбувалася сама ініціація. Ця локація така ж необхідна під час обряду, як і ліс. Вона будувалася в непрохідних хащах, які люди обминали. А те, що головний герой буквально осліп в темряві, теж має пояснення: тимчасова сліпота – це символ переходу в зону смерті. У темряві в юнаків мало відкритися внутрішнє бачення та інтуїція, які замінили б фізичний зір.

П'ятим етапом ініціації в романі «Мігрант» є набування здатності бачити внутрішнім зором під час загрози смерті з боку води. Юнаки мали перейти через гірську річку з зав'язаними очима, стрибаючи з каменя на камінь, і не впасти в обійми швидкої течії перед водопадом. Річка в цьому контексті постає межею між життям і смертю: *«Лише на кілька сантиметрів мимо каменя, але цього було досить. Секунда – хлопчина пішов у воду.»* [3, с. 126]. Із цим випробуванням пов'язаний ще один семантичний аспект ініціації – смерть і друге народження, Тимор-Алк помирає, розбившись об каміння гірської ріки. Але Айра повертає його до життя, здійснивши магичний обряд оживлення, зціливши хлопця власною психічною енергією: *«Мертве тіло зі скрюченими пальцями, ламане, біле, заворушилося. Здійнялись та опали ребра. Затремтіли повіки на страшно спотвореному виду [...]. З голови Тимор-Алка обсипалося, мов листя, все волосся. Облетіли вії. Голий проломлений череп, заюшений рожевою кров'ю, почав набувати колишньої форми»* [3, с. 131].

Останнім ініціаційним завданням, описаним у романі «Мігрант», було куштування галюциногенного напою (застосування наркотичних засобів під час вікових ініціацій теж зафіксоване етнографами, воно породжувало в ініціантів переконання у правдивості їх смерті й нового народження) й подолання спокуси вийти за межі окресленого колом простору. *«Це омана, це галюцинація, – в розпачі подумав Крокодил. – Це випробування, і тепер виявився його принцип: ми не повинні куплятися на обіцянки примар, ні рятувати їх, ні рятуватися... [...] я випив галюциноген, і тепер мені ввижається син...»* [3, с. 157]. Напій діяв таким чином, що найбільший страх, схований у підсвідомості людини, ставав видимим, оживав. Те, що найбільше лякало, вривалося у свідомість, змушувало людину подивитися в очі своєму страху й подолати його. Андрій побачив сина в небезпеці й пережив панічний страх за його долю. У якийсь момент він зрозумів, що це лише галюцинація, і не підійшов до сина, не вийшов за межі кола, хоча дуже цього хотів.

Герой пройшов випробування на здатність самоусвідомлення й керування своїми емоціями, метафорично він переродився, став сильнішим. У такий спосіб реалізується теза, виголошена перед початком Проби Тимор-Алком: *«Гідний обов'язково має стати повноправним громадянином, негідний – нізащо не зможе. Інакше постраждає критерій і порушиться витончене калібрування інструменту»* [3, с. 105]. І Андрій Строганов стає сильнішим, справжнім чоловіком саме на іншій планеті (завдяки пройденому обряду ініціації), тоді як на Землі він був інфантильним підлітком (дозволяв обставинам керувати ним – одружився через збіг обставин, не був хорошим батьком).

Отже, у романі «Мігрант» письменники художньо переосмислили обряд ініціації, акцентували на його психологічному складнику та утвердили думку, що метою життя кожної людини є повірити в себе, у свій внутрішній потенціал, пізнати свої сильні й слабкі сторони, перебороти

страх і будувати щасливе життя з вірою у можливість трансформації внутрішнього й зовнішнього світу за власним конструктивним сценарієм. Пригоди головного героя, винесені за межі Землі у фантастичний простір, частково моделюють архаїчні обряди посвячення, але вже сучасної молоді, наділеної екстрасенсорними здібностями та винятковими науковими знаннями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гарасим Т.О. Роман виховання та роман ініціації: типологічні збіги й відмінності / Т. О. Гарасим // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. – 2014. – Вип. 11 (1). – С. 102–105.
2. Геннеп А. ван. Обряды перехода : систематическое изучение обрядов / Арнольд ван Геннеп. – М.: "Восточная литература" РАН, 2002. – 198 с.
3. Дяченки Сергій та Марина. Мігрант: Роман / Сергій та Марина Дяченки. – Харків: «Фоліо», 2011. – 352 с.
4. Пропп В. Я. Исторические корни волшебной сказки / В. Я. Пропп. – М. : "Лабиринт", 2005. – 332 с.
5. Тиховська О. Українська народна чарівна казка: психоаналітичний аспект: монографія / О. Тиховська. – Ужгород: Гражда, 2011. – 256 с.
6. Фрэзер Дж.Дж. Золотая ветвь: исследование магии и религии / Дж. Дж. Фрэзер ; [пер. с англ. М. К. Рыклина]. – М. : Эксмо, 2006. – 960 с.

Мандрик Ірина Зеновіївна, студентка III курсу філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *Тиховська О. М.*, кандидат філологічних наук, доцент.

Руслана Паращук
Ужгород, Україна

ПСИХОАНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ РОМАНУ «ГОЛОС МОНСТРА» ПАТРІКА НЕССА

Патрік Несс – британський письменник американського походження, автор кількох бестселерів для дітей та молоді, лауреат літературних премій, в тому числі дворазовий володар «Медалі Карнегі» британських бібліотек. Йому належать романи «Питання та відповідь», трилогія «Хода хаосу», «Дружина журавля», «Голос монстра» та ін.

Творчість письменника досі не досліджувалась ні в Україні, ні за її межами, тому тема статті актуальна.

Роман «Голос монстра» був опублікований 2011 року. Отримав дві нагороди: «Медаль Карнегі» та «Медаль Гріневей» (за ілюстрації). Ідея

роману належала Шіан Дауд. Вона вигадала героїв та приблизний сюжет, але втілити свій задум у життя їй не вдалося через невиліковну хворобу. Шіан розповіла про свій задум редакторам, які після смерті письменниці доручили написання роману Патріку Нессу [2, с. 3].

«Голос монстра» – це захоплююча оповідь про боротьбу мотивів і цінностей у душі тринадцятирічного хлопчика, який живе зі смертельно хворою мамою. Батько має нову сім'ю і переїхав в Америку, бабуся зовсім не розуміє Коннора. У школі його ніхто не помічає, неначе він невидимка. Лише група хуліганів, котрі постійно знущаються над ним та б'ють його, і дівчинка Лілі своєрідно реагують на існування хлопчика. Самотність стає передумовою пошуку альтернативних, вигаданих друзів, хлопчик намагається зрозуміти себе й осмислити причини ставлення до нього однолітків, це породжує внутрішній конфлікт, який художньо реалізується письменником через введення в канву роману фантастичного персонажа – рівно о 12:07 (вночі чи вдень) Коннор зустрічається з чудовиськом.

Страждання героя виникають на основі кількох психологічних чинників, думок і бажань, які породжують конфлікт мотивів у його душі через неможливість їх чіткої ідентифікації з добром чи злом. Коннора лякає можлива смерть його матері, і, щоб позбутися цієї загрози, хлопчик усуває зі свідомості й спрямовує у підсвідоме такий сценарій розвитку подій. З іншого боку, він прагне швидшої розв'язки трагічної ситуації та зникнення страждань. Такі думки викликають почуття провини, оскільки закінчення страждань можливе за умови смерті матері (а тільки поганий син може бажати смерті батькам). Через появу почуття провини виникає підсвідоме бажання бути покараним, яке реалізується через позицію жертви у стосунках з однолітками та появу страшного монстра, що, на перший погляд, є уособленням найстрашнішої кари. Патрік Несс майстерно моделює сюжет роману, художньо й водночас містично висвітлюючи психологічні процеси, які відбуваються в душі головного героя, а також окреслює фантастичний сценарій подолання дитячої травми, внутрішньої кризи особистості через діалог зі своїм другим «Я», що вступає в активний діалог зі свідомістю.

З точки зору психоаналізу, Коннор переживає своєрідне розщеплення особистості, болісну боротьбу внутрішніх мотивів, тому його свідомість встановлює зв'язок із таким архетипом колективного несвідомого, як Самість (згідно з теорією К.-Г. Юнга, це глибинний центр психологічної цілісності індивіда) в образі Монстра:

«- Що ти таке? – спитав Коннор.

- Я не «що», а «хто» – відповіло чудовище.

- Тоді хто ти?

- Хто я? – голосно повторило чудовище. – Я спинний хребет, на якому стоять гори! Мої сльози – води рік! Мої легені – дихання вітру! Я вовк, що вбиває оленя; яструб, що вбиває мишу; павук, що вбиває муху! Я змій світу,

що поїдає свій хвіст! Я уособлення всього неприрученого і неприборканого. Я втілення цієї дикої землі» [2, с.34–35].

За спостереженням О. Тиховської, «К.-Г. Юнг під "Самістю" розумів "верховну особистість" і наголошував на відмінності цього архетипу від "Я" (ego). Учений дуже чітко розмежовував Я, що проектується на свідомість, і цілісність особистості, в якій поряд зі свідомим компонентом містяться й несвідомі. Юнг дійшов висновку, що "Я" (Ego) є центром свідомості, а Самість є суб'єктом цілісної психіки, яка містить у собі і свідоме, і несвідоме» [4, с. 27]. Самість можна пізнати шляхом аналізу сновидінь, марень, галюцинацій, цей архетип може поставати «в образі людини або тварини, [...], демоном, який з'являвся нізвідки» [4, с. 28]. Індивідуація (психологічна ініціація) особистості – це усвідомлена взаємодія з Самістю, пізнання якої зазвичай починається з відчуття душевного болю, що супроводжується стражданням [5, с.164]. Саме такий процес відбувається в душі головного героя роману «Голос монстра».

Монстр прийшов до Коннора, щоб підготувати його до того, що станеться згодом, розповісти хлопчикові три повчальні історії, а потім почути від нього четверту:

«Коли я розповім тобі три історії, ти розповіси мені четверту. Це буде твоя правда, те, що ти приховуєш, правда, якої ти дуже боїшся» [2, с. 38]. Тобто шлях до зцілення й відновлення власної цілісності – це правда, здатність зізнатись собі в тому, чого боїшся і що відкидаєш.

В оповідях Монстра немає розмежування на добро і зло, на вірне міркування й помилкове міркування, кожен персонаж має дві правди, оскільки *«хороший герой не завжди існує. Не завжди є і поганий герой. Більшість людей перебувають між цими двома крайніми станами» [2, с. 64].* Уособленнями таких подвійних цінностей (двох правд) є принц, який вбив свою кохану заради королівства, жадібний лікар, який зцілював людей, пастор, що мав віру, але позбавив лікаря засобів до існування. Історії, розказані монстром, переконують Коннора, що він не є винятком, що його думки не злочинні, і це послаблює почуття провини. Хлопчик усвідомлює, що його егоїстичні («погані») думки не є ознакою демонічності його натури – він не злочинець. *«Ти пишеш своє життя не словами, – пояснив монстр. – Ти пишеш його справами. Важливо лише те, що ти робиш» [2, с. 189].*

Приховане, несвідоме бажання розв'язки – смерті матері – призводить до того, що Коннора переслідує бажання отримати заслужене покарання за гріховні думки. Покарання допомогло б зменшити відчуття провини, яке так мучило хлопчика: *«Його збиралися покарати. Нарешті. Життя знову набувало сенсу. Його збиралися покарати» [2, с. 153].* Для того, щоб отримати таке бажане покарання, хлопчик зруйнував всі меблі у вітальні бабусі та сильно побив Гаррі. Та карати його ніхто не збирався.

Монстр допомагає Коннору випустити внутрішню агресію, неприборкану силу, якою повинен вміти керувати кожен чоловік. І коли Кон-

нор побив Гаррі, помстившись за всі попередні образи, він заявив про себе як про особистість, став видимим для інших: *«Його знову бачать, – говорило чудовисько, – його бачать»* [2, с. 150].

Для того, щоб відновити свою цілісність, хлопчик має зустрітись зі своєю Тінню, з темною стороною своєї особистості, що з'являється в його снах. Пригнічений страх втратити матір, який хлопчик не пускає у свою свідомість, переходить у зону підсвідомого й реалізується у його сновидіннях: *«Йому знову наснився жах, той самий. Останнім часом Коннор бачить цей сон постійно. Пітьма, вітер, крик... І руки, що вислизують з його рук, він з усіх сил намагається їх втримати, але сон закінчується однаково...»* [2, с. 7].

Самість виявляє себе як спалах пізнання або як гріке одкровення, і викликає необхідність скорегувати свідомі установки й переконання, поведінка людини змінюється відповідно до отриманої від підсвідомого інформації. Через сновидіння людина знайомиться з тими аспектами своєї особистості, які вона вважала за краще не помічати. Цей процес Юнг назвав «усвідомленням Тіні» [5, с.166].

Таким чином, Коннор повинен пройти обряд психологічної ініціації, зустрітись зі своєю Тінню (з власними страхами) і духовно переродитись, стати гармонійною особистістю. Колись важливим елементом вікових посвячень була зустріч неофіта зі смертю або в символічній формі, або під час смертельно небезпечного випробування. Психологічний зміст цього стійкого мотиву досить прозорий – ініціант повинен розлучитись зі своїм колишнім життям й отримати нове. У цьому ж контексті згадує сцени вмирання в сновидіннях Марія Луїза фон Франц, пов'язуючи їх з відмиранням минулого досвіду суб'єкта [1, с. 34].

Для проходження ініціації чудовисько помістило Коннора у його сон, якого той так боявся, бо тільки зазирнувши своєму страхові у вічі, можна його побороти. Коннор повинен сказати свою правду, це й буде четверта історія, він повинен відпустити маму. Хлопчик зробив це, його охопив внутрішній вогонь очищення, в якому він згорів і, нарешті, отримав своє покарання. Цей вогонь відродив його до нового гармонійного життя.

Таким чином, за допомогою Самості, спроектованої на образ Монстра, Коннор усвідомив і прийняв те, що мама помирає і він зміг сказати їй правду, якої так боявся: *«Я не хочу, щоб ти йшла.....»* [2, с. 201]. Але він був готовий її відпустити.

Отже, роман Патріка Несса «Голос монстра» психологічно вмотивовано відображає існуючий у душі тринадцятирічного хлопчика внутрішній конфлікт, що породжує біль і страждання. Автор цікаво й захоплююче простежує подолання героєм психологічної кризи. Передумовою екстремального дорослішання Коннора (його фантастичної ініціації) стають настанови Монстра (в образі якого персоніфікується архетип Самості), який, з одного боку, лякає своєю страшною зовнішністю, а з іншого,

– його мудрі поради рятують хлопчика від неврозів та депресії. Таким чином, метафорично утверджується думка: не все, що має страшний (демонічний) вигляд, є злом, правда (добро) може лякати, але попри це нести позитив.

У романі «Голос монстра» осмислено актуальну для сучасної дитячої літератури тему дорослішання підлітків, які у процесі становлення повинні асимілювати свої агресивні, егоїстичні думки (Тінь), позбутися почуття провини за свої бажання, суті яких ще добре не розуміють, та усвідомити дуалістичність культурних цінностей й необхідність позбутися страху перед можливими помилками чи неправильними рішеннями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авакумов С.В. Мотив инициации в сновидениях и психотерапевтическом процессе / С.В. Авакумов. – Журнал Практической Психологии и Психоанализа. – 2003. – №4. – С.34–39.
2. Несс П. Голос монстра / П. Несс. – Рипол Классік, 2017. – 208 с.
3. Руднев В.П. Характеры и расстройства личности. Патография и метапсихология / В. П. Руднев // М.: Независимая фирма "Класс". – 2002. – 272 с.
4. Тиховська О. Українська народна чарівна казка: психоаналітичний аспект: монографія / О. Тиховська. – Ужгород: Гражда, 2011. – 256 с.
5. Франц М.Л. Процесс индивидуации // В сб.: Человек и его символы / Под общ. редакцией С. Н. Сиренко. – М.: Серебряные нити, 1997. – С. 155–226.
6. Юнг К.-Г. Символическая жизнь / Пер. с англ. / К.-Г. Юнг. – М.: «Когито-Центр», 2010. – 326 с.

Паращук Руслана Юріївна, магістрант філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *О. М. Тиховська*, кандидат філологічних наук, доцент.

Катерина Проценко
Харків, Україна

НАРАТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ «УКРАДЕНОГО ЩАСТЯ» (І. ФРАНКО та Ю. ТКАЧЕНКО)

Драма «Украдене щастя» І. Франка – це справжній скарб української літератури. Уже більше століття її читають, інсценізують, знімають фільми, а це означає, що п'єса визнана людьми, вона потрібна й цікава їм до сьогодні.

Метою нашої роботи є проаналізувати драму І. Франка «Украдене щастя» та кінофільм Ю. Ткаченка, враховуючи наративні особливості

цих творів. актуальність теми дослідження полягає в детальному наративному аналізі літературного твору та кінофільму «Украдене щастя» і виявленні особливостей прочитання твору особливим читачем – режисером («автор – читач (режисер) – глядач»).

Такі визначні дослідники минулого століття, як Є. Айзеншток, М. Возняк, Я. Білоштан, М. Нечиталюк, Ол. Борщаговський, М. Пархоменко та ін. звертали увагу на твір І. Франка, всебічно аналізуючи його. Основними питаннями, які розглядали науковці, були образи літературного твору, змістові та формотворчі чинники, а також джерела драми [1; 3; 4; 6; 7; 10; 11].

П'єса І. Франка «Украдене щастя» знайшла своє відображення і в кінематографі. Лариса Брюховецька у своїй монографії говорить про кінокартину «Украдене щастя» студії «Укртелефільм» 1984 року, наголошуючи на нових гранях фільму [5].

Отже, за весь час у галузі літературознавства були досліджені всі аспекти драми І. Франка. Найкраще та найдетальніше науковцям вдалося проаналізувати систему образів та сюжет твору, також ретельно була розглянута історія написання твору. Та все ж, ніхто ще не вдавався до порівняння тексту драми, кінострічки та театральної вистави. Ми здійснимо дослідження трьох рівнів побутування «Украденого щастя» за допомогою наративного аналізу.

Необхідно визначити основні терміни наративу. У своїй роботі ми будемо послуговуватися такими термінами, як *сюжет*, *подія*, *час* та *простір*.

Ю. Лотман визначає подію як «переміщення персонажа через межу семантичного поля. Подія може реалізуватися як ієрархія подій більш частих планів, як ланцюг подій – сюжет» [9, с. 224]. Одна й та ж подія в одному тексті може стати сюжетом в іншому, отже дослідник ототожнює подію й текст, характеризуючи останній як глобальну структуру наративного тексту [9].

Подієвість має властивість градації. В. Шмід виділяє критерії максимальної подієвості в постреалізмі: ревалентність зміни, непередбачуваність, консекутивність, незворотність, неповторюваність [14, с. 14–21].

Таким чином, наративними є розповіді, у яких викладається якась історія, що має подію. Наявність події передбачає наявність зміни якоїсь початкової ситуації.

Проблема співвіднесеності між «часом розповіді» і «часом того, що викладається», детально розглянута Ж. Женеттом як явище «наративних рухів». Зображення є розтягнутим, якщо для певного епізоду наявна велика кількість конкретизованих стосовно до багатьох інших властивостей елементів. У випадку, коли для історії відбирається відносно незначна кількість елементів і властивостей, зображення починає стискатися [8, с. 338–350].

Два погляди на проблему інтерпретації літературних текстів мистецтвом кіно у своїй дисертації систематично виклала Г. Белякова. Прихильники першого погляду вимагають від кінофільму якнайбільшого наближен-

ня до джерела екранізації – літературного тексту. Для другого погляду важливе авторське бачення літературного тексту та здатність адаптувати його до мистецтва кінематографа. При цьому найважливішим є дотримання та врахування естетичної природи обох мистецтв [2, с. 15].

Отже, взаємозв'язок літератури та кіно – це закономірний культурний процес, який вимагає ретельного осмислення першоджерела. Взаємовплив цих двох видів мистецтва ми бачимо у виникненні нових жанрів літератури та поширенні екранізації текстів.

Зважаючи на те, що не кожна дія є подією, слід визначити подієвість твору «Украдене щастя». Пропонуємо у нашому дослідженні розглядати подію на різних рівнях. У кожній дії «Украденого щастя» (а їх налічується 5) слід визначити мініподію, а вже потім основну подію на загальносюжетному рівні.

Основною подією для першої дії, тобто мініподією для всього твору, є прихід Гурмана у будинок Задорожніх. З цього починається змінюватися все: мирний спокій у будинку подружжя, думки шлюбної жінки Анни. Починається твір із опозиції «дім – все, що поза ним». Час у цій дії розривається спогадами Насті та Анни, а також розповіддю Гурмана про своє минуле. Вся дія відбувається в один вечір.

У другій дії мініподія є штучною, створеною жандармом, але для всіх персонажів арешт Миколи став своєрідним переходом межі семантичного поля. Простір порушено, розбиття захищеності простору-будинку символічно проговорює в кінці дії Анна: «От тобі й ангели божі понад хатою перелетіли» [13, с. 50]. Час цієї дії найкоротший, розривається тільки сном Анни, який згодом стане символічним для її долі.

Мініподія у третій дії стає переломною для всіх, коли Микола повертається з в'язниці. Простір також змінився: раніше все відбувалося на рівні приватного, зараз же все вийшло на загальний рівень – шинок. Час розтягнутий зображенням підготовки молоді до гулянь, змалюванням сільського побуту тієї епохи, обговореннями ситуації в родині Задорожніх.

Четверта дія статично показує стан головних героїв, ніяких подій тут не відбувається. Просторово ми знову повертаємося на звичну локацію – будинок. Є конкретна вказівка на час – минуло 7 днів.

Очевидно, що мініподія п'ятої дії збіглася з основною подією п'єси «Украдене щастя». Тут витримано всі критерії подієвості в наративному тексті (ревалентність дії, непередбачуваність, консекутивність, незворотність та неповторюваність). Простір в цій дії також дуже специфічний. У захищеній і приватній до цього часу локації – будинку зосередилися всі прошарки населення – господарі, жандарм, селяни, сусіди, вїйт. Час розмитий, нефіксований. Зрозуміло, що між діями пройшло немало часу, адже Микола вже встиг добряче спитися. На початку дії все зображено розтягнуто, а вже в кінці – занадто стрімко.

Переходимо до аналізу кіноверсії «Украденого щастя». Аналізувати твір на наявність міні- та мікроподій будемо за поділом на частини фільму – першу та другу.

Мініподією першої частини фільму є прихід Гурмана до будинку Задорожніх. Часопростір у драмі та фільмі зовсім різний: тут немає чіткої опозиції «дім – все, що поза ним». Найцікавіша опозиція у кінофільмі переходить на час. Тепер головне порівняння відбувається на рівні «зараз-тоді».

Найбільше нового вніс Ю. Ткаченко у другу частину фільму. Усі дії героїв націлені на підведення до основної події всієї історії – вбивства жандарма. Відкривається нова картина біля корчми – цей епізод узятий із третьої дії драми та змішаний із дією в п'ятій. У кінці всього фільму немає групового візиту в'їта з іншими, натомість зображується божевільня Миколи, Анна йде з дому в ліс.

Простір разом із діями тут зовсім змішується. Юрій Ткаченко не розмежовує простору дому та подвір'я. Вбивство відбувається також не в хаті, а в хліві, де Микола рубає дрова, займається господарською роботою. Опозиція «тоді-тепер» зберігається. Зараз вона не просто зображається в ретроспекціях, а проговорюється устами Анни. Тільки розуміння опозиції вже змінене: «тоді» – це вже життя з Миколою, «тепер» – кохання з Гурманом. Змінено й протяжність часу. На початку він звужується, а от в кінці напругу збільшують за рахунок розтягнення часу.

Отже, розшматовані елементи сюжету драми під керівництвом кіномитців перетворилися у нову самотійну цілісність. Послугуючись різними видами мистецтв та враховуючи контексти побутування цих текстів, авторам вдалося витримати діалог між своїми творами та показати особливості кожного з них.

ЛІТЕРАТУРА

1. Айзеншток Ієремія. Генезис «Украденого щастя» Івана Франка / І. Айзеншток // Літературна критика. – 1940 – Вип. 6. – С. 2–26.
2. Белякова Г.С. Экранизация произведений польской классической литературы: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 1972. – 25 с.
3. Білоштан Я. Драматургія Івана Франка / Я. Білоштан. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1956. – 251 с.
4. Боцаговський Ол. Драматичні твори Івана Франка / Ол. Борцаговський. – К. : Мистецтво, 1946. – 125 с.
5. Брюховецька Лариса. Література і кіно: проблеми взаємин / Л. Брюховецька. – К. : Радянський письменник, 1988. – 215 с.
6. Возняк М.С. З життя і творчості Івана Франка / М.С. Возняк. – К. : Вид-во академії наук УРСР. – 1955. – 302 с.
7. Возняк М. До історії тексту «Украдене щастя» Франка / М. Возняк // Радянський Львів. – 1945. – Вип. 2–3. – С. 46–57.
8. Женетт Ж. Фигуры. В 2-х томах. Том 1-2 / Жеррар Женетт. – М. : Издательство им. Сабашниковых, 1998. – 944 с.
9. Лотман Ю. Семиотика кино [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.etnolog.org.ua/pdf/ebiblioteka/mystectv/kino/lotman_yu_semiotika_kino_i_problemy_kinoestetiki.pdf (10.11. 2016 р.).

10. Нечиталюк М. Ф. З народних ручаїв / М. Ф. Нечиталюк. – Львів : Вид-во Львівського університету, 1970. – 165 с.
11. Пархоменко М.М. Драматургія Івана Франка / М. М. Пархоменко. – Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1956. – 128 с.
12. Франко І. Украдене щастя / І. Франко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=n5S9XYIz4A8> ; <https://www.youtube.com/watch?v=4MxF--OJvhE> (дата звернення: 12.09.2016).
13. Франко І. Украдене щастя / І. Франко; худож.-оформлювач О. Д. Кононученко; упоряд., вступ. стаття, коментарі, пояснення слів Б. С. Тихолоза. – Х. : Фіоліо, 2013. – 155 с. – (Шкільна б-ка укр. та світ. літ-ри).
14. Шмид. В. Нарратология / В. Шмид. – М. : Языки славянской культуры, 2003. – 312 с.

Проценко Катерина Володимирівна, студентка IV курсу філологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Науковий керівник – *О. Ю. Матушек*, доктор філологічних наук, професор.

Іванна Процюк
Ужгород, Україна

ПРИРОДА В ПОЕТИЧНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ Б. ЛЕПКОГО

Богдан Лепкий – не епізодичне ім'я в українській літературі, це по-стать першорядної ваги, непересічного таланту. Поет, прозаїк, перекладач, літературознавець, видавець – усе це іпостасі його творчого обличчя. Богдан Лепкий по-особливому відчував красу природи. Він залишив прекрасні взірці пейзажної лірики.

Природа як “словник почуттів” найбільш інтенсивно й винахідливо використовується саме в поетичному слові, яке порівняно з прозою завжди виявляє підвищену схильність до образної думки, іншомовності. За образним висловом Л. Будагової, “особливий заповідник природи розмістився у поезії” [1, с. 98].

У своїй поезії Б. Лепкий – проникливий співець природи. Про Лепкого-пейзажиста писали такі дослідники, як Л. Голомб, Є. Пеленський, О. Кордонець, О. Шульга та ін.

Мета статті – проаналізувати природу в поетичній інтерпретації Б. Лепкого.

Відтворення рідної – подільської, а також карпатської природи стало важливим об'єктом художнього малювання Б. Лепкого. Село над Черемошем, залишившись в уяві автора зачарованою країною краси, збагатило українську лірику пластичними картинами «чудової сторони» («Наші гори»). Ці малюнки озвучені шумом великої ріки гуцулів, квилінням сопіл-

ки та дзвіночками овець («Полудне в горах» і ін.). Те подільське сонце, що світило в його батьківську оселю, здавалося всеукраїнським, вселюдським. Юнак відкривав красу народних звичаїв і традицій, вбирав у своє серце народну словесність – джерело народної мудрості, душевної щедрості.

У поезії Лепкого природа відіграє важливу роль. Картини природи викликають у нього глибокі почування. Природа – завжди важлива частина життя. У пейзажній ліриці Б. Лепкого (а вона – основа багатьох його поетичних збірок) домінувальними мотивами є тужливі, елегійні осінні настрої. Наявні у ній часом і нотки зневіри й відчаю. Можливо, йшли вони від розлуки з рідним краєм – поет майже п'ятдесят років був відірваний від незабутнього Поділля.

Поет Гуцульщини й Адріатики, майстер ліричних відгуків життя серця, добрий пейзажист, Лепкий створив справжній культ журливої осені. Співець природи шукав серед гір чи на морі захисту від життєвої боротьби людей за хліб насущний, тривкість і спочинок, «тиху задуму» («Закурилися зелені ліси»). Природне довкілля здебільшого ототожнювалося в Лепкого з якимось кращим світом для душі. У ліриці Б. Лепкого людське життя осмислюється через образи природи, а періоди життя співвідносяться із природними циклами, символічне значення яких усталене: весна – молодість, зима – старість [4, с. 58].

У творчості Б. Лепкого зустрічаємо усі пори року, чудові пейзажі весни, літа, зими, які дуже часто, як ми вже відзначали, мають глибинний філософський підтекст. Але, як справедливо зауважує Л. Голомб, «з цього погляду Лепкий воістину був поетом осені. Осінь – це пора зрілості, душевної рівноваги, здатності до глибоких оцінок і мудрих рішень» [2, с. 273]. Образ осені є центральним у поетичній системі Б. Лепкого. Зокрема, Є. Пеленський, аналізуючи основні мотиви лірики поета, писав: «...найважливіший з усіх – це мотив осені. Лепкий захоплюється сам над міру красою осінньої природи і це своє щире захоплення передає читачеві. Так ніжно і прекрасно, так усесторонньо, мало хто із наших поетів відчув красу осені, сумовитий настрій пожовклого листя, павутиння, стерні, цяпотіння дощу і грозу імистої осінньої ночі» [3, с.12].

Улюбленими образами поета-символіста є зів'ялі квіти та листя, що падає. Ці образи символізують собою минущість людського життя. Наприклад, у поезії «Відчинилися небесні шлюзи»: *«Жде листок останній і з тривоги / Безнастанно на вітці тремтить... / Ах, невже і ти, листочку вбогий, / Й ти також бажаєш вічножити?»* [5, с. 60].

Одним із часто повторюваних компонентів пейзажу є образ вітру. Цей образ динамічний. Часто саме вітер викликає в читача сум, печаль, розпач: *«Лиш вітер виє під вікном / Сумний псалом»* [5, с. 63].

У своєму житті й у творчості поет розрізняє дві осені: першу – теплу, радше кінець літа по Спасі, коли поля рясніють зжатым збіжжям, у садах галуззя дерев гнеться від тягарем спілих овочів. Стерні свіжо зорані. Дим від пастуших огнищ (ватр) снується по полях, наповнює повітря своєрідним запахом. Природа радіє, радіє рільник, збираючи плоди землі

мозольною працею. Радіє поет красою спокійної теплої природи, що готується в перехідній стадії до зимового сну. Цю любов і переживав Лепкий від дитинства та юності. Друга осінь – пізня, слізлива, хмарна, холодна, викликає сумний настрій і в тварин, головно птаства, що залишається на зиму. У вірші «Минуло літо» ліричний герой спостерігає картину згасання літа, замирання природи: *«Спокій довкола. Лиш плуги / Всю землю крають, крають, / Зів'ялі трави і квітки / Під скибами ховають»* [5, с. 40].

Яскраві риси ліричного таланту Б. Лепкого виявилися, наприклад, у збірці «З-над моря» (1913). Ці вірші з'явилися під час подорожі до Адріатичного моря. Митець, муза якого жила тихим смутком подільських сіл, красою карпатських гір, дзвоном Черемоша, усім серцем прихилився до могутньої стихії моря, відчув її глибинну силу, переливи барв. Б. Лепкий в освоєнні нової для нього теми виступає проникливим поетом-ліриком, який у змалюванні картин моря виявляє багатство своїх душевних вражень і переживань, постійно відчуває себе часткою вічно живої природи. Поета захоплює краса *«незглибимого синього моря»*, цей новий і прекрасний світ відкритий його душі. Він малює море у різних станах: спокою, бурі, проводячи відповідні аналогії між життям стихії і людини, співаючи йому хвалу. «Мариністичний» цикл збірки Б. Лепкого, відзначаючись своєю «морською» специфікою, водночас за образною системою має чимало спільного з іншими циклами поета, зокрема карпатськими, де зелені полонини *«грають шумами лісів»*, де небо сяє кольорами моря. Море – органічна частка великої природи, так само, як і подільська земля, карпатські ліси, навіває поетові тяжкі думи про долю народу. Більше, ніж грайливо-безжурні *«скиби вод, сині, перлисті»*, поета зворушують *«хвилі нив колосисті»*. Більше, ніж *«панство бездільне»*, він шанує *«наш люд, і працю, і клопіт, і труд»*. Так, Б. Лепкому були притаманні меланхолійно-тужливі настрої. Відкриваючи красу моря, ліричний герой циклу прагне в спілкуванні з ним розвіяти своє лихо, забути про горе, знайти розраду.

Б. Лепкий тонко відчував душу природи, любив струмочки, ниви подільські, тиху місячну ніч. Любив симфонію верховинських гір, урочистість суботнього вечора, передсвяткову трудову тишу.

Безперечно, поезія Богдана Лепкого позначилася сильними своїми сторонами на розвитку української літератури. Читаючи його твори, де описано природу, ми повністю занурюємось у цю атмосферу. Читач разом із героєм відчуває настрій природи. Письменник вдало використовує засоби поетичного звукопису та синтаксису. Його пейзажні твори – прекрасні взірці української ранньомодерної поезії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Будагова Л. Природа як словник почуттів. (Про одну із функцій природи в поезії) / Л. Будагова // Натура і культура. – Москва, 1977. – С.98–100.
2. Голомб Л. Поетичний календар людського життя в ліриці Богдана Лепкого / Лідія Голомб // Голомб Л. Із спостережень над українською поезією XIX–XX століть. – Ужгород, 2005. – С. 204–273.

3. Пеленський Є. Богдан Лепкий – поет / Євген Пеленський // Відбиток з книги „Б. Лепкий. Збірник у пошану поета” / За ред. Є.-Ю. Пеленського. – Краків – Львів : Українське видавництво, 1943. – С. 6–24.
4. Шульга О. Осінні мотиви в ліриці Богдана Лепкого й Івана Буніна: спроба зіставлення / О. Шульга // Дивослово. – 2012. – №12. – С. 58-62.
5. Лепкий Б. С. Твори : У 2 т. / [упоряд., автор вступ. статті та прим. Ф. Погребенник] / Богдан Лепкий – Т. 1 : Поетичні твори. Прозові твори. Мемуари. – К. : Наукова думка, 1997. – 847 с.

Процюк Іванна Віталіївна, студентка філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *О. Ю. Кузьма*, кандидат філологічних наук, доцент.

Ольга Стефанець
Ужгород, Україна

ЕТНОПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В РОМАНІ ДЯЧЕНКІВ «РИТУАЛ»

У сучасній українській літературі в останні роки набув поширення жанр «фентезі». Це один із різновидів наукової фантастики. Але нині він залишається ще малодослідженим і потребує багатоаспектного вивчення. У фантастичних творах міститься трансформована, суб'єктивна міфологія автора, адаптована до реалій життя й наукових знань. На думку багатьох літературознавців, своїм корінням фантастика та фентезі сягають жанру чарівної казки, про це, зокрема, кілька цікавих досліджень написав С. Нейолов [3]. Значна частина зарубіжних і вітчизняних науковців сприймають фентезі як особливий жанр і відокремлюють його від літератури сновидінь, жахів, літературної казки та містики. За словами одного з відомих «фантастичних» критиків Т. Чернишової, фентезі є «адетермінованою моделлю дійсності, розповіддю казкового типу з багатьма посиланнями» [5, с. 47].

Найхарактерніша риса цього жанру – це звернення до міфу. При цьому не береться до уваги походження міфу. Воно може бути різним: глибоко архаїчним, новітнім і навіть авторським. Треба сказати, що жанру фентезі взагалі властива казкова міфологічність, бо він синтезує в собі ознаки казки й міфу. Як і в казках, що генетично пов'язані з давньою міфологією, у фантастиці, зокрема у фентезі, відбувається трансформація міфологічних структур, поступово втрачається зв'язок із ритуальним дійством, послаблюється віра в правдивість міфічних подій, втрачається етнографічна прив'язка, здійснюється заміна міфічних героїв звичайними людьми.

Саме у цьому жанрі написаний і роман російськомовних українських письменників подружжя Марини та Сергія Дяченків «Ритуал». Три-валий час твір був обділений увагою критиків і літературознавців, а творчість Дяченків навіть стала об'єктом дискусій у сучасній вітчизняній науці. Не знаходить вона однозначної оцінки й досі. Цим пояснюється актуальність обраної нами теми та новизна роботи.

За визначенням самих авторів, роман орієнтований на молодіжну читацьку аудиторію. Правда, він суттєво вирізняється на тлі сучасної прози для підлітків. У центрі твору – романтична історія про двох закоханих молодих осіб. Однак герої роману – не урбаністичні тинейджери. Вони ніби зішли зі сторінок давніх легенд або міфів. З їх допомогою автори намагаються розв'язати проблему, яка не менш важлива і для сучасного молодого покоління, – це становлення особистості, вплив соціуму на формування характеру та вирішення долі молодої людини.

Головним питанням роману Дяченків «Ритуал» є виконання героєм давнього ритуалу, що мало б забезпечити їм досягнення основної життєвої мети – самовдосконалення, формування ідеальної цілісності. Ритуал завжди був важливим складником фольклору, який, як відомо, виник із міфів, що втратили свою сакральну функцію. Обряди й ритуали – це своєрідний магічний місток між світом людей та потойбічним світом. Порушення будь-якої ланки в архаїчних ритуалах сприймалося як лихе знамення, як розрив зв'язку з вищими силами. Подібне розуміння ритуалу, в основі якого мотив жертвоприношення, є ключовим в уявленні одного з головних героїв твору – людини-дракона Армана. Власне, прагнення виконати всі вимоги давнього ритуалу предків і спонукає його до дій, що стають початком історії, описаної у творі.

Однак автори відходять від варіанта первісної схеми буття, яка вічно повторюється й зафіксована давніми міфами. Зображені в романі події та образи діють не за типовими міфологічно-казковими законами, а за своїми правилами. Кожен із них вдається до певного обману, побудованого на порушенні давніх родинних традицій. Цей обман формує сюжет роману «Ритуал». Протягом усього твору з героями відбувається, за визначенням відомого німецького психолога К. Юнга, конфлікт із Персоною – тобто «поштовх до самопізнання, з'ясування людиною того, ким вона є насправді, а ким ніколи не була і стати не зможе. Під впливом (чи, можливо, під тиском) норм і вимог суспільства, яким людина як суспільна істота повинна відповідати, формується своєрідна психічна маска. К. Юнг назвав її Персоною на кшталт масок акторів за часів античності (за їх допомогою глядачам «підказували», яку роль грає той або інший актор)» [6, с. 427].

У структурі твору письменники використали кілька демонологічних міфів-легенд, наприклад, про дракона, який викрадає невинних дівчат, і про водяне чудовисько, якому люди періодично змушені приносити жертву у вигляді молодої особи, аби забезпечити на якийсь час загальний спокій. Треба сказати, що дракон – це одна з найвідоміших у світовій

культури істот. Як персонаж він має глибоке коріння в літературі та мистецтві, починаючи з часів виникнення усної народної творчості й міфології різних народів. Із потворного легендарного чудовиська цей образ поступово перетворювався на плід літературної фантастики, втілення загальнолюдського страху перед зміями. З поширенням християнства цей персонаж почав набувати негативних рис. «Образ дракона тисячоліттями хвилював уяву людей. Поширення міфу про дракона настільки універсальне, що К.-Г. Юнг відніс цю істоту до системи архетипів – схем, які передаються спадково (архетипні тіні). Образ дракона було обрано для символічного позначення різних, іноді навіть суперечливих, але найважливіших понять у житті людини: могутніх стихій природи, космічних сил, світла і темряви» [4, с. 66]. Давнє уявлення про змієборство стало стрижнем багатьох міфів та казок. Воно відоме різним світовим релігіям. У християнстві, наприклад, сюжет знищення демонічної сили під виглядом змія-дракона давно канонізований і знайшов відображення у біблійній розповіді про Святого Георгія-Змієборця.

Роман «Ритуал» орієнтується на важливу міфологему «світового дерева», яке є праобразом міфологеми людини. Вказівка на цю міфологему міститься вже на перших сторінках твору, коли Арман вкотре читає на стінах замку давні написи: «Як знає листя на дереві, коли вириватися з бруньки? Коли обертатися до сонця, змінювати колір і падати під ноги тим, хто живий? Хіба останній листок не продовжує гілочку, не продовжує гілку, не продовжує стовбур, хіба щонайостанніший листочок не є посланцем коріння, яке й бачити дано не всякому» [1, с.2]. Ця міфологема у творі проектується на два окремі світи, які попервах окреслені як недотичні, що розвивалися паралельно. Йдеться про світ людей і світ драконів. Людське середовище постає у вигляді трьох сусідніх королівств, життя яких ніби розвивається у різних рівнях світового дерева. Тут дотримуються усталених законів і традицій від покоління до покоління. «Три королівства існували поруч невідомо скільки століть, і, якщо вірити літописам, війни між ними траплялися тільки двічі» [1, с. 9].

Світ драконів реалізований у вигляді руїн старого замку на високій скелі: «Юта бачила скелястий гребінь, що випинався в море вузькою кошою й закінчувався величезною, дивовижної форми горою; дракон різко завернув, і Юта усвідомила з жахом, що насправді це замок – напівзруйнований замок, який угніздився в скелях. Нерівні вежі стирчали, мов гнилі зуби...» [1, с. 8]. Тут, на одній із темних підвальних стін, залишилося графічне зображення генеалогічного дерева, виконане самим головним героєм Арманом і його предками. В один момент обидва світи перетинаються. Мета такого об'єднання типова для казково-міфологічного світу – герої пізнають ціну добра і зла. При цьому відбувається їх самопізнання і духовне зростання.

Оскільки роман пов'язаний зі скарбницею первісних образів, зокрема міфами, казками, давніми легендами, то його сміливо можна від-

нести до групи сучасних зразків трансформації легендарних сюжетів та інтерпретації традиційних казкових образів. За допомогою міфологем, що виражають основні коди культури нашого народу, письменникам вдалося відтворити певну етнічну модель світу. Тому твір сприймається не стільки як розповідь про щось вигадане, уявне чи фантастичне, скільки як міф про давнє минуле людей, які жили на етнічних українських теренах. Адже «коди культури як феномен є універсальними за своєю природою, вони притаманні людині як *homo sapiens*. Проте їх вияв, питома вага кожного з них у певній культурі, а також метафори, у яких вони вербалізуються, завжди національно детерміновані й зумовлені конкретною культурою» [2, с.298]. Саме завдяки культурному коду кожен етнос ніби через своєрідну призму сприймає світ, після чого ця закодована інформація відкладається у його підсвідомості.

Попри те, що роман написаний російською мовою, авторам вдалося відтворити специфіку ментальності українського народу з його схильністю оживлювати, естетизувати навколишній світ, передати природність характерів героїв за допомогою фантастично-міфологічного та фольклорного тла. Тут представлений міфічно-реальний світ, де персонаж є виразником конкретних позицій і спрямувань, світ, для якого характерне зчленування контрастних начал: світла і темряви; води і вогню; землі і повітря; добра і зла, що постійно перетікають одне в одне.

Автори роману «Ритуал» змодельовали міфічний світ минулого й привернули увагу читача до важливих сучасних моментів у житті молоді, зокрема до проблеми життєвого вибору через докорінне переосмислення ролі давніх звичаїв та традицій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дяченки М. та С. Ритуал. Авторизований переклад з російської Л. Люлика / Марина та Сергій Дяченки. – К.: Видавництво «А-Ба-Ба-Га-Ла-Ма-Га», 2006. – 312 с.
2. Красных В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? – М., 2003. – 298 с.
3. Неёлов Е. М. Фольклорный интертекст русской фантастики [Электронный ресурс]: учеб. пособие по спецкурсу / Е. М. Неёлов; Петрозаводский гос. Унив-т. – Петрозаводск, 2002. – 124 с.
4. Таран Я. В. Образ дракона в міфологічному просторі східних слов'ян / Я. В. Таран // Магістеріум: зб.наук. пр. / Нац. ун-т "Києво-Могилянська академія". – К.: Академія, Вип. 26: Культурологія. – 2007. – С. 66–73.
5. Чернишова Т. Природа фантастики / Т. Чернишова. – М.: Видавництво Іркутського університету, 1989. – С. 46–53.
6. Шестак А. М. Роман Марини та Сергія Дяченків «Ритуал» у світлі аналітичної психології / А. М. Шестак // Літературознавчі студії : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т філол. – К., 2010. – Вип. 29. – С.425–432.

Стефанець Ольга Ігорівна, магістрант філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *О. М. Тиховська*, кандидат філологічних наук, доцент.

Інна Трачук
Острог, Україна

ТЕРИТОРІЯ ГРИ В П'ЕСАХ МИКОЛИ КУЛІША

Концепція гри як рушійного елемента культури вже тривалий час розробляється у філософії та літературознавстві. Ключовим дослідженням у цій галузі до цього часу вважають працю Й. Гейзінги, який стверджував: «Гру не можна заперечити. Можна заперечити майже всі абстрактні поняття... Гру – не можна...» [5, с. 3]. З точки зору психології, ігри – це «зразкові та передбачувані серії транзакцій, які на перший погляд здаються правдоподібними, але насправді маскують мотивації та призводять до чітко визначеного передбачуваного результату» [1, с. 8]. Власне мистецтво, насамперед театральне, – це теж гра, або ж соціальний спосіб людини узаконити її. Текст драми містить комбінацію кодів і символів, за допомогою яких ми розуміємо повідомлення. Важливо, що застосування ігрових прийомів у драматичних творах сприяють увиразненню сценічної умовності.

Актуальність роботи зумовлена тим, що ігровий простір у творчості Миколи Куліша досі не привернув належної уваги літературознавців і немає цілісної праці, присвяченої його характеристиці та вивченню.

Метою статті є аналіз метадраматичного аспекту спектру прийомів гри у п'єсах Миколи Куліша.

Дослідження метадрами має відносно нетривалу історію. Сам термін увійшов у науковий обіг в середині ХХ століття завдяки працям Л. Абеля, Р. Хорнбі, Дж. Шлютера та ін., які використовували його для означення п'єс, проблематики і поетика яких спрямована на осмислення театру. На думку Р. Хорнбі, основними художніми прийомами метадрами є п'єса в п'єсі, роль у ролі, церемонія в п'єсі, літературні й життєві покликання [6]. Нині під поняттям *метадрама* розуміють особливу модель сценічного твору, в основі якої лежить подвоєння театрального простору за рахунок численних прийомів, зокрема оголення сценічної умовності, звертання до теми театру, ігрове використання театральних прийомів різних епох тощо. Метадрама дозволяє повніше розкрити ігрову природу театру, без усіляких замовчувань винести її на публіку та покласти в основу самого тексту п'єси. Життя тісно переплітається, а іноді – чергується й міняється місцями з театром і навпаки.

Чимало уваги у метадраматичних студіях приділяється п'єсам В. Шекспіра, Б. Брехта, С. Беккета, Т. Стоппарда та К. Черчілла тощо. Інтенсивність використання метадраматичних прийомів варіюється у різних текстах залежно від тематики та періоду їх написання і нерідко свідчить

про готовність автора до жанрово-стилістичних експериментів. Невипадково значного поширення метадрама набула в літературі модернізму, що яскраво репрезентує творчість Миколи Куліша.

Проблеми гри у п'єсах автора певною мірою порушені у працях таких дослідників, як Н. Кузякіна, Л. Скорина, І. Лисенко, А. Демченко, М. Кореневич, Я. Голобородько.

Код гри й театралізації месіанства наявні у трагікомедії «Народний Малахій» (1927). Як зазначає А. Демченко, «божевільна гра Малахія... призводить до поступового викривлення дійсності, але водночас саме це й відтінює алогізм реальних ситуацій суспільної доби» [2, с. 22]. Героєві комфортно знаходитись у надуманому образі, він зумів вжитися в нього. Недарма його іронічно називали артистом із української трупи. Різноманітні маски приміряють на себе й інші персонажі п'єси.

Територія гри оригінально представлена у відомій п'єсі Миколи Куліша «Патетична соната» (1929). Дослідники неодноразово вказували на яскраво виражені вертепні елементи у творі. Будинок, де відбуваються події, є інваріантом вертепної двоповерхової споруди, яку розширюють додаткові простори: підвал і горище. У тексті наповнюється новими сенсами семантика біблійної символіки та алюзій сакруму.

Особливо важливий топос гри у комедії «Хулій Хурина», яка опинилася на маргінесах літературознавчих досліджень. Комедійку (авторське визначення жанру) «Хулій Хурина» часто співвідносять із «Ревізором» М. Гоголя. Схожість і тематика творів є досить актуальною в наш час, свідченням чого став спектакль «РЕхуВІлійЗОР» (Київський Молодий театр, С. Мойсєєв). Помітно також інтертекстуальний зв'язок п'єси з твором «Надзвичайні походеньки Хуліо Хуреніто і його учнів» І. Еренбурга, апеляція до якого очевидна насамперед на рівні імен:

Сосновський. Кажуть, у вас тут поховано Хуліо Хуреніто?

Божий. Це... це... хто?

Сосновський. Хіба не знаєте? Еренбургів герой!.. Учитель!..

Божий. Ага!.. Так!.. Здається, поховано. Так... так... Ми ще на президії це питання обговорювали, гадали пам'ятника невеличкого поставити.... [4, с. 30].

Як бачимо, літературний персонаж Еренбурга Куліш використав у псевдореволюційному контексті іронічного змісту. В основу драматичної інтриги твору покладено прийом маскування. Як зазначає Н. Кузякіна, комедійка була розрахована «на підкреслено умовну театральну систему», а образи в ній – «соціальні маски» [3, с. 208]. Один із головних персонажів, аферист Сосновський, видає себе за відомого журналіста, маніпулюючи невіглаством інших персонажів. Власна гра видається Сосновському настільки переконливою, що згодом він вже бачить себе у лавах організації «Плуг».

Реалізації ігрового коду в п'єсі сприяє використання образу власне театру, змальованого у властивій Кулішеві саркастичній манері. Йдеться про гротескну історію згвалтування Прісі у театральній ложі, а згодом

ще одна згадка – пропозиція назвати театр іменем Хулія Хурини. Варто розуміти, що таким чином драматург заграє з самим театром, адже той був важливою складовою його життя. Драматург просто грається, одягає маску критика театру.

Подвоєнню театральної умовності сприяє використання церемоній і ритуалів у п'єсі, що своєю чергою містять суттєвий ігровий компонент: розподіл ролей, порядок виконання тощо. У комедії Куліша змальовано церемонію вшанування пам'яті Хулія Хурини на його уявній могилі, виступи на зборах та мітингах. Письменник не просто вводить у свої тексти ритуали й обряди, а поступово модифікує їх, надає їм нових відтінків, якостей та варіацій. Це переводить їх на новий рівень, формуючи своєрідні неоритуали, що свідчить про новий погляд на усталені норми й традиції.

Отже, у п'єсах Миколи Куліша використано широкий спектр прийомів гри, що сприяє реалізації метадраматичної поетики. Серед основних елементів слід виокремити маскарад, відтворення церемоній і постреволюційних неоритуалів, літературний та мистецький інтертекст тощо. Наскрізними у творчості Куліша є театральні алюзії, причому домінує іронічний саморефлексійний образ театру як закладу з сумнівною моральною репутацією. Відтак драматургія Миколи Куліша засвідчує множинність пластів гри, характерну для модерної драми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берн Е. Ігри, у які грають люди / Е. Берн. – Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. – 256 с.
2. Демченко А. В. Гротескний світ у драмах Миколи Куліша / А. В. Демченко // Південний архів. Філологічні студії: зб. наук. пр. Вип. XXVIII. – Херсон, Видавництво ХДУ. – С. 21–26.
3. Кузякуна Н. П'єси Миколи Куліша: Літературна і сценічна історія. – К., 1970. – 222 с.
4. Куліш М. Хулій Хурина [Електронний ресурс] / Микола Куліш // Сучасність. – 1979. – Режим доступу до ресурсу: http://shron.chtyvo.org.ua/Suchasnist/1979_N05_221.pdf.
5. Хёйзинга Й. Homo Ludens. Статті по истории культуры [Електронний ресурс] / Йохан Хёйзинга // Прогресс. – 1997. – Режим доступу до ресурсу: https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fanna-ganzha.narod.ru%2Fhuizinga_homo_ludens.pdf&name=huizinga_homo_ludens.pdf&page=1&lang=ru&c=58c06a86cbf1.
6. Hornby R. Drama, Metadrama and Perception / Richard Hornby. - London-Toronto : Associated University Presse, 1986 – 189 p. <https://play.google.com/books/reader?id=Y9McnoS7jCAC&printsec=frontcover&output=reader&hl=uk&pg=GBS.PA22.w.1.2.0>

Трачук Інна Олегівна, студентка гуманітарного факультету Національного університету «Острозька академія».

Науковий керівник – *О. А. Вісич*, кандидат філологічних наук, доцент.

ТЕМА ПРОРОКА В ДРАМІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «КАССАНДРА»

Драматургія Лесі Українки – феноменальне явище в українській літературі: вона вражає новизною тем, гостротою соціально-психологічних конфліктів, філософськими узагальненнями і поетичною красою. Пристрасне заперечення всього закостенілого в житті, утвердження гуманістичних ідеалів ведеться в її творах із позицій неоромантизму, який намагався розширити права особистості, визволити її від тиску юрби. Творчість поетеси – якісно новий етап у розвитку української драматургії.

У своїх драматичних творах Леся Українка часто зверталася до сюжетів і так званих «вічних образів», узятих із Біблії, з історії та літератури інших народів. Прекрасно обізнана з історією й культурою народів Європи й Азії, письменниця зверталася до переломних етапів історичного розвитку, відшукувала такі події, які були б співзвучними українській сучасності, що дозволило розширити тематичні обрії нашої драматургії, порушувати злободенні соціально-політичні й морально-етичні проблеми, які хвилювали українське громадянство. Одним із таких творів є драма «Кассандра». Леся Українка працювала над драмою довгих чотири роки, у період із 1903-1907 р. За свідченням чоловіка поетеси К. Квітки, мисткиня поїхала до Криму, де вже у травні приготувала до друку твір та надіслала його до «Літературно-наукового вісника». При роботі над драмою письменниця додає епілог, але згодом вирішує друкувати твір без нього, бо той, за її словами, «...ослабляв тонус після останньої сцени...».

Одразу ж на публікацію з'явилося кілька відгуків, та вони були поверхневого характеру, і це засмутило Лесю Українку. У своєму листі до матері вона написала, що ті прийняли її (драму) за побутову п'єсу троянського життя. Пізніше у краківському журналі за 1908 р. з'являється ґрунтовна рецензія на працю. Цією рецензією поетеса була дуже задоволена, адже в ній твір розглядали глибоко і змістовно.

Свій унесок у вивчення тематики, ідейно-художнього змісту твору зробили О. Білецький (праця «Трагедія правди»), О. Ставицький «Леся Українка», І. Дзюба «У світі думки Лесі Українки» та ціла низка сучасних дослідників (Н. Зборовська, В. Агеєва, Т. Гундорова, Л. Масенко, Л. Мірошніченко, Л. Скупейко та ін.).

Мета статті – дослідити тему пророка у драмі «Кассандра» Лесі Українки.

Тема пророка у драмі «Кассандра» – одна із недостатньо досліджених тем у доробку письменниці, тому є потреба її ґрунтовного вивчення.

Звернення Лесі Українки до образу самотньої пророчиці Кассандри значним чином пов'язано з особистим уявленням письменниці про людину й громадянство. Основою сюжету «Кассандри» (1908) послужив один із античних переказів троянського циклу, багато разів використа-

ний в європейській літературі. У Гомера Кассандра, найвродливіша донька троянського царя Пріама, після зруйнування Трої потрапляє в руки аргоського царя Агамемнона і гине разом із ним від руки його дружини. В пізніших античних легендах Аполлон в нагороду за обіцяне кохання Кассандри наділяє її пророчим даром. Однак Кассандра не бажала приймати любов Аполлона, і розгніваний бог зробив так, що її віщуванням ніхто не вірив і відвертався мов від заклятої. Саме ця трагічна ситуація привернула увагу Лесі Українки.

Конструювання концепту «пророк» у Лесі Українки будується на відчутті негероїчності епохи. Це покладено в основу образу Кассандри, головної героїні однойменної драми письменниці. Концепт вміщує водночас і образ, і ідею, і поняття, тому у творчості Лесі Українки постать пророка формується на основі уявлень автора про найпекучіші ідеї соціального й національного гніту. Провидці ніколи не виступають із волі людської, а завжди перебувають у богонатхненному стані, тому бачать те, чого інші не добачають, передрікають майбутнє, але передусім – виголошують Божу істину перед лицем народу. Провісник відчуває всередині себе голос, що закликає його до діяльності, яка головним чином виявляється у натхненному проповідництві – об'явленні, що має розбудити занімілих людей, надихнути їх до визвольної дії.

Сама Леся Українка в листі до О. Кобилянської від 27 березня 1903 року дала докладну характеристику створеного нею образу Кассандри. Поееса зазначає, що створений нею образ Кассандри – це трагічний образ пророчиці зі своєю ніким не визнаною правдою, зі своїм даремним пророчим талантом, *«...власне такий неспокійний і пристрасний тип: вона тямить лихо і пророкує його, і ніхто їй не вірить, бо хоч вона каже правду, але не так як треба людям... вона знає, що слів її ніхто не прийме, але душа її не може мовчати, бо душа її і слово не дається під ярмо...»* [3, с. 55].

Важливу роль в ідейній концепції драматичної поеми відіграє образ брата й антагоніста Кассандри Гелена. Він теж провіщає майбутнє. Шоста сцена, де відбувається рішуча розмова між Кассандрою й Геленом і де вони до кінця висловлюють свою думку, – ідейний епіцентр драми. Коли підбадьорений сприятливим віщуванням Гелена лідійський цар Ономай повів своє військо на битву з ахейцями, Кассандра з докором запитує брата, навіщо той послав союзників Трої на вірну смерть. І тут Гелен розкривається. Він зізнається сестрі, що не має її пророчої інтуїції. Єдиний дар Гелена – гнучкий, тонкий фрігійський розум. Вміти обплутати софізмами кожного, хто спитає ради і вийти сухим із води, якщо пророкування не здійсниться. Гелен твердить, що кожен творить свою правду: *«Ти думаєш, що правда родить мову? Я думаю, що мова родить правду»* [4, с. 48].

Утвердженням незалежної від волі людей об'єктивної історичної визначеності, закономірності «Кассандра» певною мірою близька до «Мойсея» І. Франка. Адже І. Франко в роздумах про шляхи прогресу й долю українського народу на цих шляхах, несхитну віру в його велике майбутнє опирає на ту ж об'єктивну історичну закономірність.

Характеризуючи ідейний зміст твору, О. Білецький писав: «Це – один із висновків, що зробила Леся Українка з власної політично-громадської роботи; це певно один із відгуків її на дискусії в революційній українській громадськості останніх років минулого віку...» [1, с.133]. У людині Леся Українка найбільше поважала служіння правді. Однією з найбільших чеснот уважала почуття обов'язку, незламну твердість у його виконанні.

Коли звертаємо увагу на більш детальний опис головної героїні драми Лесі Українки Кассандри, то можемо з упевненістю стверджувати, що це складний і багатовимірний образ. Адже Кассандра – чесна, благородна людина, любляча донька і сестра, палка патріотка. Вона нащадок Прометея і не хоче коритися богам, рабам Долі: «...я рабиней рабів не хочу бути...» [4, с. 24] – протестує проти рабської покори у будь-якому вияві. Віщунка всім серцем бажає добра співвітчизникам, родині, Батьківщині, але її дар не прислужився рідній землі, не зробив її щасливою. Помста Аполлона була жорстокою і продуманою. У пророцтва Кассандри не вірять усі, її цькують, принижують, із неї насміхаються. Але страшнішими за все це були її власні сумніви.

Драма «Кассандра» – це ще один із новаторських драматичних творів Лесі Українки, який засвідчив поглиблення ідейно-художнього змісту українського письменства ранньомодерної доби. За допомогою образу Кассандри авторка робить філософське узагальнення: від людських уявлень і побажань, від людської волі об'єктивна історична закономірність не залежить. Але людина може виявити свою волю і залишатися чесною, правдивою, безкорисливою у будь-якій ситуації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білецький О. Трагедія правди / О. Білецький // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.l-ukrainka.name/uk/Studies/TragedyOfTruth.html>
2. Дзюба І. У світі думки Лесі Українки / І. Дзюба; Волинський Державний університет Лесі Українки. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волинського державного університету ім. Лесі Українки, 2006. – 40 с.
3. Леся Українка. Лист до О. Ю. Кобилянської / Леся Українка // Леся Українка. Зібрання творів: у 12 тт. – К.: Наук. думка, 1979. – Т. 12. – С. 54–56.
4. Леся Українка. Кассандра / Леся Українка // Українка Леся. Зібрання творів: у 12 тт. – К.: Наук. думка, 1998. – Т.4. – С. 9–99.
5. Ставицький О. Леся Українка: (Етапи творчого шляху) / О. Ставицький. – К.: Дніпро, 1970. – 223 с.

Турчин Наталія Михайлівна, студентка IV курсу філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – О. Ю. Кузьма, кандидат філологічних наук, доцент.

ПОВІСТЬ ГАЛИНИ МАЛИК «НЕЗВИЧАЙНІ ПРИГОДИ АЛІ»: ОСОБЛИВОСТІ ХРОНОТОПУ

Галина Малик (нар. 1951 р.) – сучасна українська письменниця, лауреат премії ім. Лесі Українки. Її твори вивчаються у школах, із деякими з них уже ознайомилися юні читачі Росії, Іспанії, Італії, Франції, Німеччини. Творчий набуток Галини Малик знаходить відгуки у літературно-критичних дослідженнях Л. Повх, С. Федаки, В. Моренця, Н. Мориквас, О. Логвиненко, Н. Марченко та ін. [2], проте потребує більш системного аналізу. Саме цим і зумовлена актуальність нашого дослідження, мета якого – простежити особливості хронотопу в повісті Галини Малик для дітей «Незвичайні пригоди Алі».

Під поняттям «хронотоп» розуміємо «істотний взаємозв'язок часових і просторових співвідношень, художньо освоєних літературою» [3, с. 564], що виступає «формально-змістовою категорією літератури, завдяки якій вдається потрапити на терени сенсів» [3, с. 564]. Аналізуючи своєрідність хронотопу «Незвичайних пригод Алі», ми спиралися на розвідку М. Бахтіна [1].

«Незвичайні пригоди Алі» [4] – це казкова повість, яка розповідає про дівчинку-школярку Алю та її неймовірні подорожі. У першій частині твору дізнаємося про мандрівку дитини до Недоладії – країни незавершених справ, у другій – про пригоди Алі та Сашка у Країні сяк-таків і пошуки втрачених талантів. А в останній частині друзі переміщаються у Країну якоськів, де протистоять обіцянкам-цяцянкам та Королеві Ябільшенебуді. Повість Галини Малик, як слушно зазначає Н. Марченко, «на глибшому асоціативному рівні» [5, с. 37] вступає у взаємодію з низкою класичних дитячих історій Аліси в Країні Див Л. Керрола, Еллі в Країні Оз Ф. Баума, казками Ш. Перро, Андерсена та ін. [5, с. 37].

Отже, у художньому світі «Незвичайних пригод Алі» існують два часопросторові виміри: *реальний* (земний) і *казковий* (у межах зачарованих країн). У наближеному до реальності світі зав'язується конфлікт, виникає проблемна ситуація, що стосується дитини і її близького оточення. Однак існує також «*паралельна реальність*» – зачаровані світи, у які магичним способом потрапляє Аля і де, власне, відбуваються її пригоди.

В основі хронотопу «Незвичайних пригод Алі» – *мотив міжпросторових переміщень*, суголосний фольклорним традиціям, і формує у творі категорію дива. Організуючим елементом земного часопростору стає біографія персонажів, яка представлена кількома фактами та формує їхній образ загалом. Кожна мандрівка зачарованою країною – небезпечна, захоплююча та пізнавальна, а тому стає важливим етапом становлення для Алі та її друзів. Тут можемо розмірковувати також про наявність *внутрішнього хронотопу*, що вміщує думки, переживання героїв, психологічний стан та його еволюцію.

Хронотоп зачарованих країн у повісті «Незвичайні пригоди Алі» побудований за законами казкового жанру. Казковим є передусім час, адже у «паралельній реальності» його плин пришвидшується. Співвідношення типів часу таке, що у короткий період дійсності можна вмістити всю подорож.

Простір Недоладії та інших диво-земель наповнений незвичайними речами та істотами, чарівниками, добро- і злотворцями. Кожен житель чи то Недоладії, чи то Країни сяк-таків, чи то Країни якоськів має свій особливий світ – свій хронотоп. Кожен має свою історію, оригінальний світогляд і певним чином пов'язаний із земним світом. Простір не виступає виключно тлом для перипетій. Це активна структура, у межах якої сформовано різні типи стосунків та діють свої закони. Так, до Недоладії потрапляли лише недороблені справи, а до Країни сяк-таків – особи, які нівелюють свої таланти.

У творі простежуємо елементи *авантюрно-побутового часу* [1, с. 148], окресленого М. Бахтіним. Це час незвичайних подій, що залишають глибокий слід у житті героя та житті його оточення. У ньому є місце випадковості, проте перша й остання ланка авантюри відбувається не випадково, а є наслідком конкретних вчинків. Так, випробування Алі у Недоладії були спричинені її звичкою не доводити розпочаті справи до кінця, невмінням бути відповідальною та організованою. Подорож у казкову країну допомагає дитині зрозуміти свої помилки, розширює її світогляд. Аля здобуває звання Переможниці Злого Карлика Недорадника, а головне – стає переможницею власних недоліків. А відтак відбувається *метаморфоза* [1, с. 149], створюється новий образ героїні, яка здобутий досвід використовує для допомоги друзям. Її зміни стають поштовхом для позитивних змін у навколишньому просторі.

У художньому світі «Незвичайних пригод Алі» можна виокремити *хронотоп дороги* [1, с. 135]. Хронотоп дороги має фольклорну основу й реалізується у *мотивах зустрічі – розлуки – втрати – знахідки* [1, с. 134]. Дія твору відбувається у постійному русі, зміні «декорацій», саме така динамічність підтримує інтерес і посилює увагу дітей-читачів до твору. Мотив зустрічі відзначається ексцентризмом на рівні побуту і соціуму, отож відіграє ключову роль в ідейному наповненні повісті. Так, наприклад, на кожному кроці дивує Алю країна Недоладія: половина сонця на небі, ставок із рибками без води, нове відро без дна, кімнати без вікон чи без дверей, парасольки замість даху та самі недоладяни, яким обов'язково чогось не вистачало. А у Країні сяк-таків дітей обурюють «гра в дурня» численними довідками, змагання за становище при дворі кількістю написаних «ябед». Усе, що зустрічається на шляху мандрівників, викликає здивування і водночас спонукає замислитися.

Важливо, що кожна деталь, кожен образ і загалом організація часопростору зачарованих країн набувають символічного чи алегоричного характеру. «Незвичайні пригоди Алі» – книга «багатошарова», тут у казковому часто можна впізнати реальне. Таким чином, відбувається своєрідний перетин реального й казкового хронотопів. Незвичайними обра-

зами та сюжетними ходами авторці вдається метафорично, а подекуди іронічно «віддзеркалити» людські та суспільні риси, зобразити можливі наслідки нехтування моральними законами і тим самим ненав'язливо реалізувати дидактичну мету.

Отже, ми з'ясували, що хронотоп відіграє ключову роль в організації художнього світу повісті-казки «Незвичайні пригоди Алі». Його своєрідність полягає у наявності різних часопросторових вимірів, рис авантюрно-побутового часу. Особливості хронотопу твору зумовлені жанром та допомагають реалізувати авторську ідею про необхідність доводити до кінця кожна справу та бути відповідальним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М. Формы времени и хронотопа в романе // М. Бахтин. Литературно-критические статьи. – М. : Художественная литература, 1986. – С. 121–290.
2. Галина Малик: до 65-річчя від дня народження: бібліогр. покажч. – Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2016. – 202 с.
3. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т.2 / Авт.-укл. Ю. І. Ковалів. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 624 с.
4. Малик Галина. Незвичайні пригоди Алі. Повість у трьох книгах. [Мал. Грася Олійко]. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2015. – 224 с.
5. Марченко Н. Чесно. Любити. Без меж: [передмова]. – Галина Малик: до 65-річчя від дня народження: бібліогр. покажч. – Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2016. – С. 5–75.

Федорко Ольга Василівна, студентка IV курсу філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *О. С. Ігнатович*, кандидат філологічних наук, доцент.

Крістіна Цигика
Ужгород, Україна

ЯН БОТТО В КОНТЕКСТІ СЛОВАЦЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ВЗАЄМИН

Ян Ботто (1829-1881) разом із С. Халупкою, А. Сладковичем та Я. Кралем творить поетичне суцвіття словацького літературного романтизму. Ще під час навчання у Левоцькому ліцеї загорівся ідеями Л. Штура, а тому для нього, як і для більшості представників цієї талановитої генерації, головним джерелом мистецького натхнення став фольклор, із надр якого черпав тематику, образність, символіку, мелодику. Любов до усної словесності слов'ян із особливою силою проявилася в Боттових баладах та безсмертній поемі «Смерть Яношика». Єдине прижиттєве вибране «Співи Яна Ботто» (1880) побачило світ окремою книжкою усього за кілька місяців до передчасної смерті визначного поета-романтика.

Творчість Я. Ботта викликала жвавий інтерес в усьому слов'янському світі. Знана вона і серед українських митців. Зацікавлення Боттовою поезією з боку української творчої інтелігенції було не випадковим. «Ян Ботто, – пише пряшівський дослідник Й. Шелепець, – заслуговує високої оцінки в українському середовищі», бо мав «щире, дружнє ставлення до української літератури», з якою «познайомився вже під час свого навчання в Левочі (...) посередництвом інших літератур» [4]. До речі, дослідник і перекладач Боттового доробку І. Мацинський припускає, що митець ще в дитинстві міг перетинатися з українцями, адже Малий Гонт, де він народився, належав до Гемерської жупи, територія якої ще в XIV ст. була заселена українцями, що перебралися сюди (край, як відомо, багатий на корисні копалини) у пошуках кращого життя [1, с. 17].

Однак свідоме зацікавлення Я. Ботта багатим культурним надбанням українського народу справді припадає на час студій у Левоцькому ліцеї. Особливо молодого ліцеїста вабив період козаччини, історичне минуле Запорізької Січі, про що, очевидно, довідувався з польської літератури та польських джерел, які різними шляхами потрапляли до Левочі. «Для популяризації козацької й загалом української тематики в ряді слов'янських країн і, передусім, у Чехії та на Словаччині, – пише М. Мольнар, – чимало зробили польські поети т. зв. «української школи», особливо А. Мальчевський, Б. Залеський та С. Гошинський. Значну кількість поетичних творів із українською козацькою тематикою зустрічаємо після 1840 року і в німецькій поезії. Приблизно у той же час з'являються перші поетичні відгомони, наслідування козацької тематики у чеській, а згодом і в словацькій літературі» [2, с. 22]. Можна припустити, що Я. Ботто був обізнаний і з першим друкованим твором визначного польського поета Ю. Словацького «Дума українська» (1826), написаним автором у сімнадцятилітньому віці (Ю. Словацький народився і провів дитинство в Кременці в Україні), баладою А. Міцкевича на українську тему «Чати» (1828) чи віршем свого старшого побратима, словацького романтика С. Халупки «Козак» (1845). Зацікавлення Ботта українською козаччиною вилилося у чудову патріотичну поезію «*Ohlas ukrajinskej dumky*» («Відгомін української думи»), яка 1863 року з'явилася на сторінках словацького часопису «*Sokol*» з підзаголовком «Дума українська на смерть колишнього гетьмана Запорожців Івана Івасенка». Цікаво, що гетьмана з таким іменем на Січі не було. Можливо, це узагальнений, збірний образ українського гетьманства. Помилково також Я. Ботто пише про береги Дону, тоді як мав би згадати Дніпро. Вичерпну відповідь вдалося б отримати тільки за умови віднайдення історичного, фольклорного чи літературного джерела, яке інспірувало Ботта до написання згаданої поезії. Дослідження в цій галузі свого часу проводили такі відомі вчені, як польський славіст В. Бобек, україністи Словаччини М. Мольнар та Й. Шелепець, однак питання так і залишається відкритим.

Нині існують два переклади «Відгомону української думи»: перший зробив І. Вирган, а другий – І. Мацинський. Щоправда, І. Мацинський зберігає назву оригіналу – не «дума», а «думка» – й пояснює це тим, що «дум-

ка» – українська або польська народна пісня часто журливого характеру, а наслідування Ботта є чимось середнім між думою і думкою» [4, с. 551]. Наводимо для прикладу останню строфу першотвору й перекладів:

*Oj, netúžte, Záporožci, že váš hetman leží:
duma jeho s vami hulí po donskom pobreží!
Nad mohylou dub zelený – i ten raz uvadne,
ale sláva Záporožia nezapadne!* [5, с. 314],

*І не тужіть, запорожці, що гетьман нездужа:
Його дума гуля з вами, душа його дужа!
Зелен дуб, що край могили, - й то вічно не буде,
але вічно славитимуть Запорожжя люди!* [3, с. 113].

*Запорожці, бреше хтось, що гетьмана немає:
його дума завжди з вами й понад вас витає!
Зелен дуб на тій могилі; висхне й він, кошлатий:
Запоріжжя ж добра слава буде ввік лунати!* [1, с. 470].

Ця завершальна строфа вибрана не випадково. Цікаво простежити, як повелися перекладачі у випадку з «донським берегом». Як бачимо, вони делікатно обходять цей момент: І. Вирган, згідно з контекстом, звеличує мужнього гетьмана, додаючи «від себе» «душа його дужа», а І. Мацинський продовжує думку оригіналу про те, що дума гетьмана завжди з козаками і навіть десь понад ними (із вдало зібраним застарілим словом) «витає». Між іншим, у примітках до перекладених творів Ботта І. Мацинський цей випадок коментує так: «У третьому вірші від кінця автор допустився недогляду і замість «берегів Дніпра» наводить «береги Дону», що в нашому перекладі зовсім пропущено» [4, с. 551]. Проте в перекладі І. Виргана є інша неточність: *hetman leží* – в розумінні «лежить мертвий», що цілком логічно впливає як з контексту всієї поезії, так і з її присвяти, передано виразом «гетьман нездужа», тобто, «хворіє». Не зовсім виправдано, вважаємо, І. Мацинським ужито й розмовно-згрубіле «бреше» на місці словацького «*netúžte*», тобто «не сумуйте», «не журіться», чи, як правильно переклав І. Вирган, «не тужіть». В останньому рядку вірша постраждав звукопис: Запоріжжя ж добра слава... (І. Мацинський).

Загалом переклади «Відгомону української думи» відтворюють оригінал, передають дух і колорит періоду козащини, що змальовані Я. Боттом із романтичним пафосом і щирим захопленням.

Таким чином, ми намагалися простежити зв'язок словацького романтика Я. Ботта з українською літературою, показати його зацікавлення періодом козащини, що вилилося в патріотичну поезію «Відгомін української думи», проаналізувати її українські переклади, виконані такими відомими українськими митцями, як І. Вирган та І. Мацинський.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ботто Ян. Досвітні ватри. Вибране / Пер., вступна стаття, примітки та упорядкування І. Мацинського. – Братислава: СПВ – Пряшів: ВУЛ, 1981. – 560 с.

2. Мольнар М. До козацьких мотивів у словацькій поезії. Ян Ботто // Дружно вперед. – Пряшів, 1976. – №11. – С. 22.
3. Словацька поезія. Антологія. – К., 1964. – С. 97–113.
4. Шелепець Й. Україніка Я. Ботта / До 150-річчя від дня народження // Нове життя. – Пряшів, 1979. – 26 січ.
5. Botto Ján. Poézia. – Bratislava: Tatran, 1975. – 363 s.

Крістіна Іванівна Цигика, студентка кафедри словацької філології філологічного факультету, ДВНЗ «Ужгородський національний університет».
Науковий керівник – *Т. В. Ліхтей*, кандидат філологічних наук, доцент.

Катерина Цюзь
Острог, Україна

ІМАГОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ РЕЦЕПЦІЇ КРИМУ (НА МАТЕРІАЛІ ЦИКЛІВ «КРИМСЬКІ СОНЕТИ» АДАМА МІЦКЕВИЧА ТА «КРИМСЬКІ СПОГАДИ» ЛЕСІ УКРАЇНКИ)

Літературна імагологія – відносно молода наука, що зараз набуває все більшої популярності. Застосування імагологічного аналізу дозволяє виокремити спільні та відмінні моделі рецепції інших національних культур у світовій та вітчизняній літературі. У цьому дослідженні ми проаналізуємо зображення Криму в «Кримських сонетах» Адама Міцкевича та циклі «Кримські спогади» Лесі Українки.

Наразі існує широкий спектр літературознавчих студій доробку обох письменників, зокрема й компаративного спрямування. Однак системного аналізу імагологічної поетики кримського доробку авторів досі не було здійснено.

Очевидним є те, що Леся Українка та Адам Міцкевич були представниками різних країн, культурних осередків, літературно-естетичних традицій. Проте в їхній творчій спадщині спостерігаємо схожі (а іноді навіть ідентичні) мотиви, зокрема, у кримських віршах.

Як Леся Українка, так і Адам Міцкевич писали кримські поезії, перебуваючи на території «чужого». Усвідомлення етнічної інакшості, відмінності клімату й культури впливали на авторське усвідомлення Криму та себе в його контексті. «Етнообрази, позначені нестримним захватом перед екзотичною країною й оповиті серпанком тужливої мрії та творчої фантазії, Ж.-М. Карре називав *міражами*» [1, с. 57]. У віршах Лесі Українки й Адама Міцкевича є чимало таких образів-міражів. Приміром, у поезії «Татарочка» авторка захоплюється маленькою дівчинкою із Криму: «*А очиці, наче блискавиці, // Так і грають з-понад брівок темних! // Що за погляд в сеї чарівниці!*» [4, с. 106]. По суті, тут спостерігаємо не лише ідилічне захоплення красою дівчинки, а й усвідомлення інакшості її, відмінності від себе та свого візуального досвіду. Польський поет теж використовує образи-міражі. Зокрема, до них доречно віднести Мірзу – про-

відника пілігрима, людину, що живе у єдності з природою. Екзотичний колорит притаманний образам мандрівників – Гяур, чужинець, пілігрим, невірні. На відміну від Лесі Українки, що в міражах втілює щось кардинально відмінне від себе, Адам Міцкевич змальовує своєрідний автообраз у всіх образах чужинців.

Обидва автори чітко проводять межу між «тут» і «там». Загалом про «тут», тобто середовище, де вони перебувають зараз (Крим), автори говорять, як про красивий та сонячний край із тривалою історією, величними спорудами, який, однак, не подарував жодному з мандрівників щастя. У «Заспіві» Леся Українка пише: *«І привітають ту ясну країну, // Де прожила я не одну днину, // А не була щаслива й на годину...»* [4, с. 99].

Подібний мотив зустрічається й у сонеті «Пілігрим» Адама Міцкевича: *«Країна розкоші прослалась під мною, // Вгорі – блакить ясна, тут – лиця чарівні. // Чому ж у дальній край так хочеться мені, // Чом же за дальшою я плачу давниною?»* [3]. Поет усвідомлює, що прекрасний край не може дати йому того, що подарує можливо не така ідеальна Батьківщина.

Територія «чужого» часто позначена в поезіях словами «ця країна», «чужина», «цей край». У поезії «Мердвен» Леся Українка чітко проводить умовний кордон між собою та тими, хто населяє землі Криму. Поетеса кілька разів застосовує слово «люди»: «люди прозвали», «люди не сміють», «люди кажуть». Зрозуміло, що вона має на увазі саме цих людей, що віками жили тут і створювали свою культуру та побут. Таким переповіданням слів інших автор ніби знімає з себе відповідальність за те, що йому розповіли, відмежовує себе від тієї інформації, яка йому відома та дистанціюється від зображеного: *«Бескиди сиві, червонії скелі, // Дикі, непевні, нависли над нами. // Се, кажуть люди, злих духів оселі // Стали під хмари стінами»* [4, с. 105]. Тобто письменниця говорить про таємничі легенди гірського перевалу, однак не вдається до сліпої віри «чужим» і не спонукає до цього читачів.

Змалювання території «чужого», як місця, яке населене якимись таємничими, подекуди навіть демонічними істотами, можна спостерігати й у сонетах Адама Міцкевича: *«Тепер тут чорний гриф літа при темнім гробі; // Так в місті, де нема нікого, крім мерців, // Чорніють прапори погребної жалоби»* [3].

Можемо констатувати наявність численних автообразів у поезіях обох авторів. У Лесі Українки вони яскраво проілюстровані в «Заспіві», «На човні», «Надсонова домівка в Ялті». У польського поета автообразів значно більше у віршах «Акерманські степи», «Гробниця Потоцької», «Аюдаг», «Пілігрим», «Буря». Цікавим є той факт, що Адам Міцкевич здебільшого втілював себе в образі чужинця. Це закономірно, оскільки його поезії мають своєрідні пейзажні мотиви приморських земель, він споглядає це із точки зору Іншого.

Висловлена теза яскраво проілюстрована у поезії «Буря». Автор пропонує читачеві межову ситуацію – шторм у морі та поведінку різних людей у цій ситуації: «той руки он ламає», «той товаришам прощання посилає»,

«той ревно молиться». Знову ж таки, займенником «той» автор називає «чужого». Натомість автообраз втілено в ліричному герої «самотнього чужаниця»: *«Один лиш із гурта – самотній чужаниця – // Гадає: щастя той у світі міг найти, // Хто друзів має ще, хто може ще молиться»* [3].

Тобто автообраз – це людина, що перебуває у стані відчаю. Автор одягає маску чужинця, щоб бути ближче до «інших», що теж є чужинцями, однак кордон між ними полягає у спроможності реагувати на межову ситуацію. Цим він і диференціює себе серед них: вони здатні на почуття, а він – вже ні.

На відміну від Адама Міцкевича, автообраз Лесі Українки вибудований не на контрасті із образом «іншого», навпаки, вона намагається знайти спільне. Це яскраво проілюстровано у поезії «На човні»: *«На човні нас було тільки двоє. // Хвилі скрізь вколо нас коливались, // І такі ми самотні обоє // Серед того простору здавались»* [4, с. 103]. Самотність тут не стає чинником розмежування, а навпаки.

В аналізованих поезіях часто можна спостерігати зображення «свого» та «чужого» через якусь легенду, сюжетну розповідь або покликання на неї. Прикладами цього є «Бахчисарайська гробниця» Лесі Українки та «Могили гарему» і «Гробниця Потоцької» Адама Міцкевича.

У цих творах ми бачимо своєрідну картину, пейзаж забутих гробниць. Коли Леся Українка згадує імена Марії та Зареми, то ми розуміємо, що йдеться про ту саму Марію Потоцьку, про яку Адам Міцкевич написав однойменний сонет. В образі Марії Потоцької автори переосмислили становище «свого» в середовищі «інших». Обидва поета прихильно ставляться до бранок гарему. Автори розуміють, що насильне перенесення людини в чуже середовище та культуру насправді є непоправним злочином, адже освоєння простору «чужого» має відбуватися поступово. Репрезентація образу Марії в обох поетів схожа. Леся Українка висловлює жаль за померлими наложницями: *«Ні, тут не лежить краса гарема, // Марія смутна чи палка Зарема, – // Тут спочива бахчисарайська слава!»* [4, с. 108].

Авторка руйнує кордони між національностями, адже полячку Потоцьку та представницю татарської культури вона об'єднує під одним спільним знаменником – обидві були невірницями. Письменниця ніби свідчить, що міжособистісні, міжнаціональні, міжкультурні кордони втрачають своє значення, коли йдеться про людське життя.

Міцкевич теж висловлює ідею безневинності похованих жертв: *«О рози райські! Вам на схилі чистоти // Під листям сорому судилось одцвісти, // Не осквернили вас лихі невірні очі»* [3]. Автор майстерно використовує пейзажні уособлення: «схил чистоти», «листя сорому». Він обігрує територіальний фактор і «тут» у нього асоційоване із гробницями, страченим життям, а «там» із минулим щастям, молодістю.

Отже, у кримських поезіях Лесі Українки та Адама Міцкевича спостерігаємо прагнення інтерпретувати чужу культуру, спробу пізнати «чужого». Обидва автори перебували у Криму в молодому віці й сприйняття краю позначене певним юнацьким максималізмом. Автори проводять

чіткий кордон між «тут» і «там»: «там» (тобто покинута рідна країна) часто зображена як далекий дім, тоді як «тут» – це похмурий край, власне тому, що в цей період життя вони не можуть сприйняти його по-іншому. Адам Міцкевич подає рецепцію кримської культури та побуту через численні автообрази з підкреслено маскуліним забарвленням, намагаючись вписати себе у динаміку подій, тоді як Леся Українка вдається до описовості та змалювання чогось кардинально відмінного від власного досвіду, що загалом підкреслює сутнісну відмінність романтичного та неоромантичного світобачення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Будний В. Розгадка чарів Цірцеї: національні образи та стереотипи в освітленні літературної етноімагології / В. Будний // Слово і Час. – 2007. – № 3. – С. 52–63.
2. Лисенко-Єржиківська Н. Адам Міцкевич і Леся Українка: кримські відлуння їхньої поезії / Н. Лисенко-Єржиківська // Київські полоністичні студії. – 2012. – С. 192–200.
3. Міцкевич А. Вибране: Поетичні твори / Адам Міцкевич. – Режим доступу: <https://www.ukrplib.com.ua/books-zl/printout.php?id=260&bookid=22>.
4. Українка Леся. Поезії / Леся Українка // Збір. творів : у 12 т. – Київ : Наукова думка, 1975. – Т. 1. – 448 с.

Цюзь Катерина Олександрівна, студентка V курсу гуманітарного факультету Національного університету «Острозька академія».

Науковий керівник – *О. А. Вісич*, кандидат філологічних наук, доцент.

Катерина Шабаль
Запоріжжя, Україна

ЖАНРОВІ ДОМІНАНТИ ТВОРУ «ВАЛЬДШНЕПИ» МИКОЛИ ХВИЛЬОВОГО

Проблема жанру в художній літературі, зокрема його класифікаційних рівнів, стилю, функціонування в природі літератури завжди привертала увагу науковців. Система жанрів не є сталою, вона гнучка, не обмежена певними рамками, бо залежить від постійного розвитку літературного процесу, творчого пошуку письменника та потреб вибагливого читача. Перша половина ХХ ст. – це період в історії української літератури, представлений цілою низкою визначних імен і творів. Особливістю романів 1920-1930-х рр. є те, що вони перестають бути романами одного жанрового різновиду. Трансформуються й розширюються жанрові форми. Яскравим прикладом такого роману є твір М. Хвильового «Вальдшнепи», який став об'єктом досліджень багатьох літературознавців (Д. Донцов, М. Жулинський, Ю. Ковалів, Т. Кононенко, Г. Костюк, Ю. Лавріненко, Є. Маланюк, Л. Сенік, Ю. Шерех та ін.).

Дослідник української прози 1920-х років Л. Сенік визначає цей твір як політичний роман [6, с. 74]. В основі твору – політика, хоча зовні конфлікт виявляється в такій банальній формі, як подружня невірність. З огляду наявності творів, до сюжетотворення яких входить політична тематика, порушення у них суспільно-політичних проблем, констатуємо, що досі відсутнє ґрунтовне дослідження про український політичний роман у контексті вітчизняної романної типології, що й зумовлює актуальність обраної теми.

Щодо жанрово-стильової специфіки твору Ю. Ковалів зазначив, що «події роману характерні для сердечних пригод відпочивальників, тому твір може вважатися курортним романом» [2, с. 34]. Підтримує цю думку й М. Жулинський: «Цей унікальний в українській літературі сюжетний любовний роман – роман-дискусія, роман ідей, в якому письменник розгорнув гостру полеміку про шляхи можливості національного і культурного відродження України, здобуття нею суверенності» [1, с. 34]. М. Хвильовий визначав жанр твору як сюжетно-любовний, очевидно, щоб замаскувати справжню ідею роману, який вразив не тільки новаторством, а й революційним пафосом, політичними картинами дійсності.

М. Хвильовий був і залишився революціонером у політиці й літературі. О. Соловей вважав письменника першим автором ангажованої прози, а «Вальдшнепи» визначив як сатиричний, ідеологічний роман-памфлет [7].

Ю. Лавріненко назвав «Вальдшнепи» національним романом, тому що в ньому домінує національна ідея, яка виявляється в активному опорі фальшивим постулатам «реального» комунізму. Аналізуючи стиль, дослідник зазначає: «Коли перша частина дещо переобтяжена (як для роману) політичними й філософськими міркуваннями, то друга своєю емоційною насиченістю й психологічним драматизмом нагадує нам Достоевського» [4, с. 72].

Такі паралелі «Вальдшнепів» із творами Ф. Достоевського проводить і Л. Сенік, адже у творі дійсно чимало алюзій і ремінісценцій на тексти не тільки цього письменника, а й інших літераторів різних епох та учасників літературно-суспільної полеміки середини 1920-х років. Дослідник вважає, що навіть незавершений роман «Вальдшнепи» за жанровою природою – твір, який поєднує в собі традиційні особливості роману з новаторсько-експериментальним пошуком. Він уписувався в загальносвітові тенденції становлення й розвитку інтелектуального, філософського, політичного роману 1920-1930-х рр.

М. Хвильовий подав варіант експериментального роману, побудований на синтезі різних стильових дискурсів. Він виходив за межі нормативних вимог, реалізовував власне уявлення про подолання канону, обґрунтовував власні неоміфологічні моделі з відповідною екзистенційною проблематикою.

Є. Маланюк писав: «Цей „роман” був псевдонімом політичного трактату, який із причин цензурних, не міг би ніколи побачити світу» [5,

с. 465]. Г. Костюк акцентував ознаки кількох жанрових різновидів роману у «Вальдшнепах». Літературознавець, окрім традиційних для української та зарубіжної літератур XIX ст. різновидів, вказує на новаторський генологічний характер роману М. Хвильового: «Справа в тому, що „Вальдшнепи” не був звичайний, соціально-конфліктний, психологічно-любовний роман якого-небудь класичного зразка. Це була чи не перша спроба в 20-ті роки дати новий жанр так званого заангажованого роману, роману політичних ідей, роману соціальної тези чи роману-памфлету» [3, с. 64].

У романі «Вальдшнепи» домінують жанрові ознаки політичного, на що вказує той факт, що в ньому (попри те, що це «любовний» роман) сюжет простий: подій у творі мало, зовнішніх дій майже не відбувається. Натомість більшу частину тексту становлять діалоги персонажів. Ю. Ковалів наголосив: «Роман майже позбавлений зовнішньої подієвості, що видається умовною, навіть примарною. Напружені сюжетні лінії з неминучими колізіями та конфліктами розгорталися в інтровертивному просторі інтелектуальних полемік» [2, с. 36]. У творі є ознаки памфлетного жанру, адже це твір сатиричного характеру, спрямований проти комунізму, більшовиків і їхньої партійної політики.

Автор застосовує бінарний принцип (він розвинений у зв'язках Кармазов – Ганна, Кармазов – Аглая) для реалізації мистецьких завдань твору. Функціональна роль цих образів полягає насамперед у розвитку основної колізії «Вальдшнепів» як політичного роману – конфлікту між свідомою інтелігенцією та владою на ґрунті національного питання. Реалії, відображені у творі, вихоплені з тогочасної дійсності й розкривають політичні інтенції самого автора. Головний герой роману – Дмитро Кармазов – ніби «співпрацює» з творцем, який теж одержимий духом свободи й пошуком нового шляху. Проблема протагоніста – проблема всієї української інтелігенції, свідомої свого покликання відстояти права України. Водночас прозаїк контамінував змалювання революційного героїзму й підлості в людських стосунках. Тому схрещується політика й психологія в романі.

Отже, істина, яку прагне віднайти М. Хвильовий, реалізується в контексті культурно-духовного феномену, де політика є його невід'ємним складником. Системне бачення жанрової сутності «Вальдшнепів» дає можливість відтворити ідейно-художнє багатство роману, враховувати множинність варіантів його інтерпретування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жулинський М. Талант, що прагнув до зір / М. Жулинський // Микола Хвильовий. Твори : у 2 т. – К., 1990. – Т. 1 : Поезія. Оповідання. Новели. Повісті. – С. 5–43.
2. Ковалів Ю. Микола Хвильовий / Ю. Ковалів // Українська експериментальна проза і драматургія міжвоєнного двадцятиріччя // Бібліотечка «Дивослова». – 2007. – № 3 (21). – С. 16–37.

3. Костюк Г. Микола Хвильовий : Життя, доба, творчість / Г. Костюк // Хвильовий М. Твори : у 5 т. – Нью-Йорк; Балтімор; Торонто, 1978. – Т. 1. – С. 15–106.
4. Лавріненко Ю. Зруб і парости / Ю. Лавріненко // Літературно-критичні статті, есеї, рефлексії. – Мюнхен : Сучасність, 1971. – 132 с.
5. Маланюк Є. Микола Хвильовий / Є. Маланюк // Твори : у 5 т. – Нью-Йорк. Балтімор. Торонто, 1986. – Т. 5. – 520 с.
6. Сенік Л. Роман опору. Український роман 20-х років : проблема національної ідентичності. – Львів : Академічний Експрес, 2002. – 239 с.
7. Соловей О. Микола Хвильовий та модернізм української прози 20-х років ХХ ст. / О. Соловей // Актуальні проблеми української літератури і фольклору. – Випуск 5. – Донецьк, 2000. – 230 с.
8. Хвильовий М. Вальдшнепи // Хвильовий М. Твори : у 5 т. – Т. 2. – Нью-Йорк-Балтімор-Торонто : Смолоскип, 1980. – С. 285–356.

Шабаль Катерина Сергіївна, здобувач кафедри української літератури філологічного факультету Запорізького національного університету.

Науковий керівник – *В. О. Кравченко*, кандидат філологічних наук, професор.

Марія Якубишин
Ужгород, Україна

ПРОСТІР ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В РОМАНІ СОФІЇ МАЙДАНСЬКОЇ «СПОДІВАЮСЯ НА ТЕБЕ»

Пам'ять керує людською свідомістю, допомагає знаходити правильні орієнтири у вимірах чужих історій, веде до рідного коріння. У ній закладений генетичний код нації. ХХІ століття – час, коли спогади минулого, як ніколи, актуальні. В українській літературі останніх десятиліть тема пам'яті дедалі частіше творчо осмислюється майстрами слова, привертає увагу теоретиків літератури. Вона репрезентована як у поетичних доробках, так і в прозі сучасних авторів. Чимало науковців досліджують механізм пам'яті в різних аспектах, аналізуючи як твори класиків української літератури, так і сучасників. Надзвичайно потужну парадигму пам'яті в художньому просторі роману «Сподіваюся на Тебе» створює Софія Майданська – поет, прозаїк, драматург, публіцист, перекладач, одна із тих, хто презентує нову хвилю української жіночої прози. «Письменниця не зважає на мінливу літературну моду, бо розуміє, що справді нове народжується з тієї іскри, яку викрешуєш, коли по-новому бачиш звичні й усталені речі. Авторка здатна зберегти національні цінності й довести, що мода і традиція осучаснена – різні поняття» [2, с. 1].

Мета роботи – дослідити простір історичної пам'яті в романі «Сподіваюся на Тебе» Софії Майданської.

Ця мета передбачає виконання таких завдань: 1) з'ясувати, які види пам'яті репрезентовані у романі «Сподіваюся на Тебе»; 2) визначити засоби моделювання історичної пам'яті у творі; 3) дослідити пам'ятні місця у художньому просторі роману.

Об'єкт дослідження – роман «Сподіваюся на Тебе» Софії Майданської.

Предмет дослідження – концепт пам'яті у романі Софії Майданської «Сподіваюся на Тебе».

Актуальність роботи визначається потребою ґрунтовного аналізу творчості Софії Майданської, зокрема роману «Сподіваюся на Тебе» крізь призму теми пам'яті.

Методи дослідження: історико-культурний, психологічний, естетичний.

Філософські праці з проблем теорії пам'яті (Моріс Гальбвакс, Астрід Ерл, П'єр Нора, Ян і Алляйди Ассман) є науково-теоретичним підґрунтям нашого дослідження. Простір історичної пам'яті відкривається у творі через синтез культурної та комунікативної (індивідуальної) пам'яті. Аляйда Ассман у праці «Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті» говорить, що «існує паралель між культурною пам'яттю, що охоплює епохи і спирається на нормативні тексти, і комунікативною пам'яттю, що передається у вигляді усних спогадів і охоплює, як правило, приблизно три покоління» [1, с. 322]. Так, у романі ми бачимо, що ці два рівні пам'яті ідуть нога в ногу: простором, де перебуває культурна пам'ять, виступає переважно перша частина роману «Сподіваюся на Тебе». Тут через спогади дитинства Богдана перед нами постає картина культурного життя Буковини, де маленький хлопчик знайомиться із «*фоліантами Всесвітньої історії, Українською загальною енциклопедією, Руською писемністю XII століття*» [5, с. 51, с.72] та іншими нормативними текстами, що і є опертям культурної пам'яті.

Проте поруч відбувається активізація комунікативної пам'яті, головним чином через розповіді Богданового діда та вуйчика Івана про рідне село, містечко Садгору, його давню історію: «*Якби, Синцю, удатному пройдисвітові не спало на думку саме тут скосити рогозу і закласти славне місто Садогуру, Рогізна ще й подосі шелестіла б осокою аж до самих Жуцьких горбів...*» [5, с. 23], про Юрія Федьковича, вірш «Нічліг»: «*під Кассано, в долині Маргораббія, де виборювали волю Італії загони Гарібальді, в одному з маршів, 31 мая 1859 року, наш соловій написав свою першу руську поезію*» [5, с. 29], про ліс, що береже в собі згадки усіх воєн і трагедій, що пережили предки, про літературу, архітектуру, мистецтво, свій рід; хвилини меланхолії своєї бабусі, в які завжди брала до рук том «Кобзаря»...

Авторка утверджує незнищенність минулого, допоки його фіксує пам'ять, а письменницька пам'ять постає відчуттям внутрішнього слуху, що не дає змоги просто переписувати минулі події на догоду комусь, необхідне філософське їх осмислення: «*Кожна людина, Синцю, прийшовши на світ, мусить щось у ньому змінити, щоб ті, які прийдуть пізніше, нічого не змогли впізнати – такою вже є жорстока реальність, вона не тер-*

пить втручання минулого, бо сьогоднішній день, навіть якщо його облягли темні дощові хмари, не визнає сонячного, вчорашнього, бо свіжому ранковому житньому хлібу надають перевагу перед вечірнім, навіть якщо він і був спечений з кращого петльованого борошна – кожній епосі належиться инча пара калюшів...» [5, с.23].

«Індивідуальна пам'ять як буття, як топос, як самоцінна величина, в сучасному інформаційно-хаотизованому світі, залишається сакральним, незбаналізованим внутрішнім простором індивіда» [4, с.100]. Софія Майданська переплітає два варіанти пам'яті – колективну (національну) та індивідуальну, створюючи неповторну картину сакралізації і відтворення минулого через образ головного героя Богдана, його потяг до власних духовних витоків, що визначають систему координат. Він символізує збірний національний образ втраченого покоління української інтелігенції, що відчула усю «добротність» радянської влади на власному житті. Богдан виріс без батьків, його виховували дідусь і бабуся-вчителі, та все ж події, що відбуваються в дитинстві, визначають наступні кроки в процесі власної ідентифікації як національно свідомої особистості. Зокрема, ситуації, коли маленький хлопчик не розуміє чому саме так все відбувається, залишається тільки жити і сподіватися. Саме тому карбується назавжди у пам'яті *«In Te speravi...»*, напис на могилі предка, що виступає тим реліктом пам'яті, символом утвердження віри, котра рухає людину до пошуків ідентичності, пошуків своїх першооснов: *«я також не знав своїх батьків... Можливо, тому ще й досі сподіваюся знайти бодай напівстерте слово на папері, камені, на дереві, на тиньку, в якому жив би дух їхніх голосів... Бо всі, кого ми не дочекалися, існують у просторі наших бажань, просторі, якому довіряємо більше, ніж непевній, нетривкій дійсності. Нас провадить минущість безконечного»* [5, с. 237].

Композиція роману «Сподіваюся на Тебе» мозаїчна, сюжетна лінія доповнюється текстовими вкрапленнями, зокрема авторка використовує ще не опубліковані мемуари вченого-дослідника, доктора історичних наук Сергія Висоцького. Вони виконують у романі додаткову функцію, проте допомагають заглибитись у часовий вимір досліджень однієї із найбільш сакралізованих пам'яток української архітектури – Софії Київської. Спогади Метра, тобто Сергія Висоцького ми можемо виокремити як засіб моделювання простору саме історичної пам'яті. Керуючись теоретичними визначеннями А. Ассман, знаходимо у романі пам'ятні місця, що завжди зберігають свої священні таємниці. Першим таким місцем пам'яті є рідне містечко Садгора, де герої Богдан та Єва жили дітьми. Воно огортає своєю магією, поєднує в собі відтінок нереальності й щемливого спогаду. Своєрідним Єрусалимом у художньому вимірі роману постає місто Київ, *«місце, де мешкав Богдан, яке справдавна оберігалось трьома потужними джерелами чудотворної енергії; на нього вказав апостол Андрій Первозванний, а згодом виростили три собори»* [5, с. 136]. Софія Майданська звертається до історичної пам'яті, заснованої на сакральності святині. За І. Гиричем, Київ від княжої доби до нового часу поставав най-

перше як святе місто, «образ святого місця, східно-слов'янського Єрусалима, втілення українсько-руського граду Божого на землі», найсвятішим місцем була Лавра: «З Лаврою пов'язувались і святі місця Старого міста – Десятинна церква, Софія, Михайлівський монастир» [2, с. 247–248].

Отже, простір історичної пам'яті у романі «Сподіваюся на Тебе» Софії Майданської моделюється за допомогою вставних текстів – мемуарів відомого дослідника, історика, науковця Сергія Висоцького, реалізується через поєднання культурної й комунікативної пам'яті, що перетинаються на рівні спогадів усного характеру та тексту; національної та індивідуальної пам'яті, що втілюються в символічному образі пам'яті. Також важливими у художньому просторі роману є пам'ятні місця, топоси, через які, власне, й передається сакралізація історичної пам'яті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алляйда Ассман. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті / Алляйда Ассман; пер. з нім. К. Дмитренко, Л. Доронічева, О. Юдін. – К.: Ніка-Центр, 2012. – 440 с. (Серія «Зміна парадигми». Вип. 15).
2. Гирич І. Київ в українській історії: Києвознавчі статті / І. Гирич. – К.: Смолоскип, 2011. – 304 с.
3. Дігай Тетяна. За стіною букового пралісу. Рецензія на роман С. Майданської «Сподіваюся на Тебе» / Тетяна Дігай / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/story/2008/10/081006_review_dihay_maidanska_sp.shtml.
4. Лавринович Л. Дискурс пам'яті в сучасній українській прозі: основні ідейно-тематичні тенденції / Лілія Лавринович // Філологічні студії. – 2008. – №1–2. – С. 100–106. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/6845/1/Memory%E2%80%99s%20discourse.pdf>.
5. Майданська Софія. Сподіваюся на Тебе: Роман/ Софія Майданська/. – К.: Факт, 2008. – 344 с. – (Сер. «Excerptis excipendis»).

Якубишин Марія Віталіївна, магістрант філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *Кузьма Оксана Юріївна*, кандидат філологічних наук, доцент.

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

Ольвія Біган

Київ, Україна

АРХІТЕКТУРА ЯК ЗАСІБ ХУДОЖНЬОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Відмінність архітектури в цілому від інших видів мистецтва, наприклад, літератури, живопису в тому, що вона завжди на очах людства, у постійному діалозі з довкіллям. Архітектура є не просто мистецтвом будівництва – це частина культури, що відображає зміни в бутті людини. Архітектурна спадщина минулого несе в собі цінності, тип мислення, світогляд багатьох поколінь, даючи змогу людині перебувати у часовому та культурному контексті.

Нині у зв'язку із трансформацією всіх сфер життя суспільства, архітектури в тому числі, спостерігаємо навколо явище кітч та суцільної еклектики (змішані ознаки різних стилів). Припускаємо, що значна кількість людей цього не розуміє через брак освіченості, відповідного досвіду тощо. Прикро, але людство в час швидкого технологічного прогресу розучилося читати й розуміти мову мистецтва, конкретного його стилю.

Культурне убожество, своєю чергою, провокує виникнення соціальних і економічних проблем, міжнаціональних конфліктів. Уважаємо, що тепер, коли Україна проживає саме такий кризовий період, найважливішою залишається комунікація в усіх її виявах. Як стверджував один із найвеличніших учених нашого часу, блискучий фізик, який зробив новаторські відкриття про космос, чорні діри та інші недосліджені аспекти всесвіту, в якому живемо, Стівен Гокінг, «Найвеличніші досягнення людства були наслідком спілкування, а найбільші невдачі – відсутністю спілкування. Так не має бути. Наші найбільші надії можуть стати реальністю у майбутньому. З технологіями у нашому розпорядженні, можливості необмежені. Усім нам потрібно впевнитися, що ми продовжимо спілкуватися» [6]. Якщо проаналізувати теперішні можливості, то нарікати на недостатню кількість засобів комунікації буде несправедливо. Проте справа, зрозуміло, не у кількості – в якості. Найважливішим залишається розуміння одне одного на культурному рівні.

Архітектура як інформаційно-комунікативна знакова система, мова якої постійно розвивається, слугує одним із засобів комунікації, художньої зокрема. Для вираження того чи іншого способу мислення, певного світогляду необхідний різний набір художньо-виражальних засобів.

Із самого початку розвитку історії архітектури (менгіри, дольмени тощо) можемо простежити той факт, що все збудоване людиною було наповнено сакральним змістом. Форма, матеріал, колір, зонування прос-

тору і т. д. висловлювало певну думку, несло ідею. Аналізуючи сучасну архітектуру, маємо підстави стверджувати, що цей феномен практично втрачений: «вбудована» інформація перестає прочитуватися не лише нефахівцями, але й, що прикро, фахівцями.

І це при тому, що для розуміння мови архітектури людина не потребує якихось спеціальних знань – достатньо розвивати в собі вміння відчувати: «тісно-просторо», «відкрито-закрито», «темне-світле». Професіонал же, який називає себе архітектором, зобов'язаний знати мову архітектури й засоби, якими передається ця інформація.

Мову архітектури, як зазначає Т.Ф. Давидич [2, с. 4], почали вивчати зовсім недавно – у 70-х роках ХХ ст. – переважно через те, що як у зарубіжній, так і в тодішній радянській архітектурі через масовий утилітаризм міста почали втрачати свої обличчя, а людство – важливий засіб комунікації.

Комунікацію, виходячи з особливостей її каналів, нині прийнято структурувати на вербальну, візуальну та перформансну, причому остання об'єднує перші дві в рамках комунікативного простору, що характеризується на сучасному етапі активним взаємозапозиченням методів. Як стверджує Г. Г. Почепцов, все працює на підсилення ефективності впливу, тому результативний метод, де би він не виник, відразу ж використовується в інших галузях [5, с. 296].

Наголошуючи на важливості візуальної комунікації (можемо розглядати архітектуру в її межах) у принципі та на достатньо автономному характері передавання інформації через візуальний канал, Г. Г. Почепцов покликається на один із афоризмів Ніцше, суть якого зводиться до такої думки: людина легко каже неправду ротом, але гримаса, яку вона при цьому корчить, все-таки каже правду [5, с. 301]. Ще однією з важливих особливостей візуальної комунікації називають довготривалість її повідомлень: вона може передавати повідомлення однозначно крізь час [5, с. 315]. Отже, інформація, яку несе архітектура, є довготривалою і відносно правдивою. З іншого боку, візуальна комунікація не має того рівня кодифікації та й багатозначності, як вербальна, тому підлягає більшому контролю [5, с. 317].

Візуальне середовище, як стверджують дослідники, є доволі ефективним для реалізації символів, які часто відсилають людство до минулого досвіду й, таким чином, до певної міри пригальмовують швидкоплинність і швидкозмінність сьогодення. Добрим прикладом може слугувати порівняння статуї Свободи як символу американського типу і Батьківщини-матері – радянського: перша дозволяє ті чи інші типи поведінки, інша спонукає захищати її. Два світи у своїх візуальних символах зорієнтовані протилежно: держава для людини і людина для держави [4, с. 14].

Візуально світ організований доволі жорстко, і ми часто не знаємо цих закономірностей, тому припускаємося багатьох помилок. Водночас уміле використання його може дати значні результати. Так, С. Кара-Мурза говорить про психологію впливу руїн, коли йдеться про показ по те-

лебаченню руїн м. Грозного, виводячи ці закономірності з часів гітлерівського архітектора Шпеєра, автора праці «Теорія впливу руїн». І таких прикладів чимало, стверджує Почепцов [5, с. 319].

Розвиток архітектурного мислення невід’ємний від розвитку людського мислення, уявлення про «стиль буття» самого життя. Тому без розуміння загальнокультурного контексту епохи неможливе розуміння феномену архітектурної мови. Кожен стиль – як мовна система. А. Каплун у своїй монографії «Стиль та архітектура» каже, що говорити про архітектуру поза стилем немає сенсу [3, с. 99]. Архітектура, що знаходиться поза межами стилю, перестає бути мистецтвом, вона – беззмістовна.

Сподівання на творче переосмислення історичних традицій в архітектурі особливо актуальне сьогодні, коли українські міста втрачають свою неповторність, а нові споруди здебільшого демонструють повне ігнорування засад гармонізації складеної віками архітектурної субстанції [1]. Очевидно, ретельний аналіз архітектурного «коду» кожного урбаністичного утворення і вміння трансформувати кращі архітектурні традиції засобами сучасної архітектури і є наріжним каменем у пошуках обличчя національної архітектури на кожному історичному етапі її розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біган О. В. До питання гармонізації старої і нової забудови в історичних містах України / О. В. Біган // Тези доповідей IV Всеукраїнської науково-практичної студентської конференції «Мистецтво ХХ–ХХІ століть: проблеми, постаті, перспективи» (Ужгород, 22–23 березня 2017 р.) / Ред. рада: Небесник І. І. та ін. – Ужгород: Гражда, 2018. – 88 с. – С. 23–27.
2. Давидич Т. Ф. Стиль как язык архитектуры / Т. Ф. Давидич. – Х.: Изд-во Гуманитарный Центр, 2010. – 336 с.
3. Каплун А. И. Стиль и архитектура / А. И. Каплун. – М.: Стройиздат, 1985. – 232 с.
4. Поцепцов Г. Г. Коммуникативные технологии XX века / Г. Г. Почепцов. – К.: Веклер, М.: Рефл-бук, 2000. – 352 с.
5. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов. – К.: Веклер, М.: Рефл-бук, 2001. – 656 с.
6. Як мислив найвеличніший фізик нашого часу. 20 цитат Стівена Гокінга // Українська правда. Життя // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/society/2018/03/14/229515/>

Біган Ольвія Володимирівна, студентка архітектурного факультету Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури.

Науковий керівник – *Л. П. Скорик*, професор, член-кореспондент Національної академії мистецтв України.

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІКАЦІЙ
ЮРІЯ МАКАРОВА
(на матеріалі онлайн-версії видання «Український тиждень»)**

У сучасній українській журналістиці є чимало яскравих постатей, які активно працюють для розвитку своєї справи. Автори шукають і застосовують способи для більш оригінальної подачі інформації. Це зумовлює потребу в дослідженні ідіостилю.

Стиль є основним поняттям стилістики. За визначенням В. В. Виноградова, стиль – це суспільно усвідомлена і функціонально зумовлена сукупність прийомів уживання, відбору й поєднання засобів мовного спілкування у сфері тієї чи іншої загальнонародної, загальнонаціональної мови, співвідносна з іншими такими ж способами вираження, що служать для інших цілей, виконують інші функції в мовній суспільній практиці певного народу [цит. за: 3, с. 5–6].

Індивідуальний стиль – це реалізація авторської моделі світу в мовних знаках національної культури. У процесі мовотворчості автор використовує символи мови, надаючи їм вторинного значення. Завдяки цьому читач занурюється в особливий мовний світ письменника [2, с. 27].

Для публіцистичного стилю характерне використання не лише нейтральних лексичних одиниць, а й слів із інноваційними відтінками, що свідчить про його взаємодію з художнім та розмовним стилями. Такі тенденції зумовлені прагненням авторів до підсилення статті новими емоційно-експресивними засобами [1, с. 22–23].

Для дослідження ми обрали твори одного з найкращих сучасних українських публіцистів – Юрія Макарова. Проаналізовано 100 його текстів, що були оприлюднені в рубриці «Авторська колонка» онлайн-версії видання «Український тиждень» за 2015-2017 роки.

Дослідження виконане за допомогою методів корпусної лінгвістики. Вони дають змогу визначити принципи побудови, обробки та використання тексту з участю сучасних комп'ютерних технологій. Ми використали програму TLex, яка швидко аналізує великі корпуси текстів, має широкий функціонал і, зокрема, дає змогу виявити найчастіше вживані лексеми.

Ми проаналізували за допомогою методів корпусної лінгвістики 100 статей, у яких засвідчено 16083 слововживань. На основі даних програми можна стверджувати, що найбільш уживаними є службові частини мови, і це абсолютно закономірно, оскільки вони слугують засобом творення граматичних форм, поєднання слів у реченні. Відомий журналіст найчастіше вживає у публікаціях частку *не* (1605 разів): *ми не бажаетьмо, нічого не вийшло, а вона їм не відповідає взаємністю, геть не шкода, він не передбачає*. Прийменник *в* вжито 1142 рази, а *у* – 585 разів. Юрій

Макаров послідовно дотримується правил евфонії: *першим в імперії, існує у вигляді, але в минуле, з цим у нас, героїв у нашій*.

Проаналізувавши слова, що належать до самотійних частин мови, ми виявили, що найчастіше журналіст уживає суспільно-політичну лексику, оскільки в основі його медіатекстів актуальні події. Саме характерні ознаки розвитку кожного історичного періоду впливають на цей шар лексики. Ми живемо у період важливих соціальних змін. Тож публіцисти не можуть оминати цю тематику. Серед журналістських текстів Юрія Макарова кількісно переважають публікації саме на суспільно-політичну проблематику, яка завжди є актуальною. Юрій Макаров у публікаціях, що їх ми проаналізували, найчастіше використав такі суспільно-політичні лексеми: *країни* (64 рази), *влади* (58), *Україні* (53), *української* (42), *люди* (37) та ін. Ще однією групою лексем, які варто виділити, є історизми. Юрій Макаров нерідко звертається до минувшини, порівнює сучасність із попередніми століттями: *Малоросійство – український винахід. Біля своїх джерел, у XVII столітті, це лише недалекоглядна й безвідповідальна спроба частини місцевих постпереляславських еліт знайти опору у відстоюванні своєї ідентичності (зокрема, від полонізації) за рахунок чужої опіки замість наважитися реалізовувати власний український проект* («Геть від себе» від 12.10.2015).

Доволі часто автор пригадує моменти із власного життя: *Тоді воно сиділо в мені як скалка, як невроз із дитинства: «Дні культури УРСР у Москві», трансляція підсумкового концерту із кремлівського Палацу з'їздів, телевізор чорно-білий, але я чітко бачу густо-синій колір сатинових шароварів і брудно-червоний – чобіт під ними, а над ними завчені балетні жести й сценічні усмішки: радісні тубільці демонструють у танці свою лояльність очільникам метрополії* («Водевіль і бурлеск» від 04.02.2017). Це можна виокремити як ще одну характерну рису авторського стилю. Однак частотність уживання історизмів порівняно з суспільно-політичною лексикою, що позначає сучасні поняття, значно менша: кожне зі слів уживається по 1-2 рази.

Комуністичний антураж – живильний бульйон для тих, хто мріє про повернення в уявний СРСР («Параліч Ільча» від 20.11.2016). *«Із пізнім совком усе більш-менш зрозуміло: були дисиденти й були колаборанти, із шістдесятниками вже складніше, а от що нам робити з літераторами, художниками, архітекторами доби «націонал-комунізму»?»* («Могильний пам'ятник утопії» від 11.09.2016).

Отже, у текстах Юрія Макарова найчастіше вживаними є службові частини мови, що цілком закономірно. Із повнозначних частин мови ми виокремили соціально-політичну лексику та історизми, які Юрій Макаров доволі часто вживає у медіатекстах. Автор також порівнює сучасність із подіями минулого. Юрій Макаров нерідко використовує у медіатекстах історії з власного життя, зокрема в контексті радянського періоду в Україні, що робить публікації більш цікавими для читача.

ЛІТЕРАТУРА

1. Навальна М.І. Динаміка лексики української періодики початку ХХІ ст.: [монографія] / М.І. Навальна. – К., Інститут української мови; Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. – 328 с.
2. Переломова О.С. Авторська стилістика: навчальний посібник / О.С. Переломова. – С.: Вид-во СумДУ, 2014. – 108 с.
3. Пономарів О.Д. Стилiстика сучасної української мови: підручник / О. Д. Пономарів. – К.: Либiдь, 1993 – 248 с.

Богославська Ольга Андріївна, студентка 2 курсу відділення журналістики філологічного факультету, ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *В. В. Шаркань*, кандидат філологічних наук, доцент.

Ольга Брайлян
Ужгород, Україна

МОВА ВОРОЖНЕЧІ В ЗАКАРПАТСЬКИХ ІНТЕРНЕТ-ЗМІ (НА ПРИКЛАДІ «ЗАКАРПАТТЯ ОНЛАЙН» ТА UZHGOROD.NET.UA)

Правова неврегульованість інтернету, з одного боку, дає змогу вільно висвітлювати думки, а з іншого, – поширювати ідеї нетерпимості.

За визначенням, поданим у монографії «Енциклопедія прав людини: соціально-педагогічний аспект», мовою ворожнечі (hate speech) є всі форми вираження, які поширюють, розпалюють, підтримують або виправдовують расову ненависть, ксенофобію, антисемітизм чи інші форми ненависті, бо базуються на нетерпимості, в тому числі нетерпимості, що виявляється у формі агресивного націоналізму та етноцентризму, дискримінації та ворожого ставлення до меншин, іммігрантів та осіб іноземного походження. Під словосполученням «всі форми вираження» мається на увазі не тільки мова, а й зображення, відео чи будь-які інші форми діяльності [3, с. 19].

Розповсюдження «агресивної» інформації характерне для соцмереж, однак в онлайн-ЗМІ, зокрема й регіональних, також є такі випадки.

Ми дослідили градус мови ненависті в матеріалах інтернет-медіа «Закарпаття онлайн» (<http://zakarpattya.net.ua>) та [Uzhgorod.net.ua](http://uzhgorod.net.ua) (<http://uzhgorod.net.ua>) за жовтень – грудень 2017 року і січень 2018-го. Вдалося виокремити такі найпоширеніші вияви риторики ворожнечі:

1. Указівка на кримінальність представників різних етнічних груп. Наприклад, «Розшукуваного Інтерполом громадянина Угорщини «пов'язали» у пункті пропуску «Ужгород» («Закарпаття онлайн», 16.10.17).

2. Подавання інформації, пов'язаної з ромською національною меншиною, переважно в негативному ракурсі (зокрема, називання образливим «цигани»): «Закарпаття є найпроблемнішим регіоном, де живуть найбільш небезпечні та найнеосвіченіші цигани» («Закарпаття онлайн», 15.11.17).

3. Поширення повідомлень, які сприяють розпалюванню ворожнечі в українсько-угорських відносинах, що пов'язано з прийняттям нового ЗУ «Про освіту»: *«Угорським організаціям Закарпаття вже не подобається проект «Концепції державної етнонаціональної політики України» («Закарпаття онлайн», 20.12.17).*

4. Публікація матеріалів про історичні конфлікти між етносами, (здебільшого у контексті ситуації, описаної в 3-ому пункті): *«Угорщина знову почала розганяти тему автономії Закарпаття. Історія «м'якої окупації» («Закарпаття онлайн», 13.10.17).*

5. Публікації, які сприяють поширенню негативного іміджу Закарпаття нібито як краю сепаратистів і контрабандистів: *«Яке воно, сучасне закарпатське Ельдорадо? Про життя прикордонного села на Закарпатті, населеного контрабандистами і заробітчанами. Невелике село Нижня Апша в Закарпатті на кордоні з Румунією виглядає як елітне коледжне селище під Києвом, забудоване шикарними особняками» (Uzhgorod.net.ua, 15.10.17).*

6. Називання крадіями, убивцями та іншими злочинцями осіб, яким суд ще не виніс вирок: *«Закарпатець зарізав власну матір...» Чоловік знаходиться в ізоляторі тимчасового тримання. Слідство триває» (Uzhgorod.net.ua, 31.12.17).*

7. Уживання ненормативних одиниць: *«Чи «світить» щось «правосекам» у Закарпатському Апеляційному суді?» (Uzhgorod.net.ua, 12.10.2017).*

8. Подавання необ'єктивної «агресивної» інформації: *«SOS! Справжнісінькі бойові дії розвернулися під Ужгородом!». Чотири дні триватимуть командно-штабні навчання, які стартували на полігоні 128-ї Закарпатської окремої гірсько-піхотної бригади (Uzhgorod.net.ua, 24.10.17).*

9. Застосування слів, пов'язаних із Революцією Гідності та військовою агресією, у неприпустимому контексті: *«Як ужгородські бомжі вмиють стали ..."Героями Майдану"!». Через паління традиційної майданної "гуми"... В Ужгороді через вибухи викликали рятувальників та поліцію. Як виявилось, місцеві безхатьки палили автомобільні скати, які й вибухнули від високих температур (Uzhgorod.net.ua, 26.10.17).*

Отже, ми визначили основні тематичні групи мови ворожнечі в закарпатському інтернет-медіапросторі. Є підстави резюмувати: зафіксовано різні види hate speech, притому відрядно, що нами не виявлено жодного випадку гендерної дискримінації чи нетерпимості до представників ЛГБТ, семітизму.

Риторика ворожнечі трапляється й у фотоматеріалах, зокрема, опубліковано фото неповнолітніх, убитих людей та тварин, світлини, що дискримінують осіб за етнічною ознакою (зокрема, росіян та ромів). Не завжди медіа реагують на гострі коментарі, в яких є прояви мови ворожнечі.

На основі здійсненої розвідки доцільно запропонувати такі правила, аби максимально знизити градус агресії в закарпатських ЗМІ:

- не використовувати слова, пов'язані з Революцією Гідності та військовою агресією, у неприпустимому контексті;

- не розпалювати ворожнечі у відносинах із державами-сусідами, зокрема з Угорщиною;
- руйнувати, а не підсилювати стереотипи про Закарпаття нібито як регіон сепаратистів і контрабандистів;
- не здійснювати поділ на «наших» і «ваших»;
- не маніпулювати історичними даними;
- подаючи кримінальні новини, не вказувати назви етнічних груп, які ймовірно скоїли злочин;
- не звинувачувати підозрюваних до винесення остаточного вироку судом;
- не публікувати статті, що містять дискримінацію ромського населення, не вживати слова «циган»;
- не поширювати цитати з рисами мови ворожнечі;
- не підбирати «агресивних» заголовків, щоб викликати зацікавлення аудиторії;
- не публікувати світлини, на яких зображено вбитих людей чи тварин;
- «моніторити» коментарі читачів, реагувати на «агресивні» висловлювання.

Дотримання таких рекомендацій закарпатськими онлайн-виданнями забезпечить гідне виконання найважливіших функцій медійників – поширення відомостей та формування громадської думки.

Загалом ЗМІ повинні уникати публікації повідомлень із елементами дискримінації, керуватися принципом толерантності, виступати за терпимість, демократію в суспільстві, свободу слова. У медіатворах необхідно дотримуватися об'єктивності та етичних принципів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глобальні тенденції в галузі свободи вираження думок і розвитку ЗМІ / За ред. Рейчел Поллак Айноу. – Видавництво ЮНЕСКО, 2017. – 198 с.
2. Довідник професійного журналіста / За заг. ред: С. Безчотнікова, Г. Почепцова, А. Куликова. – Маріуполь: МДУ, 2016. – 34 с.
3. Енциклопедія прав людини: соціально-педагогічний аспект: [колективна монографія] / кол. авт., за заг. ред. проф. Н.А. Сейко; відп. ред. Н.П. Павлик. – Житомир: видавництво «Волинь», 2014. – 220 с.
4. Мова ворожнечі та ЗМІ: Міжнародні стандарти та підходи / ред. та упор. О. Бондаренко, М. Буткевич, І. Федорович. – К., 2015. – 64 с.

Брайлян Ольга Михайлівна, студентка III курсу філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *В. Ю. Тарасюк*, кандидат філологічних наук, доцент.

КРАУДСОРСИНГ ЯК СПОСІБ ЗАЛУЧЕННЯ АУДИТОРІЇ ДО ТВОРЕННЯ КОНТЕНТУ

В останню третину XX – перших десятиліттях XXI століття стрімкий темп розвитку інноваційних технологій та техніки зумовив багато змін у системі масових комунікацій. Сучасне суспільство стає цифровим і саме ця парадигма новітніх технологій охоплює усі сфери життєдіяльності людини та суспільних відносин, формуючи новий спосіб життя і мислення.

Така парадигма входить у практику масової комунікації не стільки як засіб, скільки як процес, у якому автори і споживачі інформації можуть мінятися ролями, а відносини між ними набувають мережевого характеру.

Для журналістики сьогодні характерні такі тенденції: змішування платформ (користувачі вже точно не пам'ятають, де вони дізналися про цю новину – в Інтернеті чи з телефіру); новий тип розповідання історій – цифровий сторітелінг (наприклад, планшети вимагають іншої специфіки роботи з контентом, ніж просто копіювання газетного формату); розвиток «журналістики даних» (все частіше потрібно збирати інформацію з великої кількості джерел, обробляти великі масиви), краудсорсинг (залучення аудиторії до творення контенту).

Інтерактивність «нових медіа» надає традиційному споживачеві контенту безмежні можливості вибору змісту. Але одночасно з цим користувач онлайн-медій стає часто редактором, іноді навіть творцем нових змістовних продуктів. В його особі об'єднуються і споживач, і виробник, інтегруються різні ролі і функції. Конкретний користувач перетворюється в один з факторів, на який в дійсності спрямований процес кросмедійності [1, с. 16].

Розвиток інформаційних технологій спровокував переворот у свідомості людей. Із пасивних глядачів вони перетворилися в активних модераторів.

Аудиторію все частіше називають «провайдером журналістики», адже вона стає співучасником процесу виробництва мультимедійної інформації. Для багатьох інтернет-користувачів уже настала ера кросмедійного та мультіекранного споживання медіа [4, с. 73].

Існує два підходи до трактування поняття *краудсорсинг*.

1. Краудсорсинг – це залучення можливостей людини для спільного вирішення певних проблем чи втілення проектів. Спільними зусиллями виконують конкретну роботу – це може бути як фізична допомога, так і щось безособове. Завдяки краудсорсингу вся запланована ідея може бути реалізована силами звичайних людей – волонтерів та просто небайдужих осіб. Тобто тут варто згадати й про громадянську журналістику (творення контенту пересічними громадянами).

Краудсорсинг є хорошим способом привернути аудиторію до участі в якомусь проекті. Цікавим прикладом можна назвати проект *The ukrainians* – онлайн-журнал про українців, ініціативу та відповідальність. Спочатку створювався як проект молодих успішних українців-ентузіастів, які згодом розробили краудсорсингову кампанію «*The ukrainians на Снільнокошт*», завдяки чому змогли оновити проект та запустити англомовну версію сайту.

2. Краудсорсинг як залучення «натовпу» до збору коштів, інформації або створення контенту. Існує ще такий термін, як краудфандинг [3]. Він довів свою ефективність на безлічі успішних прикладів в світі та в Україні. Так, наприклад, ми можемо похвалитися як мінімум трьома чудовими ідеями, які зібрали сотні тисяч доларів: це гаджет для дистанційного спостереження за домашніми тваринами Petcube, універсальний годинник Lametric та спалах для смартфонів iBlazr. Всі три проекти були створені українцями. До слова, універсальний годинник LaMetric показує статистику Facebook, температуру, погоду, новини з бірж та багато іншого. Гаджет був розроблений львівською командою.

Участь користувачів у створенні контенту може зробити будь-який проект кращим і цікавішим, але для цього необхідно залучити аудиторію до створення інформаційного продукту, що може бути непростим завданням.

Відоме світове видання *The Guardian* поділося кращими практиками залучення аудиторії в краудсорсингові проекти:

- взаємодіяти з користувачами на емоційному рівні: це може здатися очевидним, але є безліч способів, якими можна піднести певний проект аудиторії, тому варто думати, як професійний маркетолог;

- бути відкритими: коли треба просити людей створювати і ділитися їх власним контентом, не можна забувати про те, що потрібно позначити необхідний контекст – як, де і ким буде використовуватися даний контент;

- не зупинятися на інструкціях: дати можливість співтовариству задавати питання і пропонувати ідеї. Цим підтверджується увага до їхнього часу (оскільки аудиторія не буде витрачати його на створення не того, що просили), і з більшою ймовірністю буде отриманий необхідний матеріал;

- потрібно мотивувати аудиторію: те, що може бути використано в якості мотивації, багато в чому залежить від проекту і спільноти, але, в будь-якому випадку, краще всього дотримувати баланс внутрішньої і зовнішньої мотивації;

- варто використовувати обмеження: коли просити аудиторію створити який-небудь контент, слід переконатися, що інструкції гранично зрозумілі [2].

Отже, переваги такого методу залучення аудиторії до створення контенту як краудсорсинг:

1) дає широкі можливості: можна максимально охопити, залучити аудиторію до певного проекту, не докладаючи додаткових ресурсів або зусиль;

2) основна перевага краудсорсингу – залучення реципієнтів. Коли читач обмінюється думками, ідеями, щось коментує чи пропонує, обговорює результати роботи, ще й може розповісти про це друзям – і це є цінним;

3) безліч варіантів і різноманітність вибору: можна творити контент у будь-якому форматі і подавати його на різні платформи;

4) важливо наголосити – краудсорсинг не має обмежень: свої варіанти, думки, рішення можуть надіслати люди з різних континентів, країн, різних професій та уподобань;

5) не менш важливою тут є фінансова сторона: найчастіше краудсорсинг справді дає змогу досягти результатів з невеликими витратами.

Отже, сучасні технології, що призводять до істотного «перерозподілу ролей» у традиційних ЗМК, змінюють роль аудиторії. З пасивної й безликої маси, яка терпляче споживає пропонований їй зміст, вона перетворюється на досить конкретні групи, інформаційні потреби та комунікаційні звички якої можуть бути визначені досить точно.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вартанова Е. Конвергенция как неизбежность : О роли технологического фактора в трансформации современных медиасистем : От книги до Интернета. Журналистика и литература на рубеже нового тысячелетия / Я. Засурский, Е. Вартанова. – М. : Издательство Московского университета, 2000. – 167 с.
2. Ізместьева К. Краудсорсинг : як взяти все від контенту, створеного користувачами? / К. Ізместьева [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://te-st.ru/2014/04/01/crowd-sourced-ugc/>
3. Пішковцій С. Краудфандинг: як зібрати кошти на реалізацію своєї ідеї / С. Пішковцій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://inspired.com.ua/ideas/crowdfunding/>
4. Синоруб Г. Специфіка кросмедійної журналістики : західноєвропейський досвід / Г. Синоруб // Медіапростір : зб. наук. статей : матеріали Міжнар. наук. конф. «Публіцистична комунікація : теорія, історія, сьогодення», 24-26 жовтня 2013 р., м. Тернопіль / редкол. : Н. Поплавська [та ін.]. – Тернопіль, 2013. – Ч. 2. – С. 72–76.

Василюк Тетяна Юріївна, аспірант кафедри нових медій факультету журналістики Львівського національного університету імені Івана Франка.

Науковий керівник – *Н. Б. Габор*, кандидат філологічних наук, доцент.

РЕДИЗАЙН ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ НАПРЯМОК СУЧАСНОГО ГАЗЕТНОГО ДИЗАЙНУ

Редизайн є одним із найактуальніших напрямків сучасного газетного дизайну в усьому світі. Дослідження, які проводить Всесвітня газетна асоціація (WAN-IFRA 1), демонструють, що, незважаючи на поступове скорочення або повну ліквідацію щотижневих версій друкованих видань, читацька аудиторія преси зростає. Така тенденція пов'язана з виникненням мобільних та інтернет-версій друкованих видань [див., напр.: 2; 4; 5; 11]. Тотальна інтернетизація несе загрозу подальшому існуванню преси. Відомий медіааналітик А. Мірошніченко висунув власні гіпотези щодо подальшого занепаду друкованої періодики. Чинники, що наближають і прискорюють кінець преси, пов'язані, за його твердженням, саме з технологічним прогресом. Вагома частка цих тверджень є очевидними, бо вони відображають наявні апереваги Інтернету: оперативність, масовість, мультимедійність, мультиканальність, швидкість отримання та передачі інформації, в чому преса явно програє [див.: 12, с. 87].

Вищезазначені процеси спричинили виникнення тенденції «масового» редизайну. Проведення редизайну стає необхідністю для сучасної періодики. Тому наша наукова розвідка є важливим етапом у контексті адаптації зарубіжного досвіду моделювання періодики в практиці вітчизняних регіональних видань, саме це і формує актуальність цього дослідження.

Зазначимо, що питанням практики редизайну приділяють значну увагу: Інститут Пойнтера (Poynter Institute), Асоціація викладачів журналістики і масової комунікації (Association for Education in Journalism & Mass Communication), Американське співтовариство газетних редакторів (American Society of Newspaper Editors), і т.п. авторитетні дизайнерські компанії – «Cases i Associate» (Іспанія), «Garsia Media» (США) – випускають спеціальні альбоми, де представляють власну концепцію модернізації газети як каналу медіа [8, с. 109].

Однак сам термін редизайн, досить поширений серед представників журналістської спільноти, ще недостатньо досліджений. Загалом для вітчизняних фахівців (переважно практиків) характерне вузьке розуміння редизайну як зміни зовнішнього вигляду видання, тому уточнення цього терміна є важливим і зумовлює мету дослідження [8, с. 109].

Як напрямок газетного дизайну, поняття редизайн відображено у працях західних дослідників. Стівен Аймс розуміє під редизайном інструмент «створення найбільш ефективного механізму взаємодії з читачем» [8, с. 109]. Рон Ризон – будь-які зміни в структурі змісту або оформлення [8, с. 110]. Маріо Гарсія зазначає, що «справжній редизайн – це щось більше, ніж зміна зовнішнього вигляду газети. Це перетворення всього видання та його змісту» [3, с. 23–24]. Однак усіх цих авторів об'єднує спіль-

на думка про те, що редизайн розглядається в контексті концепції візуальної журналістики, одна із центральних ідей якої полягає в розумінні газети як візуального ЗМІ [8, с. 110].

Зазначимо, що термін редизайн утворено шляхом поєднання префікса re- і слова design, що дослівно перекладається як 'зміна дизайну'. Через те, розглядаючи базові принципи редизайну, необхідно враховувати основні тенденції розвитку сучасного дизайну [8, с. 110]. Серед них виокремлюємо такі:

1. Змістова модель видання є основною, вона підпорядковує собі його композиційно-графічну модель. У процесі проведення редизайну, ретельну увагу необхідно приділити змісту. При цьому модернізація передбачає зміну не тільки тематичного рубрикатора, але й принципів формування «контенту», зокрема, йдеться про використання в процесі розробки теми різних способів презентації, в тому числі й візуальних. Описуючи власний досвід проведення редизайну, Маріо Гарсія наголошує на тому, що кожен новий проект він починає «з аналізу аудиторії і змісту. Друкарські зміни, які добре працюють в одній газеті, не обов'язково будуть настільки ж ефективні в іншій» [10, с. 230–231].

2. Головною метою редизайну є його вдосконалення для полегшення розуміння змісту. Роберт Локвуд, один із основоположників концепції візуальної журналістики, зазначає: «Газети перестали читати не тому, що їх контент більше не задовольняє запити сучасної людини, а тому, що вони занадто складно написані. Першочергове завдання – удосконалити шляхи отримання інформації аудиторією. <...> У першу чергу мається на увазі вдосконалення навігації. <...> Дизайн, який поважає читацький час, повинен мати три характеристики: структурувати інформацію, використовувати візуальні маркери для залучення уваги до змісту, доносити новину одночасно кількома способами» [9, с. 114].

Маріо Гарсія, описуючи напрямки розвитку сучасного дизайну, вводить поняття компактизація. У цьому випадку йдеться не про зміну формату, а про те, що «газета може стати компактною, просто змінивши спосіб подачі матеріалу, створивши більш динамічний і ефективний стиль». І, як показує аналіз редизайну зарубіжних видань, за останні п'ять років компактизація залишається однією з найбільш поширених тенденцій у галузі газетної індустрії [3, с. 26].

Виокремлюємо кілька стратегій, які нині використовують друковані медіа:

Об'єднання рубрик. Мова йде про комбінацію в одному зошиті або на одній смузі тематичних рубрик, які традиційно відображено на різних смугах.

Використання різних рівнів навігації. Різноманітні підписи до фотографій, «колонцифри», покликання на інші видання та медіа, де є схожі за тематикою матеріали, підписи до спеціальних репортажів та колонок – усім цим елементам в процесі розроблення «прототипів» (нових макетів) традиційно приділяється особлива увага. Вони є основними інструментами навігації і створюють індивідуальний вигляд газети [8, с. 115].

Процес створення «матеріалу в матеріалі». Йдеться про розроблення серії стандартних структур, що складаються з компактних блоків, об'єднаних між собою спільною темою або ідеєю. Такий підхід характерний для газет, які зберігають систему подання тем «посмугово» [1, с. 20–21].

3. Редизайн пов'язаний із усіма аспектами виробництва газети. У науково-дослідній літературі він визначається як «дослідження процесу випуску газети і принципів формування змісту, а також організації редакції і дизайну» [6], комплексна реконструкція, коли всі етапи виробництва газети спрямовані на досягнення однієї мети.

Як показує сучасна зарубіжна практика редизайну, зв'язки між редизайном і менеджментом стають все тіснішими. Як уже було зазначено вище, спостерігаємо використання певних принципів web-дизайну в організації інформації в друкованих ЗМІ. Останнім часом інтеграція редакцій друкованих та інтернет-версій стає невід'ємною частиною редизайну різних газет [7, с. 85–86].

Таким чином, дизайну газетного видання нині приділяється особлива увага. Видання, які перебувають у процесі пошуку нової комунікативної стратегії, відводять дизайну роль експериментального майданчика формування інноваційної моделі взаємодії «газета – читач». Усі основні прийоми організації і структурування інформації, можливості реалізації маркетингових завдань відбуваються в ході цього процесу. На цьому шляху особливого значення набуває редизайн, який вже давно вийшов за межі тільки перегляду системи оформлення та змісту газети. У сучасній практиці редизайну бачимо все більше зрощування аспектів, пов'язаних одночасно з якісними характеристиками газети і як творчого продукту, і як продукту, спрямованого на продаж. І тільки подальше розширення практики редизайну, нагромадження досвіду роботи в цьому напрямку дасть змогу визначити найбільш раціональні, ефективні шляхи використання такої методики в практиці вітчизняних видань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блинова Н. М. Редакційно-видавнича та комп'ютерна підготовка періодичних видань : курс лекцій / Н. М. Блинова. – Д. : РВВ ДНУ, 2007. – С. 20–21.
2. Богуславський О. В. Газетна журналістика : Навч.-метод. посібник для спеціальності 6.030200 – Журналістика / О. В. Богуславський. – Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2003. – С. 5–7.
3. Гарсія М. Як зробити зміст компактным: Сім успішних стратегій для тих, хто має намір спробувати / М. Гарсія. – ЯК. – 2005. – №2 (34). – С. 23–26.
4. Гуревич С. М. Газета : Вчера, сегодня, завтра : Учебное пособие для вузов / С. М. Гуревич. – М. : Аспект Пресс, 2004. – С. 246–249.
5. Картер Мишель А. Современный дизайн газет [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://evartist.narod.ru/text4/19.html>
6. Мэллет Ф. Планирование газеты: порядок в работе [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://journalism.narod.ru/prensa/0009.html>

7. Тertychnyy A. A. Жанры периодической печати: Учебное пособие для студентов вузов / А. А. Тertychnyy. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Аспект Пресс, 2006. – С. 85–88.
8. Тыщевская А. Ю. Современный газетный редизайн: к определению понятий // Вестник Томского государственного университета. Филология. – Томск, 2009. – № 2 (6). – С. 109–115.
9. Тыщевская А. Ю. Методологические основания современного газетного редизайна // Вестник Томского государственного университета. Филология. – Томск, 2010. – № 3 (11). – С. 114–121.
10. Тыщевская А. Ю. Медиаконвергенция и практика газетного редизайна // Вестник Воронежского Государственного Университета. Серия: Филология. Журналистика. – Воронеж, 2011. – № 2. – С. 226–232.
11. Тыщевская А. Ю. Современный газетный редизайн: теория и практика: автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук. – Воронеж, 2013. – 20 с.
12. Гвоздев В. Интернет і криза газет: реалії та прогнози // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації : укр. наук. журн. – К. : Університет «Україна», 2013. – № 3 (33). – С. 86–90.

Вауліна Аліна Сергіївна, студентка кафедри філології та видавничої справи Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського.

Науковий керівник – *Н. М. Алексеєнко*, кандидат філологічних наук, доцент.

Аліна Кирилова
Ужгород, Україна

УКРАЇНСЬКИЙ РЕКЛАМНИЙ РИНОК У ЗВ'ЯЗКУ З ГЕНДЕРНИМИ ТА ВІКОВИМИ ОСОБЛИВОСТЯМИ АУДИТОРІЇ

Постановка проблеми. Чіткість і точна спрямованість рекламної продукції для конкретної аудиторії – одна з головних умов успішного просування товару чи послуги на ринку. Для виробників це питання стало зрозумілим давно, воно в той або інший спосіб враховувалося в процесі купівлі-продажу. Однак у науковому середовищі ця проблема почала розроблятися не так давно, а обґрунтування необхідності орієнтування на реальний аудиторний сегмент за гендерною та віковою ознакою стало предметом наукового дослідження ще пізніше. Сьогодні в соціальній комунікації є беззаперечним той факт, що «рекламодавці обов'язково повинні враховувати такі параметри цільової аудиторії, як стать, вік, професію тощо» [2]. Психологію гендерних та вікових особливостей при створенні реклами розглядали В. Зазикін [6], Ю. Жуков, А. Донцов [4] та ін. Специфіку впливу на цільову аудиторію аналізували Г. Андреева [1], М. Боровцова [3], В. Різун [7], О. Федоренко [9], Л. Федотова [10], В. Ценєв [11] та ін. Для нашої роботи інтерес становить також енциклопедично-довідкова література [5; 8].

Актуальність дослідження зумовлена тим, що, з одного боку, український споживач телевізійної реклами став більш вимогливим до такого виду повідомлень, а з іншого – вітчизняна рекламна інформація часто не є ретельно продуманою та не враховує риторичні засоби й вербальні прийоми відповідно до гендерних та вікових ознак конкретної цільової аудиторії.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу української теле-реклами на каналах «1+1», «Інтер» та «Новий канал» виявити серед неї гендерно забарвлену та зорієнтовану на певну вікову аудиторію, розглянути чинники, під впливом яких у споживача формується позитивне або негативне сприйняття до такої рекламної продукції. На основі цього спробуємо виявити специфіку впливу реклами та виробити окремі критерії, що могли б сприяти покращенню ефективності рекламних матеріалів.

Для досягнення результату ми застосовували, крім описового, також методи спостереження, аналізу та синтезу, статистичний, індуктивно-дедуктивний та контент-аналіз.

Сьогодні реклама стала тим різновидом комунікації, який увійшов у всі сфери життя сучасної людини – побут, культуру, споживання, політику тощо. Рекламування – не суто комерційне явище, бо формує й пропагує певні моделі поведінки, має соціальний вплив на окрему людину і суспільство в цілому. З «двигуна торгівлі» реклама перетворилася на силу, що впливає на розвиток громади. Проаналізувавши 50 рекламних телероликів, ми виявили різні чинники, що впливають на сприйняття цієї інформації аудиторією залежно від віку та статі.

Визначення та пошук цільової аудиторії – найважливіше питання ще на етапі становлення будь-якого бізнесу. Воно залишається пріоритетним і в процесі просування товару. Точне бачення, хто є споживачем продукції або послуг компанії, знання характеру, звичок, параметрів споживання дозволяють найбільш чітко презентувати товар у рекламі, заговорити зі споживачем на зрозумілій йому мові. Хибне визначення цільової аудиторії спричиняє або провал продукту на ринку, або, що найчастіше буває на практиці, значне збільшення бюджетів на створення і просування продукту. До цільової аудиторії можуть належати не тільки безпосередні споживачі, але й ті, хто приймає рішення про покупку. До прикладу, жінок справедливо відносять до цільової аудиторії багатьох товарів для чоловіків, бо переважно вони є ініціаторами, натхненниками та учасниками покупки.

У рекламних текстах функція впливу є найважливішою з багатьох інших функцій мови. Ефективний же вплив неможливий без точного розрахунку того, на яку саме аудиторію будуть розраховані ті чи інші рекламні тексти. Реклама, написана «взагалі», без урахування специфіки людей-споживачів товару – навряд чи буде ефективною [2]. Щоправда, нерідко рекламні тексти диференціацію сфер діяльності жінок і чоловіків подають відповідно до розповсюджених гендерних стереотипів, не-

одноразово спостерігаємо недобросовісну рекламу, яка «може ввести в оману споживача, завдати шкоди особі, державі чи суспільству внаслідок неточності, недостовірності» [8, с. 71].

Жінки – головний «двигун торгівлі». Нині образ жінки трансформується під впливом змін, що відбуваються в її громадському і професійному житті, вона стає активною, намагається реалізувати себе як особистість. Навіть у сферах, де потенційний покупець чоловік, нерідко саме жінка ініціює купівлю або обирає товар. Це і враховує реклама «OldSpice»: *«Привіт, дами. Погляньте на свого хлопця і на мене, на нього і знову на мене. Ми такі різні. Але з новим «OldSpice» наші шанси рівні. Подивіться вниз, потім вгору. Де Ви? Ви на яхті з хлопцем, який пахне новим ароматом «OldSpice»... Майже все можливо, коли ти пахнеш силою та мужністю «OldSpice». Так, я на коні! «OldSpice» – розбуди в собі хижака!»* («Інтер»).

За психологією жінки, красивим має бути все, що її оточує. Саме цим спостереженням, наприклад, скористався бренд «Zara», створивши широку лінійку виробів для дому під кобрендом ZaraHome («1+1»). Цим керувалися й виробники електричних чайників та іншої побутової техніки, коли почали оформляти їх у різні кольори та наносити малюнки. Для жінки привабливим є вигляд, гарне звучання, приємні пахощі, дотик, смак. Тому естетика флакона парфумів – не менш важливий чинник при покупці, ніж, власне, аромат, а якщо реклама зацікавить жінку естетично, то продукт буде продаватися. Жінки прагнуть продемонструвати свою індивідуальність. Звичайно, таке прагнення є і у чоловіків, але у жінок воно виражене набагато більше [1; 2; 3; 6]. Цим давно користуються виробники техніки, створюючи рожеві, червоні, перламутрові та зі стразами кришки телефонів, ноутбуків, не кажучи вже про одяг. До прикладу, в онлайн-шопінг клубі «leBoutique». «Красиві речі щодня» реклама звучить так: *«Все що ми робимо, ми робимо заради нього... Заради красивого плаття!»* («1+1»).

Сприйняття реклами чоловічою аудиторією. В економічному аспекті чоловіча аудиторія має особливе значення, бо представники сильної статі переважно приносять основний фінансовий дохід в сім'ю. Чоловіки є бажаними клієнтами для безлічі індустрій, але, в той же час, чоловіча аудиторія є вкрай проблематичною для комунікаційного впливу [3; 6]. У зв'язку з цим важливо виявити основні точки комунікаційного впливу. Наприклад, у рекламі «Ceresit» чітко виражена пряма і логічна причина покупки товару, що спрямована на чоловіків: *«Будинок починається з фундаменту, а комфорт і затишок у ньому з утепленого фасаду. Вибір довговічної системи утеплення – правильне рішення!.. Збереже тепло для вашої родини. Система утеплення фасадів «Ceresit» – зроби це раз, зроби як слід!»* («Інтер»). У рекламі є сталі вирази, що імпонують чоловікам, бо акцентують на ефективному вирішенні проблеми.

Стереотип чоловічої логіки використовується також і у рекламі марки «Хлібний дар»: *«Ми стали лідером з продажу, за версією чоловіка з*

візком у супермаркеті, за версією заповнених багажників, за версією полиць в холодильниках. Завдяки вашій довірі ми стали першими» («Новий канал»). Для чоловіків важливо почути рекомендації, адже вони довго не обирають, на відміну від жінок, а рекомендоване вважають добрим та якісним. Зосередження уваги на першості відіграє визначальну роль у рекламі для чоловіків: *«Під час матчу я з головою пірнаю у гру і моє волосся потерпає не менше за мене, тому я обираю «Head&shoulders». Його потужна формула... усуває до 100 % лупи, додає волоссю сили у будь-яких випробуваннях. «Head&shoulders» - шампунь номер 1 у світі!»* («1+1»).

Вплив рекламного повідомлення на підлітків та дітей. Найменше враження на підліткову аудиторію справляє раціональна реклама. Гумористична реклама оцінюється підлітками як близький по духу (релевантний) засіб впливу, який привертає увагу оригінальністю підходу інформування: *«Нові селфі-банки «Fanta»! Роби фото, ділись із друзями і, звичайно, пий смачну «Fanta»! Більше селфі-банок – більше «Fanta»!»* («1+1»), або *«Чан, зберись! Згадай тренування! Чан, ти розсіяний, коли голодний. З'їж «Snickers»! Краще? Краще! Ти не ти, коли голодний! Не гальмуй – снікерсуй!»* («Інтер»). До того ж така реклама викликає у підлітків довіру та бажання поділитися враженнями про побачене з друзями. Таким чином, цей різновид реклами можна розглядати як ефективний спосіб привертання уваги підлітків до рекламованого продукту.

Найкраще ними сприймається креативна реклама, яка превалює над усіма іншими різновидами. Однак, варто зауважити, що креативна реклама, як «M&M's», має середній показник за критерієм зрозумілості, але привертає більше уваги: *«Друзі! Щоб вижити прийдеться когось з'їсти. Це було непросте рішення... Чоловіче, всі проголосували за тебе. Чому? Як за мене? Але в мене кредит! Пізно, чоловіче! Ааа, купився! Всі проголосували за Помаранчевого! Стоп! Що? Я голосував за Червоного. Поговоримо за обідом!»* («Новий канал»).

Вплив реклами на юне покоління турбує сьогодні не лише батьків, а й психологів, педагогів, але не допускати чад до телевізора вдається лише до певного віку. Діти все частіше стають активними споживачами реклами.

Всю рекламу дитячих товарів, що транслюється по телебаченню, слід розділити на 3 групи: 1) реклама, призначена тільки для дітей; 2) реклама, призначена тільки для батьків (а це рекламні повідомлення засобів гігієни чи іграшок для немовлят; як правило, саме в цій рекламі могутнім засобом важелю є використання материнських, батьківських інстинктів); 3) реклама, призначена і для батьків, і для дітей. Дослідження показують, що лише 5% дітей ніяк не формулюють своє бажання і не витрачають свої кишенькові гроші, а просто споживають те, що їм дають батьки. Інша частина тим чи іншим способом упливає на покупку дорослих. Вік, на який розрахована реклама, постійно знижується. Зараз дворічна дитина є повноправним об'єктом впливу телевізійної та інших видів реклами [11].

Для того, щоб «дитяча» реклама була дієвою, рекламисти визначають необхідність в рекламному повідомленні таких елементів: людина,

тварина, міфічна істота, або інший живий предмет. Обов'язковий елемент, на якому будується далі кожен з базових типажів, – це антропоморфність [4]. Яким би фантастичним не був вигаданий персонаж, він повинен стояти на двох ногах і мати голову з ротом і очима, інакше дитині складно буде підсвідомо налаштуватися на комунікацію з ним. Наступний елемент дієвості та впливовості «дитячої» реклами – це частота рекламних повідомлень, вона є вищою, ніж для дорослих. Особливо гостро це відчувається зі зміною сезону. Для дітей кожен новий сезон – це зміна активності. За три роки цільова аудиторія торговельних марок повністю оновлюється. Пожвавлення рекламного героя у просуванні товарів для дітей вимагає набагато більше креативу й фінансових витрат, ніж стандартна розкрутка дорослого бренда. Так, бісквітний ведмедик Барні, приготований з використанням злаків, какао та яєць, впливає одночасно й на дитину, і на батьків: *«Хочеш покажу тобі веселку? Так! Скільки ще великих відкриттів чекає на вашу дитину з таким другом як Барні, ну і, звісно, з Вашою допомогою»* («Новий канал»). У рекламі, скерованій на дітей до 12 років, рекламісти часто використовують персонажів популярних мультфільмів. Причому для просування товарів для дівчат застосовуються позитивні герої, а для хлопчиків – негативні.

Для досягнення ефективності реклами важливо впливати й на думку батьків. Так, фахівці MarketingGuide рекомендують одночасно розробляти і поширювати два види рекламних повідомлень: 1) заклики до покупки для дітей; 2) запевнення в нешкідливості (а краще в корисності) продукту, що адресований батькам [1]. Приміром, згадаємо ролик з ведмежам Бо, якому стає «набагато краще», коли він випиває ложечку лікарського сиропу. Тепер легше дати ліки дитині, досить сказати: «Ось тобі ложечка солодкого сиропу від ведмедика Бо». Дитина п'є препарат, бо їй симпатичний герой торгової марки. Використання таких ігрових моментів допомагає батькам у спілкуванні з дітьми. Ігрова діяльність є основною у дитини аж до 11 років, а все, що подано в такій формі, сприймається простіше і зрозуміліше. Рекламні відзначають особливість незрілого споживання: діти віддають перевагу не одній з двох шоколадок, а вибирають між іграшкою усередині («Кіндер-сюрприз») та тубиком з яскравим неоновим шнурком, який можна почепити на шию (жуйка «AmorolConfections»). Отже, малечі подобається те, що несе в собі більше розваги, вона з легкістю переключається на яскраву новинку. Молодша аудиторія краще сприймає телерекламу, в якій знімаються інші дітки, а ефект реклами більший, якщо герої роблять таке, що можна легко повторити: від звуку «А» (реклама дитячого харчування) до пісні агітбригади («Фруктовий сад»). У цілому вдалими, на нашу думку, можна вважати всі ролики, слогани яких починають жити окремо, які наспівуються в автобусах, звучать в анекдотах, як-от: «Моя сім'я», «Ням-ням-ням-ням», «Разом ми – фруктовий сад».

Проаналізувавши 50 телевізійних рекламних роликів, ми дійшли висновків, що всі повідомлення виготовлені з урахуванням віку, гендер-

них особливостей та мають цілеспрямовану аудиторію. Одночасно відгуки глядачів свідчать, що український споживач телевізійної реклами став більш вимогливим, тому рекламисти мусять враховувати такі параметри цільової аудиторії, як стать, вік, професію тощо. Чим вужче спрямування реклами на ту чи іншу аудиторію, тим більша вірогідність, що покупець буде віднайдено, оскільки він вважатиме, що цей особливий продукт створений саме для нього. Телевізійна реклама охоплює найширшу аудиторію, але правильна подача, розміщення та орієнтація на конкретного глядача може зробити її дієвою та максимально ефективною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М. Андреева. – М.: Наука. – 1994. – 324 с.
2. Бове Л., Аренс Ф. Современная реклама. Творчество в составлении рекламных текстов / Л. Бове, Ф. Аренс; перев. с англ. – Тольятти: Довгань, 1995. – 704 с.
3. Боровцова М.С. Гендер як неповторна репрезентація статі / М. С. Боровцова // Вісник Одеського національного університету. Психологія. – 2012. – 12 с.
4. Введение в практическую социальную психологию [Текст]: пособие для дополнительного образования / А. И. Донцов [и др.] ; ред. Ю. М. Жуков [и др.]. – 2-е изд. испр. – М. : Смысл, 1996. – 373 с.
5. Головащук С.І. Орфографічний словник української мови / І.С. Головащук, М.М. Пещак, О.О. Тараненко. – [вид. 2-ге, випр. і доп.]. – К.: Довіра, 1999. – 989 с.
6. Зазикін В.Г. Психологія реклами / В. Г. Зазикін . – К.: ДатаСтром, 2008. – 95 с.
7. Різун В. Лінгвістика впливу / В. Різун, Н. Непийвода, В. Корнєєв. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». – 2005. – 148 с.
8. Словник журналіста: терміни, мас-медіа, постаті / За заг. ред. Ю. М. Бідзілі ; авт.-уклад. І.І. Бабушак, В. Й. Жугай, І. М. Сенько, В. Ю. Тарасюк. – Ужгород : Закарпаття, 2007 . – 223 с.
9. Федоренко О. Емоційна ефективність рекламного повідомлення / О. Федоренко / К.: Теле- та радіожурналістика. – 2010. – 355 с.
10. Федотова Л.Н. Социология рекламной деятельности / Л. Н. Федотова // М.: Гардарики, 2002. – 290 с.
11. Ценев В. Психология рекламы / В. Ценев . – М.: Бератор. – 2003. – 95 с.
12. Яременко В. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. / В. Яременко., О. Сліпущко. – К.: Актоніт. – 2001.

Кирилова Аліна Ігорівна, студентка II курсу філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *Бідзіля Ю. М.*, доктор наук із соціальних комунікацій, професор.

ВЕРИФІКАЦІЯ КОРИСТУВАЦЬКОГО КОНТЕНТУ В РЕГІОНАЛЬНИХ МЕДІА

Із розвитком медіатехнологій внесок користувачів ЗМІ став більш значущим, ніж був раніше. Нині користувацький контент усе частіше можна побачити у випусках новин у вигляді відео або фото очевидців, які завантажують його через соціальні мережі або через канал «YouTube», у форматі коментарів до будь-яких журналістських матеріалів, петицій, форумів тощо. Деякі коментарі користувачів журналісти можуть залучати, коли пишуть власні статті, а також у своїх блогах. Коментатори потенційно впливають і на редакційну політику видання. Спроможність будь-якої особи завантажувати інформацію та маркувати чи описувати її як отриману під час певної події іноді лякає багатьох журналістів та редакторів імовірністю працювати з вигадками або з неправдивою інформацією.

Теоретичним підґрунтям пропонованого дослідження є праці вчених, які можна об'єднати за кількома тематичними напрямками. Користувацький контент поставав предметом вивчення в наукових розвідках К. Афанасьєвої (Горської), М. Скотта, О. Сухомлин. Поняття та принципи верифікації або фактчекінгу потрактовано в роботах Н. Баловсяк, Т. Гордієнко, М. Дорош, М. Літтла, Т. Назарука, Я. Савош, а також у посібниках із верифікації та інших студіях вітчизняних і зарубіжних медіаекспертів. Технологію застосування методу експертного опитування в журналістсько-кознавчих розвідках описано в дослідженнях Т. Бондаренко, І. Лубковича, В. Різуна, Т. Скотникової.

На думку О. Сухомлин, під користувацьким контентом мають на увазі все те, що створюють користувачі інтернету й оприлюднюють за допомогою можливостей Web 2.0, як-от: пости в соціальних мережах, записи на блогерських платформах, відео, подкасти, відгуки про товари, послуги, туристичні місця та маршрути, wiki-статті, ресторанні рейтинги, коментарі. Цей перелік на сьогодні не може бути вичерпним, адже формується в режимі он-лайн [7, с. 160].

Перевірка інформації, верифікація або фактчекінг – це важлива навичка, яка стала можливою завдяки безкоштовним онлайн-інструментам та традиційним методам журналістики. Жодна технологія не може автоматично перевірити фрагмент контенту, наданого споживачем, зі стовідсотковою впевненістю. Потрібно також вміти перевіряти все власноруч і довіряти лише своїм вухам та очам [5]. Медіадослідники вважають, що фактчекінг – це верифікація викладених у матеріалі фактів. Крім цього, такий процес означає ще й глибоку перевірку джерел матеріалів, з'ясування ступеня повноти матеріалу (збалансованість думок) для уник-

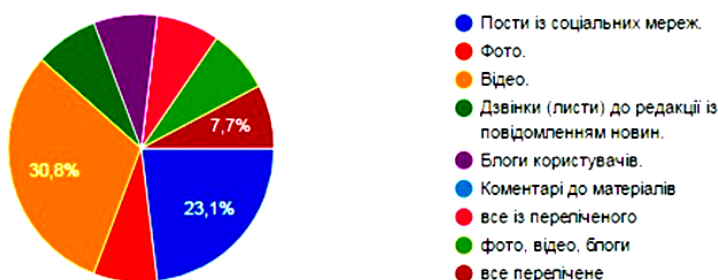
нення маніпуляцій за допомогою фейкової інформації. Проте ніхто з дослідників не дає гарантій, що після процесу верифікації матеріалу його беззаперечно можна вважати правдивим.

Нині в медіапросторі широко застосовують користувацький контент у вигляді фото-, відеоматеріалів чи інформації із соціальних мереж. Спокуса повідомити про новину першим призводить до появи на сайтах медіа покликань на джерело, як-от: «узято з сайту YouTube», «отримано з Facebook» або «як повідомив читач видання». Однак подібні покликання не є достатніми для аудиторії, оскільки не дають їй інформації для розуміння контексту повідомлення [1, с. 76]. Таке джерело, як користувацький контент, не можна вважати компетентним доти, доки не буде виконано його перевірку на правдивість та не віднайдено першоджерело. Кінцева мета перевірки контенту, наданого користувачем, – ідентифікація першоджерела (того, хто першим розмістив контент) та налагодження контакту з ним.

Для розуміння ситуації щодо перевірки користувацького контенту черкаськими медійниками нами проведено експертне опитування 15 редакторів і журналістів регіональних ЗМІ: «Прочерк», «Інфоміст», ТРК «ВІККА», «Громадське.ТБ», «Нова Доба», «НТН» та інших. Теоретичною базою послугувала методика організації експертного опитування, докладно схарактеризована Т. Бондаренко [2, с. 56]. Більшу частину опитаних становили працівники інтернет-видань, оскільки саме такий тип медіа найчастіше залучає різноманітний користувацький контент до своїх матеріалів.

Унаслідок опрацювання отриманих результатів, зафіксовано, що всі респонденти використовують у своїй роботі матеріали, надані аудиторією.

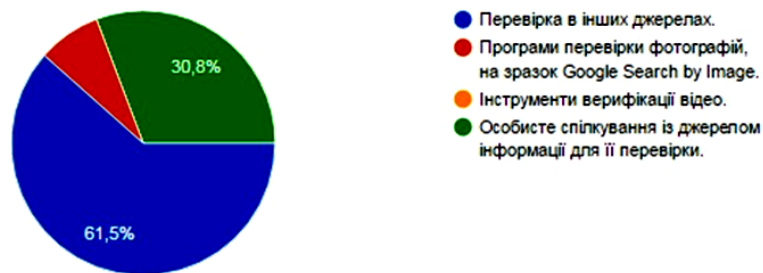
5. Які з названих видів контенту від аудиторії Ви використовуєте в матеріалах Вашого ЗМІ?

Усі опитані зазначили, що вони завжди перевіряють матеріали, надані аудиторією. Проте, на думку двох опитаних, фактчекінг користувацького контенту має робити спеціальний працівник, який відповідатиме за перевірку такого виду інформації. Решта респондентів вважає, що процес верифікації – завдання кожного журналіста, який залучає матеріали аудиторії.

Щодо способів перевірки користувацького контенту, то найбільша кількість опитаних перевіряє інформацію з інших джерел.

7. Які способи перевірки інформації від аудиторії Ви використовуєте?

Однак констатуємо, що працівники місцевих ЗМІ не володіють спеціальними інструментами перевірки фото, відео й геолокації (на зразок «Google Search by Image», «Foto Forensics», «YouTube Data Viewer», «Google Maps», «Wikimapia», «Panoramio», «Google Earth» тощо).

На запитання: «Чи відвідували респонденти впродовж останніх одного-двох років тренінги з опанування новітніх інтернет-технологій, де б вивчали застосування онлайн-інструментів у роботі журналіста?» – семеро з респондентів дали позитивну відповідь, троє – негативну. Ще двоє зазначили, що охоче взяли б участь у такому навчанні. Варіант «Не вважаю за потрібне, мені достатньо знань» не обрав жоден з опитаних журналістів.

Унаслідок аналізу проведеного експертного опитування серед регіональних медійників сформульовано висновки відповідно до кожної позиції анкети. Актуальність теми дослідження підтверджує позитивна відповідь усіх респондентів на запитання, чи перевіряють вони матеріали, надані аудиторією. Опитування дало змогу підсумувати, що в перевірці матеріалів медійники надають перевагу звірянню з іншими джерелами та спілкуванню безпосередньо з авторами матеріалів. Лише невелика кількість опитаних журналістів використовує спеціальні інструменти для перевірки матеріалів. Констатовано брак тренінгів із верифікації та фактчекінгу, де б журналісти дізнавалися про нові інструменти та методи їх використання, удосконалювали свої навички з верифікації. Очевидно, що нині верифікація користувацького контенту має бути показником медіаграмотності журналістів.

Перспективними напрямками дослідження вважаємо створення практичних рекомендацій для регіональних журналістів щодо верифікації різних типів користувацького контенту для підвищення якості медіаматеріалів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасьєва (Горська) К. О. Користувацький контент: зона відповідальності ЗМІ чи аудиторії? / К. О. Афанасьєва (Горська) // Держава та регіони. – Серія: Гуманітарні науки. – 2014. – № 1–2. – С. 74–79.
2. Бондаренко Т. Г. Експертне опитування медійників щодо інформаційної взаємодії з аудиторією: методологія та процедура / Т. Г. Бондаренко // Humanities and Social Sciences. Science and Education a New Dimension. – 2016. – IV (18). – Issue 109. – P. 56–60.

3. Журналістика : словник-довідник / авт.-уклад. І. Л. Михайлин. – К. : Академвидав, 2013. – 320 с. – (Серія «Nota bene»).
4. Посібник з верифікації / ред. К. Сільверман; пер. В. Білоусов. – Київ : Європейський центр журналістики, 2014. – 130 с.
5. Посібник із верифікації для розслідувальної журналістики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://books.irrp.org.ua/verificationhandbook/rozdil-1-mozhливист-vikoristannya-v-rozsliduvannyah-informatsiyi-z-vidkritih-dzherel-ta-koristuvatskogo-kontentu/>.
6. Скотт М. Руководящие принципы для теле- и радиовещательных компаний по развитию пользовательского контента (ПК) и медиа и информационной грамотности (МИГ) [Текст] / М. Скотт. – Международная евразийская академия телевидения и радио, 2011. – 72 с.
7. Сухомлин О. UGC (User-Generated Content) у журналістському полі / О. Сухомлин // Образ. – 2015. – Вип. 1. – С. 159–165.

Коваль Світлана Валеріївна, викладач кафедри журналістики, реклами та PR-технологій ННІ української філології та соціальних комунікацій Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Науковий керівник – *Т. Г. Бондаренко*, кандидат філологічних наук, доцент.

Наталія Куськова
Ужгород, Україна

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАКАРПАТСЬКИХ ІНТЕРНЕТ-ЗМІ

Явище онлайн-мас-медіа є новим, а тому більшість наукових розробок досі визначають парадигму цього поняття, значна частина питань є дискусійними і зараз. Зокрема, це питання щодо визначення поняття «Інтернет-ЗМІ», критеріїв відбору онлайн-медіа серед усіх веб-ресурсів, їх класифікації. Тему онлайн-медіаресурсів досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні вчені: І. Давидов, Б. Потятиник, О. Мелешенко [3], Л. Коханова, А. Калмиков [1], О. Мацкевич, І. Новожилова [5], М. Чабаненко [8], К. Сіріньок-Долгарьова [7], О. Коцарев [2], О. Коновалова, Р. Крейг, М. Стівенс та ін.

На думку О. Мелешенка, новини є одним із головних чинників, які сприяють популярності мережі Інтернет. Оперативність подачі інформації, максимальна свобода слова та зручність користування надає перевагу всесвітній павутині. А тому й помітна тенденція розвитку онлайн-видань та збільшення потоку новин у рази й розмаїття новинної інформації [3, с. 96–101].

Згідно з концепцією професора комунікацій Інституту публіцистики та комунікації Т. Квандта, відмінними особливостям онлайн-медіа від

класичної публіцистики є наявність таких характеристик: мультимедійність, інтерактивність, високий рівень охоплення аудиторії, актуальність, безмежність та нелійність [6, с. 33].

На жаль, в Україні Інтернет-ЗМІ не регулюються законодавством, що створює складність у їх дослідженні. Адже якби існував певний реєстр онлайн-засобів масової інформації, можна було б відразу виокремити з них закарпатські онлайн-медіа.

Щоб визначити, що таке Інтернет-ЗМІ, будемо послуговуватися критеріями ідентифікації веб-ресурсу М. Чабаненко [8]. Обрані Інтернет-видання ми згрупували за кількома ознаками.

За **географічною ознакою** виділяємо сайти, що представляють новини усієї області або конкретного району чи міста:

1) **загальнозакарпатські**: «Час Закарпаття» (chas-z.com.ua), «Заголовок» (zaholovok.com.ua), «Голос Карпат» (goloskarpat.info), «PMG» (pmg.ua), «TOUR INFORM Zakarpattya» (tourinform.org.ua), «Ужінформ» (uzhinform.com), «PIO» (rionews.com.ua), «KarpatNews» (karpatnews.in.ua), «Varosh» (varosh.com.ua), «MUKACHEVO.NET» (mukachevo.net), «Неділя» (Nedilya.net), «Закарпаття онлайн» (zakarpattya.net.ua), zakarpattpost.net, tysa1.tv, 21tv.info та інші онлайн-медіа, що висвітлюють новини області;

2) **місцеві**: «Перечин онлайн» (perechin.info), «Міжгір'я онлайн» (mgir.info), «Хуст онлайн» (chust.info), «Берегово онлайн» (berekovo.info), «Тячів онлайн» (tjachiv.info), «Виноградів онлайн» (vinogradiv.info), «Мукачеве онлайн» (muka4evo.info), «Свялява онлайн» (svaljava.info), «Воловець онлайн» (volovetsj.info), «Іршава онлайн» (irshava.info), «Великий Березний онлайн» (berezniy.info), «Рахів онлайн» (rachiv.info), «Ужгород онлайн» (uzh-horod.info), «Газета Ужгород» (gazeta-uzhgorod.com), «0312» (0312.ua) та інші видання, що розповідають про новини міст Закарпаття.

Окремо проаналізовані медіа-ресурси залежно від того, чи є вони **власне онлайн-новинами**, чи **мають аналоги** у традиційних ЗМІ:

1) **належить одному з традиційних ЗМІ**: «PMG» (pmg.ua) – газета «Панорама», «PIO» (rionews.com.ua) – газета «PIO», «Неділя» (Nedilya.net) – газета «Неділя», zakarpattpost.net – газети «Закарпатські ОГОлошення», «Поради» та ряд інших, tysa1.tv – радіо «Тиса ФМ» та телеканал «Тиса1», 21tv.info – телеканал «21 Ужгород», «Газета Ужгород» (gazeta-uzhgorod.com) – газета «Ужгород» та ін.;

2) **власне онлайн-медіа, що немає аналогів**: «Час Закарпаття» (chas-z.com.ua), «Заголовок» (zaholovok.com.ua), «Голос Карпат» (goloskarpat.info), «TOUR INFORM Zakarpattya» (tourinform.org.ua), «Ужінформ» (uzhinform.com), «0312» (0312.ua), «7днівInfo» (7dniv.info) та інші.

Відзначимо, що на основі двох класифікацій (російського вченого О. Коцарева та української дослідниці М. Чабаненко) ми описували онлайн-медіа за **ознакою традиційного засобу масової комунікації, від якого він походить** :

1) **інтернет-радіо**: «Закарпаття ФМ» (zakarpattya.fm), «Тиса ФМ» (tysa1.tv);

2) **інтернет-преса**: «PIO» (rionews.com.ua) – газета «PIO», «Заголовок» (zaholovok.com.ua), «Varosh» (varosh.com.ua), «MUKACHEVO.NET» (mukachevo.net) та інші;

3) **інтернет-телебачення**: «Ужінформ» (uzhinform.com), телеканал «21 Ужгород» (21tv.info), «Тиса1» (tysa1.tv);

4) **новинарні сайти**: «Голос Карпат» (goloskarpat.info), «MUKACHEVO.NET» (mukachevo.net), «Неділя» (Nedilya.net), «Закарпаття онлайн» (zakarpattya.net.ua) та ін.

За тематикою аналізованих онлайн-медіа виокремлюємо такі групи:

1) **мономатичні**: «Varosh» (висвітлюється тема культури), «TOUR INFORM Zakarpattya» (туристична тематика), «LOBDA» (спортивний), «Закарпаття спортивне» (спортивний);

2) **політематичні**: «0312», «7днівInfo», «PIO», «Ужінформ» та ін.

За класифікацією російської дослідниці М. Лукіної ми виділили:

1) **електронні версії традиційних ЗМІ**: 21tv.info – телеканал «21 Ужгород», «Газета Ужгород» (gazeta-uzhgorod.com) – газета «Ужгород»;

2) **модифіковані онлайн-версії традиційних ЗМІ**: «PMG» (pmg.ua) – газета «Панорама», «PIO» (rionews.com.ua) – газета «PIO»;

3) **медіа-проекти без офлайнових прототипів, які створені для мережі**: «Varosh» (varosh.com.ua), «MUKACHEVO.NET» (mukachevo.net), «Свалява онлайн» (svaljava.info).

Отже, можемо резюмувати, що частина проаналізованих видань не мають зазначених на сайті адреси й телефонного номера редакції, а тільки спеціальне віконце для надсилання повідомлення. На нашу думку, багато проблемних та дискусійних питань, таких як виокремлення онлайн-ресурсів серед загальної кількості веб-сайтів, регулювання авторських прав та надання редакції відчуття відповідальності за опубліковані матеріали, можна вирішити законом про Інтернет-ЗМІ. Під час дослідження помітили, що лише на кількох сайтах онлайн-медіа, які мають традиційний аналог, вказано реєстраційних номер. Вважаємо, що зареєстровані онлайн-мас-медіа мали б більш якісний «журналістський продукт» та контент, що прямо впливає на поняття «Інтернет-медіа» та класифікацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калмыков А. А. Интернет-журналистика: [учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности «Журналистика»] / А. А. Калмыков, Л. А. Коханова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 383 с.
2. Коцарев О. Интернет-сайты: функционально-содержательная типология / О. Коцарев [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу: http://www.philology.univer.kharkov.ua/katedras/prof_sites/.../kots_article_2.pdf
3. Мелешенко О. К. Взаємодія ЗМІ: нові форми як відповідь на виклики часу / О. К. Мелешенко // Вісник Запорізького державного університету: [зб. наук. статей]. Філологічні науки. – 2002. – №3. – С. 95–99.

4. Никитенко А. Типологический анализ сетевых изданий как научная проблема / А. Никитенко // Журналистика и медиаобразование в XXI веке: сб. научных трудов Междунар. науч.-практ. конф. (Белгород, 25-27 сент. 2006 г.). – Белгород : Изд-во БелГУ, 2006. – С. 134–138.
5. Новожилова І. Чому інтернет-медіа вигідно не мати юридичного статусу ЗМІ / Ірина Новожилова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/media_law/law/chomu_internetmedia_vigidno_ne_mati_yuridichnogo_statusu_zmi/
6. Охріменко Г. Інструментарій українських полемістів XVI-XVII і сучасний дискурс онлайн-медіа / Г. Охріменко // Матеріали україно-польського науково-практичного семінару «Онлайнова журналістика: специфіка, завдання аудиторія». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.ua.edu/2396/1/%D0%9E%D1%85%D1%80%D1%96%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf>
7. Сірінюк-Долгарьова К. Г. Глобальний новинний дискурс: тенденції функціонування англomовних інтернет-медіа : монографія / К. Г. Сірінюк-Долгарьова. – К. : ЦВП, Запоріжжя : ЗНУ, 2012. – 183 с.
8. Чабаненко М. Критерії ідентифікації веб-ресурсу як Інтернет-видання України / М. Чабаненко [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://social-science.com.ua/article/182>

Куськова Наталія Олександрівна, студентка філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *Л. Я. Поліха*, кандидат мистецтвознавства, доцент.

Анастасія Нечипорук
Ужгород, Україна

МОВЛЕННЄВЕ ВИРАЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ПРИДБАННЯ ТОВАРУ (НА МАТЕРІАЛІ СНІПЕТІВ GOOGLE)

Стрімкий розвиток технологій в інформаційно-комунікативній сфері відкриває все нові засоби впливу на людину, мотивує її до тих чи інших дій. Інтернет як одна з найпотужніших платформ пошуку та передачі інформації дозволяє сьогодні рекламувати та просувати різноманітні товари та послуги.

Проблемі мовленнєвого маніпулювання, яке може бути виражене й через засоби мотивації до придбання товару, приділяють значну увагу в наукових дослідженнях сучасності. Питання мовленнєвого впливу досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, – такі, як В.В. Зірка, Є.Ф. Тарасов, Є.В. Шелестюк, Р.М. Блакар, А.А. Данилова, Г.Г. Поцепцов [1; 4-9].

Мотивація як мовне явище є актом відображення ознаки предмета в його назві засобами мови [3]. Мовленнєвим вираженням мотивації до придбання товару у нашому випадку є вказівка на певні характеристики цього товару, можливість його придбати, отримати за допомогою служб доставки тощо. Традиційно дослідники (І.Ю. Агапова, В.Л. Музикант, Є.В. Ромат та ін.) об'єднують мотиви у три групи: раціональні, емоційні та моральні.

Актуальність нашого дослідження зумовлена тим, що мовленнєве вираження мотивації до придбання товару у сніпетах ще не досліджене.

Метою статті є аналіз засобів мовленнєвого вираження мотивації до придбання товару у сніпетах результатів пошуку Google.

Терміном «сніпет» називають невеликі уривки тексту із сайту, знайденого пошуковою системою, що використовуються як опис покликання в результатах пошуку. Як правило, вони містять контекст, у якому вжите ключове слово в тексті на сторінці [10]. Варто зазначити, що зі всієї сторінки результатів пошуку сніпети є в органічних пошукових результатах, що є основною частиною пошуку, та контекстних оголошеннях, тобто тих, що розміщені на платній основі. Останні мають позначку «реклама» або «оголошення».

Система встановлює відповідність ключових слів термінам у пошукових запитах, які вводять користувачі, або веб-вмісту, який вони переглядають. Написавши влучний сніпет, рекламист або SEO-спеціаліст, який займається просуванням товарів чи послуг в Інтернеті, може охопити ту цільову аудиторію, яка шукає саме те, що пропонує компанія, збільшити CTR (від англ. Click-through rate – показник клікабельності – метрика в інтернет-маркетингу, яка визначається як відношення кількості кліків на сайт або рекламне оголошення до кількості показів, вимірюється у відсотках [9]), а отже, і продаж.

З особливостями добору ключових слів, механізмом роботи аукціону та іншим можна ознайомитись у довідці AdWords [10].

У нашій статті проаналізуємо сніпети у результатах пошуків, пов'язаних із придбанням одягу. За допомогою GoogleTrends ми проаналізувати чотири пошукові запити та отримали такі результати: у середньому кількість пошуків за запитом «Одежда» становить 76%, «Одяг» – 21%, «Детская одежда» – 9%, «Дитячий одяг» – 3%, тобто запити російською мовою значно перевищують запити українською (останні поширені переважно на теренах західної України).

Для аналізу ми відібрали 400 сніпетів (100 сніпетів/запит). Слід зазначити, що кількість рекламних оголошень з-поміж усього матеріалу є досить малою – 13 результатів, тобто близько 3%. Найбільша кількість припадає на запит російською мовою «Одежда» – 85%, решта – «Детская одежда» – 15%. Рекламних оголошень за запитом українською мовою станом на час збирання емпіричного матеріалу для нашого дослідження не було.

Найуживанішими словами у сніпетах за цими запитами є: «одяг», «купити», «доставка». Для сніпетів пошукових запитів «Одежда» та «Одяг» характерними також є: «Україна», «жіночий», «Інтернет-магазин». Однак і в них є певні особливості, наприклад, у першому випадку найуживанішими є також: «ціни», «оптом», у другому – «чоловічий», «взуття», «ассортимент». Що стосується сніпетів у пошукових запитах «Детская одежда» та «Дитячий одяг», то для них спільним є слово «дитячий». Властивими для першого випадку є також «ціни», «Інтернет-магазин», а для останнього – «детально», Україна», «магазин».

Ці лексеми є виразниками не тільки структурно-семантичного компоненту текстів, а й є засобами реалізації раціонального мотиву, який застосовують для людей з раціонально-логічним мисленням. Часто поєднують різні групи мотивів для сильнішого впливу на споживача. Наприклад: *«"Улюблений наряд" – нова колекція практичного й модного одягу для розкішних жінок: кофти, сукні, костюми та багато іншого. Розмір – по фігурі, вартість – по кишені, фасон – до вподоби. Вибирайте легко, щоб носити із задоволенням!»*. Виразниками емоційного мотиву є: «улюблений», «нова», «модний», «розкішні», «до вподоби». Виразниками ж раціонального мотиву є «практичний», «по кишені». Також здійснюється вплив шляхом широкого використання однорідних членів речення, що несуть повідомлення про наявність широкого асортименту, таким чином указуючи на раціональність вибору саме цього сайту для покупки одягу (мотив вигоди). Цікавим є застосування складного безсполучникового речення зі складними іменними присудками, що надають стрункості та мелодійності сніпету, а також сполучення лексем, що належать до різних груп мотивів («практичний та модний»), що створює ефект ідеального вибору та мотивує клієнта до придбання одягу саме цього бренду.

Також використовують психологічний прийом «соціальний доказ». Часто розширенням сніпетів є оцінка того чи іншого товару або бренду, тобто рейтинг, що оформлюється п'ятьма зірочками, наприклад: «Рейтинг: 163/165 – 33 голоса». Цей прийом застосовується, коли люди не можуть визначити кращий для себе спосіб поведінки і починають покладатися на думку, поведінку довколишніх. Окрім цього, такі засоби підвищують рівень довіри до товару, адже якщо якість цього товару підтвердило багато людей, то є ймовірність, що він справді якісний.

Емоційні мотиви – це мотиви, засоби яких викликають певні емоції або відчуття, які можуть виникати без ретельного обдумування і виявляються в нераціональних рішеннях, які викликає товар, текст, реклама тощо. Наприклад: *«Женская одежда – это самый востребованный товар на рынке, поскольку каждая представительница прекрасного пола хочет выглядеть стильно, со вкусом и интересно. Для этого модные дизайнеры каждый сезон выпускают что-то новенькое и особенное, что должно привлечь внимание»*. На емоційний мотив указують слова «востребован-

ний», «стильно», «со вкусом», «интересно», «модные», «новенькое», «особенное». Як бачимо, для опису товарів часто використовують лексику з огляду на гендерну належність реципієнта (у цьому випадку – жінок), для якої характерні вказівки елегантності, стильності, вишуканості, а також оцінні лексеми «самый востребованный», «что-то новенькое» та ін. Тут ужито й гіперболізацію (ілюзія великого попиту «самый востребованный») та перифраз («представительница прекрасного пола» замість «жінка»).

Інколи використовують психологічний прийом «дефіцит». Наприклад, *«Український бренд одягу Nine. Ми створюємо кожену модель одягу лише в дев'яти одиницях: 3-XS, 3-S, 3-M. Обирай NINE - будь завжди особливою, по українськи!»*. Цей прийом застосований задля підвищення унікальності товару, а отже, певною мірою збільшується і бажання його придбати.

Поширеним є також емоційний мотив відкриття: *«Откройте для себя детскую одежду и аксессуары на YOOX! - Коллекция Весна-Лето и Осень-Зима. Широкий ассортимент товаров от лучших дизайнеров, доставка по всей стране и безопасная система оплаты»*. Тут він поєднаний із раціональним мотивом («широкий ассортимент», «доставка по всей стране», «безопасная система оплаты»). За допомогою дієслів у формі наказового способу реципієнта інтригують, виражають спонукання до дії (пряму пропозицію відвідати сайт та оцінити пропоновані товари), звертаються ніби до кожного споживача. Використання окличних речень додає сніпету емоційності. Часто використовуються й риторичні запитання, наприклад: *«Хотите покупать ребенку одежду, качество которой не вызывает сомнений? Онлайн магазин «МОДНЫЙ РАЙ» презентует коллекцию оригинальных моделей для мальчиков и привлекательных нарядов польского и украинского производства для девочек»*. У запитанні формується проблема, яку вирішує компанія-виробник.

Третя група мотивів у сніпетах трапляється значно рідше. Це моральні мотиви: порядності, чесності, справедливості, співчуття, захисту навколишнього середовища та ін. Вони ґрунтуються на основних моральних цінностях, що є в суспільстві. Варто зазначити, що мотив захисту навколишнього середовища тісно переплітається з раціональними мотивами. Найчастіше він трапляється в сніпетах, що характеризують дитячий одяг. На нашу думку, це пов'язано з тим, що для категорії матерів найважливішим критерієм відбору одягу є якість та натуральність продукції. Наприклад: *«При разработке новой коллекции фахівці LEGO® WEAR починають з критерію екологічної чистоти використовуваних фарб, тканин, матеріалів. Одяг не тільки повинен бути красивим і зручним, але і не повинен містити шкідливих хімічних речовин, тому при виробництві відстежують якість починаючи з матеріалів»*. Формулювання «екологічна чистота» та «не повинен містити шкідливих речовин» натякають на те, що компанія піклується про природу і здоров'я дитини.

У зв'язку з подіями останніх декількох років, що відбуваються у нашій державі, почали більше апелювати до патріотичних мотивів, націо-

нальних символів. Тому це не залишилось осторонь і сфери виробництва та продажу одягу; це стало одним із виразних моральних мотивів сьогодення. Наприклад, *«Патріотичний магазин Фолк Мода пропонує турботливим батькам обирати найкращий дитячий одяг. Ми маємо саме такий, адже сумлінно добирали для його виробництва найкращу сировину, сучасне обладнання та майстерних працівників. Привчайте своїх діточок змалку бути патріотами та яскравими»*. Виразником цього мотиву є слова: «патріотичний», «сумлінно добирати», «змалку бути патріотами».

Як можна зробити висновки з нашого дослідження, контекстна реклама найчастіше вживається у російськомовних запитах. Серед поширених мотивів можна виділити емоційний та раціональний, які часто поєднують, створюючи при цьому більший ефект. Поширеними мовними засобами вираження мотивації є використання дієслів у формі наказового способу, використання оцінних лексем, стилістичних прийомів, риторичних запитань, окличних речень, однорідних членів речення та гендерної лексики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блакар Р. М. Язык как инструмент социальной власти (теоретическо-эмпирическое исследование языка и его использования в социальном контексте) / Р. М. Блакар // Язык и моделирование социального взаимодействия. – М. : Прогресс, 1987. – С. 88–125.
2. Данилова А. А. Манипулирование словом в средствах массовой информации. 2-е изд. – М. : «Добросовет», «Издательство “КДУ”», 2011. – 232 с.
3. Зирка В. В. Языковая парадигма манипулятивной игры в рекламе // В. В. Зирка. – Днепропетровск, 2005. – 19 с.
4. Леонтьев А.А. Потребности, мотивы и эмоции // Психология эмоций. Тексты. – М.: МГУ, 1993. – С.171–180.
5. Ромат Е.В. Реклама: История, теория, практика / Е.В. Ромат. – СПб., 2003. – 560 с.
6. Тарасов Е. Ф. Речевое воздействие: Методология и теория / Е. Ф. Тарасов // Оптимизация речевого воздействия. – М.: Наука, 1990. – С. 5–18.
7. Тарасов Е.Ф. Язык и сознание: парадоксальная рациональность / Е. Ф. Тарасов. – Москва: Институт языкознания, 1993. – 174 с.
8. Шелестюк Е. В. Способы, типы, приемы и инструменты речевого воздействия / Е. В. Шелестюк // Классическое лингвистическое образование в современном мультикультурном пространстве – 2. Материалы междунар. науч. конф.: В 2 ч. – Пятигорск: Пятигорский государственный лингвистический университет, 2006. – С. 153–164.
9. С니ппет // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Сниппет>

10. Довідка Adwords // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://support.google.com/adwords>
11. CTR_(Интернет) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://ru.wikipedia.org/wiki/CTR_\(Интернет\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/CTR_(Интернет))

Нечипорук Анастасія Василівна, студентка філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *Шаркань Василь Васильович*, кандидат філологічних наук, доцент.

Ірина Олаг
Ужгород, Україна

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОГО ЖУРНАЛІСТИКОЗНАВСТВА НА ЗАКАРПАТТІ

XXI століття створило унікальні можливості для розвитку наук, зокрема й журналістикознавства, завдяки технологічним новаціям, які неабияк допомагають вченому розібратися з актуальними питаннями не лише сучасності, а й минулого. Саме тому варто зосередити увагу на аналізі ще не вивченого – засобів масової інформації, які (успішно чи не дуже) функціонували на українських теренах і є нашою історією. А історію, як відомо, не можна писати фрагментарно. Адже досягнення чи недоліки ЗМІ минулих століть здатні багато чого навчити сучасні медіа, які в епоху цифрових технологій досягли вже значних успіхів.

Як зазначають автори монографії «Нарис з історії та теорії українського журналістикознавства», зародження українського журналістикознавства припадає на кінець XIX–XX століття [14]. Українська преса було предметом дослідження починаючи від І. Франка та О. Маковея, дослідників «другої хвилі» – М. Грушевського, М. Возняка, В. Ігнатієнка, В. Щурата, М. Нечиталюка, І. Кревецького та ін., зарубіжних дослідників-журналістикознавців – А. Животка, В. Тернопільського і т. д., радянських наукових шкіл та сучасників, зокрема В. Здоровеги, В. Шкляра, Н. Сидоренко, О. Мукомели, С. Костя, М. Романюка тощо.

Якщо говорити про журналістикознавчі дослідження, у яких здійснено аналіз преси Підкарпатської України або Закарпаття, то їх проводили такі дослідники, як І. Добош [10], В. Габор [8], П. Лісовий [13], Ю. Бача [2], М. Вегеш [7], В. Гомонай [9], Ю. Бідзіля [5] та ін. Але, попри це, відповідні дослідження про закарпатські ЗМІ не представлені в «Нарисі з історії та теорії українського журналістикознавства: Монографія» [14], яке сьогодні вважається найбільш ґрунтовним та добре структурованим виданням із журналістикознавства. Окрім цього, ці дослідження закарпатських медіа не охоплюють усієї широкої гами здобутків закарпатської журналістики, а представляють здебільшого медіа окремих років XX–XXI століття. Саме тому наше дослідження є важливим для теорії та практики вітчизняного журналістикознавства.

Метою нашої наукової статті є аналіз монографій, а також статей та інших видань сучасних учених, у яких досліджено розвиток історії закарпатської періодики в Закарпатті.

У процесі роботи над статтею ми використовували загальнонаукові методи дослідження – емпіричні (опис), теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, пояснення).

Актуальність дослідження зумовлена сучасним становищем медіа на Закарпатті: їх численністю, формами власності, жанровим розмаїттям, аудиторною спрямованістю тощо. Ми зосередити увагу на розвідках, що стосуються сучасних засобів масової інформації. Адже, як зазначає Ю. Бідзіля, станом на 1999 рік на Закарпатті було зареєстровано й перереєстровано 196 періодичних видань, і з кожним роком їхня кількість зростає [6]. Цікавим є те, що Ю. Бідзіля у посібнику для журналістів «Преса Закарпаття ХІХ-ХХ століть» [5], окрім теоретичного викладу, подає бібліографію періодичних видань Закарпаття (1856-1943 та 1991-2001), алфавітний покажчик 1856-1943 рр. й 1944-2001 рр. Це сформувало чітку картину розвитку преси на Закарпатті, яка у зв'язку з тематичною та мовною різноманітністю потребувала належної структуризації, дало автору виділити 4 етапи, чи періоди, формування періодики на Закарпатті, й зробило аналізовану розвідку джерелом для подальших наукових пошуків у полі закарпатської журналістики.

Дослідники історії закарпатської періодики розглядають різні актуальні питання, які стосуються методології, періодизації або ж окремих постатей закарпатської журналістики і т. ін. Чимала кількість наукових досліджень описує першу половину ХХ століття, а саме 20-30-ті роки.

Вивчаючи історію західноукраїнської преси, С. Кость виокремлює «одну з важливих методологічних проблем історії преси – розуміння принципів дослідження, якими необхідно послуговуватися у роботі з історичними джерелами», наводить приклад монографії І. Добоша «Історія української журналістики Закарпаття 20-30-их років ХХ століття» [10]. Він зауважує, що «монографія, хоч у багатьох розуміннях і не витримує критики, оскільки складається з опису кільканадцяти газетних і журнальних видань, стала фактом історіографії української преси, і наступні дослідники історії української преси Закарпаття (В. Габор, наприклад) уже звертають на це увагу» [11, с. 188].

Ми вважаємо, що не тільки І. Добош, а й П. Лісовий, Ю. Бача, а також В. Габор, М. Вегеш, С. Кость та ін. є тими посталями в закарпатському журналістикознавстві, які створили основу для наукових досліджень преси Закарпаття.

С. Кость у статті, присвяченій західноукраїнській пресі 20-30-х років ХХ століття, під назвою «Жіноча преса», описуючи становлення і розвиток друкованих ЗМІ для жінок на західній Україні, об'єктом функціонування медіа на Закарпатті в 20-30-ті роки пише про «існування жіночої секції при товаристві просвіта, і жіночого союзу в Ужгороді» [12, с. 137],

не згадавши про жодне друковане видання, яке функціонувало в той час у цьому регіоні.

Серед видатних постатей закарпатської культури почесне місце зайняв інтелігент Олександр Духнович, діяльність якого стала предметом зацікавлень відомих митців, до прикладу Василя Гренджі-Донського. Сучасна закарпатська дослідниця О. Барчан у праці «Олександр Духнович в оцінці Василя Гренджі-Донського» [3] так описує дві вищезгадані особистості: «Діяльність О. Духновича на ниві закарпатської культури мала вплив на формування творчої інтелігенції краю як в ХІХ, так і в ХХ столітті. Не був винятком і відомий закарпатський журналіст й письменник В. Гренджа-Донський. Адже, О. Духнович для нього завжди залишався будителем закарпатських українців і ворогом панівних класів» [3, с. 4].

Життя та діяльність Василя Гренджі-Донського проаналізовано О. Барчан у монографії «Публіцистика Василя Гренджі-Донського 20-30-х рр. ХХ століття», яка складається з 3-ох розділів, що висвітлюють історіографію питання, предмет дослідження й основні риси індивідуального стилю журналіста, суспільно-політичну та культурологічну проблематику в його публіцистиці [4]. Авторка вважає, що «роль Василя Гренджі-Донського в боротьбі за національну самобутність, державність, становлення та формування україномовної преси в реаліях сьогодення постає особливо вагомою. Адже, нині в Україні за умов військової агресії, внутрішньополітичної боротьби за владу постали проблеми, з якими зіткнулося Закарпаття у 20-30-х роках ХХ століття» [4, с. 3].

Не можна не згадати дослідження, які були присвячені не менш відомій людині в закарпатській журналістиці, Августину Волошину. Зокрема, В. Тарасюк, вивчаючи педагогічну проблематику в журналістиці Волошина, писав про «недосказаність стосовно журналістської діяльності А. Волошина, значне місце в якій відведено саме педагогічній тематиці. Волошин у багатьох публікаціях наголошував на нерозривному зв'язку школи і суспільства, вихованого на народних інтересах, традиціях» [15, с. 406-407]. На нашу думку, В. Тарасюк, аналізуючи публікації Волошина, не тільки розкриває змістові особливості творчості журналіста, а й відзначає його авторський підхід до читача завдяки яскравим прикладам, які наводив Волошин у власних матеріалах, проблемним питанням, а також жанровим розмаїттям та манері викладу автора. Творчість А. Волошина стала чи не головним об'єктом журналістикознавчих досліджень В. Тарасюка, що підтверджує вихід монографії під назвою «Августин Волошин. Життя і помисли президента Карпатської України» [1]. Дослідники в цій науковій праці зауважують, що «як Олександр Духнович вважається великим будителем закарпатських українців у ХІХ столітті, так Августин Волошин – найвизначніша постать Срібної Землі віку ХХ-го» [1, с. 5]. У дослідженні наукова розвідка В. Тарасюка вміщена в останньому розділі видання й складається з 3-х змістових блоків: «Августин Волошин – журналіст, редактор, видавець», «В обстоюванні народної преси», «Із публіцистичних здобутків».

Володимир Тарасюк описував і спортивну публіцистику закарпатської преси 1920-1930-х років. У публікації «Спортивна публіцистика в закарпатській пресі 1920-1930-х років» висловлює думку, що «загалом вплив періодики 1920-1920-х років на розвиток національної ідеї в краї за Карпатами тією чи іншою мірою вивчали В. Габор, А. Животко, І. Крупський та ряд інших. Однак про значення спортивної публіцистики практично не йшлося» [16]. Автор додає: «спортивна публіцистика пропагувала національну ідею, вирізнялася в жанровому та тематичному аспектах, однак неухильно слугувала двоєдиній меті – з одного боку, сприяти утвердженню серед населення здорового способу життя, а з другого, через спорт поширювати патріотичні почуття, а з ними прискорити визволення народу» [16].

Ю. Бідзіля, як і В. Тарасюк, у статті «Сучасні періодичні видання Закарпаття» [6] питання національного відродження розглядає через ЗМІ, хоча він спрямував аналіз не на XIX-XX століття, а на сучасну незалежну періодику. Автор зауважує, що «у процесі сьогоdnішнього національного відродження не тільки українського, а й тих нацменшин, які тут проживають немалу роль відіграють ЗМІ, зокрема й друковані, на сторінках яких пропагується суспільно-політичне, культурно-мистецьке та духовне відродження у нашому суспільстві. Українське національне відродження має специфічні риси: українізація, боротьба зі зросійщенням, демократизація, які мають не лише позитивний, а й негативний наслідок, оскільки нині у суспільстві побутують ідеї, що буквально знищують принцип співіснування різних етнічних груп в Україні. Одним із таких негативних проявів, автор вважає неорусинство, яке підтримують деякі закарпатські ЗМІ» [6, с. 198]. Окрім цього, Ю. Бідзіля подає тут докладну типологію друкованих закарпатських видань за формою власності, згадує про лідерів серед україномовної преси Закарпаття, і, звісно, про періодичні видання національних меншин, які «сприяють толерантності у міжетнічних стосунках, таким чином відроджують власну культуру тих етносів, котрі проживають на закарпатській території» [6, с. 202].

Аналіз розвідок про закарпатські засоби масової інформації наводить на думку про те, що журналістикознавство Закарпаття перебуває на етапі розвитку, зокрема активно здійснюються дослідження мови закарпатських мас-медіа. Звичайно, вже є чимало наукових надбань, хоча закарпатському пресознавству бракує фундаментального дослідження про медіа краю. Як писав Ю. Бідзіля, «у нас і досі триває стадія національного відродження» [6] і ще є багато того, що чекає на відродження, і звісно, чимало нового, яке хоч зародилося, але жде свого часу для наукового вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Августин Волошин. Життя і помисли президента Карпатської України: [монографія] / М. М. Вегеш, М. І. Кляп, В. Ю. Тарасюк, М. Ю. Токар. – Ужгород: Карпати, 2005. – 464 с.
2. Бача Ю. Олександр Духнович у нашій сучасності / Ю. Бача // Срібна земля. – 1993. – Ч. 24.

3. Барчан О. В. Олександр Духнович в оцінці Гренджі-Донського / О. В. Барчан // Вісник Львів. ун-ту. – Вип. 24. – С. 3–8.
4. Барчан О. Публіцистика Василя Гренджі-Донського 20-30-х рр. ХХ століття: [монографія] / О. В. Барчан. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2017. – 200 с.
5. Бідзіля Ю. Преса Закарпаття ХІХ-ХХ століть: Посібник для журналістів / Ю. Бідзіля. – Ужгород: МП «Ліра», 2001. – 80 с.
6. Бідзіля Ю. М. Сучасні періодичні видання Закарпаття у контексті національного відродження / Ю. М. Бідзіля // Вісник Львів. ун-ту. – Вип. 21. – С. 198–202.
7. Вегеш М. Історичні дослідження. Т. ІІІ. Августин Волошин: педагог, політик, людина: [монографія] / М. Вегеш; Ужгор. держ. ун-т, НДІ карпатознавства. – Ужгород, 2000. – 358 с.
8. Габор В. Українські часописи Ужгорода (1867-1944): історико-бібліографічне дослідження / В. Габор / наук. ред. консультант д-р іст. наук. М. М. Романюк. – Львів, 2003. – 564 с.
9. Гомонай В. В. Августин Іванович Волошин. / В. В. Гомонай // Антологія педагогічної думки Закарпаття (ХІХ-ХХ ст.). – Ужгород, 1992.
10. Добош І. Історія української журналістики Закарпаття 20-30-х рр. ХХ ст. / І. Добош. – Ів.-Франківськ, 1995.
11. Кость С. Дослідження історії західноукраїнської преси: методологічні проблеми / С. Кость // Вісник Львів. ун-ту. – Вип. 28. – С. 184-192.
12. Кость С. Жіноча преса / С. Кость // Вісник Львів. ун-ту. – Вип. 30. – С. 123–141.
13. Лісовий П. М. Журналістика Закарпаття 50-70-х рр. ХІХ століття і її зв'язки з іншими українськими землями та Росією: конспект лекцій / П. М. Лісовий. – Ужгород, 1969. – 54 с.
14. Різун В. В., Трачук Т. А. Нарис з історії та теорії українського журналістикознавства: [монографія] / К.: нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – 232 с.
15. Тарасюк В. Ю. Педагогічна проблематика в журналістиці Августина Волошина у контексті національного відродження / В. Ю. Тарасюк // Вісник Львів. ун-ту. – Вип. 21. – С. 406–410.
16. Тарасюк В. Ю. Спортивна публіцистика в закарпатській пресі 1920-1930-х років / В. Ю. Тарасюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http: // zakarpattia.com](http://zakarpattia.com).

Олаг Ірина Михайлівна, студентка філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *Г. В. Шаповалова*, кандидат філологічних наук, доцент.

МЕДІАОСВІТА – ШЛЯХ ДО УБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЦИПІЄНТІВ ЯК СПОЖИВАЧІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Епоха інформаційного суспільства є черговим етапом еволюції людства й потужною перспективою подальшого й неминучого розвитку. Будь-який ЗМІ здійснює вплив на реципієнта та маніпулює ним. Проте яким буде цей вплив, залежить від самого професійного комуніканта. Сьогодні людство потребує спеціальної медіакомпетентнісної освіти для розуміння впливу інформаційних потоків на особистість.

До певної міри незахищені особи є цілком відкритими до інформації, яка їм нав'язується, адже вони не використовують механізм критичного мислення. Наприклад, у тележурналістиці з першого погляду привітна та щира поведінка ведучого може виявитися маніпулюванням або ж певним підготовчим етапом до безпосередньої психологічної дії, яка буде спрямовуватися на реципієнта.

Оперування методами психологічного процесу є виграшним інструментарієм у руках умілого професіонала. Наприклад, хоч у радіожурналістиці людина не має змогу бачити картинку, натомість вона за допомогою уяви може «намалювати» її. Таким чином, почуте сприймається так, як його подає сама підсвідомість. Завдання радіожурналіста полягає в тому, щоб, опираючись на методологію коригування світобачення, дати можливість реципієнтові отримати інформацію в комфортній для його сприйняття і засвоєння «обгортці» [3, с.27].

Як ми бачимо, медіакритика просто необхідна сучасній людині. Саме вона дає змогу споживачеві критично оцінити інформацію, «відкинути» непотрібне або ж узяти до уваги важливе й зробити власні висновки. Медіакритика є складником медіаосвіти. Тому, якщо говорити про практичне застосування критичного сприйняття продукту мас-медіа, то в першу чергу треба запровадити медіаосвіту.

Зважаючи на певну беззахисність реципієнта перед інформацією, яка просто «навалюється» на нього, фахівці вирішили застосувати певні практичні дії. Президією Національної академії педагогічних наук України в 2010-му році було схвалено Концепцію впровадження медіаосвіти в нашій країні. У цій програмі вказані певні положення, мета, завдання, принципи, умови та етапи здійснення медіаосвіти.

Важливим позитивним чинником є те, що Концепція передбачає врахування медіапотреб споживачів залежно від їхніх вікових, індивідуальних та соціально-психологічних особливостей. Одним із завдань стало впровадження медіаосвіти для дорослих і дітей на різних ступенях навчання: дошкільного, шкільного, позашкільного [2]. Звичайно, це дало б певний поштовх для глибокого розуміння медіа, наслідком стала б

освіченість суспільства в галузі мас-медіа. Люди розуміли б вплив ЗМІ, їхнє значення у формуванні й зміні думок.

Особистість повинна піклуватись про своє моральне здоров'я самостійно, а тому розумітися на екології мас-медіа. Проте розуміння маніпулятивного впливу й уміння уникнути його дії передбачає знання суті самих психологічних прийомів. Освічена людина, яка має належний інтелектуальний рівень та певний рівень медіаграмотності, може зрозуміти специфіку інформації, що їй нав'язується. Так проявляється й реалізується медіакритика.

Нерідко можна почути вислів «ЗМІ – це четверта гілка влади». Якщо кожна з трьох уже давно нам відома й виконує свою роль (виконавчу, законодавчу та судову), то які ж функції мають медіа? Тут можна багато писати про ідеальну роботу ЗМІ на прикладі світових медіа, згадавши про стандарти: оперативність, достовірність, простота викладу фактів, прозорість, об'єктивність і т.д. І хоч пишемо «ідеальна робота», та насправді це має бути нормою, а не чимось таким, що є недосяжним. Будь-який ЗМІ здійснює вплив на реципієнта та маніпулює ним. Як же людині в таких умовах бути в безпеці, а точніше – у медіабезпеці?

«Вікіпедія», покликаючись на «Юридичну енциклопедію», подає таке визначення слова «безпека»: «Це такі умови, в яких перебуває складна система, коли дія зовнішніх і внутрішніх чинників не призводить до процесів, що вважаються негативними по відношенню до даної складної системи у відповідності до наявних, на даному етапі, потреб, знань та уявлень» [1]. Сьогодні все більших обертів набирає медіаосвіта, яка просто необхідна сучасній людині. Саме вона дасть змогу споживачеві критично оцінити інформацію, «відкинути» непотрібне або ж узяти до уваги важливе і зробити власні висновки [4].

За А. Морозовою, медіабезпека – це стан захищеності кожного індивіда від недостовірної або небезпечної інформації, що завдає шкоди здоров'ю людини, її моральності й особистісному розвитку. Зараз є багато методів та навіть таких собі «наук», які досліджують уплив на реципієнта [3, с. 201].

Термін «медіабезпека» включає два напрямки: аудиторія та медіа як такі. Великою мірою безпека самих ЗМІ, їх функціонування та внутрішня політика залежать від конкретних факторів (політичних, економічних, соціальних тощо), які формують сприятливе або ж несприятливе середовище для ефективної діяльності медіа. А це у свою чергу першочергово вирішує той факт, з якою концепцією ЗМІ будуть впливати на реципієнтів і якого ступеня потрібності набуватимуть медіакритика та медіабезпека.

Сьогоднішній український інформаційний простір має свої досягнення, проте політичні, економічні, соціальні фактори відіграють величезну роль у діяльності медіа.

Таким чином, медіабезпека самих ЗМІ залежить від названих аспектів, котрі формують зовнішню та внутрішню специфіку діяльності медіа.

Проте засоби масової інформації не зможуть захистити свідомість реципієнта, бо ж зазвичай вони є тими комунікаційними каналами, через які відбувається вплив. Проблема критичного сприйняття стосується всього суспільства загалом, оскільки насамперед медіабезпека кожної людини залежить від її власних умінь «фільтрувати» запропоновану інформацію. Реципієнт, який є споживачем продукту ЗМІ, повинен самостійно турбуватись про те, чи з надійних джерел він отримує інформацію і яким саме чином він сприймає її – не задумуючись про достовірність чи обмірковуючи кожне почуте слово.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпека [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B0>.
2. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://magdrda.dnepredu.com>.
3. Маклюєн М. Розуміння медіа: Внутрішнє розширення / М. Маклюєн. – М.: «КАНОНпрес-Ц», «Кучкове поле», 2003. – 464 с.
4. Морозова А.А. Медіа-безпе́ность в эпоху информации / Информационное поле современной России: практики и эффекты: Материалы IX Междунар. науч.-практ. конференции / под ред. Баканова Р.П.: в 2-х т. – Т. 1. – Казань: Казан. ун-т, 2012. – 387 с.
5. Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія [Електронний ресурс] / Юрій Сергійович Шемшученко. – Режим доступу до ресурсу: <http://leksika.com.ua/legal/>.

Покотильська Ірина Петрівна, студентка I курсу гуманітарного факультету Національного університету «Острозька академія».

Науковий керівник – *В. М. Супрун*, кандидат філологічних наук, доцент.

Олеся Терлецька
Київ, Україна

ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ ФІНЛЯНДІЇ

Унікальність розвитку історії та культури кожної країни визначає наявність різноманітного досвіду створення, формування та функціонування національних бібліотек (НБ), та, відповідно, зумовлює різноманітність їхніх функцій, основних напрямків діяльності, пріоритетів, стратегій розвитку тощо [1, с. 169–170].

Провідні національні бібліотеки світу одним із основних напрямів власної діяльності визначають видавничу, яка реалізовується у різних

формах, а саме: у межах реалізації функції національного бібліографічного агентства країни (видають національну бібліографію), у межах реалізації функцій методичного та координаційного центру для інших бібліотек (видають методичні та інструктивні матеріали, виробничі періодичні видання тощо), у межах провадження науково-дослідної діяльності (укладають бібліографічні покажчики з різних тем, видають фахові наукові періодичні видання, монографії тощо). Сьогодні вся видавнича продукція НБ, як правило, доступна у кількох форматах: як у паперовому, так і в електронному.

Мета роботи – дослідити видавничу діяльність Національної бібліотеки Фінляндії, на основі аналізу матеріалів офіційного веб-сайту бібліотеки охарактеризувати її основні видання для визначення специфіки ведення видавничої діяльності національної бібліотеки у Фінляндії.

НБ Фінляндії була заснована 1640 р. у м. Турку як бібліотека Гельсінкського університету. Тільки 2006 р. відповідно до прийнятого закону фонди бібліотеки були відокремлені від університетської бібліотеки, і установа отримала статус національної. Власне видавничу діяльність бібліотека розпочала з першого друкованого каталогу бібліотечних фондів ще у XVIII ст., який вийшов в університетській типографії.

Система сучасних видань НБ Фінляндії переважно доступна для користувачів на офіційному веб-сайті установи у мережі Інтернет [2].

Одним із основних видань НБ Фінляндії є щорічний бюлетень, що від 1997 р. інформує громадськість про діяльність бібліотеки – проекти установи, основні тенденції розвитку інформаційної сфери у Фінляндії та закордоном, сучасні проблеми бібліотечної та видавничої справи у країні тощо. Тут також подаються наукові праці бібліотекознавців, статистика НБ, новинна інформація. З 2002 р. видання має назву «Бюлетень Національної бібліотеки Фінляндії». З 2008 р. видання поширюється тільки в електронній формі у форматі блогу – кожна стаття має окрему Інтернет-адресу та посилання на головній сторінці «Бюлетеня». Видання є англomовним [2].

Виконуючи функцію методичного центру для інших бібліотек та інформаційних центрів країни, НБ Фінляндії два-три рази на рік видає професійний журнал «Tietolinja» («Інформаційна лінія»). Видання представлено фінською мовою в електронному форматі. На сайті видання зберігається архів публікацій від 2014 р. Найповніше у журналі висвітлюються питання бібліотечних технологій та послуг, стандартизації та інформаційного менеджменту.

Наукові видання бібліотеки виділені в окрему серію, яка була започаткована ще 1918 р. У цій серії вийшли фундаментальні бібліографічні праці, монографії, які розкривають історію книгозбірні, біографії тощо. Загалом серія вміщує 81 видання різними мовами.

Соціокультурна діяльність як напрям роботи НБ Фінляндії реалізується в організації і проведенні виставок та різноманітних заходів. Ця

діяльність бібліотеки зорієнтована на підвищення поінформованості суспільства про унікальні колекції та фонди книгозбірні. Кожна виставка є одночасно засобом популяризації нових знань, згенерованих у ході компетентного наукового дослідження, а також його результатом. Саме тому видавнича діяльність бібліотеки також відображає і результати роботи в цій сфері. Бібліотека, зокрема, готує щопівроку календарі, де відображаються майбутні виставки та події (лекції, семінари, концерти, зустрічі), а також альбомні видання до конкретних виставок – тут представлені світлини з експозицій, коментарі та результати подій. Серія видається з 2002 р. фінською, шведською та англійською мовами [2].

У 1959-2017 рр. бібліотека видавала журнал «Національна бібліотека» (до 2002 р. – «Інформаційний бюлетень бібліотеки Гельсінського університету»), який відображав основні результати роботи бібліотеки. На сторінках видання увага читачів приверталась до проблем збереження культурної спадщини, питань розвитку дослідницької інфраструктури країни, пропонувались та обговорювались новітні послуги для бібліотек та інформаційних установ Фінляндії, порушувались питання різнобічного бібліотечного співробітництва на національному, європейському та глобальному рівнях. Видання було щоквартальним, поширювалось серед бібліотек-партнерів, установ культури та освіти, науково-дослідних інститутів та окремих дослідників.

Сьогодні бібліотека створила електронні архіви своїх видань на різних платформах, зберігаючи тут відскановані видання. Серед них професійний портал для видавців issuu.com, реферативна база даних фінських статей Arto, архів електронних публікацій Doria.

НБ Фінляндії як національне бібліографічне агентство займається підготовкою національної бібліографії, за допомогою якої ведеться облік та статистика видавничої продукції країни [1, с. 174]. Національна бібліографічна продукція сьогодні представлена базами даних.

Видавнича діяльність НБ Фінляндії відображає різні напрями діяльності установи: науково-дослідну, соціокультурну, методичну, координаційну. У видавничій діяльності бібліотеки проявляється тенденція переходу від традиційних паперових видань до електронного формату. Основні видання бібліотеки представлені фінською, шведською та англійською мовами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тюлина Н.И. Национальная библиотека : опыт типологического анализа / Н.И. Тюлина; науч. ред. М.С. Карташов. – Москва : Книжная палата, 1988. – 184 с.
2. Publications [Електроний ресурс] / National Library of Finland. – Електрон. дані. – [Гельсінкі], [2015]. – Режим доступу : <https://www.kansalliskirjasto.fi/en/current/publications>. – Мова англ. – Назва з екрану. – Бібліогр. опис версії 11.02.2017.

3. The National Library of Finland Bulletin 2016 [Електроний ресурс] / National Library of Finland. – Електрон. дані. – [Гельсінки], 2016. – Режим доступу : <http://blogs.helsinki.fi/natlibfi-bulletin/>. – Мова англ. – Назва з екрану. – Бібліогр. опис версії 11.02.2017.

Терлецька Олеся Олександрівна, студентка Інституту журналістики Київського університету імені Бориса Грінченка.

Науковий керівник – *Л. С. Прокопенко*, кандидат історичних наук, доцент.

Наталія Толочко

Ужгород, Україна

ЗАРОДЖЕННЯ РЕГУЛЯРНОГО ТЕЛЕМОВЛЕННЯ НА ЗАКАРПАТТІ: СУСПІЛЬНО-ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ

Історія дровових медіа на Закарпатті розпочинається зі створення радіокомітету у жовтні 1945 року, після возз'єднання краю з УРСР. Область була однією з останніх, де проводилася державна радіофікація. Становлення закарпатського сегменту держтелемовлення також відбулося найпізніше: з-поміж 14 телецентрів, зведених у республіці протягом 1951-1967 років, Ужгородський був останнім [13, с. 29–30]. Безумовно, потреба в телевізійному інформуванні в 60-х роках була злободенною. Цей вид ЗМІ дозволяв охоплювати широкі верстви населення й виховувати громадян у потрібному ідейно-політичному дусі, а з іншого боку – сприяти просвітницькому піднесенню, покращувати рівень культурної та естетичної освіченості краю.

Ужгородська телевізійна ретрансляційна станція почала працювати в липні 1964 року [4, арк. 14]. Відтоді населення області дивилося перші телевізійні передачі центрального і республіканського телебачення. Однак перші експериментальні зйомки закарпатці розпочали тільки в 1965 році. З другої половини квітня того року запрацювала перша телевізійно-хронікальна група, яка діяла в Ужгороді протягом усього періоду будівництва телестудії. Матеріал знімали вдень, вночі монтували, а вранці першим літаком відправляли до Львова. У такому режимі робота тривала упродовж трьох років [1, с. 14].

Саме зі Львовом була налагоджена перша професійна співпраця Ужгородської телестудії. Львівська телестудія почала діяти у 1957 році, і саме тут репортажі закарпатців отримали право на трансляцію. Першим сюжетом, створеним в Ужгороді і трансльованим Львівською телестудією, був репортаж про підготовку до першотравневого параду у квітні 1965 року. Про цю подію згадувала в інтерв'ю оператор телестудії Євгенія Малош. Вона була першим працівником, прийнятим 1 квітня 1965 року тоді ще в штат радіокомітету [11].

Будівництво Ужгородської телестудії розпочали влітку 1965 року. Голова обласного комітету з радіомовлення і телебачення Опанас Приходько на початку 1966 року звітував, що темпи роботи ніяк не забезпечували здачі приміщення наприкінці другого кварталу, оскільки не вистачало обладнання для роботи [3, арк. 22–23]. З Києва вимагали прискорення будівництва телестудії, однак цього не відбулося. Процес затримувався з технічних, організаційних, кадрових причин. Із листування голови облкомітету відомо, що Київ, як і обласна влада, цікавився тим, чи вдасться запустити телестудію на Закарпатті до 50-річчя Жовтня. Опанас Приходько у 1967 році доповідав: «Роботи на будівництві телестудії поживались, але їх темпи ще не забезпечують закінчення будівництва і пуску студії до 50-річчя Жовтня» [6, арк. 11–12]. Регулярне мовлення не вдалося розпочати не те що в жовтні, а й у листопаді 1967 року. Зате 7 листопада 1967 року відбувся перший запуск пробних передач [6, арк. 20]. Тому цей рік називають періодом експериментального телемовлення на Закарпатті [2, с. 3].

Загалом понад три роки знадобилося облкомітету, аби налагодити регулярне телемовлення. 14 лютого 1968 року стало днем запуску регулярного мовлення, згідно з листуванням тодішнього директора телестудії М. Маріаша [7, арк. 17]. Підтверджують цю дату і публікації в обласній пресі. 14 лютого 1968 року у телепрограмі місцевої газети згадано репортаж з Ужгорода під назвою «Закарпатська телестудія діє» [12, с. 6]. Цього дня в ефір виходять чотири передачі з обласного центру – згаданий репортаж, передача «Наші гості – делегати 13-ї обласної партійної конференції», теленарис «Я іду Карпатами», концерт учасників художньої самодіяльності. Тоді вперше в ефірі прозвучало «Показує Ужгород». Переглянути ці програми сьогодні неможливо, оскільки відеоархів сучасної Філії ПАТ НСТУ «Закарпатська регіональна дирекція» – правонаступниці Ужгородської телестудії за цей період втрачено. Однак на сторінках обласних видань збереглися публікації про становлення телебачення, першу трансляцію телестудії (нарис Людмили Кудрявської – «Тихо! Йде передача» [10, с. 2]).

Ужгородська телестудія розпочинала регулярне мовлення з невеликих обсягів – 2 годин 24 хвилин на добу. Україномовним передачам виділяли 1 годину 40 хвилин, угорськомовним – 44 хвилини і молдавськомовним – 30 хвилин [5, арк. 24–27]. Тривовна програма була зумовлена багатонаціональністю Закарпаття: у 60-х роках в області проживали представники 30 національностей, із яких українців було 76,5 %, угорців – 14,4 %, росіян – 3,3 %, румунів – 2,2 %, словаків – 0,9 %. Знання мов робило доступним для значної частини населення області програми телебачення Угорської народної республіки, Чехословацької соціалістичної республіки. Тому аби жителі Закарпаття не дивилися закордонні передачі, у складі Головної редакції телебачення у 1976 році створили такі редакції: суспільно-політичного і художнього мовлення, а також об'єд-

нану редакцію подовжених програм, мовлення у якій велося українською, угорською, молдавською мовами [9, арк. 49-50].

У 60-х – на початку 70-х років усі передачі з закарпатської телестудії тривали у прямому ефірі. Тематичне наповнення відповідало суспільно-політичній ситуації: передачі присвячували сторіччю з дня народження В. І. Леніна і 25-річчю визволення Закарпаття, питанням економіки підприємств, колгоспів, радгоспів, побуту робітників та селян («Клуб економіста», «Наш сільськогосподарський коментар», «Технічний прогрес», «Вчені – виробництву», «Маршрутами п'ятирічки», «Харчовики – трудящим», «В пошуках нового», «Організація праці і планування» тощо). Тематичні плани Закарпатської студії телебачення за 1969 рік підтверджують стрімке збільшення редакцій і, відповідно, кількості програм. У четвертому кварталі цього року телестудія мала вже такі редакції: пропаганди, народногосподарських передач, редакцію новин, художніх передач, молодіжну редакцію, редакцію передач молдавською та окремо угорською мовами, редакцію вечірніх програм [8, арк. 56].

Отже, процес будівництва Ужгородської телестудії форсувався з боку влади, оскільки дротові ЗМІ Закарпаття, як і тогочасні друковані видання, мали допомагати партійній організації і всім трудящим області успішно вирішувати практичні завдання комуністичного будівництва. Запуск телемовлення намагалися приурочити до 50-річчя жовтневої революції, однак через відсутність матеріального забезпечення, неорганізованість керівництва самої телестудії будівництво завершили лише наприкінці 60-х років. Безумовно, Закарпаття як прикордонна область, мала свої особливості у запровадженні регулярного мовлення. Телестудія з самого початку роботи зосереджувала свою увагу на національних меншинах, серед перших редакцій були редакції програм молдавською та угорською мовами. Загалом початковий етап роботи закарпатської телестудії виявився досить успішним. Незважаючи на недостатнє матеріально-технічне забезпечення, труднощі у випуску передач, відсутність достатньої кількості фахівців, телестудія розпочала роботу з 2,5-годинного мовлення, і вже за рік суттєво збільшила свої обсяги, кількість редакцій та працівників, що водночас підтверджувало її потенційні можливості для подальшого вдосконалення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Веклюк В. Жінка, яка зупинила прекрасну мить. Євгенія Малош сміливо ламала стереотипи, ставши першим оператором Закарпатського телебачення / В. Веклюк // Світогляд. – 2003. – 6 грудня, № 45 (50). – С.14.
2. Гордієнко В. Закарпатському ТБ – 30 / В. Гордієнко // Фест. – 6–12 листопада 1997 року. – № 44 (80). – С. 3.
3. Закарпатський обласний державний архів (ЗОДА). Ф. 1238: Комітет з радіомовлення і телебачення при виконавчому комітеті Закар-

патської обласної ради депутатів трудящих, оп. 2, спр. 488: Інформації і довідки про роботу обласного комітету радіомовлення і телебачення за 1965 р., 37 арк. – Арк. 22–23.

4. 30ДА. Ф. 1238: Комітет радіомовлення і телебачення при виконавчому комітеті Закарпатської обласної ради депутатів трудящих, оп.2, спр. 582: Переписка з державним Комітетом радіомовлення і телебачення при Раді Міністрів УРСР та іншими організаціями з основних робочих питань за 1966 рік., 16 арк. – Арк. 14.
5. 30ДА. Ф. 1238: Комітет радіомовлення і телебачення при виконавчому комітеті Закарпатської обласної Ради депутатів трудящих, оп.2, спр. 582: Інформації та довідки про роботу обласного комітету з радіомовлення і телебачення за 1967 рік., 32 арк. – Арк. 24–27.
6. 30ДА. Ф. 1238: Комітет радіомовлення і телебачення при виконавчому комітеті Закарпатської обласної ради депутатів трудящих, оп.2, спр. 671: Переписка з державним Комітетом радіомовлення і телебачення при Раді Міністрів УРСР та іншими організаціями з основних робочих питань за 1967 рік., 20 арк. – Арк. 11–12.
7. 30ДА. Ф. 1908: Закарпатський обласний комітет телебачення і радіомовлення Закарпатської обласної ради депутатів трудящих, оп.2, спр. 743: Переписка з державним комітетом при Раді Міністрів УРСР, установами і підприємствами з питань роботи комітету за 1968 рік., 47 арк. 17.
8. 30ДА. Ф. 1238: Закарпатський обласний комітет з телебачення і радіомовлення Закарпатської обласної ради депутатів трудящих, оп. 2, спр. 842: Квартальні тематичні плани передач на 1969 рік., 65 арк. 56.
9. 30ДА. Ф. 1238: Закарпатський обласний комітет з телебачення і радіомовлення, оп. 2, спр. 1507: Переписка з Державним комітетом з телебачення і радіомовлення та іншими організаціями з основної діяльності за 1979 рік., 56 арк. – Арк. 49–50.
10. Кудрявська Л. Тихо! Йде передача / Л. Кудрявська // Закарпатська правда. – № 41 (7522), 18 лютого. – 1968 р. – С. 2.
11. Маринцівський В. Добрий вечір, Закарпаття. ТВ-галерея / В. Маринцівський. – Архів Філії ПАТ НСТУ «Закарпатська регіональна дирекція». – 11.10.2000 р.
12. Передачі з Ужгорода. Телебачення // Закарпатська правда. – № 37 (7518), 14 лютого. – 1968 р. – С. 6.
13. Українське телебачення: вчора, сьогодні, завтра/ ред.: Михайло Карбанов, Іван Чиж. – К.: Дирекція ФВД, 2006. – 648 с.

Толочко Наталія Валеріївна, аспірант кафедри слов'янської філології та світової літератури філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *Ю. М. Бідзіля*, доктор наук із соціальних комунікацій, професор.

ЛОНГРІД ЯК НОВИЙ ФОРМАТ ПОДАЧІ ІНФОРМАЦІЇ В ОНЛАЙНОВИХ МЕДІА (НА ПРИКЛАДІ ВИДАННЯ «THE UKRAINIANS»)

Потужний розвиток інформаційних технологій, запити аудиторії, що повсякчас змінюються, потребують нових підходів до подачі журналістських матеріалів різних жанрів. Поряд із традиційними способами подачі матеріалу виникає нова – лонгрід.

Лонгрід є одним із найновіших найактуальніших явищ у сучасній онлайн-журналістиці. Цей термін походить з американських медіа. Спочатку цим словом позначали великі текстові матеріали на сайтах. Пізніше лонгрідом стали називати не просто довгі статті, а історії, презентовані за допомогою великого тексту з вкрапленнями фоторепортажу, відеосюжетів та інфографіки. У 2012 році, коли «TheNewYorkTimes» опублікував мультимедійний проект «SnowFall», лонгрідом вперше називають конкретний візуальний формат, що відрізняється від інших матеріалів сайту версткою та особливою структурою побудови історії. У цьому форматі вперше фото і відео використовуються не як ілюстрація, а як головні елементи матеріалу [3].

В сучасній теорії і практиці журналістики досі не склалося одностайної думки, щодо того, що ж все-таки вважати лонгрідом. В інтернет-середовищі серед деяких практиків існує думка, що лонгрід – це не стільки журналістський матеріал, скільки особливий формат веб-паблішингу, дизайну матеріалу. Цей підхід повністю виключає змістовні особливості тексту і його підготовки, а також спрощує розуміння лонгріда як такого. Відповідно до цієї позиції, будь-який текст можна зверстати як лінійне полотно, додати до нього мультимедійні елементи і отримати той же «Snowfall» [Галустян А., Кульчицкая Д. Мультимедийные лонгриды как новый формат онлайн-журналистики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://newmedia2016.digital-books.ru/kniga/mul-timedijny-e-longridy-kak-novy-j-format-onlajn-zhurnalistiki>.].

Та такої точки зору дотримуються не всі теоретики і практики сучасної журналістики. Так, американська вчена Сьюзан Джейкобсон, аналізуючи півсотні лонгрідів, приходять до висновку, що автори цих творів не спираються формально лише на верстку. У таких мультимедійних роботах анімація, відео та аудіо стають невід'ємними елементами історії, або сторітеллінга: текст, відео, аудіо та графіка переплітаються, і нові смисли створюються саме в комбінації цих елементів. Якщо відняти якийсь із них, може зруйнуватися структура матеріалу і загальний зміст. Крім того, в цих творах зустрічаються стійкі особливості змісту, присутній глибокий аналіз теми і залучення багатьох джерел [1].

Отже, лонгріди є засобом втілення великого за обсягом тексту, який самостійно, без візуального оформлення, є важким для сприйняття [3]. Та мультимедійні елементи повинні не лише спростити перцепцію медіа-твору аудиторією, але й доповнити текстову складову, стати її продовженням.

Будь-який журналістський жанр, крім тих, що передбачають лаконічний виклад подій, може знайти своє відображення в лонгріді. Інтерв'ю як жанр є один із найчастотніших, що представлені у такому візуальному форматі. Це, безумовно, увиразнює текст, візуалізує написане, полегшує сприйняття, підвищує інтерес аудиторії до такого матеріалу. Якісний лонгрід виділяється як по-справжньому «глибокий» і «цілісний» матеріал і привертає увагу як цільової аудиторії, так і пошукових систем. При цьому він «працює» на довгострокову перспективу і дозволяє протягом ще тривалого періоду після публікації отримувати переходи на сайт з пошуку, соціальних мереж тощо. На сьогодні лонгріди вважаються одним із найперспективніших різновидів тематичного контенту на сайтах.

Базовою ознакою лонгріда можемо вважати мультимедійність. Як правило, під мультимедіа розуміють сплав всіх існуючих текстових, ілюстративних, аудіо- та відеотехнологій. Тобто мультимедіа є посередником у переданні інформації через впровадження в усі існуючі технічні засоби, для якого характерне стирання кордонів між масовим та індивідуальним спілкуванням [2].

Специфіку лонгріду як новий формат подачі інформації ми проаналізували на прикладі інтерв'ю видання «TheUkrainians». Під час дослідження матеріалів цього видання за період 2015-2018 рр. ми простежили зміни в тематичному й мультимедійному наповненні сайту. Якщо у 2015-2016 рр. автори інтернет-видання «TheUkrainians» намагалися охопити велику кількість особистостей, що різняться професійним спрямуванням, сферою діяльності, то протягом 2016-2017 рр. журналісти надали перевагу «серійним» інтерв'ю, що об'єднані єдиною темою: «Розумники», «Мандрівники», «Провайдери змін», «Атоми», кілька медіатекстів про журналістську діяльність. У 2016-2017 рр. журналісти відійшли від таких тем як мода, дизайн, архітектура і більше зверталися до питань науки, інформаційних технологій, громадської діяльності. У публікаціях за 2017-2018 рр. ми простежили чималу кількість нових для видання тем. Зокрема, частина з них стосується мистецької тематики (виробництво іграшок, мистецтво витинанки, гончарство, ковальство, порівняно чисельною є тематична група – «Ілюстрація»). При цьому, працівники онлайн-видання продовжили тенденцію «серійних» матеріалів й створили кілька нових груп, зокрема, «Технологія іспіху», «Закохані у професію», «Люди кави». Також на сайті з'явилася новація – співпраця з різними проектами. Зокрема, спільна робота TheUkrainians та Urban-SpaceRadio дає змогу розміщувати текстовий та аудіо формати розмови, що розширює можливості мультимедійності.

Якщо в 2015-2016 рр. усі без винятку публікації були представлені в типовій формі «запитання-відповідь», то в дослідженні, яке охоплює 2016-2017 рр. автори запропонували читачам різні види подачі матеріалу. В 2016-2017 рр. найбільша кількість інтерв'ю – 25, подана в традиційній формі «запитання-відповідь», 17 – у формі структурованого монологу, що містить підтеми, і тільки одне інтерв'ю запропоноване у формі традиційного монологу. У 2018 році найбільша кількість матеріалів (36) такою були втілені у формі «запитання-відповідь», 3 з яких були структурованими, 30 матеріалів подані у формі сторітелінгу.

Матеріали в онлайн-журналі відображені у форматі лонгріду. Така форма подачі урізноманітнює зміст, полегшує сприйняття великих за обсягом інтерв'ю. До того ж саме компоненти лонгріду дозволяють привертати, і головне, втримувати увагу читача, адже великі за обсягом тексти потребують довгого вдумливого читання. Мультимедійні елементи гармонійно доповнюють написане, є важливою складовою матеріалу. Найчастіше, як увиразнюючі компоненти, автори використовують фото. Журналісти видання створюють фотоколажі, чергують фото з текстом, використовують можливості графічного дизайну, за допомогою яких виділяють окремі вислови людини, аби зацентувати на них увагу. У 2016-2017 рр. журналісти вперше використали інтерактивну мапу (у матеріалі – *«Відповідальний за Україну. Чому американець Білл Артрелл, пройшовши цілий світ, зупинився в Києві й почав допомагати українцям»*), що дозволяє аудиторії не лише прочитати про подорожі героя, а й побачити на карті, які країни він відвідав. У той ж період у порівняно невеликій кількості матеріалів, окрім вищезгаданих, використані такі мультимедійні елементи як відео- та аудіозаписи (7% і 2% відповідно). У 2017-2018 рр. тенденція збереглася: 85,5 % матеріалів містять фотоелементи, у 10, 1 % публікацій, окрім фото, містяться відеоматеріали, у 2,5% – аудіокомпоненти, у 1,45% використано інтерактивну мапу. Окрім того, використовуються такі можливості мультимедійної журналістики, як гіперпокликання на матеріали зі схожою темою.

Отже, інтерв'ю інтернет-видання «TheUkrainians», які подані у форматі лонгріду, характеризуються глибиною розкриття теми, небанальністю запитань, цікавою подачею змістової складової. Автори урізноманітнюють заголовки, використовують нові форми подачі матеріалів. Мультимедійні елементи гармонійно доповнюють написане, не відволікають від змісту, натомість увиразнюють інтерв'ю, привертають увагу аудиторії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галустьян А., Кульчицкая Д. Мультимедийные лонгриды как новый формат онлайн-журналистики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://newmedia2016.digital-books.ru/kniga/mul-timedijny-e-longridy-kak-novy-j-format-onlajn-zhurnalistiki>.

2. Кихтан В. В. Информационные технологии в журналистике. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bookre.org/reader?file=755096&pg=2>.
3. Підручник з крос-медіа / видавці: Іоанна Нарчіса Крецу, Михайл Гузун, Любов Василик; перекл. Ана Лехінтан та ін. – Sibiu: Schiller Publishing House, 2015. – 140 с.

Фрідманська Ірина Михайлівна – студентка 4 курсу відділення журналістики філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *О. В. Барчан*, кандидат філологічних наук, доцент.

Антоніна Чундак
Ужгород, Україна

МАСОВІ ВІДКРИТІ ОНЛАЙН-КУРСИ ЯК НОВА ФОРМА ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ САМООСВІТИ

Онлайн-освіта швидкими темпами здобула популярність серед користувачів інтернету. Аббревіатура МООС (з англ. Massive Open Online Course) охоплює головні особливості й переваги цього методу навчання – масовість і доступність для будь-кого. Незважаючи на те, що перші масові відкриті онлайн-курси з'явилися всього близько десяти років тому, МООС вважають потужним конкурентом традиційного навчання. Більше того, феномен появи онлайн-курсів в освіті окремі науковці порівнюють із появою інтернету в суспільстві [2].

Першими повноцінними онлайн-курсами стали проекти канадських учених. У 2008 році заступник директора науково-дослідного Інституту знань, поліпшених завдяки технологіям, Дж. Сіменс і С. Даунз, старший науковий співробітник Національної ради досліджень Канади представили курс «Конективізм та колективні знання». Онлайн-курс був призначений 25 студентам Університету Манітоби та 2300 слухачам із різних населених пунктів [1].

Через три роки, у 2011-му, експеримент канадських колег повторили американські науковці зі Стенфордського університету та Массачусетського технологічного інституту. Вони розробили власні МООС та запустили всесвітньо відомі платформи Udacity та Coursera. Сьогодні інтернет-мережа пропонує безліч онлайн-платформ, які містять найрізноманітніші МООС.

Тематика сучасних онлайн-курсів вражає. Охочі можуть знайти й зареєструватися на курси з ІТ (вони є, зокрема, найчисленнішими), бізнесу, мистецтва, математики, особистісного розвитку, соціальних наук, вивчення мов тощо. Певну нішу серед цього числа займають МООС у га-

лузі медіа. Вони також різноманітні за тематикою, цільовою аудиторією, вартістю, особливостями навчання тощо.

Окрім належності до категорії «Журналістика» всі ці онлайн-курси об'єднує ще одна риса – можливість для користувача самостійно здобувати знання в галузі медіа без наявності необхідних навичок та зарахування до вишу. Погоджуємося, що такий підхід може стати вирішенням однієї з проблем журналістської освіти, про яку пише М. Житарюк, – збільшення кількості закладів освіти, які поки що не здатні забезпечити якісну підготовку відповідних кадрів [3].

Ми переглянули найпопулярніші англомовні платформи, а також усі українські та російські сайти з онлайн-курсами. Із майже двадцяти веб-ресурсів такими, що пропонують до вивчення MOOC із журналістики, виявилися 9: Prometheus, ВУМ (Відкритий університет Майдану), EdEra, «Детектор медіа» (українські), «Универсариум», «Открытое образование» (російські), Udemu, edX, Coursera (англомовні).

Усього ми опрацювали 32 унікальні онлайн-курси з медіа, які аналізували за двома критеріями: цільова аудиторія, для якої призначений курс, та тематична спрямованість MOOC.

За першим критерієм ми виділили три групи онлайн-курсів:

а) для тих, хто цікавиться медіа, – слухачі цих MOOC здебільшого задіяні в іншій сфері або ж планують у майбутньому розпочати професійний шлях у журналістиці. Таких курсів ми виокремили 10. Вони також поділяються на дві групи за тематичним наповненням: стосуються загальних питань теорії («Інформаційні війни» від Prometheus, «How Media Get Social», «Journalism For Social Changes», «Fake News, Facts, Alternative Facts» від edX) або ж мають на меті дати можливість слухачам спробувати себе в ролі журналіста (дитячі MOOC «Создай свой журнал», «Цифровая журналистика», «Школа юного журналиста XXI века» від Universarium, профорієнтаційний «How to be a Journalist – The Complete Guide to Journalism» від Udemu та курс для слухачів будь-якого віку «Journalism Skills for Engaged Citizens» від Coursera);

б) для тих, хто починає працювати в медіа, – слухачам цих курсів відомо про специфіку журналістської професії, однак вони потребують глибших знань із тої чи іншої сфери. Таких курсів найбільше – 14. Серед них майже третину (4 MOOC) складають ті, що стосуються технології збору й продукування новин у ЗМІ: «Dan Rather on Journalism & Finding the Truth in the News» від Udemu, «Gathering and Developing the News», «Effectively delivering the news to your audience» та «What is news?» від Coursera;

в) для журналістів-практиків – слухачі MOOC мають достатній досвід у журналістиці, однак прагнуть до саморозвитку, вивчення й розв'язання сучасних проблем ЗМІ, опанування актуальних медіатехнологій. Серед українських онлайн-курсів із журналістики загалом проєктів цієї групи найбільше – 4 з 8. Загальна кількість MOOC для журналістів-практиків також дорівнює 8. Це такі різноманітні за тематикою кур-

си, як: «Від комунальних до незалежних медіа: покрокова інструкція для редакторів» та «Доступ до публічної інформації: від А до Я» від Prometheus, «Верифікація в Інтернеті» та «Як розуміти соціальні мережі» від «Відкритого університету Майдану», «Mobile Journalism: Video reporting with smartphones» від Udemy, «The Olympic Games and the Media», «English for Media Literacy» та «English for Journalism» від Coursera.

Другим критерієм, за яким ми розподіляли й аналізували курси, стала тематична спрямованість MOOC із журналістики. Виокремлювати проекти за цією ознакою було важче, оскільки всі 32 онлайн-курси дуже відрізняються своїм змістовим наповненням.

Найбільша кількість MOOC із журналістики створена з таких тем:

- новини – 7 курсів; окрім перелічених вище, до цієї групи належать також «Верифікація в Інтернеті» від ВУМ і «Fake News, Facts, Alternative Facts» та «Media LIT: Overcoming Information Overload» від edX;
- вивчення мови – 4 курси; це російські «Язык современной публицистики» та «Язык современной рекламы и СМИ» від «Открытое образование» й англомовні «English for Media Literacy» та «English for Journalism» від Coursera;
- професія журналіста – 3 курси; це – «Цифровая журналистика», «Школа юного журналиста XXI века» від Universarium, «How to be a Journalist – The Complete Guide to Journalism» від Udemy;
- соцмережі – 2 курси; «Як розуміти соціальні мережі» від ВУМ та «How Media Get Social» від edX;
- створення відеопродукту – 2 курси; це – «Media Training: Have More Confidence on Camera» та «Mobile Journalism: Video reporting with smartphones» від Udemy.

Інші онлайн-курси з журналістики мають вузьку тематичну спрямованість та не мають аналогів в обраному авторами напрямку. Вони, зокрема, стосуються проблем інформаційних воєн («Інформаційні війни» від Prometheus), суспільних змін («Journalism for Social Changes» від edX), інтернет-ЗМІ («Інтернет-медіа» від Prometheus), економічної тематики в медіа («Як писати про економіку без помилок» від EdEra), специфіки журналістських розслідувань («Журналістські розслідування: основи» від «Детектор медіа»), міжнародної журналістики («Journalism, the future, and you» від Coursera) тощо.

Серед проаналізованих усі українські, російські та більшість англомовних онлайн-курсів є безкоштовними. Платними є дві платформи: Udemy, де потрібно придбати реєстрацію на курс (від 11 до 200 доларів), та Coursera, яка дозволяє користуватися матеріалами MOOC, але задля отримання сертифікату про проходження курсу просить заплатити суму від 50 до 100 доларів. Така особливість спричиняє труднощі у доступі до онлайн-курсу.

Крім того, окремі англомовні та російські курси відкриті в період так званої сесії. Це означає, що доступними матеріали MOOC будуть не в будь-який час протягом року, а тільки після його перезапуску.

Загалом наявні онлайн-курси з журналістики є хорошою можливістю самоосвіти медійника. Згадані МООС справедливо можна поділяти за цільовою аудиторією на три групи: слухачі, яким цікава специфіка медіа, початківці та практики з досвідом. За цим критерієм проекти відрізняються, перш за все, складністю програми та змістовим наповненням. Серед згаданих груп переважають онлайн-курси для початківців, а найменша кількість МООС для практиків.

Світові й вітчизняні масові відкриті онлайн-курси мають також широку тематичну різноманітність. Аналоги мають проекти, які навчають специфіки збору інформації й технології продукування новин, та онлайн-курси про професію журналіста, вивчення мов, створення відео-продукту тощо. Однак визначальною тут є така особливість: схожі за тематикою курси створюються на одних і тих же платформах. Конкурентні ж веб-ресурси намагаються заповнити не зайняті тематичні ніші.

Утім, проаналізувавши більше 30 онлайн-курсів із журналістики, не можемо твердити, що досконале проходження їх може повністю замінити університетську освіту. На це вказує, до прикладу, те, що серед наявних МООС бракує багатьох дисциплін, які вивчаються в рамках університетської програми: сучасна українська мова у ЗМІ, друковані медіа, радіо- і тележурналістика, медіаетика, історія журналістики, масова комунікація тощо. Крім того, для закріплення окремих практичних навичок краще працювати в групі, а не індивідуально опрацьовувати теоретичний матеріал, що також неможливо здійснити за допомогою МООС.

Отже, масові відкриті онлайн-курси – корисний спосіб отримання та вдосконалення знань для журналіста. Однак, попри те, що МООС різноманітні за тематичним спрямуванням та цільовою аудиторією, поки що вони не здатні сповна замінити університетську підготовку майбутнього працівника ЗМІ. Цей процес, зокрема, передбачає соціалізацію та відпрацювання на практиці здобутих навичок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байсара Л. МООСs (масові відкриті онлайн-курси) як форма доставки навчального матеріалу // Вісник Дніпровського університету. Серія «Педагогіка і психологія». – Д., 2014. – С.118–125. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vdupp_2014_22_20_18.pdf
2. Бацуровська І., Джаландінова А. Історія розвитку масових відкритих он-лайн курсів в освіті // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. – С.63–66. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/apdyptp_2015_1_20.pdf

3. Житарюк М. Особливості підготовки журналістів у контексті вищої освіти в Україні. Кілька штрихів у баченні проблеми // Вісник Львівського університету. Серія журналістика. – Л.: 2006. – С.148-151.

ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМИ

1. ВУМ (Відкритий університет Майдану) – <https://vumonline.ua>
2. Детектор медіа – <http://detector.media>
3. Открытое образование – <https://openedu.ru>
4. Универсариум – <https://universarium.org>
5. Coursera – <https://www.coursera.org/courses>
6. EdEra – <https://www.ed-era.com>
7. EdX – <https://www.edx.org>
8. Prometheus – <https://prometheus.org.ua>
9. Udemy – <https://www.udemy.com>

Чундак Антоніна Іванівна, студентка 4 курсу відділення журналістики філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – *В. В. Шаркань*, кандидат філологічних наук, доцент.

Марія Шелельо
Ужгород, Україна

ФОРМАЛЬНО-ЗМІСТОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПОДАЧІ СЕНСАЦІЇ В СУЧАСНОМУ ЖУРНАЛІСТСЬКОМУ ТЕКСТІ (НА ПРИКЛАДІ ОНЛАЙН-ВИДАННЯ «BBCNEWS УКРАЇНА»)

Журналістика споконвіків перебуває у безперервному процесі розвитку, адже в усі віхи її існування була потреба досягнення нових можливостей медіа.

На перебіг зародження й формування преси велику роль відігравали суспільно-політичні чинники. Так під впливом соціально-економічних наслідків індустріальної революції та зростання комерціалізації видань сформувалась «масова» преса, характерними ознаками якої були сенсаційність та розважальність.

«Комерціалізація засобів масової інформації поступово призводить до того, що більшість аудіовізуальних і друкованих мас-медіа втрачають якісний рівень і перетворюються на «жовту журналістику». Насилля, скандали, злочини, повідомлення про стихійні лиха і катастрофи забирають більшість ефірного часу як у програмах новин на радіо і телебаченні, так і на шпальтах періодики» [5, с. 1].

Для того, щоб залишитися конкурентоспроможними на інформаційному ринку, ЗМІ вдаються до різних методів привернення уваги читачької аудиторії, одним із яких є використання сенсаційних матеріалів.

Враховуючи стрімке збільшення кількості матеріалів сенсаційного характеру в медіа-просторі, вбачаємо наше дослідження актуальним, адже є необхідність вивчення нових тенденцій у формуванні сенсаційної інформації в ЗМІ.

У ході роботи ми враховували синхронний і діахронний аспекти розвитку явища сенсації та спирались на наукові праці В. Здорогеги, В. Грисюка, В. Германова у журналістикознавчій галузі та В. Трикова, Я. Воскобінікова, Е. Корнилова, С. Михайлова, Е. Сазонова, А. Губанова, А. Гениса, пов'язані із історичним розвитком преси світу.

Щоб чітко сформуванати уявлення про сенсацію, ми простежили етапи зародження масової журналістики, яка спиралась на комерційність.

«У кінці XIX – початку XX ст. періодична преса вперше за 300-річну історію журналістики як соціального інституту знайшла масову аудиторію. Тим самим було підтверджено перетворення періодики в засіб масової інформації. Це стало можливим під впливом комплексу чинників, породжених закінченням Громадянської війни, індустріальною революцією і розвитком ринкових відносин» [1, с. 127].

Із зародженням масової преси розпочалося офіційне використання сенсацій на шпальтах видань.

«У 1836 р. Еміль де Жирарден першим почав видавати дешеву періодику, орієнтовану на широку аудиторію, що швидко реагувала на зміни суспільства. Це значно змінило вигляд французької журналістики» [2, с. 1]. Але на думку Е. Корнилова, «початком масової сенсаційної преси є вихід першого номеру «NewYorkSun» (3 вересня 1833 р.) нью-йоркського видавця Бенджаміна Дея. Згодом «класичними зразками «масової» періодики стали газети «NewYorkWorld» Дж. Пулітцера і «NewYorkJournal» У.Р. Херста, котрі були адресовані читачеві з низьким рівнем освіти і культури» [4, с. 1].

XX століття позначене винайденням комп'ютерних мереж та нового типу ЗМК – онлайнової журналістики, що теж увібрала в себе ознаки традиційних ЗМІ, в тому числі й сенсаційність.

На відміну від друкованих медіа «веб-сайт основний прибуток отримує не за рахунок передплатників, а лише від рекламодавців, гаманець створювачів сайту збільшується залежно від кількості відвідувачів. Універсальною принадою залишаються свіжі сенсаційні новини» [3, с. 1].

«Сенсація – це «гаряче» новинарне повідомлення, актуальне лише обмежену кількість часу (далі воно тиражується іншими виданнями, стає загальновідомим), його вартість оцінюється за двома найголовнішими критеріями: масштабом скандалу (або події!) і – першістю. Зазвичай поняття «скандалу» вмонтовують у потік негативного дискурсу, однак скандалом може стати навіть пожежа чи потоп (журналісти часто знаходять оригінальні «ходи» можливого розвитку історій: конкуренція в бізнесі – отже, підпал; неналежний стан мостів і дамб – от вам і потоп!)» [6, с. 1].

Дослідник В. Германов поділяє сенсації на власне сенсації, сенсації-прогнози та псевдосенсації.

Під час аналізу онлайн-ресурсу «BBCNewsУкраїна» ми опрацювали 5427 публікацій, в межах яких виявили 1975 матеріалів сенсаційного характеру. Зустрічаємо тенденцію до широкого використання власне сенсацій (1003 фіксації), в основі їх є конкретний факт, особа журналіста знівельована, бо він посередник між подією і читачем. Наприклад, «У Китаї жінка полізла у сканер разом з речами» (15.02.2018) – у статті наявна правдива подія, насичена подробицями, матеріал будується за схемою прямої піраміди, дієвий, бо є сенсаційним і наштовхує на думки, особа журналіста знівельована, адже він лише посередник між подією і читачем. Такі статті привертають увагу великої кількості людей, адже подія є безпрецедентною.

Далі за чисельністю йдуть псевдосенсації (756) – подана інформація є неперевіреною. Наприклад, «Сердита кішка» відсудила \$700 тис. за порушення авторських прав» (25.01.2018) – інформація, подана в статті, є неперевіреною, адже інші видання («PetaPixel», «ASN») висвітлюють матеріали про ту ж подію, але зовсім з іншого ракурсу, тобто автор обраної нами статті додав скандальності в матеріал, зробивши її на 70% вражаючою і на 30% правдивою.

А на третьому місці сенсації-прогнози (216) – подається також коментар автора, прогноз розвитку описуваних подій. Наприклад, «Путін суперечить законам фізики» (02.12.2017) – інформація подається разом із коментарем автора, його прогнозом щодо розвитку описуваних подій, у аналізованому випадку – створення «непереможної» зброї, журналіст аналізує й критично мислить у тексті. Також ми запропонували свою класифікацію матеріалів сенсаційного характеру за тематичною належністю: суспільно-політичні (спрямовані на розкриття таємниць діячів політики, або ж гострих суспільних проблем), розважальні (інтимне життя зірок, неочікувані вибрики знаменитостей) та кримінальні (жахливі розправи над людьми, детальний опис вбивства/грабежу).

Проаналізувавши наповнення видання за три місяці, бачимо тенденцію до широкого використання розважальних матеріалів (729), адже популярні ті твори, де фігурують прізвища відомих людей. Наприклад, «Ума Турман звинуватила Вайнштайна в домаганнях» (04.02.2018) – сенсація, котра набрала великого розголосу, адже тут наявні прізвища відомих людей, в аналізованому випадку американської актриси Уми Турман та американського кіновиробника і голови студії «MiramaxFilms» Гарві Вайнштайна, який став забороненою особою на всіх світських заходах, а суспільству цікаві потаємні сторони зірок. Далі йдуть суспільно-політичні сенсації (692) – неправомірне минуле політиків, діячів. Наприклад, «Персона нон грата: що Берлусконі казав про Україну та Путіна» (04.02.2018) – матеріал, де ключовою постаттю є італійський політик Сільвіо Берлусконі, таємниці якого автор статті викриває читачам, тобто

деталі підсудних справ урядовця, спираючись на достовірні факти. Такі тексти мають великий вплив на людей, адже що може бути цікавішим, ніж кримінальне минуле депутатів, особливо якщо вони якимсь чином пов'язані з Україною (політик неодноразово висловлювався некоректно щодо України та підтримував анексію Криму, стаючи на захист РФ). А на останньому місці – кримінальні (554) – деталі злочинів, кров і насильство, котрі надзвичайно привертають увагу читачів. Наприклад, «Вдарили плоскогубцями – зуби вилетіли» – спогади «азовця» про полон» (13.12.2017) – у матеріалі детально описано знущання та неправомірні дії злочинців (штрикання ножами в голе тіло, намагання вирізати тату та ін.). А кров і насильство привертає увагу людей, через що такий вид сенсацій як кримінальні, на нашу думку, має шанс на існування.

«Слід також згадати і про таке цікаве явище, як клікбейт. Власне, слово «клікбейт», за даними GoogleTrends, почало активно використовуватися з 2014 року. «Click» з англійської – «клацання», «bait» тлумачиться як «наживка». Тож клікабельність заголовку вираховується кількістю «підчепленої на гачок наживки» в якості користувачів інтернету» [7, с. 1].

У аналізованому виданні ми знайшли прояви клікбейту (32), тобто використання провокаційних заголовків із запитаннями, які супроводжуються ілюстраціями, а от зміст матеріалу не відповідав назві статті. Наприклад, «Як вона могла йому пробачити таке?» (12.02.2018) – у заголовку є запитання, яке не несе ніякої інформативності про статтю, до того ж ілюстрацією є фото світської пари з Лос-Анджелеса, зроблене каліфорнійським фотографом Натаном Думлао. А от у змісті твору взагалі не було описано вищезгаданих персонажів, натомість була розгорнута зовсім інша тема – свобода вибору людини. На нашу думку, використання уже досить поширеного явища клікбейту є неприпустимим у виданні такого рівня. Адже «BBCNewsУкраїна» позиціонує себе як видання, яке працює для народу, тому такий обман споживачів їхнього продукту спочатку хоч і приносить перегляди, але згодом ресурс втратить свого читача.

Сенсаційні матеріали є невід'ємною складовою онлайн-журналістики, яка в Україні тільки розвивається. Адже риси друкованих або аудіовізуальних медіа істотно відрізняються від ознак інтернет-журналістики. Ми розуміємо, що основне завдання онлайн-ресурсів – збільшувати свою аудиторію задля комерційної мети, тому сенсації відіграють велику роль у функціонуванні таких видань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воскобойников Я. С. Журналист и информация: профессиональный опыт западной прессы / Я. С. Воскобойников, В. К. Юрьев. – М.: Новости, 1993. – 208 с.
2. Грисюк В. І. Аналіз сенсації як жанру [Електронний ресурс] / В. І. Грисюк – Режим доступу до ресурсу: <http://kulturolog.org.ua/i-conference/2013-/684-hrysiuk.html>.

3. Інтернет-журналістика в Україні: розвиток та умови існування [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/journalism/22535/>. Корнилов Е. А.
4. Корнилов Е. А. Журналістика на рубежі тисячелетій / Е. А. Корнилов. – Ростов н/Д: Донской издательский дом, 1999. – 223 с.
5. Липинська О. Куди рухається онлайн-журналістика [Електронний ресурс] / О. Липинська – Режим доступу до ресурсу: <http://medialab.online/news/kudy-ruhayetsya-onlajn-zhurnalistyka/>.
6. Сенсация в журналистике: поиски сенсации и “создание” сенсации [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://students-library.com/ua/library/read/40191-sensacia-v-zurnalistike-poiski-sensacii-i-sozdanie-sensacii>.
7. Ти маєш про це дізнатися: клікбейт і його загрози для журналістики [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ua.ejo-online.eu/3916/etyka-ta-yakist/ty-mayesh-pro-tse-diznatysia-zagrozy-klikbeitu>.

Шелельо Марія Станіславівна – студентка 3-го курсу відділення журналістики філологічного факультету, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»;

Науковий керівник – *О. В. Барчан*, кандидат філологічних наук, доцент.

Мирослава Щиглинська
Київ, Україна

РОЛЬ БІБЛІОТЕК У ПОШИРЕННІ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В УКРАЇНІ

У зв'язку з євроінтеграційними процесами, які наразі відбуваються в Україні, питання розвитку освіти набувають усе більшої популярності. Прагнення створити у нашій державі наукове й освітнє середовище, яке б відповідало європейським стандартам, актуалізує тему дотримання академічної доброчесності вітчизняними науковцями та студентами.

Бібліотеки як інформаційні осередки виступають важливою ланкою у цьому процесі. Сучасна наукова бібліотека пропонує користувачам не тільки опанування бібліографічними компетенціями, а й перевірку авторських творів на плагіат.

Метою цієї роботи є вивчення стану поширення ідеї академічної доброчесності в бібліотеках України.

Академічна доброчесність – сукупність етичних принципів та правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання або наукових (творчих)

досягнень [4]. Базується вона на шістьох основних чеснотах людини – чесності, довірі, справедливості, повазі, відповідальності та мужності [6].

Академічна доброчесність передбачає:

- покликання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну діяльність;
- контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти;
- об'єктивне оцінювання результатів навчання;
- самостійне виконання навчальних завдань;
- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації [4].

Порушенням вважається плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, списування, обман, хабарництво та не об'єктивне оцінювання.

Академічна доброчесність забезпечує якісний рівень науки та освіти, що закріплюється в Законах України «Про освіту» [4] та «Про вищу освіту» [3]. До обох законів активно вносяться зміни та доповнення. Також у цих законах закріплено визначення академічної доброчесності, основні засади, підстави для встановлення факту порушення, закріплені види покарань за порушення тощо.

2016 р. Американська рада з освіти в Україні за участі Міністерства освіти і науки України та Посольства США започаткувала Проект сприяння академічній доброчесності (SAIUP project) [1], який спрямований на системні зміни в українській вищій освіті. Зокрема, передбачається підвищення якості освіти та наукових досліджень, створення умов для реалізації найбільш обдарованих студентів, покращення іміджу українських університетів тощо [5]. У межах проекту організована просвітницька кампанія, пропонуються практичні курси, проводиться робота над нормативною базою і регулятивними механізмами.

Українська бібліотечна асоціація (УБА) підтримала ідею поширення академічної доброчесності та розробила власний проект – «Культура академічної доброчесності: роль бібліотек» [2], який має на меті включення бібліотек різних типів, видів та відомчого підпорядкування у процес формування у суспільстві високої культури академічної доброчесності, запобігання проявам шахрайства, плагіату, корупції у сфері освіти та науки, зокрема в школах і університетах.

Для розвитку цього проекту підготовлені методичні, довідкові та інформаційні матеріали, які пропагують чесність навчальних і дослідницьких процесів. УБА проводить семінари, тренінги та круглі столи, на

яких працівників бібліотек навчають основам академічної доброчесності, методам ознайомлення користувачів бібліотеки.

Важливо розуміти, що бібліотеки – джерела якісної наукової інформації. Саме тут на фаховому рівні проводяться уроки інформаційної грамотності, впродовж яких користувачів навчають основ пошуку релевантної інформації, ознайомлюють із засадами авторського права тощо. У бібліотеках акумулюють різноманітні інформаційні ресурси, розробляють методичні видання, проводять бесіди, семінари, тренінги з питань академічної доброчесності.

Система освіти та науки в Україні сьогодні поступово гармонізується з європейськими стандартами. Засади академічної доброчесності, які слугують основою і запорукою якісної освіти, вже закріплені на законодавчому рівні та підтримуються українськими закладами освіти та науки. Бібліотеки як важливі соціальні інституції активно залучаються до цього процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. SAIUP: чесність починається з тебе [Електронний ресурс] // SAIUP. – Електрон. дані. – [Київ], 2016. – Режим доступу: <http://www.saiup.org.ua/>. – Мова укр. – Назва з екрану. – Ост. оновлення: 13.02.2018.
2. Культура академічної доброчесності: роль бібліотек [Електронний ресурс] // Укр. бібл. асоц. – Електрон. дані. – [Київ], 2016. – Режим доступу: <https://ula.org.ua/255-programi-proekti/3582-kultura-akademichnoi-dobrochesnosti-rol-bibliotek>. – Мова укр. – Назва з екрану. – Ост. оновлення: 13.02.2018.
3. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556–7 [Текст] // Відом. Верхов. Ради України. – 2014. – № 37–38.
4. Про освіту : Закон України від 5.09.2017 № 2145-VIII [Текст] // Відом. Верхов. Ради України. – 2017. – № 38–39. – С. 5.
5. Про проект [Електронний ресурс] // SAIUP: чесність починається з тебе. – Електрон. дані. – [Київ], 2016. – Режим доступу: <http://www.saiup.org.ua/pro-proekt/>. – Мова укр. – Назва з екрану. – Ост. оновлення: 13.02.2018.
6. Фініков Т. Академічна доброчесність: глобальний контекст та національна потреба [Текст] // Академічна чесність як основа сталого розвитку університету. – Київ: Таксон, 2016. – С. 9–36.

Щиглинська Мирослава Михайлівна, студентка Інституту журналістики Київського університету імені Бориса Грінченка.

Науковий керівник – *Л. С. Прокопенко*, кандидат історичних наук, доцент.

АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ УЖНУ

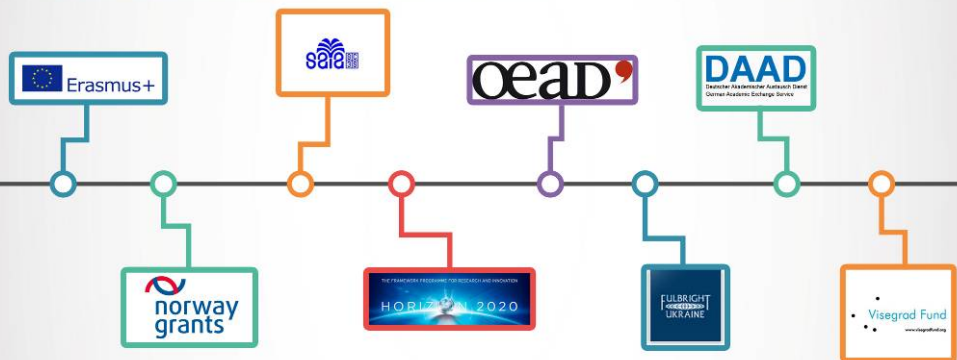

Студенти УжНУ, учасники семестрового навчання у Поморській академії у Слупську (Республіка Польща)

УЧАСТЬ СТУДЕНТІВ У ГРАНТОВИХ ПРОГРАМАХ

Студенти УжНУ - учасники проекту "Міжнародне молодіжне спортивне партнерство" Норвезького фінансового механізму

МІЖНАРОДНЕ ПАРТНЕРСТВО УЖНУ

УНІВЕРСИТЕТИ-ПАРТНЕРИ, В ЯКИХ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ НАВЧАННЯ ТА СТАЖУВАННЯ СТУДЕНТІВ УЖНУ ТА ВИКОНУЮТЬСЯ СПІЛЬНІ НАУКОВІ ПРОЕКТИ

1. Поморська академія в Слупську
2. Університет економіки в Бадені
3. Борнхольмський університет імені ім. Г. Торг
4. Польська академія у м. Чешкова
5. "Пані зими Сінесу" - Національний університет "Піт" у м. Копенгаген
6. Жерардський університет імені ім. Жерарда
7. Люблінський університет імені ім. Івана Павла II
8. Державний університет Фінляндії
9. Університет Котлену, Польща
10. Університетська клініка ім. Карлсруга
11. Фрідріх-Шлегельський університет імені ім. Вольфа
12. Варшавський університет
13. Західний чеський університет імені ім. Томаша
14. Карловський університет у Празі
15. Польський університет в Гданьку
16. Вроцлавський університет імені ім. Боні
17. Університет імені ім. Падубіце
18. Польський університет імені ім. Падубіце
19. Польський університет імені ім. Падубіце
20. Польський університет імені ім. Падубіце
21. Польський університет імені ім. Падубіце
22. Польський університет імені ім. Падубіце
23. Польський університет імені ім. Падубіце
24. Польський університет імені ім. Падубіце
25. Польський університет імені ім. Падубіце
26. Польський університет імені ім. Падубіце
27. Польський університет імені ім. Падубіце
28. Польський університет імені ім. Падубіце
29. Польський університет імені ім. Падубіце
30. Польський університет імені ім. Падубіце
31. Польський університет імені ім. Падубіце
32. Польський університет імені ім. Падубіце
33. Польський університет імені ім. Падубіце
34. Польський університет імені ім. Падубіце
35. Польський університет імені ім. Падубіце

36. Західний університет "Баче" (Баче) імені ім. Аріса
37. Університет імені ім. Падубіце
38. Польський університет імені ім. Падубіце
39. Польський університет імені ім. Падубіце
40. Польський університет імені ім. Падубіце
41. Польський університет імені ім. Падубіце
42. Польський університет імені ім. Падубіце
43. Польський університет імені ім. Падубіце
44. Польський університет імені ім. Падубіце
45. Польський університет імені ім. Падубіце
46. Польський університет імені ім. Падубіце
47. Польський університет імені ім. Падубіце
48. Польський університет імені ім. Падубіце
49. Польський університет імені ім. Падубіце
50. Польський університет імені ім. Падубіце
51. Польський університет імені ім. Падубіце
52. Польський університет імені ім. Падубіце
53. Польський університет імені ім. Падубіце
54. Польський університет імені ім. Падубіце
55. Польський університет імені ім. Падубіце
56. Польський університет імені ім. Падубіце
57. Польський університет імені ім. Падубіце
58. Польський університет імені ім. Падубіце
59. Польський університет імені ім. Падубіце
60. Польський університет імені ім. Падубіце
61. Польський університет імені ім. Падубіце
62. Польський університет імені ім. Падубіце
63. Польський університет імені ім. Падубіце
64. Польський університет імені ім. Падубіце
65. Польський університет імені ім. Падубіце
66. Польський університет імені ім. Падубіце
67. Польський університет імені ім. Падубіце
68. Польський університет імені ім. Падубіце
69. Польський університет імені ім. Падубіце
70. Польський університет імені ім. Падубіце
71. Польський університет імені ім. Падубіце
72. Польський університет імені ім. Падубіце
73. Польський університет імені ім. Падубіце
74. Польський університет імені ім. Падубіце
75. Польський університет імені ім. Падубіце
76. Польський університет імені ім. Падубіце
77. Польський університет імені ім. Падубіце
78. Польський університет імені ім. Падубіце
79. Польський університет імені ім. Падубіце
80. Польський університет імені ім. Падубіце
81. Польський університет імені ім. Падубіце
82. Польський університет імені ім. Падубіце
83. Польський університет імені ім. Падубіце
84. Польський університет імені ім. Падубіце
85. Польський університет імені ім. Падубіце
86. Польський університет імені ім. Падубіце
87. Польський університет імені ім. Падубіце
88. Польський університет імені ім. Падубіце
89. Польський університет імені ім. Падубіце
90. Польський університет імені ім. Падубіце
91. Польський університет імені ім. Падубіце
92. Польський університет імені ім. Падубіце
93. Польський університет імені ім. Падубіце
94. Польський університет імені ім. Падубіце
95. Польський університет імені ім. Падубіце
96. Польський університет імені ім. Падубіце
97. Польський університет імені ім. Падубіце
98. Польський університет імені ім. Падубіце
99. Польський університет імені ім. Падубіце
100. Польський університет імені ім. Падубіце

Наукове видання

СТУДІЇ З ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ

Збірник наукових праць

Випуск 5

Видавництво УжНУ «Говерла».

88000, м.Ужгород, вул. Капітульна, 18.

E-mail: goverla-print@uzhnu.edu.ua

Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції

Серія Зт № 32 від 31 травня 2006 року

Зам. №36

Виготовлення накладу:

МПП «Гражда»

Свідоцтво про державну реєстрацію видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції. Серія Зт № 22.

88000, м. Ужгород, вул. Орлина, 1, т./факс (0312) 61-51-81

E-mail: i.m.rebryk@gmail.com; vusinfo@gmail.com

Редактор Андрій Ребрик

Художньо-технічна редакція Івана Ребрика

Технічний супровід Томаша Лелекача

Підписано до друку 16.04.2018.

Формат 60x84/16. Гарнітура Cambria.

Ум.друк.арк. 26,5. Обл.вид.арк. 27,9

Замовлення № 7.

С-88 Студії з філології та журналістики: зб. наук. праць / Міжнар. редкол. :
М. Вашичек, Н. Венжинович (відп. ред.), М. Горди та ін. – Вип. 5. – Уж-
город : Говерла, 2018. – 456 с.

ISBN 978-617-7333-61-5

У збірнику вміщено матеріали III Міжнародної науково-практичної
конференції студентів та аспірантів «Актуальні проблеми філології та
журналістики» (Ужгород, 26–27 квітня 2018 р.).

Для науковців, викладачів вишів, аспірантів, студентів і всіх тих, хто
цікавиться проблемами мовознавства, літературознавства та журналісти-
кознавства.

УДК 81/82:070(045) ББК Ш0я43+4612